MIHAIL SADOVEANU

OPERE

ACEASTĂ EDIȚIE APARE SUB
SUPRAVEGHEREA AUTORULUI

EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURA ȘI ARTĂ

SADOVEANU O. VOL. 12

MIHAIL SADOVEANU

OPERE

12

CREANGA DE AUR ★ VIAȚA LUI ȘTEFAN
CEL MARE ★ NOPȚILE DE SINZIENE ★
CELE MAI VECHI AMINTIRI

EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURA ȘI ARTĂ

C 152438

Fotografie din anul 1937

CREANGA DE AUR

ROMAN

1933

I

E vorba de părinții noștri de demult, iar stăruința bătrînului mag de odinioară e departe de a fi o simplă iluzie.

În august 1926, profesorul nostru a organizat caravana, ca și-n ceilalți ani, cu aceiași oameni și aceleași animale.

Ne-am continuat cercetările hotăriți, din simpatie pentru el, să-i suportăm din nou distracțiile și capriciile.

Domnu Stamatin (așa îi ziceam, deoarece era cu mult mai în vîrstă decît noi) se prezenta ca un fel de țircovnic firav, cu bărbuță rară și chelie precoce, care se uita foarte de aproape și atent prin ochelarii lui, disjungînd și reclădind elementele; cu toate acestea era de mirare în ce distracții comice cădea uneori.

«Era cam săltat», cum spuneau desigur muntenii care ne întovărășeau.

«E venit de pe ceea lume», am auzit eu pe unul șoptind și ghiontind cu cotul pe cel de alăturea.

Ciudate deasemeni pentru un savant ca el mi se păreau efuziunile lui lirice, care aveau loc din cînd în cînd, la popasuri. Atunci era în stare să absoarbă pînă la două pahare de vin, după ce vărsa cu religiozitate picăturile pentru morți.

Era un om interesant, în orice caz, și lui i se datorește povestea care urmează. E o datorie de pietate să-l pomenesc aici. Destinul i-a fost să piară într-o ripă a acelor locuri sălbatice, într-o altă expediție, cea din 1930, la care eu n-am mai luat parte.

Atunci, în august 1926, după ce am trecut de Obîrșii, brădetul și muntele au părut a se pustii cu desăvîrșire. Din unele poieni înalte se vedea Oltul, din altele am văzut Mureșul ; pe urmă am avut impresia că ne desfacem total de vederea și sunetul lor ; n-am mai privit decît cerul și n-am mai auzit decît șuietul sihlei.

Pînă pe unde răzbeam noi, n-ajungeau ciobanii cu turmele, căci așezările oamenilor erau prea depărtate.

Mentorul nostru avea plăcerea să ne călăuzească adînc «în țara necunoscută».

În unele părți călări, în altele pedeștri, ciocănind stîncile și adunînd sfărîmături pentru colecțiile lui, suirăm astfel și coborîrăm către Călimani.

Într-o după-amiază, am poposit lîngă o arcadă de calcar, mascată de ferigi și jnepeni.

După ce ne-a adunat lîngă el, domnu Stamatin ne grăi astfel :

— Îmi închipui, băieți, că niciodată n-ați văzut, în alte părți, locuri așa de frumoase prin măreția posomorită pe care și-au păstrat-o din vremea cînd, după convulsiile geologice, s-au fixat în această formă nouă. Aici strigă în cetini, în luna lui aprilie, *urogalus*, cucoșul cel negru cu optsprezece pene în evantaliul cozii. În amurg, aveți s-auziți boncăluind pe *cervus carpaticus*. Pot să vă arăt, dacă doriți, pe povîrnișul unei ripi, hățașul pe unde am văzut trecînd, cu soațele lui, un *bison bonasus*, despre care

se spune că ar fi dispărut din munții noștri. Să știți că nu-i adevărat ; în aceste singurătăți stăruiesc și alte înfățișări de demult. Așezați-vă în preajma focului, grăbiți-vă a scoate conservele și a pregăti ceaiul, ca să aveți pe urmă timp să priviți în jur și s-ascultați glasurile misterioase care mă chiamă necontenit. Am credința că aici am să-mi isprăvesc cariera. Oasele mele, desigur, trebuie să se adune cu ale unor strămoși. De cîte ori pătrund în această regiune neviolată, mă simt emoționat ca un primitiv. Să nu rîdeți de mine, nici să mă judecați rău, dacă mă veți auzi descîntînd și invocînd ceea ce, pentru dumneavoastră, e de mult pierit, iar pentru mine e încă viu.

După ce i-am cerut să se explice, l-am lăsat să vorbească.

— Dumneavoastră ați crezut, zîmbi el, că eu sînt un simplu adunător de roce. E adevărat că, din această îndeletnicire, mi-am făcut o profesie ; disciplina ei m-a dus, însă, pe cărări cotite, în altă parte. Deprinzîndu-mă a cerceta scoarța pămîntului și a trage concluzii, a restaura un ev de acum o mie de milenii din cîteva oase împrăștiate, am ajuns să-mi pun probleme de aceeași natură scurmînd altfel de sedimente. Nu știu pentru ce motive se străduiesc folkloriștii, care adună mii de pagini de maculatură în colecții. N-am avut niciodată impresia că ar scoate ceva din asemenea epave ale oceanului-timp. Metodele mele, însă, m-au îndemnat foarte de timpuriu, de pe cînd eram tînăr ca dumneavoastră, să caut argumentul acestor paleologii, datini și eresuri ale populațiilor din Carpați. Am ajuns la niște concluzii firești, care unora li s-ar părea totuși surprinzătoare. Am ajuns să prețuiesc și să iubesc aceste alcătuiri

vii ale religiei vechi a pămîntului acestuia, găsind în ele însăși gîndirea strămoșilor mei și însuși sufletul lor. Religia nouă, care n-are decît zece veacuri, nu s-a putut substitui puterilor trecutului decît în parte și superficial. Poporul încă practică legea veche. De aceea, să nu vi se pară de mirare dacă voi invoca umbra severă a bătrînului preot păgîn care a sălășluit cîndva sub bolta unei asemenea peșteri. Pentru dumneavoastră poate fi o fantasmagorie; pentru mine e o realitate. Duhul lui trăiește încă în mine, cum a trăit în atîtea generații succesive; deci eu văd și simt ființa lui în această regiune a lui Dumnezeu. Neapărat, asemenea ființă misterioasă nu poate apărea decît credincioșilor și poeților. Puneți-mă în această categorie inferioară dacă voiți; e momentul cînd cred și văd.

Intăia oară am luat contact cu acest mag respectabil și astrolog iscusit într-o zi de sfîrșit de martie, la echinocțiul uneia din primăverile trecute. Atunci m-am suit în muntele ascuns pe care contimporanii mei nu-l cunosc. Intre vîrtejuri de zloată am ajuns pînă la lăcașul său, într-un loc unde trei izvoare vii saltă de sub piatră zbătîndu-se ca viperele înțelepciunii lui celei fără de moarte și murmurîndu-i numele într-o altă limbă decît cea schimbătoare a oamenilor. Ascultați ce-am văzut. Cenușa veche sta încă în vatra părăsită; lătra în adîncime cățelul pămîntului; am intrat și l-am găsit palid și semeț în jilțul dăltuit în stîncă. Cu dreapta ținea toiagul de fildeș. Avea mușchi în plete și pe sîn; îi ajungea barba la pămînt și genele la piept; deasupră-i filfiia, gonindu-se în roate,

Cu-aripele-ostenite, un alb ș-un negru corb...

Sub povara acestui semn al zilelor și nopților stătea orb, însă numerele de aur continuau să clipească sub bolta frunții lui, scriind misterios timpurile.

Profesorul nostru se opri o clipă, privindu-ne sarcastic prin ochelarii lui de miop, apoi urmă:

— La întrebările mele, bătrînul a dat răspunsurile cele mai bune, punînd în mișcare, fără să înțeleg cum, alcătuirile statornice ale lui Dumnezeu.

Trebuie să vă spun (căci asta am găsit la sfîrșitul drumului meu cotit), trebuie să vă spun că străbunii mei de la Burebista și mai de demult stăteau, ca să zic așa, c-o inimă nouă în fața minunilor. De aceea înțelepții de-atunci au comunicat cu divinitatea altfel decît în civilizația dumneavoastră. Acolo unde dumneavoastră raționați și încercați a trece spre adevăr prin silogisme și ipoteze, înțeleptul de demult avea o cale deschisă, o împărtășire directă, o însușire de a pătrunde nesilit în miezul lucrurilor. Aspectele lumii și fenomenele naturii magul le prezenta în embleme; le punea deci o cheie veșnică. După aceeași metodă, sub simbol, adevărul cel mai abstract putea deveni sensibil; o propoziție uscată se mișca în imagini; astfel necunoscuturile se îmblînzeau, zidirile neanimate și entitățile morale se poetizau; metafizica se înfățișa într-o horă de zeițe.

Să știți, băieți, că de la acel mag de demult, care a sălășluit în aceste locuri, au rămas mamelor noastre poveștile cu care ne-au încîntat în seri de iarnă. In ele se cuprind adevăruri permanente. Nici noi, nici ele nu știam; eram împreună copii și ne amuzam cu sclipirile lor de juvaere.

Acest mag, în epoca regilor daci, practica, după o rînduială antică de la Memfis, grafia sacră a cunoașterilor spirituale. Hieroglifele, cum știți, cuprindeau

un principiu de înțelegere universală a noțiunilor, înfrățind pe inițiați într-o limbă mută. Alfabetul dumneavoastră de astăzi, ca și limba vulgară, stă mai mult în slujba instinctelor.

La întrebările mele, am primit răspunsuri ce mă îndrumau la o pătrundere de care omenirea de astăzi s-a depărtat; căci progresul necontenit al inteligenței și raționamentului a sleit acele aptitudini care legau pe om mai strîns de stihii. Presimțiri, instinct și ceea ce numiți dumneavoastră astăzi subconștient — le-am avut și noi cîndva, ca și rudele noastre animalele, într-o formă potențiată; magia și fenomenele de telepatie erau în veacurile acelea practici curente. Cunoașterile acelea subtile și directe trebuiesc redobîndite pe calea științii experimentale.

Bătrînul mi-a deschis înțelegerea eresurilor, a datinelor, a descîntecelor, a vieții intime a poporului nostru, așa de deosebită de civilizația orășenească. Acest neam trăiește încă în trecut; toți copiii lui care intră la universitate sar veacurile, desfăcîndu-se de el, desrădăcinîndu-se și murind.

Ceteam acestea în înfățișările bătrînului mag pe cînd, la picioarele lui, șarpele *uroboros,* încolăcindu-se cu coada la gură, îmi comunica semnul eternității și al ciclurilor.

Duhul magului e o realitate vie nu numai în civilizația preistorică a pămîntenilor noștri. Îl găsiți și-n lumea dumneavoastră modernă, ceea ce nu trebuie să vă mire prea mult: ultimul sediment e subțire și fragil. Calendarul lumii noua a rămas al astrologului și al magului de altădată.

Semnele zodiacale ale lunilor, anotimpurile, săptămînile și numele zilelor au fost cetite de înțeleptul meu din peșteră în cartea naturii într-o vreme cînd

omul avea alt sistem numeric și au rămas consemnate în painjenii criptografici pe care dumneavoastră nu vă mai osteniți a-i deslega.

Părinții noștri geți și elini, domnilor, au învățat de la Egipet și de la Babilon cele douăsprezece simboluri și cele șapte simboluri, și pătrarele, și imaginile constelațiilor, și toate cîte trebuiesc pentru a ceti în eternitate și în clipa trecătoare. Numele zilelor săptămînii sînt de-acolo. Nomenclatura religioasă a elinilor nu-i decît o tălmăcire a străvechilor numiri egiptene.

Cele șapte planete care stăpînesc cerul și pămîntul, precum și destinele muritorilor, își aveau notația și numele de origină la Memfis: Luna, Mercur, Venus, Soarele, Mart, Joe, Saturn.

Ziua fiind împărțită în patru sferturi, se consacra fiecare pătrar de zi uneia din aceste planete, succesiv și în ordinea lor de bază. Deci, după primul pătrar închinat Lunei, căutați tot a patra planetă și veți afla zilele săptămînii.

Priviți tabelul ce vă însemn cu o bucată de mangal pe roca aceasta lucie de calcar:

Luna	— Mercur	— Venus	— Soarele;
Mart	— Joe	— Saturn	— Luna;
Mercur	— Venus	— Soarele	— Mart;
Joe	— Saturn	— Luna	— Mercur;
Venus	— Soarele	— Mart	— Joe;
Saturn	— Luna	— Mercur	— Venus;
Soarele	— Mart	— Joe	— Saturn.

Raporturile acestea numerice cuprind și alte ascunzișuri pe care nu le-am putut descifra, ori, dacă le-am descifrat, nu găsesc necesar să vi le comunic. Esențialul e să înțelegi că ordinea de timp a bătrînului

meu din acest munte stăpînește asupra aeroplanului dumnealor și asupra aparatului dumneavoastră de radio.

Cugetînd la toate acestea și așteptînd să sosească într-un molid un exemplar de *tetrao urogalus*, contemplam, din pragul peșterii, constelațiile.

A doua zi soarele trebuia să-și reînceapă cariera anuală. La 23 martie, în semnul Berbecului, ziua e în creștere. Soarele, zeul luminii, face un salt ca un bărbăcuț din turma bunicului, bate și biruiește întunericul; ghețurile pocnesc, zăporul se umflă, colțul de iarbă răsare fin ca și vîrful lui crai-nou.

Dacă n-ar fi așa de neguros, magul meu ar putea zîmbi; căci cunoștea și el acel fenomen, rezultat al uneia din multele mișcări ale pămîntului și care se chiamă procesiunea echinocțiilor. Axa pămîntului nu se învîrte în aceeași direcție, ci execută, prin polul ei nordic, un fel de spirală de titirez față de polul ceresc. Deci soarele nu revine în același punct în toți anii. În locul exact unde s-a arătat, anul acesta, la 23 martie, datorită procesiunii echinocțiilor, nu va mai reveni decît peste douăzeci și cinci de mii opt sute șaizeci și opt de ani.

În vremea lui, adică a bătrînului, soarele își începea într-adevăr cariera anuală în zodia Berbecului. Astăzi, de fapt, se arată sub semnul Peștilor; însă calendarul dumneavoastră a rămas tot în alcătuirea lui veche, căci lumea nouă a pierdut cheia semnelor tainice.

În rînduielile lui de la Memfis se găsesc și sărbătorile dumneavoastră de-acum. Prăznuiau și oamenii timpului său Buna-Vestire a soarelui nou, bucurie a păstorilor și plugarilor trecutului, tot la aceeași dată de 25 martie. În aceeași zi de aprilie cădea sărbătoarea plugarului din părțile noastre de lume; căci Gheorghie înseamnă, în elină, lucrător de pămînt; și lucrătorul de pămînt, cu ajutorul suliții soarelui, biruiește balaurul iernii, și al inerției solului. Mai mult: la aceleași epoci schimbătoare și consacrate, se serba atunci, ca și acum, ziua învierii lui Mitra, ori a lui Osiris, după ce omul-Dumnezeu stă în întunericul de mormînt al peșterii trei zile. Era bucuria revenirii soarelui de primăvară, manifestată prin muguri și flori, prin daruri de miei și ouă roșii. Bătrînii mei care dorm în țintirimul de la Hangu n-au știut niciodată că acest ou semnifică soarele înoit și veșnicia vieții, dar au repetat cu sfințenie gestul generațiilor. Ca și atunci cînd soarele sta în mormîntul celor trei luni de iarnă, oamenii de acum în straie albe se întristează prin post și opresc nunțile înaintea Învierii. Pe urmă se bucură cu adevărat; căci Isus e soarele inimii lor. În această inimă dorm practicile vechi după comandamente care nu era necesar să fie înțelese de mulțime.

Practicile vechi îmbinîndu-se cu legea nouă a inimii frățești îmi devin astfel cu mult mai scumpe; îmi evocă imaginea mamei care-mi șoptea basme și murmura descîntece rămase de la dînsul.

Deci, sfîrși domnu Stamatin cu voce joasă și puțintel ostenită, m-am închinat bătrînului și l-am respectat, văzînd în el pe strămoșii mei; și mi-am închipuit că ficțiunea aceasta poetică, pe care v-o prezint, poate forma obiectul unei istorisiri cu mult mai reale decît combinațiile de fapte diverse ale cărților dumneavoastră obișnuite. Acelea sînt într-adevăr ficțiuni, cu atît mai goale cu cît mai mult pretind că se substituie studiului precis; pe cînd sentimentul meu e o realitate care nu va pieri odată cu mine.

*

In tot timpul acestui lung monolog, interesantă mi s-a părut atitudinea muntenilor care ne însoțeau.

Ascultau cu luarea-aminte foarte încordată, fără să înțeleagă nimic bineînțeles; însă erau pătrunși de glasul poetic al profesorului în așa măsură, încît cei mai mulți aveau ochii în lacrimi.

«Tabelul» său, domnu Stamatin îl întocmise cu semnele convenționale pe care le mai păstrează almanahurile și gromovnicele; muntenii noștri au rămas mult timp lîngă stînca de calcar, studiindu-le cu mirare și respect. Pe cînd ei se lăsau pătrunși de trecut inconștient pe această cale obscură, eu ceteam adevărurile domnului Stamatin în burhaiele care lunecau din ponoare spre piscuri luminate pieziș de soare, în minunile încremenite ale singurătății, și-n jocul apelor lucii și cascadelor care cîntă din veci acolo laudă Domnului Dumnezeu.

După ce profesorul nostru și-a împlinit timpul și prorocia, adăogîndu-se în chip așa de dramatic la strămoși, s-a găsit între hîrtiile lui un manuscris ce-mi era adresat, din încîlcitele meandre ale căruia extrag istorisirea ce urmează. Cu toate ciudățeniile pe care domnu Stamatin le-a întrețăsut în ea, și povestea aceasta e, în definitiv, o poveste de dragoste.

II

Puterile sufletului erau proaspete și curate în lumea veche a Daciei și sub semnul lor sta Kesarion Breb.

Era, de la fericitul Zalmoxis, cursul vremii într-al cincilea ciclu, socotind ciclul cît numărul zilelor anului, adică trei sute șaizeci și cinci de ani. Iar dintr-al

cincilea ciclu, credincioșii vechi de la Carpați numărau ani o sută douăzeci. În văile depărtate, unde izvoarele și puhoaiele înălțimilor se prefac în pîraie și lacuri, iar oamenii își clădesc case de bîrne în așezări statornice, lumea își întorsese fața către o lege nouă și număra anul 780 de la izbăvitorul Hristos.

În muntele cel ascuns care va rămînea necunoscut pînă la sfîrșitul timpurilor, bătrînul legii vechi privea din gura peșterii lui lucirea nouă de primăvară. În unghiul crestat, unde băteau răsăriturile dimineților, lumina trecuse de semnul cumpenei zilelor și nopților. Acuma soarele suia pe scara cerului în zodia întăia și se auzea, în prăpăstiile de jos, tunetul zăporului. Pe plai, era încă iarnă dulce cu ostroave de omăt sub brazi. Cucoșii cei mari sălbatici începeau să-și cheme găinile în marginea poienilor. De la peșteră se auzea mugetul bourilor, în hățașurile văii. Cintezii și stigleții care ceruseră sălaș în peșteră cît ținuse puterea iernii se mutaseră pe crenguțele mestecenilor de deasupra celor trei izvoare și se închinau primăverii cîntînd subțirel și sticlindu-și în lumină acele ochișorilor. După ce se arătă pe cerul nopților luna plină a luminii lui martie, cei doi ucenici așezară la altar făcliile de ceară poruncite, căci la sfîrșitul acelei săptămîni postul lor se sfîrșea și, după trei zile de mîhnire, tăcere și taină, urma o nouă înviere a Dumnezeului tuturor veacurilor.

Apa vie a celor trei izvoare era călăuzită printr-o albie îngustă în hrubă, într-un găvan de stîncă. Ca să-l pregătească pentru rugăciune, ucenicii ajutară bătrînului să se coboare pe trepte și să se scufunde de trei ori. Îl înfășurară apoi în poclăzi și sarici. Îi

C 151438

pieptănară barba și-i împletiră coama. Îi puseră strai alb și comanac. Îngenunchiară ca să primească binecuvîntare și se retraseră fără de nici un cuvînt, după ritual. Ieșind în lumina după-amiezii, adunară vreascuri și cetini, în mijlocul poienii, le clădiră cu meșteșug și aduseră jar de la vatra dinlăuntru, unde se păstra foc fără moarte de la începutul ciclurilor.

Către acest stîlp de fum care se ridica drept spre cer în aerul neclintit, urcară din văi, pe poteci, cei cîțiva monahi ai lui Zalmoxis, cărora li se îngăduise bucuria de a veni să se plece subt ochii severi ai bătrînului din peșteră. Sub mănțălile de lînă sură purtau și ei straie albe, semn al inițierii. În picioare opinci de piele. Capetele le erau goale și pletoase. Obrazurile cu bărbi castanii. Aveau ochi în coloarea cerului și a apelor, fiind neamuri de vechi pămînteni.

După cuvîntul înțelepților de demult, oamenii din acest colț de lume sînt copii ai pămîntului lor și ai cerului lor. Trupurile lor se alcătuiesc și cresc din anume hrană pe care o au la îndămînă în cîmpurile cu holde, în dumbrăvi și livezi și pe plaiurile muntelui. Firea și sufletul lor au blîndețea acelor țărmuri îmbielșugate unde i-a așezat dintru începutul lumii Dumnezeu, fiind în același timp schimbătoare și furtunoase, nestatornice și viclene ca apele, ca vînturile și ca tot văzduhul lor fără cumpănă, întru care se îmbulzesc arșițile și gerurile.

Monahii cei tineri suiau deci către peșteră cu obrazurile întristate așa cum cerea rînduiala tagmei lor pentru acea zi de jale, cînd Dumnezeul luminii se află coborît în mormînt, dar în ochii lor lucea bucuria învierii apropiate. În acele ponoare și poieni în care de veacuri domnea liniștea, sălbătăciunile co-

drului n-aveau nici o sfială. Veveriile îi urmăreau și-i priveau cu mirare sărind din clomb în clomb. Căprioarele își ridicau către ei boturile negre de deasupra smocurilor de păiuș, din unghiuri depărtate. Pînă acolo, pe sub cetini, era întuneric. Acolo, la ele, era lumină. Ierunci se cumpăneau pe crengi mlădioase. Ciocănitori mari dădeau semnale către locurile de sus, duruind cu clonțul în trunchiuri scorburoase, ca și cum ar fi primit anume porunci pentru asta, apoi numărau pe cei nouă monahi și ciocăneau iar, în duruiri scurte, de nouă ori. Hulubii sălbatici rideau fantastic, bucurați de lumină nouă sau mirați de arătări străine în domnia acelei liniști. Ca niște făpturi cu zbor și minte ușoară, uitaseră și prăpastia de vifor a lui ianuarie și stînca de ger vînăt a lui faur. Se bucurau de lumină și o socoteau întoarsă pe veșnicie.

«Și noi sîntem ca și acești hulubi sălbatici, cugeta în sine Kesarion, monahul cel sprinten și nalt, care ținea fruntea șiragului. Știm cît de trecătoare sînt toate, precum ne arată moartea de care ne întristăm și învierea de care ne vom bucura în curînd; totuși, sîntem ca sălbătăciunile și ca pădurea.»

În acel răstimp al gîndurilor lui, monahul auzi foarte departe, în fundul văilor unde stătuse în popas, chiotul slujitorilor, care rămaseseră cu caii în preajma focului, la colibe. Într-adevăr, dacă cei care s-au adăpat din izvorul înțelepciunii nu-și pot stăpîni nălucile amăgitoare a trupului lor de pulbere, ce altceva pot face niște slujitori proști, cu multă virtute și cu puțină înțelegere? Sună din glas la un loc cu paserile și cu apele, se miră de florile de brîndușe ca și cum nu le-ar mai fi văzut niciodată și-și fac

spaimă de lupii care se furișează în sihlă și de fantasmele de neguri care se strecoară la marginea grohotișurilor și a bălților neclintite.

Cînd ajunseră sus, către asfințitul soarelui, se opriră și se adunară barbă lîngă barbă, ca să răsufle o clipă. Se vedeau în depărtare valuri de codru. Unele erau încă luminate, altele se pitiseră în umbra opcinilor. Cît cuprindea ochiul împrejur, peste toate acele păduri și culmi, era pustie, căci locul muntelui sfînt era oprit pînă la trei zile de umblet. Păstorii din toate zările aveau semne, bouri bătuți în copaci străvechi, și nu treceau cu turmele lor de acel hotar. Locul unde sălășluia prorocul lor cel bătrîn nu trebuia să fie cunoscut și cercetat decît de unii din învățăceii lui; și acei învățăcei, cînd coborau între oamenii din lume, aveau limba legată pentru orice nume și orice lămuriri; asupra muntelui tainic putea privi numai Dumnezeu cu ochii lui de stele și numai el putea glăsui cu tunetul său. Cum îl părăseau, ucenicii urmau să fie ca și cum n-ar fi văzut niciodată nimic, n-ar fi auzit nimic și n-ar fi rostit niciodată cuvînt. Imaginea, semnele și sunetele acelui loc ascuns aveau a le duce cu ei, pe tărîmul celălalt, de unde nu se mai puteau întoarce în lumea muritorilor.

Numai din cînd în cînd, la cinci ani o dată și uneori la șapte ani, se vestea satelor, păstorilor și tuturor neamurilor că prorocul se va arăta lumii. Nimene nu știa cum și de unde ucenicii săi îl aduceau în văi, într-un loc care se chema La Prelunci, nu departe de două izvoare ale apelor celor mari, și acolo, pe un tapșan, deasupra unei cline domoale unde se aduna omenire de pretutindeni, bătrînul din muntele

ascuns se arăta și înălța brațele, binecuvîntînd pe păminteni și jertfele lor depuse la altar. Asemenea mare adunare avea loc numai într-o anume zi a anului, cînd soarele stă pe cer la cea mai mare înălțime a lui, după jumătatea lunii iunie, în zodia Racului. De la ceasul amiezii acelei zile, soarele dă înapoi ca și semnul zodiei. După ce binecuvînta poporul, dînd unora învățături pentru pămînt și vite, altora tălmăcindu-le vise înfricoșate, pe alții vindecîndu-i de boli grele, bătrînul se retrăgea și el odată cu asfințitul soarelui, și lumea rămînea la focurile popasului vorbind de el cu uimire, binecuvîntîndu-l și prăznuind. Poporului de rînd îi plăcea foarte să vadă astfel pe prorocul său și să se veselească, după aceea, cu mîncări și vinuri. Neamurile acestui pămînt sînt cuviincioase, însă și foarte iubețe pentru tot felul de desfătări, și învățăturile sfinte ale bătrînului din munte le ascultau cu evlavie, uitîndu-le după aceea destul de ușor.

Monahii lui Zalmoxis trecură spre zidul brădetului, intrară ca pe sub coloane, pătrunseră în poiană, unde ardea focul de vreascuri și cetină, pîrîind și aruncînd scîntei. Ucenicii cei tineri, fără bărbi și cu părul tușinat pe frunte și pe după urechi, se ridicară cu grabă de pe trunchiurile lor și se închinară cu mîinile la piept, făcînd semnul tagmei. Erau bucuroși ca și veveriile; încercau să-și ascundă plăcerea de a vedea păminteni în domnia fiarelor și a singurătății, dar nu izbuteau. Kesarion Breb își alătură fruntea lui de a lor, îmbrățișîndu-i, cum făceau și soții săi. Fără nici un cuvînt, se așezară pe trunchiurile de brad răsturnate. Învățăceii aținară focul. Din cînd în cînd își în-

torceau spre oaspeți ochii în care se desfătau lacrimi de prietinie.

Se strecurară în peșteră, ca și cum ar fi vrut să dea de veste. Dar bătrînul, fără îndoială, știa că au sosit monahii săi. Amîndoi tinerii se opriră cu sfială văzîndu-l cufundat în gînduri și așteptînd în jilțul lui să bată un ornic din văzduh, sau din inima muntelui, sau din veșnicie, al cărui sunet numai urechea lui putea să-l simtă. Pe altarul luciu de piatră stăteau semnele tainice ale vieții și ale morții. Cele trei făclii de ceară ardeau lin.

Ei ar fi așteptat un semn, dar știau că bătrînul nu-l va face. Ar fi vrut să se retragă, să cheme pe oaspeți, dar nu îndrăzneau. Îngenunchiară în locul hotărît lor și atunci simțiră în tîmple un fior; muntele dădu zvon; alungat din peșteră, tunetul foii de aramă lovită cu ciocan de lemn zbucni în poiană ca o ploaie de sonuri fine. Monahii se ridicară din jurul focului și intrară în locul sfînt. Se grăbiră să împresure jilțul și-și plecară genunchii. Învățăceii cei tineri își coborîră frunțile închizînd ochii. Prorocul făcu asupra capetelor închinate, pe rînd, semnul celor patru puncte, care înseamnă nemărginirea în spațiu, regenerarea necontenită a vieții, jertfa și mîngîierea. Era vechiul semn al inițiaților, pe care, în văile depărtate, unde se alină apele, la același ceas, preoții legii noua, a lui Isus, îl făceau asupra poporului, vestind Învierea. Ceremonia tainică pe care au săvîrșit-o monahii sub gestul și privirea bătrînului din muntele ascuns nu era îngăduită a trece dincolo de umbra de amurg a peșterii, la cunoștința mulțimii. Nu-i îngăduit nici astăzi nimănui s-o divulge. Trebuie să rămîie în trecut, ca o comoară în sînul graniturilor.

III

Kesarion ascultă sfaturile și descîntecele bătrînului Decheneu.

Mai tîrziu s-au adunat într-altă încăpere a peșterii săpată în stîncă, de unde, prin ochiul rotund de lumină, se vedea în cerul limpede luna în al treilea pătrar: nouri străvezii lunecau pe aurul ei din cînd în cînd cu repeziciune, curgînd dinspre miazăzi, ceea ce arăta că austrul de la Marea-din-mijloc vine asupra pămîntului Daciei, ca să topească cele din urmă omături și să elibereze florile primăverii, la marginea apelor care sar trepte de piatră, sfărîmînd argint. La cîmpie, de mult zburdă mieii, și în ostroavele Istrului gîștele sălbatice scot cel dintăi rînd de pui. În orzurile plugarilor de la cîmpie se poate ascunde ciocîrlia.

Se auzea ușor fîșîitul vîntului în brazi. Copiii slujeau la masa frățească, în talgere de argint, gustarea ascetică poruncită tagmei lor. La legumele și rădăcinile fierte nu adăogeau decît puțin oleu proaspăt de jir. Tot astfel la frunzele nouă de grîușor culese de pe coastele însorite. Azima, coaptă de lespezi fierbinți, era făcută dintr-o făină adusă în dar de departe de binecredincioși și lăsată în văi, în loc anumit, hărăzit singurateculuí de pe opcină. Camara de sus mai cuprindea, în hîrzoburi de scoarță, bureți uscați, păducțe și alune, afine acrișoare și căline amare. Acelor slujitori ai lui Dumnezeu, închinați unei rînduieli a spiritului, nu le era îngăduită nici mîncarea de carne nici băutură amețitoare. Într-adevăr, partea cea mai plăcută a cinei lor era o lamură, care nu se mestecă și nu se soarbe, necunoscută oamenilor de rînd. Căci vorbele și gîndurile despre lucrurile hotărîte de Dum-

nezeu să rămîie taină sînt, pentru cei nedeprinși cu ele, o primejdioasă otravă.

Breb își cunoștea de mult învățătorul și-l privea îngrijat, socotindu-l ros de suferință. In noaptea aceea n-avea bucuria pe care o arăta de obicei la adunările ucenicilor săi. Rămînea aspru și părea a se întoarce necontenit în sine.

— Părinte, zise el aplecîndu-și fruntea către dînsul, cu toate veștile nu prea bune pe care le afli din cînd în cînd de la noi despre noroadele de la cîmpie, se cuvine să arăți către noi zîmbetul tău, căci altfel ne întoarcem la locurile noastre împovărați de întristare.

— Fiule, răspunse bătrînul, am în mine și bucurie. Veștile pe care mi le aduceți nu mă pot mîhni căci tot ce se întîmplă e rînduială a Celui prea Înalt pe care noi îl servim. Mi-ați vorbit de mult de legea nouă către care noroadele se îndreaptă ; dar sub cuvintele ei proaspete eu văd aceleași semne vechi, căci Domnul Dumnezeu are o mie de nume și o mie de forme. Poate ochii oamenilor de rînd au nevoie de altceva și sufletul lor dorește alt joc de colori, dar cel ales trebuie să rămîie într-același loc al său, îndreptat cu toată puterea spiritului spre înțelepciunea cea mai presus de toate. Cel pe care îl servim e unul, născut din el însuși ; și din acest unul toate au ieșit și el e în toate și le învăluie pe toate. Nimene dintre muritori nu l-a văzut decît în valuri și vînturi, și-n raza care străpunge moartea trezind colțul grăuntelui. Pentru oamenii de rînd e trebuință să se găsească cea mai potrivită alcătuire ca să se teamă și să nu se mînînce unii pe alții ca fiarele. Dar pentru noi ceea ce e veșnic nu se poate clăti.

— Părinte al meu, răspunse Kesarion, știu că nouă nu ne este îngăduit să rostim altceva decît adevărul.

Voi mărturisi deci că am legat întristarea domniei tale de cele ce se petrec în lume. In văile apelor noastre și către cîmpia Istrului, preoții noștri trebuie să deschidă biserici.

— O, fiul meu, află că eu nu mă împotrivesc la asta. Dragostea noastră către frații noștri cei neluminați trebuie să se împace cu tot ce poate fi de folos sufletului lor. Dacă pot fi astfel mai buni, să rostească numele lui Isus. Datina noastră e să nu coborîm către ei decît cînd ne chiamă. Noi putem rămînea aici, pînă la sfîrșitul timpului nostru ; iar preoților noștri cărora li se cer alte vorbe pentru același lucru le dăm sfat să se plece stăpînirii. Slujesc pe același Dumnezeu. Să știți deasemeni că ce a fost rînduială a vieții și a ființii noroadelor o mie de ani va rămînea încă o mie. Căci o lege care pare nouă nu schimbă nici frica, nici nădejdea, nici viața, nici moartea. După cît înțeleg, această silă vine de către împărăția Bizanțului. Acolo s-au ridicat împărați cu mare vîlvă, au bătut și-au supus turmele varvarilor și au făcut drum rînduielilor nouă. Aș dori să aflu dacă popoarele lor sînt mai fericite și dacă preoții legii nouă au sporit c-un dram înțelepciunea. Aci se află ceea ce tu judeci a fi mîhnire ; dar eu ți-am spus că e o bucurie a sufletului meu.

— O, părinte prea înțelepte, spune-mi dacă trebuie să mă bucur și eu.

— Intr-adevăr, fiule, hotărî bătrînul, a sosit pentru tine ceasul.

La aceste cuvinte, obrazurile celorlalți monahi s-au întors luminate de zîmbet către tovarășul lor. Kesarion cuprinse și sărută mîna uscată a aschetului. Acea mînă i se ridică pe lîngă tîmplă, mîngîindu-i fruntea.

Bătrînul își întoarse fruntea către copii. Aceștia se închinară și se retraseră.

— Află fiule al meu iubit, reluă marele preot, că trebuie să te pregătești de cale lungă. Dintre toți frații tăi care se află de față, copii ai sufletului meu, pe tine te-am socotit mai vrednic ca să te jertfesc. Tu ai mai multă putere și agerime în trup și poți îndura mai bine asprimile vieții de rînd ; am cunoscut la tine și ascuțimea spiritului, căci ai fost în stare să te apropii încet-încet de adevăruri. Ai învățat înfrînarea și te-ai deprins să stai necontenit treaz cu spiritul. Ai început a ceti cu destulă ușurință în oameni și în lucruri. Ești gata să desfaci din tine și puterile cele tainice : dar asemenea învățămînt primejdios nu se poate cîștiga decît acolo unde este fîntîna fără fund, prin care poți străbate pe tărîmul celălalt. Acolo am fost și eu în tinerețele mele, după pilda tuturor înaintașilor mei. Cînd am închis ochii bătrînului meu, m-am așezat în locul lui, avînd același nume, — al treizeci și doilea Decheneu. Dumnezeu va binevoi să îngăduie ca tu să fii al treizeci și treilea, atunci cînd cenușa oaselor mele va trece la odihnă, în firida consacrată. Deci, fiule al meu, va trebui să faci lungă călătorie la Egipet. După ce vei cunoaște Nilul, care este tatăl și hrănitorul țării, și al oamenilor de acolo, te vei mira de toate zidirile împăraților de odinioară. Și vei vedea și pe unii din acei împărați înfășurați în scrisoarea vieții lor, dormind cu trupurile în cripte, pe cînd sufletele lor așteaptă învierea pe țărmul care se chiamă Amenti. Te vei opri la columnele templelor, comunicînd prin semnele lor și prin ochii tăi cu oamenii și cu faptele de odinioară. Vei vedea piramidele cele mari, în care se află însemnate timpurile și semnele dumnezeirii. Vei sta cu mirare lîngă leul uriaș

de piatră, cu cap de muiere, care străjuiește către hotarul pustiilor Libiei și, ca să-i afli taina, te vei coborî către apa Nilului și vei bate la ușa templului pe care ți-l voi numi și, unde am bătut și eu cînd eram ca tine. Vei spune cuvîntul și vei face semnele pe care ți le voi împărtăși și, îngenunchind în fața preotului celui mare de-acolo, îi vei înfățișa inelul meu. Vei vorbi puțin și vei răspunde în limba elină la întrebări. Și astfel vei intra la învățătura ta cea din urmă și desăvîrșită, sălășluind în acel templu șapte ani. Nădăjduiesc să ieși de acolo viu și întărit cu puteri pe care încă nu le cunoști.

Monahii se bucurau ascultînd acele cuvinte minunate. Kesarion închisese ochii.

— Părinte prea înțelepte, murmură el, doresc de multă vreme acești ani fericiți.

— Sînt ani de primejdie, fiule. Poate am greșit. De-acolo nu ies decît oamenii fără prihană. Ceilalți nu mai văd soarele. Dar sufletul meu e bucuros, simțind de pe-acum întoarcerea ta. Să fii limpede și mlădios ca izvorul și tot așa de stăruitor. Să străpungi stînca materiei și să te eliberezi către divinitate. Nouă nu ne e îngăduit să trăim decît prin spirit cu dragoste și dreptate ; gura, auzul și ochii nu trebuie să mai slujească patimilor trupului. Plinindu-ți învățătura, după acești șapte ani, vei ajunge la țărmul mării mai tare decît cum erai la sosire. Cu ochii tăi adevărați, ori cu ochii sufletului tău vei vedea departe acești munți intru care te-ai zămislit și intru care dorm părinții tăi și-ți va fi dor să te-apropii de dînșii. Dar vei porunci căpitanului de corabie să nu te ducă mai departe decît Propontida. Te vei cobori la Bizanț, făptuind astfel a doua poruncă a mea. Avînd cunoștințe ale celor văzute și ale celor tainice, îndrăznește a intra

în lumea de-acolo, și între cei umiliți și la curtea celor mari, pentru a cunoaște așezările împărăției grecești și tocmeala adevărată a legii lui Hristos, care se zice că răsare asupra veacului nou ca un alt soare. Vreau să știu care-i taina ei și dacă este o taină nouă. Vreau să cunosc și bunurile și puterea pe care o aduce împăraților. Astfel învățătura celor șapte ani se va adăogi. Ca această nouă jertfă a ființii tale să fie spornică, nu pregeta să dai dragoste și înțelepciune semenilor tăi. Făcînd fapta bună oriunde și oricînd, slujești pe Dumnezeu. Intrînd în vălmășagul ei, astfel vei cunoaște acea lume mai bine. Înainte de a trece către bătrînii mei, vreau să cunosc cele bune și cele rele ale oamenilor, ca să nu greșim față de popoarele pe care Domnul Dumnezeu ni le-a rînduit să le păstorim.

— Voi face întocmai cum îmi poruncești, părinte, răspunse Breb, umilindu-se.

— Prea bine; fă totul cu bucurie a spiritului, nu a ființii. Deci ceilalți frați ai tăi se vor coborî în vale, ducînd rînduielile mele; iar tu vei rămînea lîngă mine, căci am a-ți da și alte învățăminte. Vom sta singuri, după ce vor înflori poienile, la coliba cea mai de sus, sub vulturi, adică sub Dumnezeu și sub spiritul nostru propriu; iar acum, la această cină frățească, îți dau cele din urmă hotăriri care privesc nevoile și călătoria în lume pînă la Egipet. Vei binevoi să primești, din tezaurul domnilor acestui pămînt, atîtea bucăți de aur cîte îți trebuiesc întocmai. Cînd te voi îmbrățișa și te voi slobozi în drumul tău, nu întîrzia în vale decît pînă găsești un om ascultător și cu braț tare din neamul dacilor. Avîndu-l pe acela tovărășie, treci muntele și alege calea cea mai potrivită către Istru și apoi dincolo pînă la Calatis. Vei trece

pe lîngă locuri unde au stat varvarii huni. Acuma iarăși s-au întins într-acolo pămîntenii, și-au clădit bordeie în pămînt și agonisesc holde de grîu. Ai să cunoști că te apropii de locurile lor cînd vei băga de samă că zarea se alină și nălucesc ape în depărtări. Acolo pîraiele tac și sălbătăciunile care poartă numele neamului tău își clădesc în luciul lacurilor, sub mesteceni, căsuțe rotunde pe care le bat și le întăresc cu cozile. De la ei au învățat oamenii de la cîmp a face iazuri și bordeie. După aceea n-ai să mai auzi mugetul cerbilor și al zimbrilor. Să pui la ciochine cu soțul tău cîte o ploscă cu apă, căci izvoarele sînt rare. Bagă de samă la popasuri, deoarece în acele întinderi bîntuiesc lotri și ucigași. Oprește-te numai la stînile muntenilor noștri cît vei străbate bărăganurile. Iar după ce vei ajunge la cetatea Calatis, caută un grec nu prea viclean și fă legămînt cu el pentru plutirea pe mare, fără a-l lăsa să vadă bucățile de aur, ca să nu-i strălucească spre ele ochiul și jungherul. Ca să călătorești mai lesne, leapădă-ți straiele și te schimbă după obiceiul locurilor, îndată ce vei vedea că trebuie; ca să nu pari străin nicăieri și să nu te bage în samă răii. Pleacă-te stăpînirilor, închină-te zeilor, și du-te în calea ta avînd în inimă numai pe Dumnezeul cel adevărat.

IV

Lui Kesarion Breb îi apare prea sfințitul episcop Platon de la Sakkoudion.

La începutul lunii mai, anul de la Hristos 787, Kesarion Breb se afla intrat la Bizanț de puțină vreme. Găzduise în Arghiropatria, ulița zarafilor, la casa egiptenilor, unde poposeau neamuri din Răsărit.

Între acei levantini, jidovi și asiatici, el era deosebit prin albeața obrazului și prin ochii lui de coloarea cerului răsfrînt în apa muntelui, o privire ascuțită, tare și statornică, pătrunzînd dincolo de fața lucrurilor. Pe fruntea lui, între ochi, gîndul cel fără hodină săpase trei linii în chip de triunghi, care totdeauna stăteau închinate una către alta. În coama-i mare începeau să înflorească cele dintăi fire albe. Umbla prin furnicarul cetății singur, numai cu slujitorul după el. Privea fără să zîmbească, de sus ; și multe femei îl urmăreau cu mirare din pridvoare ori din unghiuri de ziduri asemuind trufia lui cu a unui leu balan de Libia și dorind să-l audă vorbind și mîngîind cu mînile lui albe. Ele bănuiau la acest bărbat puternic o voce gravă și o mîngîiere moale. Incercau să-i zîmbească, dar înghețau sub lovitura grea a ochiului lui verde, care trecea numai asupra lor fără a le descoperi. Era un nobil străin. Schimba sigle de aur cu chipul lui Iustinian la zarafii din Arghiropatria, și avea totdeauna bani mărunți pentru cerșetorii și calicii care întindeau spre el mîna din colțul unei piețe ori de la ușa unei biserici. Se mirau și cerșetorii de mîna aceea împărătească din care cădea oarecum pe furiș darul, însă nu găseau blîndețe și prietinie în privirea omului. Își închipuiau că nu-i creștin, de și semnul milei ar fi fost o dovadă ; și-l dușmăneau îndată pîndindu-l și văzîndu-l că nu face semnul sfintei cruci. Cu toate acestea slujitorul lui, omul acela mare și pletos cu înfățișare de dulău ciobănesc, făcea semnul cu smerenie, dar avea și el o privire neprietinoasă pe care o păstra numai pentru el. De și deosebiți, era între stăpîn și slujitor oarecare asemănare. Slujitorul părea dintr-un veac mai vechi și mai sălbatic, gata să rupă în mîni fălcile fiarelor. Umbla în

urma stăpînului său observîndu-l cu luare-aminte, de și se părea că nu vede nimic. La un semn sau la un sunet era lîngă el, cu fruntea plecată, cu pletele atîrnîndu-i de o parte și de alta a ochilor. Unii dintre romeii călători și negustători în ținuturile de către miazănoapte cunoșteau, în portul și în înfățișarea lui, un muntean de dincolo de Istru. Nu-l puteau însă face să vorbească. La chemarea lor, el nu întorcea capul. Stăpînul purta strai alb încins cu colan subțire de argint, însă fără nici o altă podoabă. În picioare avea cnemide ; mînicile hainei îi erau largi ; capul și-l apăra de puterea soarelui c-o matasă înfășurată peste creștet.

Astfel umbla și privea acele locuri încîntate, mai frumoase ca oricare altele pe pămînt, scaunul împăraților lumii, de la unghiul unde sta palatul Halkis la țărmul Propontidei, prin forul Augusteon unde poruncea încă statuia lui Iustinian călare, peste hipodrom unde fierbeau marile petreceri ale domnilor și poporului, peste toate colinele unde se înălțau sfinte biserici și mănăstiri, pînă la Hevdomon și Vlacherne. Inspre Tracia era zidul cel mare de la Constantin și de pe vremea lui Atila ; înspre partea astalaltă, țărmul împodobit cu atîtea ziduri și monumente s-ar fi oglindit în Hrisokeras, dacă acel liman n-ar fi fost plin de furnicarul bărcilor cu vele, printre care lunecau lin ori stăteau trufași în ancore trierele împărătești.

Străinul nu uitase să intre întăi în templele lui Dumnezeu și cercetase mai întăi clădirea întru toate lăudată a Sfintei Sofia cea cu nouă turnuri și măiestrite arcade. Stătuse singur între închinători și se plecase către Deltha-mistic, căruia oamenii de rînd obișnuiesc a-i spune ochiul-lui-Dumnezeu. Apoi între

făclii, candele și icoane bogate, privirea lui pătrunzătoare cunoscuse coloanele scumpe, răpite de la templele Egipetului și aduse aici de împărații lumii. Pe această frumusețe veche se sprijineau bolțile lumii noua. Deci dădu laudă în inima sa Dumnezeului tuturor timpurilor.

In unele după-amiezi, către asfințitul soarelui, găsise vreme să stea de vorbă cu jidovii și cu asiaticii lui de la sălașul unde poposise, ori cu zarafii care pîndeau ca painjenii în umbra bolților lor. Ceea ce-i șopteau acei oameni vicleni despre Bizanț era cu totul altceva decît priveliștea strălucită care se înfățișa ochilor. In hipodrom se vînturau aurării, brocarturi și steme; împărăția ieșea în uliță cu alaiuri înfricoșate, între străjeri cu platoșe și arme scumpe; bogățiile și fala curgeau pe toate căile pînă la Șapte Turnuri, pînă la Poarta de Aur, pînă la Apeducul lui Valentie; închinarea norodului se făcea cu sunet; muzicile cîntau între grădini înflorite; soarele sporea bogățiile și frumusețile lumii grămădite în acea cetate de către atîția împărați, într-atîtea veacuri, după atîtea războaie; între cerul ca o boltă de peruzea și între lucirea de oglinzi a Propontidei toate erau întocmite să pară un paradis. Insă toate cele omenești sînt părere și sub lumină viermuiesc putreziciunile.

In ziua a șaptea a lunii, văzuse o clipă pe binecredincioasa împărăteasă Irina, luptătoarea pentru ortodoxie împotriva arienilor. Ieșise de la Palatul Sfînt împresurată de patrici și sfetnici, purtată în litieră de slujitorii în purpură. In fruntea alaiului, diegători măreți purtau semnele împărătești: sabia, varga și globul de aur. In preajma Vasilisei, teorii de varangi și maglabiți țineau strajă cu suliți și securi, cu zale și căști de aur. Poporul striga, se închina în pulbere,

binecuvînta pe cea mai mare și mai slăvită Doamnă a tuturor lumilor și a tuturor timpurilor. Unii dintre sfetnicii împărătești lăsau să curgă în urma convoiului bănuți de argint; și cele din urmă străji călări treceau peste zvîrcolirile împletite ale cerșetorilor. Astfel, în purpura ei violetă, de trei ori mărita Vasilisă trecea pe sub platanii înfloriți către palatul Eleiterion, unde se spunea că stau tăinuite comorile sale. Dar în preajma ei era Stavrikie hadimbul, sfetnicul ei cel dintăi, și în înfățișarea-i uscată și spînă Kesarion Breb cunoscu numaidecît semnul vulpei, iar în norodul care hăulea observă priviri strîmbe și rînjete. Vasilisa era către anul al patruzecilea al vieții ei. La moartea soțului său Împăratul, înlăturase pe fiu de la lucrarea împărăției, luase ea singură în mînă frîul și săvîrșise fapta cea mare și mult lăudată, deschizînd iar bisericile ortodoxiei și dînd poruncă să se spele varul cu care fuseseră astupate sfintele zugrăveli, din ticăloasa poruncă a socrului său Copronimul. Mulți călugări negri, ca niște corbi, îi împresurau alaiul, filfîind din pulpane, binecuvîntînd puterea lumească, întrupată de astă dată într-o muiere văduvă, care răscumpăra cu sufletul și cu rîvna frumusețea ce ar fi trebuit s-o aibă chipul ei.

După obiceiul său, Breb căută să cetească în înfățișarea femeii ceea ce nimene nu poate ascunde unui om care știe să străpungă învelișul lucrurilor. După același obicei, pe care el însuși nu-l socotea bun, căci era un fel de rîs tăcut și lăuntric al său, călătorul văzu în împărăteasă o putere aspră și flămîndă. Părea întinsă cu toate unghiurile înainte, ca o lupoaică și ca o patimă vie a măririi. O lupoaică îngrășată și bine ținută, adaose el în sine.

In urma alaiului rămăseseră mirosuri și pulberi.

Cînd se întoarse din drumul său și ajunse în drept cu mănăstirea închinată sfîntului Pantelimon, în vecinătatea zărăfiilor, dădu peste o altă înfățișare a vieții.

Un alai fără strălucire aștepta în laturea bisericii și doi slujitori băteau în poarta împrejmuirii, către frații monahi care se aflau zăvorîți înlăuntru, în căsuțe tupilate după trandafiri înfloriți. Stăpînul care aștepta călare pe un asin închiriat, cu stăpînul asinului ținînd căpăstrul, era un cuvios bătrîn monah, îmbrăcat în straie groase, de și ziua era foarte caldă, cufundat cu capu-ntre umeri și cugetînd cu întristare, slab, mohorît și cu nas lung, ca o pasere ibis a smîrcurilor Nilului. În preajma lui erau frați mai tineri, care făcuseră drumul pe jos de la corabia popositä jos la țărm, în Hrisokeras. Duceau pe umăr puține lucruri trebuincioase vieții lor sărace.

Breb se oprì în drum și privi cu luare-aminte pe bătrîn.

Cei din mănăstire întîrziau să deschidă. Intrebau întăi cine este. Și înainte de a afla cine este, pofteau să știe ce poftește. Unul din monahii tineri își făcu loc ca să vorbească.

— Sîntem frați întru Hristos, deschideți, strigă el.

— Cine e?

— E părintele episcop Platon de la sfînta mănăstire Sakkoudion, în Bithynia. Vă rog să binevoiți a nu-l face să aștepte, căci e trudit de cale, și vine pentru slujba prea măritei Împărătese.

Atuncea zăvorul de la poarta cea naltă începu să scrîșnească cu mare întîrziere. Doi oameni, care vorbeau între ei și se îndemnau, se nevoiau pe dinlăuntru ca să-l tragă. Cînd părură că au ajuns la sfîrșit, poarta urmă să se ție tare în canaturile ei.

— Trebuie să fie la mijloc un demon, zise stăpînul asinului, privind cu neprietinie înspre omul în strai alb, care se oprise și privea țintă. Smunci de căpăstru, și animalul făcu o săritură îndărăt, arătîndu-și și el părerea. Bătrînul se cuîmpăni pe samar și era să cadă. Răsărind cu spaimă din mîhnirea lui, văzu un om străin, cu ochi verzi, care-l cuprindea și-l sprijinea. La o poruncă a acelui om străin, slujitorul pletos și mare trecu la porți, puse umărul și le prăbuși înlăuntru.

— Doamne, Maica Domnului! strigau monahii sfîntului Pantelimon, zvîrliți la o mare depărtare, în pulbere.

Bătrînul episcop Platon avu un zîmbet pe fața lui întristată. Inălțind brațul drept, îi binecuvîntă. Apoi se întoarse asupra străinului. Acesta se retrăgea, fără de nici o vorbă.

— O, frate al meu, îi zise el, oprește-te, ca să-ți pot mulțămi.

— Mulțămirea e a mea, părinte, răspunse Breb revenind. Am putut arăta acestor doi asini că se înșală.

Stăpînul animalului mormăi.

— Ar trebui să mormăiască și asinul, zise Breb; dar el a înțeles mai bine.

— Iartă pe om pentru cuvîntul lui nepriceput... zise bătrînul.

Atuncea Kesarion Breb înțelese că episcopul Platon auzise și observase, de și părea cufundat în sine.

— Acuma vin de departe, urmă bătrînul, și oaselor mele le trebuie hodină. După ce va binevoi Dumnezeu să-mi dea un somn de patru ceasuri, care nu l-am avut de cînd am purces de la Sakkoudion, aș vrea să am plăcerea de a te cunoaște, căci după înfățișare

înțeleg că ești bărbat străin de bun neam, iar după faptă, văd că-mi ești frate, ori de care lege ai fi.

— Sînt călător de la Egipet către Dacia, răspunse Kesarion.

— Ai umblat la locurile sfinte?

— Am umblat.

— Atunci doresc, înainte de a mă întoarce la mine, să am un sfat de prietinie cu domnia ta.

— Părinte, răspunse bărbatul în straie albe, mîni voi fi și eu aproape de locul unde te vei afla.

Episcopul zîmbi.

— Mîni, prietine, voi fi într-un loc unde intră prea puțini.

Străinul zîmbi și el:

— Cred, părinte al meu, că ne vom vedea într-un loc unde intră prea mulți.

Închinîndu-se, străinul se retrase cu slujitorul său cel uriaș, iar episcopul Platon de la Sakkoudion întoarse pliscu-i lung în urma lui, cu mirare.

V

Aici se arată frumusețea și puterile Bizanțului pe cînd era împărătească prea slăvita Doamnă Irina și se leagă prietinie între prea sfințitul Platon și Kesarion Breb egipteanul.

La palatul Elefterion, Vasilisa nu se dusese pentru plăcerea ei, căci o însoțeau dregători, între care cel mai sus sta Stavrikie.

Cu înfățișările unor hadîmbi ca el și ca Eftihie, sălile de la Elefterion trebuiau să se întristeze și florile grădinilor să se ofilească.

Stîrcii care cuibau în chiparoși dădură semn din pliscuri că iarăși au sosit în domnia lor uscăciunile pămîntului.

Imprejmuirea se umplu de sunet, apoi se alină. Străjile poposiră în afara zidurilor.

Dintre bărbații cu coif și cu zale intră în palat numai Alexie, polemarh cu bun nume între oștenii împărătești. Deci era un sfat de taină, în care Eftihie făcea cu mare iuțeală, cum îi era obiceiul, socoteli pe rotilele înșirate pe strune; iar Stavrikie poftea pe polemarh, cu vorbe încîlcite și priviri agere, să mărturisească prea măritei și lăudatei împărătese dacă neliniștea vechilor mercenari ai viteazului împărat răposat Isaurianul nu poate fi potolită cu bucăți de aur bătute cu chipul său.

Amintindu-l astfel dragostei lor, ei, poate, îl vor uita mai curînd, cinstind cupe mari de vin întru lauda Vasilisei Irina.

Căci acei oșteni erau deprinși nu numai cu războaie către varvarii bulgari și către păginii ismailiteni și se socoteau rușinați avînd la împărăție brat care nu putea purta sabie; dar mai aveau și deprinderi spurcate de a sfărîma sfintele icoane și a prigoni pe cinstiții monahi.

In domnia Copronimului asta ajunsese o desfătare a lor și acuma le venea greu să se dezbere de asemenea narav. Războiul împotriva sfintelor icoane era bun și pentru că le deschidea pivnițile, cămările și tainițile monahilor.

Acuma Vasilisa Irina luase subt ocrotirea sa toate icoanele prea curatei Fecioare și ale tuturor sfinților și poftise pe cuvioșii monahi la locurile lor; îi ajutase să puie iar aur și argint la prea luminatele chipuri, făcînd astfel iarăși mare bucurie norodului de la Bi-

zanț și mai cu samă muierilor. Aceste muieri în vremea lui Constantin al șaselea Împărat, învăluite în hobot, boceau în fiecare zi sfintele icoane, cu fruntea plecată la ușile bisericilor. Iar de cînd Dumnezeu așezase în scaunul Bizanțului pe Irina-Doamna, ele veneau cu flori și cu bucurie și cutezau să înfrunte cu vorbe de ocară pe bătrînii oșteni, împlinitori ai poruncilor împăratului adormit.

Se zvonea că unii din căpitanii acestor oșteni ar fi nutrind o nădejde ascunsă în Constantin cel tînăr; dar Vasilisa îl înlăturase cu multă înțelepciune pe fiul său și-i plăcea să-l îndemne mai mult la petrecerile vîrstei lui.

Totuși era primejdie să nască în el pornirile de război ale bunicului său Copronimul și ale tatălui său viteazul Leu-Impărat. Indemnat de ticăloși episcopi arieni, ar fi putut dărui oștenilor de la Bizanț, din nou, măcar războiul cu monahii.

Deci bine-cugetătorul Stavrikie, mare logofăt, iscodise pe de o parte să cîștige pe unii strategi iubiți ai oștilor, iar pe de altă parte să mute taberile din Armenia la Bizanț, iar oștenii de la Bizanț să-i trimeată, într-o nălucire grabnică de război, către hotarul ismailitenilor.

Plecînd către Impărăteasă capetele unora și aducînd oșteni depărtați în desfătarea Bizanțului, iar pe de altă parte trimețînd pe cei învechiți în rele ca să-i taie și să-i împuțineze săbiile ismailitenilor, prea înțeleptul mare logofăt nădăjduia să păstreze tihna Vasilisei și puterea împărăției grecești pentru lauda Dumnezeului celui adevărat al ortodoxiei.

Așa încît Eftihie făcea socoteli repezi de oameni și de sigle de aur, iar mărita Impărăteasă cu mîna ei însăși dădea lui Alexie polemarhul semnul celei mai

viclene bunăvoințl: căci Stavrikie știa că în acel aur se cuprinde însăși pieirea lui Alexie, cînd va fi bătut ceasul. Se știa că Alexie e prietin bun cu fiul Impărătesei; bunăvoința cea mai mare deci trebuia arătată dușmanului celui mai primejdios.

Socotind și ridicînd din tezaur atît cît era nevoie pentru năcazul acelor zile, Vasilisa poruncise întîrziere pînă în sară la Elefterion. Robii purtară poverile în tăcere și prin întuneric înspre vistierie. În urma lor, între facle, se mișcă îndărăt, înspre Palatul Sfînt, și alaiul împărătesc.

A doua zi dimineața, prea mărita și prea lăudata Despină era îndatorată să-și puie straiul cel greu de purpură și aur, și cununa, și cerceii care-i atîrnau pînă la umeri, ca să treacă, între muzici și axioane, la liturghia de duminică în biserica sfinților mari împărați Constantin și Elena. Acolo stătea neclintită în tronul ei, avînd în față pe prea curata Fecioară. Din cînd în cînd, la anumite cîntări înalte, se pleca înspre Prea Sfînta ca înspre o bună prietină; iar muierile, din partea rînduită lor, după zăbrele, vedeau lacrimi în ochii icoanei.

Mai ales pentru asemenea vedenie minunată se îngrămădeau la zile mari femeile în ghineconitul de la Sfînta Sofia.

Constantin cel tînăr stătea totdeauna alături de maica sa în asemenea împrejurări; însă de obicei era apăsat de plictis și părea că dormitează, cu gîndul la blăstămățiile lui, uitînd de multe ori să facă semnul sfintei cruci. Impărăteasa îi strecura un cuvînt și el se grăbea pripit să împlinească acelastă rînduială a vieții, după care înturna iar ochii osteniți înspre vitralii și mozaicuri, văzînd în ele cu totul altceva decît sfinte imagini; căci demonul care rătăcise mintea

Copronimului-Împărat și a lui Leu-Împărat, răposatul soț al Irinei, ciocănea cu ghiara și în tîmpla feciorului.

Îndată după sfînta naștere, urma să se alcătuiască alai cu oșteni călări, la ieșirea cea mare, și Împărăteasa trebuia să se ducă la o altă datorie, pe care ar fi lepădat-o bucuroasă de la sine. Dar împărăția nu are numai povara pietrelor prețioase și a aurului. Are de ridicat biruri, de bătut războaie, și, la Bizanț, are a se așeza în catisma, în fața luptelor hipodromului.

Înțelegînd toate acestea și cunoscîndu-le, Breb știa deci că părintele Platon episcopul, dacă are grabă mare, nu va putea vedea pe Vasilisă decît în tribuna ei împărătească, la hipodrom. Dacă l-a chemat pentru o însărcinare ascunsă, acolo, după perdele, e locul cel mai potrivit să-i vorbească și să-l asculte ; căci îndată după întrecerile cu caii, Împărăteasa se duce de se așează la masă mare la palatul Augusteon, între cele mai alese și mai cinstite obrazuri ale dregătorilor împărăției. La dreapta sa își așează pe Constantin ; la stînga pe Stavrikie. După ce se ridică de la ospăț, potrivit rînduielilor Bizanțului, cum și din pricina unor îndeletniciri așa de trudnice, se cuvine Vasilisei și puțintică odihnă binefăcătoare, după care nu mai pot intra la mărita sa ființă decît femeile și fecioarele ei.

Kesarion ieși de la gazdă cu slujitorul său, cînd mai erau două ceasuri pînă la amiază, adică la al patrulea ceas. Era o lumină strălucită peste Bizanț și peste Marea Propontidei. Se vedeau grădini înflorite după grădini înflorite, pînă dincolo peste Bosfor, pe țărmul Asiei. La toate sfintele biserici sunau clopotele, ca să se bucure Domnul Dumnezeu pentru slava ce i se aduce. Iar noroadele se grămădeau la petrecerea lor cea mai rîvnită pe trepte de piatră. În locul acela și-a ridicat amintire de marmură Teodosie, și stă piramidionul egiptean dintr-o singură bucată de porfir cu semnele-i fără moarte. Puterii împăraților Bizanțului se cuvine laudă de a fi întors Împărăției juvaerul lui Apolon cu cei trei șerpi, răpiț de persieni de la Delfi cu douăsprezece veacuri în urmă. Supusă privirilor mulțimii stătea și această amintire a zeilor morți ; dar prostimea n-o băga în samă căci ea n-aștepta fremătînd cu mii de capete, zvonind din mii de guri, decît petrecerea zilei.

Cînd slăvita Despină se arătă în catisma, sub chivorionul de aur, glasurile sporiră în tumult ; trîmbițile sunară ; străjile își arătară coifurile, sulițile și săbiile. Strălucita Doamnă își clăti o clipă pietrele nestimate și cununa și se așeză dreaptă pe tronu-i de aur. Atunci ieși înainte o clipă, alături de ea, în picioare, în straiu-i de brocart, Constantin. Era tînăr și frumos. Unele grămezi de mulțime dădură strigăte de bucurie către el. Breb îl privea țintă cetind patima neistovită în ochii lui sub fruntea îngustă, în gura întredeschisă, în care sticleau dinții prin puful negru și tînăr al bărbii. Era fiul lupoaicei. Era aprig ca și Vasilisa, mama lui, însă numai pentru desfătarea cărnii.

Zîmbi poporului care-i ridica laude și se așeză în tronul lui, în alt colț de catisma. Scaunele mamei și fiului ar fi trebuit să fie alături, dar Vasilisa nu lua parte decît cu înfățișarea ei de dinafară la petrecerile acestea. În jurul ei veneau necontenit dregători ; treceau și se întorceau ; plecau frunțile, ridicau mutre viclene, ascultau porunci. Deci, în curînd, în preajmă slujitorii aveau să-i aducă la rînd și pe episcopul cel bătrîn de la Sakkoudion, cu pliscul lui întristat. Vasilisa a aflat de sosirea lui și i-a trimes poruncă să se înfățișeze numaidecît.

Cînd caii cu hamuri bogate smunciră trăsurile ușoare cu două roate și vizitiii filfîiră colorile verzi, care erau ale ortodoxiei, mulțimea dădu zvon și răcnet de mare laudă. Verzii își încruntară sprîncenele și arseră cu șfichiuri de foc fugarii. În amfiteatre capetele și trupurile se clăteau ca marea și, sub cerul limpede ca o piatră de preț, în hipodrom, mugea răscoală de furtună. Atunci mărita Despină strecură un cuvînt lui Stavrikie, care stătea adînc plecat îndărătul ei, urînd desfătările plebei, și un aprod dădu drumul pe furiș, în catisma, cuviosului egumen de la Sakkoudion.

Impărăteasa își retrase fața în umbra perdelei. Părintele episcop își înclină fruntea, apoi își îndreptă trupul, binecuvîntînd.

— Prea mărită Doamnă, rosti el, privind-o cu luare-aminte, m-am grăbit să răspund poruncii care mi s-a trimes. Știu că nici una din faptele măriei tale nu se săvîrșește și nici una din vorbele măriei tale nu se rostește decît pentru lauda Dumnezeului nostru și pentru folosul credinței. Mi s-a poruncit să plec fără întîrziere; m-am ridicat de la rugăciune și am purces pe cale. Mi s-a poruncit să vin numaidecît la bunătatea și la mila Împărătesei noastre în cel dintăi pătrar de ceas pe care-l are slobod și m-am silit a pătrunde aici: dar au trebuit să-mi facă slujitorii cale prin îmbulzeală ș-am înfruntat priviri și vorbe pe care le socoteam pentru totdeauna părăsite în altă lume. Cînd ies din pustia întru care slujesc, sufletul meu plînge.

— Părinte prea cuvioase, iartă-mă, zîmbi Impărăteasa. Trebuia să te văd neapărat, căci am avut iarăși visul pe care ți l-am mărturisit. Mă tem să nu se adune o primejdie asupra frunții mele și asupra aces-

tei cununi pe care ne nevoim a o purta întru slujba lui Isus și a fericitei lui maice, prea curata Fecioară. După cum ai binevoit a ne da sfat, și noi și dregătorul nostru de taină Stavrikie am hotărît să lepădăm înțelegerea de logodnă cu domnița Rotruda, fiica bunului nostru prietin și frate Carol prea puternic Impărat al Apusului. Mai bine este să săvîrșim porunca Prea Curatei, așa cum ai mărturisit-o sfinția ta, și să luăm soție pentru fiul nostru dintre fecioarele Impărăției.

— Slăvită Doamnă, mă aflu fericit că un sfat al meu a găsit ascultare la mărita mea stăpînă. Porunceste-mi ce trebuie să fac acuma.

— Sfinte părinte, nu poruncesc, ci te rog. Știu că ai darul de a vedea, în vis treaz, pe Aceea căreia toți ne închinăm în toate clipele vieții noastre. Roag-o pentru noi să se înfățișeze iar ochilor sfinției tale; să arate soliilor noastre calea întru căutarea unei mirese pentru prea iubitul nostru fiu. Fi-va din ținuturile Asiei, ori ale Europei? Să binevoiască a ne arăta. Primește darurile noastre pentru Hiperaghia: să se miiostivească a plini dorința noastră cît mai curînd.

Vasilisa șoptea repede și cu patimă, în dosul perdelelor grele, această rugăciune și această poruncă, pe cînd hipodromul își zbuciuma mădulările de balaur sub liniștea senină și eternă a lui Dumnezeu. Prostimea, zarafii, hetairele și hoții, oștenii încărunțiți și viclenii care stăteau la pîndă și patricii grași și negustătorii neliniștiți și ceilalți slujitori, de la aprozi pînă la marele papias care avea paza cetății și a desfătărilor hipodromului și purta chivără înaltă cu pană de bîtlan, toți nu trăiau, în acea clipă, decît pentru răcnetul pe care-l vărsau cu gura și-l holbau cu ochii, blăstămînd și lăudînd în același timp; însuși Constan-

tin feciorul împărătesc era amestecat cu toate simțurile în acel haos al pulberilor și zvonului și părea prăvălit din catisma acolo jos; numai împărăteasa era depărtată și străină, într-o lume a hotărîrilor celor pline de răspundere.

— Căci, urma ea a șopti, și în zîmbetul ei părea că-și zbate limbile șarpele înțelepciunii, este nevoie pentru Împărăție ca acest tînăr pe care-l iubim să aibă lîngă el o soție nu numai cea mai frumoasă și mai dorită, dar și cea mai binecredincioasă întru ortodoxie. Astfel și buna pildă, și virsta, și o soție cu trup și minte ageră vor ține pe Constantin întru credința cea mult lăudată a icoanelor — ca să nu se mai întoarcă în veci de veci asupra lumii nelegiuirile prigonitorilor iconoclaști.

Vasilisa dădu puțintel popas vorbirii, lăsînd să i se aline răsufletul. Apoi începu iar pripit, privind piezîș spre tumultul de jos și spre Constantin.

— Mai este, sfinte părinte, ceva care nu suferă întîrziere, ca să putem deplin dărîma eresurile și statornici rînduiala cea adevărată. Ca să nu mai fie primejdia care a căzut asupra sfatului părinților noștri episcopi anul trecut, cînd mercenarii zavistnicului Lahonodracon au năvălit în sfînta biserică a Apostolilor și în cuvioasa adunare, urlînd ca leii că ei au rămas slujitorii împăraților morți; ca să nu mai fie asemenea primejdie, leii au fost trimeși în pustie, iar leoaicele și puii lor au fost închiși ca ostatici la Noumera. Adunarea ecumenică a binecredincioasei ortodoxii trebuie să se ție numaidecît anul acesta, în liniște; de aceea sfinții părinți episcopi ai Împărăției au fost poftiți la Nikeea. Sfinte părinte Platon, te roagă Vasilisa și te poftește să fii acolo cu un ceas mai devreme, și cuvîntul pe care, anul trecut, ți l-au

tăiat vrăjmașii cu sabia, să-l învii din nou și să-l faci să sune cu mai multă putere întru lauda Dumnezeului nostru și a sfintelor lui icoane. De aceea este grabă, de aceea nu te-am făcut s-aștepți pînă mîne și am fost nevoită să te primesc în acest loc așa de puțin prielnic sufletului sfinției tale.

Părintele Platon își simțea sufletul plin de înduioșare și în același timp de putere întru lupta pentru sfintele icoane.

— Măria ta, zise el, înclinîndu-se, voi fi ascultător dorințelor împărătești, numai să mi se îngăduie să mă întorc la Sakkoudion, să-mi fac pregătirile. Sînt în sarcina mea două lucruri, și trebuie să cuget cum le voi îndeplini mai bine.

— Sînt încredințată, sfinte părinte, că prea luminata Maică a lui Dumnezeu îți va da bun sfat.

Bătrînul Platon ridică degetele dreptei pentru binecuvîntare. Vasilisa îi cuprinse mîna și i-o sărută. Stavrikie urmă și el numaidecît pilda stăpînei sale. Cînd voia să se retragă, episcopul își întoarse ochii spre grumazul aplecat către mulțime al lui Constantin, apoi, fără să înțeleagă de ce, își aținti privirea într-un loc, nu departe de tribuna împărătească, unde, între tumulturi, sta înălțat un bărbat în strai alb. Părea singur în mulțime și ridicat deasupra ei. Părea într-un pustiu al propriului său suflet. Ochii lui ageri dintrodată apărură, sclipind, și bătrînul Platon le simți greutatea drept în mijlocul frunții. Ridică brațul, ca și cum ar fi vrut să se apere. Omul în strai alb ridică și el brațul, făcînd parcă un semn tainic, ori poate salutînd. Atunci egumenul de la Sakkoudion cunoscu pe călătorul cu care avusese întîlnire în ajun, în poarta mănăstirii sfîntului Pantelimon. Era și servitorul cel uriaș,

acolo, jos, în preajma stăpînului său ; începea a lucrâ cu umerele și cu brațele, ca să facă loc de trecere.

Episcopul fu călăuzit de slujitori, printre îmbulzeli de toate neamurile și de toate categoriile, pînă într-un loc unde era liniște. Soții săi, monahii tineri, îl așteptau subt un platan la marginea uliții. Deasupra, în crengi, huruiau hulubi sălbatici. Într-o latură, în unghiul unui zid, o haită își lingea și-și alăpta cei nouă căței. Și arborele și hulubii și acea mamă cu puii ei erau în sama lui Dumnezeu. Nu cugetau, nu se zbuciumau, nu se împotriveau și nu plănuiau, ca oamenii.

Cînd ridică fruntea și pliscu-i plin de îngrijorare și de mîhnire, părintele Platon văzu pe străinul îmbrăcat în alb. Venea liniștit către el, zîmbindu-i.

— Prea înțelepte părinte Platon, zise el, aplecîndu-se cuviincios ; ai dorit să ne mai vedem ; mi-ai făcut semn și ți-am urmat chemarea.

— Într-adevăr, am dorit să ne revedem, răspunse bătrînul.

De și i se părea că simțise o greutate a acelei priviri, acuma vedea lîngă el ochi plini de bunăvoință. De și avea treburi foarte grabnice pentru slujba Împărătesei, deodată lumina acelei zile sfinte părea a pune în el o dulceață a tihnei. Zîmbi deci străinului și-l pofti să umble încet lîngă el, pe sub streșina platanilor, către mănăstirea sfîntului Pantelimon. Monahii tineri rămaseră la zece pași în urmă, desfătîndu-se și ei întru smerenie, de și paserile cerului și gîngăniile pămîntului îi îndemnau la altceva.

Episcopul cugeta să se mărturisească acelui străin că s-a tulburat de privirea lui și deci nu dorea cu adevărat să-l întîlnească chiar acum. Are îndatoriri mari și grabă multă. Stătu la îndoială și nu se măr-

turisi, ca să nu-l jignească și să nu-l întristeze. Crezu chiar că foarte potrivit este să-i spuie o vorbă înfloritâ și dulce.

— Părinte al meu, răspunse străinul, nu mă judeca greșit și nu mă socoti dușman.

Părintele Platon își zbătu pleoapele. Își aduse aminte, cu mirare nouă, că, în ajun, tovarășul său îi vestise unde se vor vedea iar, deci unde el însuși va găsi pe împărătească.

— Iubite frate, am greșit, îngînă el.

Străinul zîmbi :

— Dorești să-mi cunoști numele ?

— Într-adevăr, așa este, mărturisi părintele Platon, și sînt plin de mirare...

— Mă chiamă Kesarion, zise călătorul. Neamul meu e din țara Daciei. Am călătorit la Egipet, unde am stat vreme mai îndelungată. Întorcîndu-mă de-acolo, am văzut și locurile sfinte despre care domnia ta m-ai întrebat.

Episcopul îndrăzni să-l privească.

— Frate Kesarion, întrebă el, îmi închipui că mărturisești credința cea adevărată a lui Hristos.

— Mărturisesc, răspunse Breb, că spiritul lui Dumnezeu s-a întrupat : aceasta este treimea către care trebuie să ne plecăm, dar, în afară de această alcătuire a cugetului omenesc și deasupra ei, stă curat și în sine ceea ce este etern, cuprinzînd ființa și neființa. A stat și va sta în afară de orice. Despre acest abis nu se poate spune și nu se poate gîndi nimic.

Bătrînul episcop se opri, închinîndu-se și bănuind în tovarășul său un epopt.

— Prea înțelepte părinte Platon, zîmbi iar străinul, această otravă tare pe care ți-am înfățișat-o știu că nu pot s-o dau unui om de rînd : spiritului domniei

tale însă știu că-i prieste. Putem să vorbim deci cu dulceață de ceea ce este al nostru, lăsînd pe oamenii neluminați să se certe pentru vorbe. Eu socot, prea înțelepte și prea iubite părinte Platon, că nu trebuie să te grăbești prea tare către Nikeea, unde ți-a hotărît cale mărita Vasilisă. Ai timp să găsești adunarea. Fii încredințat că Impărăteasa a îndulcit limbile de mai nainte și se va face acolo bună lucrare pentru credință, pentru că rînduiala este temeiul înțelepciunii semințiilor; în afară de asta stăpînul trebuie să aibă totdeauna dreptate.

— O, domnul meu, se miră egumenul de la Sakkoudion, de unde cunoști ce mi-a poruncit Vasilisa? căci eu eram în catisma, iar dumneata te aflai în hipodrom, în mijlocul mulțimii.

— Să nu te miri, părinte, răspunse Breb. De departe n-am auzit, însă am privit.

— Asemenea lucruri, însă, trebuiesc auzite.

— De ce?

— Pentru că numai limba omenească le poate tălmăci.

— Limba omenească, părinte al meu, e prea săracă și poate tălmăci numai puține lucruri. Deasemenea și ochiul vede neîndestulător. Nu se poate spune nici despre alte simțuri ale noastre că sînt ascuțite. Lumina pe care Dumnezeu o pune în firul de sămînță e mai presus decît simțurile trupului. Cu acea lumină am tălmăcit și sfatul dintru început al măritei Vasilise. Acum trei ani s-a trimes la curtea prea puternicului Impărat Carol retori către una din domnițele lui, spre a-i ascuți limba pentru graiul nobil și subțire al romeilor. Dar acuma Stavrikie le repede poruncă de întoarcere. E adevărat ce-au zvonit muierile și fecioarele din Palatul Sfînt, din jurul măritei Vasilise?

Atunci trebuie să se găsească grabnic, între hotarele Impărăției, mireasă înțeleaptă, frumoasă și de bun neam pentru Constantin, augustul fiu al lui Leu Isaurianul.

Monahul se opri și se feri un pas, cu spaimă.

— Cine ești domnia ta?

— Sînt prietinul iubitului meu părinte, înțeleptul Platon episcopul. Puțina mea cunoaștere, o domnule, e fără de nici o răutate.

Bătrînul Platon se închină a doua oară, îndrăznind în același timp a privi. Văzu în ochii străinului ceea ce oamenii de rînd nu pot arăta. Era în ei o liniște și o tărie în afară de patimile lumii; era ceva care se îmbina cu cerul și cu nesfîrșita strălucire a zilei înflorite, pe cînd dinspre hipodrom veneau zvonurile zavistiei amestecate cu pulberile. Trupuri și patimi trecătoare, cînd în afară de toate și peste toate stau frumusețea și lumina; pe acestea omul nu le poate întrupa decît în dragostea pe care Izbăvitorul a revărsat-o asupra oamenilor, fără ca ei să și-o însușească. Această lumină și această dragoste erau așa de vădite în omul cel străin, încît bătrînul egumen Platon trebui să lepede de la sine orișice fel de îndoială, cufundîndu-se în plăcerea unei asemenea tovărășii ca în însăși lumina care-i împresura.

— O, domnule, îi zise străinul, faci bine crezînd în ceea ce e hărăzit numai unor puțini aleși. Prietinia e floarea cea mai rară în lumea aceasta și crește numai în grădinile lui Dumnezeu, unde nimic nu se ofilește.

Astfel vorbind, ocoleau prin uliți mai înguste și mai tăcute, ca să poată fi mai singuri; și părintele Platon avea în el o bucurie de tinerețe, fiind încre-

dințat că a izbîndit să găsească ceea ce nefericitul Dioghene căutase zadarnic o viață, umblînd cu candela prin lumina zilei. Cînd ajunseră în lăcașul cel pașnic, între zidurile de la sfîntul Pantelimon, dorea să nu se mai despartă de fratele său sufletesc, și-l pofti la rugăciunea de sară și după aceea la cină. Avu mare plăcere văzînd pe slujitorul cel uriaș închinîndu-se smerit și făcînd semnul sfintei cruci, bătînd metanii și sărutînd îndesat icoanele.

— Cum te chiamă, prietine? îl întrebă el.

— Il chiamă Constantin, răspunse străinul. Nu cunoaște limba grecească. Bunicul său n-avea nume creștin.

— Se cuvine, deci, să mă veselesc că peste fluviul Istru a pătruns legea cea nouă.

— E o bună bucurie, prea înțelepte părinte, căci acest om e plin de credință, ca și strămoșii săi.

Platon privi blînd pe slujitor, care-i zîmbi cu bunătate.

— Bucură-te, prietine Constantin, îi zise el, că ai un nume împărătesc.

— Ne-am putea bucura și noi, răspunse Breb, dacă împărații ar avea curățția de inimă a acestui om.

Părintele episcop Platon se întristă, cugetînd la zilele și nopțile desfrînate ale acelui fiu de împărat care trebuia să vie cîndva și el la cîrma Impărăției. In acea lume a Bizanțului, hoitul desfrînării împrăștia asemenea miasmă, încît dorința lui cea mai vie era să fugă cît mai curînd spre Sakkoudion. Orgiile, vicleniile și lupanarele rodeau lumea ca o lepră și Vasilisa zadarnic se străduia să statornicească dreapta-credință, dacă fiul său nu se răscumpără. Indrăzneala părintelui Platon fi-va oare prea mare.

nădăjduind de la prietinul său străin sfat și sprijin întru cele bune?

— O, domnul meu, răspunse Breb, vorbele și faptele noastre bune vor da rod însutit, atunci cînd trupul nostru nu va mai fi decît pulbere. Iți voi da deci sprijin la tot ce-mi vei porunci.

VI

Despre Dumnezeu și oameni, pămînt, cer și mare; despre neamurile împărătești și mai cu samă despre un conducător de cămile, care, fără să știe, aduce primele vești de la sfintul Filaret.

Navigînd spre țărmul Bithyniei, în corăbioara levantină, părintele Platon lămurea prietinului său Kesarion unele lucruri care priveau treburile Impărăției. La 780, deci cu șapte ani în urmă, Leu Isaurianul-Impărat își vărsase sufletul în prăpastia fărădelegilor lui, iar pentru scaunul stăpînirii rămăsese un prunc de zece ani — acest frumos fecior, cu numele Constantin, pe care amîndoi îl văzuseră holbîndu-se lacom asupra virtejurilor hipodromului. Deci Domnul Dumnezeu binevoise a coborî harul puterii și înțelepciunii sale într-o muiere slabă, care, cît durase stăpînirea lui Constantin Copronim tatăl și a lui Leu fiul, jelise în ghinekeul ei sfărîmarea sfintelor icoane. Infricoșată și umbrită își dusese viața: dar în acel ceas a cunoscut o solie care îi venea de sus, poruncindu-i să ia într-o mînă crucea și într-alta sabia. Cum nu se cuvine unei muieri slabe să poarte unealta războiului, mărita Despină a mai înțeles că sabia sa trebuie să-i fie mintea, pe care o are deosebit de ageră. Deci prin semnul păcii a

alinat norodele, dîndu-le înapoi icoanele cele hulite şi prigonite de către demonii iconoclaşti; iar cu chibzuinţele cele ascuţite şi înveninate a intrat în vrăjmaşi, tăindu-i, împărţindu-i şi supunîndu-i. Pe strategii iconoclaştilor i-a supus urii propriilor lor oşteni; pe unii arghirofili i-a îndestulat, ca să-i rupă din vechile tovărăşii, apoi a aţîţat pe tovarăşi împotriva lor, lăsîndu-i să se înjunghie unii pe alţii. Pe fraţii pieritului împărat Leu, cei cinci Kezari cu numele Nikefor, Antim şi Hristofor, Evdokim şi Niketas, i-a vîrît între ziduri de sfinte mănăstiri, robindu-i tagmei monahiceşti cu sila. Pe sholari şi maglabiţi, mercenari înrăiţi ai iconoclaştilor, i-a deslipit din Bizanţ trimeţîndu-i în temele asiatice. Pe copiii şi pe muierile lor i-a vîrît în Noumera; unii putrezesc aici; celorlalţi, vulturii şi corbii le vor ciuguli ochii, pe cîmpuri de luptă. Iar sfintele icoane, cu mare zvon şi cinste, le-a înălţat la locurile lor. Pe cele care fuseseră despoiate de aur şi argint, le-a împodobit din nou. Mozaicurile stropite cu tencuieli şi var le-a eliberat: sfinţii au ieşit din întunericul osîndei lor binecuvîntînd împărăţia. Moaştele mucenicilor şi mucenităelor, aruncate ca un gunoi în Marea Propontidei, au fost aduse cuviincios de talazuri la ţărm: credincioşii le-au cunoscut şi le-au purtat cu alai în mănăstiri lîngă fericite altare, la raclele de argint. Iar mai ales pe monahi i-a mîngîiat binecredincioasa şi binefăptuitoarea Despină, deschizînd iar mănăstirile şi dăruindu-le cu îmbielşugare. Pe aceşti sărmani călugări polemarhii varvari ai iconoclaştilor nu numai îi bătuseră cu vergi şi le tăiaseră bărbile, dar îi supuseseră şi la alte făptuiri de batjocură, adunîndu-i cu cuvioase monahii la un loc şi silindu-i, sub pedeapsa morţii, să se însoţească.

Batjocurile acestea acum erau uitate; prigonitorii piereau mîncaţi de viermi şi lepre; iar cuvioşii cîntau în cetăţile credinţii axioane de laudă Dumnezeului cerului şi împărătesei pămîntului.

Intru această lucrare, înţeleapta Despină ştiuse a-şi alege dregători iscusiţi şi harnici. Stavrikie mai ales era mîna cea dreaptă a măriei sale, om desfăcut de patimile lumii, neadormit cu duhul şi nebiruit întru statornicia hotărîrii. După socotinţa acestui mare sfetnic, alcătuirile legii lui Dumnezeu sînt una — iar cele ale stăpînirii pămînteşti alta. Domnul şi împăratul îşi face legea lui pentru buna rînduială a norodului şi a lumii. Ţine pe om supus în credinţa către Dumnezeul cel drept pentru a-i agonisi izbăvirea; iar ca să îndeplinească tot binele între cele pămînteşti are drept să întrebuinţeze ori sabia, ori aurul, ori veninul, ori viclenia. Fericit cîrmuitorul care ştie să mînuiască toate acestea! Astfel Împărăteasa a găsit sprijin în credinciosul său Stavrikie, iar alegerea lui a făcut-o după sfatul însuşi al părintelui Platon episcopul. De cîte ori mărita Despină are de ales între gîndurile sale, ori stă între îndoieli ca între Skila şi Haribda, nu uită să trimeată veste grabnică la Sakkoudion, chemînd pe părintele episcop întru ajutor.

Nu mai era pentru nimeni taină că părintele Platon avea har dumnezeiesc, adică putere de a se cufunda în sfîntă cugetare şi chemare, după care, înaintea ochilor săi deschişi, se arăta sfînta Maică a Domnului de la Sakkoudion, dîndu-i semn şi răspuns la toate. Cum se face asta, mintea omenească nu are putere de a înţelege. Insuşi părintele episcop Platon nu ştie. Ar fi mărturisind unii monahi de la Sakkoudion că în asemenea ceasuri icoana luminată a Fe-

cioarei din sfînta biserică a mănăstirii se învăluie ca de o umbră și se stînge, însă, fără îndoială, numai ființi sărmane, fără înțelegerea celor spirituale, pot vedea ori crede aceasta. Deci de trei ori fericita Fecioară se arăta duhului treaz și arzător al părintelui Platon și Împărăteasa putea găsi astfel deslegare unora dintre nedumeririle sale. Cîrmuind astfel de șapte ani Impărăția, Despina dobîndise tot mai mult încredințarea că îndeplinește o hotărîre neclintită a lui Dumnezeu. Unii dintre prigonitorii și zavistnicii măriei sale strecurau vorbe în popor și-n soldățime că măria sa gustă dulceața puterii ca pe o miere și s-a deprins ne mai dorind să se lipsească de dînsa. Dar aceasta nu-i adevărat, căci însăși măria sa cugetă cum va fi mai bine să facă, atunci cînd Constantin va ajunge întru desăvîrșită vîrstnicie. Spre a săvîrși această nouă faptă bună, Împărăteasa ceruse iarăși sfat, și părintele Platon, chemînd bunăvoința Doamnei cerului, dăduse răspuns Doamnei pămîntului, îndemnînd să fie statornicit feciorul împărătesc într-o căsnicie curată și-ntr-o dragoste înțeleaptă. Căci tinerețea lui și prietinii nepricepuți, între care se află și Alexie polemarhul, îl îndeamnă la destrăbălarea trupului. Așa că, pentru binele lumii, cumințirea lui Constantin, viitor împărat, trebuie să se întîmple cît mai curînd.

— Mărturisindu-ți toate acestea, o iubite al meu prietin, urma părintele episcop, mă îndrept și către sfatul și ajutorul domniei tale. Mi-ai dovedit cunoașteri care m-au mirat. Te rog să mă ajuți a desăvîrși asemenea faptă bună. In pacea de la Sakkoudion, după ce vom fi isprăvit plutirea, ne vom odihni cîteva zile. După aceea eu trebuie să mă duc la datcria mea în cetatea Nikeea.

— Cu bucurie mă socot slujitorul domniei tale, prietine și părinte, răspunse străinul. Domnia ta vei lupta în adunarea episcopească. Eu mă voi duce să caut pe mireasă.

— Știi deci și asta? zîmbi episcopul.

— Voi ști în curînd, părinte, căci îmi vei spune unde trebuie s-o găsesc.

Părintele Platon își mîngîie fuiorul de barbă, suspinînd. Inchise o clipă ochii, și înfățișarea de ibis vechi i se întristă, căci încă nu se deprinsese deplin cu săriturile iuți ale acelui prietin care se dovedea a fi mai mult domnul decît slujitorul său.

— Intr-adevăr, răspunse el cu blîndețe și deschizînd ochii, se află într-un loc din Paflagonia cu numele Amnia, către țărmul Pontului Euxin, un prietin de demult al meu, slujitor cu adevărat al lui Dumnezeu în toate faptele vieții sale. Il chiamă Filaret și are soție cuvioasă muiere, cu care a viețuit în pace, avînd de la dînsa fii și fiice. Iar fiii și fiicele sale au rodit deasemeni. Cea mai harnică îndeletnicire a acestui prietin Filaret a fost milostenia, după cum îți voi spune, încredințat fiind că îți va plăcea și te vei mira. Multele averi pe care i le-a adus zestre soția sa Teosva și pe care le-a avut el însuși de la părinții săi le-a dat sărmanilor acestei vieți, spre a-și agonisi el comoară întru viața viitoare. Aflînd că acuma-i sărac, i-am trimes în două rînduri cîte zece catîri încărcați cu oboroace de grîu. Acuma îi trimet un sol cu mai bun dar. Căci dacă vei cunoaște în una din nepoatele sale pe mireasa despre care am avut semn și poruncă de la prea curata Fecioară, atunci, ajungînd el părinte al Împăratului, milosteniile i se vor înmulți din nou. Astfel se înlănțuiesc și sporesc faptele bune.

— Mă voi' duce deci la Amnia, zîmbi Breb. Iar părintele episcop îl cuprinse de umeri îmbrățișîndu-l.

Lămurindu-i și alte lucruri, părintele se deprindea a nu se mai sfii de vorbele sprintene ale străinului. Cunoscînd în ele numai dulceața bunătății, acuma începeau chiar să-l înveselească. Erau pentru sufletul său uscat de schivnicie ca niște flori ale acelor țărmuri între care plutea corăbioara lor. Era deasupra și în jurul lor o lumină fericită de primăvară și pe marea lină rătăceau miresme, căutîndu-se. La insula cea mare Prinkipos atîrnau de ziduri și foișoare rugi înfloriți albastru și alb și se vedeau cu ochii slobozi grămezile de trandafiri din care localnicii scot oleul cel bine-mirositor. În mănăstirile acelui loc pașnic, între ziduri, stau mulți domni ai lumii, feciori și frați împărătești, surori și doamne, osîndiți la sfînta viață monahicească. Unii încă trăiesc, rîvnind poate, în rasele lor negre, ca sub lințoliu și din moarte, viața desfătată de la Bizanț. Dintre primejdii și intrigi, printr-o rînduială de Dumnezeu insuflată, Împărăția îi scoate și-i leapădă aici. Unora dintre cei mai neliniștiți, ca să le fie tihna deplină și în viața aceasta și-n cea viitoare, li se taie limba și li se ard ochii. Astfel gîdea și Kezarul stau de multe ori alături într-același strai al ispășirii și într-același întuneric al orbirii, rezemați cu spatele în zidul mănăstirii, adulmecînd florile, ascultînd murmurul talazurilor, așteptîndu-și sfîrșitul, care nu va fi altul decît al judecătorilor lor.

Cei cîțiva marinari greci cîntau pe punte, cu brațele și piepturile goale, bucuroși nu atît de strălucirea primăverii, cît de bunăvoința zeului vînturilor, care umfla pînzele catargului cu o adiere potrivită așa fel, încît le îngăduia o lenevie moale. Căpitanul,

om scund și lat în spate, împodobit cu o zbîrlită barbă căruntă, închinase acelui zeu, precum și prea curatei Fecioare, o cupă de vin dulce, iăsînd să cadă o picătură în marea limpede. Văzînd pe sfîntul episcop în lung sfat cu acel străin în strai alb, se apropia din cînd în cînd și da tîrcoale, dorind și el să audă și să înțeleagă. Văzînd în cele din urmă că prea cinstiții săi musafiri au tăcut, se întoarse către monahii cei tineri. Ei știau însă puține lucruri, căci abia acuma încercau a învăța viața sfîntă. Cum avea o durere veche, pe care de ani de zile nici un om sfînt și nici un filosof dintre cei pe care-i purta de la un țărm la altul nu i-o putuse alina, îndrăzni să se întoarcă iar spre omul cel nou, pe care nu-l mai văzuse niciodată.

— Rog pe sfîntul părinte de la Sakkoudion, zise el închinîndu-se, să binevoiască a-mi îngădui să fac o întrebare acestui bărbat străin, pe care-l bănuiesc a fi tîlcuitor de taine.

Episcopul îl binecuvîntă, zîmbind:

— Vorbește, kirie Dighenis, și-ți spune povestea. Într-adevăr, am ascultat-o și eu în cîteva rînduri, dar nu ți-am putut da sfat, socotind-o o glumă nevrednică de îndeletnicirile de la Sakkoudion. Astăzi însă, cînd am văzut înflorite toate ostroavele Propontidei, se cuvine să ne veselim și noi.

— Despre ce e vorba? întrebă Breb.

— O, domnule, milostivește-te spre mine și ascultă, răspunse căpitanul. Orașul în care locuiesc eu se chiamă Panaghia. Orașul vecin cu noi, mult mai mic și ticălos, are numele Kefalu. De multă vreme a fost un obicei, cînd ieșeam întăi, primăvara, în petrecere la țărmul mării, să scornim noi cei de la Panaghia o enigmă, iar cei de la Kefalu să scornească și ei

una. Dacă găseam noi întâi deslegarea, plăteau cei de la Kefalu butoiul de vin pe care-l cinsteam împreună mîncînd miel fript; iar dacă deslegarea o aflau ei mai întâi, vinul îl plăteam noi cei de la Panaghia. Astfel s-au veselit părinții noștri un veac de om; și ne-am veselit și noi cîțiva ani, fiind foarte dibaci întru a deslega enigme. Dar iată că acum unsprezece ani a trecut pe la Kefalu un sofist viclean care i-a învățat să ne spuie o gîcitoare pe care n-am mai putut-o descurca și de unsprezece ani plătim în fiecare primăvară dajdie un antal de vin nevrednicilor kefalioți. Ne-am rugat sfinților; am adus jertfe; am întrebat pe toți binecredincioșii părinți de la toate mănăstirile din Bithynia și de la Bizanț; pînă astăzi încă n-am putut afla deslegarea și astfel am rămas robi celor de la Kefalu. Pot oare nădăjdui, domnule, că vei binevoi să asculți acea blăstămată gîcitoare?

— Ascult, kirie Dighenis; dacă e o gîcitoare, trebuie să-și aibă deslegarea ei.

— Atunci mulțămesc, și o spun numaidecît. Se poate să nu găsesc nici acuma izbăvire la năcazul și umilința noastră; dar cel puțin se va dovedi astfel încă o dată că nu sîntem cei din urmă dintre oameni și cînd ei beau vinul nostru, rînjind, noi putem avea cel puțin o mîngîiere că sînt taine care nu se deschid nici înțelepților din lume. Deci, prea cinstite filosoafe, iată ce întrebare încîlcită ne-au pus ticăloșii noștri vecini.

Ar fi fiind, zic ei, o caravană de cămile cu care fac negoț între Teopomp și Prusa trei negustători cu numele Zosima, Daniil și Teofan. Slujitori la acea caravană sînt trei oameni de rînd care au primit prin sfîntul botez aceleași nume ca și negustătorii:

unul e hamal, altul călăuz, altul conducător al cămilelor. Îi chiamă și pe aceștia deci: Zosima, Daniil și Teofan.

Acuma ascultă, domnule.

Hamalul locuiește într-un sat, drept la jumătate de cale între Teopomp și Prusa.

Pe hamal și pe negustătorul care locuiește la Prusa îi chiamă la fel.

La Teopomp locuiește negustătorul cu numele Teofan.

Cel mai apropiat negustător de locuința hamalului are un cîștig tocmai de nouă ori mai mare decît bietul hamal.

Zosima negustătorul cîștigă în afacerile sale 2222 de bani de aur.

Călăuzul are un ochi mai puțin decît Daniil.

Sîntem întrebați care-i numele conducătorului de cămile.

— Kirie Dighenis, răspunse Breb rîzînd, oricît de încîlcite ar fi vorbele, numele acela nu se poate ascunde. Pe conducătorul de cămile îl chiamă Daniil și-ți voi arăta îndată retoricească rînduială, ca să-l afli.

— O, binefăcătorule! strigă căpitanul. Cetățenii de la Panaghia te vor binecuvînta în toate zilele vieții lor că i-ai desrobit de rușine. Sînt foarte doritor să aflu unde s-ascunde șarpele.

— Căpitane Dighenis, îți spun numaidecît, zise străinul cu bunătate: numai cît doresc prea mult ca ceea ce îți dăruiesc eu cu dragoste, domnia ta să nu vinzi orășenilor de la Panaghia.

La aceste vorbe căpitanul s-a înfricoșat, căci într-adevăr gîndul lui era să vîndă pe bani frații săi deslegarea enigmei. Deci căzu în genunchi la picioa-

rele episcopului, mărturisindu-şi păcatul. Iar Breb îi dărui deslegarea, punînd în mirare pe toţi cei de faţă, marinari şi monahi.

— Iată jucăria voastră, a zis el.

Dacă pe hamal îl chiamă ca pe neguţătorul de la Prusa şi dacă neguţătorul Teofan locuieşte la Teopomp, atuncea pe hamal nu-l chiamă Teofan. E adevărat ?

— Adevărat ! încuviinţă căpitanul Dighenis.

— Mai departe. Dacă hamalul locuieşte la jumătate de cale între Teopomp şi Prusa, atunci neguţătorul din acelaşi sat care cîştigă de nouă ori mai mult decît el nu e Zosima : 2222 bani de aur nu se pot împărţi desăvîrşit prin 9. Aşa că neguţătorul Zosima locuieşte la Prusa. Pe hamal chemîndu-l ca pe neguţătorul de la Prusa, numele lui deci e Zosima. Adevărat este ?

— Foarte adevărat ! s-a bucurat kir Dighenis.

— Acuma, omule, fii cu aceeaşi băgare de samă.

Zosima fiind numele hamalului ;

şi călăuzul fiind altul decît Daniil ;

călăuzul e Teofan şi am aflat că e chior.

Iar numele conducătorului de cămile rămîne Daniil.

— Pe Dumnezeul meu ! nimic mai simplu ! strigă căpitanul.

Indată kir Dighenis şi marinarii s-au aşezat pe punte jos, cu picioarele încrucişate, cu beţe şi pietricele, încercînd să descurce şi ei gîcitoarea loghicească a străinului, căci, după ce adevărul le apăruse o clipă foarte limpede, ca orice adevăr ascuns îndată se tulburase şi se pierduse ca şi cum n-ar fi fost niciodată.

— Atît e de puţină mintea muritorilor... zîmbea Kesarion către prietinul său episcopul ; şi cu această minte culează să descurce alt adevăr cu mult mai tăinuit. De aceea pentru lumea de rînd Dumnezeu va rămînea închis pînă la istovirea veacurilor. Cu drept cuvînt lumea aceasta trebuie să creadă fără a cerceta.

Sfinţitul Platon a încuviinţat oftînd ; şi enigma lui kir Dighenis a pierit ca rîndunelaua care fulgerase o clipă prin lumina ochilor săi spre ostrovul înflorit de aproape.

Astfel au plutit cu tihnă şi cu inimă bună pe luciul Propontidei, avînd în vîntrelele corăbioarei vîntul cel mai prielnic. Cînd au ajuns la ţărmul Bithyniei, căpitanul Dighenis încă îşi scărmăna barba căruntă cu mîna stîngă, urmărind cu ochii încrucişaţi, în lumina care juca pe punte, ascunsa rînduială aristotelică a problemului şi împungîndu-l din cînd în cînd cu degetele mînii drepte.

Părintele Platon a binecuvîntat pe slujitorii de la Sakkoudion. Sfinţia sa şi cu Kesarion Breb au purces încălecaţi pe asini, iar slujitorii şi monahii cei tineri pe jos. Au suit de la ţărm prin umbra platanilor ; şi din treaptă în treaptă au urmat poteca, pe sub dumbrăvi către munte, aşa cum o urmau şi o ciocăneau de mii de ani paşii oamenilor şi copitele animalelor. Din chiparoşi clămpăneau stîrci ; din crengile sfinte de acacia se înălţau vulturaşi plutind sub soare ; de către văi goale le venea miros de cimbru, de către sihle muget de căprior. Ici şi colo izbucneau izvoare din stînci.

Breb descălecă şi zîmbi către slujitorul său Constantin, spunîndu-i cîteva vorbe într-o limbă necunoscută. Amîndoi priviră cerul şi pămîntul şi urechea

lor asculta, din adîncuri depărtate, glasuri tainice. Convoiul era ajuns pe țanc în popas; ei veneau singuri în urmă pe sub streșina pădurii.

Astfel au străbătut opcine de munți mici pe sub muntele cel mare Olimp și în ziua a treia au coborît în poienile de la Sakkoudion. Era acolo o biserică împărătească, între chilii albe, într-o cetățuie de piatră sură. Simandrele sunară ceasul rugăciunii de sară; părintele Platon își lepădă straiul de drum și porunci ucenicului său să-i aducă din chilie camilafca și metaniile, intrînd îndată în sfînta slujbă. Kesarion străinul pofti pe unul din frați să-i arate cu degetul locul unde curge izvorul cel binecuvîntat al mănăstirii. Numai după acest semn se îndreptă spre el, urmat de slujitorul său uriaș, și găsi sub stîncă ape care gîlgîiau în puhoi, ridicînd bulbuci din adîncimi.

— Constantine, zise el, stropește-ți ochii cu această aghiazmă și intră și tu de te închină.

După ce se retrase slujitorul, ca să se ducă și să îngenuncheze la Dumnezeul său, străinul rămase o vreme lîngă izvor făcînd vrăji, după cît spuneau monahii cei tineri. Apoi intră și el în sfîntul lăcaș, așezîndu-se în strană lîngă prietinul său episcopul.

Sara, în chilie, părintele Platon, uitîndu-și truda, și-a adus iar aminte de grijile lui, întrebîndu-se ce rînduială va binevoi să facă Dumnezeu împărăției Bizanțului.

— Căci împărăția noastră, zicea sfinția sa, e cea mai mare și mai lăudată dintre toate împărățiile, însă are slăbăciuni și păcate, ca orișicare alcătuire omenească. Împărații și împărătesele umblă în purpură și aur, iar la genunchii lor își pleacă frunțile toți dregătorii și slujitorii, socotindu-se ca o pulbere

nevrednică în fața unor asemenea măriri. Și cu toate acestea domnii din Palatul Sfînt, din tronurile lor și de sub cununile lor de nestimate, stau subt amenințarea strategilor din Asia și din Tracia și cel mai ades cad sub jocurile de săbii ale străjilor de lefegii. Acești străini, barbari de la miazănoapte și miazăzi, urmează năluciri și patimi ale clipei; în sufletul lor nu trăiește un Bizanț al tuturor veacurilor, ci un Bizanț de o zi cînd pot să cîștige sigle și să bea vin, după ce vor luneca prin sînge. De sute de ani stă această împărăție ca o comoară scumpă, pe care o împresură din patru zări lotri prădalnici. Împărați vrednici i-au bătut și i-au spîrcuit, ei se întorc iarăși în același loc, adulmecînd. Unii se supun, cerînd să se oștească ei pentru Împărăție. Așa, încet-încet au ajuns să poarte ei sabia, iar grecii se lenevesc și dormitează pe comorile lor. Acuma dușmanul e înlăuntru, cu sabia scoasă; pare prietin și slujitor, dar mîrîie și lovește de cîte ori își aduce aminte de destinul lui. Deci, o prietine, primejdia și moartea stau în fiecare zi la masă cu Împărăția.

— Prin urmare, oamenii înțelepți, zîmbi Breb, trebuie să cugete la un împărat cu braț tare.

— Într-adevăr, se învoi părintele episcop; toate cele sfinte se așează după cuviință, prea mărita Vasilisă fiind aprigă luptătoare a ortodoxiei. Dar Împărăția are și alte rînduieli și cea dintăi dintre acestea e rînduiala oștilor. De opt sute de ani oștenii greci ori varvari doresc să vadă ridicîndu-se iar un Alexandru Macedoneanul. Unui asemenea bărbat s-ar supune cu desăvîrșire. Pe un asemenea ostaș îl doresc ei de cîte ori se naște un copil împărătesc.

Kesarion Breb zîmbi iar:

— Ai dreptate, cinstite părinte şi prietine, zise el. Constantin, feciorul lui Leu-Împărat, a fost născut de Vasilisa Irina sub semnul Săgetătorului. După cum morarul îndreaptă valurile în lăptocul morii, pentru folos obştesc, asemenea patimile împăraţilor se pot preface în putere. Aşa e firea ticălosului muritor.

— O, domnule, murmură episcopul, se vede că nimic nu ţi se poate ascunde. Se află mulţi oşteni vechi care nădăjduiesc în braţul lui Constantin cel tînăr, aducîndu-şi aminte de vrednicia la război a lui Constantin Copronimul-Împărat. Dacă asemenea braţ ar rămînea al ortodoxiei, atunci tăria Bizanţului ar spori. Ar mai rămînea deschise şi alte răni, dar pentru acelea s-ar găsi vraci. Ar fi întăi să se alunge de la Bizanţ demonul zavistiei, care stă la pîndă cu ochii verzi ca fierea. După ce ar fi prigonit acest demon dintre dregătorii cei mari, ar veni rîndul altora. Căci mai este un demon al lăcomiei de argint şi altul al nedreptăţii şi silei, şi altul al putreziciunii trupeşti. Cea mai frumoasă şi mai îmbielşugată împărăţie aceasta este, avînd comorile adîncului, mări line, ogoarele de holde ale Traciei şi grădinile Asiei ; dar slujitorul împărătesc nu cunoaşte dreptatea, nici mila ; răpeşte sărmanului puţinul său, se umileşte către cei bogaţi, ca să se îndestuleze şi el pentru nevrednicia lui ; primeşte mîndă de la neguţători ; asupreşte pe sărman şi pe văduvă. Trebuiesc izgoniţi şi aceşti demoni.

— Aşa este, încuviinţă străinul ; la rugăciunile cuvioşilor monahi trebuie să se adaoge sabia şi buzduganul. Bine, sfinte părinte ; de mîne mă pregătesc de cale, ca să mă duc în Paflagonia. Eu voi înde-

plini ceea ce mi-ai poruncit ; în ce priveşte puterile lumii şi demoni vor chibzui alţii.

A doua zi, în cel dintăi ceas al dimineţii, părintele episcop Platon avu bucuria să afle că un om stă lîngă pridvorul său cu o carte, sosită pe Marea, prin neguţători, tocmai de la Amnia.

— Binecuvîntat fii, omule, grăi el, sînt încredinţat că-mi aduci veşti bune.

Omul era bătrîn, dar încă sprinten ; purta nadragi largi, comanac albastru şi în mînă ţinea bici cu şfichi de matasă.

— Îţi sărut dreapta, sfinte părinte, răspunse el. Dumnezeu va binevoi ca în cartea pe care o aduc să ceteşti lucruri bune. Însă eu nu ştiu de unde-i şi de la cine e. Unul dintre stăpînii noştri a dat-o călăuzului, iar călăuzul mi-a dat-o mie s-o aduc, căci, nevastă-sa născîndu-i al paisprezecelea prunc, el a trebuit să se oprească în sat la dînsul, pînă ce facem noi calea întoarsă.

— Ai spus că e de la Amnia ?

— Am spus, dar nu ştiu unde e acea ţară.

— E de la un prietin al meu cu numele Filaret.

— Dumnezeu să-l fericească.

— E un om milostiv, cum nu se găseşte altul în toată împărăţia. Intru cinstea lui, omule, primeşte dar un miel din turma sfintei mănăstiri şi o pînză de matasă roşie de patru coţi. Mielul să-l ospătezi cu tovarăşul dumnitale, iar muierii lui, care i-a dăruit al paisprezecelea prunc, să-i dai bucata de matasă.

— Domnul Dumnezeu să vă facă parte în cer la dreapta sa, sfinte părinte.

Slujitorii plecară s-aducă darurile. Bătrînul cu bici şi comanac întoarse fruntea şi văzu în pridvor,

sub rugii de caprifoi înflorit, un bărbat străin, care nu purta vestmînt cernit.

— Conducătorule de cămile, îi zise acel om, spune lui Teofan Chiorul că pruncul său s-a născut în ceas prielnic şi norocos...

Conducătorul de cămile îl privi pe Kesarion pieziş :

— Cine vei fi fiind domnia ta şi de unde mă cunoşti ?

— Daniile, te cunosc dintr-o corabie. Binevoieşte a mai primi şi acest ban de argint pentru soţul tău Teofan, ca să-i plătim ziua nelucrată. De şi are numai un ochi, vede mai bine decît mulţi alţii cărarea cea dreaptă a lui Dumnezeu.

— Mulţămesc pentru Teofan, cinstite domnule. Dar pe el de unde-l cunoşti ?

— Tot din corabie.

— Care corabie ?

— O, Daniile, este o corabie care se chiamă pămînt şi pluteşte spre veşnicie.

— Du-te, omule, cu pace, se amestecă, oarecum înfricoşat, părintele episcop. Dă fiecăruia ce este al său ; altfel teme-te. Acest bărbat străin pune întăia oară piciorul în părţile noastre de lume.

Conducătorul de cămile se retrase. Intr-un ungher al zidurilor îşi făcu cruce. Se opri o clipă cugetînd dacă n-ar fi bine să se întoarne, ca să întrebe pe străin ce leac, ori ce rugăciune, ori ce scrisoare închisă în scoică trebuieşte pentru muierea lui bătrînă şi bolnavă. Nu îndrăzni, şi se duse în drumul său. Apoi totuşi se întoarse la fratele portar ca să-i povestească minunea acelei dimineţi.

«Prea iubite al meu părinte Platon, de la sfînta mănăstire Sakkoudion, cetea episcopul după ce desfăşură cartea ; află că Dumnezeu e pururea milostiv cu

mine şi aştept de la sfinţia ta vestea cea bună despre care mi-ai scris. Nu ştiu de unde, mi-au sosit alţi catîri încărcaţi cu oboroace de grîu şi eu am socotit că şi-au adus aminte de mine unii oameni buni pe care i-am miluit şi eu altădată, şi le-am înălţat în cugetul meu mulţămire şi laudă. Din acest dar al lui Dumnezeu, care îndată s-a vestit în Amnia, am dat multora care au cerut, iar Teosva, ca o muiere ce este, m-a mustrat ; pe urmă şi-a plecat fruntea cerîndu-şi iertare şi se roagă şi acuma s-o binecuvintezi, şi să-ţi aduc aminte că sufletul ei rîvneşte odihna cea neofilită. Iar eu mă ostenesc întru înfrumuseţarea vieţii, şi am izbîndit să dau ce a fost al meu şi ce a fost al soţiei mele, lepădînd aici tot, pentru a avea mai mult în altă parte.»

Părintele episcop se îndulcea ca de o bucurie cetind asemenea vorbe şi fericea pe prietinul său de la Amnia, sfîntul Filaret, că se umileşte ca Iov, izbîndind a-şi înfrînge trupul. Căci, arăta el lui Breb, şi-a dat şi straiul său, şi vita sa din urmă şi cel din urmă stup de miere ; şi copiii şi nepoţii săi se miară de dînsul închinîndu-i-se ca unui prea fericit. Astfel, cel mai frumos palat din Amnia, împodobit cu fildeşuri, abanosuri şi marmură, e cel mai lipsit de bielşugul pîntecelui şi adăposteşte pe un sărac. Mai ales de asemenea minuni au nevoie noroadele Impărăţiei, ca să-şi îmbunătăţească viaţa şi să se întoarcă spre spirit.

— Sînt bucuros, zise străinul, să cercetez pe sfîntul Filaret şi pe fericita sa soţie Teosva. Să alegem împreună darurile pe care le va purta servul meu şi să nu uităm condurasii împărăteşti a căror măsură e poruncită de canoanele Augusteonului.

VII

Înainte de a ajunge la fericitul Filaret, Kesarion Breb cunoaşte şi alţi oameni vrednici din Paflagonia şi de la Amnia.

Cel căruia localnicii de la Sakkoudion şi de pe ţărmul mării, de la Panaghia pînă la Teopompolis, îi atribuiau în taină puteri împrumutate de la Demon, călătorea acum către Amnia în tema Paflagoniei.

Ceea ce ştiau căpitanul de corabie kir Dighenis şi conducătorul de cămile, şi muierea care născuse al paisprezecelea prunc şi toţi vecinii lor de aproape şi de departe nu era spre defăimarea străinului; căci năcăjitul pămîntean se simte prea ades înclinat să se întovărăşească cu Domnul Necunoscutului, ca să dobîndească bunurile lumii ori să-şi răpuie vrăjmaşii, socotindu-l o dumnezeire mai îngăduitoare pe care o respinge în public, dar o chiamă în ascuns; aşa că lauda acestui împreună-lucrător al divinităţii umbla şi şoptea în urma lui cu umbletul şi şoaptele cuvioşilor monahi şi cinstiţilor orăşeni.

Se întrebau numai unii şi alţii cum l-ar putea cunoaşte şi cum ar putea îndrăzni să încheie cu el un legămînt folositor.

Părerile şi dorinţile lor se prelungeau şi rămîneau un vis, pe cînd străinul vedea alte ţărmuri şi se arăta altor oameni.

Întovărăşit de slujitorul său Constantin, umbla pe un drum prăvălatic înspre foarte depărtatele sclipiri ale Mării Pontice. Acea mare încă nedesluşită era ca un surîs neguros al Miezului-Nopţii; drumeţii simţeau cînd şi cînd în nări adierile ei sărate.

Breb umbla călare pe un asin cuminte, împodobit cu mărgele albastre şi zurgălăi de argint; Constantin îşi avea şi el catîrul său; alţi catîri împovăraţi cu oboroace de grîu veneau după dînşii. De alt călăuz decît vederea depărtată a Pontului şi cea apropiată a Amniei n-aveau nevoie.

Făcură un răstimp popas în umbra unui cedru, căci soarele dimineţii începea să-şi înalţe puterea, după aceea zurgălăii de argint şi clopotele începură a suna iar.

Trecură către o dumbravă de smochini sălbatici care ieşea dintr-o ripă, în partea dreaptă a drumului. Peste acea dumbravă, în fundul văii, dormea un iezer, oglindind sălcii răsfirate. Se auzea ciocîrlia, pe trepte de azur, deasupra liniştilor; gîzele se ţeseau în raiul luminii pe firele iubirii. Străinul lua cunoştinţă de toate cu ochii lui limpezi, dar obrazul lui sta nepăsător sub turbanul alb; frumuseţa înşelătoare a lumii nu era decît viaţa care curgea din veci spre veacuri nenumărate, către un scop misterios.

Doi califari trecură în zbor de către iezer. Cînd ajunseră în capătul dumbrăvii, feriră într-o parte şi filfîiră grabnic în sus. Privighetorile din lianele încîlcite de sub dumbravă tăcură deodată.

Breb dădu o poruncă. Slujitorul opri cei patru catîri legaţi unii de cozile altora şi descălecă. Puse şi străinul piciorul la pămînt, tocmai în clipa cînd doi oameni, zbîrliţi în sus cu părul capetelor şi în laturi cu al bărbilor, ieşeau din desime rînjind ameninţător şi arătînd săbii cîrligate. Acei vameşi negri erau deprinşi cu neguţători paşnici care, îndată ce-i zăreau, lepădau boclucurile şi părăseau animalele cu poveri, luînd-o la fugă, cu braţele înălţate, spre Amnia ori spre cîmpuri. De data aceasta săbiile lor luciră zadarnic. Slujitorul veni spre ei cu mai multă repeziciune decît se aşteptau să vadă de la un om aşa de mare;

repezind baltagul, rupse din mîna unuia fierul. Celălalt se feri în laturi; omul uriaş îl ocoli de către rîpă. Cel cu sabia căzută se scociora pripit căutînd un jungher în partea dindărăt a cingătorii, sub şele. Breb îi cuprinse mîna cealaltă, i-o răsuci c-o mişcare uşoară şi-l aduse în genunchi la picioarele lui. Lotrul se supuse, închinîndu-şi fruntea.

— Vină şi tu aici, porunci el celuilalt.

Hoţul celălalt se holba aprig cînd într-o margine cînd într-alta, chibzuind încotro să scape. Dar asupra săbioarei lui era o armă înfricoşată care-l putea ajunge dintr-un salt. Era asupra lui ca un vultan al primejdiei de moarte. Lepădînd fierul şi îndîrjirea, duse mîna stîngă la frunte şi veni şi el să se închine, gîfîind.

Călătorul îi întrebă, privindu-i ţintit:

— Cine sînteţi voi şi ce voiţi?

— Sîntem oameni sărmani, stăpîne, şi buni creştini, se tîngui cel dintăi. Ai milă de vieţile noastre.

— Nu mi-aţi răspuns ce voiţi.

— Nu voim nimica, prea mărite domnule. Am socotit că vin neguţători şi am ieşit ca să ne agonisim o bucăţică de pită.

— Deci în Paflagonia mila se cere cu sabia?

— Oamenii din ziua de azi sînt răi şi nemilostivi, măria ta. Era mai bine în împărăţia cea veche. Neavînd icoane, creştinii îşi înălţau ochii mai sus, pe urmă şi-i coborau către cel sărman. Acuma fac daruri numai sfinţilor şi monahilor şi sărăcimea e în mare suferinţă.

Străinul zîmbi; ei îndrăzniră să-şi răsucească spre el albul ochilor, prin mărăcinişul încîlcit al părului. Straiele lor sfîşiate şi înodate păstrau urme de semne împărăteşti.

— Ticăloşilor oşteni, le aruncă Breb cuvînt şi ei se înfricoşară, ticăloşilor oşteni, răspunde-ţi-mi cînd aţi părăsit pe tovarăşii şi pe mai-marii voştri.

Ei tăcură, înturnîndu-şi frunţile spre pulbere.

— Aţi fugit din hotarul Armeniei.

— Aşa este, mormăiră ei.

Breb se întoarse de către dînşii un pas.

— Aţi vărsat sînge?

Ei clătiră din cap cu oarecare îndoială.

— Prea mărite doamne, mărturisi cel dintăi, care fusese supus de Breb, ne-am oprit ici şi colo, ca să agonisim puţină hrană şi puţini bani. In unele sate am lovit case de oameni chiaburi, acele case unde, cerşind ziua, am fost izgoniţi.

— Mai sînt şi alţii ca voi?

— Mai sînt. In noaptea aceasta am intrat la palatul celui dintăi fruntaş din Amnia. Am cercetat şi-am dat peste odăi goale şi sărace. Am căutat aur şi n-am găsit. Am căutat hrană şi n-am aflat. Ni s-a părut o minune.

— Atunci aţi lovit casa fruntaşului între milostivi Filaret.

— Intr-adevăr, se pare că aşa îl chiamă.

— L-aţi cercetat ziua şi v-a respins?

— Nu. Avea puţină azimă asupra lui şi a întins-o soţului meu. Mie mi-a dat comanacul pe care-l purta pe creştet, îndemnîndu-mă să-l vînd; dar, cînd am ajuns în colţul celălalt de zid, o muiere bătrînă mi l-a cerut înapoi. Noaptea ne-am întors, să prădăm, dar n-am găsit nimic, spre ruşinea stăpînului acelui palat.

— O, năcăjiţilor oameni, le zise străinul, lăsaţi acest meşteşug, tot aşa de primejdios ca şi cel al războiului; grăbiţi-vă a umbla cinstit către Bizanţ,

cerșind măritei Vasilise o milă mai mare decît toate, căci muierile și copiii voștri se află ostatici în închisoare la Noumera.

— Așa este, domnule, s-a auzit aceasta și în Armenia : de aceea am fugit noi, de aceea s-au risipit și alții. Ne temem însă că, unde spui domnia ta, nu vom găsi milă, și săbiile noastre va trebui să le ascuțim pentru o răscumpărare. Indură-te și ne sloboade, căci greșala aceasta nu o vom mai face, te vom cunoaște ca pe unul ce ești stăpîn al duhurilor și al tainelor și te vom ocoli. Ai milă și ne îngăduie să ajungem către copiii noștri și către muierile noastre, care putrezesc în închisori. Domniei tale care cunoști toate mai putem îndrăzni a-ți cere să ne spui dacă vom mai găsi cu suflet pe cei iubiți ai noștri și dacă e adevărat ce se spune, că se va ridica asupra lumii un vasilevs adevărat.

Străinul înțelegea însă mai bine care-i răspunsul cel mai grabnic pe care-l așteaptă ei. Ridicînd brațul, le îngădui să se ducă. Intr-o clipă, amîndoi se mistuiră în desimea dumbrăvii, arătînd unul o talpă ruptă a încălțării, altul un ochi fioros.

Privighetoarea începu să bată iar între liane. Intr-un snop de raze se opri neclintită o șopîrlă cu ochișori de rubine.

— Să mergem, Constantine, îndemnă stăpînul. Să nu-ți pară rău că le-am dat drumul. La Amnia avem să găsim un tălhar mai mare decît aceștia.

Catîrii sunară iar din clopote; Breb și slujitorul încălecară. După ce suiră din vălcea, văzură o așezare mare, cu clădiri de piatră cenușie și acoperișuri de ardezie. Frunzișuri prăfuite de măslini se înălțau deasupra împrejmuirilor de zid.

Coborîră într-acolo și, la margine, aflară o ospătărie c-o streșină încununată de viță. În fund, erau chilii umbroase. Lîngă privazul de piatră înflorită cu crubuce al intrării, era alcătuită vatra, dintr-o cupă de marmură : erau resturi de palate ori temple de altădată. În preajma unei gratii unde era clădit jarul, se învîrtea domol, așezată în picioare, țigla cu friptura de berbece. Ospătarul, cu șorț alb, o priveghea de alături și-o îmbunătățea necontenit c-o pleaftură de seu. Mirodenia acestei bunătăți se împrăștia în toată împrejurimea și întîmpină și pe străinul care sosea, fără a-l face să-și grăbească asinul.

Ferindu-și îndărăt pîntecele într-o închinăciune, stăpînul ospătăriei și al fripturii ieși întru întîmpinare, cu obrazul încununat de abur. Zîmbi și se ploconi a doua oară, după aceea apucă asinul de căpăstrul înflorit. Animalul își sună zurgălăii, împotrivindu-se și eliberîndu-se.

Slujitorul descălecă repede și feri catîrii împovărați într-o parte, la umbră. Veni la stăpînul său să primească asinul.

— Pace ție, kirie Agatocle, vorbi străinul după ce coborî din șa, înaintînd spre ospătar.

— Mă închin măriei tale, stăpîne, și-ți mulțămesc, răspunse kirie Agatocle. Iată, abia acum înțeleg, cu mare plăcere, că domnia ta ai mai fost prin aceste părți, de vreme ce-mi cunoști așezarea ; dar mă rușinez căci n-aș mai putea rosti cinstitul domniei tale nume.

— N-am mai fost niciodată în Amnia, zîmbi străinul, dar te cunosc.

Kirie Agatocle tăcu, nedumerit, însă plin de respect, observînd lanțugul de aur, cingătoarea și straiul.

— Niciodată ? își înălță el sprîncenele. Poate e o glumă.

— Intr-această viață, niciodată.

— Intr-alta, stăpîne, poate aveam eu altă îndeletnicire. De unde ai putut afla că la mine se găsește cea mai bună friptură de berbece din ținutul Paflagoniei ?

— Am aflat, prietine, de la acest seu bine mirositor. Cred că și-n altă viață te-ai îndeletnicit cu cărnurile. Le pîndeai poate în preajma acelor mari măcelari care sînt leii — și erai un șacal gras.

— Stăpînul meu binevoiește să glumească, se veseli ospătarul. Aș voi să-i cunosc numele, ca să-l însemn pe o piatră albă.

— Ba, ca să tai friptură, nu-i nevoie de numele meu. Trage cuțitul de la brîu și alege bucata cea mai rumână, pentru acest slujitor. Și-a rînduit catîrii și asinii în grajd, a descărcat poverile, s-a spălat la cișmea și acuma vine să-i dai dreptul său. Hrănește-l bine și mult. Să nu uiți nici de mine : să-mi cauți un ou și-o ulcică de lapte și să bagi de samă să nu fie pita de alaltăieri. Dar mai ales, pe cînd noi ne îndestulăm, argatul tău să nu uite de animalele cu care am venit; și mai ales să aibă grijă de asinul care m-a purtat pe mine. Altfel începe să țipe și poate spăria tot satul. Cred că nu se află pe lume glas mai cumplit decît al lui Santabarenos.

— Așa îl chiamă ? se interesă ospătarul.

— Da ; și să știi că de multe ori e mai înțelept decît un om.

— Asta nu mă miră, răspunse kirie Agatocle, umflîndu-se și înăbușindu-se totuși de mare uimire.

După ce îndestulă pe Constantin slujitorul și aduse și în fața stăpînului cele cerute și i le rîndui pe masa

de lemn de chiparos, la umbra boltei de viță, kirie Agatocle rămase tot în preajmă, observînd. Dintr-o chilie din fund se arătau din cînd în cînd și capete de femei. Strecurau priviri, își ascuțeau urechile.

— Stăpînul meu dorește poate un ulcioraș de vin dulce ? se ploconi cu glas moale și unsuros kirie Agatocle.

— Iți voi cere, kirie Agatocle, să-mi dai ceva mai bun, zîmbi oaspetele. Apa se găsește și în vinul dumnitale, dar eu o poftesc curată. Nu te arăta mîhnit și nu-ți smulge barba, căci superi pe Dumnezeu. Află că-mi mai trebuie ceva. Imi mai trebuie să-mi spui vorbe adevărate despre oamenii de aici.

— Negreșit, stăpîne, îți voi spune, căci eu sînt pus acolea și pentru asta. Dar ce vorbe aș putea să spun unui bărbat nobil care trece prin satul nostru, despre oamenii neînsemnați care viețuiesc aici ? Trăim aici, stăpîne, o viață umilită, pe cînd, fără îndoială, domnia ta vii de la Bizanț. Aicea nu viețuiesc decît păstori și plugari sărmani. Toți se închină la icoane și le cinstesc, potrivit cu poruncile cele noua împărătești. Dar poate domnia ta vrei să cunoști dacă se află în acest ținut și dintre aceia care nu zugrăvesc și nu cioplesc pe Dumnezeu ?

Oaspetele asculta nepăsător și neclintit.

— Vor fi fiind și de aceștia, urmă ospătarul cu o privire piezișă, dar acuma a venit rîndul călugărilor să se înalțe asupra lor cu mare prigoană. In care parte-i adevărul aș vrea să cunosc și eu, care mă socotesc cel mai neștiutor dintre supușii împărătești.

Străinul urma să-și ție închisă părerea lui.

— Prietine Agatocle, zise el, adevărat să fie că, în afară de domnia ta, nu se găsește nici un om cu faimă în aceste locuri ?

— După întrebare, stăpîne, bănuiesc că poverile catîrilor domniei tale merg la bărbatul nostru cel sfînt cu numele Filaret, care locuieşte în partea cealaltă a satului. Au mai venit pentru el în două rînduri asemenea daruri. Anul trecut mai ales a vrut Dumnezeu să fie lipsă în ţinut, şi toţi ai lui s-au mîngîiat.

— Nu te înşeli, prietine ; darul meu este pentru prea cinstitul Filaret.

— Se vor bucura deci toţi ai lui, însă nu pentru multă vreme. Mîni dimineaţă îi vor sta în preajmă cerşetorii ca muştele. În celălalt rînd i s-a adus un prea frumos grîu roş de Tracia.

— L-ai cunoscut bine, kirie Agatocle. Grîul are putere de schimb, şi mulţi dintre cei miluiţi de cuviosul Filaret au făcut popas aici, la ospătăria dumnitale. Nu-i aşa ?

— Nu mă împotrivesc, zîmbi ospătarul ; aşa este.

— Data trecută, deasemeni, poverile au fost aduse de nişte slujitori mănăstireşti, care slujitori s-au oprit şi ei aici, plăcîndu-le vinul cel dulce.

Kirie Agatocle nu răspunse la asta. Găsi de cuviinţă să-şi aducă aminte cu plăcere de cele mai pline de har fapte ale cuviosului amnian.

— În privinţa rîvnei întru milostenie a domnului nostru Filaret, zicea el, s-a dus faima pînă în ţinuturile învecinate şi nu m-aş mira să fi ajuns zvon la scaunul împărăţiei. De patruzeci de ani vieţuieşte cuviosul Filaret în acest ţinut şi, cînd şi-a început viaţa cu soţia sa, era cel mai lăudat om pentru bogăţia pe care o avea, moştenită de la părinţii săi şi primită zestre de la părinţii doamnei sale. Palatul stă şi acum, lîngă grădini care unele au rămas paragină, iar altele

nu mai sînt ale sale. În acel palat umblau forfota robii. Mesele erau îmbielşugate şi cercetate de oaspeţi. Cai frumoşi stăteau în grajduri ; turme de vite păşteau în imaşuri. Toţi amnienii se bucurau atunci de fala unui asemenea boier. Pe urmă au început să se bucure de altceva. Căci coborînd în el de la Dumnezeu o înţelegere şi o bucurie sfîntă, domnul nostru Filaret şi-a închinat milosteniei viaţa. Rîvnind să-şi adune comoară în cer, a disprețuit bunurile de aici, dîndu-le sărmanilor lumii. Nimene nu s-a întors nemiluit de la pragul lui. S-au înmulţit săracii, năzuind ca oştile spre Amnia, dar el i-a biruit pe toţi, dîndu-le tot ce avea. Astfel, în puţini ani, a ajuns într-o stare plăcută sufletului, văzînd cu mulţămire că nu mai are în jurul său decît prea puţin. Mai are un ogor pe care-l lucrează fiii săi şi-l ţin pentru-hrana lor cea de toate zilele ; mai avea o vacă, un cal ş-un rob ; se veseleşte cînd mai poate da totuşi ceva de la sine şi se mîhneşte văzînd că cerşetorii lumii nu s-au împuţinat.

Străinul asculta în tăcere. Ospătarul urma să laude cu viclenie pe concetăţeanul său.

— Un om din Terapont, vorbi el iar, dorind să se împărtăşească din milostenie şi har, şi-a luat toiagul şi a venit la poarta domnului Filaret. Neştiind că toate erau istovite acolo, s-a închinat, rugîndu-se să fie şi el dăruit cu o junică, să prindă sămînţă de vite bune şi să aibă noroc la ele. Dar bătrînul nu mai avea decît vaca cu viţel. A deslegat vaca şi i-a dăruit-o, binecuvîntînd şi urîndu-i spor. Pe cînd omul din Terapont se ducea pe poartă, vesel de cîştigul lui, a ieşit din ghinekeu doamna Teosva, soţia lui kirie Filaret, şi, băgînd de samă lipsa şi auzind viţelul chemîndu-şi

din staul maica, a înălțat brațele cu supărare și a îndrăznit a mustra pe domnul său că a lăsat pe copiii cei mici ai casei fără lapte. Asta era hrana lor. Și a lăsat și vițelul fără mamă, ca să tînjească și să piară. Chiamă îndărăt pe acel om! a cerut ea. Iar kirie Filaret a chemat pe omul din Terapont, arătîndu-i că rău s-a făcut despărțindu-se vițelul de maica sa, și i-a dăruit și vițelul, binecuvîntîndu-i din nou turmele ce avea să dobîndească din sămînța acelui dar.

— Asta e o faptă mai mare decît își pot închipui oamenii de rînd, zise Breb.

Ospătarul îndrăzni să rîdă.

— Iartă-mă, stăpîne, dacă-ți voi spune că asemenea dar a mai făcut și-n multe alte nenumărate rînduri. Imașurile nu mai sînt ale lui și stau pline de sămînța darurilor. Și-n acest sat și-n alte sate mugesc vacile cu viței și vin sara la staule cu ugerele pline; dar nimeni nu se găsește să întoarcă dăruitorului o junică ori să-i închine un pahar de lapte.

— Asta-e în rînduiala lucrurilor, kirie Agatocle.

— Atunci Domnul Dumnezeu vrea să-l încerce ca pe Iov; însă în jurul său stau nevinovații. Are copii și copile ale copiilor săi care ar putea intra în horile de îngeri. Li s-ar fi cuvenit să cunoască bielșugul de altădată; iată că și izvorul laptelui lor s-a mutat la Terapont.

— Uiți, kirie Agatocle, că le-a sosit grîu roș de Tracia.

— Nu uit. Se vor îndestula cu el cerșetorii din Amnia.

— Negreșit. Prin ei îți vei primi și domnia ta partea, negîndindu-te nici o clipă să întorci un bob către izvorul darurilor. Mai uiți că asupra prea bunilor și

asupra răilor, stă totuși Cel care cîntărește dreptățile. Simbria stă în fapta noastră, ca pulberea rodului în floare.

— Cred și mărturisesc asta, se grăbi să încredințeze ospătarul, păstrînd pentru sine un zîmbet subțire.

Constantin slujitorul se apropia. Ospătarul îi făcu loc și întinse urechea, ca să asculte. Slujitorul întreba și cerea o lămurire într-o limbă necunoscută.

— Prietine Agatocle, zise străinul, te rog să te înfățișezi spre a primi dreptul dumnitale, pentru îndestularea oamenilor și a dobitoacelor. Poruncește argatului de la grajd să-mi scoată asinul. Fost-au toate bine rînduite acolo? S-a dat orz îndestulător?

— Cu prisosință, stăpîne.

Asinul Santabarenos venea repegior pocănind din copite, sunîndu-și zurgalăii, călăuzit de argat. Cînd ajunse în soare, în preajma boltei de viță, dintrodată se smunci îndărăt, înălță botul și-și sughiță răcnetul înfricoșat.

— Ce este, Santabarenos? întrebă oaspetele.

Asinul căscă iar botul, apoi rămase fremătînd în sine, pînă ce stăpînul său îl bătu pe gît, plecîndu-și urechea ca să asculte ce se șoptea în el.

— Agatocle, vorbi străinul înturnîndu-se către ospătar, neguțătoria noastră nu-i dreaptă; aflu de la asinul meu că nu i s-au dat decît două măsuri de orz și eu am plătit pentru trei.

— Kirie Eleison! se înfricoșă ospătarul pocnindu-și palmele una de alta. E cu putință asta? Sînt dobitoace care grăiesc?

Santabarenos rînji spre el. Slujitorul de la grajd se întoarse și-și făcu cruce. Fără să mai aștepte poruncă, se duse să caute a treia măsură de grăunțe.

VIII

Aici Kesarion Breb află bucuriile cuviosului Filaret şi ale doamnei Teosva, precum şi o bucurie a sa proprie.

Călăuziţi de Constantin, catîrii intrară cu bună rînduială în curtea cuviosului Filaret, în partea cealaltă a satului.

Copiii care se jucau în soarele după-amiezii dădură strigăt de bucurie, unii alergînd în odăi ca să deie veste, alţii înconjurînd samarele.

Clădirea cea mare de piatră sta cu obloanele închise la faţă, însă în chiliile dindărăt şi în caselé mai mici dîn preajmă se simţea mişcare aprigă.

După graba cu care se perindau capete ascunzîndu-se îndată, după poruncile aruncate copiilor ca să fugă de la vedere spre a nu fi ruşinaţi stăpînii de zdrenţele lor, după rufele puţine şi cîrpite aninate pe frînghioare, între pomi, după gunoiul ogrăzii, după paragina grădinii, se putea cunoaşte uşor că aici fusese altădată, poate, bielşug, dar acum nu mai era.

Intr-o margine de grădină, unde crescuseră cîteva flori rare, se desfătau legume bîne ţinute şi bine plivite. Acesta mai cu samă era semnul săräciei în ceea ce fusese odată palat.

O roabă bătrînă care scurma cu degetele şi cu săpăliga la rădăcina prajilor îşi înălţă în soarele pieziş obrazul negru şi asudat. Îşi puse mîna cu degete cîrligate la ochi ca să vadă mai bine, apoi întinse braţul binecuvîntînd catîrii. Povara lor era însuşi Dumnezeu.

— Omule, strigă ea, vin îndată să-ţi ajut ca să descarci.

Slujitorul o privi cu nepăsare.

Din urma catîrilor îşi făcu loc un copilandru, desculţ şi cu capul gol, al lui kirie Agatocle, trimes anume sol, ca să vestească sosirea străinului.

Intrînd în una din căsuţe numai cu jumătate de trup, spuse ce avea de spus şi se retrase vesel şi zbîrlit, scoţînd o limbă lungă către alţi copii care se iţeau prîn alte uşi, dar nu mai puteau să izbucnească afară, căci erau stăpîniţi de porunci dinlăuntru.

Cu paşi mărunţi, acoperindu-şi o clipă obrazul de către soare, o femeie tînără făcu un salt pînă la casa cea mare.

— Bunicule, strigă ea, îţi vine oaspete de la Bizanţ.

Cînd străinul descălecă de pe Santabarenos, obloanele din faţă ale casei celei mari erau date într-o parte. Uşile erau deschise. Imbrăcat în strai cuviincios lung, ţinînd în mîna dreaptă toiag, stăpînul locului ieşi întru întîmpinare, între stîlpii de marmură.

Era un bătrîn cu înfăţişare cuviincioasă, cu barbă albă şi fruntea naltă. Avea ochi negri, vii şi veseli.

Zise, înălţînd mîna stîngă :

— Binecuvintat fie Domnul Dumnezeu care aduce cinstit oaspete casei mele !

— Binecuvîntat fie Dumnezeu în veac, răspunse Breb, închinîndu-se.

Se apropie încă doi paşi şi se opri.

— Prea cinstite şi cuvioase domnule Filaret, zise el, am adus cu mine acest dar, care pentru domnia ta nu poate avea decît puţin preţ. Ca să-l fac primit, mă grăbesc să adaog că-l însoţesc de o bucurie adevărată, adică de o epistolă de la un prietin vechi al domniei tale.

Bătrînul înălţă o clipă fruntea spre cer, ştiind unde trebuie să-şi îndrepte cea dintăi mulţămire. Apoi coborî către oaspetele său.

— Aș putea să aflu, domnule, cu o clipă mai curînd numele acestui prietin ?

— Fără îndoială. Aduc carte de la prea cuviosul și prea sfințitul episcop Platon.

— O așteptam, zise bătrînul. Vestea domniei tale îmi umple sufletul de dulceață. Te rog poftește subt acoperămîntul meu, ca să te odihnești de cale. De numele domniei tale n-am nevoie. Dumnezeu voiește să se rostească el singur. Ești un binefăcător.

— Află că sînt un străin, domnule, și mă chiamă Kesarion.

— Ești fratele meu, și te rog să primești ca să te îmbrățișez.

Cuprinzîndu-și oaspetele pe după umăr, bătrînul îl călăuzi înlăuntru. Breb văzu încăperi din care lipseau covoarele de preț și mătăsurile, ne mai avînd altă podoabă decît curățenia și cuviința. La răsărit erau icoane ; străinul le salută ; apoi trase din sîn cartea de la Sakkoudion și o înfățișă.

Bătrînul Filaret o desfăcu și o ceti, depărtînd-o de ochi.

— Pe urmă am s-o apropii de inima mea... zîmbi el către oaspete.

Rămase cufundat în cetire. Intr-un scurt răstimp, își întoarse ochii spre străin, ca să-l vadă și să-l înțeleagă mai bine, potrivit cu vorbele care erau scrise acolo despre el. «Supune-te acestui înțelept egiptean», scria părintele Platon. Bătrînul întoarse iar o privire nedumerită. Egiptenii n-au ochii verzi și pielea albă. Sînt mai întunecoși decît oamenii din Paflagonia și Bithynia.

Străinul surîse.

— Prea cinstite domnule, zise el, de neamul meu sînt din țara care se chiamă Dacia.

— Deci nu ești egiptean.

— La Egipet m-am născut a doua oară.

Bătrînul Filaret înclină fruntea. Nu se mira de acest răspuns, înțelegînd că e vorba de o naștere cu spiritul, — vedea însă că a primit, fără să întrebe, răspuns nedumeririi sale. «E un bărbat care cetește cu ușurință inimile și gîndurile», urma cartea.

Bătrînul oftă cu mulțămire și se așeză alături de oaspetele său.

— Casa mea ți-i deschisă, domnule, zise el cu bunătate ; masa mea ți-i întinsă...

La acest din urmă cuvînt se ruși nă ; fruntea i se înroși ; știa că din chilia de alături soția sa Teosva ascultă. Se întreba deci, cu inima deodată strînsă, dacă acea masă altădată așa de îmbielșugată se poate întinde acum cu o cină orișicît de săracă. Auzul subțire al lui Breb deosebi în apropiere suspine înăbușite.

— Prea cinstite kirie Filaret, zise el, să lăsăm deocamdată grijile trupului. Sînt doritor mai mult de o altă hrană și de o altă odihnă : cu acestea se veselește sufletul. Și poftesc să cunosc și pe tovarășa vieții domniei tale, pe doamna Teosva. Și dacă veți binevoi amîndoi să-mi îngăduiți, doresc a cunoaște și pe copiii cu care ați fost dăruiți de Dumnezeu, și pe prunccii și pe pruncele copiilor dumneavoastră.

Bătrînul zîmbi cu bunătate, se ridică de la locul său și deschise o ușă scundă în laturea odăii.

— Prea iubita mea Teosva, vorbi el, oaspetele nostru vrea să te cunoască. Ne-a adus carte de la prea sfințitul Platon.

Bătrîna, naltă, dreaptă și frumoasă, cu sprîncenele încă negre, intră aplecîndu-se spre musafir. Avea haină mohorîtă și broboadă care-i ținea strîns părul alb.

«De cînd au ieşit credinţi nouă în lumie, cugeta Breb, au îmbătrînit zeiţele.»

Doamna Teosva avea un port şi un umblet care uşor îl puteau face să înţeleagă că, în acel ostrov al vieţilor năcăjite, va putea găsi ce căuta. Mîna doamnei Teosva era mică. Bănui acelaşi lucru despre picior. Se simţi mişcat ca de amintirea unei primăveri strălucite.

Ea îl cerceta cu luare-aminte, fără să pară. Faţa ei severă zîmbi străinului, ceea ce miră pe cuviosul Filaret.

— Domnul şi soţul meu nu ştie ce ni s-a întîmplat, grăi ea. Intrînd în chilia de alături, am descoperit că ne lipseşte cel din urmă covor, pe care aş fi dorit să-l pun sub tălpile oaspetelui nostru. Imi închipui că ni l-au răpit furii care ne-au călcat astă-noapte.

— Sînt prea ruşinat, se veseli bătrînul, că n-au găsit măcar atît. Au trebuit să se retragă cu mînile goale.

— Atunci ni l-a furat altcineva ?

— Nu l-a furat nimeni, doamnă.

— Înţeleg, murmură stăpîna casei.

— Doamna mea, te rog să nu te superi, o mîngîie cu bunătate bătrînul. Iată, ceteşte cartea prietinului nostru episcopul şi bucură-te de binecuvîntarea lui. Asta preţuieşte mai mult. Covorul era vechi şi destinul lui a fost să acopere o suferinţă.

— Sînt prea bucuroasă de cartea prea sfinţitului Platon, răspunse Teosva, după ce cercetă în tăcere epistola, dar aş fi dorit să găsesc la locul său şi covorul pe care l-am ţesut cu mînile mele. Să nu te superi dacă îndrăznesc a face judecător pe acest bărbat străin. Mă îndeamnă la asta şi cartea prea sfinţitului. Covorul era un dar pe care-l făcusem nepoatei noastre Maria, pentru ziua cînd s-ar fi închinat mirelui său.

A trecut pe la poarta noastră un cerşetor viclean, care te pîndea să fii singur, şi a strigat să-i dai ceva, pentru numele lui Dumnezeu...

— Aşa este, mărturisi cu plăcere bătrînul.

— Tot astfel, acum o săptămînă, te-ai dezbrăcat şi ai aruncat altuia, pe fereastră, haina. Poate era tot acela. Işi agoniseşte marfă, ca să deschidă o prăvălie. Ai dat vaca ; ai dat calul. Acuma te bucuri că ai să poţi împărţi grîul pe care l-am primit în dar.

— Mă bucur într-adevăr, Teosva. Ca să nu te supăr iarăşi, vom împărţi cu dreptate. Veţi lua ceilalţi partea voastră ; iar eu cu partea mea voi face ce mă îndeamnă Dumnezeul meu. Cei mulţi, săraci şi proşti, Teosva, sînt sarea pămîntului ; pe aceştia îi asupresc puterile lumii ; mările, munţii şi riurile nu le-ar putea da cît li se cuvine. Numai astfel noi, cei născuţi întru bogăţie, ne vom putea cîştiga loc îmbielşugat întru fericirea de apoi.

— După cum vezi, doamnă, zîmbi străinul, kirie Filaret e un neguţător mai iscusit decît alţii...

Femeia oftă.

— Prietine, răspunse cu blîndeţă stăpînul casei, să cerem de la Dumnezeu, pentru fiinţa noastră ticăloasă, mai multă dragoste decît minte.

— Astfel, suspină Teosva, copiii copiilor noştri au rămas lipsiţi de pîinea cea de toate zilele.

— O, Teosva, zise bătrînul ridicîndu-se şi punîndu-i pe umăr mîna dreaptă, bucură-te că Dumnezeu ni i-a dat. Tot el va avea grijă de dînşii.

Doamna Teosva îşi plecă fruntea cu umilinţă ; el îşi puse buzele uscate pe mîhnirea ei ; apoi se întoarse cu zîmbetu-i de bunătate spre oaspete.

Pe fereastră intra lumina asfinţitului. Santabarenos îşi suna zurgălăii de argint ; catîrii îşi scuturau clo-

potele ; Constantin îi ducea la adăpost, întovărăşit de un alai de copii însfîrşit eliberaţi din strînsoarea odăilor.

In uliţă se adunaseră femei şi bărbaţi din sat privind cu luare-aminte, apoi întorcîndu-şi nasurile unii către alţii şi vorbind în şopot. Printre ei îşi făcu loc un bătrînel mărunt, cu toiag încrustat, pe care-l punea delicat înaintea lui de cîte ori sălta cu trufie, îndîrjindu-şi gîtul şi umflîndu-şi pieptul. Era omul stăpînirii, prea cinstitul logofăt de la Amnia, vestit prin micimea trupului şi în acelaşi timp prin măreţia înfăţişării. Din calea lui amnienii se feriră ; el crescu din treaptă în treaptă, ca să se ducă să ceară îndreptările şi peceţile străinului. Oamenii îl aşteptară pe kirie Critolaos, pînă ce-l văzură arătîndu-se iar cu aceeaşi mîndrie.

— E un bărbat prea-învăţat, dădu el lămurire despre străin ; are pergament de la Impărăţie...

Auzind acestea, cei de faţă se uimiră şi se bucurară. Bărbaţii, făcînd sobor şi plecîndu-şi bărbile asupra lui kirie Critolaos, găsiră de cuviinţă să ia o hotărîre plină de cumineţenie, după care se despărţiră, împărţindu-se pe la locuinţile lor, unii cu grabă, alţii cu întîrziere bine cumpănită. Ca urmare a acelui sfat al bărbaţilor, unele muieri se strecurară prin portiţa de dindos a casei lui kirie Filaret, purtînd coşuri acoperite şi cerînd în taină să vadă numaidecît pe doamna Teosva.

Cuviosul Filaret nu avu nici cea mai mică mirare şi nu-şi puse în sine nici o întrebare cînd se aşeză în faţa oaspetelui său la masă şi văzu o cină aşa de îmbielşugată. Străinul înţelegea că bătrînul comunică astfel în toate zilele cu Dumnezeu, bucurîndu-se de

toate ca florile, ca paserile şi ca toate gîngăniile pămîntului, care cunosc pe Dumnezeu mai de aproape şi mai adînc decît noi.

Gustînd din darul „A-toate-ţiitorului, prea cinstitul bătrîn spunea cuvinte pline de dulceaţă, aducîndu-şi deodată aminte de binecredincioşii săi părinţi cu numele de Gheorghie şi Ana care dormeau somnul dreptilor în pămîntul Galatiei. Cu bucurie îşi aduse aminte iar ce le va spune cînd îi va veni ceasul întîlnirii cu dînşii. Toate averile pe care ei i le-au lăsat a izbîndit să le împrăştie la timp. Căci deoarece intrăm goi în lume, tot asemenea trebuie să ieşim. Cu nimic altceva nu trebuie să se îndeletnicească omul în această viaţă decît cu milostenia. Precum a dat domnia sa, aşa porunceşte copiilor săi şi nepoţilor săi, să dea în toată ziua şi în tot ceasul.

— După ce vor aduna pentru ei, vor putea da şi altora, se învoi doamna Teosva, zîmbind.

El o binecuvîntă cu zîmbetul, obişnuit cu vechile ei încăpăţînări, însă neostenit în slujba dumnezeiască pe care şi-o alesese.

Mai tîrziu, după cuvios şi blînd sfat, doamna casei călăuzi pe străin pînă în chilia unde îi făcuse aşternut şi-i aduse candelă aprinsă. Stătu dreaptă şi tristă lîngă stîlpul uşii şi-şi îngădui a ruga pe prea iubitul oaspete să-i dea ştiri despre Maica Domnului de la sfînta mănăstire Sakkoudion. Aştepta de mulţi ani de la Prea Curata un sprijin în această năcăjită şi întristată viaţă. A fost rugat de multe ori pe prea sfinţitul Platon s-o pomenească în rugăciunile lui. Nădăjduieşte că Prea Sfînta n-o va uita.

— Orişice jertfă îşi are răsplata, îi răspunse cu glas de prietinie străinul.

— Poate ai vorbit, cinstite domnule, despre asta, cu prea sfințitul Platon ?

— Am vorbit, doamnă.

— Și prea sfințitul Platon a pus la picioarele Panaghiei ruga mea ?

— Doamnă, vorbi Breb, înțelepciunea cea care stă deasupra vieții și a morții a scris de mult hotărîrile ei.

— O, prea iubite al nostru oaspete, cum pot cunoaște aceste hotărîri ? unde sînt scrise ? cînd se vor plini ? Căci iată, zilele vieții noastre curg către sfîrșit. N-am avut altă bucurie decît iubirea pentru soțul meu și pentru copiii mei. Iar în această iubire, am găsit multă suferință.

— Hotărîrile au fost scrise de mult, zise iar străinul, ridicîndu-se de la locul său. Veni domol spre bătrînă și ea nu se înfricoșă de apropierea lui.

Kesarion înălță brațul drept și, cu palma, îi atinse fruntea. Intr-o clipire ca și într-o oglindă, bătrîna își văzu frumusețea strălucită a tinereții, cînd sta sub cer și în veșnicie ca o zeiță.

Intorcînd ochii cu un oftat, se văzu pe sine însăși aevea : o copilă de șaisprezece ani sta în cadrul ușii, zîmbind. Zîmbea propriei sale ființi, mai mult decît bătrînei Teosva.

Către străin clipi cu sfială, înclinîndu-și o clipă fruntea lucie. Avea păr negru și greu, ochii mari, adumbriți de gene lungi. Rotunzimea obrazului era delicată și a șoldului plină.

«O ! vedenie a frumuseții eterne», suspină Kesarion în adîncul ființii sale.

Intinse iar brațul, arătînd doamnei Teosva pe nepoata sa.

— Cine e această copilă, doamna mea ?

— E Maria, copila fiicei mele văduve Ipatia.

— Binevoiește, doamnă, a o ruga să încerce acest condur.

Kesarion trase dintre lucrurile lui, așezate în scoarță de inorog la căpătăiul patului, o încălțare mică de piele roșie, pe fața căreia era cusut cu fir de argint un stîrc alb luîndu-și zborul și învăluindu-și moțul.

Bătrîna făcu un pas și întinse mîna.

Nu găsi nici o privire, nici un cuvînt de mustrare pentru îndrăzneala nepoatei sale de a părăsi ghineceul și a veni să-și arate năsușorul curios către străin. Deosebea în vorbele lui o strună de aur, pe care numai ea o auzea sunînd. Deci hotărîrile Prea Curatei se săvîrșesc.

«Incepe să se întîmple ceva», șopti ea în sine, fără cuvînt, primind pe palma întinsă condurul.

Era ușor și mic. Numai piciorul ei de altădată ar fi putut intra în el. Il dădu copilei. Aceasta își lepădă papucul de piele groasă și-și vîrî în condur piciorușul, mișcîndu-și degetele, care păreau a avea o bucurie a lor proprie. Privind stîrcul cînd dintr-o parte, cînd din alta, copila zîmbea. Își ridică privirile, ațintindu-le asupra străinului și-și păstră zîmbetul pînă ce înfloriră și ochii aceia înghețați de care se sfiise în prima clipă.

«Viclenia unei copile e de multe ori mai primejdioasă și mai înveninată decît a unei curtezane», cugeta egipteanul ; și inima lui de pulbere îl umili, primind lovitura unei clipe, singură în veșnicie și nemuritoare.

— Copilă, grăi el cu blîndețe, păstrează acest condur, pînă vei primi părechea lui.

IX

Aici lucrurile se petrec ca în vremea cea de demult a basmelor mamei.

A ajuns pînă la barbarii de dincolo de muntele Em și pînă la noroadele de la Carpați vestea-poveste că Impărăția caută soție pentru feciorul Vasilisei Irina, care va ajunge curînd să fie el singur vasilevs.

La stînile lor din munți, ori la staulele din bălți, ori la popasurile de la marginea holdelor, la focurile de sară, oameni cu plete zbîrlite, mirosind a duhori și pulbere, grăiau de comorile fără de număr și de palatele încîntate care stau între mări.

Acolo-i raiul lumii și buricul pămîntului, acolo sînt livezi cu mere de aur și cîntă paserea măiastră la ferestre împodobite cu mărgăritare.

Boieri îmbrăcați cu blăni scumpe, cu căciuli de breb în cap și ciubote roșii în picioare, umblă din cetate în cetate, întrebînd dacă nu s-a pomenit și nu s-a auzit de cea mai frumoasă fecioară, despre care au prorocit vracii, ș-au visat schivnicii cum că ar fi sortită să ajungă a fi doamna lumii.

Cine nu poate răspunde primește un ban de aramă ; cine răspunde primește un galbăn ș-un strai de matasă.

Astfel alaiul crește umblînd și căutînd, pînă ce se va afla acea colibă sărmană unde stau de vorbă trei surori cosînzene.

De ce trebuia să se găsească împărătița într-o colibă, nimenea n-ar fi putut spune.

Măcar atita mîngîiere se cuvenea să aibă noroadele în rîvna ș-i-n visurile lor. Căci de veacuri se sileau să coboare din negură către lumină, să rupă farmecele, să dărîme idolii, să spintece haznalele și

să deschidă comorile. Necontenit bătuți de oștile Bizanțului, își oblojeau rănile și-și sporeau îndîrjirea. Astfel unii dădeau tîrcoale hotarului, admirînd și temindu-se. Iar alții visau în sălașurile lor, amăgindu-se cu povești pînă ce va veni vremea să se rupă înaintea lor zidurile îndoite de la Constantin-Impărat și de la Atila și să li se deschidă Poarta de Aur.

Ca să se îndeplinească hotărîrea măritei Vasilise, umblaseră în Impărăție, în acel an fericit, mulți dregători, căutînd și alegînd fecioare frumoase, care ar fi fost vrednice să intre în Palatul Sfînt.

Ca întotdeauna, poveștile noroadelor trebuiau să rămîie povești. Prea cinstiții patrici nu nimeriseră și nu poposiseră decît la curți bogate. Înălțimea trupului, numărul anilor și condurul se potriviseră numai unor fecioare crescute întru îndestulare, ai căror părinți își scriau pe catastifuri lungi bogățiile.

Deci cînd s-a zvonit că s-ar fi aflînd între cele alese și o copilă care nu venea dintru îmbielșugare și fericire, noroadele s-au bucurat binecuvîntînd, căci minunea aducea un nou spor nădejdilor și basmului.

Dintre cele găsite, nu se putea alege decît una ca să fie împărăteasa lui Constantin-Impărat.

Se bucurau douăzeci de ființi tinere, visînd cununa și purpura, dar aveau să se întristeze nouăsprezece. Căzute din înălțime, n-ar mai fi fost vrednice decît de moarte, și de monahie.

Era ușor de înțeles că sorții cei mai mulți nu sînt pentru izbîndă, însă ele nu voiau să cunoască decît globul fermecat în care-și vedeau imaginea în purpură.

Cînd Stavrikie, mare logofăt și mare postelnic al Impărăției, porunci adunarea lor la palatul Hieria, pe țărmul asiatic al Bosforului, și cînd alaiurile prin-

seră a intra pe porți, viitoarele împărătese se uitară cu mirare și dispreț unele la altele.

Maria de la Amnia venea în tovărășia bătrînei Teosva. Se afla pe cale, în urma lor, și cuviosul bătrîn Filaret cu toți ai casei.

Prea sfințitul Platon părăsise pe zece zile adunarea episcopească de la cetatea Nikeea și se ostenise către sărbătoarea nunții împărătești. Deci doamna Teosva opri pe copilă înaintea lui, între columnele de marmură, și i-o împinse către barba albă, rugîndu-l s-o binecuvinteze. Doamna Teosva se închină cu bucurie și către străinul egiptean, care se afla și el de față, iar copila veni grabnic spre dînsul înclinîndu-și și spre el fruntea. Kesarion n-o atinse. Ea își ridică ochii și-i zîmbi cu sfială.

— Domnule, mă mai cunoști ? întrebă ea. Cred că nu te-am mîhnit cu nimic.

— Fii liniștită și frumoasă, îi zise egipteanul. Mîni ți se alege destinul.

— Mi se cuvine mie să nădăjduiesc asemenea mărire ? suspină ea, cu privirile deodată mîhnite. Spune-mi dacă trebuie să mă bucur, de și sufletul meu simte altceva decît bucurie.

Breb nu-i răspunse. Ea se apropie mai mult de dînsul.

— O, prietine, îndrăzni ea din nou, de ce nu-mi răspunzi ?

Kesarion o privi lung ca și cum o vedea întăia oară, ori avea știință că n-are s-o mai poată privi decît puțină vreme.

— Împărăția și tihna stau în hotare deosebite, șopti el.

Ca aceste vorbe întristate să n-o lovească, străinul

le însoți de zîmbet. Deci Maria se bucură, uitîndu-le numaidecît.

Părintele Platon o binecuvîntă iar, dîndu-i sfat să n-arate în jurul ei trufie ; iar bătrîna Teosva, învăluindu-i iarăși cu borangic obrazul, o luă cu sine către chiliile care le erau rînduite.

Împărăția hotărîse acestei tinereți care sosea din pămînturile Asiei și Europei o primire cu mare fală. Trupe de sholari și candidați păzeau zidurile și porțile. Hadîmbi slujeau la odăi. Trei cuvioși părinți arhimandriți ceteau în paraclis. Către asfințitul zilei, în pridvorul cel mare începu a cînta o muzică de strune și flaute. Atuncea, înainte de sfînta rugă de sară și de culcare, copilele se văzură întăia oară la un loc, singure, în sala oaspeților, între mozaicuri cu steme împărătești. Erau toate frumoase, cu pielița albă și ochii negri, unele prea îndrăznețe și cu limba ascuțită. Maria de la Amnia urma porunca bunicii sale și sfatul prea sfințitului Platon, stînd în locul său cu multă cuviință și mai ales cu sfială. De și era o copilă neștiutoare și abia acum începea a cunoaște lumea, ca un fluture în cel dintăi zbor de primăvară, în ochii ei erau gînduri și vedenii care nu se potriveau cu mișcarea agitată din juru-i.

Văzîndu-se împresurată și privită cu curiozitate, cîntărită și măsurată, se ridică din scaun și-și cercetă și ea la rîndul ei soațele. Erau îmbrăcate în strălucite straie și toate purtau, ca dînsa, conduri purpurii înfloriți cu argint în chip de stîrc.

— O, prietinele mele fecioare, le zise ea cu bunătate, îndrăznesc a vă ruga să mă ascultați, căci aș dori să facem un legămînt.

— Ce este ? care legămînt ? întrebară unele din copile. Vorbește.

— Prietinele mele, urmă a vorbi Maria. Eu am făcut o socoteală că, din douăzeci de fecioare cîte sîntem aici, nouăsprezece vor trebui să se întoarcă îndărăt la casele părinților lor, căci împăratul creștin nu se călăuzește după rînduiala păgînilor ismailiteni și nu va face ca Harun califul de la Bagdad. N-ar fi rău deci să ne legăm între noi ca aceea care va fi aleasă pentru purpură, după hotărîrea lui Dumnezeu și a neprihănitei lui mame, să nu uite pe soațele sale. Să-și aducă aminte de ele și să le ajute, ca să le fie mîhnirea mai ușoară. Unele care sînt sărace ar putea fi dăruite cu zestre ; altele, care poftesc, ar putea să găsească soț între dregătorii de la curte.

— Cine ești tu, care cutezi a vorbi astfel ? a întrebat una dintre copile, pășind înaînte și privind din înălțime către amniană.

— Sînt o fecioară ca și domnia ta, adusă aici după hotărîrea Impărăției, răspunse Maria.

— Cea care știe că nu va fi aleasă, și cearcă să-și alcătuiască totuși un folos, se cuvine să tacă, urmă fecioara care o întrunta. Tu care vii dintr-un sat și ai crescut între săraci și mișei, află că aicea se află fete de patrici. Ca unele care trăiesc mai aproape de Impărat și cunosc rînduielile curții, numai dintre ele se cuvine să fie aleasă o mireasă de vasilevs. Eu mărturisesc acestor soațe ale mele că n-am nevoie de ocrotirea nimănui. Știu că, fiind fiica lui Gherontie Strategul, avînd și frumuseță lăudată și înțelepciune cunoscută, nu se poate să fiu dată la o parte. Deci fiind eu aleasă, fecioarele sărace de la Amnia pot să-și lase la poarta palatului Hieria nădejdea de zestre.

Maria își simți ochii plini de lacrimi de umilință. Aceste vorbe aspre ale copilei lui Gherontie Strategul

trebuiau însă rostite, ca să se plinească rînduielile de mai nainte scrise, iar poveștile noroadelor din Impărăție și de dincolo de hotare să aibă în ele floarea misterioasă pe care le-o pune Dumnezeu semn.

Aprozii strigară și bătură cu toiegele în mozaicul de la picioarele lor, iar hadîmbii intrară cu săbiile la umăr, așezîndu-se de o parte și de alta a ușii.

Stavrikie intră în straiul lui greu de brocart ațintindu-și nasul ascuțit și privirile agere înspre acea tinereță femeiască. Toate fetele rămaseră înlemnite la locurile lor, zîmbind dintrodată fericirii înșelătoare. Acea fericire era în toiagul lui Stavrikie pe care și-l suna rar pe mozaic, în inelul cu piatră mare de olmaz în care scînteia tremurat soarele, în ochiul lui care se aspri deodată, prețeluind o marfă greu de prețuit. In jurul și-n dosul lui veneau patrici și episcopi. Ridicîndu-și genele umede, Maria cunoscu dintrodată pe prietinul ei egipteanul și tresări înălțîndu-se din locul său. Atunci Stavrikie, și boierii, și episcopii se opriră, văzînd asupra ei strălucirea dumnezeiască a asfințitului.

Marele postelnic se întoarse către prea sfințitul Platon, plecîndu-se spre el pînă ce nasurile li se atinseră, și-i ceru în șoaptă un răspuns.

— Așa este, răspunse încet episcopul. Am stat sub stîlpii palatului, înaintea amiezii, cînd intrau oaspeții, și am așteptat s-o văd trecînd. Indată am cunoscut-o.

Stavrikie păși către fecioară. Se opri la trei pași înaintea ei, privind-o cu luare-aminte. Egipteanul trecu înainte și Maria întinse spre brațul lui mîna, căutînd un sprijin. Astfel Kesarion o aduse la marele slujitor împărătesc și ea își înclină fruntea, simțindu-se prea rușinată de atîția ochi care o ațînteau.

— E nepoata bătrînului Filaret ? întrebă iarăşi Stavrikie, întorcîndu-şi nasul spre episcopul de la Sakkoudion.

— E fiica unei copile văduve a acelui cuvios bărbat din Amnîia, răspunse părintele Platon.

— Fiţi binecuvîntate în acest palat împărătesc, prea frumoaselor primăveri, îşi ridică glasul marele dregător, înturnîndu-se către celelalte copile care aşteptau în jur. Ele se bucurară, închinîndu-se ; apoi se îmbulziră ca să-şi arate fiecare mîndria celei mai mari frumuseţi din cîte s-au văzut. Căci fiecare era cea mai frumoasă dintre toate. Stavrikie le cerceta pe rînd c-un ochi rece, ca pe o marfă de preţ. Le spunea vorbe potrivite. Îndrăzni-să le rostească şi stihuri. Ele se veseleau făcîndu-şi loc spre el, aşa încît nepoata lui Filaret rămase cea din urmă şi mai nebăgată în samă, lîngă prietinul ei străin.

— După ce şi-a alege împăratul mireasă, poate ne întoarcem la Amnia, îi zise ea fără supărare. Nu ştiu dacă ai să mai vii vreodată la noi, căci n-are să mai fie de purtat prin lume conduri împărăteşti. Bunica are să fie mîhnită ca şi mai nainte. Dar bunicul are să mă mîngîie pe frunte şi n-are să fie supărat. Părintele Platon spunea însă că poate totuşi vom rămînea la Bizanţ subt ocrotirea şi mila prea măritei Vasilise Irina.

— Bătrînul vine în urmă cu toată casa de la Amnia, îi zise Kesarion.

Ea se înfricoşă.

— Deci vom rămînea aici ?

— Aceasta e voia Maicei Domnului de la Sakkoudion, zîmbi Breb.

Stavrikie se întorcea, căutînd-o cu ochii. Bătu de trei ori cu toiagul în mozaic, oprindu-se lîngă dînsa.

— O, fecioară, zise dregătorul împărătesc, te rog spune-ne ce doreşti tînărului nostru Împărat ?

— Îi doresc o inimă dreaptă şi plină de milă, domnule.

— Şi ce doreşti de la el ?

— Doresc o pungă cu bănuţi de argint pentru bunicul meu, ca să aibă cu ce mîngîia pe sărmani.

Stavrikie rise cu voie-bună şi făcu asupra ei semnul sfintei cruci.

Astfel a voit Dumnezeu, prin unele semne pe care le arată şi pe care unii dintre iniţiaţi le cunosc, ca, a doua zi dimineaţă, la sfatul împărătesc, să fie aleasă pentru Constantin-Vasilevs soaţă nepoata cuviosului bătrîn de la Amnia.

Bărcile împărăteşti, aşternute cu covoare şi purpuri, aduseră de la Hieria la Augusteon pe fecioare. Intrînd în grădinile cele mai dinlăuntru, trecuseră una cîte una, între hadîmbi şi între muţi, pe sub platani şi chiparoşi, suind trepte într-un cerdac încununat de flori. Acolo, la fereastra deschisă, după o perdea de apă care curgea de sus, Impărăteasa cu feciorul ei stăteau privind, judecînd trupurile, obrazurile şi umbletul. Cu adîncă închinăciune, Stavrikie atrase luarea-aminte slăvitei Vasilise că se apropie aceea al cărei chip l-a vădit Maica Domnului în visul prea sfinţitului Platon. Era prin urmare un dar al cerului. Era o armonie mlădioasă. Era un cîntec al mersului. Erau ochi plini de adîncimea plăcerilor. Constantin cunoscu şi el că aceasta trebuie să fie aleasa şi o dori numaidecît, ca pe o jucărie.

Doamna, maica sa, îl privi pieziş un răstimp şi i-o dărui, dînd poruncile.

Cînd se vesti în grădini, de la Halkis la Daîne şi la Augusteon, despre hotărîrea desăvîrşită a Impără-

ţiei, sosiră străjeri cu arme aurite şi dregători, impresurînd pe mireasă. Doi trîmbiţaşi sunară din trîmbiţi şi patru crainici îi strigară numele către cele patru vînturi. Nepoata bătrînului Filaret şi a doamnei Teosva îşi simţi întîi inima numai cît o semincioară de neghiniţă ; dar îndată grăuntele se făcu soare al bucuriei, cînd ochii ei găsiră fruntea coborîtă şi grumazul zguduit de suspine a fiicei lui Gherontie Strategul. Apropiindu-se de ea, o mîngîie pe tîmplă şi se rugă să fie iertată :

— Te rog să mă ierţi că voi fi împărătească.

C-un zîmbet frumos şi viclean, trecu între slujitorii eunuci, spre încăperile ghinekeului.

Cînd se închiseră după ele uşile înflorite cu fildeş şi argint, despărţindu-le de lumea lor, bătrîna doamnă Teosva şi copila intrară în chilii bogate anume pregătite. In ganguri stăteau străjerii hadîmbi, cu săbiile, întorcînd priviri holbate. Icoanele se uitau blînd de după candele. Mozaicurile înfăţişau vulturi şi păuni neclintiţi. Pe ferestrele deschise se vedeau sclipind ape adînci, dincolo de rîndurile de chiparoşi înalţi. Din pridvorul unde îndrăzniră să iasă, deasupra grădinilor, nu mai vedeau nimic din frămîntarea care le însoţise două ceasuri mai nainte. Fantome ale singurătăţii se înşirau sub bolţi de umbră, pînă la zidurile zimţuite, unde stăteau străjile cu zale şi arme. Păunii cei vii, suiţi pe treple de piatră, în unghiurile grădinilor, păreau şi ei păzitori ai tăcerii de sară. De la o vreme, urechea lor se deprinse şi cu susurul moale al tufişurilor înflorite şi al apelor care curgeau în havuzuri. Li se părea că liniştea curge şi din stele. Părea că timpul stă. Pipăindu-şi pe părete umbra, Maria se întoarse către chilia ei, unde văzu clepsidra însemnînd totuşi orele. Acolo deci era sălaşul pămîntean al fericiţilor între oameni, aleşi ai lui Dumnezeu.

— Bunică, întrebă copila, unde se află ai noştri ? Aici sîntem singure.

— Bătrînul trebuie să fi ajuns la porţile Cetăţii, răspunse doamna Teosva, şi aşteaptă să i se deie drumul. Cu dînsul sînt toţi ai casei, treizeci de suflete. Slujitorii împărăteşti îi cercetează şi-i întreabă, pînă ce vine unul mai mare decît toţi, care ştie ; se închină bătrînului şi-l poftesţe cu cinste. Atuncea toţi se veselesc că au intrat la scaunul Împărăţiei. După ce ajung la gazdă, stau de vorbă pînă tîrziu, aşteptîndu-ne. Abia mîni dimineaţă au să afle vestea cea mare.

— Poate are să li se deie voie să vie la noi să ne vadă.

— Nu ştiu, draga bunicăi. Tu acuma eşti logodnica Împăratului.

Copila îşi plecă tîmpla pe umărul doamnei Teosva. Părea fericită şi totuşi era înfricoşată.

La al treilea ceas al nopţii trecură străji pe sub coloanele de jos. Către miezul nopţii păunii din apropiere ţipară deodată cu spaimă. Maria ridică fruntea din aşternutul ei şi văzu pe bătrînă, la icoane, închinîndu-se şi bătînd metanii. Deodată îi apăru pe fereastră marea, nălucind sub fulger şi căzînd în prăpastia nopţii. Păru a trece o înfiorare prin grădini, ca şi cum fantomele împărăteşti ale acelor palate, kezarii fără limbi, ori fără capete, ori schilavi de picioare şi mîni, ori cei răsuciţi de venin, se întornau la locul deliciilor desfrîului şi sudorilor morţii. Doamna Teosva veni la patul fetei ; îi pipăi fruntea şi o găsi fierbinte ; făcu asupra ei semnul sfînt. Apoi se îndreptă din nou către prea curata Maică a Dom-

nului, cerșind ocrotire. Căci istorisirile despre aceste palate ale încîntării, unde i-i hotărît și Mariei să se așeze, sînt întocmai ca liniștile sfinte, ori ca săriturile de leopard ale furtunii.

— Facă-se voia ta... oftă ea, închinînd Fecioarei tot sufletul său.

X

Măirea și tihna stau în hotare deosebite.

Din voința prea înțeleptei Despine, două fapte bune s-au îngemănat în acea vreme în Impărăție. Noroadele au dat răcnet de slavă și au zvonit din toate clopotele bisericilor și mănăstirilor de la o margine la alta a provinciilor care se supuneau Bizanțului.

Fiind lămurită la cetatea Nikeea hotărîrea cea dreaptă a ortodoxiei, după multe și lungi zile de sfaturi înțelepte, prea sfinții episcopi s-au sculat și au venit să-și ție cel din urmă sobor la scaunul împărătesc, poftind și pe iubitoarea de Hristos Vasilisă, slavă a purpurei și bucurie a luminii, să fie de față. Deci pogorînd din trierele împărătești la țărmul limanului care se chiamă Cornul de Aur, au fost primiți de dregătorii cei mari, închinîndu-se unii altora. Străjile și-au fulgerat armele și s-au înșirat pe cale, iar muții, cuprinzînd de subsuori pe sfinții părinți, i-au purtat pînă la paturile umblătoare. Alaiul a venit la Magnaura Vlahernelor și sfințiile lor au suit unul cîte unul, cu aceeași rînduială, între slujitori, treptele de marmură. Iar după ce s-au așezat în jilțuri, s-au ridicat sprijinindu-se în toiege cu stînga și mîngiindu-și bărbile cu dreapta, căci venea să steie în tronul ei împărăteasa lumii Iriha, luptătoarea pentru icoane. S-au așezat iar. Au sfințit apă șapte preoți

tineri, au cîntat și au cadelnițat miresme diaconii. După aceea s-au sculat unii după alții bătrînii, unii lăudînd Impărăția nouă, alții blăstămînd pe ticălosul Arie.

După cum se dovedea ușor, fără putință de răstălmăcire, Arie este numele din veac al Demonului. Altădată a avut toate numele idolilor. I s-a mai spus Astarot și Belzebut. I se va mai rosti numele în alte optsprezece chipuri. Insă în acest veac numele său a fost Arie. Bătut a fost peste fălci și cufundat la locul unde trebuia să steie. De se va mai ridica din întunericul său, se vor mai găsi alți împărați să-l dărîme. Acuma se cuvine laudă dreptății biruitoare, care stă în fața lumii în tronul Bizanțului. Să se plece neamurile binecuvîntînd-o. Să se plece în fața măriei sale toată pulberea — de la dregător pînă la rob.

Psalții au înălțat axioane de laudă. Slujitorii de la altar au stropit aghiazmă asupra adunării, ca să curățe sala. Căci numai rostindu-se numele ereticului, se pîngărea aerul. Iar episcopul-episcopilor, sfîntul patriarh Tarasie, sculîndu-se, a dat cetire canoanelor, mulțămind Domnului Dumnezeu că a fost ajutată adunarea arhierească să așeze stîlpi credinții în vecii vecilor.

A rostit apoi dulce și meșteșugit cuvînt părintele episcop Platon, cerînd puterilor liniște, după furtună.

— Prea mărită Doamnă, a zis sfinția sa, între altele. In curînd se isprăvește cursul acestui an și vremea arată iarăși zodia Cumpenei. Deci așezindu-se în lume dreptățile și pămîntul dîndu-și roada și înțelepții hotărîrile, să lăsăm trecutului răutățile, dorind pe viitor pace între noi, ca să poată sta iarăși tare Impărăția la marginea lumii varvarilor.

— O, prea sfinților părinți, a grăit apoi înțeleptul Stavrikie, bucurați-vă că ați săvîrșit bună faptă înaintea lui Dumnezeu. Ați dat tărie nouă acestei împărății, căci rînduială și tărie înseamnă tot una. Cea dintăi rînduială se cuvine să fie a credinții. După rînduiala spiritului, trebuie să numărăm rînduiala lumii. Dumnezeu a voit să fie împărați ; dregătorii să împlinească ; noroadele să asculte. Oșteanul să nu-și uite jurămîntul ; robul să nu se schimbe din starea lui. Căci fără înțelepciunea celor mari, fără tăria oștenilor și fără munca robilor nu se poate statornici nici o împărăție.

Impărăteasa a încuviințat cu fruntea asemenea vorbe ; cerceii și pietrele cununei s-au clătit sclipind ca niște ochi ai tainelor pămîntului. Robii s-au simțit mai puțin împovărați de starea lor. Străinul egiptean, așezat între privitori, a zîmbit, încredințat și el că în toate timpurile, pînă la istovirea veacurilor, cu vorbe și forme nouă, stăpînirile se vor așeza totdeauna în asemenea chip.

Ar fi vrut să cetească mai bine între vorbele cuviosului părinte Platon, ca să înțeleagă dacă nu cumva mai degrabă se apropie ceea ce sfinția sa cerea să se îndepărteze. Căci după septemvrie, luna Cumpenei, urmează octomvrie, luna Scorpiei. Iar după Scorpie, urmează Săgetătorul. Deci vor mai trece ori două zodii ori doi ani, și sămînța nestatorniciei, care stă în lucruri, va rodi. Iată, de la această cuvioasă adunare lipsește Constantin Isaurianul cel tînăr ; însă Alexie Moseles, prietinul lui tainic, e de față. Cînd, după cuvîntul marelui postelnic și logofăt Stavrikie, Alexie privește în juru-i, își întorc ochii spre el și alți polemarhi cu arme și zale care sînt de față. Cînd slăvita Împărătească se ridică de pe tronul ei, ca să încheie sfînta adunare de la Magnaura, Alexie își caută cale, ca să se strecoare mai repede, să se ducă într-un loc unde e așteptat.

A doua faptă bună care a bucurat pe toți romeii, vestindu-se pînă în tărîmurile cele de dinafară, a fost nunta lui Constantin cel tînăr cu prea frumoasa Maria de la Amnia. Asemenea sărbătoare era socotită între cele mai slăvite la palatul Augusteon. Deci, în duminica sorocită, s-au adunat toți dregătorii, patricii și polemarhii cu soțiile lor în sala cea mare triclinion și străjile stăteau pe ganguri, în rînduri lungi. Muții și hadîmbii și-au arătat chipurile de spaimă și straiele lor de mătăsuri și fir ; aprozii au strigat ; trîmbițile au dat veste mulțimii de afară ; Vasilisa și feciorul său au venit să se așeze pe tronurile lor de aur, la zidul din fund al sălii, sub stemele Bizanțului. Toți cei de față s-au închinat, plecînd frunțile și atingînd lespezile de jos cu mîna.

In fața lor muții și hadîmbii au adus îndată pe mireasă acoperită cu hobot. O urmau fecioare și doamne de patrici, purtînd în cap comanace nalte și camilafce de borangic care se desfășurau pînă la cozile rochiilor. Călăuzind pe mireasă pînă la treptele tronului, au oprit-o acolo. Impărăteasa a coborît, a primit din mîna slujitorilor hlamida și i-a pus-o pe umeri, prinzînd-o în fibule. Cu aceeași rînduială i-a așezat beteala. Apoi, ridicînd de pe perina de purpură cununa cu cercei de pietre rare, a încununat-o.

— Fii vrednică de acest sfînt odor, a zis Vasilisa.

N-a îmbrățișat-o. N-a spus alte vorbe. In tăcere, toți curtenii care erau de față s-au plecat. S-a alcătuit alaiul către paraclis.

Doamna mireasă a ieșit călăuzită de slujitori în cerdacul de deasupra curții și grădinilor, ca s-o vadă

oştimea şi poporul. Cînd s-a iscat tumult la vederea ei, cu ţipete de bucurie şi cîntări de strune, ea a salutat după rînduiala protocolului, ţinînd în mîni cele două făclii de ceară, aşa cum făcuse şi Vasilisa Irina în timpul ei, şi alte împărătese în alte timpuri. Intorcîndu-se cu paşi măsuraţi, a venit în paraclis unde i s-au închinat pe rînd patricii şi dregătorii şi toate cucoanele cele mari cu comanac şi văl. Pe toţi îi călăuzeau către ea muţii, purtîndu-i de subsuori. Apoi părintele patriarh Tarasie, şi părintele episcop Platon, şi părintele episcop Anastasie şi alţi şase episcopi au săvîrşit sfînta slujbă pentru taina nunţii. Prin hobotul ei, mireasa îşi vedea tulbure mirele. Era nalt şi frumos, îmbrăcat în strai strălucit, împurpurat şi încununat, dar încă nu-i cunoştea sunetul glasului. O privea cu străşnicie. Ii strînsese prea tare mîna, cînd îşi schimbaseră inelele. Intre acele marmuri lucii, între acele aururi reci, se simţea străină şi depărtată de sine însăşi, ca o jertfă din vechi şi întristate poveşti. Nu-şi putea închipui nici o clipă că din acel învăliş de balaur fantastic ar putea să iasă în patul nupţial un tînăr cu glas blînd şi cu ochi de dragoste. Ochii de blîndeţă erau într-un colţ al paraclisului : acolo erau surorile ei, şi maica ei Ipatia şi bunica ei doamna Teosva, şi bătrînul părinte Filaret. Iar glasul cel pătrunzător tăcea. Era în străinul pe care-l văzuse întăi la Amnia şi care o privea de departe dintre oameni mulţi, zîmbindu-i cu prietinie.

Astfel s-a dus zvon despre frumuseţa şi blîndeţa Mariei de la Amnia, în toată Cetatea şi după aceea din sat în sat şi din ţinut în ţinut. Iar cuviosul Filaret, cu toţi ai lui, a fost aşezat de către dregători în case împărăteşti, nu departe de apeducul lui Valentie, şi stăpînirea i-a rînduit robi pentru slujbă, şi tain, şi

anumită sumă de bani din vistierie în fiecare săptămînă.

Kesarion Breb cercetase cîteva zile pe cuviosul Platon în chilia de la sfîntul Pantelimon ; apoi episcopul se dusese pentru treburi grabnice la Sakkoudion, lăsînd răspuns că nu va întîrzia prea multă vreme. Străinul rămăsese la casa egiptenilor, urmîndu-şi petrecerea la Bizanţ. Umbla în locurile acelea fericite şi încîntate, cercetînd statuile, palatele şi sfintele biserici, cetind pe ele slovele trecătoare şi mai ales se bucura de dulceaţa luminii care punea pe ape şi în grădini semnele cele fără de moarte. Florile cadelniţau pretutindeni miresme. Era în acea cetate, doamnă a lumii, o desmierdare aşa de moale a climei, încît oamenii erau deprinşi a călca în picioare şi a spurca darul clipei. In uliţi lăturalnice fumegau leşuri şi gunoaie ; sub şandramale se coceau leprele ; slujitorii marelui papias mînau cu boldurile suliţilor oameni sărmani spre închisori ; cuvioşi monahi umblau ca să descopere iritici şi binevoiau a-i bate cu toiegele în cap, rostogolindu-i în pulbere la marginea medeanurilor, pentru credinţa cea adevărată şi în numele lui Isus, Domnul milei ; convoiuri de pricinaşi cu aceleaşi straie negre, făcînd acelaşi semn al crucii, se grămădeau la poarta Patriarhiei, bătînd groaznic război pentru vadul credincioşilor ori pentru vorbe. Măririle lumii treceau cu fală ; oştenii cu semeţie ; la liman veneau corăbiile Asiei şi insulelor ; dinspre Tracia, pe porţile cetăţii, intrau şiragurile de care cu grîu ; hamalii purtau poveri din care n-aveau a se împărtăşi cei flămînzi şi lipsiţi ; fructele şi cărnurile se purtau pe spinările catîrilor către palate iar răspîntiile uliţilor şi pridvoarele bisericilor erau înţesate

de mișei și calici, care întindeau palma cîntînd cu jale și cerșind milă în această viață.

Dinaintea unui asemenea cerșetor măreț, care-și sticlea chelia în soare, se opri într-una din zile Kesarion, descălecînd de pe Santabarenos. Era în preajma sfintei mănăstiri a Octogonului, între palate, unde umblau robi îmbrăcați în mătăsuri. Cerșetorul, cărunt și nalt, își chema dreptul său făgăduind celor care voiau să-l asculte un loc într-o fericirea fără sfîrșit a celeilalte vieți. Avea o traistă aninată de git, în care își agonisea pomenile pentru hrană. În tașca de la șoldul drept mîna lui strecura cu repeziciune bănuții. Era orb.

După ce Breb stătu cîteva clipe în fața lui, cerșetorul deschise pleoapele.

— Pace ție, îi zise străinul.

— Pace în toate veacurile și laudă Domnului nostru Isus Hristos, răspunse cerșetorul.

Breb îi lepădă în palmă un bănuț de argint. Omul bătu metanie, cunoscu darul și-l sărută, dîndu-i drumul în tașca de la șold. Apoi, făcînd semnul sfînt, binecuvîntă pe stăpînul care-l miluia.

— Precît înțeleg, zise străinul, ți-ai ales un loc potrivit, în preajma mai-marilor lumii.

— O, stăpîne, zise orbul privindu-l cu luare-aminte ; Dumnezeu face bună rînduială. Acești patrici care au cîștigat măririle vieții și locuiesc în asemenea palate sînt cu mult mai orbi decît mine. Suferința unui sărman n-o pot vedea ; trec cu fală și nu-mi leapădă nimic. Robii și slujitorii lor mai curînd îmi dau plată. Deasemenea mă vede un străin de soi ca domnia ta.

— Totuși bag de samă că nu-ți schimbi locul. Te-am văzut lîngă Octogon și săptămîna trecută.

— Dumnezeu îngrijește de stîrvul meu și aici, răspunse cu umilință cerșetorul. Mă bucur și aici de daruri, iar mai ales mă bucur spunînd în fiecare zi acestor falnici ai lumii că în viața cealaltă, cînd voi sta într-o slava Împărăției veșnice cu Domnul nostru Isus, voi rîde de ei și-i voi lăsa în mlaștină. Au să strige către mine : Nu ne lăsa, Pamfilie. Și eu voi clăti din cap, căci nu mi-au dat plată în această viață.

— Ai dreptate, zîmbi Kesarion. Binevoiește a mai primi un bănuț. Roagă-te pentru mine și fii orb pentru alții.

— Ce trebuie să văd pentru măria ta, stăpîne ? șopti cu agerime cerșetorul, privind în juru-i.

— Trebuie să vezi, de pildă, cine stă în casa aceasta mare, din laturea sfintei mănăstiri.

— Cunosc asta, stăpîne. Aici locuiește, nu de multă vreme, polemarhul Alexie.

— Prea bine. Iată un bănuț de aur pentru răspunsul tău.

— Mulțămesc, stăpîne, și Dumnezeu să-ți deie și al doilea gînd bun. Acest polemarh se bucură de înaltă prietinie. Și acea înaltă prietinie vine de multe ori aici, în taină.

— Omule, întrerupse Kesarion, trebuie să avem îngăduință pentru petrecerile tinereții.

— Fără îndoială, domnule ; tinerețea e făcută pentru desfătare, și eu sînt foarte îngăduitor pentru asta, aducîndu-mi aminte de vremea mea. Într-adevăr, se petrece aici cu ospețe și femei ; dar cine are urechi și ochi poate auzi și vedea și altele.

— Nu-mi închipui ce-ar putea să vadă și să audă.

— Știu eu ? De auzit, eu nu aud, căci sînt afară ; de văzut nu pot vedea, căci sînt orb. Văd și aud alții

care vorbesc. Iți tace trebuință și domniei tale să știi?

— Ce trebuință aș avea eu, prietine? Nu sînt mare postelnic, nici dregător cît de mic.

— Înțeleg, domnule, ești un bărbat de neam mare care ai plăcere să stai de vorbă cu cerșetorii. Oricît de închise ar fi gurile lor, domnia ta ai cheia care deschide lăcățile. Poruncește, și robul domniei tale va vorbi.

— Ce-ai putea să-mi spui? zîmbi Kesarion; că poate, la unele adunări, au sosit trimiși tainici din Armenia și din Tracia?

Orbul se miră.

— N-au sosit. Sînt așteptați.

— Santabarenos, șopti străinul, întorcîndu-se la asinul său, află că domnia sa marele logofăt și postelnic Stavrikie cunoaște cum să-și ia măsurile. Ochii orbilor și urechile surzilor văd și aud pentru el.

Prin slujitori de la casa egiptenilor, Breb cunoștea și alte locuri unde se adunau prietinii lui Alexie Moseles. Cunoștea și numele unora dintre curtezanele pe care le aduceau la petrecerile lor acești prietini.

— O, înțelepte Santabarenos, urmă el, atîta vreme cît aceste adunări se fac cu muieri și vin, n-ai nici o pricină să zbieri. Dar iată se așteaptă vești de la Agatocle și de la Lahonodracon și curînd cerul Impărăției va să se tulbure.

Asinul își scutura zurgalăii, stîrnind cu copitele pulberea uliții. Părea vesel și se bucura de lumină. Umbla pe calea de sus, avînd în dreapta uliți înguste și trepte care coborau la limanul Hrisokeras. Din aceste uliți și trepte, îi veneau întru întîmpinare copii gălăgioși, desculți și cu capetele goale, care începeau a-l cunoaște. Își scutura spre ei capul, grăbind pașii.

Ei îi făceau alai. Străinul privea cu plăcere pe acești pui de om, lăsa să cadă un bănuț, plătindu-și astfel vama către breaslă, și trecea mai departe, găsind în unele colțuri de piață cîrduri de rațe și de gîște, ori miei și mînzi care umblau slobozi. In partea aceasta a cetății erau clădiri sărace pe locuri de dărîmături și pojaruri. Pe urmă începeau iarăși grădini îngrijite și se zăreau departe, în unghiul zidului celui mare, Vlahernele. Iar deasupra acestor palate nouă ale Impărăției zburau stîrci și pajuri, care veneau de dincolo de Bosfor, din Calkedonia, căutînd în grădinile de-aici cuibar pentru al doilea rînd de pui.

Casele unde se așezase cuviosul Filaret de la Amnia erau dincolo de apeduc. De sus, subt aurul zilelor, priveliștile aveau același farmec: hrubele sărăcimii și palatele domnilor erau una; iar zvonurile se îmblînzeau de depărtare și ajungeau într-acel ostrov de liniște ca și cum ar fi picurat din cer. Bătrînul afla însfîrșit mai multă tihnă, căci copiii și nepoții, cu bucuriile și năcazurile lor, se împuținau din juru-i. După porunca slăvitei Impărătese, Constantikie, mare patriciu, luase de soție pe Ivantia, soră a Mariei. Pe Miranteia, cealaltă soră, o ceruse și o luase cu sine Arguses, guvernator peste Longobardia. Pe Ioan, fiul bătrînului, Impărăția îl îmbrăcase îndată cu strai scump și-i dăduse semne de spătar al curții. Alți copii și copile trecuseră subt ocrotirea cea binecuvîntată a Impărăției, găsindu-și ori soț, ori slujbă. Așa sînt rînduielile, că cel ce ajunge sub mila cea mare își sporește cinstea și bielșugul și, pe lîngă ceea ce are, necontenit i se va mai da. Nu-i mai puțin adevărat că, dacă mila se împuținează, toate cad în risipă; dar bătrînul nu putea decît zîmbi la această prostie, căci,

unde hotărăşte Dumnezeu, judecata înţelepţilor stă mai prejos decît a lui Santabarenos.

Bătrînul se bucură auzind pasul şi glasul asinului. Coborînd cele trei trepte ale pridvorului, veni surîzînd întru întîmpinarea oaspelelui său. Il porti să se suie la adăpost de arşiţa zilei.

— Am simţit, în dimineaţa aceasta, zise el, că Dumnezeu se va milostivi asupra mea. Pot deci să-i mulţămesc pentru binefacerea pe care mi-o trimete.

— Am fost chemat, zise Breb închinîndu-se către cuviosul Filaret.

— Fără îndoială. Glasul Celui prea puternic intră fără sunet în inimile noastre.

Străinul tăcu, observînd în umbra pridvorului, sus, pe doamna Teosva. Sta dreaptă în straiul ei cernit şi privea cu ochi plini de întristare pe cel care sosea, aşteptîndu-l. Deci chemarea care căzuse la casa egiptenilor nu era de la bătrîn.

Fruntea lui Breb se înoură. Chemarea nu era nici de la bătrînă. Durerea era în altă parte şi se răsfrîngea numai în acei ochi obosiţi, care se luminaseră în această viaţă de prea puţine bucurii. Bătrîna se retrase în chiliile dinlăuntru. Kesarion intră în pridvor, se aşeză pe divan, alături de bătrîn, ascultîndu-i cu răbdare vorbele şi aşteptînd clipa cînd inima avea să-i fie împunsă de o veste rea.

Zăduful zilei creştea, către al optulea ceas. Stircii şi pajurile care veneau de către ţărmul Calkedoniei dădeau ocol, în zbor, grădinii, deasupra coloanelor negre şi neclintite ale chiparoşilor. Pajurile sloboziră de două ori strigăte din înălţime. De către miazănoapte, începeau a se mişca nouri. Copitele asinului băturâ, pe pardoseala de piatră a ogrăzii. Breb văzu pe Santabarenos fugind de roiul de muşte şi căutînd

adăpost subt un tufiş de iasomie. De-acolo îşi întinse botul către miazănoapte, rînjind şi smîrcîind. Frunzele grădinii începeau să se înfioare.

— Prea cinstite prietine, întrebă străinul, spune-mi, te rog, dacă aceste paseri se învîrt de multe zile asupra sălaşului domniei tale?

— Care paseri? se întoarse cu mirare bătrînul Filaret. Intr-adevăr, le văd şi eu, dar pentru întăia oară.

— Ieri nu le-ai băgat în samă?

— Nu; nici n-aveam cînd; m-au cercetat alţi oaspeţi trimeşi de Dumnezeu. Erau aici mulţi săraci din Hevdomon.

— Ieri, acele paseri nu se vedeau, se amestecă doamna Teosva, revenită în prag din umbra chiliei.

Bătrînul întoarse numai o clipă ochii spre ea, nedesfăcîndu-se din preocupările lui cu totul deosebite.

— Deci, zise Breb mai mult către sine, însă astfel încît să-l audă şi doamna Teosva; deci, subt arborii şi sub cuiburile de pe ţărmul de dincolo, au sosit oameni neliniştiţi.

— Atunci, pe cît înţeleg de la copila noastră, se amestecă iar bătrîna, trebuie să fie oşteni de credinţă ai lui Alexie Moseles.

— Pace ţie, muiere, vorbi nemulţămit bătrînul; du-te de-ţi caută îngliţa şi-mi împleteşte comanacul. Imi trebuie.

— Cerşetorii domniei tale pot să mai aştepte, zîmbi cu blîndeţă doamna Teosva.

— O, femeie, se întoarse către ea cuviosul. Dacă sărmanii lumii aşteaptă aici o clipă, cei îmbuibaţi vor aştepta în cealaltă lume un veac. Ce este, prietine? se întoarse el către oaspete. Care-ţi este dorinţa?

— Kirie Filaret, răspunse Breb trecînd spre treptele pridvorului; îngăduie-mi să dau slujitorilor dom-

niei tale o poruncă. Să deschidă lui Santabarenos grajdul, căci își părăsește umbrarul.

— Domnule, se tîngui doamna Teosva, asinul va trebui să-și caute adăpost singur, ceea ce văd că face, ca un animal înțelept ce este ; căci slujitorii și robii noștri se îndeletnicesc mai mult cu somn și cu mîncare. Stăpîni, aici, sînt mai degrabă ei.

— Pace ție, muiere, porunci a doua oară, mai cu tărie, cuviosul. Într-adevăr asinul și-a găsit singur adăpost. Asta mă bucură. Aș vrea numai să știu de ce se îngrijește oaspetele nostru. Asemenea de ce se veselește, în adăpostul său, Santabarenos.

— Kirie Filaret, lămuri străinul. Sosește din miezul-nopții furtună.

Bătrînul privi în juru-i cu mirare. Soarele umplea încă cetatea de lumină orbitoare. Cerul de deasupra era limpede. Kirie Filaret își clăti fruntea, dorind înseninare văzduhului și o după-amiază prielnică mișeilor care întind mîna la ușile bisericilor și la răspîntiile uliților. Dar în grădina sa, chiar atunci, se vestea un sol sosit din văgăunile munților Traciei. Vînt subțire înfiora frunzele pomilor. Deasupra plaiurilor de unde venea acest alergător tînăr, balauri suflau în sus neguri zdrențuite. Cerul se îmbrobodea cu grăbire într-acolo. Adierea dintru început se tupilă sub crengi și un vîrtej bătu scurt dintr-o aripă zvîrlind în pridvor clomburi de smochin și migdal. Bătrînul le privi nedumerit, atingîndu-le cu vîrful papucului ; își scoase în lumină fruntea naltă dorind totuși de la Domnul Dumnezeu liniște pentru ocrotiții săi ; dar cînd se-nloarse către Breb, lumina soarelui se stinse.

Supunîndu-se puterii Celui mai presus de noi, kirie Filaret își plecă fruntea, lăsînd să treacă și această

încercare. O clipă zîmbi chiar către asin, care dăduse două răcnete de spaimă, ca să scoale din somn slujitorii.

— Trebuiesc închise ferestrele și ușile ! strigă doamna Teosva către roabele dinlăuntru. Puneți căzile pentru apă la dolii.

Cerul începu să huruie. Ploaia se auzea sunînd în depărtare. O sabie de fulger sclipi deasupra cetății, cu trăsnet. Apa norilor se prăvăli ca o cascadă de sub bătălia de tunete. Monahul care se oprise la poartă, privind holbat, intră în fugă în ogradă apărîndu-și de vîntoasă cînd comanacul, cînd giubeaua zimțuită la poale cu franțuri de glod. Kirie Filaret se închină spre el, făcîndu-i semne grăbite cu brațele și poftindu-l în pridvor lîngă sine.

— Doamne Dumnezeule ! pufnea cuviosul călugăr, scuturîndu-și de apă straiul și barba. Isuse Hristoase ! milostivește-te de noi păcătoșii. Nu da potop asupra noastră. Nu ne bate cu grindină. Ocrotește grădinile și țarinile. Maică prea curată, roagă-te și tu pentru noi.

Închinîndu-se cu grabă, monahul întorcea în jurul său ochi ageri, pe care părea că-i cufundă și-i scoate la iveală din barba-i tufoasă. Se încovoie adînc din șele către stăpînul casei. Bătrînul n-avea nevoie să-l întrebe de unde-i și cine-i. Era un oaspete trimes de Dumnezeu. Era cel mai binevenit.

— Mulțămesc că primiți și miluiți pe un sărman cu numele Ghervasie, urmă cu umilință monahul. Slujba mea de fiecare ceas e rugăciunea. Oamenii lucrează, ori călătoresc pentru negoț, ori bat război ; iar slujba monahilor este să se roage pentru toți. Așa că am să mă rog pentru această casă, și pentru acest loc, și pentru stăpînii ei, și pentru oaspeții ei, ca să

fie apărați de fulger, și de potop, și de furtună. Doamne Dumnezeule, milostivește-te către noi păcătoșii. Facem cruce și ne închinăm ție. Slăvim sfintele icoane și te lăudăm. Cunoaștem puterea ta, Doamne. De ce ne dai cumpăna asta? De ce ne înfricoșezi cu vîrtejurile și cu trăsnetele? Știm că ești sus și ești tare; nu risipi zidirea ta, căci sîntem slabi și păcătoși și ne temem.

Cu toate invocările suspinate, virtejurile sporeau bubuind.

— De ce-ți măsori, Doamne, puterile cu noi? relua iarăși, cu mare înfrîngere, călugărul, făcînd necontenit semnul crucii asupra obrazului său bărbos și asupra rantiei pătate de mîncări și undelemnuri.

Deodată Breb începu a-l privi cu luare-aminte.

Cuviosul Filaret, pătruns și el de glasul cel înfricoșat al puterii de sus, sta neclintit smerindu-se în tăcere. Doamna Teosva se retrăsese într-a doua chilie și aprinsese la sfintele icoane o făclie sfințită. Se ruga și ea încet, murmurînd. Cînd intră străinul, se întoarse către el, cu ochii înfricoșați pe care Kesarion îi băgase de samă în clipa sosirii lui.

— Ce se întîmplă, doamnă? întrebă el c-un glas stăpînit și c-o liniște înșelătoare.

— O, prietine al nostru, suspină bătrîna, îndreptînd spre el palmele împreunate; din dimineața aceasta port în mine un venin care-mi scurtează puținele zile rămase.

— Ai văzut, doamnă, pe vasilisa cea tînără?

— Da.

— Ți-a vorbit despre soțul său?

— Mi-a vorbit. A plîns și m-a îmbrățișat și s-a tînguit iarăși. Căci mi-a mai vorbit și altă dată.

— Ți-a spus că o părăsește și-și petrece nopțile în afară de Augusteon, în taină?

— Nu.

— Că o asuprește, cerîndu-i ceea ce l-au învățat hetairele cetății?

— O, nu, domnule. N-a îndrăznit să-mi spuie asta; însă am văzut-o înfricoșată. Această biată copilă a noastră a avut, din noaptea întăia cînd am intrat în sălașul împărătesc, o vestire cum că e o jertfă. Deci se supune puterii care orînduiește toate aici jos, și se umilește cum ne umilim noi acum sub furtună; zîmbește lumii, însă, cînd își poate pleca fruntea la pieptul meu, plînge.

— Ți-a mărturisit, cumva, că soțul său o cercetează în zori-de-ziuă amețit de vin?

Bătrîna își plecă ochii cerniți:

— Asta mi-a spus.

— Vorbește poate în somn?

— Da.

— Astfel a aflat că i-ar fi sosit oșteni pe celălalt țărm al Bosforului?

— Da, domnule. De unde știi?

— Mi-au spus paserile cerului; de aceea fug stîrcii din grădinile de dincolo de Bosfor.

— Sărmana de mine! abia acum tălmăcesc vorbele domniei tale. Au sosit oșteni în Calkedonia.

— Și cu acești oșteni, își urmă Kesarion întrebările, ar fi voind Constantin să lovească și să apuce zidurile Augusteonului?

— Într-adevăr, s-ar părea că asta se pregătește, de și vorbele soțului ei sînt încurcate. Ca o copilă neștiutoare, fiica noastră se teme de tulburări și de vărsări de sînge. Cu toate acestea, spaima ei cea adevărată îmi pare să fie alta și nu mi-o mărturi-

seşte. Astfel, sînt şi eu înveninată şi mă rog domniei tale să ne dai un sfat.

Breb rămase tăcut, pe cînd bătrîna se întorcea către făclia aprinsă şi către sfintele icoane.

Cadrul uşii se întunecă.

— Domnule şi stăpîne, şopti călugărul, apărut deodată şi privind pieziş din prag. Îndură-te spre mine. Sînt cel mai sărac şi mai ticălos dintre monahi. Dimineaţa şi sara, şi la miezul nopţii mă rog pentru această lume trecătoare, cerşind de la Domnul Dumnezeu izbăvire. Mai ales mă rog pentru Împăratul nostru cel tînăr, ca să aibă pumn tare şi să bată preste fălci pe vrăjmaşii lui; dar candelei mele îi trebuie undelemn, şi trupului meu hrană.

— Prea cuvioase, răspunse străinul, kirie Filaret ţi-a dat tot ce avea asupra lui.

— Mi-a dat prea puţin, căci păcătoşii cerşetori l-au istovit înaintea mea, iubite frate.

— Cu toate acestea, prea cuvioase, ştii că trăiesc la casa egiptenilor şi nu-ţi sînt frate.

— La casa egiptenilor?

— Da. Te miră aşa de mult? Ne-am văzut şi acolo mi se pare.

— Nu mă mir, stăpîne. Mi-e uşor să dovedesc că proclet şi treclet e numai cel care a stricat legea, căzînd în rătăcirea lui Arie. Mai curînd socotesc frate al meu pe un închinător al lui Mahomet decît pe un iconoclast.

— Ştiu, ştiu, zise cu linişte egipteanul, venind către călugăr. Plata întreagă a cuviosiei tale fiind în altă lume, eşti nevoit să cauţi aici arvună. Însă ai putea să te îndrepţi către unul care are în stăpînirea lui comorile acestei vieţi. Pe cei care sînt ochii şi

urechile lui, prea înţeleptul mare postelnic Stavrikie ştie cum să-i îndestuleze.

Cuviosul Ghervasie se holbă, retrăgîndu-se un pas.

— Nu te mira, cuvioase frate, nici nu te înfricoşa, nici nu te apăra. M-am deprins a ceti îndeletnicirile oamenilor pe obrazurile lor. Îţi voi dărui ceea ce ceri, cum am dăruit şi altora. Poftim, şi să ştii că nu-mi rămîi dator cu nimic pe lumea cealaltă.

— Mă supun plin de umilinţă la picioarele măriei tale, mărturisi călugărul, şi mulţămesc pentru banul de aur, dar mă jur pe toţi sfinţii, şi pe toţi mucenicii, şi pe sufletele părinţilor mei care au trecut către veşnicele lăcaşuri, că sînt cel mai plin de osîrdie slujitor al lui Constantin-Împărat.

— Ştiu, prea cuvioase Ghervasie. Îţi doresc să stai cît mai aproape în umbra acestui tînăr stîlp, Constantin fiul lui Leu-Împărat, şi să te bucuri de mila lui.

— Cum? Măria ta nu-i eşti prietin? Atuncea nu-i sînt nici eu.

— Ba da, ba da, cuvioase Ghervasie, îi sînt prietin, dar între slăbăciunea mea şi între puterea lui s-a deschis o apă neagră. Eu stau de partea asta şi el stă de partea cealaltă. Nu ne vom putea aduna pînă la sfîrşitul timpurilor.

— Sfinte Dumnezeule, ce vorbe aud urechile mele! se tîngui călugărul.

— Vorbe bune, pentru urechile care încă n-au auzit... suspină Kesarion.

Soarele luci şi vîrtejul se alinase, însă numai în afara străinului. Lăsînd să cadă banul în ghiara cuviosului, Breb ieşi să se închine către stăpînul casei. După aceea îşi căută asinul, ca să se întoarcă spre mijlocul cetăţii, unde stau palatele cele nouă şi unde

marii dregători încep a se deștepta din hodina după-amiezii și bat în palme, chemînd robii, cu apă rece și dulcețuri.

XI

Sub strălucirea purpurei bizantine se văd lucruri nu tocmai bine mirositoare.

La amiază, cînd foiesc și se țes ulițile, deci cînd cel singuratic cu sufletul se poate socoti ca într-un deșert al mulțimii, Breb trecu din Arghiropatria la Sfîntul Pantelimon și găsi acolo pe prea sfințitul Platon, abia sosit de la Sakkoudion. Cum se văzură amîndoi prietinii singuri în umbra chiliei, se îmbrățișară. Bătrînul cuprinse mîna lui Kesarion și-i ceru să vorbească, arătîndu-se îngrijorat de veștile care umblă pe toate țărmurile.

— Înțeleg, zîmbi Breb, fiecare din aceste vești de la Palatul Sfînt e ca un vînt al răutății, care umblă sunînd și pustiind.

— Într-adevăr, se sili și episcopul să zîmbească, un asemenea vînt a ajuns și în liniștea noastră de la Sakkoudion. Ce se petrece aici?

— Părinte, zise Kesarion înegurîndu-și privirea; cînd pluteam amîndoi pe Propontida în corăbioara căpitanului Dighenis și domnia ta îmi vorbeai cu mîhnire despre aceste grajduri împuțite de la Bizanț, în care ar trebui să se arate din nou puterea lui Hercules, eu eram departe de a cunoaște adevărul. De-atunci a trecut vreme; cerul primește miresmele florilor, căci numai ele, aici, sînt nevinovate; iar pămîntul soarbe mlaștina oamenilor. În această mlaștină calc eu necontenit. Ar fi fost mai bine să nu mi se poruncească asemenea osîndă.

Sfințitul episcop se înfricoșă de glasul prietinului său.

— Ai fost trimes aici? se miră el.

— Am fost trimes de domnul meu.

Bătrînul rămase tăcut, crescîndu-și ochii de ibis și neînțelegînd.

— O, părinte și prietine, reluă străinul, cunoști rînduiala acelei vieți de care și domnia ta te-ai apropiat cîndva. Pe tot ceea ce au pus în mine învățătorii mei de la Egipet stă capac de plumb, încuiat cu cele douăsprezece lăcăți ale tăcerii; însă îmi este îngăduit să mărturisesc că domnul meu, care m-a călăuzit întîi întru credință și care se află păzitor al legii în Dacia, mi-a poruncit să cunosc scaunul împărăției celei mari din lume. A ajuns veste pînă la dînsul că împărații de la Bizanț slujesc o rînduială nouă a lui Dumnezeu și vrea să cunoască adevărul prin mine.

— Ar putea să tăgăduiască cineva lumina soarelui? se întoarse părintele Platon către oaspetele său.

— Nu. Tot ceea ce place lui Dumnezeu e bun. Tot ceea ce e credință e sfînt. Mă închin luminei care e în fratele meu, părintele episcop Platon, căci e lumina ce va călăuzi în toate timpurile pe cei care cred. Însă domnul meu dorește să cunoască dacă acești mari împărați au scornit cumva alte meșteșuguri exterioare ca să pună o mai bună cumpănă vieții sărmanului muritor, alinînd neliniștile popoarelor.

— Această rînduială e găsită.

— Înțeleg; cei aleși o cunosc mai de mult. Se află la Sakkoudion. E închisă și între alte ziduri. Deci spiritul se izolează în ostroavele lui. Dar carnea se desfătează în putreziciunile ei de totdeauna. Fratele prigonește pe frate în numele lui Dumnezeu,

însă în interesul patimilor lui. Cei mari se închină soarelui dreptății, blăstămînd dumnezeirea cu faptele fiecărui ceas al vieții lor. Cel sărac n-are decît mîngîierea lacrimilor; dregătorul îi răpește toate bunurile acestei vieți. Cînd pleacă dregătorul, se năpustesc asupra lui alți corbi ai lumii.

Episcopul cuprinse mîna lui Breb.

— Poate mă înșel, prietine? Amărăciunea domniei tale vine din altă parte. Lumea a fost totdeauna așa, supusă ispitelor și răutății. De aceea spiritul își caută ostroavele. Într-adevăr, această trecătoare viață e plină de dureri și de mîhnire. Bătrînului domniei tale nu-i vei spune nimic nou. Lămurește-mi mie ce s-a întîmplat prietinilor noștri.

— Prietinii noștri, părinte, trăiesc ca și la Amnia. Bătrîna Teosva are obicei să suspine din cînd în cînd.

Bătrînul Platon păstră o clipă tăcere.

— Aș dori să cunosc ceva despre copila noastră.

— Copila, părinte, seamănă prietinei noastre doamna Teosva.

— Soțul său o cercetează în toate zilele? E blînd cu dînsa?

— O, prietine, răspunse Kesarion, ar trebui să chemăm aici martori din băile publice și din lupanare, ca să ne spuie unde își petrece feciorul lui Leu-Împărat nopțile. Ziua doarme, iar bucătarii palatului îi pregătesc, pentru ceasul cînd se deșteaptă, mîncări îmbielșugate, ca să-și întărească puterile. Are prietini prea credincioși, strategi de oști, care ar fi putut să-l învețe meșteșugul armelor. L-au învățat altceva. Dau poftelor lui copii și copile din Asia, pe care le amestecă cu fructele și vinurile.

Înfățișarea de ibis vechi a episcopului se alungi și păli ca subt o umbră.

— Dai sufletului meu o veste de moarte... murmură el. De unde cunoști toate acestea?

— O, domnule, mai bine nu le-aș fi cunoscut. După cum mi-a fost porunca, am cercetat rînd pe rînd toate locurile cetății, de la palat pînă la colibe. La acestea din urmă numai, am cunoscut lacrimile fără nici un amestec de răutate. Căci acolo unde s-au adunat bunurile și puterea, stau stăpîni demonii lăcomiei, ai zavistiei, ai minciunii. Acolo oamenii se pleacă legii împăratului și legii lui Dumnezeu, — însă cu viclenie, alcătuindu-și dobîndă numai pentru pofte și patimi. Vorbele dulci și zîmbetele au în ele otravă. Pe meșteșugari și pe plugari îi istovește camăta; pe robi harapnicul; pe negustători vistieria și mita. Flămînzii și calicii împărăției s-au adunat aici, cerșind pe toate căile cetății, răcnind la hipodrom, pîndind noaptea palatele, așteptînd căderea domnilor. Palatul autocratorului e sub sabia străjerilor; aceștia stau la pîndă, rîvnind comorile. M-am îndreptat spre cuvioșii monahi din sfintele mănăstiri, nădăjduind să găsesc la ei altă lege. Am cunoscut și într-înșii cerșetorii vieții și zarafii rugăciunilor. Am socotit pe cei buni, ostenindu-mă a-i cerceta și la răsărit și la asfințit. De la unu — numărul lor nu l-am mai putut crește. Acel unu se află în fața mea. Mă închin lui și-l rog să urmeze a aduce sufletului meu mîngîiere.

— O, prietine, suspină cu lacrimi părintele Platon, mărturisește ce s-a întîmplat în timpul lipsei mele.

— Părinte, urmă Kesarion cu aceeași însuflețire, nu mult după ce ai plecat la Sakkoudion, am prins a cunoaște aeve ceea ce domnia ta m-ai făcut numai să bănuiesc. Unii din egiptenii mei mi-au adus știri. Unii cerșetori și unii călugări au început a sta de

pînă în preajma mea. Cum eu vedeam din cînd în cînd și ca din întîmplare pe Alexie polemarhul, am înțeles cine are nevoie să cunoască ce fac eu. N-au trecut decît puține zile pînă ce am aflat și singur, și prin doamna Teosva, că acel odor de preț pe care l-ai închinat domnia ta Bizanțului a căzut lîngă un leș putred. Atunci te-am chemat către mine întru toată curăția spiritului, alcătuind cu domnia ta în taină și durere sfatul cel mai bun. M-am ridicat și m-am dus pînă la palatul marelui postelnic, bătînd în ușa lui. Aș putea spune, domnule și prietine, că acest mare dregător al Împărăției s-ar cuveni să fie numărat al doilea între oamenii cei rari ; însă e un eunuc și are pe obraz pecetea vulpei. E credincios Împărătesei, urăște deșertăciunile lumii și se umilește desăvîrșit puterii celei dintru necunoscut. M-a ascultat întîi fără să mă creadă și bănuindu-mă ; pînă ce a înțeles că sînt un discipol al rînduielii. Închinîndu-și fruntea mi-a răspuns : Acum cunosc că domnia ta nu poți deschide gura decît pentru adevăr.

Așa este, i-am răspuns ; alții o deschid pentru mîncare, ori pentru blăstăm. Află, o prea puternice Stavrikie, că am văzut pajuri și stîrci zburînd din dumbrăvile de dincolo, căutîndu-și aici cuib, pentru al doilea rînd de pui. Oameni străini veniți de departe s-au adăpostit dincolo. După ce s-au îndestulat cu mîncări și s-au îmbătat, au săgetat cuiburile vechi ale acelor paseri. Dintre acei străini au sosit cu grabă și în ascuns unii la locuința lui Alexie polemarhul. Deci aurul de la Elefterion a trecut către acei oameni și se întoarce împotriva Vasilisei.

Stavrikie a întrebat rînjind :

— Asemenea oaspeți nu vor fi fost trimeși de la Sakkoudion ?

— Află, prea puternice dregător, i-am răspuns, de ce prea sfințitul părinte Platon își trage dreapta sa de deasupra celor mari și mici pe care-i binecuvînta pînă acum. Părintele episcop Platon a dăruit Bizanțului un juvaer al curăției, prin insuflarea unui duh sfînt. A socotit să-l încredințeze dragostei, bărbăției și dreptății. Însă l-a cules, prea puternice, o ghiară necurată. Deci părintele Platon nu poate decît să se întoarcă de către această ghiară, blăstămînd nelegiuirea feciorului împărătesc, care pîngărește pe însuși Dumnezeu.

Astfel i-am spus toate cîte am aflat, avîndu-te, părinte, sfătuitor în sufletul meu. Răspunde-mi, te rog, dacă ai fost sau nu călăuzitorul meu.

— Te-am văzut în vis și m-ai chemat, răspunse înfricoșat părintele Platon. Deci eram cu domnia ta. Îmi întorc fața mea și brațul de către pîngăritor.

— Astfel, părinte al meu și prietine, aflînd Stavrikie toate acestea, s-a bucurat pentru slujba domniei sale. Dar el nu trebuia să se bucure, ci să se întristeze. Mi-a spus : Ridică-te și vino cu mine la palatul Augusteon.

Trimețînd pe aprozii săi, a vestit pe Vasilisă că vine să i se închine și să-i aducă vești. Am intrat cu el la Împărăteasă, în chilia ei cea mai dinlăuntru, unde nu străbate nimeni altul decît Stavrikie.

Am stat în fața măririi sale și ne-am închinat.

— Ce este ? a întrebat Vasilisa.

Stavrikie i-a povestit cu vorbe puține și repezi tot ce s-a întîmplat. Împărăteasa își ridica din cînd în cînd spre mine ochii cu mare agerime. Eu stăteam neclintit și tăceam.

Cînd a mîntuit marele postelnic, ea s-a întors asupra mea, clipind, cu neliniște.

— Ești, precît înțeleg, un taumaturg.

— Prea mărită Doamnă, am răspuns, sînt slujitorul lui Dumnezeu.

— Poți cunoaște tainele oamenilor și dezvălui viitorul ?

— Am învățat, Doamnă, a ceti semnele pe care le-a pus Dumnezeu în lucruri și în oameni.

Ea s-a oprit. Am înțeles ce dorește. Am scos din sîn cele douăzeci și două de foi de fildeș pe care sînt zugrăvite hieroglifele și imaginile vieții. Am rugat-o să le atingă, juruind celei dintăi suferinți pe care va afla-o mîngîiere.

— Așa să fie, mi-a răspuns.

A atins foile. I-a tremurat mîna și s-a făcut palidă. În această puternică împărătească stă la pîndă frica.

Am desfăcut trei foi și le-am întins pe măsuță. I-am zis :

— Slăvită Doamnă, iată, a apărut răspuns celui dintăi gînd al măriei tale. Biserica dărîmată, precum măria ta vezi, stă la mijloc. De o parte se arată pustnicul, cu candela, cercetînd în întuneric. Iar de cealaltă parte Împăratul, adică puterea, care a găsit calea cea dreaptă. Deci, Doamnă, apărînd înfățișările divinității, ai făcut bine.

Vasilisa a oftat, cu ochii plini de lacrimi și s-a închinat către icoane.

— Deci Dumnezeu a binecuvîntat lupta mea.

— Așa arată aceste semne, slăvită Doamnă. Iată, se desfac subt ochii măriei tale alte trei foi. Te îndemn a cunoaște în cea dintăi pe un drumeț orb, care-și pipăie calea cu toiagul ; poartă în spate povară, straiul i-i rupt ; o dihanie îl urmărește și-i mușcă picioarele. Acesta, Doamnă, e neluminatul ; e orb și nu-și cunoaște calea, o pipăie cu toiagul la

întîmplare ; își poartă în spate povara propriului său trup ; viținl îl mușcă și-l hărțuiește. Se îndreaptă către tablele care poartă număr 13 și 15. Doamnă, destinul celui la care cugeți cu mîhnire și durere e scris aici și nu-l poate schimba nimeni decît Dumnezeu.

— Semnul lui 13 arată moartea ? s-a înfricoșat Vasilisa. Ș-al lui 15, pe Demon ?

— Moartea nu-i decît un popas, slăvită Doamnă, i-am răspuns. Ceea ce pare un sfîrșit nu-i decît alt începul. Deci fiul împărătesc urmează legea întîiului ; lumina cea deapururi n-o poate bănui ; va pîlpîi pînă la sfîrșitul timpului său.

Mărita Despină s-a întors către icoane, închinîndu-se iar.

— Mulțămesc, Dumnezeule, a murmurat ea umilită, că mi-ai dat și această suferință.

S-a îndreptat spre Stavrikie.

— Ce-avem de făcut ?

— Lumină a lumii ! a răspuns dregătorul cuprinzîndu-și inima cu amîndouă palmele. Din cîte ne arată acest înțelept egiptean, leii s-au strîns și mugesc în preajma Bizanțului. Ne trebuiesc cîțiva vînători repezi, pe care nădăjduiesc să-i aduc la porunca înălțimii tale. Alexie Moseles trebuie îndată lovit, prins și trecut dincolo de Marea. Dacă dumnezeiasca înțelepciune a stăpînei mele dorește să-i luăm viața, i se va lua viața.

— Inima mea îmi poruncește blîndețe, a suspinat Împărăteasa. E destul numai să fie în puterea noastră.

— Am înțeles, prea bună stăpînă. Asemenea vorbe îmi umplu sufletul de dulceață. Doresc să știu ce crede Despina despre împărătescul ei fiu.

— Întristată inimă de mamă! a oftat Vasilisa. Poruncește numaidecît să vie în fața noastră, în triclinion. Să s-adune patricii și dregătorii. Fiind copilul nostru, îl vom mustra și vom rîndui să fie dezbrăcat și bătut cu vergi. Am să rog ca tot în acel ceas părinții din sfintele mănăstiri ale scaunului Impărăției să facă soboruri și să înalțe rugăciuni, cerînd îndreptare pentru dînsul de la Isus și de la fericita lui Maică. Astfel să se facă. Și să dai acestui egiptean ce dorește.

— Prea înălțată Doamnă, am răspuns, nu doresc nimic.

— Se poate asta? Nici haină? nici hrană? Avem obicei să dăruim bine pe monahii noștri.

M-am închinat ș-am tăcut, fără să răspund.

— Acest străin e prietinul meu, a zîmbit cu ascuțime Stavrikie.

— Totuși îi sînt datoare cu ceva.

— Mie nu, Doamnă. Ești datoare să răspunzi făgăduielii pe care ai dat-o, mingîind cea dintăi suferință ce ți se va înfățișa.

— Așa este. Îți mulțămesc că-mi aduci aminte. Mă voi gîndi la asta.

— Doamnă, am adaos eu, suferința s-a înfățișat, iar măria ta n-ai cunoscut-o. Fiul lui Leu-Împărat n-a jignit și n-a rănit numai pe maica lui. Are o soție; are un dar de la Dumnezeu... Pentru acea ființă curată, fiul lui Leu-Împărat e un venin putred.

Împărăteasa și-a plecat fruntea. Stavrikie m-a luat cu sine.

Breb tăcu un răstimp ca să lase pe bătrînul său prietin să cugete. In umbra chiliei, întristarea de pe obrazul cuviosului Platon era din cînd în cînd fulgerată de ochii pe care-i întorcea spre străin, ca și cum

ar fi vrut să rupă de la dînsul răspunsuri pentru neliniștile lui lăuntrice.

— Deci vestea care a căzut în pustia noastră de la Sakkoudion era adevărată?

— Era adevărată, încuviință Kesarion. Chiar atunci Constantin, fiind încă în somnul după-amiezii, a fost apucat de slujitori și adus în triclinion, înaintea Impărătesei. Față de el, Despina a arătat o mînie înfricoșată; față de sfintele icoane, către care se umilea, a vărsat lacrimi; și, judecîndu-l pentru cea mai ticăloasă uneltire din cîte puteau fi, i-a cerut să-și numească tovarășii cu care s-a înțeles să lovească pe maica sa și să surpe Impărăția. Prietinul meu, prea sfințitul părinte Platon, zîmbi Breb, nu putea fi pomenit, căci e un bătrîn înțelept care nu intră în arena fiarelor. Constantin și-a plecat fruntea, privind cu mînie pe sub sprîncene; a înghițit numele soților săi odată cu balele-i amare, încleștîndu-și fălcile. La porunca Vasilisei, gîzii l-au apucat, i-au desfăcut straiul, l-au întins pe un cubicul; unii s-au încordat asupra lui, ținîndu-l, și alții l-au bătut cu vergi. Indată după aceasta a fost adus în genunchi și Impărăteasa l-a îmbrățișat lăcrămînd. Înțeleptul Stavrikie a început a-și frămînta mînile, tînguindu-se și rugîndu-se către stăpîna lui să cruțe pe un porfiroghenit. Mai bine este să lovească pe un viclean ca Alexie, care pîrăște pe Domnul său ca să-și aducă lui singur folos. Intr-adevăr, venind dregători numiți și căzînd la tronul Impărătesei, au arătat că acel polemarh a trecut Bosforul către oștile din Armenia și mulțămește în genunchi strălucitei Vasilise pentru mila ei. Auzind aceste vorbe, Constantin s-a răsucit asupra sa însuși, gemînd și măcinînd în măsele numele soțului său de petreceri. Adevărat era că oamenii lui Stavrikie împre-

surînd în corabia împărătească pe Alexie, l-au tînguit pentru pîra pe care a făcut-o asupra sa Constantin. Cînd el a sărit ca o fiară, urlînd împotriva unui asemenea stăpîn fără credință, acoliții marelui postelnic l-au încredințat îndată de bunăvoința lui Stavrikie. Chiar slăvita Vasilisă îl prețuiește pentru vitejiile lui și va putea fi înduplecată ; numai să se lepede el de ce e rău și să se plece, cu jurămînt, la milostivii ei genunchi. Astfel, după ce s-a plecat și a jurat, s-a întors la corabie și slujitorii de-acolo i-au întins masă. Trecînd și acest ceas de spaimă și văzînd că nici în bucate, nici în cupă nu i s-a pus otravă, a primit darurile care i se aduseseră și s-a dus către Armenia. Dar în jurul lui urmează a sta ochi care-l priveghează. Iar la taberile armeniace ajung înaintea lui oameni destoinici care arată ostașilor de-acolo în ce chip Alexie Moseles a răsplătit încrederea Domnului său Constantin. Deasemenea, în dumbrăvile de pe țărmul Calkedoniei, robi împărătești au descărcat vase de vin și au jertfit oi grase. După ce ostașii poposiți acolo s-au amețit cu toții, ridicînd pocaluri unii în sănătatea Vasilisei, alții pentru mărirea lui Constantin, s-a aflat nu se știe de unde că unii din sutașii și căpitanii de-acolo ar fi vîndut pe Constantin-Împărat, iar alții ar fi vîndut pe Alexie. Alții s-au suit pe mese și au strigat că feciorul Isaurianului i-a adus aici, ca să-i piardă. S-au mai aflat unii care au strigat că Alexie i-a vîndut pe ei lui Stavrikie postelnicul, pentru aur. Astfel că repezindu-se cu groaznice răcnete unii asupra altora, s-au tăiat cu săbiile și s-au împuns cu sulițile ; au lunecat și-au căzut în sînge, căutîndu-se cu gurile și mușcîndu-se.

Bătrînul de la Sakkoudion urma să asculte, cu nasu-i întristat aplecat spre genunchi, pe cînd Breb

îi arăta și alte alcătuiri înțelepte ale dregătorului împărătesc.

Marele Papias are sub mîna lui străjerii cetății care se văd și iscoadele care nu se văd, și cerșetorii orbi care au ochi, și surzii care aud, și muierile care se află pretutindeni unde sînt adunări de oameni beți, și călugării care umblă necontenit în preajma hipodromului și în bazaruri. Îndată ce-și adună veștile se înfățișează în ceasul întăi al dimineții la stăpînul lor Stavrikie și-i arată toate. Între străjile Palatului Sfînt se află deasemenea oameni care privesc și ascultă cu multă luare-aminte : și aceștia au ceasul lor cînd își leapădă știrile. Tot așa în încăperile dinlăuntru pereții au urechi și ochi.

Chiar în noaptea întăia după întîmplare, Constantin, bolnav de scîrbă și mînie, se zvîrcolea în patul lui, ne mai găsind astîmpăr. Soția lui a zgîriat la ușă, cerînd cu sfială intrare, ca să-i ție tovărășie și să-l mîngîie.

El i-a strigat, mușcîndu-și pumnul și repezindu-l apoi către ea :

— Ce cauți aici, muiere ? Vrei să-mi pîndești somnul, ca să afli vorbele pe care le bolborosesc ? Blăstămată suferință a vieții mele ! Limba care vorbește cînd nu trebuie se cuvine să fie mușcată.

Și-a mușcat limba, scoțînd între buze clăbuci de sînge.

— Domnul meu, i-a zis cu întristare Maria, venind la culcușul lui în genunchi ; o soție nu poate pîri, nici osîndi pe stăpînul ei, care i-a fost dat de Dumnezeu. Dacă Domnul meu s-ar fi înduplecat să-și aibă somnul numai lîngă mine, nimeni n-ar fi aflat niciodată vorbele rostite. Ar fi rămas înmormîntate în durerea mea.

— Cutezi a-mi face mustrări şi tu? Uiţi că ieri erai o fată sărmană într-un sat din Paflagonia?

— Iubitul meu soţ, nu pot uita asta. Nu sălăşluiesc aici din voinţa şi rîvna mea, ci printr-o hotărîre mai presus de noi. Primeşte fiinţa mea ca pe o jertfă şi nu mă respinge. Ai pus fiinţa ta în sînul meu, deci nu mă mai poţi lepăda.

El a rîs cu amărăciune, zvîrcolindu-se în culcuşul lui şi întorcînd asupra ei priviri de duşmănie.

— Vreau să fiu lăsat singur, a răcnit; nu-mi trebuie în această clipă nimic. Imi trebuie numai să-mi zgîrii tîmpla şi să răcnesc cu înverşunare, căci am fost zdrobit şi umilit de cei care mi-au răpit dreptul meu. Legea Impărăţiei îmi hotărăşte mie acest scaun; eu sînt stăpînul acestor palate, al Cetăţii şi al popoarelor. M-au prădat eunucul şi muierea care mi se mărturiseşte drept mamă. Dar nu voi muri înainte de a-mi lua dreptul şi de a-i lovi la rîndul meu.

— Stăpîne, îl mîngîia soţia, aceste vorbe din trezie sînt tot aşa de primejdioase ca şi cele din somn.

Amîndoi au tăcut şi au ascultat prin ziduri paşii care se furişau în gang şi-n tainiţi.

A doua zi Constantin s-a înfăţişat cu umilinţă la Impărăteasa mama sa, închinîndu-se pînă la pămînt şi sărutîndu-i mîna. S-a rugat să fie iertat. S-a lepădat de toţi sfătuitorii vicleni, cerînd să fie pedepsiţi. Mai ales lui Alexie i se cuvine întăi şi întăi pedeapsă. In faţa dregătorilor, cunoaşte în maica sa braţul lui Dumnezeu. A fost vinovat; i s-a cuvenit osîndă. Nu se va afla din acel ceas în Impărăţie alt fiu mai supus mamei lui.

Impărăteasa îşi îmbrăţişă feciorul, iar Stavrikie stătea în colţul lui privind zidurile şi zîmbind stemelor Bizanţului. Căci hadîmbii săi de la Palatul Dafne trecuseră pe la el. Hadîmbii îi şoptiseră, muţii îi arătaseră cu semne repezi, chelălăind din cioturile lor de limbă, toate cîte făcuse şi vorbise Constantin în vremea nopţii.

Deci lîngă fiul lui Leu-Impărat, îşi făcea socoteală marele postelnic, se află o putere a lui Dumnezeu, o soţie curată, bună sfătuitoare şi nevicleană. Asta am dorit noi cu toţii, cît am nădăjduit de la el supunere şi blîndeţă. Dacă însă în fiinţa lui se zvîrcolesc diavolii şi trebuie să ne temem de el în fiecare ceas, atuncea slăvita Impărătească trebuie să mîngîie aşa fel pe copila de la Amnia, încît s-o desfacă de dînsul. Trebuie învăţată viclenii nevinovate, ca să fie în partida noastră. Astfel îl putem stăpîni cît se mişcă la soare şi cît stă în culcuşul muierii.

— Toate acestea le-am înţeles de la Stavrikie, sfîrşi egipteanul. Căci puterea, mi-a mărturisit el, trebuie să se dovedească blînd sau cu străşnicie, după împrejurări.

— O, prietine, se tîngui prea sfinţitul Platon, de cîte ori am venit în acest Bizanţ, m-am străduit să aduc dreptatea inimii mele; însă, precît văd, locul meu a fost totdeauna în altă parte. Mai bine aş fi rămas în nefiinţă; ori mai bine aş fi murit înainte de a afla toate acestea. Acuma sufletul meu stă ca într-un viespar al demonilor. Ar trebui să mă înfăţişez slăvitei Vasilise, care doreşte să mă vadă; îţi mărturisesc că mai curînd m-aş întoarce la Sakkoudion.

— Trebuie să vezi întăi pe prietinii noştri de la Amnia, zise Breb c-un glas aproape şoptit.

Acel glas era însă aşa de pătrunzător, încît bătrînul tresări.

— Aşa este, încuviinţă el. Trebuie să văd pe cuviosul Filaret şi pe doamna Teosva.

— Trebuie să vezi pe doamna Teosva, vorbi iar Kesarion, dar mai ales trebuie să vezi pe altcineva. Este un suflet care ne-a fost încredințat de Dumnezeu. Nu ne este îngăduit să-l părăsim.

XII

Steaua amurgului.

In casa din preajma apeducului lui Valentie, părintele Platon și Breb găsiră pe amnieni întruniți în sfat. Toți cîți erau miluiți de Impărăție și se bucurau de bielșug, unii în dregătorii, alții întru odihnă, feciori și fiice, se adunaseră în jurul bătrînilor, la umbra pridvorului. Părintele Platon socoti că s-au adunat ca să se întristeze de veștile aflate; dar Kesarion știa că veștile cele tainice nu le-a putut afla nimeni; iar întîmplarea cu vergile, care zburase, în clipă, în cele mai depărtate cuprinsuri, era binecuvîntată de cuvioșii monahi în toate bisericile și mănăstirile. Impărăteasa și-a certat fiul! E faptă sfîntă; tot așa ar putea face Fecioara prea curată cu fiul ei prea iubit, dacă stăpînirea lor n-ar fi dincolo de stele. Constantin a îngenunchiat la maica sa, cerîndu-și iertare. Prilej de mare bucurie deci este. Dacă n-ar fi întristarea, n-ar fi bucuria. Tot astfel păcătoșii pot fi bucurie pentru Dumnezeu, întrucît se pocăiesc. Orice păcat, fiind prilej de înfrînare și umilință, poate fi și bun. In acest chip binecredincioșii părinți călugări bucurau lumea pentru fapta Vasilisei. Se bucurau deci întrucîtva și amnienii. Numai doamna Teosva avea ochii ei de întristare.

Prea sfințitul și Breb descălecară lăsînd asinii în sama lui Constantin. Cuviosul Filaret le ieși întru întîmpinare cu vorbe plăcute. Toți cei de față se închinară. Părintele Platon trecu la bătrînă. Ea se umili sărutîndu-i mîna dreaptă.

— Pace vouă! zise cuviosul, binecuvîntîndu-i pe toți.

— Mărire lui Dumnezeu în veac, răspunse bătrînul Filaret. Te poftesc, prea sfinte părinte, să binevoiești a te așeza în acest scaun. Poftesc și pe celălalt prietin al nostru să ne facă plăcerea de a sta. Aflați, domnilor, că astăzi se hotărăște aici o mare bucurie pentru sufletul meu.

Breb privi în juru-i, și-i văzu pe toți zîmbind cu plăcere. Ioan, spătarul împărătesc, stătea la mijloc avînd în mînă izvod scris.

— Prea cinstiților, grăi el închinîndu-se către oaspeți, întrebați, vă rog, și domniile voastre pe părintele nostru Filaret de ce nu voiește să poarte straiul roș și brîul de aur cu care s-a milostivit a-l dărui slăvita Despină, ca pe un patriciu adevărat ce este și rudă cu Impărăția? Cînd sînt adunări la curte, domnia sa trebuie să se ducă în asemenea strai cuviincios.

— Aflați, copii și copile, răspunse zîmbind bătrînul, că eu sînt tot cel de la Amnia. Sufletul meu întru nimic nu s-a schimbat; iar acestui trup nu-i trebuie altă haină, căci în curînd se va duce acolo unde deșertăciunile trebuiesc lepădate.

— Totuși, părinte al meu, cît stăm în viața aceasta cată să ne supunem rînduielilor ei.

— Fii liniștit; rînduielile trebuie să fie pe dinlăuntru.

— Lăsați pe părintele vostru să poruncească, zise doamna Teosva cu mîhnirea ei obișnuită. Cei care-l iubesc îl pot primi și-n acest strai. Săvîrșiți ce v-a cerut.

Spătarul Ioan se duse la doamna Teosva, care-l sărută pe frunte, binecuvîntîndu-l. Inturnîndu-se, ceti însemnările de pe izvod.

Sfatul acelei zile era ca să se socotească toată averea casei. Darurile din odăi, tainurile din jitniți, pungile de bani de aur, toate trebuiau vădite, ca să se facă împărțeala hotărîtă de bătrîn. De multe zile cuviosul Filaret dorea fierbinte să intre în stăpînirea părții lui, ca s-o poată preface în bani mărunți, iar acei bani mărunți să-i împartă sărmanilor, așa cum îi fusese obiceiul în toată viața. O vreme suferise că nu mai poate da, ne mai avînd nimic ; dar acum putea iarăși să se scalde în bucuria lui. Spătarul, deci, socotind împărțeala și lămurind fiecăruia dreptul lui, se plecă spre părintele său, arătînd că-i poate pune la picioare șaizeci și patru de lire de aur.

Bătrînul chemă în juru-i toate odraslele, ca și cum ar fi vrut să le ia subt ocrotirea subsuorilor lui.

— Iată, le zîmbi el, îmi voi putea croi straiul dregătoriei mele celei adevărate. Intr-o zi va fi aici sărbătoare și voi pofti la masă mare, în casa mea, pe împărații pămîntului.

Tinerii se bucurau, privindu-se unii pe alții : feciorii și bărbații cu oarecare mîndrie, ca unii ce-și începuseră slujba în preajma tronului și țineau și ei în mînă și în straiele lor ceva din puterea lumii, iar femeile și fecioarele numai cu trufia unei slăvite frumusețî, știind că, de și n-au dregătorii, tot despre dînsele se vorbește mai mult în Bizanț. Unele aveau sprîncene îmbinate și ochi mari, ca bunica bătrînului Filaret, minune vestită între frumusețile de la Tevriz ; iar altele aveau năsușoare ascuțite și drepte ca divinitățile eline. Toate aveau genele sporite cu antimoniu, și buzele

rumenite, și purtau pe ele țesăturile cele mai scumpe, așa cum nici nu visaseră în viața lor sărmană de la Amnia. Dar cuibul lor de tihnă de la țărmul Pontului era de mult uitat. Bătrînul păru a le vedea dintrodată, mai ales pe ele, și se mîră de așa strălucire.

— Cum îndrăzniți voi a purta asemenea poveri ? le mustră el. Și de ce socotiți a spori frumusețea lăsată de Dumnezeu ?

— Bunicule, răspunse nasul cel mai ascuțit care era al Antuzei, una din fiicele Ipatiei ; lumea în care trăim acum nu ne îngăduie să facem altfel. Sora noastră e împărătească și nu putem s-o umilim purtînd straie de cerșetoare.

— In altă lume însă veți intra despuiate și veți cerși, suspină cuviosul bătrîn.

Acei ochi de olmazuri negre sticliră cu viclenie unii spre alții, înțelegîndu-se asupra unui adevăr al tuturor timpurilor, că moartea e întrucîtva o poveste și tinerețea nu poate fi decît nemuritoare. Cerceii se agitară, brățările sunară ; rîsete dulci sărutară mîna bunicului. Bătrînul binecuvîntă frumusețea lui Dumnezeu care se vădea în copiii lui.

— Nu înțeleg de ce rămîne întristată doamna mea Teosva, vorbi el apoi venind către prea sfințitul Platon și către bătrînă. Și de ce stă singur, adîncit astfel în sine, prietinul nostrul Kesarion. Astăzi e amintirea unei zile bune.

Bătrîna Teosva își înclină fruntea către umărul soțului său, cum îi era obiceiul, suspinînd.

— Intr-adevăr, răspunse Breb, doamna Teosva își aduce aminte. Astăzi se împlinesc doi ani de cînd Dumnezeu a binevoit să mă călăuzească în casa domniei voastre de la Amnia.

— Așa este, încuviință bătrînul. Deci rog pe doamna mea să aducă prietinilor noștri o gustare bună și mied, ca să ne veselim.

— Se întîmplă că astăzi ajunez, răspunse străinul. Pînă ce va ieși luceafărul de sară, nu pun în gură nici pîne, nici apă.

— Atunci va binevoi să-mi ție tovărășie prea sfințitul Platon.

— Părintele episcop se grăbește, răspunse bătrîna, căci sîntem chemați la Dafne de copila noastră.

— S-a întîmplat ceva ?

— Trebuie să se fi întîmplat ; însă de la Dumnezeu nu nădăjduiesc decît bine.

— Atunci rămîn singur, zîmbi bătrînul, căci văd că se grăbește să plece și această tinereță. Deci voi chema aici pe servul meu Calist și-l voi pune să-mi coase cele trei pungi de piele, întru totul asemănătoare. În una am de gînd să pun galbini, în alta argint și-n a treia bani de aramă. Cînd vine un sărac să cerșească, servul meu amestecă pungile și mi le întinde. Dumnezeu deci hotărăște dacă în palma sărmanului său trebuie să pun o siglă, ori un ban de argint, ori un bănuț de aramă. Vîr mîna la întîmplare și-i dau simbria.

Doamna Teosva își pusese vălul. Episcopul binecuvîntă pridvorul gol. Cuviosul Filaret se închină către prietinii săi și rămase singur cu gîndurile lui plăcute și cu Calist.

Robii aduseră patul umblător cu perdele de purpură, pentru doamna Teosva. Constantin înfățișă asinii.

— Santabarenos, zise Breb, prietinii mei se duc la palatul împărătesc. Constantin credinciosul nostru îi întovărășește pînă la Poarta Fericirii. Tu fii vrednic și mă scoate în afară de porțile cetății.

— Credeam că ne întovărășești o parte din drum, se întoarse spre el părintele episcop. Doamna Teosva are o neliniște. Ar dori să aibă și sfatul domniei tale.

— Cei răniți au nevoie de vorbe blînde, răspunse încet străinul. Duceți-vă cu pace. Eu vreau să fiu singur. Cînd se va arăta la asfințit luceafărul de sară, aduceți-i doamnei Împărătese Maria aminte de mine, căci eu atunci voi sta subt el, la țărmul mării, dincolo de ziduri.

Despărțindu-se de prietinii săi, egipteanul a îndemnat cu vorbe pe Santabarenos la deal, apoi l-a îndrumat către Poarta Adrianopolului. Cînd a ajuns la ziduri, soarele dădea în asfințit și clopotele Bizanțului sunau pentru rugăciunile de sară. Căpitenia porții a cunoscut în palma călătorului pergamentul cu sigiliu împărătesc și s-a ferit, deschizînd calea. Străjerii de la meterezurile porții l-au văzut ieșind în cîmpie. Îndată ce a dat în drumul care întovărășește canalul, a cotit în stînga printre fînațuri înflorite și pîlcuri de smochini sălbatici. Astfel a umblat călare singur către Șapte Turnuri, apoi către Marea, care sclipea în lumina amurgului. S-a oprit la țărm, în fîșiitul de mătasă al undelor. A descălecat ; a lăsat pe Santabarenos singur să pască cimbrișor, și el s-a suit pe o lespede, înturnîndu-se cu fața spre răsărit și spre unghiul depărtat al palatelor Împărăției. Atunci se aprinse deasupră-i, în cerul asfințitului, luceafărul. Străinul privi cu luare-aminte propria-i umbră, care se alegea pe valurile alinate, alungîndu-se către Dafne.

Acolo, părintele episcop Platon și doamna Teosva găsiseră pe împărătiță singură. Slujitorii hadîmbi aduseseră cu grăbire, în foișorul ei încununat de viță sălbatică și caprafoi, paturi moi împodobite cu purpură.

Muții purtaseră pe oaspeți acolo sprijinindu-i de subsuori. Se închinaseră și îngenunchiaseră cînd apăruse stăpîna lor. Aduseseră, pe tipsii de aur, șerbeturi de trandafir. Insfîrșit, păruseră că se retrag, lăsînd singure cele trei slăvile obrazuri ; însă în acele palate tăcute nimene niciodată nu era singur. Dacă urechi nu puteau auzi șoaptele, atunci cel puțin ochi trebuiau să cerceteze din ascunzișuri.

— Bunică, zise împărăția Maria, îmbrățișînd a doua oară pe bătrînă ; te-am așteptat și ieri. Ai făcut bine că ai venit măcar astăzi. Sînt bucuroasă deasemeni că nu m-a uitat prea sfințitul nostru părinte Platon.

— Draga mea copilă, răspunse bătrîna, nu te-a uitat nimeni. Astăzi s-au adunat toți ai noștri. Erau veseli. Fetele erau mai frumoase decît totdeauna.

— Și-au adus aminte de mine ?

— Negreșit.

— Prea înălțată Doamnă, vorbi părintele Platon, fii încredințată că nu te uită nimeni. De altminteri aici nu e un loc pe care lumea să-l înlăture de la vederea sa. Toate neamurile cugetă la el, se închină către el și-l socot fericit. Lumea uită ades că tot ce-i pămîntesc și omenesc se ofilește.

— Prea sfințite părinte, suspină tînăra împărătească, toate cele pămîntești și omenești ar trebui să aibă o înflorire.

Bătrîna își ridică mina la frunte și-și acoperi ochii. Părintele Platon rămase o clipă fără răspuns, privind acea înfățișare sfîntă și delicată împodobită cu aururi și mărgăritare. Trandafirii de la Amnia păliseră ; obrajii tinerei împărătese purtau sulimanul meșteșugit al servelor. Ochii erau sporiți ; genele grele. Sub toate

aceste meșteșugiri sufletul ei totuși nu se putea tupila îndeajuns.

— Sfințite părinte, șopti ea cu glas tremurat, răspunde-mi te rog, dacă nu săvîrșesc un păcat, avînd păreri de rău pentru copilăria și neștiința mea de la Amnia.

— Ai fost adusă aici, înălțată Doamnă, din porunca sfintei Fecioare.

— Ca să îndeplinesc o pedeapsă ?

— Fără îndoială, nu. Ai fost aleasă pentru bucuria măriei tale și a omenirii.

— Am mărturisit maicei mele care se află aici de ce bucurii am avut parte. Soțul meu m-a cercetat și m-a iubit puțină vreme, atît cît nici n-am avut timp a-l cunoaște. Apoi s-au întîmplat lucruri pentru care trebuie să rămîn mută. Sclavele mele rîd și-mi arată că m-ar învăța bucuroase practicele lor : îmi aduc pe tabla, însă, o broască riioasă vie, pe care eu n-o pot înghiți. Cînd soțul meu împăratul a avut suferința pe care sfinția ta o cunoști, am încercat să mă apropii de el cu sufletul, dar m-a lovit cu piciorul. N-aș fi vrut să mărturisesc nici asta, dar binefăcătorului meu nu-i pot tăinui nimic. Poți oare, părinte episcop, să întrebi pe prea curata Fecioară cînd voi cunoaște marginea suferinții mele ? Ce trebuie să fac ?

— Mărită Doamnă, trebuie să te supui soțului care ți-a fost dat.

— Tot astfel mi-a poruncit și împărăteasa stăpîna noastră, mîngîindu-mă și îmbrățișîndu-mă. Deci mă supun. Dar nu pot să înlătur tablaua de care am vorbit. Cînd vine asupra mea balaurul, mă simt pîngărită pînă în fundul ființii.

— Crezi că Împăratul nu te mai iubește ?

— De asta sînt încredințată.

— Deci aceasta ți-i mîhnirea ?

— Mărturisesc cu rușine, părinte, că nu.

Bătrîna doamnă Teosva se întoarse înspre trandafiri, ca să-și poată strînge lacrimile în colțul vălului. Episcopul era înfricoșat de necunoscuturile vieții. Bănuia, din ceea ce-i spusese Breb și din puținul pe care-l afla acum, că se află în fața unor taine, a căror deslegare nu-i poate veni decît după rugăciuni lungi în vedeniile-i sfinte.

— Deci fii liniștită, mărită Doamnă, zise el, căci mă întorc la Sakkoudion, ca să aflu bun sfat și deslegare de la o putere care stă deasupra împărăților lumii.

Tînăra împărătească oftă, încrezîndu-se în prea curata Fecioară, ocrotitoarea inimilor. După ce vibrară clopotele de la Sfînta Sofia și de la alte lăcașuri sfinte, amurgul veni asupra grădinilor într-o tăcere pe care n-o tulbura nimic; numai picurul havuzurilor abia se auzea, ca în vis. Fumul înserării se cernu ușor din cerul violet.

— Prietinul nostru egipteanul, șopti episcopul, ne-a rugat să-l aducem aminte măriei tale.

Bătrîna Teosva adaose:

— Astăzi, cînd se arată steaua amurgului, se împlinesc doi ani tocmai de cînd te-a văzut la Amnia.

Tînăra împărătească tresări și închise ochii. Apoi deschizîndu-i nu mai văzu pe cei de lîngă ea. Se întoarse către asfințit rămînînd neclintită. Acolo scînteia luceafărul. O umbră se desprinsese de la un țărm singuratic și venea pe luciul Propontidei către dînsa. Era o părere. Era o pătrunzătoare și dulce otravă a întregii ei ființi.

XIII

Soarta celor tari ai lumii e una cu soarta mișeilor.

Zidurile întreite care împresurau lăcașurile Împărăției, și cele trei palate din grădinile încîntate, și porțile de fier sub turnuri erau apărate de oșteni străini, după o rînduială a autocratorilor de demult. Aceste tovărășii ale slujitorilor înarmați aveau odăile lor în preajmă, și tainurile, și simbriile, fiind cu grijă și priveghere asupra lor dregătorii cei mai de credință ai stăpînului. Viața domnului lumii era subt armele lor; plimbările în cetate, petrecerea în hipodrom se îndeplineau sub fulgerele de aur ale acestei oștimi fără pereche în lume; ieșirile Împăratului la război se făceau cu alaiul lor înfricoșat, de care se cutremurau semințiile varvarilor.

In domnia Isaurienilor, cei mai de credință și mai ocrotiți străjeri stăteau varangii. Erau bărbați blonzi, cu ochii albaștri, veniți din ținuturile înghețate de la miezul nopții. Largi în spete, nalți și încruntați, își îndeplineau în tăcere și cu o rînduială neînduplecată slujba. Coifurile lor conice cu bold în vîrf și armurile aurite treceau de la părinți la feciori, nefiind îngăduit să li se strice măsura. Bărbatul care nu putea să umple zalele și coiful, anume croite pe calupul dintăi, nu era vrednic să fie străjer al împăratului lumii. Deasemeni nu era îngăduit varangului să aibă piele întunecată. Muierile lor trebuiau să se străduiască a naște prunci balani cu ochii limpezi.

Dar Bizanțul era o prăpastie a desfătărilor, în care se amestecau neamurile, topindu-se. Deci, din vreme în vreme, cînd armurile erau amenințate de văduvie, unul din căpitani se suia într-o corabie împărătească

și călătorea către columnele lui Iraclie, ieșind în oceanul cel mare, apoi cotea pe lîngă țărmul Galiei și intra în mările cele care stau mai mult sub negură.

Acolo la Dania și la Scandinavia solul Impărăției găsea trupurile de care avea nevoie. Intre războinicii închinători încă lui Odin, se aflau destui care visau raiul de la miazăzi al împărăției grecești. Aici viața era îmbielșugată, ferice și ușoară. Puteau afla vin dulce și muieri cu ochi negri. Era aur mult, pe care robii îl vînturau cu lopețile în haznale. Deci căpitanul îi măsura în înălțime și-i lua cu el. Cît pluteau pe apă îi învăța să facă cruce și să rostească numele lui Isus și aclamațiile consacrate. Ii deprindea cum trebuie să steie măreți și strașnici în armele lor; să tacă și să asculte de căpitanii cei bătrîni; să cunoască pe marele Vasilevs după steme și straie. Ii jurau cu crunt blăstăm să fie mai întăi și mai întăi credincioși tagmei lor și să nu se mire cînd, sub semnele împărătești, se arată un obraz nou; căci la Bizanț este narav al schimbării ființilor, dar Impăratul rămîne. Cum a căzut unul, se suie în loc altul, luînd de jos hlamida și punînd-o pe umerii săi, căutînd în sîngele vărsat cununa și punînd-o pe fruntea sa. Un varang trebuie să i se plece, pînă ce Dumnezeu va rîndui altul în loc. Foarte de samă lucru este să se știe asta; căci astfel adevărații stăpîni de la Palatul Sfînt sînt străjerii varangi.

Căpitanul cel cărunt care-și înălța fierul cu miner în chip de cruce, cînd se arăta întru strălucirea ei Vasilisa Irina, avea nume Arnulf. Iar un nepot al lui de frate, cu numele Carol, era căpitanul al doilea. Deci aceste două bărbi, singurele îngăduite între obrazurile rase ale mercenarilor, una înspicată alb și alta roșcată, au început a se aduna de la o vreme pentru

niște sfaturi de care niciodată n-a putut avea știință prea înțeleptul Stavrikie. Căci sfaturile varangilor sînt toate și totdeauna la fel. De obicei tac și se uită unul la altul; apoi sorb vin din cupe în înghițituri lungi; după aceea iar tac și se uită unul la altul. Cînd amurgește, unul spune o vorbă; iar celălalt îi răspunde cu altă vorbă după cîntarea a doua a cucoșilor. Intre două vorbe ale varangilor, se pot certa șapte perechi de muieri de la Bizanț și pot rosti blăsteme asupra Demonilor, unul după altul, cu mare repeziciune de limbă, doisprezece cuvioși monahi. Pe lîngă asta, nici un romeu, niciodată, n-a putut pricepe una din aceste vorbe. Și nici sclav străin nu s-a aflat să le înțeleagă. Chiar dacă s-ar fi ostenit să le priceapă cineva, era greu să-și vîre fruntea în această tăcere a doi varangi care beau vin, căci putea să se prăvălească îndărăt lovit de moarte de un pumn mai greu decît un buzdugan.

De unde și de ce s-a iscat sfatul acestor uriași care păzeau cu soții din tagma lor tezaurul lumii, marele postelnic nu putea ști decît la trecerea din această lume minciunoasă. Sfîntul Petrea, care stă la poarta raiului, avea să-l ciocănească cu cheia în frunte, șoptindu-i cu blîndețe că este îngăduit și altor neamuri să întrebuințeze din cînd în cînd ceea ce la bizantini e obicei de fiecare clipă.

— Viclenia la varangi nu s-a cunoscut niciodată, trebuia să mărturisească înțeleptul eunuc, aducîndu-și aminte de vorbele pe care avea obicei să și le spuie necontenit.

Căci și Arnulf și Carol erau oștenii pe care el îi îndestula mai cu prisosință. Nu cu vorbe, ci cu lucruri bune și cu bani scumpi. Deasemeni și mărita Impărăteasă știa să prețuiască o slujbă ca a lor. Marele

Papias Azi Calimnos avea de la strălucirea sa poruncă tainică să nu afle niciodată care străjer uriaș a intrat într-o boltă cu băuturi, plătind vinul cu lovituri de sabie. Candidații, pe care-i avea sub mîna sa la paza Cetății, nu trebuiau să se amestece niciodată acolo unde varangii, frunte lîngă frunte, ca niște zimbri, dădeau lovituri și spîrcuiau pe romei, pentru muieri din ulițile cu fînare roșii. Ca și alți împărați, slăvita Vasilisă Irina era îngăduitoare pentru ceasurile de destrăbălare ale străjerilor ei. Căci o săptămînă stăteau într-o strînsoare înfricoșată, neadormiți la datoria lor, încremeniți ca zidurile, mișcîndu-se ca niște alcătuiri meșteșugite, hrănindu-se c-un pumn de linte și c-o picătură de apă. După ce intrau alții la rînd, cei ieșiți aveau împărătească slobozenie.

Din cele cîteva duzini de vorbe, rostite din cînd în cînd în cursul unui an, Arnulf bătrînul și nepotul său Carol ajunseseră să scoată la lumină o înțelegere care multă vreme stătuse nelămurită în ființa lor. Pentru această treabă le venise în taină și o ascuțime din afară, de la strategul cel vestit al Isaurienilor, viteazul Lahonodracon.

De la moartea lui Leu-Impărat, acest mare oștean umbla rătăcind către hotarele Traciei, cerșind sălaș la voievozii barbari. Cuvioșii monahi nu-l uitau, blăstămîndu-l în toate zilele ca pe un Antihrist. Vasilisa hotărîse pentru el opreliște și prigoană, așteptînd ca sfintele icoane să lepede asupra ereticului o boală, ori o moarte năprasnică.

Vorbele îngrețoșate mergeau astfel către miazănoapte, iar din surgunul său bătrînul Lahonodracon trimetea din vreme în vreme limbi agere către oștenii vechi, cu care bătuse războaiele Impărăției în vremea stăpînilor isaurieni. Acele limbi străbătuseră în ostroa-

vele slobode ale oștimii, unde oamenii lui Papias Calimnos n-au ce căuta, și ceruseră pe căpitanii varangilor la un sfat de taină.

Astfel cei doi oameni balani și bărboși pricepuseră limpede lucrul pe care-l aveau tulbure în ființa lor, anume că, după străluciți împărați cu barbă, stau la Impărăție, poruncind ostașilor, două ființi cu obrazurile spîne. Fiind ei deci slujitorii puterii și aî Impărăției, nu puteau să nu-și aducă aminte că legea neamului lor de la miazănoapte era războiul, și semnul ei sabia, pe care o poartă un bărbat cu înfricoșată înfățișare, cu sprîncenele și barba învăluite de viscol.

De abia acum băgau ei de samă de ce sînt mîhniți și le lipsește ceva.

De un timp în Impărăție nu mai lucrează fierul, ci vorbele meșteșugite și șiretlicurile; nu mai stau în cinstea cea mai de sus oștenii, ci călugării și eunucii. Iată acel vestit Lahonodracon strategul, care a împins îndărăt în pustia lor pe ismailiteni, care s-a întors apoi către avari, și către bulgari, și către sciți amestecîndu-i cu pulberile, care a cunoscut triumfurile în hipodrom, zace acuma sărac și sub blăstăm la marginea Impărăției. De-acolo din durerea lui, chiamă credința vechilor oșteni către împărații morți și cere să fie suit pe tronul de la Augusteon moștenitorul lor legiuit.

In ajun de sărbătoare a sfintei Adormiri a Maicei Domnului, anul 790, fiind de slujbă cei doi căpitani, a sosit la poarta Impărăției un alergător grăbit. Aducea veste scrisă din Armenia. Era un călăreț libian, trimes împărătesc. Pornise cu trei zile în urmă lepădînd caii din poștă în poștă și încălecînd alții, trecuse Bosforul și Cornul de Aur în luntre, suise în fugă colina sfîntă către palat și acuma cerea intrare.

— Slujba măritei Vasilise! Slujba prea puternicului domn Stavrikie!

Căpitanul Carol făcu semn străjerilor să ridice securile. Robii deschiseră portița cea mică.

— E într-adevăr o veste așa de grabnică? întrebă varangul. Va trebui să aștepți. Impărăteasa e la slujba cea mare de sară, în Sfînta Sofia, cu toți dregătorii, patricii și episcopii. O parte din oamenii noștri stau în jurul sfîntului lăcaș.

— Atunci trebuie să mă duc acolo. Dă-mi un oștean să-mi deschidă cale.

— Nu se cuvine. Slăvita Vasilisă e în casa lui Dumnezeu.

— Trebuie să dau totuși scrisoarea și vestea într-o clipă. S-au răzvrătit oștile din Armenia; au trimes vestitori și-n alte teme ale Impărăției, la oști. Vorbesc în numele lui Mihail Lahonodracon și a lui Alexie Moseles, cerînd să vie la Impărăție singur stăpîn Constantin fiul lui Leu-Impărat. Să se ducă de la Augusteon mamă-sa, Doamna Irina, cu eunucul ei. Astfel strigă, sculîndu-se toți de pretutindeni. Am călărit zi și noapte fără oprire, dar răscoalele sosesc și ele în urma mea. Dacă am întinde urechea, le-am auzi pe celalalt țărm al Bosforului.

Căpitanul Carol întinse urechea. Nu auzea nimic. Incepu să rîdă, ceea ce era un lucru prea rar.

— Ce facem, căpitane?

— Mergi cu mine.

— Insă trebuie să mă duc unde îmi este poruncit.

Varangul nu răspunse. Privi de sus, din barbă și din sprîncene, făptura sprintenă a libianului. Il împinse cu pieptul înaintea sa, lovindu-l cu platoșa. Il duse astfel sub zidul dinlăuntru, la odăile de comandă.

Acolo, în chilia lui, între arme și trofeele războaielor vechi, găsiră pe bătrînul Arnulf.

— Nu te clinti de aici, porunci el libianului. Așează-te jos. Dă cartea pe care o aduci.

— Trebuie s-o dau în mîna prea puternicului Stavrikie.

— Fă cum îți spun. Nu ai îngăduință să vorbești. Altfel te lovesc.

Omul se supuse. Apoi se așeză pe covorul de jos, cu picioarele încrucișate subt el.

Bătrînul Arnulf îl privi cu mirare. Totdeauna, de cînd era, își punea întrebarea, la care nu putea răspunde, de ce se așează astfel la pămînt acei oameni din acele părți de lume.

Cu puține vorbe, măcinate în măsele într-o limbă cu totul necunoscută, varangul cel tînăr dădu lămuriri. Rupînd pecețile, puse scrisoarea subt ochii căpitanului Arnulf.

— Bine, încuviință acesta, treci și dă tuturor oamenilor noștri porunci.

Ar fi putut să se mire și de faptul hotărît de Dumnezeu că alergătorul libian se oprise în fața căpitanului Carol la un ceas anumit; și de întîmplarea că tocmai ei se găseau de strajă, cînd cădea asemenea veste. Insă un varang, cînd are intrată ca un cui o hotărîre în tidva lui, nu trebuie să se mai mire de nimic; trebuie numai să îndeplinească ce are de îndeplinit.

In mai puțin de jumătate de ceas, străjile de la porți, de la ziduri și dinlăuntru erau întreite. Cei care se aflau în sălașurile lor dinafară pătrunseră înlăuntru, luîndu-și armele. Un alt sutaș, cu oameni noi, se înfățișă la Sfînta Sofia, tocmai în clipa cînd, sub

policandelon, diaconul înălța brațul drept împodobit cu orar aurit, cîntînd acele cuvinte dulci:

— Și încă ne rugăm... pentru prea mărita și prea luminata Doamna noastră Impărăteasa Irina...

In pronaos se iscă tumult. Marele postelnic întoarse într-acolo o privire aprigă. Slujitorii de rînd și oamenii proști se îmbulzeau spre ieșire.

Ridică fruntea greu încununată scinteindu-și pietrele scumpe și Vasilisa, trezindu-se din rugăciune și din înfrîngerea trupului. Urechea ei ageră dintrodată deosebi afară strigăte de oșteni: acele strigăte învolburate și ciocănite cu care-i deprinseseră isaurienii. Stavrikie se clătină în strană, se făcu mic căutînd ocrotire subt aripa stăpînei lui. Varangii băteau cu mînerele suliților în lespezile pronaosului, rostind numele Impăratului Constantin. Slujba sfîntă stătu deodată.

— Ce este? întrebă poruncitor Vasilisa, întorcînd o căutătură aspră.

— Toată suflarea să vie să se închine Impăratului!

Acest răspuns îl detuna un străjer, ridicînd asupra altarului sabia. Era un muget de bour. Patricii și dregătorii își supuseră grumazurile, neînțelegînd încă bine ce se întîmplă. Cînd răcnetul izbucni a doua oară, îl întovărășiră sunete de arme. Vasilisa Irina se lăsă purtată de subsuori de către femeile sale. Cu fruntea plecată trecu printre scuturi, urmată de curteni. Deodată se făcu tăcere. Afară era noapte caldă de august, cu cerul spuzit de stele. Apele Propontidei, în larg, aveau licăriri line, care brăzdau întunericul. Dincolo, pe țărmul asiatic, ardeau focuri înalte și drepte. Răzvrătiții aprinseseră chiparoși, dîndu-și astfel și ei semnele.

— Maică prea curată! suspină Impărăteasa, îmi dau sufletul și ființa în mîinile tale.

Se mișcau facle pe zidurile palatului sfînt și străjerii strigau numele lui Constantin.

Arnulf bătrînul se înfățișase la Dafne, înlăturînd cu latul săbiei pe eunuci. Deodată se deschiseră toate ușile, robii se năpustiră în genunchi și, în paraclisul închisorii sale, Constantin își lipi fruntea de pardoseala de marmură, socotind că vine asupră-i altă mînie și pedeapsă. Dar căpitanul, pătrunzînd pînă la el, i se închină:

— Intru mulți ani cu slavă, Impărate al nostru Constantin!

Tînărul Vasilevs rînji, arătîndu-și colții și necrezînd nimic. Apoi, auzind și strigătele de afară, se ridică, înălțînd spre Dumnezeu brațele. Monahul care cetea lîngă el în fața iconostasului, după rînduiala poruncită, îi căzu la picioare, bătînd metanie și atingîndu-i cu fruntea genunchii.

— Să se aducă aicea semnele Impărăției! porunci căpitanul varang.

Constantin își încruntă cu semeție obrazul către slujitorii care se îmbulzeau în preajmă:

— Să mi se aducă straiul! strigă el ascuțit. Să vie spătarii mei.

Nu știa încă bine ce are de făcut.

— Prea puternice Doamne, vorbi căpitanul cu aceeași liniște, sosesc știri că oștile din Tracia și din Asia s-au sculat pentru măria ta. Am apucat deci palatul și te pottesc să-ți iei în stăpînire moștenirea rămasă de la părintele măriei tale.

Impăratul își văzu soția. Sosise în prag privind și ascultînd cu frică.

— Doamnă, îi porunci Constantin, îmbracă-te și vino de șezi la stînga mea. A sosit pentru tine un ceas de bucurie.

Ea își întoarse fața către canatul de eben încrustat cu aur. Roabele o luară cu ele.

In aclamațiile oștenilor săi, Impăratul trecu la Augusteon și, îndată ce putu sta pe tron în odăjdii, Doamna Irina veni să i se închine și să i se supuie.

— Fiule al nostru iubit, zise ea plecîndu-se către varga de aur și către glob, a sosit vremea, din voia lui Dumnezeu, să iei singur puterea. Fii îndurător către cei care ți-au greșit. N-am a-ți cere pentru mine decît liniște și te rog a urma să ocrotești sfintele icoane.

Impăratul a arătat blîndețe către maica sa, poruncindu-i să aibă lăcaș de tihnă palatul Elefterion. In acea clipă, după rugămintea ei, s-a înduplecat și către Stavrikie, îngăduindu-i să-și aleagă singur surgunul. După o jumătate de ceas, împungîndu-l aduceri-aminte, a strigat să-i fie adus în juvăț Hadîmbul. Dar Stavrikie își găsise drumul scăpării și, în ascunzătoarea în care se ducea, avea nădejde să afle nu peste multă vreme alte vești și alte schimbări, potrivit cu naravurile de la Bizanț.

In tot cursul nopții, Impărăția a dat zvon trezind Cetatea. Focurile dinspre Asia au rămas statornice. S-a vestit, pe vîntul care venea de la munți, că oștile din Tracia poftesc în fruntea lor pe bătrînul Mihail Lahonodracon strategul. Ulițile tuturor breslelor care lucrează pentru război, de la armurieri pînă la săidăcari, s-au sculat mergînd către hipodrom și către forul Augusteon, cu mare larmă și laudă. Toate celelalte categorii de oșteni și străjeri, care slujeau la Bizanț și care juraseră Irinei să n-o cunoască decît pe ea

Vasilisă a romeilor, au venit în preajma palatului și au cerut cu glas mare să li se arate și lor adevăratul și singurul împărat. Toți, ca niște cîini bolnavi, și-au vărsat acel jurămînt la picioarele varangilor.

— Slavă lui Dumnezeu! a zis în acea zi cuviosul Filaret, către prietinul său egipteanul, primindu-l cu bucurie în pridvor; toate cîte le orînduiește El sînt bune, și iată o minune care nu se vede ades.

— Slavă lui Dumnezeu, răspunse Kesarion. Stelele stau în alcătuirile lor și soarele e același.

— Cum, domnule, nu știi oare că s-a schimbat Impărăția?

— Știu; am fost și eu de față, îndată ce am aflat. Am văzut pe Impărat privind cu strășnicie și dînd porunci cu grăbire.

— Iată, prin urmare, minunea. Deci eu și doamna mea Teosva ne aflăm, în această zi a sfintei Adormiri, părinți ai noului Vasilevs.

— Doamna Teosva s-a dus la Dafne?

— Intr-adevăr. I se închină acolo slujitorii pînă la pămînt.

— Nu crezi, prietine, că ar fi trebuit să te duci și domnia ta, ca să vezi pe Vasilisa cea tînără?

— O, domnule, am juruit această zi Impăratului meu și dregătorilor lui și se cuvine întăi să îndeplinesc ce-am hotărît. Vor veni ei la mine și eu îi aștept. Cît a ținut postul sfintei Adormiri, servii mei au adunat și au pregătit toate cele de cuviință. Iată, azi e îngăduit să-mi hrănesc oaspeții cu pește și carne. S-au întins mesele în toate odăile și bucatele fierb și se coc în cuptoare, la cuhnii. Către al cincilea ceas, porțile se deschid și slujitorii vestesc sosirea boierilor, avînd în mijlocul lor pe Impăratul.

— Am băgat de samă, zîmbi Breb. Boierii domniei tale stau în toate răspîntiile și pe toate drumurile; își înoadă zdrențele, își astupă bubele, își redobîndesc ochii și-și ling buzele, așteptînd ceasul cînd servii domniei tale îi vor chema, bătînd cu lingurile în tipsii.

— Așa este, se veseli bătrînul. Sînt mulți?

— Prea mulți, domnul meu; sărăcimea Bizanțului e o oaste fără număr.

— Mărire lui Dumnezeu: grădinile raiului sînt destul de largi ca să-i adăpostească. Noi, aici, n-avem pentru ei decît puține încăperi. Așa că vom alcătui trei rînduri de mese; dar mai întăi și mai întăi vom primi pe cei mai sărmani, care n-au ochi și limbă și care se tîrîie fără picioare. Aceștia vor striga cel mai tare la Împăratul Isus pentru robul său Filaret. Am rînduit să vie și cuviosi părinți de la Octogon și Studion, ca să cetească în fruntea mesei, sfințind astfel bucatele cu vorbe dumnezeiești. La poarta cea mică a Vlahernelor am trimes robi, cu foc de gunoaie, steag negru și furci. Acolo vor veni în taină cei care, în cer, vor avea pe ei adevărate podoabe. Iar aici pe pămînt sînt opăriți de lepre. Își vor lua din furcile sclavilor pita și oalele de bucate, și se vor duce să ospăteze și ei în rîpile de la Kidaris.

— O, cuviosule prietine, oftă străinul, bucură-te că vei alina o clipă foamea trupurilor. Dumnezeu să aibă milă de suflete.

Bătrînul Filaret se dădu un pas îndărăt, privind cu nedumerire:

— Ai vreo suferință, prietine? Te rog, mărturisește-te.

— Kirie Filaret, nu am ce mărturisi. Eu m-am deprins, de la asinul meu, să mestec în măsele amărăciunea ca pe o hrană obișnuită, așa cum mestecă el

spinii. Dar este un suflet care n-a greșit cu nimic în această viață, așa cum nu greșește mireasma acestor trandafiri. Rîndurile de oameni s-au măcinat și împărecherile s-au făcut astfel, prin voința Celui prea înalt, încît să iasă la soarele vieții cea mai dulce alcătuire. Pare în afară de timp și depărtări. Mă înfricoșez gîndindu-mă că se va ofili. Unul dintre leproșii domniei tale o scuipă.

— Unul dintre leproșii mei? se miră bătrînul. Iartă-mă, prietine, că nu sînt cu destulă luare-aminte pentru fabula domniei tale. Mai am de dat porunci servilor. De altminteri tagma acelor nefericiți se află sub porunca marelui Papias Calimnos. Lui i-am cerut învoire să-i lase să se strecoare pînă la poarta Vlahernelor. Sună din clopote ca să se ferească lumea, și împotriva lor s-au înălțat steagurile negre și fumurile.

Străinul se plecă zîmbind spre bătrîn.

— Kirie Filaret, zise el, iartă-mă pentru poveștile mele și îngăduie-mi să stau pînă ce se va întoarce doamna Teosva.

— O aștept și eu; trebuie să vie, căci am nevoie de dînsa.

Intr-adevăr, bătrîna nu întîrzie mult. Robii o aduseră cu grăbire în patul de purpură, ca să fie de față la ospăț și să împartă bucate fericiților cerșetori.

— Ne-aduci vești bune, doamnă, nu-i așa? întrebă cuviosul Filaret, scoțînd o clipă pe fereastră fruntea-i pleșuvă.

— Negreșit.

— Copila e bucuroasă?

— Da.

— Grăbește-te, se veseli el; prietinul nostru te așteaptă ca să-i dai un leac, pentru o suferință a lui ascunsă.

Bătrîna își feri de pe față hobotul negru abia cînd ajunse în fundul pridvorului, lîngă Breb. Pe pleoapele ei vinete, străinul cunoscu arsura lacrimilor.

— Lăsați-mă, zise doamna Teosva, înturnîndu-se către serve.

Străinul o privea în tăcere. Părea liniștit.

— I-au pus hlamida și cununa, ,vorbi încet bătrîna. Impăratul a bătut din picior ; au stat asupra ei roabe. Cît soțul ei era în suferință s-a plecat umilită. Acuma nu mai plînge și-l înfruntă. I-am șoptit că n-o înțeleg de ce face asta, cînd soțul ei se întoarce către dînsa. Mi-a zîmbit și m-a mîngîiat. Am sărutat-o pe sîn și am auzit cum i se zbate inima în piept. «Mărită Doamnă, a strigat eunucul cel mare ; luminăția sa marele Vasilevs așteaptă. Alaiurile s-au înșirat ; noroadele s-au strîns la Hipodrom.» Indată au luat-o doamnele curții și au dus-o.

— Deci, doamna mea, ai dreptul să te bucuri, zise Kesarion.

Bătrîna își închise pleoapele, stăpînindu-și răsuflețul.

— Ce-i de făcut ? întrebă ea, deschizîndu-și deodată ochii asupra egipteanului. Invață-mă cum să fac ca să i se tămăduiască trupul, să aibă somn și liniște, să primească voia soțului ei. Văd că Impăratul se întoarce la dînsa ; Maica Domnului a dat ascultare rugăciunilor noastre. Sclavele mele, însă, spun că mai sînt de făcut și altele, care sînt poate în puterea domniei tale. Poate, zic iarăși ele, este aruncată asupra ei o vrajă.

Străinul își trecu mîna peste frunte.

— Intr-adevăr, doamnă, zise el, silnicia poate fi vraja cea mai înveninată.

— Așa este, încuviință bătrîna ; copila mi s-a mărturisit de mult. Dar acuma soțul ei a chemat-o să steie alături de el în catisma, cu mare strălucire.

— Asta pentru o femeie poate fi bună doftorie.

— Nu este, nu este, 'se tîngui bătrîna. S-a dus cu obrazul împietrit și cu buzele strînse.

Kesarion cobori singur, împresurat de cercu-i de întuneric, fără să-și vadă slujitorul. Era într-un ceas de trudă lăuntrică și de răsucire pentru a domoli în el însuși o fiară. Obrazu-i trist era absent pentru lumea înconjurătoare. Zadarnic se tîrau schilavii în calea asinului, întinzînd ghiara și cerșind cu glas mare. Își veni în propria stăpînire abia după ce ajunse către desimea cetății. Își lăsă asinul și servul și-și făcu domol și cu deosebită dibăcie loc prin mulțime. Straiul lui alb și mîna care sămăna ici-colo bănuți de argint îi deschiseră cale. Era însă în preajma hipodromului o îmbulzeală cum nu văzuse niciodată ; mulțimea se frămînta într-o bucurie și într-o așteptare neliniștită. Toată lumea dorea să vadă pe Impărat, ca și cum peste noapte și-ar fi lepădat pielea.

Negustători, oșteni și prostime se încleștaseră la intrări. Se bucurau că nu pot răzbi ; încercau să se cațere unii peste alții ; se întorceau către vînzătorii de covrigi cu susan și către corturile unde călugării vindeau iconițe sculptate în lemn de chiparos ; iar persienii cu obrazurile unsuroase arătau pe furiș rondele de fildeș cu zugrăveli necuviincioase.

Cînd se ridică în preajma tribunei împărătești, pe treapta unde se așeza de obicei, Kesarion văzu pe tînărul Vasilevs îmbrăcat cu scaramanghion alb, cu saghion de purpură brodată cu aur și cu hlamidă.

Se sculase în picioare ca să salute mulțimea. Cununa îi era așezată puțintel strimb pe frunte.

Tovarășa lui Doamna Maria sta în podoabele-i de aur ca o imagine sfîntă dintre acelea pe care aveau narav să le lovească isaurienii, desfăcîndu-le în două părți : aurul pentru ei, chipul pentru gunoaiele cetății. Kesarion Breb răpi pentru el chipul, lepădînd aurul. In urletele și hăulirile amestecate cu pulberi ale acelei mulțimi cu guri mari și negre, el păru a sta liniștit pînă ce imaginea tresări în privazu-i scump, ațintind asupra lui ochi plini de bucurie ori de spaimă.

«Inima mea te-a găsit, îi zise Kesarion fără cuvinte. Clipa aceasta zadarnică putem s-o lăsăm să se înalțe în soare ori să cadă în Propontida ; avem înaintea noastră veșnicia întristării.»

— Fericitule Santabarenos, vorbi el pe cînd tumultul se alina și Impăratul se așeza la locul său ; tu îți înțelegi mai bine destinul și nu te abați din calea vieții tale.

— Despre cine vorbești, domnule ? îl întrebă negustătorul de alături.

— Despre un filosof, de la care am multe de învățat.

— E un epicureu ori un stoic ?

— E o ființă care cunoaște frîul și-și duce cu vrednicie povara.

— Iată, într-adevăr, o învățătură nouă. Unui asemenea filosof m-aș supune și eu dacă n-aș fi așa de hărțuit de călătoriile mele : cînd la Alexandria, cînd la Vavilon, cînd la Bizanț. Ce se întîmplă, domnule ? Impărăteasa s-a retras cu grăbire ; o sprijină de subsuori însoțitoarele și o duc.

— N-am băgat de samă nimic, răspunse Breb. Nu mă gîndeam decît la ale mele.

Impăratul privea piezîș, arătîndu-și dinții în barba-i neagră. Dădu porunci către slujitorii dindărăt, apoi reveni spre popor, încruntat și trufaș.

— Fericitule Santabarenos ! murmură a doua oară Breb cu întristare.

XIV

Despre o pasere măiastră cu ochi și glas de om.

Cea dintăi veste bună, după primenirea Impărăției, a cîntat-o paserea măiastră din grădinile de la Eleferion.

Au auzit-o din nou copiii care se jucau în colb dincolo de ziduri și au stătut atenți uitîndu-se unul la altul ; apoi și-au plecat urechea spre alt zvon care venea de către mijlocul Cetății.

Cînd s-a arătat alaiul, ei se cățăraseră în pomi și pe acoperișuri, în ulițile din preajma palatului Impărătesei. Drumul îl deschidea o eterie de maglabiți, cu suliți. Impăratul venea după aceea, între varangi. Calul pe care stătea el cu mîndrie avea frîiele bătute în aur și argint, purta pieptar dințat și corn de aramă în frunte. Era un cal alb, care părea a-și înțelege mărirea ; părea și el mînios și trufaș ca și stăpînul său, amenințînd din cînd în cînd cu cornul înainte și bătînd din cînd în cînd mai tare ulița cu copitele, în salturi neașteptate. Constantin-Impărat ținea în șold mîna liberă. Privea fără să vadă pe nimeni, ațintind propria-i mărire întru care se vedea ca un alt Alexandru Macedoneanul.

Alți maglabiți încheiau șiragul. Tînărul Vasilevs nu luase cu sine nici un dregător, căci nu se ducea la

Elefterion decît pentru dragostea pe care voia s-o dovedească maicei sale.

Lipsa celor care stau la porunca marelui stăpîn pentru rînduiala Impărăției putea să arate că Vasilisa Irina rămînea în afară de treburile puterii. Constantin ținea să se vădească și asta. Dar apariția lui Mihail Lahonodracon, bătrînul strateg al iconoclaștilor, care-și luase loc de frunte lîngă Constantin tînărul, ar fi fost o umilință pentru Vasilisa Irina; deci purtarea Impăratului putea avea și o înfățișare de cuviință către cea care-l purtase în sinul său. Toate și le alcătuiau și le răstălmăceau în mintea lor cetățenii, dînd glas în calea alaiului.

După trecere de un an, acest drum Constantin îl făcea pentru a zecea oară. Între întăiul și al doilea alai, după cît își aduceau aminte locuitorii din acea parte a Cetății, trecuse vreme destul de îndelungată. De la al treilea, alaiurile se îndesiseră.

Copiii acățați pe acoperișuri dădeau lămurire mamelor lor, care-i priveau de jos rizînd.

— Paserea cea pestriță din grădina palatului a strigat de două ori: Constantine-Constantine!

Într-adevăr, de cîte ori striga paserea, se vestea și alaiul.

— Care pasere? întrebau unii dintre bărbați.

— Paserea pestriță, răspundeau muierile. Știu și copiii că în grădina palatului s-arată din vreme în vreme o pasere pestriță.

— A văzut-o cineva?

— Nu s-ar putea spune că a văzut-o cineva anume, dar este. Dacă n-ar fi nu s-ar povesti. Spun și unii slujitori de la Elefterion că Teodota, fiica lui Gherontie Strategul, ar avea asemenea pasere. Deci nu mai poate fi îndoială.

— Dar a auzit-o cineva strigînd?

— Au auzit-o copiii.

— Poate strigă fiica lui Gherontie, își făceau socoteală romeii, privindu-se pieziș și rizînd. Unii au văzut paserea fără s-o audă. Alții o aud fără s-o vadă. Dar fiica lui Gherontie este, și are un glas dulce. Precît s-a văzut, nu se află în toată cetatea altă muierușcă mai minunată la umblet și la privire. Cînd umblă și cînd privește, nici nu mai are nevoie să vorbească.

Un străin cu strai alb, pe care-l vedeau cîteodată localnicii din acele uliți, stătea și el în preajma sfatului, privind către porțile de la Elefterion unde intrase alaiul. Avea alături un asin cu zurgălăi de argint și un slujitor uriaș.

Copiii coborîră de sus și veniră la dînsul cu prietinie.

— Constantine, zise el, scoate din desagă dreptul acestor prunci și-l împarte.

Omul cel mare vîrî mîna în sacul de la șold și scoase lucruri dulci, pe care le dărui pe rînd omușorilor. Cu strigăte bucuroase, brîncindu-se, alungindu-se și sărind într-un picior, copiii se depărtară.

— Acuma înțeleg eu care paseri chemau, și pe care Constantin, se veseli cetățeanul cel vorbareț. De cîte ori trece alaiul, de atîtea ori le vine asemenea dar.

— Nu ai putea oare să înțelegi și ce caută străinii la curtea Impărătesei? întrebă femeia.

— Nu știu; îmi închipui că se duc s-asculte ce glăsuiește paserea cu pricina. E o pasere care va fi știind toate și spune multe...

Era o zi călduță de sfîrșit de iarnă. Către miazănoapte, cerul se boltea verziu ca piatra de chiclaz; spre miazăzi coloarea i se îmblînzea într-un albastru de floare. Vîntul sufla moale din Arhipelag; dintr-acolo aducea pe luciul apelor, pînă în Cornul de

Aur, corăbioare cu pînzele umflate. Crengile desfrunzite porneau muguri noi; șiragurile sumbre de chiparoși șușuiau un cîntec moale pămîntului, trezindu-i visurile amorțite. Sunau clopote; scînteiau turlele bisericilor. Împăratul voia să uite o clipă de grijile grele ale lumii. De la o vreme avea tot mai multă dorință să vadă pe maica sa. O poftise într-un timp să se așeze la Augusteon, cerîndu-i sfat pentru treburile Împărăției. Acuma o chema iarăși alături de el, pe cînd Împărăteasa părea a iubi neîncetat singurătatea ei de la Elefterion.

Slujitorii deschiseră porțile dînd glas de slăvire marelui Vasilevs. Împărăteasa ieși pînă la treptele de marmură, între coloane, în straiu-i mohorît, cu fruntea și tîmplele sub broboadă cernită. Se plecă în fața fiului său. Împăratul descălecă, veni repede să-i sărute mîna. Se îndreptă apoi cu falâ, privind spre femeile și fecioarele Împărătesei. Slujitorii și hadîmbii îngenunchiară; doamnele și fecioarele făcură metanie, atingînd lespezile cu dosul palmei. Cînd își ridicară obrazurile, rămase între ele, zîmbind către Împăratul său, Teodota. Privirea lui Constantin se lumină.

— Doamnă, zise el întrînd alături de Vasilisa Irina sub boltă, apoi în cubuclion, am venit din nou să mărturisesc mamei mele și tovarășei mele la împărăție, că-i simțesc lipsa și că o doresc aproape de mine.

— Fiul meu, răspunse Despina, grijile mele acum sînt mai mult pentru suflet și pentru sfintele lăcașuri ale lui Dumnezeu. Îmi pregătesc odihna cea din urmă.

— Pînă atuncea, Doamnă, mai este timp. Pînă atunci am nevoie de înțelepciunea maicei mele, care s-a dovedit folositoare Împărăției. Am fost nevoit, anul trecut, să ies din Bizanț către hotarele bulgarilor. Cu ajutorul lui Dumnezeu și al Maicei prea curate,

am bătut și am supus pe acești varvari. Iată, acum vine vremea să pășesc în Asia împotriva ismailitenilor. Avem acolo de făcut și alte rînduieli. Știind că la Bizanț rămîne înțelepciune, puterea mea sporește, deci mă pot întoarce mai curînd.

— Într-adevăr, încuviință doamna Irina, și un împărat are drept la această simbrie, care se chiamă tîlna, și pentru aceasta au fost clădite palatele din grădina sfîntă de către împărații dinaintea noastră. Doresc să calci în picioarele calului măriei tale pe toți vrăjmașii, și să te întorci cît de curînd la desfătările ce ți se cuvin; dar te rog să nu-mi dai pedeapsa de a vedea în fiecare clipă la Augusteon alături de mine chipuri de care mă înfricoșez.

Împăratul rîse, arătîndu-și colții albi de lup în barba-i creață. Era frumos și înalt. Căuta cu ochii grupul femeilor, care rămăsese sub boltă, în urmă.

— Fii liniștită, mamă, vorbi el cu glas mai scăzut. Nevoile oștilor din Tracia m-au îndemnat să trimet acolo pe bătrîn.

— E o veste destul de bună, se învoi Vasilisa. Dar după ce împlinește porunca pentru care-i trimes, Lahonodracon se întoarce să se așeze iar în scaunul în care a fost poftit. Poate fi un slujitor credincios împăratului său; dar eu rog să fiu iertată că nu-l pot suferi în apropierea mea. Pentru asta îmi prieste mai bine la Elefterion.

— Știi totuși prea bine, mamă, că nu se poate întoarce decît după altă poruncă. Un oștean e bun acolo unde socoate de cuviință stăpînul său. Mă învoiesc a feri pe măria ta de privelistile care nu-i plac; mă învoiesc eu însumi să uit ceea ce mi-a fost poate nesuferit. Înștiințează de mila noastră pe Stavrikie, în surgunul său.

— Pot oare, într-adevăr, nădăjdui că slujitorii mei vor găsi iertare?

— Vor găsi, pentru că au stat cu credință sub mîna care i-a ocrotit. Nu mai păstrez în mine mînie decît pentru acei care, fiind ai mei, m-au vicleni t. Insfîrșit, astăzi nădăjduiesc că se va închide rana care a sîngerat în mine atîta vreme. Am primit răspuns că prietinul nostru Alexie și-a părăsit oștile și războiul și vine la mila noastră, ca să primească răsplată.

— Va cere, negreșit, cinstea triumfului în Hipodrom.

— Se poate. Oamenii mei îl așteaptă cu vorbe de salutare din parte-mi. Îl vor pofti în trieră și-l vor trece Bosforul, aducîndu-mi-l.

— Îl vei primi și-l vei lăsa să-ți vorbească?

Constantin își arătă colții rîsului.

— Nu știu; se va vedea. Mîni vei fi și măria ta la Augusteon.

Împărăteasa păru a sta o clipă la îndoială.

— Împăratul nu îndrăznește a-ți porunci, Doamnă, stărui Constantin. Te roagă.

Irina îi întinse mîna. El o cuprinse, sărutînd-o pe amîndouă părțile: pe dos și în palmă; o reținea ca să-și vadă bucuria în pietrele nestemate ale inelelor.

— Prea iubitul nostru fiu îmi va îngădui totuși să întreb și pe sfătuitorii mei cei fără de greșală. Începe în paraclisul palatului sfînta slujbă; mă duc să îngenunchez la icoana Prea Curatei.

— Pot merge și eu?

— Doresc să fiu singură. Femeile și fecioarele mele rămîn aici.

Despina se retrase cu zîmbetu-i nehotărît. Împăratul păși pînă la fereastra naltă ca să vadă grădina, aurită de răsfrîngerile din urmă ale asfințitului.

În gang, pe cînd el sta întors cu spatele, femeile curții șopotiră o clipă, apoi foile rochiilor lor fîșîiră. Întorcîndu-se, Constantin găsi înainte-i pe Teodota. Veni către ea cu ochii aprinși, o cuprinse în tăcere. Ea i se alipi numaidecît, încovoindu-se ca o iederă. Cu pleoapele lăsate își pleca fruntea subt umărul lui. C-un scîncet subțirel, ceru intrare înlăuntru, unde se zbătea tumultul cărnii.

— Se întoarce Vasilisa, se tîngui ea, ferindu-și buzele vopsite. El o smunci în sus, ridicînd-o în brațe, căutînd alte locuri goale, pe care le scurma cu barba. Trupul ei începu a rîde tremurat și subțirel.

— O, Teodota, oftă Constantin ca după o silință trudnică, mîni vine Împărăteasa la Augusteon.

Fata se veseli.

— Ai dreptate să te veselești, Teodota; căci nu vorbesc de maica mea, ci de împărăteasa cea adevărată, după care tînjește ființa mea. Vin aici ca să sufăr. Acolo, însfîrșit, voi avea alinare.

— Deci slăvita mea stăpînă s-a învoit să iasă de la Elefterion?

— S-a învoit. Îi pun totul la picioare. Nu am nevoie decît de tine.

Ea i se strecură din brațe și-i căzu la genunchi. El o ridică iarăși spre el. Se auziră pași în gang.

Cînd tînărul împărat ieși întru întîmpinarea maicei sale, avea sprînceana încruntată și amenințătoare așteptîndu-i răspunsul. Dar Vasilisa zîmbea cu blîndețe.

— Mîni, vorbi ea, voi fi alături de iubitul meu fiu la Augusteon și vom primi împreună pe Alexie Moseles, ca să-i dăm răsplata pentru faptă.

— Mîni va fi cea mai frumoasă zi a vieții mele, răspunse Constantin, întorcînd privirea către femei și

căutînd între ele pe ceă care abia i se desfăcuse de grumaz și-i lăsase flacăra în sînge.

A doua zi poporul binecredincios a văzut cu mare bucurie pe Împărătească trecînd la palatul cel mare. Era cu alai de oști și de patrici. Își pusese haina ei de purpură stînjinie și cununa, dovadă că se hotărîse a părăsi singurătatea. Iar monahii, cunoscînd în visuri sfinte, peste noapte, dumnezeiasca schimbare, sunau clopotele în turnuri ; unii ceteau rugăciunile, alții sporeau alaiul, încît erau ulițile pline de negreața lor.

În preajma hipodromului s-au îmbulzit și vizitiii albaștri călări ; au prins a suna țimbalele și trîmbițile cîntarea biruitorilor.

La Sfînta Sofie a ieșit cadelnițînd, între clerici, prea sfințitul kirio-kir Tarasie. Iar la poarta cea mai dinlăuntru, însuși Constantin-Împărat a stat întru întîmpinarea mamei sale.

Unii dintre cuvioșii părinți călugări au dus veste de mirare în cetate că nu s-ar fi arătat la acea primire împărătița cea tînără Maria. Se spunea cum că ar fi fost bolnavă. Alții chibzuiau că i-ar fi poruncit Împăratul să stea în ghinekeu, ca să nu s-arate dintrodată două împărătese.

Se aflau negustători vicleni care nu se sfiau să încredințeze pe cine voia să-i asculte că totuși, la acea priveliște, a fost o a treia împărătească. O așteptau eunucii și un ghinekeu al ei la Dafne, pe cînd Doamna Irina rămînea în Augusteon, iar cealaltă, adică amnianca, era mutată în pripă și în ascuns la Halki.

Acolo, la palatul de la țărmul mării, se afla și altă ființă care nu se putea învrednici să vadă bucuria de pe obrazul lui Constantin. Era Alexie Moseles, foarte mirat că marele său stăpîn arată așa de puțină grabă

să-l cheme la mila sa. Puțini dregători de altminteri se puteau învrednici de asemenea cinste.

Trei zile numai Împărăteasa Irina singură, fără fiul său, a stat în triclinion dînd porunci. În ziua a treia a venit să îngenunche în fața ei și să-i sărute mînile, vărsînd lacrimi de bucurie, Stavrikie.

Cînd s-a ridicat din umilință și slujitorii i-au pus pe umeri haina dregătoriei lui vechi, unii dintre curtenii care se aflau de față au dat semne de mare plăcere, cunoscînd în această faptă o lucrare dumnezeiască. Iar Stavrikie, după ce a mai îngenunchiat o dată, s-a sculat cu înfățișarea lui știută privind, ascultînd, amirosind cele mai ascunse dorinți și hotăriri ale doamnei sale.

— Prea mărită și prea înțeleaptă stăpînă, a zis el, binevoiește a-mi îngădui să mă înfățișez la domnul meu Împăratul, să-mi plec fruntea la picioarele sale, mulțămindu-i pentru iertare și pentru nesfîrșita lui bunăvoință.

— Să-l lăsăm să se odihnească și-n această zi a treia, a zîmbit Despina. După suferinți și trudă, are dreptul la tihnă. Se cuvine și împăraților ceea ce oamenii de rînd au cu prisosință. Mîni însă vei binevoi, credinciosule al nostru slujitor, să te afli în al treilea ceas, la porunca măriei sale. Căci ne vom aduna aici, să hotărîm dreaptă răsplată lui Alexie polemarhul.

Deci abia în ziua a patra, fiind în grădinile palatelor strălucire de primăvară, cu caiși înfloriți, dregătorii și oștenii s-au putut bucura de vederea lui Constantin.

În ziua aceea n-a mai fost nici o îndoială în privința zvonurilor pe care le strecurau cu cea mai mare taină hadîmbii. Trecînd de la Augusteon către Halki, Constantin a ridicat ochii, clipind în soare. Într-un heliacon, la Dafne, s-a arătat numai o clipă cea că-

reia lumea începea să-i spuie împărăteasa a treia. Muții și-au plecat frunțile ; hadîmbii s-au săgetat cu privirile. Dregătorii s-au uitat senini unii la alții. Despina și Stavrikie n-au știut cu desăvîrșire nimica.

Insă paserea cea necunoscută, care e totdeauna unde trebuie, a strigat în Cetate din turn în turn și de pe acoperiș pe acoperiș că Impăratul a călcat în picioare cununia și a desfăcut ceea ce numai Domnul Dumnezeu are putere să desfacă.

Impăratul leapădă pe nepoata cuviosului bătrîn de la Amnia, cea care a fost hărăzită Bizanțului de prea curata Fecioară. De trei zile Doamna Irina îl roagă pe Constantin să nu săvîrșească asemenea faptă și el stă încruntat în hotărîrea lui.

Trebuie să fie la mijloc un demon, ori un farmec. Abia acuma are să se vadă folosul pe care-l pot aduce cuvioșii monahi adunați în sfintele mănăstiri la sfintele icoane. Oamenii greșesc, chiar cînd sînt împărați, iar cuvioșii părinți se roagă sfinților și lui Dumnezeu, arătîndu-le ce s-a întîmplat. Sfinții se scoală și vin la scaunul Impărăției celei de sus, Maica Domnului stăruiește, și Dumnezeu întinde dreapta sa, poruncind să fie iar bine. Tot astfel se întîmplă cînd se iscă răscoale și războaie, cînd bîntuiesc boliști și foamete, cînd se cutremură pămîntul ori mînîncă vîrcolacii luna. Lumea se înfricoșează, cuvioșii părinți se roagă, Impăratul ceresc își trimete slujitorii nevăzuți, cîrngul vieții intră în rînduială.

In acele trei zile tînărul împărat n-a avut gînd bun nici în alte afaceri. In privința lui Alexie, Impărăteasa dorise să fie altfel. Insuși Stavrikie stăruise cu glas încet și cu mare supunere. Impăratul bătuse cu sabia în mozaic, privind neînduplecat în juru-i. Trecînd pe sub heliaconul de la Dafne, i se îmblînzise privirea.

Dar cînd ajunse la Halki, pe terasa de deasupra mării, privirea i se înăspri sub sprîncenele coborîte.

Pe Propontida licărea aur. Spre insulele Principilor plutea ceață albăstrie. Nici o adiere nu susura în grădini. Pomii înfloriți stăteau între chiparoși cu luminile lor albe, împrăștiind mireasmă subțire. Muții aduseră pe Moseles de subsuori, ajutîndu-l să se închine domnului său.

Insfîrșit, biruitorul din Asia putea să se veselească.

Dar Constantin îl privi numai o clipă, cu obrazul neclintit. Apoi ochii lui se întornară spre lucirea mării și spre picla depărtării.

Gidea păși grăbit dintre slujitorii de rînd, făcîndu-și loc cu fruntea plecată. Muții se atîrnară în jurul polemarhului. Omul cu strai roș și cu tidva rasă îi atinse pe rînd ochii cu fierul aprins. Dînd urlet de moarte, prietinul Impăratului se răsuci pe spate. Atunci Constantin își mai întoarse o dată privirea. In clipa următoare omul dispăruse. Mugetul i se zvîrcoli sub pămînt, coborînd în adîncime.

In tăcerea albă care se întinse, veniră pe vîrful chiparosului celui mai apropiat doi domnișori cu pene colorate, picurînd din ciocurile lor mici cîteva sonuri fine.

— Să mergem, porunci Impăratul. Avem alte treburi. Ne așteaptă ziua de mîni.

Vremea stătu neschimbată. Intr-aceeași lumină sfîntă și într-același loc fericit, a doua zi, slujitorii au țintuit pe cei cinci monahi unchi ai Impăratului, frații lui Leu-Isaurianul. Lui Nikifor, gidea i-a crăpat ochii. Celorlalți cuvioși și mărîți kezari Cristof, Niketas, Antim și Evdokim, le-a tăiat limbile cu briciul, lepădîndu-le pe pardoseala de marmură.

«Împărăteasa e nemîngîiată pentru asemenea fapte», dădea de veste paserea nevăzută zburînd cînd la Cele Șapte Turnuri, cînd la Vlaherne.

După ce toți smochinii din Bizanț se scuturaseră de flori, veni și prea sfințitul Platon din singurătatea lui de la Sakkoudion ca s-audă veștile cele de necrezut.

Nu se poate să fie nimic adevărat, își zicea el. Fără îndoială, precum e obiceiul în această minunată cetate, meșteri care sleiesc un clopot pentru o sfîntă mănăstire au dat drumul în lume unor minciuni mari, ca să facă zvoană și astfel clopotul să dobîndească frumos și înalt sunet.

Îndată ce descălecă la Sfîntul Pantelimon, trimese știre la casa egiptenilor. Constantin, slujitorul cel uriaș, se înfățișă chiar în aceeași după-amiază, bătînd metanie și sărutînd dreapta prea sfințitului.

— Prietine Constantine, îi zise părintele episcop, ce veste bună îmi aduci ? Nu cumva stăpînul tău a ieșit la petrecere de primăvară în afara cetății ? Căci așa este obiceiul aici, în aceste zile desmierdate.

— Prea sfințite, răspunse slujitorul, stăpînul meu se găsește la egipteni.

Întorcîndu-și pliscul și ochii rotunzi, episcopul băgă de samă că slujitorul are obrazul mohorît de întristare.

— Ce este ? tresări el. Fratele meu e bolnav ?

Slujitorul clătî nedumerit din cap.

— Prea sfințite părinte, nu pot să știu nimic. Iată a opta zi de cînd nu mi-i îngăduit să-l văd. Stă singur în chilia lui. Și slujitorii n-au voie să pătrundă nici în odăile din preajmă. După cum a poruncit, îi punem, în fiecare sară, un ulcior cu apă, pe care-l ia singur, fără să-l vadă nimeni. Se roagă și postește. A mai făcut și altădată asta la Egipet.

— Din ce pricină ?

— Nu pot ști, prea sfințite. Eu sînt un slujitor prost.

— L-ai văzut ?

— Nu.

— Atunci de unde știi că se roagă ?

— Nu știu, prea sfințite, dar îmi închipui. Poate nu spune nici o rugăciune și stă numai așa, uitîndu-se într-un singur loc. De asta mă tem eu mai mult. Trebuie să aibă mare mîhnire.

Părintele Platon stătu cugetînd. Pofti după aceea la sine pe egumenul sfintei mănăstiri și-i ceru știri din lume. Cuviosul Amos era ca totdeauna foarte grăbit și-și scutura pletele creț, sufiind în pielea-i neagră și lustruită întinsă prea tare pe trupu-i scund. Știa toate, căci umbla întruna în cetate. Despre egiptean însă nu putea spune nimic.

— S-a vestit ceva despre el ?

— Prea sfințite, n-am aflat nici o știre.

— Poate ai aflat despre cinstitul nostru prietin kir Filaret.

— L-am cercetat în ziua sfintei Intrări în Biserică, prea sfințite, cînd a dat iarăși ospăț sărmanilor săi. L-am văzut vesel și m-am bucurat și eu.

— E adevărat ce se zvonește de la Împărăție ?

— Toate cele bune, prea sfințite, sînt adevărate, căci acuma s-a întors la Augusteon stăpîna noastră Doamna Irina. Din ziua cînd s-a așezat iarăși întru strălucirea sa, undelemnul ni se pare mai gustos.

— Mă bucur de asta, frate Amos. Se vorbește despre kezari, cum că ar fi fost supuși gîdei.

— O, prea sfințite părinte Platon, se tînguî cuviosul Amos, înălțînd brațele-i scurte ; din acea zi Doamna noastră n-are mîngîiere. A trimes luminări

și a poruncit rugăciuni la toate sfintele lăcașuri. Nepotul Copronimului e mai greu de stăpînit decît ne închipuim noi. S-aude și despre altele, prea sfințite, și are să se mai audă, căci răutățile spurcăciunii sînt fără de număr.

— Iată de ce mă temeam, suspină episcopul.

Părintele Amos se grăbi să întărească:

— Adevărate sînt cele bune, prea sfințite; adevărate sînt cele rele. Dumnezeu pe toate le pune în cumpănă și le cîntărește, plătind fiecăruia după maria pe care a adus-o. Faptele smintite ale neprietinilor noștri sînt pentru noi pasat dulce, căci știm că va sta asupra lor un județ înfricoșat.

Episcopul privi pe gînduri către cuviosul egumen. O clipă, pe obrazul lui mihnit avu o ușoară lumină de zîmbet, aducîndu-și aminte de animalul pe care-l presupunea Breb în ființa scundă a părintelui Amos. Se gîndi să se întoarcă la servul lui Kesarion. Ieși iarăși în pridvor. Slujitorul sta rezemat de un stîlp, cu fruntea plecată și pletele atîrnînd în ochi.

— Constantine, porunci episcopul, du-mă la stăpînul tău.

Slujitorii aduseră asinul și ajutară bătrînului să încalece. Prin ziua limpede de primăvară, prin zvonul cetății, prin furnicarea din ulița zarafilor, prea sfințitul Platon trecu întors în sine și străin de toate. Cobori neliniștit sub pilaștrii de marmură, strînse pe trupu-i uscat haina neagră, ferindu-se de atingerea robilor și intră călăuzit de Constantin. După ce străbătu săli, ieși într-o grădină dinlăuntru. Văzu oameni cu obrazurile măslinii, înveșmîntați în alb. I se închinară, lăsîndu-l să treacă. În fund, sub platani, se deschideau ganguri negre.

Slujitorul se opri.

— Prea sfințite părinte, mormăi el; de aici nu mi-i îngăduit să trec mai departe. Intră sfinția ta pe această ușă. Stăpînul meu va ști îndată cine vine. Dacă nu dă semn și nu răspunde, eu mă aflu aici, la porunca prea sfinției tale.

Episcopul intră, nu fără oarecare sfială. Era în această curte veche a egiptenilor o liniște care nici nu putea fi bănuită de trecătorii prin ulițile apropiate. Un cocor îmblînzit ieși din gang și trecu pe pajiștea grădinii, la havuzul din mijloc.

După ce făcu cîțiva pași în ceea ce i se părea întunecime, prea sfințitul Platon găsi un loc rotund unde curgea o lumină slabă de deasupra, prin acoperișul de sticlă verde. Pe ziduri erau hieroglife și zugrăveli. Unele îi erau cunoscute, din învățăturile acelui timp.

Cunoscu, deasupra unei uși scunde, între două coloane subțiri, ochiul lui Dumnezeu, între raze și în litera sfîntă numită Deltha.

O altă ușă mai îngustă, cu canat de cedru, se deschise fără zgomot alături.

În cadrul ei, părintele episcop cunoscu pe Kesarion. Se duse către el. Străinul îi făcu loc, fără de nici un cuvînt.

Părintele Platon se găsi într-o chilie cu pereții lucii, c-un pat sărac și c-un scaun, cu două ferestre înguste așezate sus, primind lumină din cerul albastru. Era o cămăruță de osîndit.

Episcopul se înfricoșă, crescîndu-și ochii rotunzi.

— Mi-i îngăduit oare să vorbesc și să te întreb? șopti el.

Prietinul lui era slăbit, cu pleoapele obosite; dar privirile-i luceau de foc lăuntric.

— Părinte, sînt bucuros c-ai venit, zise Breb. Astăzi mi se isprăvește singurătatea.

— După cît înțeleg, ajunezi de nouă zile, se miră părintele Platon. De ce ți-ai hotărît asemenea pedeapsă ?

— O, părinte și prietine, nu e pedeapsă. Am stat cu mine însumi, trudindu-mă să desleg întrebările fără de răspuns. E nevoie pentru asta de tăcere și singurătate. Desfăcîndu-mă de tot ce atîrnă și întunecă, m-am dus să văd numai cu duhul. Orbul care-și pipăie drumul morții a lovit cu ghiara pe ființa curată care-l însoțea. Isaurianul face parte din acele vietăți în care întîrzie formele fără conștiință. S-ar fi cuvenit copilei doamnei Teosva alt destin.

— Prin urmare e adevărat ? Nu mai poate fi nici o îndoială ?

— Nu mai este nici o îndoială.

— Deci îl lovește blăstămul bătrînilor isaurieni ? Ucide și zdrobește. Mîni se va ridica și acesta împotriva sfintelor icoane.

Breb privi țintă pe bătrîn și zîmbi ușor. Stătu tăcut pînă ce monahul își simți sîngele bătînd în tîmple. Zidurile lucii se umbriră. Ferestrele de sus se albăstriră.

— Am să-ți împărtășesc o taină, părinte, zise Breb, urmînd a-l privi stăruitor. La întrebarea care scurmă în mine ca un vierme, știu că nu este răspuns. De ce sufere nevinovatul noi nu putem cunoaște în timpul nostru mărginit. Dar știu cine a tulburat mintea Isaurianului și cine i-a întărit brațul. A căzut Alexie, au fost loviți kezarii, e strivită Împărăția Maria, se vor zvîrcoli în sîngele lor trupele armeniace care se scoală pentru Moseles ; vor veni sfinții episcopi să-l blastăme și vor fi păliți peste

gură ; toate se vor face, ca să se bucure noroadele cînd îi va fi sosit pieirea. Toate acestea le face lupoaica.

— Nu înțeleg bine, șopti părintele Platon. Nu înțeleg de ce.

— Părinte și prietine, zise Breb, scoală-te de aici dacă socoți că trebuie și du-te la Augusteon, cerînd Doamnei Împărătese a lumii să ți se mărturisească.

— Pot îndrăzni să-i cer ? Mă chiamă pentru asta cînd are bunăvoință.

Kesarion privi un răstimp țintă pe episcop.

— Bine, dacă nu te duci domnia ta acolo, va veni ea aici, hotări el, c-o voce care i se părea părintelui Platon că sună de departe. Binevoiește, sfinte părinte, a cunoaște foamea în veci neistovită. Ca să se îndestuleze de zădărnicia măririi, Doamna Irina împinge lîngă abis pe fiul ei. Acum vei înțelege de ce i-a pus alături o soție aleasă de puterile divine. Ca nelegiuirea lui de astăzi să se arate mai înfricoșată.

Glasul egipteanului păru a se cufunda în pămînt. Se făcu întuneric deplin. Prea sfințitul Platon văzu în fața lui pe mărita Împărătească. Era în scaunul ei de aur, întru strălucire. Îi scînteiau pietrele nestimate și-i fremătau nările. O întrebă, fără glas și fără vorbe lămurite, numai cu sufletul.

— O, părinte, îi șopti Breb, după ce vedenia se stînse, eu am fost solul care am adus o floare curată și am aruncat-o într-o volbură prihănită.

Cuviosul părinte Platon se cutremură de acel glas ; pipăi prin întunecime, căutîndu-l cu teamă, ca și cum omul nu mai era acolo, și numai glasul acela de durere rămăsese în locul lui, ca o ființă de sine stătătoare.

XV

In care, celor fericiți și nefericiți li se încheie timpul.

Cînd cei doi prietini ajunseră la casa bătrinului Filaret, găsiră împrejurimea înțesată de cerșetori care se jeluiau cu glas mare. Se atîrnau de zaplazuri, se îmbulzeau la poartă, călcîndu-se și încălecîndu-se. Slujitorii îi puteau cu greu stăpîni. Toți voiau să străbată la bunul lor părinte și ocrotitor, ca să-i vadă că sufăr pentru nenorocirea ce i se întîmplase. La o jelanie așa de trudnică și la atîtea lacrimi s-ar fi cuvenit numaidecît jitnicerului și pivnicerului să înțeleagă ce au de făcut, aducînd năpăstuiților lumii cele de mîncare și cele de băutură, căci cu aceasta se îndeletnicesc oamenii și la bucurie, și mai ales la întristare.

Spătarul Ioan pusese și el sprijin slujitorilor pe cei doi candidați care-l întovărășeau. Oștenii trăseseră săbiile, punîndu-le în gîtul celor care veneau pe picioare. Pe cei care se tîrau pe pămînt îi loveau cu gambierele lor de fier.

Prin atîta calicime era greu de răzbit. Părintele Platon și Breb se opriră privind. Mai tare răcneau ologii, blăstămînd și amenințînd cu război. Dar la vederea egipteanului învălmășeala și încleștarea se potoliră. Acest străin avea obicei să întindă slujitorului său cel uriaș o pungă în care erau bani de aramă. Slujitorul dădea fiecăruia dreptul său, dacă se rînduiau toți, trecînd în liniște, fără să atingă haina albă a stăpînului. Astfel se deschise loc atîta timp cît cei doi oaspeți trecură.

În pridvor se adunaseră într-un colț femeile tinere, în straie cernite. Cum veni părintele Platon către ele,

începură a se tîngui, lepădînd lacrimi pe mîna pe care o sărutau.

În cea dintăi odaie stăteau cîțiva bărbați și monahi. Se uitau pe fereastra deschisă în grădina cu trandafirii înfloriți. Către ei trecură roabe cu băuturi răcoritoare.

Pe cuviosul Filaret îl găsiră singur, lîngă doamna Teosva. Un cuvios călugăr cetea lîngă o făclie de ceară. Bătrîna sta întinsă pe un divan scund așternut cu covoare de purpură. Avea ochii închiși, obrazul încă întristat, mîinile legate pe piept cu fir de mătasă. Pe aceste mîini mici cu degete subțiri, lucea o cruce de aur și un ban nou din același metal, pentru plata vămii la vadul celeilalte vieți.

Bătrînul nu era întristat. Fața-i frumoasă încununată cu păr alb era numai puțintel nedumerită. Se închină către prietinii săi, îi cuprinse de cîte o mînă, aducîndu-i spre tovarășa vieții sale. Ar fi vrut el însuși să ceară o deslușire.

Își descleștă cu greu glasul:

— Acuma ce fac eu? Doamna mea mă lasă...

Monahul cel bătrîn își întrerupse cetirea.

— Pîn-acuma n-a grăit nici un cuvînt, șopti el către episcop.

Bătu metanie, sărută mîna părintelui Platon și se întoarse lîngă făclie și lîngă carte.

Kir Filaret îl urmări cu ochii fără să-l înțeleagă ce-a spus.

— Ce fac eu? întrebă el iar pe oaspeți.

Apoi se feri, privindu-i cu luare-aminte.

Prea sfințitul episcop salută pe moartă și rămase la căpătăiul ei, cu ochii pe jumătate închiși, șoptind o rugăciune pentru sufletul care trecea la judecată.

Breb se opri în partea cealaltă, la picioare, ca să poată privi drept pe zeița adormită.

— Doamnă, o întrebă el, fără a-și mișca buzele, înainte de această călătorie ai văzut pe copilă?

Obrazul bătrînei păru a se umbri. N-o văzuse.

Părintele Platon se întoarse către kir Filaret.

— Cum s-a întîmplat? ce-a fost? întrebă el.

Bătrînul ridică din umeri.

— Am stat amîndoi de vorbă ieri după amiază, zise el. Ne-am adus aminte de Amnia. Ei îi părea rău după acel loc și după acel timp. Am poftit un pahar de vin. Cum îi era obiceiul, n-a dat poruncă unei roabe. S-a dus singură să mi-l aducă. A venit, mi-a pus paharul pe masă. După aceea a șoptit: «Domnul meu, doresc să mă duc la copila noastră». A vorbit iar: «Domnul meu, sînt slabă, n-am să mă pot duce; trebuie să vie ea la mine». N-am avut cînd bea vinul. I-au crescut ochii în cap, a suspinat, mi-a făcut semn ca și cum m-ar fi respins, și și-a plecat fruntea. Asta a fost. De ce m-a respins?

— Prea cinstite kir Filaret, grăi Breb, nu te-a respins. Ți-a cerut să te duci unde-i era gîndul.

— Într-adevăr, așa trebuie să fie. Eu n-am înțeles. Am trimes răspuns la Impărăție. Văd că pînă acuma Impărătița noastră n-a venit.

Oaspeții tăcură.

— Kir Filaret, vorbi străinul, n-au întîmpinat-o cumva slujitorii pe doamna Teosva cînd a plecat de lîngă domnia ta? Nu i-au vorbit? Nu i-au adus carte?

— Într-adevăr, se miră bătrînul, au fost sosit în pripă două femei. Au spus un cuvînt și s-au dus. Atunci doamna mea Teosva mi-a adus paharul, înfă-

țișîndu-mi-l. Nu-i tremura mîna. Dar pe urmă a căzut și nu s-a mai ridicat.

Prin ferestre pătrundeau miresmele grădinii, adîind peste pleoapele închise ale adormitei.

Genele lipite n-aveau să se mai desfacă; ochii n-aveau să mai privească lumea aceasta. Din îndelungă suferință și puțină bucurie, bătrîna trecuse în limanul cel fără de vifor și-n lumina cea fără de amurg. Kir Filaret asculta aceste vorbe de mîngîiere murmurate de prea sfințitul Platon și se bucura că doamna sa va fi bine primită la scaunul Impărăției de sus. Breb urma să privească neclintit acei ochi acoperiți în care se sleiseră imagini de durere și acea gură cu buzele strînse amar.

— Doamnă, îi zise el, du-te fără a mai întoarce fruntea. Scuturînd de pe noi pulberea și amintirile, vom veni și noi acolo cîndva, ca să înflorim.

Cu mireasma grădinii, venea de-afară și larma slujitorilor și a sărmanilor.

— Ei știu că trebuie să-i ospătez și să le dau tot ce am, zîmbi cuviosul amnian. Într-adevăr, trebuie să-mi pun și eu toate în rînduială, pentru călătorie. Prea sfințite părinte Platon, spune-mi ce poruncești să fac?

— Se cuvine, răspunse episcopul, ca acest trup să fie dus la mănăstirea de fecioare Rodolfia. Acolo îi vom face privegherile și-i vom pregăti bolta pentru odihnă. Domnia ta rămîi aici, ca să primești mîngîiere de la copii și nepoți.

Bătrînul privi în juru-i și văzu pe Calist.

— Să-mi aduci aici aurul meu, porunci el, și straiele. Spune la cuhnii să se facă masă de pomenire. Doamna noastră pleacă.

Servul se închină și ieși ca să îndeplinească poruncile.

Bătrînul veni lîngă episcop.

— Ingăduie-mi, o prea sfințite, se rugă el, să zăbovesc aici, cît robii vor purta năsălia la mănăstire. Trebuie să plătesc datoriile care le mai am. După aceea vin și eu la tovarășa vieții mele.

Bătrînul se retrase cu zîmbetul lui de nedumerire, părînd vesel celor care-l vedeau. Indată se simți că slujitorii au slobozit porțile. Monahii veniră să cadelnițeze trupul și să-l ridice. Roabele căzură la pămînt, bocind. Femeile tinere din prid'vor, care semănau cu bunica de la Tevriz și cu doamna Teosva, suspinară, apoi țipară ascuțit cu glasuri de păunițe.

— Copile și primăveri, zîmbi către ele bătrînul amnian, nu plîngeți prea tare, ca să nu vă întunecați frumusețile. Maica voastră se duce într-un loc mai încîntat decît acesta.

Către sară, la mănăstirea de fecioare Rodolfia, lîngă Poarta de Aur, sosi veste că la Impărăție s-a aflat despre trecerea din viață a doamnei Teosva și se vor rîndui pentru ea privegheri în toate lăcașurile dumnezeiești. Vor suna clopotele. Vor veni patricii și dregătorii să se plece la racla ei. Dacă Impărătița Maria se va putea scula din suferința pe care o are, va veni și ea. Ar veni însăși prea mărita și prea buna Impărăteasă Irina, d'ar are treburi multe și sfaturi grele. Căci Constantin-Impărat chiar a doua zi trebuie să-și puie zalele și să încalece. A dat poruncă să se adune oști pe celălalt țărm. A repezit vești la toți strategii din Asia să-i iasă întru întîmpinare, căci se duce asupra Armeniei, ca să zdrobească și să macine în sînge pe mercenarii care s-au răzvrătit pentru Alexie polemarhul.

Noaptea, între zidurile mănăstioarei, s-a făcut mare priveghi. Monahiile fecioare au venit prin întuneric de la chiliile lor, cu făclii, luminînd florile grădinii. Porțile au stat deschise pentru cuvioșii creștini. Sub naosul sfintei biserici s-au înflăcărat toate policandrele. Călugărițele au cîntat adormitei cîntece dulci, pe cînd vlădici cu mitre și cîrje slujeau.

De la femeile venite din afară de ziduri, monahiile au aflat cum că Isaurianul ar fi dat poruncă hadîmbilor de la Halki să închidă toate ușile palatului. Slobod îi este oricui să între acolo; nimene n-are voie să iasă.

— O, fiul meu, i-ar fi spus și l-ar fi rugat Doamna Irina, n-ai auzit ce s-a vestit? Lasă pe Impărățiță să se ducă la Rodolfia, să se închine bătrînei Teosva.

— Nu se poate! ar fi strigat Constantin. Pun astăzi pe mine cămașa morții; nu vreau să se bucure în lume muierea pe care am alungat-o de lîngă mine.

Astfel Impărătița Maria n-a fost în noaptea aceea la priveghi. Iar cuvioasele monahii lepădau pe lîngă făcliile lor blăsteme șoptite, împotriva acestui nou Irod. Il scuipau ușor în umbră ca pe un demon și se închinau spre sfinții iconostasului.

A doua zi, în Cetate, a fost mare zvon pentru ieșirea Impăratului la război. Varangii s-au alcătuit cu mare strășnicie în juru-i, avînd pe ei platoșele și zalele și sunînd din arme. Carăle cele grele au coborît la țărmul Cornului de Aur, ca să fie împinse pe podurile umblătoare. Au bătut clopotele în toate turnurile; soborurile sfintelor mănăstiri au pășit întru întîmpinare, binecuvîntînd săbiile, și securile, și buzduganele, și sulițile acestor oști și a celorlalte ce se vor aduna, pentru ca potrivnicii marelui Domn să cadă în pulbere, cu pieptul străpuns, cu gîtul deschis,

cu fălcile sfărîmate. Măselele lor să fie grăunțe pentru ogoarele Armeniei. In tidvele lor să se adune ploi și să-și potolească din ele setea jivinele. Orășenii au stat privind și au ascultat freamătul alaiurilor dincolo pe țărmul Calkedoniei, pînă ce s-a stins. Apoi s-au întors la casele lor.

A treia zi, la sfînta mănăstire de fecioare a intrat cuviosul domn Filaret, însoțit de servul său Calist. Monahiile i-au făcut loc sub bolta bisericii, privindu-l cu mirare cum vine cu oarecare veselie și grabă. S-a închinat către sfintele icoane, s-a plecat către ieromonahii care vegheau. A pășit apoi către doamna Teosva. I-a zîmbit privind-o îndelung.

— Vină după mine, Calist, a poruncit el apoi. Să mă duci la cuvioasa igumenă.

Călugărițele l-au călăuzit îndată la odaia oaspeților, așezîndu-l în jilț. Părea trudit; avea răsufletul scurt. Cămărășița i-a înfățișat un pahar de vin. Bătrînul și-a ridicat o clipă ochii spre ființa care i-l aducea și a clătinat din cap. A făcut semn să i se înlăture paharul.

— Doresc să vie aici cuvioasa Evlampia, a hotărît el.

Bătrîna igumenă sosi între însoțitoarele sale tinere, care o purtau de subsuori. Petrecîndu-și cu grabă metaniile de chilimbar între degetele uscate, stăpîna acelui loc se plecă umilită. Era o umbră în hoboț negru. Cu toate acestea ochii și limba aveau ascuțime.

— Cu ce pot sluji pe domnul nostru Filaret? întrebă ea. Toate cele de cuviință s-au făcut pentru sora noastră Teosva. I-am făcut zestre de drum; i-am alcătuit podurile și pomenile; așa că va ajunge cu bine în locul cel de dulceață.

— Îți mulțămesc, doamnă, răspunse bătrînul. Am o rugăminte pentru mine.

— Rugămintea domniei tale, kirie Filaret, este pentru noi poruncă.

Bătrînul se întoarse către Calist.

— Iată, zise el, servul meu aduce, în această cutie de abanos, aurul care mi-a mai rămas. Te poftesc, doamnă Evlampie, să-l primești dar, pentru prea curata Fecioară din acest sfînt lăcaș. Scrieți în pomelnic numele meu și al doamnei mele și dați masă sărmanilor de două ori pe an, la zilele noastre.

— Kirie Filaret, se plecă igumena, vom face întocmai cum poruncești. Vor fi pomeniți la altarul nostru cei care s-au dus și cei rămași.

— Te rog, doamnă Evlampie, să mă primești și pe mine aici. In același mormînt, lîngă soața mea Teosva, doresc să fie pus și săracul meu trup.

— Cînd va sosi timpul, domnule.

— A sosit timpul, suspină bătrînul. Îndată ce am rămas singur în casa noastră, am înțeles că a sosit timpul. Sînt singur, la Amnia.

— Locuința domniei tale e la Bizanț, kir Filaret.

Bătrînul clătină din cap.

— Locul meu a fost la Amnia. Acum e aici. Vă rog să binevoiți a mă primi. In această sară voi dormi și eu lîngă doamna mea Teosva.

Inainte de a adormi, kir Filaret a poftit să vadă la căpătăiul său pe cei doi prietini. S-au înfățișat deci părintele episcop Platon și străinul. Le-a spus hotărîrea lui și ei l-au ascultat fără să se mire. Așezîndu-se lîngă el, Breb i-a cuprins mîna și i-a simțit-o rece între degetele sale. Atunci s-a întors către episcop.

— Prietinul nostru domnul Filaret, a zis el, porunceşte să fie adusă aici, în această sară, Împărăţiţa Maria.

Cuviosul părinte Platon s-a ridicat, ca să ducă la Împărăţie această poruncă. Astfel a ieşit de la Augusteon învoire ca să se deschidă uşile de la Halki şi hadîmbii au purtat cu grabă, în lectica de purpură, pe Împărăţiţa Maria la mănăstirea Rodolfia.

Sara aceea de mai era liniştită şi înaltă. Convoiurile de cerşetori care se tînguiseră toată după-amiaza pentru stăpînul lor, acuma se alinaseră, retrăgîndu-se. Slujitorii împărăteşti închiseseră porţile. În chilii era mişcare şi monahiile ieşeau iarăşi cu lumini. Stelele făcliilor lor descopereau ici şi colo masivurile de flori, trezindu-le parcă mireasma. În arhondaric, cuviosul Filaret îşi plecase fruntea pe umărul stîng, pentru somnul cel din urmă. Împărăţiţa Maria dăduse un strigăt prelung. Apoi în toată mănăstioara se făcu o tăcere mai mare. Cînd slujitorii şi monahii se grămădiră ca să pregătească pe călător, Breb călăuzi pe Împărăţiţă prin gang pînă în foişorul de deasupra grădinii.

Ca şi cum nu şi-ar fi dat samă că aceasta era cea dintăi întîlnire a lor după lungă dorinţă, amîndoi stătură despărţiţi unul de altul, fiecare în întunericul lui. Cerul era fără lună; totuşi, după un timp, îşi văzură întristarea la lumina stelelor. Atmosfera era aşa de limpede, încît aurul înălţimii făcea noaptea translucidă.

— Mărită Doamnă, zise Kesarion, Dumnezeu voieşte ca acest ceas să fie al plecărilor şi al despărţirilor. N-am stat pînă acum în Bizanţ, decît pentru a te vedea.

— Pleci şi domnia ta? întrebă nedumerită Împărăţiţa.

— Precum am spus.

— Atunci de ce ai aşteptat pînă acum? întrebă ea deodată aprig. Ai cunoscut nefericirea mea?

— Fără îndoială, am cunoscut-o.

— Ştii că am avut vreo bucurie?

Breb tăcu.

— O, domnule, răspunde-mi, căci m-am deprins a te şti a-toate-cunoscător. Am aflat de la bunica unele lucruri de mirare. În cîteva rînduri mi-a adus din partea domniei tale vorbe. Am ştiut că veghezi asupra mea. Acuma, cînd rămîn cu desăvîrşire singură, nu înţeleg de ce mă părăseşti.

— Mărită stăpînă, zise egipteanul, pot îndrăzni să-ţi iau mîna?

Tînăra împărăteasă întinse dreapta. Cutremurîndu-se deodată ca de spaimă, îşi plecă obrazul, sărutînd degetele care i-o cuprindeau. Străinul o domoli, apăsîndu-şi palma stîngă pe fruntea ei.

— Mărită stăpînă, vorbi el cu voce moale, nefericirea nu ţi-a adus-o purtarea Împăratului, ci iubirea mea.

— E adevărat? ţipă înăbuşit Maria.

— E adevărat.

Ea îl cuprinse strîns, plîngînd.

— E adevărat, îi zise el iar, cu blîndeţă. Însă drumurile noastre în această lume trebuie să se desfacă aici. O împărăteasă, cînd îşi pierde soţul aşa cum s-a întîmplat cu măria ta, pune văl negru şi se duce la insula Principilor. Viaţa măriei tale nu poate avea rînduiala obişnuită a oamenilor celorlalţi. Asemeni asupra mea stă o putere care nu-mi îngăduie să rup legămintele ce-am făcut.

Împărătița se retrase, ridicîndu-și brațele la frunte.

— Vai mie, suspină ea. E adevărat deci că ai stat în templele egiptenilor ?

— Intr-adevăr, acolo am cunoscut lumina. Aflarea acestui lucru, mărită Doamnă, nu trebuie să-ți aducă mîhnire. Iată, ne vom despărți. Se va desface și amăgirea care se numește trup. Dar ceea ce e între noi acum, lămurit în foc, e o creangă de aur care va luci în sine, în afară de timp.

Împărătița veni și-și plecă fruntea pe umărul egipteanului.

XVI

Carte de la Sakkoudion.

«Prea luminate stăpîne, îi scria cuviosul Teodor de la Sakkoudion, în 797, lui Kesarion Breb ; după porunca pe care ai lăsat-o, am ținut aici, la noi, pe servul domniei tale Constantin ; iar acum, sosind ora hotărîtă, ți-l trimetem cu această carte. Întorcîndu-te în țara domniei tale, Domnul Dumnezeu a binevoit, poate, să te ocrotească într-un liman de liniște ; la noi însă a urmat a bîntui viforul. Din durerea noastră am cugetat ades la domnia ta ; ți-am pomenit învățăturile și ne-am simțit mai puțin slabi.

Află deci, stăpîne, că cel ce a răsplătit rele pentru bune a trecut cu oștile lui în Armenia împresurînd taberile credincioase ale lui Alexie Moseles. Calul său cel alb a umblat în sînge pînă la genunchi. Oamenii de rînd au fost tăiați cu săbiile și bătuți cu buzduganele, iar pe mai-marii lor i-au legat varangii de cozile cămilelor, rupîndu-i în patru. Muierile și pruncii vinovaților au fost împinși în pustie, ca să piară de sete și să-i sfîșie fiarele. Astfel, ne mai auzindu-se în acele locuri nici un glas, Împăratul s-a grăbit către scaunul său. După cum s-a scris, inima nebunului a intrat în casa veseliei ; iar inima înțelepților a stat în casa plîngerii. Isaurianul a dat poruncă scrisă, cum că leapădă pe soția sa ; și a poftit să arate lumii pe Teodota, poruncind să i se închine cu bucurie toată suflarea de la Bizanț. Atunci s-a sculat prea sfințitul nostru părinte Platon și a intrat în Cetate, găzduind, cum îi era obiceiul, la mănăstirea sfîntului Pantelimon. Am ajuns într-o duminică dimineața, la sfînta liturghie. Prea sfinția sa a intrat la slujbă și suindu-se în amvon a rostit cel dintăi cuvînt pentru purtarea necuviincioasă a Isaurianului, începînd omilia sa cu acele vorbe drepte : Vai celui ce zice binelui că este rău și răului că este bun.

În curgerea acelei săptămîni, Împărătița Maria a fost ridicată de la Halki ca o muiere de rînd și dusă la Prinkipo. Mulți cetățeni și monahi aflaseră în taină de acest surgun și s-au strîns la malul mării ridicînd glasuri și plîngeri. A venit și părintele nostru, înălțînd brațul și binecuvîntind-o. Măria sa era în strai negru și cu hobot. Înainte de a trece în corabie, a îngenunchiat și și-a plecat fruntea către prea sfințitul episcop. Iar părintele nostru a mîngîiat-o cu vorbe potrivite.

— Prea sfințite părinte, a zis măria sa suspinînd, am înțeles că e mai bună ziua morții decît ziua nașterii.

— Mărită Doamnă, i-a răspuns părintele Platon, Împărăția divină nu e mîncare și băutură, ci dreptate, pace și bucurie întru spirit. Acolo dreptul ca finicul va înflori. Aflați, noroadelor, s-a întors după aceea sfinția sa către mulțime, că nu sînt vinovați acești oșteni și acești eunuci pentru ocara Împărătiței

și rușinarea nevinovăției. Răspundere la dreptul județ trebuie să aibă cel ce se desfrînează, cel care-și zidește casa sa cu nedreptate, cel care, urînd pe tovarășul său legiuit, se dovedește a fi ucigaș ; cel care ia în deșert legea, jignind pe Domnul vieții și al morții. Intr-adevăr cărțile noastre ne poruncesc a nu blăstăma pe Impăratul și a nu bîrfi pe mai-marele poporului ; dar însuși numele nelegiuitului moștenește ocară și rușine ; blăstămul iconoclaștilor este asupra sa.

Auzind aceste vorbe înfricoșate, noroadele s-au cutremurat și s-au răzvrătit. Ridicînd pe prea sfințitul părinte, i-au făcut alai și l-au dus la Impărăție. Avînd încă lacrimi pe barbă, părintele episcop a intrat și străjerii l-au lăsat, temîndu-se de el. Acolo a strigat Isaurianului : O, Impărate, carnea și sîngele tău nu vor putea să moștenească Impărăția lui Dumnezeu ; ci vor putrezi întru scîrnăvia de jos !

Au ieșit dregători de la Augusteon înconjurîndu-l și potolindu-l, iar slăvita Impărătească Irina s-a mîhnit prea mult. Oștenii au ieșit în mulțime poruncindu-i să se împrăștie. Slujitorii de la Augusteon au ocrotit pe părintele nostru și l-au călăuzit pînă la Cornul de Aur, vîrîndu-l în triera cea mică a Doamnei Irina-Impărăteasa. Ne-am strîns și noi acolo, în jurul lui ; iar noroadele au venit la țărm cu larmă ; și a mers zvon la sfintele mănăstiri, sunîndu-se clopotele. Astfel s-a stîrnit zaveră în Cetate pentru un bătrîn slab. Marinarii, închinîndu-i-se, au ridicat pînzele și am ieșit în Propontida.

Cînd am ajuns în drept cu Prinkipo, prea sfințitul a ieșit pe punte, binecuvîntînd locul. Acolo este, precum știi, o sfîntă mănăstire a prea curatei Fecioare ; și zidul acestei sfinte mănăstiri ajunge la Marea, în-

cît îl bat talazurile. Iar deasupra mării este foișor. Apropiindu-ne, după porunca prea sfințitului, am cunoscut pe Impărătița noastră, între cuvioasele monahii. Părintele nostru episcop a binecuvîntat plîngînd.

O, învățătorule, îmi aduc aminte de vorbele pe care le-ai spus acestui umilit discipol al domniei tale, cînd ai fost în petrecere la sfînta noastră mănăstire. Pre Dumnezeu nimene nu l-a văzut niciodinioară, scrie evanghelistul nostru Ioan. Intr-adevăr, mi-ai întors domnia ta cuvînt, căci Dumnezeu nu este zoomorfie. Și ai mai adăogit că vorbele meșteșugite nu pot înlocui substanța, adică fapta bună. Prea sfințitul nostru Platon cunoaște acum lumina și depune judecății lui Dumnezeu faptele lui.

Constantin Isaurianul a socotit de cuviință să vie după o vreme la apele doftoricești de la Prusa în Bithynia noastră. Așezîndu-se acolo cu curtea și cu oștenii săi, se ducea în plimbări desfătate pe coasta muntelui celui mare Olimp. Apoi trecînd printre dumbrăvi și ape încîntate, a îndrăznit a veni pînă la Sakkoudion, ca să îmblînzească pe părintele nostru episcopul. Asta a fost în vara anului mîntuirii 796. A poposit la porți, a trimes daruri și a poftit găzduire. Prea sfințitul Platon a poruncit să nu se tragă zăvoarele. Astfel Isaurianul s-a retras cu rușine, dar s-a întors iarăși, după puține zile.

— Prea puternicul Domn și stăpîn al lumii poftește intrare, ca să se închine în sfînta biserică a mănăstirii ! au strigat pristavii la porți.

Porțile au stat încuiate, pînă ce a sosit alaiul Impărăției. Cum s-a oprit alaiul, a ieșit în fîrîda turnului intrării părintele nostru episcopul, poruncind Isaurianului să plece din acele locuri curate și să se întoarne în domnia lui adevărată, unde cîntă muzicele, curg vi-

nurile și se destrăbălează hetairele și copilandrii persieni. Atunci s-a întîmplat acel lucru care nu era greu să-l bănuiesc. Din rugămintea și umilința lui, Isaurianul s-a sculat spumînd și a dat poruncă varangilor. Dindărăt au sosit carăle cu unelte de război ; șaizeci de slujitori au ridicat la porți berbecele și au început a bate. Curînd au intrat în biserică săbiile și sulițile. La chilii s-a pus foc. Pivnițile au fost sparte și butoaiele sfredelite. Oștenii au tirît de barbă pe prea sfințitul nostru părinte la picioarele Împăratului. Astfel și-a dat duhul acest bătrîn sfînt.

Noi sîntem de ieri și umbră pe pămînt e viața noastră. Mă grăbesc a sfîrși această epistolă, căci la noapte se poate ridica un vînt de către Marea.

Viermii care stau în fapte ca-n flori, cum spuneai domnia ta, au dovedit și de data aceasta înțelepciunea Celui etern. N-a trecut decît un an de la adormirea prea sfințitului, adică atît cît trebuie ciclului ca să se încheie, și la Bizanț s-a iscat tulburare și vilvă. Sfetnicii slăvitei Împărătese, Stavrikie și Eftihie, au stat multe nopți frunte lîngă frunte ca să se sfătuiască. Au dăruit varangilor și maglabiților și sholarilor atîtea sigle, cîte trebuiau ca dragostea lor pentru Constantin să se împuțineze. Cuvioșii părinți din sfintele mănăstiri s-au rugat atîta pentru hotărîrile cele bune ale Despinei, încît toate au fost gata cînd cea din urmă picătură a curs din clepsidră. Într-o dimineață, străjile s-au dat în laturi, muții au intrat în sala păunilor la Dafne și au luat din pat de lîngă Teodota pe Isaurian. L-au purtat în fața judecătorilor lui, în triclinion, unde au găsit tăcere. Împărăteasa era în genunchi, la icoane. Stavrikie l-a privit pe stăpînul său numai o clipă. Îndată au pătruns din cămările dinlăuntru oameni pricepuți, avînd în mijlocul lor pe gîdea cu strai

roș. I-au dat sculele, pe cînd muții răsturnau și încleștau pe Isaurian. Răcnetul orbitului a izbucnit întocmai ca și al lui Alexie. Doamna Irina și-a astupat urechile. Slujitorii au ridicat zdreanța și au tîrît-o la Dafne.

Acum patru zile, la sărbătoarea sfintei Adormiri, după ce am aflat de această osîndă a Isaurianului, am călătorit cu bine la Prinkipo și m-am închinat cuvioasei noastre surori Doamna Maria. I-am spus cuvintele pe care mi le-ai poruncit. Ea și-a plecat fruntea și a plîns. N-am așteptat nici un răspuns și m-am retras.»

XVII

Floarea de ghiață.

În anul acela, 136 din al cincilea ciclu, Kesarion trebuia să treacă în singurătățile muntelui ascuns, după porunca bătrînului. De cînd sosise din Răsărit, se înfățișase în fiecare an de cîte două ori acolo sus și dăduse samă de toate cîte văzuse. Asupra acelor fapte amîndoi rămîneau în sfat și judecată cît se adunau, apoi iar le lăsau, dînd cugetului timp să le clocească. Astfel, ca din niște ouă tainice, nășteau în pustia muntelui fantasme asupra cărora bătrînul sta cu privirile ațintite.

Egipteanul, după porecla lui cea nouă, era din neamul oamenilor balani de sub muntele Om. Șase frați ai lui se aflau stăpîni ai turmelor din acele locuri, avînd subt ascultarea lor ciobani și argați. Pe plaiul care se chema Casele, aveau așezări durate din bîrne, unde stăteau muierile și copiii. Slujitorii, lîngă staule și grajduri, trăiau în colibe după rînduiala munteni-lor. Unele turme ajungeau la sfîrșitul toamnei, pentru

iernatic, în stufurile și grindurile Istrului. Și stăpînii și slujitorii umblau pînă acolo pe drumuri cunoscute, prin marginea apelor, avînd bună înțelegere cu varvarii de la cîmpie și plătindu-le dajdie. Deci Brebii făcură adunare a neamului lor la mijlocul lunii lui septemvrie, pentru despărțirea de egiptean. Se ducea acum într-o călătorie fără întoarcere. Nepoții și cumnatele i se închinară ca unui străin, întristîndu-se, iar bărbații îi sărutară amîndouă mîinile, ca unuia care se suia către singurătățile lui Dumnezeu.

Sub măgura din capătul satului, era țintirimul. Kesarion se duse să îngenuncheze acolo, dînd samă morților de rînduiala poruncită. În neamul Brebilor era datină ca feciorul cel mai mare să fie jertfit lui Dumnezeu. Al doilea urma în datoriile lumești. De cînd se ținea minte se urmase astfel și Cel veșnic îi răsplătise cu toate darurile vieții. Cei rămași creșteau întru vîrtute și bogăție, pletoși și mari, bătînd război cu lotrii și cu urșii; cei despărțiți se subțiau și se albeau veghind și cercetînd intrări la porțile necunoscutului. Cei bogați și puternici disprețuiau puțin pe acești monahi lepădați pustiurilor; uneori însă se temeau de ei și li se închinau, mai ales cînd aceștia cunoșteau descîntece și doftorii nu atît pentru oameni, cît pentru turme.

Deci Breb se ridică de la morminte și veni către sat. Femeile îl priveau de departe cum se apropie prin soarele de toamnă, cu capul gol, părînd a avea la tîmple coarne de lumină.

Constantin aduse caii de călărie și de poveri.

— Luminate doamne, zise el, dobitoacele acestea ne vor purta bine, precît nădăjduiesc. S-ar fi cuvenit însă să avem aici pe asinul nostru de la Sakkoudion. După ce te-aș fi dus pînă unde mi-ai îngăduit, m-aș fi întors

cu el înapoi. Aveam tovarăș cu care să mă sfătuiesc. I-aș fi lăsat zurgalăii și s-ar fi veselit cu doamnele și cu pruncii, povestindu-le întîmplări de pe unde am fost noi.

Egipteanul zîmbi. Doamnele și copiii se mirară din nou, de și aveau știință de multe din isprăvile și năzdrăvăniile lui Santabarenos.

Slujitorii templului din fundul plaiului de sub țanc veniră să îngenuncheze. Domnul lor le atinse cu dreapta fruntea, ridicîndu-i și îmbrățișîndu-i.

Călătorii porniră în lungul costișei spre miază-noapte, prin aurul dimineții. Breb umbla înainte; Constantin după el, cu caii ceilalți legați unii de cozile altora. De o parte și de alta a potecii se învăluiau pădurile. Pe margini de pîraie atîrnau perdele de mesteceni îngălbeniți; pe vălcele se înșirau cireși sălbatici cu frunzele în coloarea arămii; cea dintăi brumă dăduse alte fețe și alt zvon codrului. Era în toate o mîhnire dulce, pe care ascetul o primea pînă în fundul sufletului.

— Spune-mi, Constantine, vorbi Kesarion, întorcînd barba-i înflorită argintiu, dacă nu ți-a rămas nimica la Bizanț. Te aud oftînd și murmurînd singur.

— Stăpîne, răspunse slujitorul, nu pot tăgădui, căci m-aș face vinovat înaintea lui Dumnezeu. Dacă binevoiești a-mi da slobozenie, precum e rînduiala, eu m-aș întoarce acolo și aș intra la ascultare la sfîntul Pantelimon. Drag mi-e s-aud clopotele, și-mi place vinul pe care-l au cuvioșii părinți.

— Nu socotești că ți-a venit vremea să-ți iei soție?

— Bun e și asta, stăpîne. Dupâ ce mă satur de altele. Dar grecoaicele grăiesc prea mult.

— Poate te însori c-o munteancă de la noi.

— Iaca la asta nu m-am gîndit. Nici muierile de aici nu grăiesc mai puțin. Dacă măria ta poruncești să stau, oi căuta o munteancă de aici, care a fi mai grasă și mai frumoasă. Dacă e nevoie să mai aduc o epistolă, mă duc acolo.

Kesarion tăcu, jignit și pedepsit de slăbăciunea pe care o arătase, adresîndu-se servului său. Repezi o privire aprigă spre Constantin. Îl văzu zîmbind fără nici o viclenie.

— Dac-aș aduce niște călugări de-acolo, își urmă socotelile servul, ca să alcătuim aicea o sfîntă mănăstire, se supără preoții noștri cei vechi și mă blastămă. Eu zic că tot mai bine-i să caut o munteancă. Fiecare la ale sale. Precît văd, și cocoarele acelea care s-aud pe sus se întorc în locul lor, la țara Egipetului.

— Cred că te înșeli, Constantine. Dumnezeu a rînduit acestor paseri hrană acolo numai în vremea iernii: Dar locul lor de baștină e aici.

— Niei la asta nu m-am gîndit, se învoi Constantin. Egiptenii n-au iarnă, așa că noi sîntem mai vrednici și mai bogați decît dînșii.

Breb se întoarse la gîndurile lui. În înălțime, urmau a chema paserile călătoare, vîslind către Prinkipo.

Drumul ducea pe costișă și către miezul nopții, îndelung, între prăpăstii și tăceri, sub cerul curat. La cel dintăi popas, veniră către ei ca să-i vadă de-aproape, de pe vîrfuri de brăduți, paseri cu ochi schimbători și veveriți. Constantin nu se miră prea mult auzind pe stăpînul său că vorbește cu ele. În poieni joase se auzeau mugete de cerbi, unele subțiri, altele adînci și groase ca niște tunete.

— Cei cu optsprezece crengi în coarne poruncesc tinerilor să fugă din preajma ciutelor... cugetă cu glas Constantin.

— Dumnezeu se vădește în glasul nourilor și al cerbilor, încuviință Kesarion Breb ; precum și în alte glasuri ale muntelui.

În rîpă, sub bunget negru, scheunară într-adevăr lupani, apoi tăcură deodată, căci lupoaica cea bătrînă clămpănise asupra lor, învățîndu-i că vînătorii trebuie să păstreze tăcere. În azur strigară cu mirare pajuri.

Umblară astfel de la izvor la izvor toată după-amiaza. Înspre sară se auziră în văi tulnice. Coborîră într-acolo, la un sălaș de oieri.

A doua zi sună în brădeturi vînt de la miazănoapte. După ce primi închinarea stăpînilor locului, egipteanul își strînse în cătărămi straiul alb și-și îndesă pe tîmple comanacul de pîslă. Trase pe mîinici sarică și se încinse a doua oară. Își trecu pe după grumaz glugă și, după ce încălecă, își apăsă barba în piept. Îl înțepa în ochi suflare rece. Zarea dinainte-i era vînătă, amestecată cu neguri.

— Ieri s-au arătat semne de toamnă lungă, ziceau ciobanii.

— E adevărat, le răspunse Kesarion, însă cocorii fugeau de vifor. Astăzi să coborîți oile mai devreme.

Ei clătiră din cap neîncrezători. Călătorii umblară destul de bine împotriva vîntului pînă la amiază. Apoi deodată începu a-i șfichiui lapoviță. Drumul se înclină în albia apei care se chiamă Olt. Stăpînul porunci popas cu două ceasuri înaintea amurgitului. După ce caii se hodiniră și mîncară grăunțe, Constantin văzu, nu cu puțină mirare, că vorbele ciobanilor se adeveresc. Zloata stătu ; deci nu înțelese de ce domnul său poruncește drum pe întuneric. Bătea același vînt. Urmau calea pe lîngă lucirea apei. Între nouri învălmășiți, se arăta din cînd în cînd luna. Ast-

fel ajunseră la popasul de la Aluniș, unde cunoșteau case de prietini.

Era către miezul-nopții. Lucirea lunii se stînsese.

— După ce intrăm la adăpost, să scoți tarnițile de pe cai, porunci stăpînul. Aicea facem popas lung.

Cît stătu sub colibă, ridicînd din cînd în cînd fruntea și cercetînd viscolul de-afară, slujitorul se nevoia să afle care au fost vorbele stăpînului său pentru a opri viforniță și pentru a-i da drumul. Că-i spuseseră cocoarele ori vulturii, ori cerbii ce se va întîmpla, nu putea fi nici o îndoială. Oamenii de rînd nu cunosc glasul paserilor și al dobitoacelor, pe cînd aleșii anumiți ai lui Dumnezeu află toate și știu să oprească și să sloboadă stihiile.

In ziua a patra părăsiră albia apei și se suiră prin viscolituri pe opcina muntelui. Acolo ascetul se opri, cercetînd văile și codrii. Dădu hotărîre omăturilor să curgă la ripă. Soarele se arătă și puhoaiele porniră în salturi la vale, ca niște harmasari de spumă. Sara, la popasul din urmă, găsiră tovarăși. Slujitorul cobori o parte din poveri și-și adună caii. Se supuse cu fruntea la genunchii domnului său și-l pofti să-i întindă mînile ca să i le sărute. Apoi, îndrăznind a-i mărturisi că hotărîrea lui din urmă este să-și caute soție în satele oierilor, se retrase către focul celorlalți servi, în vale.

Kesarion, cu șase tovarăși monahi, sui a doua zi către coloana de fum de la peșteră. Însoțitorii săi depuseră poverile. Ucenicii se închinară egipteanului și-l călăuziră sub bolta de stîncă, unde băteau lucirile depărtate ale focului. Bătrînul îl aștepta în preajma altarului. Era slăbit și căzut în scaunul de piatră. Primi cu bucurie pe urmașul său, pipăindu-i fruntea.

— O, fiul meu, îi zise el, a sosit timpul.

Kesarion îngenunche.

Cuvintele și mărturisirile acestor jertfe întru spirit nu le-a putut auzi decît tăcerea peșterii. Candela bătrînului mai luci atît cît era necesar egipteanului să-i afle prorocirea asupra neamurilor acestui pămînt. Căci, precît vedea el, avea să vie asupra lor din răsărit duh de destrăbălare și spaimă.

Decheneul cel nou ieși din peșteră către al șaptelea ceas al zilei. Purta la gît, pe straiul alb, juvaerul vechi care împodobise cincizeci și trei de ani pe bătrîn. Monahii lui Zalmoxis, adunați în cursul zilei, i se plecară în genunchi, închinîndu-și frunțile. El ridică asupra lor brațele, privindu-i cu ochi înghețați și știind că va fi cel din urmă slujitor al muntelui ascuns.

VIAȚA
LUI
ȘTEFAN CEL MARE

1934

CAPITOLUL I

In care se arată de ce a trebuit să vie Ştefan-Volevod cel Mare la tronul Moldovei.

I

Cînd în micul şi neînsemnatul principat al Moldovei a intrat Ştefan, fiul lui Bogdan, ca să apuce domnia, cursul anilor de la Hristos era 1457.

Tînărul domnişor era cu totul necunoscut. După asasinarea părintelui său trăise pribeag la curţi străine. Acuma venise cu ajutor de la munteni, cu partizani de ţară şi mercenari de strînsură. Faptul, întocmai la fel, se petrecuse în nenumărate rînduri în acel început de veac, cu alţi pretendenţi. Unii îşi aduceau sprijinul de la unguri, alţii de la leşi: zilele domniilor lor fuseseră puţine şi supuse blăstămului. Se afla acolo, lîngă Dunăre, la marginea Europei şi a Sciţiei, un colţ nou de lume, de prea scurtă vreme întemeiat şi bătut de vînturi contrare. Mai sosea un nour de pulbere, din care ameninţa către scaunul Ţării, Suceava, o altă spadă, cercînd norocul stăpînului ei.

Ceea ce numeau oamenii de atunci voinţa neclătită a lui Dumnezeu hărăzea acelui braţ şi acelei spade un destin cu totul excepţional.

II

Țara Moldovei se cuprindea atunci de la Pocuția în lungul Carpaților pînă la Dunărea, Marea și Nistru, ocol de 222 de mile geografice sau 274 de ceasuri cu piciorul de jur împrejur. După astîmpărul hoardelor, care, totuși, nu-și uitau de tot drumurile lor vechi de pradă, descălecaseră aici domni și boieri de peste munte, cu soții lor, năzuind spre lărgime și căutînd să scape din strînsoarea regelui unguresc. Găsind pămînturi grase și păduri bătrîne, se lărgiseră pe văile apelor, spre cîmpii. Sămînța acelor oameni liberi era de vechi pămînteni ai Daciei, grăind o limbă care amintea stăpînirea și amestecul romanilor. De la munții Apuseni la Maramureș, în tot nordul Ardealului, au rămas pînă astăzi vetrele de demult, ținute de aceleași neamuri statornice din care se trag acei descălecători.

La începutul veacului XV, a stătut Voievod în Suceava Alexandru, căruia i s-a zis cel Bun, din familia Mușat. Acest domn de țară nouă a așezat rînduieli după moda împărăției Bizanțului, împărțind dregătorii, punînd căpitenii peste oști, pîrcalabi și șoltuzi peste tîrguri și cetăți. A împuternicit cu hrisoave pe stăpînii vechi și noi ai cuprinsurilor, a așezat biruri și vămi, a recunoscut privilegii găsite ale negustătorilor străini, armeni, nemți și genovezi, gospodărind treizeci și mai bine de ani cu pace și cu tihnă. La trecătorile munților, spre țara regelui ungur, găsise cavaleri nemți, papistași după credință, pe care i-a respectat și cu care a trăit în bună înțelegere. El însuși a avut soții doamne catolice; totuși el a fost cel dintăi mare orînduitor al ortodoxiei.

Astfel, într-un veac, oamenii din munte s-au dezvălit către cîmpie. Inmulțind satele, s-au răsfirat spre Prut și Nistru. Își măsurau iazurile cu bătaia săgeții, prisăcile în poieni cu aruncătura baltagului, moșiile neamurilor cu ochii, din cel mai înalt țanc cît cuprindeau privirile în patru vînturi, punînd semne și bătînd bouri. Umblau cu turmele de la Cîmpulung și Trotuș pînă la Chilia și Liman. Din cetățile Nistrului, străjerii domnești se uitau în pustiile tatarilor.

III

Nevoia de autoritate in aceste ținuturi bîntuite de invazii se întovărășea cu un îmbielșugat folos pentru vistieria domnească: deoarece împrejurările europene și heghemonia comercială a Republicii Venețiene în Marea de Mijloc siliseră pe genovezi, biruiți în interesele lor cardinale de negustătorii lui San Marc, să-și caute spre Orientul asiatic o cale continentală. Intovărășindu-se cu nemți și leși, avînd agenți pe armeni și greci, oamenii de afaceri de la Genova organizaseră concurența prin drumul tătărăsc, care acuma mergea în lungul Moldovei la Cetatea Albă, subt apărarea noului voievod. Un al doilea drum, pe la ocnele domnești de la Trotuși, ori pe la Brașovul Ardealului, se sfîrșea la cetatea Chiliei. Din ambele porturi, corăbiile genoveze pluteau spre Cafa. Privilegiile și orînduielile întocmite în timpul lui Alexandru-Voievod Bătrînul arată, prin grija, preciziunea și enumerarea amănunțită a articolelor cu taxele respective, importanța acestui capitol fiscal pentru Domnie. Pămîntul virgin al Moldovei își dădea rodul lui în chip firesc; oile și vitele albe se prășeau în imașuri largi: unele mergeau

la export pe calea mării, altele se îndrumau spre Dantig ; companiile de comerț de la Genova și sucursalele lor de la Liov lăsau vistieriei însemnate cîtimi de aur. Asemenea amestec de interese a sporit și năzuința crailor Ungariei și Poloniei de a păstra ori a impune influența și suveranitatea lor asupra acestui mic însă bogat și important principat.

Alexandru-Voievod Mușat a domnit deci cu bine și prietinie ani treizeci și doi chiar la începutul veacului. A avut la curtea lui o doamnă de la Ardeal ; pe urmă una de la Cracovia, soră a însuși regelui Vladislav. A împrumutat măriei sale Craiului, ca să-și poarte războaiele cu cruciații, o sumă însemnată de galbini, pentru care a luat amanet ținuturi și cetăți leșești, și-a făcut scrisorile de închinare după moda medievală către ambii suverani, și a adormit, întru legea părinților săi, liber și de sine stătător, poruncind să-i fie sălașul de veci în sfînta mănăstire a Bistriței, unde odihnește și acum.

Urmînd oarecum pilda climatului din această parte de lume, care se desfășură fără noimă și-n salturi de tigru, amestecînd anotimpurile, ploile cu viscolele, tornadele cu calmurile neclintite, revărsările de puhoaie cu secetele, Domnia de la Moldova s-a tulburat îndată după moartea bătrînului. Vreme de un sfert de veac au urmat împărecheri, silnicii, prigoniri și omoruri în familia domnească, sub privegherea și grija regilor suzerani.

Păcătoasa fire a oamenilor îndeobște și a pămîntenilor de la noi îndeosebi ațiță la desfătarea răului atunci cînd trupul se lăfăiește în huzur, iar înțelepciunea nu se vădește decît la sfîrșitul nenorocirilor.

Blîndul și prea cinstitul Voievod Alexandru s-a îngrijit cuviincios de Doamnele sale ; dar umblînd ca

să dreagă dreptățile norodului, prin atîta bielșug de turme, bucate și podgorii, s-a molipsit de voia-bună a tuturor întru nunta cu pămîntul feciorelnic, și a lăsat copii din flori în multe părți. Așa că după ce coborîtorii săi legiuiți au început a se împunge și a se tăia, căutînd ajutor la craii străini, s-au semețit și unii din copiii din flori, socotindu-se tot os din osul Voievodului răposat, cu același drept în fața lui Dumnezeu.

Feciorul cel mai mare al lui Alexandru Bătrînul a fost Ilie, însoțit cu Maria, soră a reginei Poloniei. Din căsnicia aceasta s-au născut două vlăstare : Roman și Alexandru. Al doilea fecior al Voievodului răposat se numea Ștefan.

Ilie, cumnat regesc, a stătut Domn în Suceava pînă ce, la uneltirile și amenințările fratelui său, s-á înduplecat să-i dea în stăpînire Țara-de-Jos. Domnia aceasta dublă a durat pînă la 1444, cînd regele Vladislav Jagelo a pierit în bătălia cea mare de la Varna, cu turcii. Îndată Ștefan, văzînd pe fratele său fără ocrotitor, a pășit asupra lui prinzîndu-l în scaunul de la Suceava și punînd pe gîde să-i scoată ochii. Roman, feciorul orbitului, cu fratele său Alexăndrel și cu maica sa, scapă în Lehia, punîndu-se subt aripa unchilor și neamurilor din Republică.

În țară, Ștefan ucigașul își împarte domnia cu Petru, al treilea frate, mai mic, pînă ce Roman, cu oaste leșască, vine asupra lui în Suceava, îl prinde și îl descăpățînează. Petru fuge în Ardeal, se întoarce cu sprijin de la Ioan Corvin, voievodul acelei țări, și alungă pe nepotul său. Nu mult după aceea Roman, pribeag în Polonia, moare. Îndată Doamna Maria, maica sa, sumuță asupra Moldovei pe Alexăndrel, al doilea copil. Partizanii leși îl pun pe acesta în scaunul Sucevii și de acolo Alexăndrel-Vodă cade la împăcare cu un

unchi al său Petru Aron, îngăduindu-l să domnească în parte.

Atuncea, «dacă-i vorba pe-aceea», cum spun moldovenii, s-a sculat un fecior din flori dintre cei sămănați de Voievodul bătrîn. Numele lui era Bogdan. Acesta a fost tatăl lui Ștefan, despre care vorbim noi aici. Venind împotriva Domniei cu oaste, alungă tovărășia lui Alexăndrel și Petru Aron. Ambii aceștia pribegesc, după datină, la leși. După un timp, Petru Aron, mai harnic, calcă hotarul cu pîlcuri de călăreți și găsește în cîșlegile de toamnă, la vreme de noapte, în petrecere de nuntă, pe Bogdan-Vodă, în sat la Reuseni. Îl prinde în arcan, îl aruncă între mercenarii săi și, la lumina faclelor, pune să i se reteze capul.

Într-acea spaimă s-a aflat față și Ștefan-sin-Bogdan-Vodă, fiind încă domnișor tinerel, în petrecere cu părintele său. Găsindu-și scăpare prin învălmășeală, a fugit cu puțini soți și boieri credincioși și a aflat sălaș la munteni. Acolo, în acea parte, trăia și maica sa Oltea, de neamul ei din Țara Românească.

Iată, sfîrșitul zbuciumelor ca și alinarea vijeliilor stă ca-ntr-o taină a unei flori. După atîtea morți și zvîrcoliri, după atîta lipsă de lege și braț de stăpînire, norodul și boierii trebuiau numaidecît să scornească vorba despre schimbarea domnilor, și să cunoască înțelepciunea ei. Deci erau doritori de un domn adevărat. Negreșit, nu-l puteau cunoaște pe acesta în ființa tînărului domnișor venit din necunoscut. N-avea înfățișare nici de uriaș, nici de balaur : era scund la trup ; numai ochii lui ca apa de munte aveau ascuțime și tărie. Nu s-ar fi mirat dacă a doua zi ar fi căzut altul din nouri, ca să-i ia locul. Însă înțelegerea lor, de și ageră, era scurtă. Ei nu puteau pătrunde ascunzișul de șapte ori învăluit al lucrărilor lui Dumnezeu.

După cum după virtejuri și nesiguranțe se așează crugul vremii, așa sta să se așeze domnia tulburată a Moldovei. Nu pentru că țara cuprindea în ea alcătuiri minunate ; nu pentru că neamul care o descălecase era prea viteaz, prea dibaci în meșteșuguri ori prea înțelept ; nici pentru că ar fi avut un drept deosebit.

Daco-romanii de odinioară, umiliți de un mileniu de loviri ale invaziilor, întorși la fondul lor de civilizație primară, însă păstrînd în ei demnitatea și amintirea nedeslușită a unei nobleți, căutaseră aici peste munte o regiune de dezvoltare liberă. Înțelepciunea cea mai presus de toate a Celui etern trebuia să le dea un impuls de viață pentru restriștea îndelungă a vremurilor ce aveau să vie.

Grupele umane n-au toate aceeași chimie sufletească și același destin. Unele au avut soarta să umble din loc în loc pe uscat și pe mări, schimbînd producte, făcînd negoț și întemeind orașe. Altele și-au mișcat turmele și sălașele din furnicarul Asiei, bătînd războaie și cutropind alte neamuri, agonisindu-și bunurile lumii cu sabia. Totuși cei dintăi au rămas mai presus cu agerimea vicleniei lor. Însfîrșit, sînt neamuri care prind rădăcină în pămînt ca pădurile și ca ierburile. Acestea se ridică din furtuni și din puhoaie, stăruind, așteptînd și pentru ele de la Dumnezeu plinirea timpului.

Asemenea neamuri nu ară morminte altora, nu deschid puhoaie de sînge și nu clădesc piramide de leșuri; nici nu adună în haznale aurul lumii. Nu se bucură de bunuri prea mari și de fală prea înflorită. Viața plugarului și a păstorului statornic e mărginită ; e ordonată de apusuri și asfințituri, de anotimpuri, de vatra familiară și de mormintele strămoșilor. Mulțămirea lui materială e mediocră ; de aceea își creează

bunuri sufletești. Religia și legenda, cîntecul și tradiția sînt pentru el bunuri mai substanțiale decît aurul.

Din această categorie inferioară s-a întîmplat să fie pămîntenii aceștia din Dacia și din preistorie. Dezvoltarea lor finală, pentru destinul care ne poartă pe toți în spirala ascendentă a umanității, era dintru început hotărîtă de Dumnezeu. Eliberarea în vlăstare nouă trebuia să fie urmată de o impulsiune de energie, care să ajungă pentru trei veacuri. Forța de inerție avea să fie reluată abia în timpurile noui, cînd seminția întreagă s-a închegat din instinct, pregătind elaborarea unei conștiințe depline și a unei meniri.

Aceasta e una din explicațiile ascunse ale ivirii lui Ștefan-sin-Bogdan-Voievod la tronul Moldovei.

Mai sînt și altele.

CAPITOLUL II

Despre puterile răului care s-au ridicat împotriva legii lui Hristos și despre un jurămînt al unui tînăr voievod; despre credința de demult și o poveste cu sfîntul Ioan din peșteră; despre blîndețea noroadelor și prinților din evul mediu.

I

În una din serile acelui trecut care ni se pare pentru totdeauna pierit, din care totuși rămîn amintirile ca niște alcătuiri vii și de sine stătătoare, umblau către limanul Moncastrului Bogdan Mușat și coconul său Ștefan, fiind pribegi și sărmani în moștenirea Moldovei.

Călări și fără slujitori după ei, mergeau în pas după arșița zilei, sfătuind. La dreapta lor se clătina aria mării, împunsă de boldurile de lumină ale constelațiilor. Dinspre Trapezuntul Asiei se rumenea răsăritul lunii. De către miezul nopții, din stepă, adia un vînt subțire, cu miros de ierburi pîrjolite.

— Peste Marea sînt stăpîne vînturile, zicea Mușat; însă dincolo, unde s-arată acuma luna, ține buzdugan de poruncă Bogdihan, împăratul tatarilor.

— Și-n partea de unde vine cenușă de pojar? întrebă Ștefan.

— Acolo sînt nohaii, pînă la Crîm și la Or, tot ai aceluiași împărat, despre care prostimea povestește cum că ar avea cap de cîne și numai un ochi în frunte; însă și el e om ca și noi, fără decît mai pu-

ternic, avînd subt ascultare toate cuprinsurile, pînă la marginea pămîntului.

— Şi decît el nu-i mai mare nimeni ?

— Este cineva mai mare, zîmbi Mușat către feciorul său. In fiecare noapte, la poarta oricărui palat de domn ori de împărat, poate sosi îngerul morții. Bate cu toiagul de trei ori, arătînd că timpul omului e mărginit.

— Ce se-ntîmplă ? se răsuci coconul. In locul lui Han-Tatar cel vechi se ridică altul nou.

— Se ridică. Insă vine un ceas cînd Domnul Dumnezeu face un semn. Atuncea semințiile de pradă stau și se alină. Scrie la psaltire : Cel etern împărățiile ca pleava le vîntură. Şi tot acolo, despre soarta omului : un vînt îl suflă şi nu mai este ; şi nu i se mai cunoaşte nici locul !

Coconul cel tînăr cugetă un răstimp :

— Atuncea, măria ta crezi că e mai bine să ne ducem la mănăstire la Neamțu, dacă toate sînt deșertăciune ?

— Ba nu, zîmbi iarăși Mușat, căci această țară e o grădină care a rămas fără stăpîn. Poate Dumnezeu te-a menit pe domnia ta grădinar. Cărările noastre, urmă Bogdan Mușat, acuma sînt încîlcite și primejdioase, mestecăm amărăciune și ne adăpăm cu lacrimi ; descălicăm în primejdie, odihnim între năluciri ; însă eu, fiind prim-născut al odihnitului între fericiți Alexandru-Vodă, am drept la moșie, iar dreptul meu este și al domniei tale. Nădăjduiesc că Dumnezeu ne va pune la locul nostru. Nu uit nici într-o zi să îngenunchez la mila lui, cerșindu-i dreptate. Vom descălica deci și în astă-sară la o mănăstioară de ceamur pe care o cunosc și unde voi găsi un prietin. Ți se pare calea grea și drumul lung ?

— Înțeleg, Doamne, că nu-mi vorbești de drumul pînă la Cetate, ci de cel pînă la Suceava. Nu mi se pare lung, căci ai să-mi istorisești iar cum a ajuns Ghinghis-Han de la un sălaș sarac de șapte căruțe la cea mai mare putere, împărat peste kitai și peste toate semințiile.

— Am să-ți spun, răspunse Mușat ; și aceasta să fie o taină a domniei tale.

Istorisirea din acea sară privea cariera înfricoșată a călăuzului hoardelor tataro-mongole, care se ridicase cu două veacuri și ceva înainte din smîrcurile sibiriene de sub munții Altai. Rumeneala de incendiu a lunii, tremurul mării sub răsfrîngerea căii lactee erau semne legate de amintirea marilor hoarde. Acest colț al Dunării și al Mării a fost ca o strungă pe unde s-au grămădit toate năvălirile veacurilor, bătînd repetat, ca și crivățurile și viscolele, întăi în troianurile vechilor străjeri ai Romei, apoi în adăpostul munților. Cum se alinau spulberele, populațiile din vechi statornice ieșeau la luminișuri, ca roii cei grăbiți din luna lui mai. Acolo era o poartă a pustiului. Cum o treceau, mongolii își puteau priponi caii slăbiți la iarbă grasă. In valea Dunării și a Siretului erau gropile cu orz, grîu și malai ale plugarilor. Dincolo de munți, băile de aur. Către Bizanț, ori către Roma, fantasme de palate și haznale de juvaeruri.

Deci cu două veacuri jumătate înainte, se ridicase Ghinghis, organizînd hoardele tătărăști și crescîndu-și puterea. Cu trei sute de mii de călăreți bine echipați, cu rezerve și parcuri de căruțe îndărăt, cu cercetași ageri și spioni cu multă pricepere întrebuințați în regiunile de invazie, a supus China, întinzîndu-se peste deșertul Gobi și peste munții cei mari pînă

la perşi şi turcomani. Unul din căpitanii lui cei mai destoinici, Sabetai-Behadîr, a răzbit la Marea Caspiei, de acolo la Volga şi la poarta stepei. A intrat în cîmpia Dunării, a străbătut munţii asupra Ungariei, a învăluit graniţa Europei de către Polonia ; capetele de coloană au străpuns ţinuturile pînă la posesiunile Veneţiei. Faima acestor călăreţi nouroşi, împlătoşaţi în piele neagră de bour, era susţinută de repeziciunea cu care străbăteau cuprinsurile, de bătaia arcului şi a lăncii lor, şi de spaima rachetelor de pulbere de puşcă — născocire chineză, pentru întăia oară văzută în Europa evului mediu ; însfîrşit, acolo unde întîmpinau împotrivire, de dezastrul uciderii în masă şi al pojarurilor totale. In preajma Cetăţii Albe, Sabetai a pus semn înaintea cortului lui flamura şi sulităile încrucişate, dînd pămîntul Moldovei în pradă şapte zile.

După ce Dumnezeu a odihnit pe Ghinghis-Han cu robii, femeile, tezaurul şi armele sub turn de lespezi, într-un gorgan al pustiei, a aşteptat să vadă ce înţelepciune aduce oamenilor această arătare. Oamenii, afară de spaima lor, nu înţeleseseră nimic. Atunci, după două veacuri, adică îndată după aceea, s-a ridicat iarăşi asupra omului, cu alte hoarde de tatari, Timur. Sabia trebuia s-o poarte cu stînga, căci de dreapta era cîş. Era beteag şi la picior în aceeaşi parte, din lovituri de suliţă la învălmăşeală de război în tinereţă, de aceea era poreclit Lenc, adică Şchiopul. Semnul lui la picior arăta că trebuie să se oprească şi el. Sabia nu-i era îngăduit s-o poarte cu mîna hărăzită dreptăţii.

După ce în kuriltai, adunare a războinicilor, şi-a dat nume de Saheb-Keran, adică stăpîn al lumii, şi-a deslănţuit şi el hoardele. A bîntuit Industanul, Persia,

Siria şi Babilonul ; printr-o latură a mărilor a lovit pe turci, iar prin alta căpitani ai lui au ieşit la aceeaşi poartă unde poposise Behadîr-Sabetai. Iarăşi s-a pus semn flamura şi suliţile, dîndu-se pîrjolului şi prăzii pămîntului oamenilor statornici. Din această năvălire au rămas tabere şi sălaşuri tătăreşti la Crîm şi dincolo de Volga, pînă la Marea Caspiei.

Cînd Bogdan Muşat era cocon de vîrsta feciorului său, se aflau oşteni cărunţi la curtea lui Alexandru-Vodă, care apucaseră pe Timur Şchiopul şi vorbeau despre războaiele lui. Ca şi hanul cel dintăi, supusese jumătate de Europă şi Asia subt ascuţişul fierului. Menirea lui, ca şi a lui Ghinghis, era să fie o pedeapsă a lumii. Ca şi celălalt, Timurlenc nu urmărea să statornicească o altă rînduială socială, ori o lumină a unei credinţe noua ; nu părea a fi decît un vîrtej de distrugere.

La asediul cetăţii Sivas, în India, locuitorii i-au trimes întru întîmpinare o mie de copii îmbrăcaţi în alb, ca să ceară iertare. Timur a poruncit să fie sfărîmaţi în copitele cailor. In Georgia au curs puhoaie crunte pe treptele munţilor din şapte sute de sate. La Babilon, măcelul a ţinut două zile, pînă ce a fost ucis şi ultimul cetăţean. O sută douăzeci de movili de capete au fost atunci clădite în cîmpie. La Sebsvar, în India, după un măcel la fel, a rînduit să fie ziditi in turnuri cinci mii de prizonieri vii. La Delhi a pus sub sabie o sută de mii de robi cu care nu avea ce face în acea clipă. Capul lui mare, cu obraz pistruiat şi barbă lungă, privea duşmănos asupra lumii. Urechile lui nu primeau gluma şi poveştile. Ii plăceau numai oamenii înţelepţi şi cărturari, pe care-i tăia cu aceeaşi uşurinţă ca şi pe cei proşti. Nimene n-a înţeles cărui

Dumnezeu se închină. Mormîntul lui de la Samarcand s-a pustiit, nu tîrzie vreme după aceea, în patru vînturi.

În acel timp, cînd a izbit pe turci, a bătut în crîncen război la Ankara pe Baiazid-Sultan, prinzîndu-l și închizindu-l într-o cușcă cu gratii de fier, pe care o purta după el în expediții. Iar hoardele lui din răsărit au pătruns pînă la împărăția nemțească, după ce au așezat în lungul Nistrului, pe drumul negustătorilor, în țepușe, trupuri de bătrîni cu barba albă și de femei cu pruncii la sîn. Bărbații și feciorii ciți au fost prinși au fost duși sub harapnic în robie la Crîm și la Volga. Puțini s-au întors, urmînd calea acelorași stele, care licăreau pe creturile mării, în sara aceea cînd Mușat spunea aceste povești cuconului său.

De ce a ieșit asupra lumii spaima lui Han-Tatar? Arătau oamenii vechi că atît Ghinghis cît și Timur nu sînt decît forme schimbătoare ale aceluiași Demon, care lucrează asupra creștinătății. Căci legea lui Hristos a fost ca o lumină de dragoste asupra lumii, iar aceștia sînt oșteni ai întunericului. Împotriva lor și a altora nu poate fi armă mai tare decît însuși Adevărul pe care l-a predicat Fiul lui Dumnezeu pe acest pămînt al răutății. Praporele unei oști împotriva păgînilor nu pot avea cusută pe ele altă icoană decît pe a sfîntului Gheorghe străpungînd balaurul. Grădina aceasta așa de bîntuită, la marginea mării și a pustiului, are nevoie într-adevăr de un stăpîn, care s-o statornicească în hotare, să clădească în ea lui Dumnezeu cel adevărat case de stincă și să-i orînduiască oșteni care s-o păzească și s-o păstreze ca pe o cetățuie a Binelui împotriva Demonului negru.

Căci iată, acuma se proțăpește împotriva creștinilor încă un dușman. Asupra lumii vin otomanii.

II

Cu ani mai tîrziu, după ce Ștefan rămăsese pribeag și orfan, și mai pe urmă, cînd se așezase Voievod, își aducea aminte, în ceasurile de mîhnire, de vorbele spuse într-o noapte de vară în preajma mării. Descălecînd la o bisericuță umilită zidită din glod și slujită de un monah în zdrențe, îngenunchiase lîngă părintele său, plecîndu-și fruntea și hărăzindu-se fierbinte lui Hristos, pentru slujba dreptății. Pe atuncea, la domnia urdiilor turcești era Sultan Murat. De atunci, în locul aceluia păsise Mahomed, căruia îndată i-a ieșit faimă și poreclă de cucerilor, care în limba turcească se chiamă El-Fatîh.

Oștenii aceștia ai proorocului minciunos de la Meca se arătaseră în Anatolia și în vederea Bizanțului cu un veac în urmă. Rupseseră bucată cu bucată din împărăția grecească, păsiseră peste Helespont și peste Marmara năzuind întăi la Dunăre. Așezaseră sultanat la Adrianopol. Își trimeseseră oștile asupra voievozilor creștini și asupra ținuturilor Împăratului. Înainte de a detuna scaunul lumii, Țarigrad, îl împresurau de pretutindeni, slăbindu-i apărările. Pe uscat băteau Grecia veche, Sîrbia și Bulgaria; pe mare prigoneau corăbiile de negoț ale venețienilor. După ce vor rupe porțile și zidurile duble ale Constantinopolului, năzuința lor era către celălalt scaun al creștinătății, Roma. Fusese, cu patru ani înainte de 1400, o mare bătălie la cetatea Nicopolei, unde se strînseseră oștile creștinătății, într-o cruciadă a timpului, îndemnate de glasul papei și de ambasadele dibace ale Veneției. Și cavaleri nemți și franțuji, și boieri unguri și ardeleni și munteni, și mercenari albanezi și italieni fuseseră învăluiți și stropșiți de noianul pă-

gînilor. Se mai ridicase o oaste mare a creștinătății la anul 1444, la care a stat căpitenie și Ion Corvin, viteaz al acelor timpuri. Dînd război la Varna, otomanii au rămas iarăși stăpîni și biruitori, încît între movilele de morți a fost aflat și trupul lui Vladislav, craiul leșilor. A ieșit atunci dreptate vorbei unui înțelept rabin de la Solunt cu numele Akiba, care dovedise că anul nu-i prielnic, deoarece numerele lui adunate dau o sumă ciudată.

La 1453, care cuprinde tot numărul nefast 13, după prorocirea aceluiași Akiba, Mahomet II, avînd vîrstă numai douăzeci și trei de ani, a spart prin miază-noapte cetatea Constantinopolului, cucerind-o și dînd în pradă oștenilor săi comorile publice. In acel măcel a pierit cel din urmă împărat, Constantin Dracoses.

Așezîndu-se în scaunul împăraților bizantini, El-Fatîh și-a întors ienicerii cu fața către asfințit, unde din douăzeci și opt în douăzeci și opt de zile se arată pe cer semiluna. Menirea lor era să se ducă pînă subt ea în împărățiile apusene, să așeze geamia cea mai bogată pentru Alah și profetul său. In vîrful ei va străluci însuși juvaerul ceresc.

Palatele și bazilicele Bizanțului au fost despoiate, statuile de aur au fost topite, hipodromul și forul Augusteon au fost invadate de căruțele nomazilor ; în palatele împărătești și-a așezat curtea al șaptele sultan, destinat să stea acolo prin puterea acestui număr fatidic ; caravanele au adus vreme de nouăzeci și nouă de zile în serai prăzile lumii răsăritene, grămădindu-le în haznale. Cazangii au bătut pe nicovală cel dintăi tron de aur al retirării măritului Sultan, umbră a lui Alah pe pămînt, deosebit astfel și despărțit de ceilalți ticăloși oameni chiar și în clipa celei mai modeste retrageri.

Cele mai înfricoșate armii au ieșit de la Poarta Impărăției nouă. Grecia și Sîrbia au fost puse sub fier în 1459. Impărăția de la Trapezunt a celor din urmă Paleologi și Comneni a fost răsturnată în 1461. Rînd pe rînd au căzut insulele Mediteranei pînă atunci sub stăpînirea veneției lor. Bosnia și Albania, zonă de influență a aceleiași republici a nobililor negustători ai lui San Marc, au cunoscut prada și robia și și-au plecat grumazul. De la Persia, prin Georgia și Circasia, peste Marea Neagră pînă la unguri și leși și pînă în Dalmația, tuiurile cu cozi de cal se așezau în cetăți, și beglerbeii lui Mahomet primeau la picioare tributul ghiaurilor.

El-Fatih era nu numai un sultan norocos și viteaz, ci și prea înțelept. La așezarea sa în locul tatălui său Murat, ca să nu mai fie niciodată pricină de discordie și împărecheri, poruncise muților seraiului său și ienicerilor să strîngă în juvăț și să împuțineze de cap pe toți frații și unchii săi și pe toți copiii acelor frați și unchi. Cel dintăi vizir era în fața sa ca cel din urmă rob : putea să piară la o clătire de deget. Garnizoanele fidele ale cetăților, soldații eroici ai principilor, care-și respectau cuvîntul după proasta tradiție cavalerească, erau neapărat înecați în sînge. Stăpînii încununați de la Trapezunt, din Bosnia, din Lesbos, de la Atena au fost tîrîți în streang de cozile cailor. Insă prostimea care cădea cu fruntea în pulbere dobîndea îndată milă. Nu-i era greu să deosebească, prin emisarii săi greci, toate interesele de vanitate care agitau pe unii prinți ai Europei, nici interesele permanente comerciale ale veneției lor, care predicau în lume cu lacrimi război sfînt, adăogind pe sub mînă aur argumentelor sentimentale. Zdrobea pe viteji, trata cu va-

nitoșii, zîmbea veneților, despoindu-i de colonii și risipindu-le contoarele.

Judecata lui fără cusur au aflat-o apusenii prin pictorul Gentile Bellini, pe care l-au trimes marelui Padișah veneții, ca să-i zugrăvească nobila înfățișare, pentru galeriile lor de artă. După războaie, în care pieriseră soldații națiilor, nobilii lagunelor găsiseră cu cale să încheie pace cu clauze comerciale și ambasada artistică apărea ca un omagiu dezinteresat și amical.

Deci pictorul, avînd nevoie de modele, le-a găsit pe toate cele vii, între care se afla însuși Padișahul, între covoare, vitralii și aur. Insă văzîndu-l că stă la îndoială asupra jertfelor și mai cu samă asupra capetelor fără trup, stăpînul cel mare a poruncit unui icioglan să îngenunche numaidecît. Altul a înaintat și, după un semn, i-a retezat capul. Rareori pictorii apuseni s-au bucurat de asemenea modele.

Bostangiii îngrijind să sosească la masa slăvitului Sultan cel dintăi cantalup trufanda, s-a întîmplat ca unul din copiii sufrageriei, mai lacom, să-și însușească și să ospăteze în ascuns fructul. Cînd stăpînul n-a găsit pe talerul său ceea ce i se vestise de către medelnicer, și-a încruntat sprînceana cu mare mînie. A chemat în fața slăvitei sale fețe pe cei optzeci de copii de slujbă în acea zi și a poruncit să se arate vinovatul. N-a răspuns nimeni. Pe loc strălucirea sa a găsit soluția cea mai bună ca să afle pe vinovatul de lăcomie. A fost adus gidea care a prins a lua rînd pe rînd copiii din șirag spintecîndu-i. La al douăzeci și optulea, Padișahul a putut a-i cunoaște în măruntaie cantalupul nemistuit încă.

Pictorul a îngenunchiat a doua zi, cerînd augustului său model, cu lacrimi, învoirea de a se întoarce numaidecît la Veneția.

El-Fatih era un înțelept care știa să se folosească de fanatismul osmanlîilor săi și care dovedea în orice clipă osîrdia sa pentru Profet; însă în camara sa intimă avea rezerve; și relațiile lui cu patriarhul ortodox au fost dintre cele mai blînde, lăsînd adevărului celui din urmă prestigiul său neviolat.

La acest arhanghel negru, fiara despre care a vestit sfîntul Ioan, cugetase cu inima bătînd coconul cel tînăr, îngenunchiat lîngă părintele său, pe cînd monahul din mănăstioara de ceamur slovenea vorbele prorocirii din Apocalips:

«Vai! vai de tine! cetate cea mare a Babilonului, cetatea cea tare! că într-un ceas a venit osînda ta!»

«Și negustătorii pămîntului vor plînge și se vor boci.»

III

Vremurile erau într-adevăr așa cum le arătau de mai demult scrisorile sfinte.

«Cine-i hiara aceasta? cuvintează Arătarea Teologului, și cine poate să se bată cu dînsa? I s-a dat o gură care grăia cu trufie și cu hulire; și i s-a dat putere să lucreze patruzeci și două de luni. Și i s-a mai dat să facă război cu sfinții și să-i biruiască; și i s-a mai dat putere peste toată seminția și poporul și limba și neamul.

Cine are minte, să socotească numărul hiarei, căci acest număr e nume de om, și numărul ei este șase sute șaizeci și șase.»

Moișa, filosoful de la Moldova, socotise și găsise că toate numele împăraților porniți de la prorocul min-

ciunos răspund numărului arătat, căci el înseamnă fără odihnă, fără închinare, fără duh ; puterea pulberii și cărnii, desfătarea între oameni a lui Satana.

Toate sînt trebuitoare, pentru ca oamenii să vadă calea înțelepciunii. Privind spre lumina care se deschide subt arcul ei, și astăzi stă Ștefan-Voievod la Putna, în icoană, cu capul aplecat și mîinile încrucișate. Astfel s-a visat soldat al Adevărului. Pe cînd neguțătorii cei întristați, adică veneții, care covîrșeau marea cu corăbiile lor și adunau banii nóroadelor, urmăreau cu ochii ageri progresul marelui Sultan.

Pentru ei, Mahomet era o forță care trebuia oprită cu orice preț ; altfel domnia lor asupra Europei era amenințată.

Republica lagunelor, fondată cam o mie de ani în urmă, se dezvoltase încet-încet, agonisind întâi comerțul Adriaticei. Pe urmă ieșise în Mediterana, cucerind porturile și afacerile pînă la Levant și Egipet, luînd locul grecilor și al vechilor fenicieni. Cumpănind cu răceală foloasele, în vremea cruciaților, deodată se arătase sprijinitoare a credinții, oferindu-se a purta în Orient pe luptători cu flota ei. Negreșit, cea dintâi măsură pe care a luat-o a fost ca să încaseze prețul transportului, și a doua să încarce cu aromate corăbiile, ca să realizeze de la cei rămași acasă alt cîștig. In bătăliile cu necredincioșii, soldații lui Hristos au cucerit pămînturi și limanuri, în care neguțătorii s-au silit îndată să întemeieze case de negoț. Oștenii au fost scoși după aceea de acolo ; neguțătorii însă au rămas, alcătuindu-se cu alți neguțători ; și unii și alții neavînd decît singura lege a banului. După ce au cucerit în cursul vremii ținuturile, coastele și ostroavele, bătînd și depărtînd de la cîștig pe toți frații lor creștini și mai ales pe genovezi, după ce au acoperit cu zăr-

fiile lor Bizanțul și Alexandria, deodată au văzut tîrîndu-se din umbra Asiei asupra lor fiara otomană. Doctori învățați de la Veneția îndată au semnalat-o, arătînd primejdia pentru credință. Dar primejdia era mai cu samă pentru corăbiile de negoț.

Intr-adevăr, sultanii le-au strîmtat locul și le-au împuținat căile. Iar Mahomet II, cucerind Constantinopolul, pe venețieni i-a izgonit cei dintâi. După războaie cu Sultan Baiazid și Sultan Murad, au urmat altele cu Sultan Mahomet. Mercenarii Republicii se băteau în toate cetățile de pe coaste și din insule, cu mare vitejie, căci erau bine plătiți. Craii și împărații, solicitați de cei mai dibaci diplomați pe care i-a cunoscut lumea, au primit să-și jertfească oștile la Nicopole și Varna, în Sîrbia și Ungaria. S-a găsit și un viteaz dintr-o mie și una de nopți, George Castriota din țara Albaniei, care s-a războit o viață întreagă în munții lui, întîrziind coloanele ienicerilor în năzuința lor spre Dalmația. A pierit cu arma în mînă, încredințînd bancherilor pe copiii săi. Diplomații și-au întors privirile în alte părți, și au cunoscut pe craii Poloniei și Ungariei și pe voievodul de la Ardeal. Au ajuns cu înțelegerea și pînă la șahul Persiei, după aceea au găsit și pe un domn de la Moldova, cu numele Ștefan.

Stînd astfel atent încordați, cu arme și agerime, pentru ocrotirea fundacurilor lor de negoț, punînd pe continentali să le cumpere marfă și să se bată pentru domniile lor, nobilii venețieni aveau conștiința că, apărîndu-și bunurile, apără însăși civilizația care era al doilea nume al Veneției. Europenii evului mediu apăreau față de ei ca niște simpli barbari. Nicăieri ca în cetatea lui San Marc nu se puteau vedea palate mai bogate, rivalizînd cu ale Bizanțului, petreceri mai fastuoase, curtezane mai bine plătite. Viținl e un atribut

și o datorie a aurului. Contimporanii știau asta, dar lăsau altei generații grija ispășirii.

Sanctitatea sa pontiful roman, craii Ungariei și Poloniei, împăratul și prinții, solicitați pentru înaltele datorii ale timpului, se mișcau cu greutate și întîrziere, avînd fiecare interese și încurcături. Primejdia, amplificată în măsura intereselor imediate amenințate, nu le apărea în finalul ei tragic — așa cum apăruse ochilor iluminați ai tînărului cocon în mănăstioara din preajma mării.

Cînd rînduiala ascunsă l-a adus la domnia Moldovei, Ștefan-sin-Bogdan-Mușat era pătruns pînă în fundul sufletului și pînă în cel din urmă ascunziș al înțelegerii de primejdia care amenința biserica lui Hristos și de misiunea pe care o avea ca domn și ostaș al Adevărului.

Tot în Apocalips, scrie:

«Nedreptul lasă-l să mai facă nedreptate, necuratul lasă-l să se mai întineze.»

«Iată, vin îndată și răsplata mea este cu mine, ca să răsplătească fiecăruia după faptele lui.»

Pentru el cumpăna clipei putea fi trecută, cum a și fost, printr-un tratat de supunere, care-i asigura folosul vieții trecătoare. Pentru sufletul său înfierbîntat de ortodoxie, problema se punea, însă, cu totul pe alt plan. Nu atît venitul vămilor, nu atît cetățile Mării, nu hotarele Moldovei, nu domnia lui erau interesate, ci Adevărul și Dreptatea, care erau însuși Izbăvitorul Hristos. În această credință înfricoșată în care se absorbea cu totul, el găsea neîncetată hrană, așezînd semnele de piatră ale Dumnezeirii în toate colțurile Moldovei și punîndu-se pe sine jertfă necontenit.

Istoricul de azi, judecînd trecutul în elementele lui proprii, poate îndrăzni a susține că singur acest ostaș

a văzut pentru timpul lui și viitorime, ca Ioan, cînd a avut visul de spaimă în ostrovul Patmos. Însă contimporanii lui, în afară de iluminați și cărturari, l-au înțeles mediocru.

Dacă zimbrul n-ar fi oprit repetat, în cetățuia lui de codru și munte, pe marele vînător, El-Fatih și-ar fi putut lua timp ca să ajungă mai curînd acolo unde numai moartea l-a împiedicat să ajungă. Calul său vînăt ar fi mîncat orz din pristolul de la Roma. Dumnezeu nu a îngăduit; și, ca să nu se plinească amenințarea celui mai semeț și mai tare dintre stăpînii de seminții, a pus ascuțime și tărie în mintea și brațul celui mai neînsemnat prințișor de la marginea creștinătății.

IV

Împărat al părților germane se afla atunci Frederic III din casa de Austria. Crai al Poloniei, Cazimir IV. După căderea Constantinopolului a fost ales la tronul Ungariei Matiaș-Crai, fiu al lui Ion Corvin, faimos voievod al Ardealului.

Mai era un domn al pămîntului, foarte temut: papa de la Roma.

Alți regi și prinți din Apus, încurcați în necurmate războaie unii cu alții, erau prea departe de catastrofa răsăriteană.

Stăpîni de castele medievale, orașe care tindeau să se elibereze cu armele, nefericite populații agricole doborîte sub jug, foamete, ciumă și întuneric, coborîre a sufletului, amintiri jalnice ale împărăției de altădată: asta era lumea apuseană de atunci.

În confuziunea decăderii, după domnii schimbătoare de șefi barbari cu obrazuri păroase și săbii

grele, se ruinaseră toate alcătuirile împărăției vechi. Fiul senatorului din Galia, care se luptase lingă Aetiu în contra hunilor, se mulțămise cu situația de sutaș în armata vizigoților ori a longobarzilor ; iar nepotul nu mai cunoștea baia și nu mai putea ceti literele lapidare de pe mormintele strămoșilor lui. Pe risipituri și pojaruri, lumea începea de la capăt.

Numai Italia își mai păstrase prestigiul. Papii, prinții și mănăstirile erau conservatori ai noblețel și, în vremea despre care vorbim, peninsularii, îndeosebi genovezii, venețienii, florentinii și milanezii, credeau că pot privi cu dispreț spre soldații de fier ai regelui francez sau spre raiterii mirosind a usturoi și bere ai împăratului german.

Candelele spirituale, aprinse de la Roma creștină și hrănite cu oleu scump al antichității, ardeau și în mănăstirile continentului, refugii sfinte de sălbătăcia timpului. Florile și flacările arhitecturii gotice păreau a vibra către Dumnezeu în împărăția lui Carol cel Mare ; dar în afară de aceste oaze, unde stăteau aplecați pe texte cărturari palizi, domnii lumii nu voiau să cunoască decît pe zeul Forței, rînjit și cu fruntea îngustă, și mulți baroni socoteau mai prejos de demnitatea și onoarea lor să știe a ceti și a scrie.

Războinicul de atunci s-ar fi socotit un afemeiat dacă s-ar fi spălat zilnic. De cămașă nu avea nevoie. Putea fi cunoscut de departe prin parfumul propriu. Luptătorul în Orient, în legiunile cruciate, visa, fără aprehensiune și cu o imaginație proprie, la doamna sa, rămasă în turnul castelului și asigurată în centura de castitate cu lacată. Contese de la curți regale se duceau pentru micile lor nevoi jos în jurul scării de onoare.

Acei marchizi care ieșeau cu sabia la drumul mare ca să vămuiască pe cinstiții negustători ; acei suverani care se împrumutau de la vasalii lor cu trei mii de galbini ca să-și poată plăti mercenarii ; acei împărați ai Sfîntului Imperiu care priveau placid cum se taie, se jefuiesc și se pîrjolesc ei în de ei prinții, episcopii și baronii supuși maiestăților lor, după cît s-a spus, erau cel puțin aprinși de o mare credință. Această credință trebuia să-i înalțe spre mîntuire.

Însă moldovenii obișnuiau să povestească despre un schimonah care s-ar fi ridicat din singurătățile Atonului și numele lui era cuviosul Ioan din Peșteră.

Coborînd la Țarigrad, a văzut căderea și ticăloșia împărăției grecești și mai ales certurile de vorbe ale doctorilor legii lui Hristos și a căutat scăpare mai departe, spre adevărații frați creștini. A umblat pe jos, suferind ostenelile și pulberile. A ajuns într-o cetate mare, la împărăția cea nouă, unde se înălțau turnuri de biserici. Înainte de a intra în sfîntul lăcaș, a văzut oameni spînzurați în crengi de copac. Și într-un cazan al casei orășenești fierbea un calpuzan. Iar crainicii strigau către norod greșalele osîndiților. Fiind duminică, schimonahul Ioan a intrat la sfînta leturghie și a văzut poporani îngenunchiați, unii plîngînd, iar preotul striga spre ei din amvon vorbe grozave despre pieirea lumii. Privind la acel preot, cuviosul Ioan l-a văzut aevea cunoscîndu-i capul de țap despre care arată cărțile. S-a grăbit să iasă și să umble în calea întîmplării, nădăjduind să afle ceva. I-au ieșit într-un corn de dumbravă închinători, care l-au lovit, jefuindu-i traista săracă. S-a sculat din sîngele său, s-a spălat la un izvor și s-a dus mai departe, ajungînd în altă cetate. În biserica de acolo stătea slujind cu mare fală episcopul și înfățișarea lui era a

lupului, iar enoriașii îngenunchiați erau oi. Astfel umblînd din loc în loc, schimonahul Ioan a cunoscut căderea inimii omenești. După ce a văzut tot ce putea vedea și a cunoscut tot ce putea cunoaște, și-a luat toiagul și a trecut munți mari și a coborît în cîmpii înflorite, ajungînd la cetatea Romei. Acolo, la scările Sfîntului-Petru, a stat îngenunchiat nouă zile și nouă nopți, pînă ce s-au îndurat slujitorii să-l poarte la sfîntul părinte. Intrînd întru strălucire și podoabe de mare preț, călugărul de la Aton a bătut metanie și a plîns.

— Cine ești tu și de unde vii? l-a întrebat prea sfîntul părinte.

— Sînt un sărman monah, prea sfințite. Am venit să cunosc credința lumii și să mă bucur. Am cerut creștinilor împărăției tale adăpost și nu mi-au dat; hrană, și m-au lăsat flămînd; apă, și m-au lăsat însetat. In casa Domnului meu am găsit zărăfie, iarmaroc de arme și mezat de muieri. I-am certat cu blîndețe pentru că n-au milă; ei m-au bătut. M-am mirat că-și spun creștini și ei m-au spînzurat în cîrlige. Am văzut păstorind țapii și lupii. Iar aici, în cetatea părintelui meu Domnul Dumnezeu, văd hălăduind Leul, care-și întinde ghiara asupra celor pămîntești.

Sfîntul părinte a simțit pe el cămașă de ghiață, căci obrazul sărmanului îl privea dintr-o cunună de raze. Inchinîndu-se cu smerenie, s-a întors bătînd din palme ca să vie slujitorii să poarte de grijă musafirului.

— Te cunosc, Doamne, a zis el cu dulceață. Sînt pătruns și eu de durerea suferinților tale. Ai dreptate. Asemenea ticăloșii ale lumii nu trebuie să le mai vezi.

După porunca sa, slujitorii l-au dus pe schimonah pînă în chilia cea mai din fund a temniților Sfîntului-Petru, și de atuncea nimeni nu l-a mai văzut.

V

Scribii tuturor acestor neamuri ne-au învățat succesiv să ne plecăm stăpînilor lor ca domnilor și împăraților celor mai mari ai lumii. Au făcut asta fie din pricină că n-au fost în stare să discearnă adevărul unic, fie din pricina nevoii de pîine, fie din lașitate. Oamenii liberi sînt extrem de rari.

In lumea antică, bătălia de la Termopile reprezintă poate numai un cuvînt frumos, iar războiul Troiei mai mult stihuri și tropi. Puterea elină a sălășluit în spirit și în manifestările de artă. Dar regii și împărații europeni, lăudați pentru toate gesturile și zîmbetele, pentru toate slăbăciunile, pentru toate bătăliile pierdute ori cîștigate, au avut asupra lor reflectoare actoricești. Față de marele imperiu al lui Carol, stăpînirea lui Ghinghis a fost de douăzeci de ori mai vastă. E adevărat că tatarii au trecut ca pulberile, dar nici Carol n-a fost soldat al spiritului nemuritor și al inteligenței. Nici el, nici toți prinții coborîtori din barbari în curgerea evului mediu. Generații după generații de școlari le-am pomenit, sub ferulă, numele și le-am celebrat aniversările ca unor puteri solare, pe cînd Veneția, stăpîna de fapt a evului mediu prin diplomație și aur, mai tare decît Frederic și decît Matiaș-Crai, și decît Cazimir-Crai, creditoarea tuturora, uneltitoarea pretutindeni, are parte în istorie de foarte puține cuvinte.

Nu-i rău că are ea puține; e rău că au alții prea multe.

Față de sfinxul care privește spre necunoscut în marginea deșertului Libiei, toți sînt una și aceeași pulbere vînturată. Depozitul umanității e alcătuit dintr-un material imponderabil. Nu-l plouă, nu-l

ninge, nu-l spulberă furtunile. Sămînța lui rodește neașteptat și în aparență bizar. Astfel pot cunoaște în florile de azi ale pămîntului Moldovei esența unei jertfe de altădată.

Deci marele împărat, în care credea prostimea, înfățișa mai mult un nume. Orașele și principatele Germaniei nu constituiau o putere unitară. Contele palatin se afla în ceartă cu arhiepiscopul de Maiența. Regele Boemiei și ducele Burgundiei se aflau în război pentru ținutul Lutzelburg. Impotriva aceluiași rege boem se sculaseră și ducii saxoni. Șvițerienii urmau să se arate neînduplecați dușmani ai ducilor de Austria.

In coasta acestei anarhii, cei doi crai — al Ungariei și al Poloniei — aveau și ei treburile lor mari și mărunte. Cea mai de căpetenie afacere a lui Matiaș-Crai, cum s-a așezat la domnia Ungariei, a fost să puie la cale războaie contra neamurilor lui.

Cazimir-Crai își avea și el treburile lui deosebite: războaie cu cavalerii teutoni la marginea Crăiei, un război mai primejdios înlăuntru, cu clerul, pentru dreptul de numire al episcopilor, și cu șleahticii care aveau mare plăcere totdeauna, în Seim, să stea împotriva maiestății sale.

La 1459 sfîntul părinte Piu II s-a întors la Roma de la congresul de Mantua, prea tulburat de amestecurile pămîntești și politice. Osîndind pe un tulburător al plebei cu numele Tiburcio și punînd să fie ridicat în furci, s-a simțit mai liniștit și a putut primi cu obraz liniștit și surizător pe ambasadorii de la șahul turcomanilor Uzun, de la împăratul Trapezuntului și de la armeni, care veneau să-i ceară sprijin ca unui puternic domn al pămîntului contra lui Mahomet.

Din întîmplare, se aflau de față și emisarii Veneției. S-au ridicat asemenea plîngeri pentru căderea Bizanțului și pentru destrăbălarea în sînge a Antihristului, încît sfîntul papă a lăcrămat, făgăduind, în numele lui Hristos, că-și va mișca brațul.

Ambasadorii Sfîntului Scaun n-au întîrziat în adevăr să ceară împotriva dușmanului întregii creștinătăți săbiile împărăției, a regelui Angliei și a regelui Franței, după pilda de la 1396 și 1444. Măriile lor au răspuns cu vorbe ocolite că timpul nu-i prielnic, că tezaurele sînt în suferință, că lumea are alte griji și că s-ar fi iscat în Europa o primejdie și mai mare, în ființa unor așa-ziși savanți, care pretind că pămîntul ar fi rotund. Atunci sfîntul părinte și-a mișcat brațul și a alcătuit o epistolă către Mahomet-Sultan, dovedindu-i de ce trebuie să lese lumii apusene Constantinopolul și Mediterana și de ce locul măriei sale e în răsărit, dîndu-i a înțelege că a ajuns pînă la Domnul Dumnezeu aburul sîngelui și faima faptelor crîncene.

Mahomet-Sultan ar fi avut dreptul să zîmbească la cuprinsul acestei opere literare, căci grecii săi de taină, de care-i plăcea să se slujească și pe care-i iubea ca informatori, îl țineau în curent cu faptele de blîndețe ale creștinătății. Închinătorii lui Hristos cunoșteau și ei meșteșugul caznelor celor mai felurite și al morții în toate chipurile: prin zdrobirea oaselor pe roată, prin ruperea cu caii, prin țeapă, prin rug. Ienicerii săi, prinși în bătălii, nu beneficiau de mila lui Hristos. Iancu-Vodă Corvin, stăpînitorul Ardealului și mare conducător de oști și biruitor în mai multe rînduri al Semilunei, îi dovedise chiar strălucirii sale la Belgrad, în 1456, că învingătorii au multă imaginație și puțină stăpînire în executarea învinsului.

Intre cele învățate de la arta asiatică a chinului și a uciderii, Vlad, voievodul de la munteni, poreclit Țepeș, îi putea fi dascăl. Hamza-Pașa și toți oștenii lui fuseseră suiți în țepi, lîngă Tîrgoviște, ca să vie corbii să le ciugulească ochii încă vii. Ologilor și ciungilor, pentru echilibru, li se retezau fără motiv și celelalte mădulare. Binecredincioasa închiziție și sfînta Vemă cunoșteau și ele cele mai rafinate meșteșuguri ale uciderii, căci mai ales în asta omul s-a arătat totdeauna harnic și de la deprinderi mai blînde s-a întors cu ușurință spre stîrv, ca fiara. Unde nu erau înclinările firești și grosolănia timpului, era nevoia represaliilor și spiritul de întrecere. Lupta epocii pentru legea de blîndețe a Mielului înfățișează tocmai această latură de ciudată contradicție.

Insă nu se cuvine să apreciem greșalele și prejudecățile oamenilor de demult cu prejudecățile noastre de astăzi, nici să comparăm după diferențele de astăzi popoarele de atunci ale Europei. In fața cruzimii asiatice a lui El-Fatih și a palidei melancolii bolnave a lui Vlad-Vodă Țepeș, stau, în acel veac al durerii, faptele tuturor regilor și prinților europeni.

Cărturarii timpului povestesc cu naivitate și mirare, ca și semenii lor de totdeauna, expediția din 1479, la porunca lui Mahomet, a lui Isa-Beg, Ali-Beg și Skender-Beg, în părțile ardelene, unde au ars, prădat și robit regiunea Sibiului, apoi satele romînești de pe Mureș, către Alba-Iulia și Orăștie. Cu acești șefi păgîni lucra și oastea muntenească a lui Țepeluș-Vodă Basarab. Voievodul Bathory a dat împotriva lor o luptă în Cîmpul Pînii, la care au luat parte toate neamurile țării și bătălia a fost cîștigată de creștini prin intervenția bruscă a lui Pavel Chinezu, voievod de la Banat, care a lovit din spate pe dușmani. Însuși cneazul Pavel bătea în fruntea iureșului cu cîte o sabie în fiecare mînă, dînd înfricoșat strigăt, și urmat de valahi care urlau și răcneau la fel. După ce turcii au fost secerați și stropșiți, biruitorii de trei neamuri, romîni, unguri și sași, au făcut ospăț în mîzga de sînge și pe movilele de leșuri; lăutarii au zis din alăute și măria sa Pavel, după ce a deșertat o cupă mare, a dănțuit ținînd în dinți un turc mort.

CAPITOLUL III

Țara Moldovei odinioară, așa cum ne-o înfățișează un voievod al ei.

I

Părintele nostru Dimitrie Cantemir vorbește, într-o carte, scrisă acum două sute și ceva de ani, despre Moldova de odinioară. Multe din cele de demult le știu prin el și pentru asta îi sînt recunoscător. Multe le-am înțeles privind numai în jurul meu, și pentru asta mă închin codrilor și apelor care au mai rămas și pămîntenilor, care s-au schimbat foarte puțin.

Nu știu dacă sînt colțuri de lume unde săriturile climei să fie mai aprige. Firea autohtonilor a urmat pe a văzduhului; îmbrăcămintea lor a fost impusă de arșițile și gerurile excesive; adăpostul și locuința le-au cerut pădurilor; rodnicia solului le-a făcut viața ușoară; situația geografică le-a dat «liniștea vînturilor și a apelor» — cum glăsuiește un blăstăm vechi.

Acest rai, unic prin fertilitate, al Daciei, a avut locuitori statornici din cea mai adîncă preistorie, iar cei care s-au adăugat cu vremea s-au supus legilor lui firești. Civilizația, portul și datina de acum zece mii de ani subsistă încă. Trecerea culturii romane de cetate se simte întrucîtva în limbă și inteligență, fără ca fondul original să fie prea alterat.

Este o poveste despre descălecarea Domniei Moldovei de către Dragoș. Așa au apucat-o bătrînii. Zice că acest Dragoș-Vodă de la Maramureș ar fi ieșit la vînătoare cu soții săi și ar fi gonit un zimbru, pe care l-au oborît lîngă apa Moldovei. Capauca lui Dragoș, cu numele Molda, «pe care el foarte o iubea», a pierit în apa care-i poartă astăzi numele. Stema țării a rămas capul de zimbru și Domnia Moldovei a început de atunci.

Istoricii, care nu afirmă nimic fără act scris și pecetluit, au avut dreptate din punctul lor de vedere să înlăture această legendă. In locul ei însă n-au pus nimic. Nefiind istoric, eu îmi voi îngădui să dau iarăși povestei străbunilor noștri dreptul ei. Nu sînt realități numai clădirile de piatră și petecile de hîrtie; mitul păstrează eternității lamura sufletului generațiilor. Ceea ce au crezut bătrînii și ceea ce vor crede copiii noștri, desfătați de vis, e un adevăr pe care nu-l vor putea înlătura oamenii prea serioși. Nici un argument nu poate sta mai presus decît o frumusețe. Deci îmi păstrez legătura cu cei care dorm în acest pămînt și nu lepăd cele relatate de Cantemir.

Oamenii liberi, întinzîndu-se din cetatea munților, au găsit cîmpi aducători de roadă și adăpați de ape bune, cetăți tari și tîrguri care erau părăsite de locuitori din pricina vremurilor neașezate și au statornicit hotarele firești dînd țării nume nou. Leșii și rușii, megieși vechi, au urmat însă a le spune locuitorilor Moldovei tot volohi, adică italieni. Turcii le-au spus acvlahi, adică valahi albi.

Din Cîmpulung pînă în Vrancea umblau pe plaiuri și costișe, în poieni de codri merei, turmele păstorilor. Spre toamnă coborau la iernatic lîngă bălți și limanuri. Pe apele din munte umblau plutele, coborînd

catarguri la Siret și schelele Dunării. Către acest fluviu și către Mare zarea se alină : aici era Țara-de-Jos. De la limanul Nistrului, în apusuri limpezi de toamnă, se vede Ceahlăul, între valurile încremenite ale celorlalți munți : în acea parte era Țara-de-Sus.

In partea cîmpului, văzduhul e mai călduros, zice Cantemir, însă cu vînturi mai puțin folositoare sănătății. Cu toate acestea, în Moldova nu se știau atîtea boale, ca în alte țări de arșiță. Citeodată, rar, se stîrnea ciuma și un fel de friguri rele, care se chiamă lungoare. Cercetarea a arătat că ciuma nu avea o sămînță a locului, ci răzbătea aici ori din Țara Leșască, ori prin corăbiile levantine care descărcau la porturi. Boala lungorii, adică tifosul, era localnică și avea o putere cu mult mai mare decît în alte părți ale Europei, așa că moldovenii se puteau mîndri cu iuțimea ei de fulger. Dobora omul cît și ciuma. Cel lovit putea să moară pînă în a treia zi. Numai cel care dura pînă într-a șaptea avea sorț de scăpare.

Ori vremurile nesănătoase, ori obiceiul viețuirii, ori slăbăciunea firească a virtuții făceau pe locuitorii țării aceștia să nu ajungă la bătrînețe adînci ; așa că rar se găsea în Moldova om de șaptezeci ori de optzeci de ani. Poate nu atît slăbăciunea firească a virtuții, cît nevoia de a sta întruna cu sabia ca să-și păzească averea dinspre partea pustiei, amenințîndu-l pe fiecare, la scurte răstimpuri, pieirea ori robia. Pentru aceasta și casa lor era săracă, bordei ori colibă, ca să se risipească lesne la năvăliri și să se clădească ușor după aceea. Numai în munte se păstra meșteșugul locuinților mari și statornice. Și încă, țăranii ajungeau mai adîncă bătrînețe decît oamenii de frunte, căci aceștia aveau asupra capetelor lor și alte amenințări.

Cantemir transcrie astfel vorbele scriitorului leah Oricovie despre locuitorii vechi ai țării :

«Acești moldoveni, cu firea, cu năravurile și cu vorba, nu sînt cu mult osebiți de italieni ; ei sînt oameni sălbatici, însă foarte viteji ; că nici un neam nu este care, stăpînind o țară așa de mică ca dînșii, să steie ca și dînșii pentru cinste la război, cu așa vitejie împotriva tuturor vrăjmașilor megieși de prin prejur și, de cîte ori se ridică asupra lor, să se apere cu biruință. Ei sînt așa de viteji, că într-o vreme cu toți vrăjmașii de toate părțile băteau război necontenit.»

N-aș fi înclinat să cred că unchești aceștia de demult ai noștri ar fi fost mai viteji decît alte popoare ; au fost însă mai năcăjiți și la o răspîntie mai primejdioasă ; și țineau în stăpînire pămînt din cel mai îmbielșugat al acestor părți de lume. Altminteri, mai lesne le-ar fi fost să pribegească. Au stat aici nu numai din îndărătnicie și răutate ; dar nicăieri ca în Moldova nu sînt mai îmbielșugate roduri, după dezastre, răsplătind șapte ani de lipsă ; și nicăieri nu sînt mai încîntate primăveri, după grozăvenia iernilor. Așa că, între alte multe păcate, au avut și acest ticălos nărav al statorniciei, și au fost crîncени de nevoie, căci altfel Dumnezeu le-a hărăzit o inimă blîndă și ușor schimbătoare.

Scriitorul vechi laudă apele Moldovei întru toate folositoare. Dintre ele zice că-i place mai mult apa Prutului, căci ar fi cea mai ușoară și sănătoasă, de și tulbure. Dacă o pune însă cineva într-un vas de sticlă să steie, apoi se așează năsipul în fundul vasului și apa rămîne cea mai limpede și mai curată. După o cercare făcută de el însuși, Cantemir dovedește că 100 de dramuri din apa aceasta e cu 30 de

dramuri mai ușoară decît alte ape din alte rîuri. Într-adevăr, nu numai apa Prutului, dar și alte ape ale Moldovei sînt și au fost foarte bune din veci, mai ales pentru că au fost lăsate în rînduiala lor dumnezeiască. De aceea par rele numai cînd se deslănțuiesc în puhoaie și revărsări, ceea ce se întîmplă destul de des. După pilda propriei lor ființi, moldovenii nu s-au îngrijit să le îngrădească. Cînd apele rupeau într-o parte ei semănau și păstoreau în alta, împărțind cu ele teritoriul, recunoscîndu-le vechimea și întâietatea ca și celorlalte ființe.

În aceste ape a pus Dumnezeu sămînță de tot felul de pești, care de care mai gustoși. Între toți erau și în vechime mai de laudă lostrițile, păstrăvii și lipanii, pe care pescarii domnești îi aduceau vii la mesele lui Vodă, călărind cu cea mai mare repeziciune din munte la Suceava și la Iași.

Burcuturile și alte ape minerale nu prea erau prețuite de localnici, căci apa Prutului, precum s-a spus, era destulă doftorie împotriva tuturor bolilor. Se pare chiar că însăși această preferință era mai mult o vorbă și o înșelare, ca să ascundă o altă înclinare a pămîntenilor, după cum vom vedea numaidecît.

II

Țara-de-Sus cuprindea șapte ținuturi, iar Țara-de-Jos cincisprezece, cu tîrgurile lor.

Între cele din Țara-de-Jos, stătea în frunte ținutul Ialșilor, cu tîrgul Iași, care a fost cetate de scaun după Suceava. În tîrg la Iași era frumoasă curte domnească, cu ziduri; și au fost ridicate de voievozi și boieri minunate biserici și mănăstiri, care se văd

și azi. Iar casele localnicilor erau de lemn și cea mai frumoasă înfățișare a lor era cînd ardeau, ceea ce se întîmpla destul de des.

Lîngă ținutul Ialșilor era al Cîrligăturii, cu Tîrgul Frumos sau Tîrgul Doamnei.

Apoi ținutul Romanului, cu tîrg și cetate încă din vremea tatarilor lui Batîe-Han.

Ținutul Vasluiului; ținutul Tutovei, cu tîrgul Bîrlad; ținutul Tecuciului; ținutul Fălciului, cu Huși; ținutul Putnei, cu tîrgul Focșani; ținutul Covurlui, cu tîrgul și șchela Galaților; ținutul Lăpușnei, cu cetatea Tighinei; ținutul Orheiului; ținutul Sorocei; ținutul Bugeacului; al Chiliei și al Cetății Albe.

La Vaslui în tîrg erau curți domnești. La ținutul Putnei era cetate numită Crăciuna moldovenească, spre munteni. La Soroca era cetate pe Nistru, în legătură cu Tighina și cu cetatea cea mare de la Liman.

În preajma acestor cetăți, în lungul Nistrului, umbla drumul cel mare de negoț de la Liov înspre cetatea Mării. În lungul Siretului era al doilea drum mare către cetatea Chiliei.

Iar între Fălciu și Orhei era un codru vestit, Tigheci, unde scăpau oamenii de la cîmp în bejenie, la vremea cînd intrau tatarii în pradă. Erau și alte păduri mari pe toate dealurile; însă aici era ca o cetate, de unde pămîntenii puteau bate război. Căci îndată ce-și mistuiau în prăpăstiile acelui codru familiile și vitele, ieșeau iar la lume cu baltagul, cu sulița și cu arcul, ca să vîneze pe căpcăuni.

Mai este în ținutul Fălciului o movilă mare care se chiamă a Răbiiei. În vremea aceea, povesteau unii tatari că acolo ar fi ucis moldovenii pe un han cu toată oastea lui și, pentru pomenire, s-ar fi clădit această movilă; iar alții arătau că ar fi fost îngro-

pată în acel gorgan o crăiasă a sciților, pierită aici cu oștile ei, tot de mîna localnicilor. In acel loc au mai umblat oștile lui Ștefan-Vodă și au stat străjeri care dau semnul de primejdie cu focurile și buciumele.

De la Soroca în sus, în vremea lui Ștefan-Vodă, erau locuri deșerte, care se chemau «în pustie».

Cele șapte ținuturi din Țara-de-Sus erau: Hotinul, care se întindea peste pustie, prin codri, către munți în miezul-nopții, și pînă către cetatea cea mare dinspre Lehia. Acolo erau întărituri grele, ziduri foarte înalte, șanțuri adînci și valuri oable spre Nistru; ținutul Dorohoiului; ținutul Cernăuțiului; ținutul Neamțului cu cetatea cea din piscul de deasupra apei Ozana; ținutul Hîrlăului și al Sucevei.

La Suceava a fost scaunul de domnie a lui Ștefan-Vodă și cetate vestită. Biserici care de care mai mîndre luminau locul, sclipind din patruzeci de turnuri. Tîrgul avea șaisprezece mii de case și mare curte domnească.

In domnia lui Ștefan-Vodă s-au zidit curți de cărămidă la Hîrlău, în preajma viilor celor mari de la Cotnari. Aici măria sa a adus un pivnicer sas vestit, cu numele Feltin, pe care l-a rînduit să îngrijească podgoria și pivnițile, încît de la măria sa a rămas pînă în zilele noastre această dulceață și tărie fără cusur, care se chiamă vinul armaș. Acest vin, arată Cantemir, nu era cunoscut în afară de țară, căci, purtat pe apă ori pe uscat în vase neîndestulător îngrijite, își pierdea puterea. Altfel, în pivniță adîncă și boltită, cum îi era rînduiala, se făcea mai bun decît toate celelalte vinuri ale Europei, chiar și decît cel de Tocai. Intr-al patrulea an dobîndea acel fel de putere încît ardea ca rachiul, și cel mai mare bețiv

abia era destoinic să beie trei pahare să nu se îmbete; însă nu aducea durere de cap; și floarea lui era osebită de a altor vinaturi, căci era verde, și de ce se învechea, de ce se înverzea.

Erau podgorii bune și în altă parte; poate de aceea bătrînii nu erau prea ahotnici băutori de apă, și pe cea mai bună — cea de Prut — o socoteau doftorie: o lăudau mai mult și o beau mai puțin. In acele timpuri triste era nevoie de o bucurie, și Dumnezeu le-a dat-o acestor sărmani pămînteni, care socoteau închinarea paharelor drept o îndeletnicire cuviincioasă, iar beția o faptă vrednică.

III

Lucrătorii de corăbii căutau mai ales stejarii moldovenești și îi lăudau a fi, pentru năvi, mai buni decît oricare alt lemn și mai tari împotriva cariului. Iar pentru catarguri găseau brazi înalți și drepți ca luminarea, pe care muntenii îi purtau pe apa Bistriței și a Siretului la școlă. Luminărarii căutau ceara, cu prea plăcută mireasmă, iar iubitorii de dulciuri mierea. Nicăieri pe pămînt n-a fost rai al albinelor mai blînd și mai tihnit pentru roi, decît în poienile codrilor vechi. Erau și fructe multe, și pîne îmbielșugată, încît se știa la toate țările din preajmă că la Moldova, «merele din Țara-de-Sus și malaiul din Țara-de-Jos nu au coajă». Deasemenea, într-atîtea pășuni grase, vitele erau fără număr. Negustătorii nemți le căutau și pentru bunătate și pentru ieftesug. Despre caii de Moldova orientalii au avut o zicală: «Nimic mai frumos decît flăcău persian pe cal moldovenesc».

Negustătorii genovezi și armeni, nemți și leși găseau aici și alte bogății ale pămîntului, animale domestice și fiare sălbatice.

Erau la Moldova atuncea trei soiuri de oi: cele de munte, cele de Soroca și cele sălbatice. Cele dintăi erau fără de număr, mai ales în Cîmpulung și spre Vrancea. Turcii spuneau acestui soi de oi «chivirdic», și, cum a aflat sultanul Mahomet de gustul lor cel fraged, apoi n-a mai vrut să mînînce altă carne și a trimes oști să bată țara și să o cuprindă. Oile de la cîmp erau mai mari decît cele chivirdic; iar cele de la Soroca erau altfel decît toate oile din lume; căci toate aveau cîte o coastă mai mult decît celelalte și, cît trăiau, nu o pierdeau; iar dacă le duceau gospodarii în alte ținuturi, la al treilea an fătau miei cu coastele obișnuite; deasemenea și alte oi de pe aiurea, cum erau aduse în acest ținut, fătau miei cu o coastă mai mult. Și mai osebite decît acestea erau cele sălbatice, care nu s-au arătat nicăieri în alte părți de lume. Buza lor cea de deasupra spînzura în jos de două degete, de aceea păsteau mergînd îndărăpt și grumazul lor era țeapăn, fără încheietură, deci nu-și puteau întorna capul nici la dreapta, nici la stînga; și picioarele le erau scurte, dar atît de grabnice, încît nici cînii, cînd le goneau, nu le puteau ajunge; iar adulmecarea le era atît de subțire încît, sub vînt, simțeau de la o milă nemțească vînătorul sau fiara ce venea asupra lor.

Moldova mai avea altă sălbătăciune a ei, cu numele zimbru, la mărime asemeni taurului, însă cu capul mai mic și pîntecele mai vițion. Nalt în ciolane și sprinten, cu coarnele țapoșe, suia cu grăbire, ca și căprioara, stîncile cele mai oable. Era fiara cea mai anevoie de vînat.

Capul ei se afla pus în stema țării, pentru un înțeles mai osebit decît cel de rînd.

De lupi, rîși, mistreți și căprioare erau plini codrii. Între cerbi povesteau vînătorii cum că s-ar fi găsind și cel cu o stea de olmaz în frunte. Deasemenea erau urși în prăpăstiile de piatră, pe care muntenii îi vînau într-un chip cu totul deosebit: că umblau asupra lor cu hotărîre dîndu-le cu stînga să îmbrățișeze cojocul, atuncea cînd acele fiare se înălțau în două labe; iar cu dreapta le puneau sub pîntece cuțitul și-i spintecau.

La ținutul Orheiului, între apele Ichil și Răut, se aflau niște rîmători care nu aveau copitele despicate, ci întregi ca și la cai. Mai erau și alte asemeni lucruri de mirare în această țară; dar mai cu samă tatarii de la Crîm și de la Or aflaseră veste despre niște herghelii de cai sălbatici, pe care veneau să-i vîneze furiș în smîrcurile limanurilor. Acei fugari sălbatici erau mărunți, cu copitele de o palmă de late, vîrtoase și rotunde; și păginii mărturiseau, cu mîna în foc, cum că nu se află carne mai gustoasă de ai umbla lumea; și Han-Tatar, dacă nu avea o dată pe săptămînă asemenea carne la masă, se bolnăvea de scîrbă.

Negustătorii nemți, care nu umblau în pustiile codrilor ci numai la iarmaroace, se mulțămeau cu boi domestici fălcienești pe care îi cumpărau aici cu un taler părechea și-i vindeau la Dantig cu patruzeci. Deasemenea se mulțămeau cu pieile de jderi și vulpi. Le plăceau și poveștile, însă pe ele nu dădeau parale; iubeau deasemenea vinul care întovărășea aceste povești; spre a nu supăra pe localnici, se arătau de altminteri gata să le creadă orice, ca unor copii, ca

să poată dobîndi prietinește mărfurile ; plăteau după aceea vama Domniei și se duceau în treaba lor.

Erau într-adevăr, în țara asta, pe lîngă jivinile de mirare de care am povestit, și alte arătări, pe care alți oameni de pe pămînt nu le vedeau la ei. Toate cîte se spun în povești și eresuri, în descîntece și înfricoșări, iele, strigoi și demoni, toate erau, trăind în singurătățile umbrei.

Orice pămîntean văzuse cu ochii lui, măcar o dată în viață, un sărman amorezat dus de vrăji, pe sub nouri, călare pe măturoi. Iar minuni de vrăji și descîntece se pomeneau pretutindeni. Cantemîr a văzut, ori a auzit de la cineva care a fost însuși martor, o faptă cu un cal mușcat de șarpe. Calul mușcat zăcea umflat la pămînt iar boierul a trimes numaidecît slujitorii să cheme o babă doftoroaie. Cum a venit baba, a poftit pe boier să aducă cu mîna lui o cofă cu apă neîncepută. Și descîntînd acea apă, l-a pus s-o bea toată. Pe cînd el se adăpa, umilindu-se în dureri, calul a prins a se dezumfla. Și descîntînd baba a doua oară, boierul n-a mai simțit dureri și a vărsat apa, iar calul s-a ridicat în picioare, s-a scuturat și a nechezat, ca și cum nu i s-ar fi întîmplat nimic.

Deasemenea, obiceiuri și datine ca nicăieri aiurea se vedeau la nunțile ori la îngropăciunile moldovenilor, la unele sărbători în curgerea anului și la Sfîntul-Vasile.

Toate dovedeau darul lui Dumnezeu, ori în înseși minunile Moldovei, ori în fantazia moldovenilor.

Acești excepționali strămoși ai noștri, în corespondență directă și misterioasă cu tărîmul celălalt, nu erau lipsiți de cusururi destul de mari, pentru ca în cumpăna ființii lor să fie o armonie. Dar mai ales fudulia și semeția le erau maică și soră. Dacă avea

unul cal bun și arme bune, apoi socotea că nimeni nu poate să-l întrecă. Erau toți îndeobște îndrăzneți și gîlcevitori, dar lesne se linișteau și se împăcau. Arătau pe de o parte aprigă mînie, iar pe de alta șagă și veselie. La începutul războiului dovedeau totdeauna mare vitejie, iar după aceea erau mai slabi de inimă. Aveau însă un meșteșug, să se întoarcă înapoi din fugă asupra vrăjmașului, lovindu-l cu mare strășnicie. Cătră robi se vădeau acum cu blîndețe, acum cu tiranie, după firea lor cea nestatornică. Dîrzi cînd le mergea bine, slăbeau la năcaz ; lesne se apucau de trebi și mai lesne le părăseau. Disprețuind învățătura și filosofia, socoteau că numai preoților li se cuvine să știe carte.

Așa încît cea mai mare minune dintre toate au fost ei înșiși, în vremea războiului celui înfricoșat al otomanilor împotriva omenirii, păstrîndu-și ființa, pămîntul, legea și eresurile.

Pe lîngă destule slăbăciuni, aveau moldovenii și unele bunuri. Se puteau mîndri mai ales cu femei frumoase, iubețe după firea lor, însă prea cuviincioase în adunări. Deasemeni, vrednică de laudă era primirea lor de oaspeți față de cei nemernici și drumeți. Nu numai cei înstăriți, dar și cei mai săraci arătau aceeași dragoste pentru călător, dîndu-i sălaș și mîncare, și ținîndu-l în dar trei zile cu dobitocul său. Pe cel nemernic îl primeau cu fețe vesele, ca și cum le-ar fi fost frate. Unii așteptau cu masa pînă la al șaptelea ceas al zilei și, ca să nu mînînce singuri, trimeteau slugile pe la răscruci de drumuri, ca să cheme pe drumeți.

Acest bun, dușmanii lor îl răstălmăceau în rău : că adică nu din dragoste pentru om făceau asta, ci din dragoste pentru petrecere.

Numărînd relele, trebuie să mai adăugăm unul: drumurile în vremea ploilor; la care nu se poate să nu arătăm și un bun: că știau ce să facă atunci cînd li se rupea capătul căruței într-un loc greu, întrebuințînd o secure, doi pari din dumbravă și trei formule magice, lucru la care, în vremea aceea, nu se pricepeau nici nemții.

Însfîrșit, pe lîngă cele înșirate, erau supuși tuturor ticăloșiilor omenești; încît, de pildă, leșii, bărbați subțiri și întru toate desăvîrșiți, îi părau lumii că ar fi așa de răi, de zvîrl și cu barda în Dumnezeu; prea mișelnică blăstămăție într-adevăr, pe care numai Ștefan-Vodă a știut s-o înfrîneze.

CAPITOLUL IV

Zvonuri și povești în Moldova la moartea lui Ioan Huniade; apoi învierea la Suceava în anul 1457 și așezarea nouă a țării.

I

Anul 1457, început, după rînduiala oficială a epocii, la 1 septemvrie, adusese obișnuitul bielșug de toamnă. Asta era firesc; de mirare pentru moldoveni era numai tihna întru care se bucurau, ceea ce nu li se întîmpla ades. La hanurile căilor mari, unde poposeau negustătorii, la iarmaroacele unde se adunau gospodarii, la mori și la podgorii, unde deasemeni se întemeiau sfaturi, umblau vorbe și vești felurite de la Țara Românească, de la Ardeal și din alte părți, de care moldovenii se mirau foarte, înflorindu-le din săptămînă în săptămînă la alte adunări, după un cunoscut narav al lor.

Umbla știre, încă de la Sîntămăria cea mare, că Iancu-Vodă Huniade de la Ardeal murise; așa că acuma nu se mai afla căpitan de oști care să mai stea cu tărie împotriva dușmanilor creștinătății.

Dumnezeu binevoise ca să aleagă pe acest oștean al său dintre oamenii de rînd. Spuneau monahi învățați de la Neamțu, veniți la adunările din Țara-de-Jos, cum că mama lui Iancu-Vodă fusese o femeie din prostime. În vremea ei nu se afla fecioară cu frumuseță mai luminată decît a ei. Așa că un crai vechi,

cu numele Jicmont, umblînd în munți la o vînătoare, a văzut-o într-un sat românesc și a rămas pătruns de dulceața chipului ei și i-a fost dragă. Nu mult după aceea, cînd a fost să se întoarcă Jicmont-Crai la scaunul său, i-a dat acelei fecioare un inel, grăindu-i astfel :

— Iată inelul meu de crai. Dacă vreodată vei avea nevoie de ajutor și vei dori să-mi vezi chipul, vino la cetatea mea și cată să mă vezi. Dacă te vor opri, arată inelul acesta și toate ușile se vor deschide înaintea ta.

Deci după ce a născut prunc, femeia aceea și-a pus pe cap mahramă de nevastă și s-a dus la scaunul lui Jicmont-Crai, ca să-i spuie că a avut de la el fecior. Se zice că Jicmont-Crai s-ar fi bucurat și a dăruit mamei feciorului său pămînturi și cetate la Hunedoara. Iar, într-un rînd, cînd mama stătea singură cu pruncul pe prispa casei și-i cînta un cîntec pe care-l cîntă toate mamele de la Ardeal și de la Moldova, și pe cînd pruncul se juca cu inelul, a venit din văzduh un corb care s-a rotit pe deasupra tot mai jos, pînă ce s-a repezit și a furat inelul crăiesc. Atunci pruncul a scîncit, apoi a strigat către corb în înălțime să-i dea dreptul lui ; și corbul s-a supus, a venit și a dat copilului dreptul său. Acesta a fost semnul întîi al voinței lui Dumnezeu, prin care s-a arătat că acel Ioan de la Hunedoara va ajunge voievod și mare căpitan de oști. Într-adevăr, a fost Ioan Huniade asemenea viteaz în timpul său, încît faptele lui au umplut lumea ; și dacă n-ar fi fost el, turcii și-ar fi jucat caii la Buda și la Viena.

Acest voievod al creștinătății a murit, se tînguiau monahii de la Neamțu, și lumea a rămas fără sprijinul lui. Acuma Mahomet-Sultan poate să treacă peste

sîrbi, și peste ardeleni, și peste munteni ; și va veni și asupra noastră urgie.

— Vai nouă, fraților creștini ! cuvîntau monahii, s-apropie o vreme de crișcare. Tot bielșugul pămîntului Moldovei nimic nu ne va folosi. Vinul nostru are să se învenineze și malaiul va fi stropit cu lacrimi.

La asemenea vorbe, oamenii din adunări se înfricoșau. Se ridicau însă unii și arătau că Dumnezeu nu poate îngădui prea mult Demonului. Deci dacă a căzut o sabie, se va înălța alta. Trăim acuma în ticăloșie, adăogeau ei ; căci, de la bătrînul Alexandru-Voievod, Moldova tot în scădere a mers. Dintre feciorii și nepoții bătrînului, scrie într-un zapis vechi că numai unul se află care-i deslegat de blăstăm ; după ce vor pieri toți de venin ori de sabie, va veni cel ocrotit și atunci și acest pămînt va avea braț de apărare.

— Slavă lui Dumnezeu, avem Voievod care-i cu milă asupra monahilor și a sfintelor mănăstiri, făceau întîmpinare călugării de la Neamțu.

— Se poate, se îndîrjeau cuvîntătorii din Țara-de-Jos, care erau niște răzăși semeți și răi ; dar noi cunoaștem, prea cuviosîlor părinți, că anul trecut, pe vremea asta, măria sa Petru Aron a trimes la împărăția turcească pe dumnealui vel logofătul Mihu ca să închine Țara și să făgăduiască spurcatului Mahomet două mii de galbini venetici pe fiecare an. Auru-i bună apărare, dar noi tot mai mult nădăjduim în sabie. Din galbini să lege măria sa mai bine salbă la Maica Domnului făcătoare de minuni de la sfînta mănăstire a cuviosîilor voastre. Se cuvine să arătăm păginului mai curînd luciu de fier.

— Oameni buni, fiți cumînți, se tînguiau iarăși călugării. Decît războiul, e mai bună pacea. Decît

fierul, e mai bun aurul. Pe vitejii cei mari, ca și pe arhangheli, Dumnezeu îi trimete rar în lume. Să ne mulțămim cu un voievod cuminte.

— Noi am pofti unul oleacă mai nebun! se hărățeau răzășii din Țara-de-Jos.

— Dacă ați fi cetit Isopia, n-ați grăi așa, le întoarse cuvînt cel mai înțelept dintre monahi. Noi să nu păcătuim, dorind Moldovei altăceva decît blîndeță. Căci, iată, la Țara Românească este voievod ca acel pe care-l doriți, și țipă pruncii la sînul maicelor lor.

— Mai bine e acela, hîriiau răzășii, căci spîrcuie pe răi. Așa Aron-Vodă al nostru n-a tras sabia decît că să taie pe frate-său. Îi va veni însă și lui vremea, căci se mai află barbat vrednic din osul lui Alexandru-Vodă cel Bătrîn.

— Care-i acel barbat și unde se află? ispiteau cuviosii monahi.

— Se va vedea la vremea sa... rînjeau cu semeție răzășii. Avem noi o veste cum că, la primavară, are să iasă domn nou în Țara Moldovei.

Se istoriseau, la aceste adunări de toamnă, fapte ale lui Vlad-Voievod, feciorul Dracului, de la Țara Românească. Cea care plăcea mai mult răzășilor celor îndîrjiți era povestea cu calicii și cerșetorii pe care i-a strîns măria sa la un praznic și i-a închis în niște case, pîrjolindu-i. Le plăcea una și mai mult, dar aceea nu se șoptea decît la nunți, cînd oamenii se înfierbîntă de vin. Se spunea că Vlad-Vodă chiamă răzăși de la noi din Țara-de-Jos în leafă. De ce chiamă de la noi, cînd e plină lumea de alvaniți și de sîrbi, și de unguri, e o taină pe care orișicine trebuie să o țină închisă în sine. La mare nevoie, nu poți s-o spui decît prietinului celui mai bun.

Cît despre zapis, s-a știut încă din vremea iernii pe cine înseamnă. Zapisul nu putea vorbi decît despre singurul bărbat rămas din sămînța Mușatinilor, afară de măria sa Petru Aron, care avea să dea socoteală față de Domnul Dumnezeu. Acel bărbat pribeag se afla la Cetatea Dîmbovița, la Vlad-Vodă, și era Ștefan, feciorul lui Bogdan-Vodă cel ucis la Reuseni.

Se spune cum că la o mănăstioară, lîngă limanul Cetății Albe, este un pomelnic și o scrisoare. Pomelnicul arată pe Bogdan-Vodă și pe Ștefan-Vodă. Și scrisoarea spune că Bogdan-Vodă a închinat lui Dumnezeu pe fiul său Ștefan-Vodă, ca să fie oșteanul lui Hristos, împotriva lui Antihrist. Deci vine vremea plinirii scrisorii și jurămîntului ei; căci și cetatea cea mare, Țarigrad, a căzut și Iancu-Vodă de la Ardeal a închis ochii. Și fiindcă dintre domnii vechi nici unul nu s-a înălțat, trebuie să se arate unul nou; iar acela nu poate să fie decît la Moldova.

Asemenea basme umblau prin lume și plăceau foarte mult moldovenilor. Unii le primeau ca pe o hrană potrivită firii lor; alții le strecurau cu viclenie, crezînd ei înșiși într-însele. Toate izvorau din aceeași nevoie și împlineau aceeași suferință. Căci Bogdan-Vodă lăsase în urma lui păreri de rău care înfloriseră și împrăștiaseră semințe. Și din dragostea lui și din durerea timpului mulți partizani ai coconului său Ștefan hrăneau asemenea povești, umplînd Țara.

Din pricina amenințării turcești, era în suflete mîhnire, trufie și îndîrjire; firea poporului ajuta la creșterea acestei simțiri. Pămîntenii visau răzbunări și războaie: așteptau deci să le sosească de la o zi la alta un Mesia.

În vremea asta, în alte țări creștine, craii și boierii se dovedeau mai mult înclinați spre slăbăciunile

lumești și păcate. Abia Ioan Corvin încrucișase mîinile pe piept și fiul său Ladislas se ridică împotriva comitelui Cilly, dușman al familiei Huniade, prinzîndu-l cu viclenie și dîndu-l pieirii. Deasemeni lovi pe despotul sîrbesc, fără dreptate. Și făcu și alte fapte silnice, dovedind dispreț de Dumnezeu și lege. Așa încît craiul de atunci al Ungariei a poruncit către sfîrșitul iernii să-i fie adus acest Ladislas la curte la Buda, unde l-a supus judecății și apoi securii gîdelui.

Rămînea feciorul mai mic al lui Iancu-Vodă Huniade — anume Matiaș, în vîrstă încă fragedă, pe care-l călăuzea nobilul Mihail Szilagy, unchiul său. In jurul lor se alcătuise o tabără de magnați care voiau să-l poarte la domnia Ungariei. Mai era și a treia tabără, care lucra pentru împăratul nemțesc Frederic.

Asupra Moldovei avea putere Craiul Cazimir, căruia Petru Aron-Vodă îi jurase credință de vasal după legea evului mediu. Era o alianță a unui rege cu un prinț. Regele avea la dispoziție «auxilium et consilium», prințul palatin se mulțămea cu sprijinul, foarte prețios în acele timpuri nesigure. Scăderea Moldovei făcuse din voievozii ei niște simpli cerșetori, necontenit și pe rînd fugari în Polonia, în cursul ultimelor două decenii. Cazimir nu se dovedea destul de tare ca să așeze aici ordinea, cum cereau interesele comerciale ale Republicii; poporul Moldovei era prea vioi și prea mobil ca să asculte numai de vorbe; așa că și prestigiul craiului leah era coborît în judecata moldovenilor. Niște oameni cumînți s-ar fi supus mai bucuroși unui crai; ei țineau să-și aibă voievodul lor și neatîrnarea. Ciudățenia aceasta era sporită și de părerea că un papistaș, de și creștin,

rămîne de fapt papistaș; și că nu-i lege creștinească mai dreaptă și mai bună decît a moldovenilor. Cu toate acestea, popoare ortodoxe din Podolia și Rusia se supuseseră craiului leah. Și pentru îndărătnicii de acestea le sporise pămîntenilor de aici faima răutății între neamurile megieșe. Lucrul cel mai pidosnic, deasemeni cunoscut, era că acești moldoveni, de și își puneau inima și viața pentru Hristos, ascultau zîmbind mustrările călugărilor și preoților pentru puțina lor credință, pentru neînfrînarea în posturi și pentru sfintele biserici goale. Vodă cu oștile, popa cu babele, asta era o vorbă foarte păcătoasă a lor.

II

In acel an 1457, sfintele Paști cădeau tocmai în vremea cînd înfloreau livezile și prindea a înmuguri codrul. In acest timp gospodarii își tocmesc saraiurile, își întregesc gardurile, pun în rînduială iezăturile, meremetisesc morile, îngrijesc mieii, numără și aleg oile; tocmesc plugurile și boroanele; primăvara suflă fumuri de pe toate văile, ca să se limpezească văzduhul, să se uite Dumnezeu la pămîntul său; și nu-i locuitor, din munte la Liman, care să nu răspundă cu hărnicie și cu plăcere la chemarea soarelui, după pilda rîndurilor de generații adormite. Intr-un asemenea răstimp, cînd și cei cu slujbe ori treburi mai depărtate se trag spre case la tihna sărbătorilor, s-a stîrnit zvon repede în țară cum că Ștefan-Voievod, feciorul lui Bogdan-Voievod Mușat, a intrat pe la Adjud cu sprijin din Muntenească.

Intrarea aceasta, tocmai la așa vreme, nu era fără meșteșug socotită. Căci răzășii care erau de rînd în

slujba Domniei se îndoiau dacă trebuie să creadă vestea şi-şi lăsau caii în ceair. Scutelnicii şi satele domneşti care aveau anumită rînduială ostăşească nu puseră nici o grabă. Nici cealaltă lume nu se tulbură prea tare, căci, odată cu intrarea lui Ştefan, se deşteptară cu o îndoită putere toate istorisirile despre drepturile acestui nepot al lui Alexandru-Voievod Bătrînul; pretutindeni apărură călăreţi ai lui îndemnînd pe oameni să steie fiecare cu linişte şi pace la cuibul său, căci nu vine război asupra Ţării, ci asupra lui Aron-Vodă, sluga lui Mahomet-Sultan şi ucigaşul lui Bogdan-Vodă; că Dumnezeu va alege curînd dreptatea celui drept şi pieirea celui rău; şi peste Moldova va luci un adevărat soare al învierii. Cel care are dragoste şi dorinţă de voievod nou şi vrednic — să încalece, ca să firitisească pe măria sa Ştefan în Suceava, în noaptea de simbătă.

Pe temeiul acestor vorbe, mulţi răzăşi tineri din valea Ialanului şi a Bîrladului au luat săbiile şi au încălecat, ieşind la oaste în drumul Siretului şi închinîndu-se domnului celui nou. Cei mai vîrstnici au stat, ca să înţeleagă întăi hotărîrea de Sus.

Erau semne pentru Ştefan-Vodă. Cerul era curat; vîntul curgea de la sud; ca veşti albe, într-o singură noapte caldă, au înflorit pretutindeni mălinii şi cireşii.

La Borzeşti, măria sa a descălecat la bisericuţă ca să îngenunche la Maica Domnului şi boierii intraţi după el au văzut cu ochii lor cum, în clipa cînd măria sa şi-a plecat fruntea s-a luminat de soare obrazul pruncului sfînt. Chiar în acea clipă, măria sa Ştefan s-a înălţat, şi pintenul de argint de la piciorul drept a dat sunet prelung. Măria sa s-a plecat către Maica Domnului şi către pruncul Isus, mulţămind, apoi a

ieşit în tăcere şi cu fruntea înclinată din sfîntul lăcaş. Iar apoi s-a ridicat în scări pe calul alb şi s-a uitat în juru-i cu sprînceana încruntată. Toate grămezile lui de oştime stăteau ţuluc ite pe coastă şi în lungul şleahului. Cînd i-au văzut coiful fulgerînd, s-au mişcat. Apoi, rămînînd măria sa neclintit, au stat şi oştenii, descoperindu-şi capetele. Atunci măria sa, cu braţul stîng, a făcut semn spre Suceava. A închis palma ca şi cum ar fi cuprins-o şi şi-a rezemat mănuşa pumnului de zalele şoldului.

Era marţi, în Săptămîna Patimilor, la amiază. Pîlcurile aveau poruncă anumită cum să se perinde mai mult pe sub dumbrăvi, pe costişe zvîntate. Măria sa ţinea drumul, avînd sub privire apa Siretului. Dincolo de Siret umblau călăreţi fără arme la vedere, cercetînd cu mare fereală înainte. Deasemeni erau alergători foarte iuţi, cu călăuze anumite şi cunoscătoare, pe poteci, la patru ceasuri înaintea grosului oştii. Necontenit avînd ştire de ce este către miazănoapte, Ştefan-Vodă îşi dădea la fiecare popas poruncile.

Miercuri, la asfinţitul soarelui, au stat în preajma Romanului. Iscoadele şi ştafetele aduseră ştire că oastea lui Petru Aron-Vodă aşteaptă la Joldeşti, în cotitura Siretului. Deci măria sa Ştefan-Vodă a rînduit la o parte din călărime cu Ciopei, boier din părţile Neamţului, să treacă în stinga spre Moldova, în locuri ferite, prin pădure, ca să iasă la anumit ceas spre Joldeşti. Iar în Joia Mare, la 12 aprilie, s-a mişcat deodată cu repegiune, încît roua nu era luată din lunca Siretului, cînd tabăra de la Joldeşti a lui Petru Aron-Vodă s-a văzut lovită.

La prînzişor, Ciopei pîrcalab a căzut de către asfinţit în coasta celor de la Joldeşti, aşa că tuturor a fost de mirare cu ce grabă s-a cîştigat lupta aceasta în-

tăia. Oamenii lui Petru-Vodă Aron au pus pinteni cailor și s-au dus învăluiți de pulbere ; o samă dintre dînșii au rămas și s-au supus. Călăreți sprinteni s-au ținut de departe după vîrtejurile de colb, le-au văzut cînd se alină, au însemnat popasul și au adus răspuns lui măria sa Ștefan-Vodă. Chiar în aceeași sară unghiuri de sulițași s-au arătat pe culmi, în vederea celorlalți. Cum s-a înoptat, tabăra lui Petru Aron-Vodă s-a mutat, căutînd un loc prielnic de apărare dincolo de apa Moldovei. Însă vineri, cum s-a făcut ziuă, Ștefan-Vodă a fost asupra lor la Orbic. Cine nu s-a oprit și nu s-a plecat, a fost ajuns de fier și doborît. Puțini au scăpat în munte.

Lăsînd pe unchiul său Vlaicu să puie deplină stăpînire pe tabără și pe prinși, măria sa chiar în acea zi s-a mișcat spre Suceava, iar călăreții și crainicii săi s-au arătat în preajma cetății domnești sîmbătă.

Lumea începu să fiarbă în sate și tîrguri. Clopote băteau vestind domn nou. Nu mai era pentru nimeni taină că măria sa Petru Aron a părăsit scaunul fugind cu puțini curteni spre Hotin, deci spre Țara Leșască. Oștenii credincioși de la Orbic nici nu-l mai putură ajunge, așa încît se întoarseră spre Domnia nouă, cerînd milă, ca să le fie ticnite sfintele sărbători.

In sara de vineri, măria sa Ștefan a descălecat în Baia, la sfînta slujbă a Ingropării Aerului. După rînduiala creștinească, ținuse post desăvîrșit întreaga zi. Îndrăznise a lua numai puțină apă la asfințitul soarelui.

Ingenunchind la ușa bisericii, sub sfintul simbol, măria sa a mulțămit cu umilință pentru izbîndă, avînd alăturea pe tovarășii săi credincioși. Preoții l-au blagoslovit și i s-au plecat — asta fiind pentru

norod alt semn. Din sat în sat, în Țara-de-Sus, chiar din acea noapte moldoveni harnici vesteau faptele, chemînd lumea la domnie nouă și la învierea prorocită.

Sîmbătă dimineața, o parte din călărime, cu hatmanul, a apucat Suceava. Mitropolitul Teoctist cu tîrgoveții și unii boieri bătrîni au ieșit întru întîmpinarea Voievodului la locul judecăților vechi care se chema Direptate, unde se bulucise popor mult. Era o zi lină de primăvară din veac hărăzită. O vesteau din depărtare clopotele Sucevii. Alaiul domnesc veni fulgerînd, se opri ; toți descălecară ; măria sa rămase singur în șa. Se uită ațintit, dar cu mare strășnicie, asupra poporului, încît deodată orice zvon a contenit.

— Intreb Țara dacă mă cunoaște Domn ! a vorbit cu îndîrjire măria sa. Am venit în moștenirea părintelui meu Bogdan-Vodă și a bunicului meu Alexandru-Vodă.

Inalt prea sfinția sa părintele mitropolit Teoctist l-a primit în odăjdii, închinîndu-i-se împreună cu toți clericii care-l însoțeau, și poporul l-a cunoscut dintrodată, strigînd cu bucurie, cum era din vechi obicei la domnie nouă.

Cînd Vodă a făcut semn și oștenii s-au încălărat stăpînind mulțimea și alinînd-o, măria sa a coborît către părintele Teoctist, primind pe frunte sfîntul mir și cununa.

Boierii de față l-au împresurat, urîndu-i :

— Intru mulți ani cu slavă să domnești, măria ta.

— Am venit să fac rînduială în Țara Moldovei, a răspuns Vodă.

Vorba a mers din om în om ca un val ș-un freamăt de apă.

Trăsurile au venit pentru clerici. Măria sa s-a ridicat iar în scară, poftind poporul la sfînta Înviere de la miezul nopții, cînd trebuia să facă jurămînt de iertare pentru orice fugar și de dreptate pentru orice pămîntean. Căci de a doua zi Țara își începe învierea sa.

Astfel s-a întîmplat. Poporul l-a văzut în strălucirea podoabelor domnești, cu curtea atunci în clipă întocmită, cu dregătorii la locurile lor și cu ostașii în preajma sfintei mitropolii, în cea mai mare rînduială și înfrînare. Erau cu măria sa bătrînul Manoil, fost pîrcalab, Dobrul logofăt, Cozma Șandru și Oană Giulea, Petre Ponea și Costea Orăș, Ilieș Modruz și Micu Craiu, Crețu și Oțel și alți boieri mari și mici care au aprins făcliile de la măria sa, cînd s-a săvîrșit taina miezului nopții.

— Hristos a înviat, fraților, a zis către curtea sa Ștefan-Vodă.

Mulți au nădăjduit în el și aceia nu s-au înșelat. Prea sfințitul părinte Teoctist, ca un bătrîn înțelept, care, în douăzeci și cinci de ani, miruise pe rînd atîtea capete și iertase atîtea stîrvuri, avea singur drept să se îndoiască de ziua de mîne. Totuși înțelepciunea stă uneori mai prejos decît inima; și semnele adevărului se vădesc mai ales celor care cred în ele.

III

În cumpănă sta nu numai prea sfințitul; iar vicleni dintre boierii timpului nu erau numai cei cîțiva care trecuseră în pribegie cu Petru Aron-Vodă, ca logofătul Mihu, cel care închinase tribut la Belgrad lui Mahomet-Sultan, precum și domniile lor Stanciul,

Duma Brăescu, Costea Dan și alții. Gata pentru treburi nestatornice erau nu numai răzășii, iubitori de harță și de război. Ci toată Țara era neașezată ca din puhoaiele acelei frumoase primăveri. Așa că Ștefan-Vodă cîștigase în puține ceasuri biruința asupra ucigașului părintelui său; însă războiul cu moldovenii a durat luni și ani, pînă ce a putut zugruma anarhia.

Întăi s-a uitat îndelung în jurul său, cîntărind oamenii după destoinicie. Apoi a arătat o foarte cumpănită bunătate și deslegare de pedepse tuturor boierilor pribegi care poftea să se întoarcă. Supunînd poporul unei legi noua, măria sa era dator să nu-și mai aducă aminte în ce tabără slujiseră unii și alții: acuma toți pămîntenii erau chemați la slujba Țării.

Căci trăim sub greu cumpăt, zicea măria sa; cetățile Hotinului și Chiliei, rămase de la Alexandru Bătrînul, acum se găsesc înstrăinate, una la leși și alta la unguri; în hotarul Moldovei calcă cine poftește; la căile mari ale negustătorilor cutează să ia vamă lotrii; neamurile se bat pentru ocine și n-are cine le face judecată dreaptă; turmele de oi și de vite sînt bîntuite de lupi omenești de peste Nistru, iazurile se prefac în mlaștini, morile cad în risipă; sfintele biserici și mănăstiri au slujitori în zdrențe. Toate trebuie să se schimbe, a poruncit măria sa. Această dreaptă a noastră va ocroti pe cel bun, dar va apuca sabie pentru cel rău.

Călărețiî săi au cercetat hotarul la Ceremuș spre Lehia, căutînd știri despre Petru Aron. Aflînd că domnul pribeag stă în cetatea Cameniței, aproape, ei au strigat străjerilor de dincolo ca să știe măria sa Craiul cum că are oaspete cu primejdie. Însuși Vodă Ștefan, pornindu-și cercetările în cuprinsul Țării, s-a oprit în vederea Hotinului, privindu-l neclintit; apoi

a poruncit să se înfingă, în acel loc unde stătuse, o săgeată, ca să fie semn al întoarcerii sale. A cercetat apoi Soroca și Cetatea Albă și a alcătuit strajă în tot lungul drumului negustorilor lioveni. Prin acești bărbați cinstiți și așezați, a trimes măriei-sale Cazimir cuvînt de prietinie, după rînduiala legămintelor vechi ale Moldovei cu Polonia; însă a îndrăznit a cere întâi de la măria sa dovadă că nu-i e dușman; iar dovada anumită nu putea fi decît alungarea lui Petru Aron, ucigaș de prietin crăiesc, ucigaș de domn și frate.

A călcat apoi vămile către Țara Ardealului, pînă la Trotuș; a văzut tîrgurile domnești, a ținut la Iași, Vaslui și Bîrlad scaune de judecată. Pretutindeni stătea în putere, avînd pe boieri lîngă sine. Toată curtea sa avea cai frumoși și arme bune. Unde ajungea, întocmea cea mai mare dregătorie și rînduia oastea de țară, dînd pămînturi, hărăzind scutiri și simbrii.

Astfel Țara l-a cunoscut nu atît în strălucirea straiului său, cît în hărnicia lui cea fără de hodină. Cei care veneau să se închine dreptei lui îngenunchiau la scară în zori, știind că nu vor aștepta. Cei cu pricini au învățat curînd cum să-și apere capul. Cetelor de lotri nu obișnuia să le rînduiască țeapa ori jupuitul: asemenea treburi cer zăbavă. Ci prinșii ori erau spînzurați de oșteni într-o margine de dumbravă, ori îi duceau răzășii de săptămînă să-i năpustească în ocne.

Nu s-a hodinit pînă ce n-a pus pretutindeni căpitani, pînă ce n-a așezat cu mîna sa pîrcalabii cetăților, pînă ce n-a întocmit poștele și curierii. A poposit în sfintele mănăstiri înzestrîndu-le. A cercetat mormintele domnilor răposați din neamul său, rînduindu-le pomenire. A poftit să găsească pretutindeni în calea sa iazurile bine astupate și morile umblînd.

A cercetat breslele din tîrguri. A trimes răspuns de prietinie negustorilor și faurilor brașoveni, arătîndu-le ce postav îi place măriei sale pentru oștenii curții și cu ce greutate cată să fie cumpănite săbiile și sulițile care-i trebuiesc.

Și-a pus logofăt mare pe domnia sa Dobrul, dîndu-i semnul vechi de la Alexandru-Vodă Bătrînul, gherdan cu lanț de aur la grumaz, și întărindu-i subt oblăduire Cetatea Albă și venit de la tîrgul Cernăuți.

A întărit vornici pe domnia sa Goian și pe unchiul său Vlaicu, dîndu-le semn al boieriei lor toiag aurit.

Domnului hatman și portar al Sucevei Toma Cîndea i-a dat în samă oastea. Lui Crasniș postelnicul i-a dat rînduiala slugilor curții și a călărașilor de margine. Spătari, purtători ai semnelor stăpînirii sale, a pus pe dumnealor Albu și Saciz. Paharnicul cel dintâi i-a fost domnia sa Toader; dar în această dintâi vreme a avut prea puțină întrebuințare.

Astfel și-a ales boierii, după cum se vede din uricele vechi. Pe lîngă cei în slujbă a ținut lîngă el sfetnici pe oameni cu greutate ai timpului, stăpîni de pămînturi întinse și sate, care puteau da măriei sale mulți oameni de oaste; așa erau domniile lor Manoil, Hodco Știbor, Micu Craiu și alții.

Cu aceeași grijă a ales pe ceilalți boieri din treapta a doua și a treia și slugile curții.

A pus în cetate la Suceava zece căpitani de siimeni, schimbători cu rîndul la ziduri, avînd fiecare sub mînă cîte o sută de oșteni cu leafă bună.

A rînduit cei patru căpitani nemți cu cîte o mie de lefegii, armată de război cu arme grele, adică panțiri.

Pe lîngă aceasta a așezat patru căpitani căzăcești tot cu cîte o mie de oameni, călărime de hart.

A pus douăzeci și unu de căpitani de călăreți cu

leafă la ținuturi. A numit douăzeci și doi de căpitani de pedestrime ai ținuturilor, cu hotnogii lor, care aveau subt ascultarea lor la război oamenii din sate. A așezat tuturor răzășilor de la ținuturi căpitani, însemnîndu-le slujba la vămi, la căile de negoț, la vaduri, la urmărirea și pedepsirea răilor. Dintre aceștia a știut alege Ștefan-Vodă cei mai buni ostași pentru cele treizeci și șase de războaie ale sale.

A rînduit umblători repezi la toate cetățile și la toate punctele de margine, ca să aibă știri de la dregători în orice clipă a zilei și a nopții. Și pe căi a statornicit poște cu cai gata înșăuați ca să umble aceste ștafete cu mare repeziciune. A hotărît semnele locurilor de primejdie și muzica surlelor de la un deal la altul, ca să știe căpitanii și dregătorii ce este și ce poruncă vine de la Suceava. A învățat pe anume slujitori cum să pîrjolească finațurile și să otrăvească fîntînile în Țara-de-Jos, pentru dușmanii năvălitori; cum să rupă podurile și să închidă pasurile în munți, pentru oști de către Lehia ori de către unguri.

S-a așezat domnia sa însuși, în vara a doua a stăpînirii sale, în sfînta mănăstire Neamțu, ctitorie a unchișului său Petru-Vodă, și de acolo venea ca să privegheze înoirea cetății de deasupra Ozanei. S-au clădit aici cămări și paraclis; s-au întărit meterezele și rîndul al doilea de ziduri și s-au atîrnat în lanțuri puntea și grapa. A dat apoi astfel cetățuia în sama vînătorilor de Neamțu cu căpitanul lor, față de pîrcalabul nou Isaiia, întocmindu-le lege care a rămas în veac. Acolo era menit adăpostul domnițelor și al coconilor domnești la vreme de război în țară. Și acei vînători, așezați în sat, peste apă, aveau întocmire să ție cu vînat, fie fiară, fie pană, fie păstrăv, cuhniile măriei sale.

În locul care se chiamă Branișle, între cetate și mănăstire, a întîmpinat Ștefan-Vodă, în acea vară, pe domnia sa cuvioasa monahie Maria, domnița Oltea, maică a măriei sale, care poftea de sărbătoarea Sfinților-Apostoli, la mormîntul lui Bogdan-Vodă, soțul său ucis. Cu măria sa, cuvioasa Maria aducea întăia oară pe Alexăndrel, nepotul său, cocon al lui Ștefan-Vodă, copil balai în cei dintăi ani ai vieții. Descălecînd și sărutînd mîna mamei sale, Domnul a cuprins în brațe pe cocon și a stat cu ochii umezi, privind pe deasupra căpșorului său spre miazăzi, către depărtări unde îi era îngropată dragostea cea dintăi din tinerețe.

S-a întors apoi la datoriile sale și Țara a urmat a-l cunoaște astfel, fără hodină, pînă ce toate cîte trebuiau au fost alcătuite. În anul 1459, cum s-a rupt zăporul de primăvară, Domnul a poruncit căpitanilor căzăcești să poprească drumurile înspre Lehia. Stoluri de călăreți au fost slobozite peste apa Ceremușului. Unele s-au abătut spre Camenița, unde avea sălaș Petru Aron pribeagul. Căpitanii de margine ai Craiului n-au avut vreme decît să se mire de asemenea faptă de dușmănie; dar îndată oameni cu limbă ascuțită le-au făcut cunoscut că Domnul de la Moldova așteaptă de doi ani cea dintăi dovadă de prietinie de la vecinii săi, iar acea dovadă întîrzie să se arate. Căci Petru Aron-Vodă, ucigaș de domn și frate, primește adăpost și taină de la măria sa Craiul și acel adăpost se află chiar în coasta Moldovei, la Camenița. Să mărturisească cinstiți negustători de la Liov și de la Genova dacă, în curgere de doi ani, au avut vreo sminteală pe căile Moldovei; dacă i-a asuprit vreun slujitor, dacă le-a luat vreun boier marfă în silă; dacă vămile nu stau cu dreptate și vameșii cu cinste;

dacă au auzit vorbe de ocară împotriva măriei sale Cazimir-Crai. Se cuvine ca dreptatea să se arate și de partea cealaltă. Iar dacă măria sa Cazimir are de dezbătut pricini la alt hotar și de bătut război cu cavalerii cruciați în Prusia, va face rînduială peste Ceremuș sabia măriei sale Ștefan. Oamenii de rînd să n-aibă nici o grijă ; vine prigoană numai împotriva Domnului pribeag de la Moldova și a boierilor leși care-l ocrotesc. Intr-adevăr, călărețiі moldoveni, umblînd sub strașnică poruncă, au lovit în cîteva locuri spre Camenița, încît pribeagul Petru Aron s-a ridicat de acolo într-o noapte și a fugit cu puținii lui curteni mai înlăuntru către cetatea Șmotrici. Hotarul Pocuției a avut deosebită pagubă, pentru că mulți țărani de lege ortodoxă s-au sculat și s-au îndemnat a se bejeni și a trece sub Domnia nouă de la Moldova. Acolo erau deschise acuma slobozii îmbielșugate.

— Măria sa Ștefan-Vodă, au lăsat cuvînt căpitanii, ne-a dat poruncă să ne întoarcem iar în dobîndă la Sfîntul-Ion-de-vară, cînd se coc pînile ; dacă pînă atuncea cinstiții domni de la Lehia nu vor lua aminte.

Castelanii de margine s-au mișcat, dînd dreptate lui Ștefan-Vodă. Au ajuns și negustătorii la mai-marii Republicii. Așa încît, destul de degrabă, la începutul lunii aprilie, solii Craiului s-au înfățișat la Overchelăuți pentru pace.

Ca de obicei, în asemenea împrejurări, s-au schimbat vorbe. Deci Ștefan-Vodă a așteptat ca să se îndeplinească cererea lui de căpetenie. Cînd soarele s-a înălțat la solstițiul anului următor și a dat în zodia Racului, însemnînd căderea făgăduinților, căpitanii de cazaci au trecut iar Ceremușul. Însuși măria sa, cu altă oaste, a venit asupra Hotinului pe culmea unde se înfipsese săgeata. Un crainic și-a împins

calul pînă la poarta cetății și a bătut în poarta cetății cu buzduganul, strigînd aceste vorbe :

— Voia măriei sale Ștefan-Vodă este să vă închinați căci această cetate este a Moldovei.

Asta le-a plăcut mai ales răzășilor din Țara-de-Jos, cei care spuneau povești într-o toamnă, și au rînjit prin mustățile lor tușinate.

Indată după asta, porunca Domniei a fost să se țăpuiască cetatea, să se tragă cu săgeata în orice tîrgovăț ori oștean care ar ieși la pescuit, ori după lemne, ori după merinde. Cine pînă luni dimineața, în cealaltă săptămînă, nu se va pleca, va cunoaște minia măriei sale, căci taberele vor sta cu sulița și cu sabia gata pentru pedeapsă.

Astfel pe turnul cel mare al cetății Hotinului n-a întîrziat să se înalțe flamura cu zimbru și domniile lor Vlaicu și Goian au fost așezați acolo pîrcalabi.

In acel ceas Moldova a priceput că stă la cîrma ei putere și în același timp înțelepciune.

CAPITOLUL V

Ştefan-Voievod începe a se mişca, în vreme ce Mahomet-Sultan vine la Dunăre şi în Ţara Românească cu război împotriva lui Ţepeş-Vodă. Cum, după Hotin, s-a dobîndit Chilia şi cum a fost războiul cu Matiaş Corvin, craiul unguresc.

I

La anul 58 a venit veste de mirare între moldoveni, cu negustătorii din sus, cum că Vladislav craiul Ţării Ungureşti a căzut jos şi a murit, la petrecerea nunţii sale. Asemenea lucru nu se întîmplă oamenilor de rînd. Pentru domnia acelei ţări a fost semn, căci Dumnezeu a îngăduit să cadă cumpănă alegerii sale înspre un fecior tînăr, abia de cincisprezece ani, feciorul lui Iancu-Vodă. Iar nunta cea veselă s-a prefăcut în una crîncenă, căci unii magnaţi au tras în altă parte; şi s-a amestecat şi maiestatea sa împăratul Frederic, neavînd ce face la împărăţia nemţească şi dorind să fie şi la Ungaria crai. Matiaş nu s-a putut aşeza desăvîrşit în scaunul Ţării decît după trei ani, între tulburări şi răscoale, ajutîndu-l puterea unora dintre nobili şi cumînţenia altora. El însuşi fiind un tînăr aprig şi semeţ, de şi rîvnea la fapte mari, nu uita să numere cu grijă pe potrivnicii săi, ca să le plătească la timp cu cel mai potrivit metal. Între aceşti potrivnici se aflau saşii de la Ardeal, care ţinuseră cu împăratul lor neamţ, precum şi Ştefan-Vodă, care rostise vorbe potrivite că

domniile ţărilor nu sînt dulciuri să le mînînce, nici jucării să le strice copiii.

Către anul 62, apăsarea moldovenilor asupra hotarului leşesc sili pe măria sa înţeleptul Cazimir-Crai să-şi trimeată soliile pentru o pace desăvîrşită, primind de la Voievodul Ştefan jurămîntul de vasalitate, după formulele de la Alexandru cel Bun. Acest legămînt scris trebuia urmat de cel în fiinţă, atunci cînd craiul va putea să-şi lese pricinile lui de la hotarul de miazănoapte şi apus al Republicii şi cînd şi Ştefan-Vodă va găsi un răgaz între năcazurile vremii. Căci din miazăzi se ridicau iarăşi oştile lui Mahomet-Sultan. Punîndu-şi iscăliturile şi peceţile pe pergament, prea sfinţitul Teoctist cu boierii şi castelanii şi împuterniciţii regali se firiţisiră şi se îmbrăţişară pentru liniştea popoarelor lor creştine. Totuşi curtenii moldoveni, după obiceiul neamului, nu se putură opri să nu zîmbească şi să nu amestece şoapte că domniile lor Muzilo de Buciaci şi Stanislav căpitan de Halici şi ceilalţi şleahtici leşi au poftit la Suceava, şi că această poftire nu s-a săvîrşit decît după ce pribeagul Petru Aron a părăsit Lehia.

Către acel an, aproape toţi boierii pribegi erau întorşi în Moldova, plecîndu-se la mila lui Ştefan-Voievod. Iar Petru Aron-Vodă, mai singur, însă mai îndîrjit, căută alt sălaş, tot în preajma hotarului ţării sale, cerînd sprijin de la boierii Ardealului şi de la voievodul ardelenesc Sevastian de Rogzon.

Cum află Ştefan-Vodă că ucigaşul părintelui său şi-a găsit sălaş în secuime, trimese la Ardeal oameni care să spuie anumite vorbe boierilor de acolo, şi alţi călăreţi, cu scrisori către negustători braşoveni prietini ai săi, îndemnîndu-i să dea şi ei sfaturi în secuime; deoarece locul unde stă Petru Aron e blăstă-

mat și cei ce-l ocrotesc pot pătimi primejdie. Cum s-au întors umblătorii de Trotuș arătînd că Petru Aron stă pe loc, Domnul a fulgerat porunci căpitanilor de călărime care lucraseră în Lehia. Și îndată oștenii în leafă și o samă de răzăși în dobîndă trecură pe poteci opcina muntelui și pălîră în secuime împrăștiind mare groază.

— Asta scrie pe cealaltă parte a cărții măriei sale! strigau crainicii. Și să afle tot omul, și sasul, și ungurul, și țiganul, că între noi nu poate fi prietinie, cît stă ucigașul părintelui măriei sale Ștefan-Vodă în acest hotar.

Ajungînd vestea la tînărul Matiaș-Crai despre această tulburare, măria sa nu s-a întristat de năcazul omenirii de la Ardeal, căci între ardeleni își găsise potrivnici, și la Ardeal și acuma noroadele mișcau răscoală asupra coroanei sale; dar răsfoind catastiful datornicilor săi și găsind și pe Ștefan-Vodă, a pus pe cancelar să scrie Voievodului Sevastian de Rogzon această carte:

«Am auzit cum că Petru, Voievodul Moldovei, este la domniile voastre; deci noi, din pricini binecuvîntate, poftim să-l vedem la palatul nostru. Rugăm și poruncim să-l trimeteți pe acel Petru, ceea ce are să fie pentru domniile voastre prielnic, iar pentru dînsul de folos.»

II

In acest timp, cînd Mahomet-Sultan își îndrepta iarăși taberele către apus, urmînd, neînduplecat, calea destinului său, într-al treilea principat al Daciei, care se chema Țara Romînească, urma să stea cu înfricoșată sabie Vlad, feciorul Dracului-Voievod. Acest

Țepeș-Vodă, cum îi era porecla, a fost, fără îndoială, unul dintre cei mai viteji căpitani ai timpului său. Avea însă în ființa sa vipera neliniștii și a visurilor sîngeroase. Ne sfiim să arătăm în ce măsură stătea acest sol al mîniei deasupra purtătorilor de sabie ai veacului. In fiecare clipă, în tîmplă îi ciocănea cu ghiara un demon, și în ochi i se aprindea ură asupra fratelui său omul.

Matiaș-Crai și sfetnicii săi socoteau de mare preț vîrtutea lui Vlad-Vodă Țepeș, în războiul pe care Necredinciosul, după toate semnele, îl pregătea iar împotriva europenilor. Ca să-l ție fidel Coroanei, Craiul plănuise și o înrudire cu Vlad-Vodă hotărînd nuntă între o soră a sa și voievodul muntean, îndată după biruință. La socotelile acestea creștinești, care bucurau pe venețieni și pe sfîntul papă, se adăogeau și interese mai directe, privind cetatea Chiliei, antrepozit al Regatului, stăpînită de tunuri crăiești și de căpitani unguri cu foarte buni oșteni.

Și domnia Țării Romînești — ca și cea de dincoace — era bîntuită de pretendenți. Vlad-Vodă se afla în scaun din 1456. Din clipa cînd se așezase el la Cetatea Dîmboviței, un pribeag, Vladislav Dan, se oploșise în Țara Bîrsei subt ocrotirea brașovenilor și altul, Vlad Călugărul, sta lîngă ceilalți sași, la Sibiu. In preajma anului rău 1462, Vlad Țepeș, urmărind cînd pe un domnișor, cînd pe altul, s-a socotit în dreptul său a lovi locurile lor de adăpost. El însuși a stat în fruntea pîlcurilor sale de călăreți, hotărîndu-le să calce întăi semănăturile Bîrsei, apoi să le dea foc, poruncind nu abaterea turmelor de pe plaiuri înspre trecătorile muntenești, ci spircuirea lor desăvîrșită, ca și cum toți lupii veacurilor s-ar fi adunat să zugrume oile ciobanilor, lăsîndu-le apoi să putrezească

fără scop. Satelor de pe coline li s-a hărăzit să lumineze în văi ospețe de noapte. Robii căzuți în genunchi au fost ridicați cu mult mai sus decît obișnuiesc a sta oamenii — căci căruțele oștirii aduceau țepușile gata făcute și pirlite la vîrfuri. E adevărat că, pentru copii, țepușile erau mai mărunte. Negustătorilor brașoveni și slugilor lor li se rînduiau cazne mai subțiri și mai îndelungi. Oamenii timpului erau îndeobște deprinși cu asemenea meșteșug; cu toate acestea Vlad-Vodă a izbindit să-și facă o faimă a lui, pînă la șahul turcoman Uzun și pînă la Ludovic XI, regele Franței. Mai ales regele Ludovic visa zîmbind, sub pălăriuța lui cu iconițe, la arta necesară a distrugerii, pe care acel prinț depărtat o realizase la Dunăre. Căci negustătorii săi, pe care obișnuia să-i ocrotească împotriva baronilor, îi aduseseră încredințare că, pe calea cea mare a Vlahiei spre Buzău și spre cetatea Chiliei, locul cel mai sigur pentru punga cu aur a călătorului este pragul hanului și mijlocul drumului. Toți răii au putrezit în pari cu capu-n jos, înțepați prin creștet. Cei care au mai rămas fug de pungi, ca guzganul de capcană.

Voievodul muntean venise la domnie din bunăvoința lui Mahomet-Sultan, cu ajutor de oaste păgînă de la Poartă și din cetățile Dunării. Dar îndată ce se așezase în scaun se îndreptase spre craiul creștin al Ungariei, înoind cu el legămîntul vechi de vasalitate. După moartea lui Vladislav, găsi sprijin în Matiaș. Cum războiul Europei trebuia pornit din nou și Ungaria avea a suferi cea dintăi lovitură, iar Țara Romînească era un prag și mai apropiat, soli și cărți umblau de la Buda la Tîrgoviște și Cetatea Dîmboviței cu îndemnuri, sfaturi și făgăduinți. Răutățile lui Vlad-Vodă în hotarul Ardealului erau trecute cu ve-

derea, cu toate tînguirile sașilor. Acel braț tare, care lovise cu cruzime dincoace, trebuia acum să slujească într-o primejdie comună.

Dintrodată, în anul 61, birul în aur și copii fu oprit de domnul muntean. Mahomet zîmbi, știind că, mai naintea sa cunoască acest lucru ambasadorul venețian de la Constantinopol, domnul Balbi, care a primit vestea prin curier special de la domnul Thomassi, ambasador la Buda.

— Să se scrie o carte, a poruncit înălțimea sa, împungînd cu nasul înspre oamenii săi de taină și spre scribii greci, să se scrie o carte către pașa de Vidin, să se ducă să vadă ce este. Dacă într-adevăr ghiaurul e bolnav, să ni-l aducă aici, să-l tămăduim. Sluga noastră Iunis-Bei Catabolinos să pornească numaidecît cu acea carte, să șoptească la ureche lui Cara Iflac-Bei că nu este pentru el altă înțelepciune decît să urmeze a fi supusul nostru. Căci mila noastră e adiere de primăvară, dar supărarea volbură a furtunii. Să se desfacă de sfatul ungurilor, al papistașilor și al negustătorilor și-i va fi lui bine pe pămînt.

Grecul turcit Iunis-Bei a călărit cu grăbire la cetatea Vidinului între slujitorii împărătești. Cum a ajuns la Hamza-Pașa, i-a prezentat pe palmă, cu temenele cuviincioase, prea înalta poruncă. Iar Hamza-Pașa fără întîrziere a trimes cuvînt lui aga de spahii pentru ascuțirea săbiilor și gătirea cailor.

Catabolinos a călărit mai departe, peste Dunăre, găsind pe Vlad-Vodă în cetatea sa și strecurîndu-i cel mai bun sfat. Cu asta dovedea măriei sale că i-i bun frate, de și împrejurările il silesc să poarte turban. Vlad-Vodă l-a privit cu ochii lui mari și plini de mîhnire și i-a zîmbit, suspinînd.

— Nu poftește măria sa la întîlnire cu Hamza-

Pașa ? ca să se spuie vorbele cuvenite de pace și să se hotărască sorocul tributului.

Fără îndoială, măria sa Vlad-Vodă era gata să meargă la întîlnirea cu Hamza-Pașa. Sfaturile bune aduc prietinie bună. Dacă astfel se poate alina mînia slăvitului Padișah, umbră a lui Alah pe pămînt, Vlad-Vodă merge la întîlnire fără să se teamă de vreo viclenie ori cursă.

Iunis-Bei Catabolinos l-a întovărășit zîmbind în barbă. Hamza-Pașa a fost înștiințat de el în taină să nu se arate dintrodată cu toată puterea, deoarece hainul vine fără grijă. Iar în drumul Giurgiului, slujitorii lui Vlad-Vodă au apărut ca hultanii în clipa întîlnirii, luînd în cîngi pe trimeșii împărătești, împresurînd apoi în săbii și supunînd și pe spahiii de la Vidin. Prinșii au fost duși către Tîrgoviște și opriți într-un loc desfătat, unde meșterii lui Țepeș-Vodă au lucrat cu mare hărnicie întăi ca să-i străpungă pe toți prin fundul șalvarilor și apoi ca să-i ridice în văzduh pînă la cel din urmă. Toate s-au făcut bine, a încuviințat măria sa, privind spre osîndiți cu neagra-i amărăciune ; însă măria sa Hamza să fie coborît și apoi ridicat din nou într-o țăpușă mai înaltă, așa cum se cuvine unei căpitenii.

Vestea despre întîmplarea aceasta din Țara Romînească a ajuns la Stambul cu destulă întîrziere ; pentru vestitorii răi, mulți din serai aveau streang de matasă. Îndată ce se așeză iarna și peste Dunăre se întinse pod de ghiață, vestea dintăi începu a fi îmbulzită de curieri din Tracia, pe care-i aducea în spulber de groază vîntul miezului nopții.

Cara Iflac-Bei trecuse fluviul și luase pe rînd așezările de pe țărmul drept al Dunării, de la Ceatal pînă la Nicopole, cu prea bune calfe în meseria morții.

Răbufniseră pe agale și pe serdari în cetăți, spintecîndu-i ; apoi luaseră melodic sat cu sat, cu sabia și cu facla. Căpitanii țineau catastif de case arse și de capete. Așa că măria sa Vlad a trimes izvod în bună rînduială, cu iscălitură și cu pecete, la Craiul Matiaș la Buda, pentru 23.809 capete, care au fost clădite și numărate subt ochii săi. Iar pentru 884 de supuși ai spurcatului Sultan era numai mărturie, cu jurămînt pe cruce, că au pierit în pojarul caselor lor. Ceea ce face, total bun : 24.693, tocmai, uciși.

Domnul Thomassi s-a grăbit să trimeată copie de pe această carte, la Veneția, ca să bucure pe onorații domni senatori ai Republicii. A adaos că Vlad-Vodă cere ajutor grabnic de la măria sa craiul Ungariei, căci, odată cu primăvara, în urma unor asemenea provocări, invazia Păgînului se va săvîrși negreșit ; iar el, față de nesfîrșitul număr al ordiilor, nu poate opune decît douăzeci de mii de oșteni adevărați. Pe cît va fi cu putință, negreșit, Craiul va da sprijin voievodului valah ; însă și tînărul suveran Matiaș are destule greutăți și încurcături ; iar punctul prim al strategiei sale a fost îndeplinit, deoarece Mahomet își mută obiectivul spre Țara Romînească. In această împrejurare înțelepții domni senatori și dogele vor aprecia ce au de făcut, dacă pot trimete sprijin bănesc ori se mărginesc la operații diplomatice. In orice caz Voievodul pare hotărît să lupte cu energia disperării, altă eventualitate fiindu-i complet închisă.

A treia zi după Sfîntul-Gheorghe, anul 62, după rînduiala campaniilor sublimei Porți, oștile s-au urnit din taberile lor. La o zi după aceea și ortalele de ieniceri au mîncat cel din urmă pilaf înecat în seu, la Stambul, căci aga a ridicat tuiurile și trîmbițașii au sunat ieșirea slăvitului stăpîn din serai, ca să se în-

crunte asupra Apusului, făcînd să tremure domnii lumii.

Năvile de război și de provizii trecură în Marea Neagră și intrară pe Dunăre în luna lui mai, plutind pînă la vărsarea rîului Morava. Oștile de uscat umblau din popas în popas, ienicerii ducînd în mijlocul lor pe slăvitul stăpîn, cu călărimea ușoară a spahiilor înainte și cu toate celelalte taberi de feluriți ostași pe felurite căi, fiecare cu armele lor, suliți, arcuri, săbii ori bombarde — avînd în coadă miile de care cu podvezi de zeherea și salahori și pretutindeni, pe cai mărunți și iuți, ceaușii cu buzdugane însărcinați cu rînduiala de obște. Curieri libieni repezeau înainte poruncile cu înflorită caligrafie care ieșeau de la icioglanii marelui stăpîn. Ca să pedepsească el însuși fapta nemaipomenită a lui Țepeș-Vodă și să treacă apoi mai departe, Mahomet-Sultan ducea spre Cara-Iflac o sută de mii de oșteni. Și avea lîngă sine, și la cortul său, pregătit domn nou pentru raiă, pe Radu Basarab, tînăr și frumos prietin al său, fratele lui Vlad.

La sfîrșitul celei dintăi săptămîni din luna iunie, dubasurile și podurile plutitoare isprăviseră de pus oștimea pe țărmul stîng al Dunării. Spahiii recunoscură calea prin Deliorman. Veștile, care soseau la cortul Padișahului, arătau că toată valea Dunării s-a pustiit și localnicii s-au tras la codru, în munte, cu toate ale lor, după obiceiul vechi al pămîntenilor din această parte de lume.

Ținta cea dintăi a expediției era Cetatea Dîmboviței și apoi Tîrgoviștea. In țară trebuie pus voievod nou; lumea trebuie chemată la ascultare cu blîndețe; numaicît să dea în mîna slujitorilor strălucirii sale pe beiul răzvrătit, împreună cu meșterii lui de țepuși.

Din popas în popas, nu se afla de ființa lui Vlad-Vodă și a oștii lui nici o veste. Drumurile erau nespus de grele, și o arșiță nemilostivă săgeta dintr-un cer alburiu de secetă, așa încît caii începură a slăbi și a îngenunchea; înviorare aducea doar amurgul, cînd toți stau și, după ce se leagă taberele, chiamă hogea la rugăciune. Atunci picură din stele roua. Oamenii înfulică hulpav și adorm îndată sub privegherea străjilor. Numai cămilele neliniștite rag la lună.

In una din aceste nopți, din pustia din preajma taberei ienicerilor, s-au mișcat meșterii lui Vlad-Vodă. Cortul lui Mahomet-Sultan era acolo, între oștenii săi. Din pămînt, din spaima întunericului, deodată s-au deslănțuit urlete de război. Lupii omenești au trecut, cu săbiile în dinți, printre carăle legate, apoi prin gardul de suliți încrucișate — și au pricinuit într-o clipă, în douăzeci de locuri, acea zvîrcolire de dobitoc fără cuget a mulțimii, care se chiamă panică. Calfele domnești lucrau cu repeziciune, străpungînd în linie dreaptă și concentric spre locul unde trebuia să se afle cortul cel mare de matasă; pe cînd oștimea nebunită se tăia între sine.

Straja Padișahului dădu semnal de primejdie. Mahomet porunci să se alcătuiască în patru laturi zid și să se aplece sulițile. Surlașii strigară din trîmbițile lor liniște asupra taberei. Prăvălirile smintite ale celor înfricoșați fură tăiate în săbii și bătute cu măciuci de fier. Lupii Valahiei lucrară, spîrcuind cu cea mai mare agerime, pînă ce tabăra începu a se alina. Viforul de spaimă trecu la alte țarcuri; cămilele și caii își rupseră conovățurile îmbulzindu-se între oamenii în risipă. Cînd luciră zorile de către Țarigrad, salahorii primiră poruncă să adune morții și stropșiții și să spintece pentru cuhnii animalele căzute.

Pilcuri de călărime ieșiră la cîmp, ca să adulmece urmele dușmanilor nopții. Găsiră aceeași întindere cu fînaţuri și lanuri pîrjolite ; tăcere către codru ; pustie către zarea muntelui. Era războiul vechii Sciții, pe care-l cunoscuseră odinioară, în veacuri, și alți cuceritori de neamuri.

Taberile deci se mișcară iarăși în necunoscut, spre tîrgurile poruncite. Beii puseră ici-colo sub săbii pilcuri de țărani, scoși ca fiarele de prin bîrloguri. Zilele erau foarte trudnice, din pricina unui soare mult mai copleșitor decît pe fericitul țărm al Propontidei ; iar nopțile se vădeau tot mai neliniștite și mai hărțuite de vedenii și oameni, care erau necontenit prezenți în marginea zidului de umbră.

Socotelile sfetnicilor celor înțelepți de la Buda s-au dovedit deci temeinice. Nici străşnicia măritului Sultan, nici vitejia oștilor lui, cele mai bune din lume, n-au folosit nimic. Nu era un război între oști legate ; era o zădărnicie. De la cortul strălucirii sale ieși firman pentru domnia lui Radu Basarab cel Frumos. Ticăloșii pămînteni, cîți au putut fi prinși, fură puși să se tîrască în genunchi, în pulbere, cu ochii holbați la străşnicia sa ; dar pentru trecătorile la Ardeal nu mai era putere îndestulătoare. Avîntul falangelor fusese înjosit. La începutul lui iulie El-Fatih descăleca la Adrianopol. Rezultatele campaniei erau trîmbițate după protocol ; resturile de oști se scurgeau însă cu apele din munte la Dunăre. Numai bombardele și marinarii stăruiră în fața cetății Chiliei. Acolo era garnizoana crăiască și un punct într-adevăr important, care putea cumpăni toate pagubele.

În toată hărțuiala lunii aceleia iunie a anului 62, Ștefan-Vodă stătea cu taberile bulucite pe hotarul său. Pe de o parte, domnia lui era prea nouă ; pe de alta,

oștile îi erau prea proaspete ; deci nu se putea bizui pe sorții schimbători ai norocului. Era dator să aștepte, pentru ca întocmirile lui să-i dea rodul. Vrednicia lui Țepeș-Vodă și a pămîntenilor Țării Romînești îi dădea răgaz ; punea spațiu între Moldova și încercările viitoare, care neapărat trebuiau să se rostogolească și asupra pămîntului ei. Este o înțelepciune în fapte : ele arătau că Vlad-Vodă nu se putuse bizui decît pe sine. Tot astfel domnia sa nu se putea bizui pe prietinia proaspătă a lui Cazimir-Crai.

Pentru o minte foarte cumpănită ca a sa, fapta lui Vlad-Vodă avea o valoare de împrejurare și de clipă ; însă în sine era o nebunie. O oaste ca cea turcească nu putea fi biruită decît de altă oaste — însă pentru asta trebuie îndelungată pregătire și îngrijire. Cu vîrtutea prostimii se poate izbîndi o clipă ; și împrejurările dovedeau că trebuiau izbînzi după izbînzi, ani după ani ; iar la asta nu se poate ajunge decît cu ostași de meserie, după însăși pilda turcilor.

Deci, după ce furtuna trece și oștile lui El-Fatih se învîrtejesc iar la Dunăre, datoria lui este nici să se bucure, nici să se întristeze, ci să-și urmeze statornic pregătirile. Și mai ales datoria lui este să lucreze așa fel încît Voievodul de la Țara Romînească să stea subt influența lui, să fie pe cît cu putință al său, nu al altora, pentru ca zona de primejdie înspre păgîni să fie cît mai depărtată. După cît se înțelege, acel stăpîn al țării de dincolo, om și prietin al său, nu se arată a fi Vlad-Vodă, care are neliniștea și lipsa de cumpănă ca o suferință în sînge.

Viteaz căpitan este, însă prea îndrăznet și primejdios. I-a dat sprijin să-și capete scaunul părintelui său. Dumnezeu va fi județ, dacă ceea ce gîndește el însuși Ștefan-Vodă și ceea ce făptuiește este spre

binele Țării și al creștinătății. Prietinia lui de om este una ; datoria lui de ostaș al credinții este alta. Căci el trebuie să agonisească putere lui Hristos.

Deci în împrejurările acelea Ștefan-Vodă n-a primit la sine pe Vlad-Vodă, nu i-a dat sprijin, ci l-a împins spre hotarul Ardealului. Totodată n-a întîrziat a se înfățișa cu oaste înaintea cetății Chiliei, poruncind căpitanului crăiesc s-o deșerte, deoarece e moștenire a sa și a Moldovei.

In același timp puștile lui Mahomet-Sultan băteau de pe Dunăre.

Căpitanul ungur al lui Matiaș-Crai a răspuns ca un viteaz, cu semeția care știa că place stăpînului său, împroșcind cu ghiulele de piatră și-n galerele de pe apă și-n pîlcurile oștimii moldovenești.

Era timp pentru voievodul de la Suceava numai ca să-și afirme un drept. Trebuia înfiptă și aici o săgeată, la care urma să se întoarcă. La 22 iunie, stînd în împresurare, nu departe de zidurile cetății, Ștefan-Vodă a fost împușcat la un picior. De rana aceasta a pătimit pînă la sfîrșitul vieții sale, ca să-i fie toată viața amintire : fie că nedreptățile se răscumpără, fie că numai afacerile desăvîrșit pregătite se dobîndesc.

III

Vlad-Vodă, pribeag, își găsise adăpost la unguri. Pînă în singurătatea în care sta se întorcea din cînd în cînd faima faptelor lui zvonind din Orient și înjunghiindu-i mîndria. Deodată îndreptă către Sultan-Mahomet, printr-un om al său de taină, o carte, cu următorul cuprins, izvorît fie din natura lui capri-

țioasă, fie din mîhnirea față de soarta sa, fie din disprețul pentru prietini și dușmani :

«O, slăvite stăpîne al otomanilor ! Eu Ion Vlad, bei la Cara-Iflac, rob al strălucirii tale, mă rog stăruitor să fiu iertat pentru faptele pe care le-am săvîrșit împotriva măriei tale și a împărăției măriei tale. Să mi se îngăduie milă și în același timp învoire a trimete soli la strălucirea ta. Cunosc Ardealul și Țara Ungurească în tot amănuntul. Dacă binevoiește măria ta, întru răscumpărarea greșelii mele ți-aș putea da în mînă Ardealul și, cînd acesta ți-ar încăpea în putere, ți-ar cădea la picioare și Țara Ungurească. Solii mei ar lămuri mai multe ; iar eu voi sta cu credință rob al măriei tale toată viața mea și rog pe Dumnezeu să dea puterii măriei tale încă îndelungați ani.»

Slujitorul care ducea cartea, împreună cu alta către marele vizir, fu prins pe cale și cercetat de oamenii lui Crai, după înțeleptele bănuieli și porunci ale sfetnicilor de la Buda. Vicleșugul lui Vlad-Vodă păru dat pe față și Matiaș-Crai porunci pentru vasalul său pedeapsa închisorii. Atunci s-a mirat cu amărăciune Vlad-Vodă și a întrebat pe judecătorii săi dacă au în vedere faptele pe care le-a săvîrșit pentru Crai și pentru Țara Ungurească, ori vorbele care au mers către păgîn.

— Ai viclenit pe măria sa Craiul, i-au răspuns judecătorii.

Vlad-Vodă i-a privit cu ascuțime. Le-a dat timp, cît va sta el în temniță la Vișegrad, să înțeleagă că locul său este tot la domnia Țării Românești. Lucru care s-a adeverit.

Beglerbegii din Tracia, după ce au sprijinit urcarea în scaun a lui Radu Basarab cel Frumos, și au adaos, pentru paza Domniei nouă, oșteni la Vidin și la Giur-

giu, au împlinit şi porunca de căpetenie a slăvitului lor stăpîn, ţinînd închisoare la cetatea Chiliei şi bătînd-o pînă ce garnizoana Craiului lepădă armele şi se supuse.

Umblătorii de Dunăre duseră veste grabnică la Suceava, după rînduielile poruncite. Domnul desfăcu epistola dregătorului din Ţara-de-Jos, porunci domniei sale Dobrului logofăt să i-o cetească, o ascultă cu linişte şi nu dădu nici un semn de mînie.

— Boieri dumneavoastră, a cuvîntat măria sa, Domnul Dumnezeu va îngădui să nu mor mîne, nici la anul; deci avem vreme să cugetăm ce-i de făcut. Pînă atuncea vă rog să binevoiţi a vă bucura la această masă în ziua domniei mele, dată subt ocrotirea sfîntului arhipăstor Ştefan, patronul nostru. Cinstind vin şi îndestulîndu-ne cu bucate, să nu uităm a da în orice clipă laudă Atotţiitorului şi în acelaşi timp să nu trecem cu vederea că ne-am adunat şi pentru treburile Ţării. Căci numai prostimea săvîrşeşte mîncarea fără adaosul minţii. Deci noi avem întăi a griji de rînduială şi dreptate. Iar de vreme ce împăratul păgîn şi Craiul s-au depărtat cu războaiele lor la alte hotare, unul către Vavilon iar altul către Boemia, se cuvine în acest răgaz să aducem şi pe Doamna pe care aţi binevoit a o alege Moldovei şi mie soţie. Deci solii vor purcede la Chiu, înfăţişîndu-se la cneazul Simion, şi vor primi pe Doamna Evdochia sora sa, cu druştele ei şi cu boierii ruşi. Asta să se facă îndată după sfînta Bobotează. Iar nunta se va săvîrşi în aceste cîşlegi de iarnă, după datină şi lege. Părintele Teoctist şi maica noastră Doamna Maria vor avea grijă de mireasă pînă la ieremonie. Iar Ţara poate să se veselească fără grijă.

Cu cetatea Chiliei va face domnia mea cum e mai bine, la timpul său.

Acest timp nu s-a împlinit decît după trecere de trei ani. Cercetaşi moldoveni scociorau din cînd în cînd părţile secuimii, unde Petru Aron pribeagul avusese cîndva sălaş; aceiaşi cercetaşi duceau scrisori la cetatea Braşov, îndemnînd pe cinstitul şoltuz de acolo şi pe cinstiţii pîrgari să fie mijlocitori la Matiaş-Crai, să facă măriei sale Craiului poftire ca să lepede de la sine pe ucigaş. A venit vremea să se aşeze prietinie între Moldova şi măria sa Craiul; căci nu e folositor să stea fraţii creştini întru tulburare; nu tîrzie vreme va să vie iarăşi asupra amîndurora ameninţarea Păgînului.

Matiaş-Crai avea însă însemnat în condica lui numele lui Ştefan-Vodă. Deci zîmbea la mijlocirile neguţătorilor şi urma a ţine lîngă sine pe Petru Aron.

Deci într-un răstimp cînd măria sa Matiaş hotărîse ca, nu mai departe decît în primăvara care vine, nemţii săi cei mai dibaci, cu puştile cele mai bune, să bată şi să supuie iar, pentru coroana sa, cetatea de la gura Dunării, Ştefan-Vodă cobora în Ţara-de-Jos cu repeziciune. Era în puterea iernii; albia Dunării era sloi de ghiaţă. Şapte ţinuturi de la cîmpie ieşeau la oaste. Tunurile erau purtate în sănii cu oplene, pe drumuri lucii, pe o vreme lină, subt un cer ca o cupolă de smaragd. În noaptea de 23 spre 24 ianuarie, făcliile moldovenilor se aprinseră dintrodată în preajma cetăţii şi crainicul strigă porunca stăpînului Moldovei.

În acelaşi timp, de la Suceava, pornea ştafetă pentru stîngerea măriei sale Doamna Evdochia. Călăreţii ajunseră la Domnie în ziua de 25, după amiază. Cetatea se închinase. Măria sa rînduia soarta robilor

și se pregătea să intre cu alaiul. Cheia cea mare a porților era pe ghiață, la picioarele sale. Însuși măria sa sta în scaun de sloi, pe perina de matasă pe care fusese înfățișată cheia de către bătrînul meșter al breslei zidarilor. Măria sa simțea oarecare durere la piciorul lovit de glonț. Poruncea diacului, care scria pe genunchi alăturea, să însemne numele pircalabilor rînduiți să stăpînească pentru măria sa în cetate. Aceștia erau Buftea și Isaiia de la Neamțu.

Cînd curierii cu armele întoarse și fără cușme, în semn de moarte, bătură metanie înfățișînd cartea prea sfințitului Teoctist, măria sa se opri numai o clipă, privindu-i. Primi cartea și, fără s-o desfacă, urmă a porunci diacului. Apoi făcu rînduiala intrării și ceru să i se aducă calul. Flamura cu zimbrul se ridicase în turn.

Ostașii tăceau în preajma zidurilor, cu capetele descoperite. Unii urmăreau, în neclintirea albă a iernii, ochiul puțintel înourat al stăpînului lor. Alții, după naravul fără isprăvire și fără leac al răzășilor clănțăi din Țara-de-Jos, nu se puteau ține să nu mormăiască vorbe, unele ciudate, altele fără noimă, fără a ține samă de jalea acelei clipe. Totuși aveau dreptate, căci în măria sa era o bucurie. Iar stihurile pe care le mormăiau acești răzăși, veselindu-se într-ascuns, erau oarecum în fapte printr-o armonie predestinată. Indată le-au aflat pămîntenii din om în om, spunîndu-le pretutindeni. Le-a aflat și Ștefan-Vodă către primăvară, cînd sta singur în chilia sa din cetatea Sucevei, de la copiii de casă, și a binevoit a zîmbi:

Buzduganul lui Ciudin
Bate-n poartă la Hotin.
Sabia lui Isaiia
Bate-n poartă la Chilia.

IV

Și în 1467 un tînăr rigă de douăzeci și cinci de ani era cel mai frumos și mai viteaz bărbat al timpului.

Trupul său, împodobit cu brocart și matasă, are o fumegare plăcută după danțurile prea desfătatei lui curți. Armura îi dă înfățișarea cea mai înfricoșată, cînd măria sa binevoiește a încăleca pentru război. Toți scribii îi admiră iscălitura; numai pentru întorsătura ei unică, osîndiții la moarte trebuie să se socotească fericiți. Cine cutează a-i găsi un cusur? Minciuna lui e diplomație; morga lui, necesitate a meștesugului; un cuvînt de spirit al său devine universal: istoricii se grăbesc să-l consemneze, chiar dacă nu l-a rostit. Încordează un arc, înalță un șoim ca nimeni altul. Felul cum ia el numai cu două degete friptura din talerul de aur, ori cum soarbe pocalul cel mare de Tocai e observat cu grijă și imitat. Eleganța lui cînd se spală, fără să-și împroaște prea tare curtenii cu apa din gură ori din pumni, devine articol de hristoitie.

Cine îndrăznește să birfească, insinuînd că asemenea om s-ar trage din niște munteni valahi? Intăi, maica sa e de cea mai autentică nobleță; al doilea, tatăl său a avut părinte pe un crai. Basmul acesta e cu atît mai adevărat cu cît e mai necesar. Dar se observă rasa și din toată ființa și firea lui. Mai ales acea generozitate pe care o are numai un singur neam și acea trufie pe care numai un neam știe s-o poarte cu grație, străluceau cu osebire în persoana tînărului rege Matiaș.

Răsfățat al sanctității sale papa, lăudat prietin al Veneției, biruitor împotriva socrului său eretic regele Podiebrad al Boemiei, lumea aștepta de la măria sa

biruinţile părintelui măriei sale Iancu-Vodă împotriva Osmanlîului. Măria sa era cel mai însufleţit crai al epocii şi mai plin de făgăduinţi. Totuşi, după cuvîntul cel vechi că proroc în patria sa cinste nu are, tocmai ţara sa de baştină, Ardealul, nu voia să-l cunoască, răcnind împotriva oştilor şi a birurilor grele şi cerînd prin voievozii şi boierii ei libertatea de odinioară. Neguţătorii saşi prin Benedict Roth, nobilii vînduţi împăratului prin comiţii de Sankt-Georg şi Zips respinseră de către ei atît poruncile cit şi dregătorii crăieşti. Prostimea cea covîrşită de năcazuri aprinse vîlvătăi, ţipînd în glod stemele şi steagurile lui Matiaş. Dar măria sa era un crai care ştia să se facă ascultat şi să lovească pe nesupuşi. In vara anului aceluia 1467, înălţimea sa însoţit de călărime în fier şi pedeştri cu zale, precum şi de Giskra, condotier înfricoşat al timpului, care aducea trupe uşoare de pradă, pîrjol şi măcel, intră în ţară, zugrumînd răzvrătirea şi înecînd-o în propriul ei sînge. Ţăranii căzură cu pletele în pulbere. Negustorii depuseră aurul poruncit. Nobilii se închinară, recunoscînd în braţul care-i lovea un braţ într-adevăr regesc.

Măria sa îşi scoase catastiful, făcu în el semne, socoti şi văzu că mai are un datornic, mai greu împovărat către măria sa decît alţii. Îşi încruntă sprînceana, apoi pofti zîmbind să i se aducă pribeagul care de mult aşteaptă, Petru Aron-Vodă, căci a sosit vremea să-i arate mila şi să-i facă dreptate. Loviturile în secuime, răscoalele la hotar, ocuparea Chiliei: toate dintrodată se vor răscumpăra.

Oastea Craiului, puternic adaosă, avînd stolurile viteazului Giskra înainte, parcurile de bombarde şi convoiurile de căruţe îndărăt, străpunse pasul Oituzului la 19 şi 20 noemvrie, înlăturînd cu uşurinţă

piedicile şi ţinînd la distanţă grănicerii fantomatici ai voievodului. Muntele dădu sunet din culme. Giskra îşi risipi bandele asupra satelor şi tîrgurilor. Cerul se înroşea în fiecare sară şi din popas în popas regele vedea vălvori tot mai în miazănoapte.

In săptămîna întăie a lunii dechemvrie, măria sa Matiaş stătu la Roman, punînd la cale cu căpitanii săi atacul Sucevei. Voievodul încă nu dăduse semn. Risipiturile de călărime pămînteană care se arătau o clipă pe dealuri, ori în luncile Siretului, ori dincolo de apa Moldovei într-un colnic de munte, se mistuiau repede la cea dintăi ameninţare a taberilor crăieşti. Deci expediţia se arăta deocamdată uşoară. Totuşi Craiul avea căpitani înţelepţi, care pipăiau cu grijă şi legau tare în vremea nopţii lagărele, iar Giskra dădea lumină străjilor, înspre toată zarea duşmanului.

Urmînd drumul domnesc de pe malul stîng al rîului Moldova, Craiul porunci al doilea mare popas la tîrgul Baia. Intre Roman şi acest vechi tîrg al ţării, depărtarea nu-i mare; însă dăduse vifor şi iarnă aspră. Trebuiau căutaţi cai şi boi, care să sporească trăgătorii puştilor mari şi ai căruţelor oştii. Ca să-i găsească, călăreţii lui Giskra trebuiau să bîntuiască sate goale. Au fost nevoiţi să se întoarcă spre Trotuş, la ciangăii care se plecaseră la mila Craiului, fără a dobîndi prea multă cruţare, dar nu găsiră nici pe ciangăi. Şi suferiră şi lovituri furişe de la nişte hoarde de răzăşi cu cojoc şi cu căciulă mare, cărе, cum loveau, cum se risipeau. Unde nu fusese tot ars la trecerea dintăi, găseau ruină totală şi orice urmă de hrană ridicată.

Intorşi prin viscol şi troian, ca să aducă asemenea veşti Craiului, în loc de animale de povară, oamenii lui Giskra găsiră alţi tovarăşi care nu hălăduiseră

mai bine dincolo de Siret. Niște pămînteni prinși nu se sfiiră să mărturisească domniilor lor căpitanii crăiești cum că Vodă are oaste destulă, de asta să nu poarte nimeni grijă ; dar cînd are să se arate măria sa cu asemenea oaste, asta nu poate să știe nimeni.

Văzînd că sînt bătuți peste fălci și împunși cu spăngi, acei țărani au răspuns că măria sa are să se arate cît de degrabă. Numai să steie vîntul și măria sa are să se arate numaidecît, cu toată sila lui.

Biruind greutatea furtunii, care se opintea din crivăț, oastea Craiului a răzbit cu cea mai desăvîrșită rînduială la locul poruncit.

Cu toată truda, oamenii au parcat vitele în staule și perdele. Au scos pe tîrgoveți în șoproane și s-au așezat ei la căldură. Au împins străji la vadurile Moldovei și către munte. Au legat în grabă de jur împrejurul tîrgului, în parcane, căruțele.

Giskra s-a închinat în fața craiului, poftindu-l la masă.

Inalbăstrea seara la ferestre.

— Măria ta, cetatea Sucevei e numai la douăzeci de mile depărtare. Viscolul se alină. Mîne cercetașii mei o vor vedea.

Regele simțea în mădulare plăcerea moale a cinei ; totuși sta încă dîrz, dîndu-și poruncile și dictînd scrisorile către Țară pentru Petru Aron, cînd, în miezul nopții, s-a simțit iar detunetul vijeliei. Ridicîndu-se în același timp și larma taberei, împrejurimea păru că se clatină. Riga se încruntă, poftind numaidecît să știe ce este.

Primi îndată răspuns. Tîrgul era atacat. Dușmanii rupeau parcanele și dădeau foc căruțelor. Doborîseră dintrodată toate străjile. Intraseră pe uliți coloane

de călăreți cu suliți și cu șumuiace aprinse, dînd foc și împrăștiind spaimă.

— Să dea semn trîmbițile ! poruncea Craiul. Să se liniștească oamenii ! Să puie mîna pe arme ! Să prindă și să sfărîme pe călăreții cu suliți !

Dar călăreții trecuseră. Armata regească, bulucită la locurile de comandă cu căpitanii săi, se simți dintrodată încleștată de o oaste care ținea toate drumurile și scăpările.

Cei mai viteji credincioși se năpustiră spre sălașul regesc, ca să apere pe stăpînul lor de primejdia morții, pe care pînă atunci încă nu o cunoscuse. Atunci a dovedit Giskra vitejia lui fără pereche. Deasemenea căpitanii cei vechi au știut cum să călăuzească prin măcel pe Rigă, sub săbiile acelei străji negre, vestită pentru valoarea și credința ei.

Oastea regească a fost desfăcută și măcinată. Au pierit zece mii de mercenari, atît pe loc, cît și în strîmtorile muntelui, de topoarele țăranilor, cît și pe căi de săgețile și săbiile călărimii domnești. Au fost harțuri în risipă toată ziua următoare și a treia zi. Sfărîmăturile oștii au lepădat bombardele la îmbucătura Moldovei cu Siretul, ca să poată năzui mai grabnic la Oituz. Dar acolo găsiră străjile în ființă și potecile astupate.

Craiul a hălăduit cu destule greutăți pe poteci mai ferite, călăuzit de un om din neamul său, adică de un nobil valah de loc din țară, și apărat de viteji nobili unguri și români de la Maramureș. Pe acel boier moldovean sabia lui Vodă l-a ajuns după aceea, luîndu-i capul, pentru puțina minte pe care o dovedise, după cît zicea măria sa. Vorbeau moldovenii că Riga ar fi suferit trei lovituri de săgeată și credincioșii săi au fost siliți să-l poarte în păringă pe pat

de cetină. Dar asta nu-i cuviincios a se vădi pentru un stăpînitor de noroade. De altminteri măria sa, cum a scăpat la Ardeal, a dovedit că rănile trupului se vindecă lesne, întrebuinţînd iruri potrivite ori descîntece, pe cînd celelalte răni se tămăduiesc mai greu ; aşa că toţi vinovaţii săi, tulburători şi răsculaţi ori numai bănuiţi, au pierit cu cea mai mare grabă în furci şi sub securea gîdelui. Iar Petru Aron pribeagul a suferit şi el de mînia regească, rămînînd lepădat de la înalta milă, între boierii secui de la Trei Scaune.

CAPITOLUL VI

Solie la Vilna. Vorbe între măria sa Ştefan-Vodă şi coconul său Alexăndrel. Plinirea pedepsei unui ucigaş de domn şi frate. Despre năvălirea tatarilor de la Volga şi despre sfinţirea Putnei. Despre un cutremur care a fost în anul al paisprezecelea al domniei lui Ştefan-Voievod.

I

Înţeleptul crai Cazimir a primit în aceeaşi iarnă, la Vilna, vestea întîmplărilor de la Moldova. Solii aduceau cărţi care înoiau credinţa cuvenită a palatinului, închinînd şi steaguri ale lui Matiaş-Crai într-adaos.

Măria sa Cazimir s-a bucurat, însă nu prea tare, ci potrivit, lucru pe care voievodul de la Suceava îl ştia de mai înainte, în clipa cînd rostea diecilor de leşască, în cancelaria de la Suceava, vorbele întocmite şi ocolite către suzeranul său.

Stanciu, pîrcălab al Cetăţii Albe, şi Vlaicu, unchiul Domnului, pîrcalab la Hotin, şi Toader Diacul, dădură cele mai bune răspunsuri măriei sale Craiului şi sfetnicilor săi. Arătară că măria sa Ştefan are prea aspre griji asupra sa şi ameninţări de către duşmani, încît nu poate veni pe cît de degrabă ar dori în faţa măriei sale Craiului, dar îndată ce se aşează ţara, cînd Dumnezeu va binevoi să-i dea un răstimp de tihnă, nu va lipsi de la o datorie şi de la o cinstire aşa de însemnată.

— Cum a fost bătălia cu craiul ungur? întrebau curtenii care erau de față în preajma Regelui, în strălucite straie.

— A fost o bătălie ca toate bătăliile, au răspuns boierii, întocmai după povața Domnului lor.

— S-aude că riga Matiaș ar fi fost săgetat?

— Așa se spune, însă numai de trei săgeți. Dar acuma măria sa Craiul e bine, slavă lui Dumnezeu, și face judecăți la Ardeal. Strălucirea sa Cazimir-Crai să binevoiască a trimete în curgerea anului, ori la toamnă, soli pentru înoirea legămîntului, după datina prieteniei de la Alexandru-Vodă Bătrînul.

— Se zice că ar fi pierit la Baia atîtea mii și mii de oșteni ai lui Matiaș?

— Într-adevăr, au pierit destui, dar au fost îngropați și li s-a făcut slujbă la biserica cea mare catolică din tîrg, slujind însuși prea sfințitul episcop Augustin.

— Au pierdut ori au îngropat bombardele?

— Ce erau să facă cu ele? au trebuit să le piardă, au răspuns cu nevinovăție boierii. La Moldova drumurile sînt grele și s-a nimerit să fie și o iarnă tare.

Măria sa Cazimir asculta cu luare-aminte, bătînd cu degetele în marginea mesei de abanos. Apoi a mulțămit solilor pentru închinare, zîmbind plăcut; după care s-a ridicat întru toată măreția sa, părăsind sfatul. Lui Vlaicu pîrcalab i s-a părut că măria sa a suspinat, pentru multele gînduri pe care le are un crai.

II

Cum a ajuns primăvara în munte și s-au scurs puhoaiele, Ștefan-Vodă a poruncit lui Ion vistiernicul să sloboadă cheltuielile zidirii de la Putna. Căci după

mila pe care Domnul Dumnezeu i-o arătase nu numai o dată, se cuvenea să se înalțe în Moldova un altar de jertfă și laudă.

De un sfert de veac și mai bine domnii țării nu săvîrșiseră decît uciderî între ei. Chiar vechile lăcașuri de închinare ale bătrînilor cădeau în risipă. Așa că nu tîrzie vreme după dobîndirea dreptului său, Ștefan-Vodă se sfătuise cu prea sfințitul Teoctist și alți clerici și ieșise în mai multe rînduri în poienile desfătate de sub munte, cu curtenii săi, căutînd un loc potrivit. Așa se oprise la Putna și, după obiceiul vremii, hotărise împrejmuirea trăgînd însuși măria sa cu arcul din punctul unde trebuia să fie poarta clopotniții. Unde a căzut săgeata urma să se așeze altarul. A poftit apoi pe negustătorii genovezi de la Cetatea Albă să-i năimească un meșter iscusit de la Italia și a și pornit lucrările. În primăvara de după războiul cu ungurii s-a dus să le vadă și le-a găsit, pentru mulțămirea sa, ajunse către săvîrșire. Meșterii pentru acoperișul turnurilor întraseră la rînd și așezaseră în vîrf icoana Maicii Domnului, basma albă și smicele de sălcii.

Domnul adusese cu sine pe coconul său iubit Alexandru, ținîndu-l călare pe un căluț șarg din a stînga sa. Așa umblară amîndoi în jurul zidurilor, urmați de curteni. Căpitanul de nemți sta la o parte cu oștenii săi, sprijiniți în sulițî. Primăvara aburea și cînta de pretutindeni.

— Îți place acest loc, copile? a întrebat măria sa.

Coconul nu înțelegea de ce e întrebat. Îi plăcea. Mai ales că ieșise la larg și călare din cetatea de stincă de la Suceava și dintre dascăli. Nimeni nu-și poate închipui și nu poate cumpăni năcazurile unui prunc. Așa încît acolo a rămas numai Olena, copila

Doamnei răposate Evdochia, cu dadacele; iar el petrecea cu părintele său și cu oștenii.

— Îți place?

— Imi place.

— Mă bucur, Alexandre, deoarece aici e locul nostru pentru odihna cea lungă.

Cuprinzîndu-și de după umăr feciorul, Vodă l-a sărutat pe tîmplă. Coconul și-a potrivit la loc gugiumanul, nedumerit de dulceața cu totul neobișnuită a glasului părintelui său. Era un prințișor fraged și subțirel; abia trecuse de zece ani. Tatăl său îl privi în tăcere, pe cînd umblau pe sub streșina codrului. Acest copil avea nevoie de ocrotire; pentru liniștea zilelor lui viitoare trebuiau isprăvite cu un ceas mai curînd toate. Înălțîndu-și sufletul către stăpînul său Hristos și închizînd o clipă ochii într-o rugăciune interioară, Domnul dori și mai mult să aibă însfîrșit sub brațul său pe Petru Aron pribeagul.

Această rană a începutului domniei lui nu s-a putut închide decît în anul următor, la sfîrșitul verii. Atunci, avînd anume știri, Ștefan-Voievod a poruncit la o samă de călăreți ai săi să încalece, spre a-l însoți la Vaslui.

Acolo Domnia avea curți. S-a oprit două zile la Vaslui cu curtenii, ținînd scaun de judecată. Apoi a ieșit iar la tabără în valea Siretului. Dintrodată, cu cei două mii de oșteni, s-a aflat la Cașin în ziua Schimbării la față. Apoi, la Sîntămărie, de pe opcină a privit în Ardeal, iar sulițașii săi au pipăit în secuime. Acolo se afla nu atît un dușman temut, cît un vierme al grijii, care roade necontenit, zi și noapte.

Zadarnic, într-atîtea rînduri, cinstiții negustători brașoveni dăduseră sfaturi boierilor și dregătorilor din Trei Scaune să nu ție la ei o primejdie ca aceea.

Domnul cel nou de la Moldova începea să fie vechi; brațul său ocîrmuia și stăpînea de unsprezece ani. Acea sabie dovedise ascuțime, ca și mintea. Domnii au putut vedea asta nu mai departe decît în iarna cealaltă, cînd boresele lor au sughițat cu jale în sfintele sărbători. De ce țin ei pe pribeag? Hai-hai! au să cadă în comitatul Trei Scaune hultani.

Au căzut, pe vifor. Fulgerau din clonțuri și ghiare, prin fumul pojarului. Mocanii au dat în văgăuni cu turmele; călăreți dibaci i-au călăuzit pe poteci dincolo, în valea Trotușului. Dregătorii au fugit spre Țara Bîrsei. Domnii au încercat să se înalțe în scări, chemînd în jurul lor slujitorii, dar unii n-apucau să încalece, alții se prăvăleau în ripi, bătuți de aripi de fier.

Nimeni nu înțelegea ce este. Știrile încă nu se limpeziseră, cînd doi curieri sosiră, călăuziți de țărani secui, la curtea din Ghelemiș, în marginea cealaltă a secuimii, unde hălăduia Petru Aron-Vodă. Au așteptat smeriți la poartă, s-au închinat și au arătat că sînt de la Moldova și aduc carte de la o samă de boieri pentru măria sa Petru Aron. Ce fel de carte, măria sa va binevoi să vadă.

Pribeagul i-a primit, privindu-i cu pătrundere și resfirîndu-și între degete bărbuța-i rară. Avea ochi alburii, obraz uscățiv și pistrui. Umbla încovoiat și privea într-o latură.

— Cine sînteți voi?

— Măria ta, sîntem boiernași din starea a treia și am primit poruncă de la mai-marii noștri să punem la picioarele măriei tale această carte.

— Despre ce burzuluială se zvonește la hotar?

— Au intrat călăreți de la Moldova în secuime. Boierii care trimet cartea au socotit și au pîndit acest

prilej, ca să putem veni noi la măria ta. Căci şi noi te cunoaştem pe măria ta de cînd ne-ai fost Domn cu pace. Iar acum venim din crîşcarea durerii, poftindu-te să te întorci, căci, dacă mai stă asupra pămîntului tiranul Ştefan, se va pustii Moldova.

— Hm! într-adevăr, mi-am închipuit că acest fecioraş e vrednic de soarta tatălui său. Să vedem cartea. Văd şi pe alţii care s-adaoge la sfatul celor dintăi. Deci oamenii mei n-au stat în zadar dincolo.

Vorbind, Petru Aron-Vodă cerceta iscălituri şi peceţi bine cunoscute de el: a lui Stanciu, pîrcalab al limanului mării, a lui Toma logofătul, a lui Goian şi Isaiia, a pîrcalabilor Sbierea şi Buhtea, a lui Iuga vistiernicul, ale lui Luca şi Pascu postelnici, a lui Toma Ghindă, a lui Neagu comisul, a lui Negrilă paharnicul şi a altora.

Ii cer întîlnire şi sfat. Se pun subt ocrotirea măriei sale. Să vie măria sa unde pofteşte: să poruncească un loc de întîlnire, ca să-i dea pe tiran în mînă şi să-i puie Moldova la picioare, ca să contenească strînsoarea boierilor şi plîngerile văduvelor şi orfanilor!

Cetind, Aron-Vodă îşi arunca din cînd în cînd privirile spre soli. Erau doi oameni blajini, răzăşi cărunţi, fraţii Moica şi Costea de la Fîntîna lui Ştiubei. Aveau obrazuri brăzdate, grumazurile împletite ca din gînjuri, şi supăraţi tare şi bătuţi de pulberi, încît abia li se vedeau clipirile ochilor din tufărişul sprîncenelor.

Atîta i-a ispitit pribeagul pînă ce au spus tot, vărsînd şi lacrimi. I-a pus să jure pe sfînta cruce: au jurat.

Atunci măria sa a bătut din palme şi a poruncit să-i vie calul şi să încalece numaidecît slujitorii. Are o treabă grabnică şi chiar în după-amiaza aceea trebuie să pornească, nu cu alai, însă cu foarte mare

repeziciune. Iată, unde n-au putut craii şi oştile, poate voia lui Dumnezeu.

Mergeau pe cale, înspre răsărit. Răzăşii erau îndeaproape păziţi de slujitori. Pribeagul tresărea din cînd în cînd din gîndurile sale.

— Văd şi nume nouă în cartea ce mi-aţi adus, grăi el într-un răstimp. Văd şi pe Vlaicu.

— Apoi, măria ta, acela-i frate cu mama lui Vodă, răspunse Moica.

— Cum se face asta?

— Măria ta, acela-i mai aprig, după vorba veche de la noi: că străinul îţi scoate un ochi, iar fratele îţi scoate doi. Parcă măria ta nu cunoşti.

— Cunosc. Se pare că eşti învăţat filosof domnia ta.

— Sînt, stăpîne. Am învăţat toate din durere. Ai să cunoşti însuţi măria ta şi ai să vezi cu ochii măriei tale pe dumnealui pîrcalabul Vlaicu, la popas. Ceilalţi nu ştiu dac-or fi toţi, dar dumniasa Vlaicu n-are să lipsească.

— Asta e o bună încredinţare pentru mine, a rîs mai mult către sine Petru Aron-Vodă.

La asfinţitul soarelui s-a făcut scurt popas pentru adăpatul cailor. Medelnicerul a poftit pe măria sa la puţină cină, dar Petru Aron-Vodă nu i-a îngăduit să desfacă trăistile.

— Mergem mai departe! a hotărît măria sa. Treburile bune se fac fără întîrziere.

— Asta-i numaidecît, a încuviinţat celălalt răzăş.

Au trecut muntele şi s-au aflat la cea dintăi gazdă, boier secui, prietin al măriei sale, unde au mas. Au mers şi ziua a doua toată, pînă într-o măgură a unui alt munte şi au suit un drumeag pustiu.

La poiana anumită, după vorba solilor, boierii s-au vădit. Erau descălecați și fără arme, cu capetele goale. Slujitorii erau în fund, cu caii de căpestre. Amurgea, sub streșina brădetului.

Petru Aron-Vodă făcu slujitorilor săi semnul știut, ca să apuce unii slugile, iar alții să împresure între piepturile cailor pe acei boieri descălecați, pentru mai bună încredințare; cînd deodată lefegiii de la Suceava stătură de jur împrejur din patru laturi, închizîndu-l în capcană. Lucrul se întîmplase cît ai scăpăra. Cei doi răzăși vicleni, îndîrjindu-se în clipită, porunciră slujitorilor să se supuie ca să-și apere capetele. Apoi trecură la domnul pribeag, strîngîndu-l între scări. O surlă sună prelung, poftind pe Ștefan-Vodă la judecata robului său. Pe loc și în aceeași noapte, la lumina făcliilor, întocmai ca și la Reuseni, Petru Aron-Vodă a fost doborît în streang, și gîdea a ținut de chică, sus, căpățîna retezată, ca s-o vadă și s-o cunoască anume și s-o atingă cu piciorul din scară feciorul lui Bogdan Mușat.

Chiar a doua zi pîlcurile de călărime s-au mistuit în munte ieșind prin poteci la vămile Moldovei. Iar secuii au primit această veste, prin crainic:

«Domnilor și frați creștini, eu Ștefan-Voievod vă fac cunoscut că nu mai am nimic cu domniile voastre și vă rog să înștiințați și pe măria sa Craiul că mă închin la bunăvoința măriei sale și doresc să fiu prietin al măriei sale, căci Dumnezeu s-a milostivit să ne dea în mînă pe ucigașul părintelui nostru.»

Indată ce a ieșit iarăși la lume din iadul propriului său suflet, Domnul a umblat fără nici o întîrziere spre cetatea Sucevei, urmat de călărimea lui ușoară. Satele de pe șleahul cel mare al Domniei nu părăseau rînduiala de a-i ieși întru întîmpinare printre fînațuri

și holde; dar Vodă nu făcea popas; lăsa în urmă pulberi înalte de secetă și se ducea cu grăbire. Abia cînd ajunse în răcoarea apelor celor limpezi de sub munte, se opri. Boierii alcătuiră divanurile de judecăți poruncite și scriitorii își ascuțiră penele de pajură în cancelarie. Fără să se odihnească, măria sa trecu în paraclis, la rugăciune, poruncind să-i fie aduși acolo copiii și să nu mai stea după aceea nimeni de față, între domniile lor și Dumnezeu fără decît Doamna Oltea Maria, maica măriei sale, și Chiajna, mătușa măriei sale.

Copiii veniră în straiele lor mici, care semănau cu ale sfinților iconostasului, și sărutară mîna părintelui lor. Erau la rînd Alexăndrel, Petru, Bogdan și Olena. Iar doamnele monahii, maica și mătușa, erau în straie cernite, cu ochii umezi, umbriți de spaimele trecutului și ale viitorului.

Copiii zîmbeau nevinovat. Ele priveau furiș către stăpînitor, pîndind un cuvînt, pipăind cu gîndul o prăpastie a unei noi dureri. Domnul tăcea, îngenunchiat subt icoana îmbrăcată în argint a Maicii Domnului, cu fruntea rezemată de piciorușele pruncului sfînt. Lumina începutului de toamnă intra pieziș prin firidele înguste. Prin zidurile reci pătrunse abia simțită vibrarea orniculuí din turn.

Domnul se ridică.

— Ce este? îl întrebă șoptit Doamna maica sa.

— Domnul Dumnezeu a binevoit să ne izbăvească, răspunse fiul său. Aron a pierit subt ochii mei. Am poruncit să fie astrucat la o bisericuță din secuime. Domnia Moldovei s-a limpezit, căci n-au mai rămas alte odrasle din trunchiul vechi, decît acestea.

Doamnele se plecară asupra pruncilor, ocrotindu-i cu brațele și suspinînd. Apoi Doamna Oltea mulțămî

sfintei Marii singură, închinîndu-se adînc și făgăduindu-i în gînd un dar de mărgăritare.

Cum ieși Vodă din paraclis, îi stătură înainte cuvioși monahi de la mănăstirea Zografi din sfîntul munte al Atonului. Cu mîinile la piept, își plecară spre măria sa camilafcele lor cernite, apoi sărutară pe rînd mîna întinsă a măriei sale. Erau trei: tineri și în putere, foarte oacheși și cu bărbi negre îmbielșugate. Aduceau carte de la egumenia lor. Pofteau pe măria sa Domnul să binevoiască a primi trei burdufuri de undelemn din cel mai bun, pentru postul Sfintei Nașteri. Deasemenea roagă pe măria sa biruitorul Voievod să afle că toate rugăciunile și pomenirile poruncite se săvîrșesc întocmai la sfînta mănăstire. Și cuviosiile lor au venit să-și primească merticul de galbini pe care l-a hărăzit prin uric cu pecete în veci sfintei mănăstiri măria sa binecredinciosul Voievod Ștefan.

— Toate se vor face cum am poruncit eu, a răspuns Domnul. Veți primi drepturile sfîntului lăcaș. Și chiar astăzi voi mai porunci un dar pentru sfînta mănăstire, poftindu-vă să faceți pentru domnia mea mulțămire și rugăciune, după anumita lămurire ce am să vă dau. La cuviosiile voastre toate sînt bune?

— Mulțămim lui Hristos, luminate Doamne, toate sînt bune; și dorim să vedem pe măria ta străpungînd balaurul.

Domnul trecu în sala diecilor, cu pintenii sunînd și cu zalele pe el. Mai avea și alți oaspeți. Soli de la Crim, cu scrisori și vești. Negustătorii genovezi de la Cafa nu lipseau să-l ție în cunoștință de toate faptele uimitoare ale spurcatului prigonitor al lumii Mahomet-Sultan. Căpitenia acelor negustători, senior Federigo, ar fi dorit să apropie mai mult de sine puterea

stăpînului Cetății Albe, așa încît să fie aceeași rînduială la cetatea cea mare a Crimeei ca și la cetatea Limanului moldovenesc. La stăruințele domniei sale, Mengli Ghirai hanul de la Crîm își înoiește și-și întărește legăturile de prietinie cu Moldova. În curînd are să-i dovedească apriat această prietinie prin anume vești pe care are să le trimeată la vremea lor. Deasemeni trăiesc pe acele țărmuri desmierdate ale Mării neamuri împărătești, coborîtori din Paleologi, care au castel la Mangop, și să cugete măria sa Ștefan cînd e bine să se săvîrșească lucrarea cea înțeleaptă și diplomaticească despre care i s-a mai scris.

Trimeșii lui senior Federigo își depuseră și ei darul la cămările cetății.

III

La Crîm, mîrzacii și hanii, așezați în case de piatră, învățaseră de la levantini și italieni o altă rînduială a vieții. Locul îmbielșugat, privelișlea mării, cerul blînd muiaseră asprimea înfricoșată cu care poposiseră aici dintru început urmașii lui Ghinghis. Erau aceiași războinici fără frică; din cînd în cînd își puneau tabunurile în mișcare către asfințit; dar și Hagi Ghirai bătrînul și Mengli Ghirai fiul său au dovedit înțelepciune în fața lumii cîrmuind cu blîndețâ, și în fața lui Dumnezeu ținînd pace în grădinile Mării Negre. Însă dincolo de Volga rămăsese temeiul cel mare și neimblînzit al tătărimii. Acolo erau sălbaticii de demult, așa cum îi adusese Sabetai-Behadîr și Batie-Han. Aveau încă locuințî mișcătoare; alții se adăposteau sub pămînt în bordeie muruite cu humă. Robi din toate semințiile lumii le păzeau turmele în stepă, sub straja călăreților singuratici care țineau

cerul în suliți, în toate zările. De la sălașele acestor hoarde hanul trebuia să poată privi în toate afundurile depărtării. De aceea toate pădurile erau distruse de foc în cuprinsurile tătărești. Se hrăneau cu carne de cal, își păstrau platoșa neagră de piele, sulița, arcul și juvățul ; iarna puneau căciulă înfricoșată și cojoc mînjit de sînge ; erau aceiași oșteni de pradă din veac, dușmani ai omenirii, despre care Bogdan-Vodă povestise cîndva fiului său Ștefan-Vodă, și despre care și Ștefan-Vodă povestea coconului său Alexandru în seri de iarnă în castel la Suceava.

Intre hanii de la Crîm și cei de la Volga nu era prietinie. Mamac-Han, care se așezase de curînd în kuriltai și se numise, după obicei, împărat al lumii, dorea să bea lapte de iapă din tidva lui Mengli. Ii și trimesese răspuns să se pregătească. Căci războinicii adevărați se vor ridica iarăși asupra pămîntului, ca odinioară, călcîndu-l în copitele cailor, și destrăbălații de la Crîm vor pieri cei dintăi.

Mengli Ghirai surîdea la aceste laude și socotea mai plăcută pentru ființa lui tihna grădinilor suspendate. Dar în vara anului 1469, emisarii săi din pustie îi aduseră veste că se ridică hoardele de dincolo de Volga ale lui Mamac-Han.

Indată plecară curieri repezi la castelanii Podoliei să-i înștiințeze că Mamac nu așteaptă decît secerișul țarinilor din Lehia, ca să vie să ridice pînile, împreună cu robii care-i mai fac trebuință. Alergători pe cai sprinteni sosiră și la Moldova, cu carte de la Mengli Ghirai pentru Ștefan-Vodă.

Domnul primi pe slujitorii Hanului de Crîm în Suceava, răsplătindu-i cu arme și stofe, și lăudîndu-i. După ce ei se sculară din genunchi și se retraseră, Vodă porunci tălmacilor să-i deslușească epistola.

«Noi Mengli Ghirai-Han, stăpînul lumii și al Crîmului, cuvînta cartea, cel mai puternic și mai slăvit dintre toți domnii Oardei de aur, adevăratul urmaș al lui Ghinghis-Han și al lui Batie-Han ; cel mai plăcut lui Dumnezeu prin faptele sale și ale părintelui său Hagi Ghirai, scriem ție Ștefan-Voievod de la Moldova și să știi că ticălosul Mamac feciorul haitei vrea să iasă la Lehia în dobîndă și la Țara Moldovei în dobîndă ; și să fii harnic și să veghezi, așa cum am aflat de la negustătorii de aici și din faptele măriei tale cu Craiul, că ești harnic și cu priveghere.»

IV

Știrea de la Crîm n-a întîrziat să se arate adevărată. Abia ajunseseră, cu încetineală ca totdeauna, cărțile lui Mengli-Han la măria sa Craiul Cazimir, tocmai în Litvania, unde măria sa se afla cu curtea și cu familia, și din stepa rusească se ridică sunet și flacără. Tabunurile lui Mamac-Han trecură Niprul și, cumpănindu-se asupra pragului lumii o clipă, s-au rupt în trei trîmbe, două lovind în Lehia și alta fulgerînd pieziș spre Moldova. Cei care au intrat în Republică au ras de pe fața pămîntului o linie de sate de către Cameniță spre Jitomir, Rujmir și Vladimir și în Podolia la Volin, încărcînd holde, adunînd tamazlîcuri de vite, punînd în streang sub harapnic zece mii de robi. Groaza s-a răzvrătit holbată și cu părul vîlvoi în tot cuprinsul Lehiei. Vîntul aducea fum de tăciune de către hoarde. Oameni cu gura strîmbă și bălăbănind numai dintr-o mînă scăpau dintr-acolo. Pe toate drumurile stăteau prăvăliți morții : copii, muieri și bătrîni, care-s mai puțin buni de

robie. La tîrguri, mațele negustătorilor erau înșirate ca mărgelele pe gardul șanțurilor de împrejmuire și pe cumpăna rohătcilor. Cu aceleași rînduieli călărețiі negri ai lui Mamac-Han au trecut Nistrul în mai multe locuri și s-au răsfirat în pradă spre Prut. Alții, cercînd vaduri, au pus pe țărmul de dincoace căruțele ușoare cu roate înalte și coviltir, ca să încarce în ele aur și argint. Suind în valea Căușenilor, mîrzacii au pălit în Lăpușna. Alții s-au îndreptat spre ținutul Bolosanilor și Suceava. Dar țara aceasta nu deschidea cîmpuri largi și bogății clădite ca în Podolia și Litva. Erau locuri necontenit strimte de codri, de dealuri și văi prăpăstioase. Fugarii, răcnind pe toate ponoarele și aprinzînd focuri de veste, se mistuiau grabnic în sihlă, împungînd cu strămurarea boii și bivolii și bătînd cu harapnicele în cai. Tatarii aruncară pretutindeni din suliți șumuiace aprinse de cîlți, pîrjolind satele. Ca să fie de spaimă lumii și s-o oprească din bejenie, orice om pămîntean, care era găsit umblînd, pierea străpuns. Cuiburi de fugari pe care le-au găsit în poieni le-au împresurat de vîlvătăi, prăjindu-le, ca să meargă șfara de seu ca o veste pretutindeni. Erau coloane de călărești care mergeau unul cîte unul pe zarea dealului ducînd în suliți pruncii; le-a ieșit zvon că-i frig și-i mînîncă; dar ei porunceau cu asta supunerea pămîntenilor, ca să vie fiecare să-și aducă avutul, și apoi fiecare să-și scape viața plecîndu-și grumazul în robie.

Dar n-au apucat a-și face popasul cel dintăi de sară, la apa Prutului; căci celor din frunte le-au și venit știri de neliniște din urmă. Deși Mamac-Han stătea cu putere hodinită dincolo de Nistru și de Movilău, priveghind ceambulurile de pradă și primind vestitori, mîrzacii de la Prut au înțeles că s-a pus

între ei și Mamac-Han o primejdie. Țara nu era lipsită de priveghere. Războinicii vechi aveau dreptate să urască pădurile, căci ele totdeauna pot ascunde primejdie. Din părțile Sorocei și din părțile Cetății Albe s-au ivit oșteni care nu cunosc spaima. Stau ca un zid și lovesc cu strășnicie, ori lunecă în sihle cu repeziciune și ies în altă lature. Au început a vîna căruțele de pradă, înjunghiindu-le caii și sfărîmîndu-le roțile. Au închis drumurile și văile dindărăt.

La vestea aceasta, mîrzacii cei mari îndată au repezit alergătorii cei mai buni poruncind învîrtejirea trîmbei înspre tabăra lui Mamac-Han. A doua zi, ocrotindu-și dobînda prin Valea Răutului, sprijineau dealurile goale și văile pînă după al treilea deal, cu stoluri, stînd cei din mijloc întru toată puterea și grăbind ca să ajungă la vadurile Nistrului. Atunci i-a lovit Ștefan-Vodă cu pîlcuri întocmite și la loc potrivit așezate, îmbulzindu-i spre dumbrăvile de la Lipinți. Tăindu-le orice ieșire la Nistru, i-a prins ca într-un voloc. Prea puțini dintre cei mai strașnici viteji au putut scăpa. Ceilalți, trudiți de muncă și de drum, s-au supus în propriul lor sînge și moldovenii i-au hăcuit cu săbiile în toată după-amiaza aceea, 20 august.

A fost cumplită veste pentru Mamac-Han, dincolo. Se zvîrcolea de mînie și scîrbă, amenințînd cu sabia spre Moldova. Puținii războinici care soseau îi vorbeau de pieirea tuturor celor care n-au putut trece apa cea blăstămată a Nistrului. Fuseseră spîrcuite în întăiul rînd și rezervele și răpite îndărăt parcurile de căruțe cu dobîndă și robii. Măria sa Sion Sidi Ahmed, fratele prea puternicului han, a căzut prins. Mai rău decît atît: spurcatul ghiaur de la Suceava a avut îndrăzneală să supună la genunchiul său, sub

scara calului, pe însuşi Emin Sidi Mamac, feciorul stăpînului lumii şi al împăratului împăraţilor.

— Pe loc să încalece mîrzacii mei cei de taină şi să se ducă să-mi aducă fiul, a poruncit hanul, împroşcîndu-şi în jur balele mîniei. Să vă duceţi o sută de soli înfricoşaţi la acel necredincios şi să-i spuneţi că m-am mîniat foarte şi să se teamă de greutatea puterii mele. Nu va mai sta piatră pe piatră în spurcatul lui pămînt şi unde îşi ţine acum capul îi voi aşeza picioarele. Aşa să-i porunciţi, şi să-mi aduceţi înapoi fiul. După ce îmi dă copilul, voi cugeta dacă pot să mă înduplec, iertîndu-i îndrăzneala.

Solii lui Mamac-Han au sosit a doua zi în tabăra lui Vodă cu trufie, aşa cum se cuvine unor viteji fără frică. Au fost lăsaţi să înainteze pînă la cinci paşi, sub calul cel alb al măriei sale, sub zalele lui, şi sub coiful său de fier, cu bold în vîrf. Oştenii rînduiau poverile, înlăturau morţii, alegeau prinşii. Cînd solia de la Mamac se opri, stătură toţi privind.

— Să spuie solii cine sînt şi ce poftesc, a poruncit Vodă.

Solii au spus cine sînt şi ce poftesc, vorbind cu mare glas. Hoarda nu se teme de nimeni şi de nimic. Orice domn trebuie să se plece puterii ei.

— Deci aceşti boieri ai lui Mamac doresc să le dau pe fratele stăpînului lor?

— Da.

— Şi mai poftesc să le dau şi pe feciorul stăpînului lor?

— Da.

— Şi nu vor să primească nici o judecată pentru răutăţile şi beliturile pe care le-au săvîrşit în pămîntul domniei mele?

— Nu. Acela-i drept al lor de război de la Batie-Han.

— Au deci drept să-mi taie norodul? Să spintece muierile, să frigă în suliţi copiii, să puie în jug robii, ca să-i ducă sub harâpnic pînă la Volga?

— Au. Necredincioşii să se supuie stăpînului lumii.

— Cu toate acestea, zîmbi o clipă Vodă, m-au întîmpinat în genunchi muierile din aceste ţinuturi, cărora li s-au robit soţii şi li s-au străpuns pruncii; şi au ridicat mare glas şi blăstăm grozav, dacă nu judec pe răufăcători cum se cuvine. Deci iată răspuns pentru Mamac-Han. Pe Sion Sidi Ahmed nu-l ucid, căci îi este frate; şi-l ţin la mine, iar cîndva poate să vie asupra măriei sale Mamac, răpindu-i tronul şi femeile şi chiar viaţa. Căci eu cunosc ce pot fraţii. Insă pe Mamac cel tînăr îl jertfesc, pentru pruncii Moldovei. Iar dintre voi, solii, cei care au vorbit şi au stat cu semeţie deasemeni vor pieri tot în această clipă, ca să fie învăţătură altora mai tîrziu. Pe cel mai bătrîn nu-l lipsesc de viaţă. Îi las şi ochii, ca să vadă toate acestea, şi limba ca să vorbească stăpînului său. Dar să fie însemnat la urechi şi la nas, ca să ştie alţii că nu tot ce aud de la Mamac-Han e sfînt; iar nasul să şi-l plece cuviincios, cînd vin în faţa noastră.

Cumpănind înţelept natura pămîntenilor cum şi a hoardelor, Domnul a poruncit ca osînda să fie executată chiar de ţăranii din Orhei şi Soroca. Deci pe Eminec Sidi Mamac l-au legat cu odgoane lungi de mîini şi de picioare şi patru călăreţi s-au năpustit, ţinînd de căpătăie, în patru părţi potrivnice, sfîrtecîndu-l. Iar pe nouăzeci şi nouă de soli i-au străpuns cu nouăzeci şi nouă de pari de jugastru, tăiaţi de sub dumbravă, cu toporul. Oştenii domneşti stăteau de o

parte și de alta, ca două ziduri drepte. Se bucurau cu osebire mai ales muieri ale prostimii, care blăstămaseră și care erau bulucite într-o lature, numai pe jumătate întoarse către privelişte.

Măria sa a mai hotărît unui boier al său cu numele Gangur, dîndu-i pîrcălăbie, să pornească numaidecît cetate de parcane și piatră în Orhei către Nistru, la marginea Codrului, ca să se întărească paza spre pustie; să fie gata pînă în toamnă și să iasă la lucrul ei, pe rînd, oameni din trei ținuturi; la Sîmedru să se mute acolo străjerii domnești. Și să se întărească garnizoana din cetatea Sorocei și de la cetatea Tighinei. Al o sutălea sol, cu nasul și cu urechile ciumpăvite, să fie lăsat slobod, ca să se ducă la stăpînul său Mamac.

V

Șaisprezece zile după ce Mamac-Han și-a trecut ceambulurile în pustie, alergătorii lui Ștefan-Vodă au stătut în preajma Niprului, ca să le pîndească dacă nu se învîrtejesc. Apoi funigeii au prins a se anina de bolîndarii stepei, semn de liniște a singurătăților. In săptămîna întăia a anului nou 70, la 3 a lunii septemvrie, măria sa Ștefan a poruncit sfințirea Putnei, întru lauda prea curatei Fecioare, maică a Domnului nostru Hristos. S-a vestit în toată țara mare praznic sub munte, pomenire a morților și umilită mulțămire lui Dumnezeu pentru biruințile dobîndite. Se lucra de trei ani la acea sfîntă ctitorie. Măria sa lovise cu ciocanul în cea dintăi lespede la 4 iunie 1466. Meșterul cel mare italian, Antonio, care cunoștea cheia bolților, pusese destulă grabă și multă iscusință. Sosiseră la timp și zugravii de la Aton. Sfin-

tele simboluri și odăjdii fuseseră lucrate la Cafa, de cei mai vestiți meșteri. Și la sărbătoarea sfințirii, acei meșteri adăogiseră, pentru măria sa, și o spadă dreaptă, cu miner în chip de cruce, împodobit cu olmazuri și rubine.

S-a adunat popor de pretutindeni, umplînd împrejurimea. Toată boierimea a stat lîngă tronul Domniei, după protocol, iar Ștefan-Vodă a șezut acoperit cu cunună, pînă ce-a venit clipa cetirii sfintei evanghelii. Atuncea s-a descoperit, a îngenunchiat și nu s-a mai ridicat pînă la sfînta naforă, avînd lîngă sine pe Alexăndrel-Vodă. Doamnele monahii cu ceilalți prunci domnești aveau loc tot în acea lature de strane, la ieșirea din naos. Iar la jertfelnic au slujit arhiepiscopi, preoți și diaconi, șaizeci și patru. Iosif, arhimandrit și egumen de la Neamțu, a fost îmbrăcat stareț al sfintei Putne; iar la Neamțu a fost orînduit Silvan. Au cădelnițat și au pomenit pe strămoșii adormiți părintele Teoctist, mitropolit al Sucevei, și părintele Tarasie, episcop al Romanului. Iar la ieșirea Domniei oștile au fulgerat armele, apoi au stătut stincă, în straiele și zalele lor. Nemții au trăsnit cu bombarde pe deal și călărețiii au ridicat steaguri în suliți, jucîndu-și caii. S-au întins mese de praznic în toată valea. Și clopotele cele nouă turnate de meșteri de la Liov au dat zvon de slăvire Celui care bate peste obraz pe vrăjmașii noștri și zdrobește dinții celor răi.

VI

In ziua de 29 august a anului 71, sărbătoarea Tăierii cinstitului cap a sfîntului proroc Ioan, fiind Vodă la prînz cu boierii săi în spătăria cea mică din

castel, s-a simțit mare cutremur. Dumnealui Dajbog paharnicul tocmai dregea stăpînului său, turnînd vin în cupa de argint și luînd credința, cînd s-a simțit freamătul mărunțaielor pămîntului. Toți s-au privit albi la obraz, apoi s-au răsucit către măria sa. Indată după întăiul cutremur, a venit al doilea val, și în cetate a sunat o prăbușire. Copiii de casă și aprozii au adus veste că s-a risipit un corn din turnul cel mare al Nebuisei, unde era și clopot; și clopotul s-a mișcat sunînd.

Voievodul a ieșit în soarele amiezii. Curtenii l-au urmat. A venit și prea sfințitul Teoctist, murmurînd rugăciune.

Se surpase într-adevăr un colț de turn, la zidul despre ripă. La odăile nemților și siimenilor era o frămîntare neobișnuită. Oștenii se băteau în capete ieșind pe ferestre. Atunci Domnul a dat căpitanului de nemți poruncă și acesta s-a dus cu buzduganul asupra oștimii repezind la odăi cuvîntul stăpînitorului. In puține clipe toate cetele au ieșit în arme și cu coifuri, rînduindu-se în linii la vedere, cu mai-marii lor.

— Prea sfințite, a grăit Vodă către părintele mitropolit, binevoiește a ocroti pruncii și doamnele în paraclis, cetind deslegare pentru greșeli ce-am săvîrșit în fața lui Dumnezeu.

Prea sfințitul s-a retras cu unii bătrîni boieri.

Ștefan-Vodă s-a oprit în fața șiragurilor privind ațintit, fără să mustre pe nimeni, dar mustățile cărunte a multor lefegii alvaniți și unguri tremurau; și unii dintre oștenii pămînteni ar fi poftit să intre în pămînt. Măria sa, la vremea aceea, era trecut de patruzeci de ani. Umbla cu fruntea goală, cum ieșise de la masă, și în plete avea înflorite alb grijile, năcazurile și gîndurile. Era cu sprîncenele încruntate și cu mustățile puțin zbîrlite. Totuși cei bătrîni știau să cetească pe obrazul lui balan, blîndeță.

De cum intrase prea sfințitul la rugăciune, cumpăna contenise.

— Cui i-a fost spaimă? a întrebat zîmbind măria sa.

Este sub cetate babă care are păr de lup, cu care afumă pruncii îngroziți. Ce știu copiii și oștenii? Și unii și alții se alintă, fără a putea să cetească adevărurile, în semnele care se arată.

Turnul Nebuisei era vechi și Dumnezeu arată că trebuie primenit. Asemenea cărămizi și pietre nouă trebuiesc și alcătuirilor domnești, primenindu-se boieriile și aducîndu-se la cinste cuvenită vitejii care s-au dovedit vrednici în războaiele Moldovei. Deasemeni se arată că naravurile vechi trebuie să se dărîme; și să se ridice un turn de credință statornică, pentru ca să nu se mai petreacă fapta de la Vaslui de la 16 ale lunii ianuarie același an, cînd măria sa a trebuit să puie sub sabie pe dumnealor Negrilă paharnicul și Isaiia vornicul și Alexa stolnicul. Deasemenea, căderea turnului poate arăta căderea unui dușman al măriei sale; și acela nu poate fi decît Radu-Vodă Basarab de la Țara Muntenească. Deasemenea primenirea turnului arată că se primenește cu bucurie și curtea de la Suceava: deoarece peste puține zile va să vie Doamnă nouă Țării de la cetatea Mangop din Crim; și toată suflarea se va veseli cu Voievodul său.

Toate acestea le ascultau cu mirare căpitanii cei-lalți și hotnogii și unii ostași, răstălmăcite încă o dată, la odăi, după ce măria sa Ștefan intrase iarăși la masă. Căci se afla între ei un căpitan sas, vestit

pentru știința lui, cu numele Petru Härman. Acesta grăia șapte limbi și știa să se iscăleaască, așa de învățat era. Și putea tălmăci unele ginduri tainice ale lui Vodă, așa cum făcea și acuma. Avea meșteșug, cînd grăia și tălmăcea, de avea lîngă el un ulcior de vin vechi de la Cotnari, din care se adăpa din cînd în cînd cîte puțin, ca dintr-o înțelepciune; și cu vîrful săbiei însemna linii încîlcite pe năsip, pe care alții nu le ceteau, dar el le cetea. Și știa să alcătuiască și să așeze în bătaie puști de cele mari. Și dăduse nemților lui arcuri cu vîrtej și cu anumită măiestrie, de săgetau fără greș de la mare depărtare. Era un om înalt, cu barbă balaie și chica roșă. Uneori, cînd măria sa Vodă trecea călare pe lîngă dînsul, îl bătea pe umăr. Iar dumnealui căpitan Härman se făcea oleacă mai mititel subțiindu-și ochii.

— Bine este a cunoaște scrisorile, lămurea într-acea zi sasul, căci astfel s-a putut dovedi viclenia paharnicului, a vornicului și a stolnicului. Bine este a purta cap — însă înțelept. Iar limbile pămîntului bine este a le cunoaște, ca să știm unde se bat acuma craii și împărații, încît noi putem petrece cu dulceață la curtea lui Ștefan-Vodă. Și știm că la Mangop stă semințe împărătească și vine de acolo măriei sale Doamnă cu stemă de la Bizanț.

Intr-adevăr, la 14 a lunii septemvrie a anului 1472, în amurgul serii, a poposit la puntea cetății alaiul Doamnei Maria de la Mangop, cu pîrcalabul Luca de la Cetatea Albă și cu boierii care o întîmpinaseră pe cale. Și Domnul Ștefan, în vestmînt de brocart de Veneția, a întîmpinat-o cu mare țeremonie — închinîndu-se amîndoi unul altuia, pe cînd trîmbițile oștimii sunau; a luat-o de mînă și a purtat-o în castel și s-a pornit din acea sară nunta, cu strălucire.

Iar cutremurul și turnul mai aveau și alte tîlcuri ascunse, pe care muritorii nu le pot pătrunde; căci numai Domnul Dumnezeu stă, iar oamenii trec în nimicul de unde au ieșit; căci înaintea ochilor Celui etern mia de ani e ca ziua de ieri și ca o strajă de noapte. Și viața muritorilor e ca un vis, ca iarba ce răsare dimineața, ce răsare dimineața și înflorește, iar sara se taie și se usucă.

Așa ne mistuim noi de mînia Ta și pierim în fața urgiei Tale.

Cînd pui fărădelegile noastre înaintea Ta și cele tăinuite ale noastre sub lumina feței Tale.

Îmbrăcîndu-se în strai de mire, Domnul murmura stihurile Psalmistului, pătrunzîndu-se de veninul mîhnirii lor și căutînd totuși în ele sprijin pentru înfricoșatele încercări ce-l așteptau.

CAPITOLUL VII

Războiul cu Radu-Vodă Basarab. Pregătiri ale domnilor și crailor pentru cruciadă împotriva lui Mahomet-Sultan. Sila otomanilor vine asupra Moldovei. Ștefan-Vodă așteaptă zadarnic sprijinul creștinătății. Stă singur în războaiele cu păginii.

I

Căderea lui Radu Basarab-Voievod, vestită de cutremur, s-a săvîrșit în luna lui noemvrie a anului 1473 — din mai multe pricini pe care Domnul Moldovei le cumpănise cu luare-aminte, la vreme.

In acei ani țara Poloniei trăia în tihnă, neavînd grijă, din cînd în cînd, decît dinspre partea pustiei.; dar gloaba, cînd năvăleau sălbaticii, o plăteau plugarii de rînd ; așa că domnii se întorceau după asta la huzurul lor. Din mult bine, doi feciori ai slăvitului și înțeleptului Cazimir-Crai se îndemnaseră, cu o samă de șleahtici neliniștiți, să se amestece la domnia Boemiei și Țării Ungurești. Bătrînul Crai Cazimir avînd gloată multă, feciori și fete, înclina, cu voie, fără voie, spre asemenea neguțătorii crăiești, ca să li se alcătuiască zestre. Cui nu-i ajunge la Țara Lehiei, a mai găsi la alte națiii și pămînturi. Deci la moartea lui Podiebrad-Crai al Boemiei, bătrînul sprijinise pe prim-născutul său Vladislav împotriva lui Matiaș-Crai, care și el poftea acel tron. O samă din boierii Boemiei țineau cu Matiaș-Crai ; alții nu puteau trăi pe lumea asta decît cu Vladislav ; în Boemia a

trebuit să fie tăiere și sînge și deocamdată a ajuns să se încununeze la Praga Vladislav, primogenitul lui Cazimir ; dar asemenea jocuri nu puteau să se facă decît sub semnul schimbării. In timp ce se împărecheau și se dezbinau unii și alții în Boemia, se scorneau ticăloase lucrări și la Ardeal și la Țara Ungurească.: că ardelenii se burzuluiau iarăși împotriva lui Matiaș-Crai și boierii unguri își aduceau iar aminte că Riga nu-i omul lor și le stă unora ca sarea în ochi, altora ca un ghimpe subt unghie. Prin urmare și aici era loc pentru alt fecior al lui Cazimir-Crai, cu numele Cazimir cel tînăr. Ca să aibă cu ce-și agonisi asemenea slujbă, îi trebuiau lui Cazimir tînărul bani și oști. Sol de la craiul bătrîn, cu numele Suhodolski, veni în tabără la Vaslui la măria sa Ștefan-Vodă, ca să-l poftească să dea sprijin de oaste crăișorului, pentru dobîndirea coroanei ungurești. Și cu acel sprijin bine ar fi să umble feciorașul măriei sale Voievodului, pentru ca să-și dobîndească și Alexăndrel-Vodă nume, pămînturi și slujbe, la Țara Ungurească. «Feciorul meu e crud încă și fără minte, a dat răspuns Vodă ; și oastea îmi face acum trebuință împotriva dușmanului meu Radu-Vodă Basarab de la Țara Românească. Dar îndată ce isprăvim nevoia de aici, vom vedea. Și trimetem rugăminte măriei sale Craiului nostru să ne ierte, și mai ales să ne sprijine la nevoi mai grele, căci noi sîntem aici strajă a măriei sale Craiului de către păgîn.» Amestecul și războiul lui Cazimir tînărul s-a dovedit îndată a fi tot o jucărie : numaicît cu multă pagubă și rușine, și cu pieire a fraților creștini, în care timp fiara de care scriau cărțile stătea tot cu putere, amenințînd necontenit, supunînd pămînturile și obijduind semințiile.

O clipă cumpănirea săbiei turcești asupra lumii creștine se oprise. Se înălțase în olatul Asiei un stăpîn mare și viteaz al turcomanilor, cu numele Uzun Hasan. Acest măreț domn persian luase soție pe o creștină, Doamna Ecaterina, fiica împăratului răposat de la Trapezunt, pe care-l dărîmase Mahomet-Sultan; și Uzun se sculase, ca să cîștige zestrea împărătească a soției sale. Își căutase sprijin la Caraman-Șah, alt stăpînitor de neamuri asiatice, și la 'sultanul de la Egipet și Siria și bătea război crîncen. Se ridicaseră și tatari din pustie, venind în sprijinul lor, năzuind la măceluri și dobîndă. Se ridicase și regele Georgiei, văr al Doamnei Ecaterina, cu călărețiі săi caucazieni. Soli de la Uzun treceau la Riga Matiaș și la Craiul Cazimir, la Veneția și la prea sfințitul papă, arătînd pregătirile, dînd samă de bătăliile cîștigate și îndemnînd la război și Apusul cu împăratul său și craii, căci acuma e o vreme potrivită să-l stringă din două părți pe spurcatul Mahomet, să-i înece oștile în mări, să i le spîrcuiască în ostroave, să-l prindă pe el însuși, să-l puie în cușcă de fier cum s-a mai făcut odinioară, ca să scape lumea de dînsul. Numai atuncea va fi pace pe pămînt.

In luna lui iulie a anului 1472, s-a dat mare bătălie în Asia. Isac-Beg, sol al lui Uzun-Șah, a poposit în țara Moldovei trei zile și a adus carte de la stăpînul său către Ștefan-Vodă și carte de la Doamna Ecaterina către vara sa Doamnă Maria a lui Ștefan-Vodă. Acuma e ceasul, lămurea Isac-Beg; căci Mahomet singerează în Asia și-și linge rănile, și nu știe cum să-și întocmească iar oștile împuținate. Domnia sa Isac-Beg se duce la venețieni și la prea sfîntul papă. Dacă, însfîrșit, împăratul și craii vor înțelege, steaua lui Mahomet-Sultan va asfinți.

Nici împăratul nici craii nu vor înțelege, își făcea socoteală Ștefan-Vodă, cu ascuțime și întristare; asupra creștinilor stă blăstămul zavistiei. Nimene nu cugetă la ceva mai presus de ticăloasa noastră ființă. Căci în viață avem o datorie; și cîndva vom sta la un județ înfricoșat. Deci măriile lor craii se sfădesc, se împung și se taie. Cînd și cînd, prin aurul venețienilor, se mișcă, apoi iar se lasă. Puterea lui Mahomet-Sultan, o clipă ostenită, nu va întîrzia a se întoarce iarăși în Bosnia și la Dunăre, la asaltul Europei. Dumnezeu vrea ca domnia sa Ștefan-Vodă să se afle singur în furtună, căci îndemnurile falnice și vorbele diplomaticești n-au o putere în sine. Dacă nu-i oștean bine hrănit și bine armat, Țara nu se îndîrjește să stea și ea cu toate puterile disperării. Așa, la taberile lui se adaogă oricînd călărimile răzășești, precum și mulțimile de țărani cu coasele și furcile. Va binevoi Domnul Dumnezeu să dea armiei sale tărie, la ceasul hotărît.

Pentru ca acel ceas să fie mai puțin greu, se cuvine a nu uita nimic din măsurile folositoare. Țara Românească trebuie să fie în puterea noastră. Să nu intre în ea cu ușurință dușmanii de peste Dunăre, găsind un voievod plecat lor, strîngînd zaherea, salahori și căruțe, avînd popasuri liniștite și îmbielșugate. In Muntenească trebuie să fie un prietin al nostru, un om al nostru de sprijin. Chiar dacă el n-ar fi o putere adevărată, totuși între dușman și noi se așează o zonă de întîrziere. Un strateg nu poate înlătura de la sine atari socoteli.

Deci Ștefan-Vodă, întru împlinirea prorocirii, la timp potrivit, pe cînd Mahomet-Sultan se afla încă în Asia, și-a mișcat în jos tabăra de la Vaslui. Radu-Vodă Basarab nu l-a simțit decît cînd a făcut popas

pe hotar, ca să împartă coloanele și poruncile războiului.

La 18 noemvrie 1473, s-a dat bătălia într-un loc care se chiamă Izvorul Apei, trei zile depărtare de scaunul Bucureștilor. Cu toată îndirjirea lui Radu-Vodă și vitejia oștenilor săi, izbînda lui Ștefan-Vodă a fost hotărîtoare. La 21 noemvrie a început urmărirea. Căpitanii de cazaci și hîrsarii au fost în preajma Dîmboviței la 23 noemvrie. A doua zi, la 24 noemvrie, Ștefan-Vodă a intrat în scaunul Țării cu temeiul oștilor sale. Radu-Vodă a trebuit să-și urmeze fuga spre cetatea turcească a Giurgiului, părăsindu-și în București curtea și tezaurul.

Luca Arbore, tînăr portar al Sucevei, a pus stăpînire cel dintăi pe curtea Radului-Vodă, găsindu-i straiele în sipete și aurul în lăzi. A găsit și pe Doamna Maria, cu cele două copile ale sale. Și straie și tezaur și domnițe a fost încărcat în căruțe și pornit spre Moldova. Oastea a poposit în București trei zile, dîndu-i-se de către măria sa învoire pentru odihnă și bencheturi.

Măria sa le văzuse pe domnițe numai în trecere. Doamna Maria i se închinase plîngînd, cerînd milă mai ales pentru copile. Vodă îi arătase zîmbind că robia doamnelor nu samănă cu a proștilor oameni de rînd. O încredințase că va găsi bună primire la Suceava din partea împărătești sale soții Doamna Maria de Mangop. La înfățișarea-i de strășnicie privise uimită Maria Voichița, domnița cea mai mărișoară, o copilă de paisprezece ani. Totuși nu plîngea ; se uita la noul ei părinte și stăpîn cu ochi mari negri și cu un obraz cu linii delicate și nas fin. Era o frumusețe dumnezeiască, fără îndoială cuprinsă și ea în prorocirea cutremurului ; însă Ștefan-Vodă nu și-a dat lămurit samă de asta decît cu mult mai tîrziu, după furtună, cînd imaginea acelei clipe s-a deșteptat în ochiul său cel dinlăuntru.

Domn în locul fugarului a fost așezat Basarab cel Bătrîn Laiotă. Acesta era omul său, pe care Ștefan-Vodă îl chemase din pribegia Ardealului și-l ținea lîngă sine în tabără. Era un urmaș de voievozi, fecior al lui Dan-Voievod ; mai stătuse un scurt răstimp în scaunul Țării Românești, în anul căderii Țarigradului, deci cu douăzeci de ani în urmă. Acum'a stătea iară, mărturisind mila Domnului său de la Moldova. Era un om uscat, cu gîtul lung și ochi înfrigurați, care așteptase vreme multă, ani după ani, în pribegie la Sighișoara cu feciorul său Basarab cel Tînăr, ca să i se deschidă iar Cetatea Dîmboviței, la tronul părintesc. Era un om încercat și viclean pîndind un noroc întîrziat. Despărțindu-se de el, Basarab cel Tînăr, mai puțin uscat și încreștit, însă dintr-aceeași pastă, îi devenise dintrodată dușman și competitor.

II

Întors din războiul Țării Românești, Domnul își așeză tabăra la Vaslui, așteptînd desfășurarea unor împrejurări care stăteau încă ascunse pentru alții. Pentru el erau limpezi, printr-o hotărîre mai presus de noi, care ne hărăzește fiecăruia un destin. Argumentul vieții sale trebuia să se împlinească. Silințile sale, timp de cincisprezece ani, țintiseră orînduirea Țării, întărirea hotarului, întocmirea oștilor. Puterea omului e șubredă și timpul lui e mărginit ; Dumnezeu însă adaugă împrejurărilor de tot felul valori misterioase : profanilor li se arată atunci minuni.

Basarab cel Bătrîn se așezase deci în scaunul Țării la București, purtînd pe el simbolul măririi și puterii, după care tînjise douăzeci de ani. Dar dregătorii otomani din laturea Dunării mișcîndu-se, Basarab-Vodă nu putu să le puie împotrivă decît alcătuiri meșteșugite, pe care el le socotea mai tari decît armele. Lăsă beilor cărți de prietinie, făgăduinți de bani, încredințarea celei mai desăvîrșite supuneri slăvitului între toți domnii lumii Mahomet-Sultan, și-și furișă ființa uscată iarăși în pribegie.

— Se vede că Voievodului de la Ardeal nu i-i dat să scape de dînsul, a zîmbit Ștefan-Vodă, cu destulă amărăciune. Dumnezeu nu-i îngăduie lui Laiotă să apuce sărbătoarea Crăciunului în moștenirea părinților săi; căci în post, pe cînd ne osteneam pentru dînsul, domnia sa mînca în ascuns de frupt, ca papiștașii.

Pe cînd turcii schimbau rînduiala din Țara Românească, Vodă aștepta și alt răspuns, care n-a întîrziat să-i vie, prin prietinii săi negustători de la Caffa, prin Țara Ungurească și prin Veneția. Soliman Hadîmbul, beglerbegul Greciei, căpitanul cel mare și înfricoșat al ordiilor otomane, primise poruncă să-și întoarcă toate puterile asupra Moldovei, ca să pedepsească îndrăzneala și amestecul lui Ac-Iflac-Bei. În loc să stea cu liniște, plătind tribut cuvenit, acest necredincios se mișcă. Deci Hadîmbul îl va lovi cu strășnicie.

De și treburile turcilor sînt totdeauna cu încetineală, Ștefan-Vodă a rămas în taberile sale de iarnă, poftind la curțile din Vaslui pe măria sa Doamna, pe coconul Alexandru și pe domnița Olena, ca să fie la un loc cu domnia sa de sărbătoarea Sfintei Nașteri. Aici îl găsiră și solii de la Cazimir-Crai, domnii Bișovski și Suhodolski, cu carte de la augusta sa strălucire, prin care măritul Crai îi da încredințare de ajutor neapărat. Căci acuma nu mai este îndoială de război.

— Într-adevăr, războiul în Moldova însamnă căderea cetății Camenița, a zîmbit Vodă către domniile lor solii. Iar dacă bat oștile lui Mahomet-Sultan Camenița, rămîne descoperită Lehia și înspre tatarii de la Volga. Mulțămesc slăvitului meu domn Craiul pentru ajutorul făgăduit și îl aștept.

Treburile turcilor erau încete; nu mai puțin și ale domnilor din Lehia. Ștefan-Vodă stătu la Vaslui pînă la sfîrșitul lunii fevruarie, primind numai vorbe și cărți. Spre primăvară a slobozit pe răzăși la treburile lor. De sfintele Paști, a poftit pe toți căpitanii săi la Învierea din Suceava, cum avea măria sa obicei de cincisprezece ani. De Sfîntul-Gheorghe a stat cu luareaminte să vadă dacă nu iese de la Poarta împărăției turcești firman pentru purcederea oștilor: toți scutelnicii și călărețiî răzăși aveau ascuțite săbiile și caii înșăuați. Le-a venit veste să puie săbiile în coardă și să sloboadă caii la poieni.

Cea mai ciudată știre dintre toate cele care i-au sosit Domnului la Suceava, în curgerea verii, a fost pieirea lui Radu-Vodă Basarab. Cum și de ce a pierit, nu s-a putut afla bine. Că a căzut la Giurgiu, că a trecut la Vidin ori la Nicopole la un ospăț; a ieșit de la beii Dunării veste de moartea acelui voievod. În același timp Basarab cel Bătrîn Laiotă îngenunchea la mila slăvitului Padișah. Așa că Basarab cel Bătrîn Laiotă a venit la domnie dinspre miazăzi, cu navrapi și subași otomani și la așezarea sa în scaunul părinților săi a bătut tubulhanaua.

— Dumnezeu mă pedepsește că n-am știut să aleg bine, a zis Vodă către sfetnicii săi.

A doua știre, de care Ștefan-Vodă nu s-a mirat, a fost ieșirea lui Haidar Ghirai de la Crîm, ca să prade în hotarul Lehiei, către Camenița.

— Deci tatarii de la Crîm, a zis măria sa, se alcătuiesc cu Sultanul. Trebuie să privegheam și la răsărit. Nu mă mir de Mengli, nici de Haidar, căci mărturisesc în aceeași lege cu Mahomet; am să mă mir de Laiotă care-i creștin ca și noi, care a jurat pe sfînta cruce și pe sfînta Evanghelie în paraclisul nostru de la Suceava. Va veni și el în coada oștirilor Hadîmbului.

Ca o frunză care cade cea dintâi, vestind iarna, cînd codrul e încă verde, la sfîrșitul verii a căzut și solia așteptată de la împărăția neagră. Cartea mărelui Sultan poruncea să se deschidă porțile Chiliei și Cetății Albe și să se puie în mîna slujitorilor anumiți birul către Impărăție.

— Sîntem doritori de pace, a răspuns Vodă, și cunoaștem puterea măriei sale Sultanului, însă nu putem da răspunsul pe care-l poftește măria sa. Nu sîntem datori nimănui și ne vom apăra dreptatea noastră.

Solii s-au dus. In urma lor trebuia să se ridice semnul roș al războiului dinspre miazăzi. Ștefan-Vodă a suspinat, intrînd în paraclis, singur, la rugăciune. Fără întîrziere vestea și răspunsul măriei sale au ajuns la cunoștința căpitanilor și a răzășilor celor răi din Țara-de-Jos. Mîngiindu-și cu mînica minteanului bărbile de arici, spuneau aceștia vorbe mai tari și mai potrivite decît ale măriei sale, împotriva spurcatului Mahomet. Dar se învoiau că domnii și craii grăiesc cu altă cuviință. Ci lor nu le păsa de nimica și grăiau cum trebuie.

Urmîndu-și rînduielile ceasului de cumpănă, Ștefan-Vodă și-a repezit solii la Cazimir-Crai, și la Ardeal;

și a dat știre de primejdie lui Matiaș-Crai. Mai cu samă lui Matiaș-Crai, ca Domn prea vestit și viteaz al creștinătății, îi cerea să-l sprijine ca pe unul ce a făcut legămînt de moarte pentru legea lui Hristos. Drept este că sprijinind oastea Moldovei, Craiul apără însăși Țara Ungurească. Cu vorbe potrivite s-au dus curieri la Veneția și la prea sfințitul papă. Boieri de credință au purces din Suceava la măria sa Vlasie-Maghiar, voievodul Ardealului, cerînd să trimeată pe Basarab cel Tînăr, Țepeluș, cu oaste, în locul vicleanului Laiotă.

Dintre toți, numai voievozii de la Ardeal s-au arătat harnici la faptă și au lovit pe Laiotă. In vremea asta, în toamna anului 1475, a ieșit porunca de la Impărăție; și Soliman Hadîmbul, în Albania, lîngă cetatea Scutari, a făcut-o cunoscută beilor și oștilor, sărutîndu-i pecețile.

Cum va cunoaște cartea împărătească, Soliman-Beg să-și întoarcă armiile cu fața către Dunăre și să pășească fără nici o întîrziere asupra Moldovei, să apuce de barbă pe Voievodul ghiaur Ștefan și să-l tîrîie la picioarele strălucirii sale Sultanului. Și iernaticul oștilor, Soliman-Beg să nu-l facă în altă parte decît în cetatea Camenița a Lehiei. Iar în primăvara ce vine, din Cameniță, să străpungă la Iești și la unguri. Aceasta e hotărîrea. Altfel să nu facă.

Deci Ștefan-Vodă își alcătui iarăși taberele la Vaslui. Aici domnia sa Paul Ogniben, sol venețian, îi aduse cărți de la Uzun Hasan-Șah. Iar măria sa porunci diacului de latinie a doua scrisoare către sfințitul părinte Piu, papa Romei, cerîndu-i să strige craii și domnii la războiul împotriva Nelegiuitului, căci vine primejdie pentru toți.

Domnii și craii vedeau că vine primejdie numai asupra Moldovei ; deci au vreme de gîndit. Să vedem dacă putem îndrăzni a tulbura din petrecerile sfintelor sărbători pe unii căpitani de graniță în Lehia ; ne trebuiesc și nouă pentru tatari. Să vedem dacă putem da învoire secuilor să intre în leafă la Moldova. Chiar dacă nu le dăm voie, secuii tot se duc, deoarece cunosc bun ostaș și căpitan în măria sa Ștefan-Vodă, și s-ar putea zice că-l socotesc ca pe un voievod al lor. Asta nu-i bine, dar n-avem ce face.

Pe cînd se spuneau vorbe la curți și se închinau pahare, Ștefan-Vodă priveghea înaintarea neînduplecată a lui Soliman-Beg Hadîmbul. Din Tracia, în Bulgaria, la Dunăre, coloanele au evoluat între cele dintăi spulbere ale iernii. Năvile de la Țarigrad au năzuit cu tainuri și straie la gura Dunării. Țăranii de dincolo de fluviu și din Cara-Iflac și-au înșirat căruțele, desfundînd gropile de provizii, au mînat turmele de oi spre bălți, au topit sloiuri de seu, au grămădit în cursul apelor plutele pentru poduri. Basarab Bătrînul și-a adaos oștile lui și a încălecat între căpitanii Hadîmbului și între tuiuri.

In zilele sfinte ale Nașterii Domnului, alergătorii de la cetatea Crăciuna aduseră veste că navrapii au intrat pe drumurile Moldovei. Pîlcurile de răzăși nu-i lasă și-i hărțuiesc, dar din urmă vine greul pămîntului. Domnul pofti pe sfetnici și pe căpitani la sine, în spătăria curților de la Vaslui. Toți stătură în tăcere, în jurul Domnului lor, noaptea, la o cină de taină. Erau de față boieri bătrîni și mai ales tineri, pe care Vodă îi adunase la sine cu multă luare-aminte. Erau Hrean vornic, și Luca Arbore portar nou al Sucevei, și Mihail spatar, și Dajbog paharnic, și Ilea Huru comis. Deasemeni Duma de la Hotin, vărul Domnului,

feciorul lui Vlaicu, și Arbore pîrcalab de la Neamțu, și Dragoș pîrcalab de la Roman, și Luca, pîrcalabul de la Cetatea Albă. Celălalt pîrcalab, Hărman Neamțul, rămăsese, din porunca lui Vodă, la bombardele cetății.

— Iubiților boieri ai mei și sfetnici cu priință, a zis măria sa, privind la toți cei din juru-i, pînă în fundul rărunchilor fiecăruia ; aflați că Dumnezeu ne trimete pe păgîn nu ca să ne cerce vitejia, ci ca să ne cunoască credința. Deci iată această cruce, pe care m-am legat eu din zilele tinereților mele : să jurați pentru Hristos și să aveți nădejde în sprijinul sfinției sale. Curînd se va vădi dacă v-am ales bine și dacă talantul meu dă dobîndă.

Atuncea au îngenunchiat boierii sub brațul măriei sale, sărutînd crucea și mîna sa. Îndată apoi au pătruns medelnicerii cu mîncările, iar paharnicul a dres numai puțintel vin, ca de împărtășanie. Alergătorii de la hotnogii de călărime veneau neîncetat și intrau uzi de zloată în preajma lui Vodă. Aduceau vești amănunțite de fiece mișcare a oștilor păgîne.

Astfel în sărbătoarea Bobotezei, cînd preoții au sfințit, față de măria sa, toate apele Moldovei, Ștefan-Vodă înțelese că pîlcurile pe care le rînduise el pe Siret și pe Bîrlad își făcuseră toată datoria, împungînd neîncetat și retrăgîndu-se pe valea Bîrladului. Păreau într-adevăr anume sfințite acele ape care se cerneau din văzduh și se revărsau în bălți cu îmbielșugare, pe toate văile. Iarna se muiase la Crăciun. Vremea de moină se prelungea. Drumurile văilor se desfundau. Cu nespuse greutăți și cu mare vrednicie toată acea armie de o sută de mii de oameni, cu salahorii și coloanele ei, înainta ca să lovească oștile Voievodului. Limbile prinse mărturiseau unde se gă-

sesc aceste oști. Acolo unde se găsesc, trebuie îngrămădit și prins Ștefan-Vodă, ca să se poată plini litera poruncii împărătești. După ce-i va zdrobi oastea, Hadîmbul îl va apuca de barbă și-l va duce într-un loc mai puțin plin de bălți și cu mai mult soare.

Două zile după Sfîntu-Ion, anul 75 al veacului, Ștefan-Vodă a văzut negură deasă asupra cuprinsurilor, între codri și între smîrcuri. Înțelegînd că acesta-i ajutorul pe care-l ceruse de la puterea cea mai presus de noi, și-a repezit cu grăbire poruncile, dînd înștiințare fiecărui căpitan unde să stea, cum să se miște și ce să săvîrșească. În zorii zilei, la 10 ianuarie, întăile elemente ușoare și mișcătoare ca și negura au luat contact cu fruntea oștirii lui Soliman-Beg. Era ceea ce s-ar chema astăzi o diversiune: adică buciume, tobe, strigări de război și săgeți, în lunca de dincolo de mlaștină, în laturea drumului pe care se afla intrată oastea. Acest atac de spaimă, călăuzit de oameni dibaci și cunoscători ai locului, a făptuit tocmai ceea ce trebuia să se întîmple. La strigătele de război, beii au răspuns numaidecît înturnînd bulucurile într-o latură, năpădind peste mlaștină. A sunat poruncă să se spargă lunca. Văzîndu-se astfel dușmanul căutat, urma neapărat ca fruntea și coada să se răsfrîngă în aceeași direcție, ca să împresoare, să covîrșească și să stropșească. Dar o mișcare de oști se face cu întîrziere. Locurile la Rahova sînt înguste. Într-o parte s-au adunat apele dezghețului. În cealaltă parte prăpăstii și sihlă. Deci peste luncă, la limpeziș, unde stau desfășurate oști: asta e cheia de război a acelei zile. Însă, prin pîcla dimineții, pe cînd coloanele se angajau astfel către fantasme, oastea proaspăt gătită a Voievodului lovi în trei locuri din coastă și dindărăt. Acest atac prin-

cipal, dat cu putere și repegiune, trebuia astfel călăuzit încît să rupă, deșteptînd spaimele mulțimii. Au rămas înmoliți în mlaștină bivolii cu bombardele. Șiragurile învălmășite s-au năpustit unele asupra altora tăindu-se. Indărăt nu mai putea nimeni ieși fără a se supune fierului. Cei care au răzbit prin luncă după ce au tăiat-o cu săbiile, au dat de alte bălți. Au năzuit mai departe și i-au întîmpinat vînători de oameni care-i așteptau la locuri poruncite. Din toată armia aceea soarele de a doua zi nu a mai luminat decît ghemuri spîrcuite. Unele au fugit către Ionășești la vadul Siretului și de acolo către Oblucița, altele s-au plecat ostașilor moldoveni. În unii prinși au lucrat crîncen paloșele răzășilor. Unii bei și feciori de bei au fost închinați lui Vodă. Măria sa a poruncit numărătoarea morților și a căruțelor. A pus să se facă slujbă lui Dumnezeu pe cîmp, la Podul Inalt, față de pieirea care fumega încă în mlaștini, și a rînduit post întregii oștiri pe ziua de 11 ianuarie.

Cartea de lătinie a lui Ștefan-Vodă către craii și domnii creștini:

«Noi Ștefan-Voievod, din mila lui Dumnezeu Domn al Țării Moldovei, ne închinăm cu prietinie domniilor voastre tuturora cărora vă scriem; și vă dorim tot binele. Știți domniile voastre că împăratul cel necredincios al turcilor a fost și este prigonitorul creștinătății și în fiecare zi cugetă cum ar putea supune și zdrobi creștinătatea. De aceea facem cunoscut domniilor voastre că pe la Boboteaza trecută a venit de la împărăția Turcului în țara noastră și asupra noastră mare oaste în număr de 120.000 oameni, al cărei căpitan de frunte era Soliman-Pașa Beglerbegul; împreună cu dînsul fiind și toți curtenii Păginului și toate semințiile din Rumelia, și Voievodul

Țării Românești cu toată puterea, și Asan-Beg, și Ali-Beg, și Schender-Beg, și Grana-Beg, și Oșu-Beg, și Valtival-Beg, și Serefaga-Beg, stăpînitorul Sofiei, și Cusenra-Beg, și Piri-Beg fiul lui Isac-Pașa cu toată sila lui de ieniceri. Aceștia toți au fost căpitanii urdiilor.

Auzind și văzînd noi aceasta, am luat în mînă sabia și, cu ajutorul Domnului nostru atotputernic, am mers împotriva dușmanilor creștinătății, i-am biruit și i-am călcat în picioare și pe toți i-am trecut subt ascuțișul săbiei noastre; pentru care lucru dăm laudă Dumnezeului nostru. Auzind de asta, împăratul cel păgîn poftește să se răzbune și va să vie în luna lui mai, cu capul său și cu toată tăria sa împotriva noastră, ca să supuie țara aceasta, poartă a creștinătății, ferită pînă acuma, de către Dumnezeu, de asemenea silă. Dacă această poartă a creștinătății, țara noastră, va fi pierdută — ferească Dumnezeu! — atunci toată creștinătatea cade în primejdie. De aceea ne rugăm de domniile voastre să ne trimeteți pe căpitanii domniilor voastre ajutor împotriva dușmanilor creștinătății, pînă mai este vreme, fiindcă Turcul acuma are mulți potrivnici și în toate părțile are de lucru cu oameni ce stau asupra lui cu sabia în mînă. Din parte-ne noi făgăduim pe credința noastră creștinească și cu jurămîntul domniei noastre, vă vom sta în picioare și vom lupta pînă la moarte pentru legea creștinească, noi cu capul nostru. Așa trebuie să faceți și domniile voastre, pe mare au pe uscat, după ce noi, cu ajutorul lui Dumnezeu atotputernicul, i-am tăiat mîna cea dreaptă. Deci fiți fără întîrziere gata.

Din Suceava, în ziua Sfîntului-Pavel, luna ianuarie în 25, anul Domnului 1475.

Ștefan-Voievod, Domnul Țării Moldovei.»

III

Din această «poartă» aproape necunoscută izbucnise o faptă care uimise lumea. Un vultur al faimei plutea asupra Sucevei: Zvonurile, știrile și cărțile se întețiră. Cazimir-Crai primi soli de la Ștefan-Vodă, care, pe lîngă cartea sus înșirată, îi închinau treizeci și șase de steaguri otomane din bătălia de la Racova, cerînd pentru Voievodul lor sprijin de oaste către granță și mai ales meșteri pentru cetățile Mării. La Matiaș-Crai a trecut cu scrisoare altă solie, închinînd alte steaguri.

— Domnilor și crailor, ziceau soliile, a venit ceasul să se ridice toată suflarea creștinească. Voievodul nostru a cumpănit că, îndată după Sfîntul-Gheorghe, cînd ies păginii la război, Mahomet-Sultan nu va întîrzia să vie să calce în picioare Moldova. Deci poftiți la războiul nostru și nu ne lăsați încă o dată jertfă; căci dacă vom pieri noi, veți cădea și domniile voastre și va fi mare rușine și scădere pentru neamul creștinesc.

— Fără îndoială vom da sprijinul nostru, a răspuns cu bunătate Cazimir-Crai. Vom da sprijinul și ocrotirea noastră, a încredințat Matiaș-Crai.

Aceste sprijinuri, Domnul Moldovei le dorea cu grăbire; dacă s-ar fi putut, să-i vie pe aripă de vînt; dar nu se află pe lumea asta treburi mai încete și mai amestecate și mai trase în toate părțile ca treburile crailor. Deci Voievodul își făcea singur pregătirile, cîntărind știrile de la împărăția otomană.

Într-un veac nu se întîmplase ordiilor asemenea scădere. Mahomet-Sultan și-a rupt barba, cu unghiile, rînjeau răzășii stupind cu greață într-o parte. După ce și-a smuls barba, a strigat să-i vie toți vizirii, și

dregătorii și pașalele, și a răcnit înfricoșat asupra lor. S-au prăpădit armiile, și pușile, și carăle ; s-au topit cei mai viteji ieniceri și însuși Piri-Beg, căpitenia lor, feciorul lui Isac-Beg, a căzut în prinsoare la Ștefan-Vodă. Să răspundă pentru așa rușine Ali-Beg Mihaloglu, cîrmuitorul părților dunărene, care ne-a înșelat, ducînd pe fiii noștri iubiți între lupii Moldovei, fără cunoștință deplină și fără grijă. Așa că pe Ali-Beg l-au apucat slujitorii și l-au vîrît la închisoare. Au mai apucat și pe alții și i-au lepădat sub turnuri. Apoi cu mare scîrbă, împăratul păgîn s-a tras trei zile în chilia lui cea mai dinlăuntrul palatului, hotărînd să nu-l tulbure nimeni, nepoftind nici mîncare, nici băutură, nici altfel de desfătare. A stat cu picioarele încrucișate subt el și cu barba care-i mai rămăsese în pumn, clocindu-și otrava.

După cum bănuise Ștefan-Vodă, la jumătatea lunii mai a anului în curs corăbiile împărătești de la Țarigrad și-au ridicat ancorele ; iar Mahomet-Sultan și-a mutat curtea la Odrii. Deci războiul pedepsei pornește și Mahomet va veni el însuși la Moldova. Intăi se vor grămădi toate galioanele spre miazănoapte. Apoi prin Rumelia, pe douăsprezece căi, înspre cetățile Dunării și la vadurile Dunării, vor străbate armii din Anatolia, și din Grecia, și din Albania, și din Bosnia, cu toate pușile cele mari trase fiecare de cîte zece perechi de bivoli ; și cu pușile cele mai mici trase de cîte șase perechi de bivoli ; și cu căruțele de arme și unelte ; cu miile de podvezi călăuzite de robi țărani din Bulgaria și Sîrbia ; cu mii și mii de salahori, unii buzați și negri, alții cu ochi limpezi ; cu tot felul de oștimi, unele ușoare, altele îmbrăcate în fier : unde vor găsi sălaș ? și le va putea oare cuprinde înconjurul strîmt al pămîntului Moldovei ? Iată, din ascun-

zișul cel mai afund iese ascuțimea grijii și îndoielii. Nimănui măria sa n-a vorbit de această vestire tainică a cutremurului ; a păstrat-o numai pentru durerea singurătății sale.

De și marele Sultan nu ajunsese încă în al cincizecilea an al vieții, era cheltuit de griji și războaie și mai cu samă de o viață neînfrînată a trupului ; deci prindea a-și înclina grumazul și din cînd în cînd podagra îi rodea ciolanele și-i încrîncena carnea. Vara aceea, foarte ploioasă, îi era îndeosebi neprielnică. Din săptămînă în săptămînă, ieșeau de la marele vizir aminări. La iatacul strălucirii sale se strecurau din ceas în ceas medici bizantini.

Armiile ocupau poziții de așteptare. Corăbierii și oștenii de Marea Neagră lucrau în miazănoapte, pe țărmul Crimeei și la cetatea genovezilor Cafa. In Crîm, subt apăsarea beilor otomani, Mengli Ghirai se supunea și-și pregătea ceambulurile ca să le arunce în pradă asupra Lehiei și Moldovei, la timp potrivit și la poruncă, spre a ușura războiul împărătesc. La cetatea Mangop, Isac-Despotul, fratele Mariei Doamnei, se supunea și el, primind garnizoana Sultanului.

De la Cetatea Albă, fără ca nimeni să cunoască, porniră două corăbii cu oșteni moldoveni și puști, ducînd pe Alexandru Paleolog, celălalt frate al Doamnei, cu căpitani într-ajutor și sfat anumit de la Ștefan-Vodă. Oștenii și pușile loviră neașteptat cetatea Mangop. Slujitorii domnești trecură prin sabie straja otomană. Alexandru Paleolog porunci moartea fratelui său. Indată ieșiră porunci la beii împărătești de Crim să pășească asupra Mangopului.

Orișiunde e cu putință, chibzuise în sine Ștefan-Vodă, trebuie iscodită o amenințare pentru dușman : fie în Crîm, fie în Asia, fie la hotarul Lehiei, fie la

Dunăre prin Țara Românească, fie în Sîrbia, fie în Albania. De aceea se înțeleau solii la riga ungur și la venețieni. Orice săptămînă de întîrziere e un răgaz și un spațiu. Pe urmă vine iarna. După aceea se poate amesteca voia necunoscută a lui Dumnezeu — împărații avînd, ca și sărmanii, timp mărginit în această lume.

In numele său Antihristul are scris blăstămul neodihnei. Deci moartea îi va fi la umblet de război. Dar cînd se va întîmpla asta? Asemenea știință stă deasupra muritorilor.

De la prea sfințitul Piu, arhipăstorul Romei, au sosit la Moldova binecuvîntări. Matiaș-Crai, după ce a luat felurite hotăriri, fie să coboare la Dunăre, fie să bată cetatea Șabațului în Sîrbia, fie să dea în mîna lui Ștefan-Vodă cetatea Ciceiului, ca retragere în restriște; fie să scoată din închisoare pe Vlad-Vodă Țepeș ca să-l așeze la Țara Românească, fie ca să întoarcă pe Vlad-Vodă de la Țara Românească la oștile din Bosnia, a făcut un popas de nuntă, lăsînd toate să meargă singure. Căutîndu-i a doua crăiță, starostii săi o cereau cu bună zestre; și o și aflară după dorința măriei sale, cu bani nespus de mulți: o sută de mii de galbini. Lui Cazimir-Crai măria sa Doamna regina îi dăruise al unsprezecelea prințișor, așa că măria sa se bucura într-o dulce desmierdare a căminului, lăsînd altor zile răutatea grijilor. In zadar s-au strîns în mare adunare sfetnicii Craiului la Lublin, în luna iulie, vorbind despre turci și pentru Ștefan-Vodă. După sfatul tuturor domnilor, cu mînie s-au sculat atunci asupra măriei sale Craiului, domnia sa Dieslav Rizvanschi, voievodul Cracoviei, și Ian Rizvanschi, castelanul Sandomirului și mareșal al Crăiei, amenințînd cum că, din pricina nepăsării măriei

sale Cazimir, a ajuns în asemenea slăbăciune Țara Leșască. Altădată era în floare Crăiia leșască, iar acuma e în disprețul nu numai al dușmanilor, ci și al prietinilor.

— E de mirare cît de puțin văd craii, cugeta Ștefan-Vodă.

E adevărat că Mahomet-Sultan a amînat războiul acelui an și s-a întors la Țarigrad, dar n-a făcut asta nici din pricina nunții lui Matiaș-Crai, nici din pricina botezului prințișorului. Peste el erau deocamdată stăpîni podagra și medicii greci. Dar toamna și iarna curg în clipită; și primăvara ce vine e a durerii Moldovei.

Să ne înviorăm inima sub lumina lui Dumnezeu. Să adăogim Cetății Albe oșteni proaspeți; să-i înmulțim puștile și să-i sporim magazia de pulbere și gloanțe. Să rupem întăriturile Chiliei, care nu sînt destul de puternice. Să întărim însă cu prisosință celelalte cetăți din margine, fie cele de parcane și de pămînt, fie cele de cărămidă. Căci vom sta singuri în bătaia puhoiului. Craii creștini și domnii creștini trimet numai scrisori, adică amăgiri de vorbe. Și iată, la aprilie, Antihrist se va scula; oștile se vor mișca de unde au iernat; vor acoperi Dunărea, apoi vor intra pe «poartă».

Ce război poate fi acesta? Nu poate fi război de lărgime decît pentru Impărăție. Pentru Voievodul Moldovei războiul se cere de la sine a fi de ostroave întărite. Deci jumătate din oștenii în leafă ai Domniei vor ține cu tărie cetățile, mai ales Neamțu, Hotinul și Suceava; deasemeni Orhei, Soroca și Cetatea Mării. La Crăciuna moldovenească și la Roman vor sta după putință și, cum se vor trage îndărăt, se vor adăogi la oastea mișcătoare a lui Vodă. Insuși măria sa va

da harțuri necontenit, avînd ajutor, între codri și la trecători, bulucurile de țărani pămînteni și stolurile ușoare de răzăși. La timp hotărît și potrivit, măria sa va vedea ce codru închide cu parcane, ascuțindu-l cu unghiuri de puști și cu ascunzișuri de năvală ; așa încît, oricîte valuri după valuri ar avea armia păgînă, s-o roadă și s-o ostenească. Fără îndoială, dacă puhoaiele cuprind tot și se suie pînă sus, oștenii lui Hristos se închină și se supun destinului, cu sabia în mînă.

Cum a ieșit la urdie Sultan-Mahomet, în primăvara anului 76, Ștefan-Vodă a poruncit rugăciuni în toate bisericile și mănăstirile Moldovei și ajunare neagră o zi tuturor bărbaților purtători de arme. Apoi și-a îmbrățișat Doamna, domnițele și coconii, ducînd cu sine numai pe Alexandru-Vodă. A venit să i se închine și Doamna Maria a lui Basarab cu domnițele. Acestei curți, care rămînea în urma sa, Domnul i-a poruncit sălaș cetatea Hotinului, unde sta pîrcalab Vlaicu.

Pornidu-și oștenii în jos, măria sa a făcut popas la Neamțu, de unde s-a abătut la Bistrița și la Probota, ca să îngenuncheze la morminte părintești. Apoi a pogorît în Țara-de-Jos. La sfîrșitul lunii mai se afla la Iași, unde a primit soliile lui Mahomet care-i pretindeau închinare, bir, cetăți și ostatic din sîngele său. Domnul le-a respins către stăpînul lor cel necredincios.

Cu oastea sa și taberele de scutelnici, Vodă a ieșit la Bîrlad, pe cînd puhoiul năboia prin Dobrogea și Țara Românească. Laiotă Basarab-Vodă era călăuz, cu curtenii săi. Îndată după navrapi, umbla el. Cînd a început a se umplea de turcime poarta între munte și Marea, Mengli Ghirai și-a slobozit ceambulurile în latura pustiei.

Era și asta de mai înainte știut și înțeles de Domn. Dacă se învîrtejesc tătarii în sus, la Prut, ocolind cetățile și bătînd în sate, oastea de strînsură din jurul său nu mai poate avea liniște. Trebuie să învoiască pe răzăși și pe țărani la locurile lor, ca să-și apere copiii și muierile, bejenindu-le cu vitele, la codri. După aceea însă nimeni să nu lipsească a-l căuta pe măria sa, la locul unde îi va fi dat de la Dumnezeu să se afle. Țara e în suferință acum ca de șuvoaie și furtuni ; dar mîne Dumnezeu va așeza iar liniște și nimeni dintre cei care-și calcă jurămîntul nu va scăpa de județ. Deci în trei săptămîni să se întoarcă fiecare la Domnul său.

Cu oștenii și cu auxiliarii din partea muntelui, Vodă s-a tras pas cu pas. Slujitorii săi anumiți pîrjoleau holdele și fînațurile din preajma șleahului celui mare și înveninau fîntînile cu fiertură de mătrăgună. Arșița lui iulie era în putere. Cînd și cînd pîlcurile de călăreți pămînteni înțepau balaurii coloanelor, care se mișcau agale și neîndemînatic în lungul Siretului.

Ținta lui Mahomet era Suceava. Pînă acolo stăteau cetăți păzite și întărite : Roman și Neamț. În preajma lor, sub munte, peste apa Moldovei, slujitorii domnești isprăveau de țărcuit și întărit codrul, cu multe lucrări de lemn și pămînt și ascunzișuri spre prăpăstii.

Deci acolo s-a dat cea mai crîncenă bătălie din veacurile Moldovei, Ștefan-Vodă avînd înțelegere că trebuie această jertfă. Căci numai din durere omul se înalță la o deosebită înțelegere ; precum din moarte naște însăși viața. În această țară apucase măria sa la început boieri de două hotare și de două domnii, puteri nedumerite și versatile, mulțimi umilite de nesiguranță. Acuma, în celatea înfrîngerii, avea lîngă sine credincioși neînfricoșate. Au pierit în acea vărsare

de singe, în marginea Pîrăului Alb, subt ochii măriei sale, Mihail spatarul, Iuga postelnicul, Ilea Huru comisul, Stanciu și fiul său Mîrza, foști pîrcalabi la Cetatea Albă, Bodea vornic, Pașcu și Buhtea, foști pîrcalabi, și alți mulți boieri de țară care au fost pomeniți cînd li s-au adunat ciolanele după tragerea puhoiului și alinarea furtunii.

Deci valuri după valuri, sub tuiuri și steaguri verzi, oștenii lui Mahomet au bătut acea cetate, măcinîndu-se pînă ce au răzbit-o. Pas cu pas curtenii lui Ștefan-Vodă au apărat-o cu îndîrjire subt ocrotirea puștelor din meterezuri, retrăgîndu-se în altă linie de parcane și în alta, pînă cînd cei rămași s-au mistuit în covrul singurătății și a venit noaptea. Acea zi de 26 iulie a părut a fi pieirea Moldovei.

Dar războiul nu se isprăvise. Închinîndu-se la un schit în ascunzișul muntelui, umilindu-se și sărutînd pămîntul, luînd deci ca Anteu putere de jos și primind de sus nădejde nouă, Vodă adună lîngă sine oastea puțină cîtă îi mai rămăsese, odihnind-o și așteptînd pe pămînteni. Nici răzășii, nici țăranii nu întîrziară a se aduna. Și liarțurile începură iar, cu vechiul meșteșug din veacuri, pe cînd cetățile, cu pîrcalabii și curtenii, se țineau semeț și cu vrednicie. Rînduiala văzduhului înflăcărat a lui iulie, și seceta, și lipsurile, și coloanele de provizii lovite și prădate, și caii uciși în pășuni, și boii străpunși la adăpători, și ciuma îmbulzelilor de oști: toate veniră lui Ștefan-Vodă ca un sprijin de la Dumnezeu și de la prevederea sa. Ienicerii măcelăriți de Hărman, pîrcalab la Cetatea Albă, și ceambuluri de tatari zdrobite în trecerea prin preajma Mării, și taberi singuratice fărîmate ca-ntr-un ropot de grindină; și zvon despre ridicarea de oști ale voievozilor Ardealului; și, însfîrșit, lipsa de pîine și de

apă grăbiră pe Mahomet-Sultan la miazăzi, odată cu încheierea lunii august.

Țara rămînea slăbită și pustiită; dar dregătorii o luau în stăpînire din nou aprig și ținînd asupra pămîntului și asupra norodului schiptrul domnesc. Măria sa, urmat de curte, trecu în Țara-de-Jos ca să vadă toate risipele și suferințile, dînd mîngîiere, răsplătind vitejiile, înoind ctitorii arse. În pustii și pojaruri, către care măria sa făcuse semn cu buzduganul, dormeau semințele vieții, pe care noroadele le văzură născînd în primăvara cea nouă. Toți, nepăsători și lesne bucuroși, dădeau slavă Domniei, bucurîndu-se de clipa de liniște. Însă Ștefan-Vodă petrecu zile mîhnite, simțind amenințările din peștera de umbră a viitorului.

CAPITOLUL VIII

Din care se vede că nenorocirile și răutățile se fin de mină; că de cele mai multe ori nu spiritul cirmuiește materia; că Ștefan-Vodă a stat singur în dureri și încercări. Insfirșit, se arată tinguirea măriei sale Ștefan-Voievod.

I

La Crîm, unde era cetatea Doamnei Maria cu mormintele părinților măriei sale și cu odoarele duse în pribegie de cei din urmă Paleologi, tunau pușlile și pluteau amenințătoare galerele Sultanului. Isac, fratele cel mai mare al Doamnei Maria, putrezea în pulbere, tăiat de fratele său Alexandru. In cetate la Mangop și în tot ținutul cu fericite grădini din preajma Mării, norodul aștepta întîmplări înfricoșate: nu mai era nici o îndoială că și acest ostrov de binecredincioși va fi covîrșit și stins de pe fața lumii de către închinătorii lui Mahom. Dintr-o parte, pe uscat, erau tatarii; din cealaltă parte, pe aria Pontului, se legănau corăbiile de la Țarigrad. Înaintea sfîrșitului, treceau din cînd în cînd năvi cu oșteni în vederea uscatului, ca să îngrozească pe localnici. Marinari negri rînjeau de departe, cu iataganele în dinți, spre grădini, și muierile se ascundeau în tufișurile de smochini sălbatici, făcîndu-și cruce. Către rînjete și amenințări, pluteau miresmele florilor.

Oștenii de la Moldova apucaseră meterezurile de la Mangop și țineau strajă tare. Zidurile erau în bună stare și porțile ferecate. Soli umblau neîntrerupt la

cetatea negustătorilor genovezi Caia, îndemnînd pe starostele de acolo să se ție cu îndîrjire și să ascută săbiile; dar negustătorii în toate vremurile au fost mai înțelepți decît oștenii. Așa că moldovenii se țineau cu semeție, cum aveau poruncă de la Voievodul lor, iar negustătorii se supuneau cu șiretenie plătind aurul și răscumpărîndu-l apoi prin traficuri agere.

Oștenii otomani nu întîrziară a coborî. Ținutul cu cele treizeci de mii de case din vederea mării a fost bîntuit de fier și flacără. Muierile și copilele au trecut înspre umbra haremurilor. Bărbații cei tineri, care nu s-au supus robiei, au cunoscut pieirea și s-au amestecat cu țărîna viilor și livezilor lor. Sfintele biserici au fost date pojarului; unele au fost prefăcute în geamii, și li s-a adaos îndată minarele, de unde muezinii au început a striga în patru zări numele lui Alah. Îndată după aceea ienicerii împlătoșați au strîns din toate părțile cetatea Mangopului și au bătut-o cu pușlile pînă ce au spart-o în șase locuri, pe unde au intrat valurile înpresurării. Nici unul dintre apărători n-a rămas viu; oștenii moldoveni au căzut rînd pe rînd, luptîndu-se în sfărîmături și-n turn, pînă la cel din urmă. Alexandru Paleolog a fost spintecat și i s-a luat capul, ca să fie dus la Bizanț pe un țărm unde stătuseră împărați strămunii săi. Orice neam din aceste rămășiți de Paleologi s-a mai găsit a fost oborît. Un singur prunc, nepot al Doamnei Maria, a rămas și a fost ocrotit de imami pentru legea proroculuí minciunos. Pe acesta l-a jelit măria sa Doamna mai mult decît pe morți.

Întoarsă deci în Suceava din cetatea Hotinului, după războaiele soțului său, Doamna Maria a stat în chilia sa cu spaimele Moldovei și ale Crîmului în jur. La 19 dechemvrie a anului 1477, măria sa a adormit

întru mare mîhnire. Ștefan-Vodă a însoțit pînă la sfînta mănăstire Putna împărătescul ei trup, dîndu-i sălaș de liniște în Moldova, pînă la învierea cea din veac.

II

La 8 mai 1478, prin lumina primăverii și strălucirea palatelor și grădinilor la Veneția, o gondolă cu văl de purpură depunea pe Canal Grande, sub porticul Senioriei în preajma Bucentaurului, pe solul lui Ștefan-Voievod, domnia sa arhimandritul Ion Țamblac, om prea învățat și cunoscător de limbi, ruda măriei sale și dascăl al coconilor domnești.

Slujitorii săi moldoveni rămaseră jos. Domnia sa solul fu călăuzit în sala Senatului. Acolo era în ființă messer doge cu cei șase sfetnici și cu toți domnii senatori.

Domnia sa Ion Țamblac aducea solie scrisă, de a cărei copie în traducere luaseră din ajun cunoștință consilierii tainici și colegiul dregătorilor. Senioria ținea să onoreze solemn pe trimesul faimosului Voievod și să-i asculte și expunerea verbală. Se spune că acel valah mărunt, cu înfățișare ascetică, are un deosebit dar al cuvîntului, moștenit de la strămoșii săi Paleologi.

— Mărite stăpîne, iluștri domni senatori, zise solul privind în juru-i la bogăția sălii și a costumelor, mă închin cu prietinie din partea slăvitului meu Domn și vă poftesc sănătate și putere. Domnia sa Domnul meu Ștefan-Vodă se află întru oarecare suferință, dintr-o rană la picior, dobîndită în războiul cetății Chilia acum cincisprezece ani și vă mulțămește pentru medicul pe care ați binevoit a i-l trimete prin solul măriei voastre domnul Emanoil Gerardo, care a trecut

pe la noi și a stat între noi. De la acest prea cinstit și vrednic sol, domnul Emanoil Gerardo, domniile voastre ați putut cunoaște războiul nostru din urmă, cînd a venit asupra Țării Moldovei însuși Mahomet-Sultan cu capul său și cu o silă cum n-a cunoscut încă lumea. După ce s-a dat mare război la Pîrăul Alb, unde Domnul meu a trebuit să se plece și să se tragă din vifor, au urmat alte întîmplări în care măria sa Domnul meu n-a încetat de a sta cu sabia în mînă și a lovi, pînă ce Mahomet a trebuit să iasă din pămîntul Moldovei mai mult biruit decît biruitor. Amintesc strălucirilor voastre că, într-un veac de om, în care și Senioria a pus în fața Necredinciosului viteji condotieri, nu s-a pomenit biruință ca cea din trecutul an 75 la Podul Înalt, precum ați aflat și de la agenții domniilor voastre și din cartea pe care Domnul meu a scris-o tuturor domnilor și crailor Europei. Îndată după războiul din cealaltă vară, precum arată Domnul meu Ștefan-Vodă în cartea sa de solie, a purces fără întîrziere cu Vlad-Vodă Dracu de la Ardeal la alt război în Țara Romînească și a pus pe Vlad-Vodă voievod în acea țară. Pe care Vlad-Vodă, domniile voastre îl veți fi cunoscînd din renume. De și turcii din cetățile Dunării, cu Ali-Beg și Skender-Beg s-au întors asupra lui Vlad-Voievod și l-au prăpădit, domnia sa Ștefan-Vodă n-a contenit, ci iarăși a intrat în Țara Romînească, voind să ție aici domn al său și să depărteze din coasta sa pe păgîn. Așa că Domnul meu nu încetează, cît îi stă sus fruntea, de a fi soldatul lui Dumnezeu.

Însă, mărite domnule doge și iluștri domni senatori și dregători, stăpînul meu Domnul Ștefan vede că stă singur în primejdie. Nici în întăiul război, nici într-al doilea, domnii și craii nu l-au sprijinit. Și

soliile măriei sale la prea sfîntul părinte de la Roma și la strălucita Seniorie a Veneției nu i-au adus decît vorbe de îmbărbătare, pentru care măria sa Domnul meu mulțămește; însă măria sa face războiul cu oșteni.

Cunosc, din cele ce am vorbit cu prea înțelepți seniori de aici că, la stăruința Republicii, prea sfințitul papă ar fi dat lui Matiaș-Crai bani, din care trebuia să ajungă o parte și la Domnul meu. Dar acei bani nu s-au văzut la Moldova. Știu deasemeni temeiul pentru care măria sa Craiul i-a oprit: deoarece războaiele ar fi fiind ale Craiului și Domnul meu ar fi un supus al său. Domnul Emanoil Gerardo v-a putut da și domnia sa deslușire asupra adevărului. Aș putea da și eu o deslușire care privește numai o prea omenească și de iertat slăbăciune a slăvitului Crai-Matiaș: căci fala și lauda sa și le trage întrucîtva de la neamul său, care-i valah. Deci și-a agonisit aurul pentru trebuințile sale, iar Domnul meu a primit de la domniile voastre o bucată de postav, pentru care deasemeni vă mulțămește frumos.

Prea mărite messer doge și prea înțelepților domni senatori, mai cunosc un lucru: că domniile voastre, avînd atîtea fondacuri și afaceri în împărăția Necredinciosului, nu puteți sta întruna cu sabia domniilor voastre și aveți nevoie mai ales de negoț; iar cînd se face război de către alții și vă bucurați de asta, nu doriți să se cunoască la Țarigrad bucuria și amestecul domniilor voastre; cunosc deci adevărul, de a cărui rostire vă rog a mă ierta, că fiind domniile voastre negutători nu puteți trăi fără turci; și întrebarea este numai dacă trebuie să le lepădați, din folos, «*meno o più di due per cento*»; totuși să-mi îngăduiți a aminti că stăpînul meu, de și poate oricînd

să-și alcătuiască pace și folosință cu păgînul, socoate, după cuvîntul sfîntului Izbăvitor, că omul nu trăiește numai cu pîne. Aurul nu-l va lua cu el la înfricoșatul județ.

Dacă deci Domnul meu Ștefan-Vodă nu dobîndește sprijin săbiei sale, au de la sfîntul părinte, au de la domniile voastre, au de la craii Țării Ungurești și Lehiei, ca să-și întărească cetățile Mării și să lovească pe dușman cu o nouă putere, oprindu-l, atunci toți cei ce vor fi pregetat vor avea a răspunde întăi în fața lumii și pe urmă în fața Celui ce cîntărește străfundul cugetului nostru.

Mai spun iarăși ceea ce Domnul meu a rostit în cartea sa că sabia măriei sale e apărarea domniilor voastre; că cetățile sînt straja celor doi crai megiești; că din aceste cetăți măria sa cunoaște mijlocul de a bate și a redobîndi Cafa și Chersonesul. Acestea sînt taine și meșteșuguri ale măriei sale.

Deci stăpînul meu își pune nădejdea în domniile voastre, ca unii ce veți ști a cumpăni interesele și a adăugi și datoria sufletului!

Domnii senatori ai Republicii au ascultat cu luare-aminte expunerea interesantului valah Caloian Țamblac și i-au dat dreptate. Dregătorii Senioriei i-au dat, pe lîngă dreptate, și o factură de trei mii de galbini pe care soli ai lui Ștefan-Vodă îi datorau mai de mult, din vremea umbletelor și șederilor lor la Veneția.

Au fost asigurate corespondențe și intervenții repezi la Cracovia și la Buda.

Cînd solul Moldovei a ieșit iar în gondola sa pe Canal Grande și a trecut pe sub Rialto, vedea bucuria pretutindeni, în înflorirea primăverii și a petreceri-

lor. In decadența sa, Veneția era ajunsă la mare bogăție; gloria ei strălucea nu numai în palatele și basilicele de marmoră, în biblioteci și galerii, dar și-n fastul seratelor și finețea banchetelor. Era un an după asediul de la Lepante; armiile lui Mahomet împresurau iarăși cetatea Scutari; condotierii de altădată, Bertoldo și Malatesta, căzuseră; se vedea în unele seri, de pe terasele palatelor, arzînd pe Tagliamento și Isonzo sate friulane aprinse de navrapi.

Vodă Ștefan va rămînea tot singur, cugeta în sine arhimandritul Ioan; Senioria nu va întîrzia să încheie pace cu Mahomet-Sultan.

III

Trăia în vremea aceea la Cracovia, într-o chilie plină de in-folii, un bătrîn cărturar leah pe care-l chema Ian Dlugosz. La vîrsta de șaizeci și cinci de ani, privind în jurul său și văzînd lumea frămîntîndu-se în aceleași zădărnicii, mîhnit de micimea celor mari și frămîntînd între gingii goale cenușa unor visuri și nădejdi neîmplinite, scria pentru cei care aveau să vie după el aceste cuvinte, judecînd fapta lui Ștefan-Vodă de la Podul Inalt:

«O, bărbat minunat, intru nimic mai prejos decît eroii vechi pe care îi slăvim! Tu, care în veacul nostru, cel dintăi între domnii lumii ai dobîndit o atît de strălucită biruință asupra Turcului! După a mea socotință, ai fi vrednic să stai, prin sfatul și hotărîrea tuturor creștinilor, la stăpînirea lumii întregi, și mai ales la conducerea oștilor împotriva otomanilor, în vreme ce alți crai și domni catolici putrezesc în trîndăvie și desfătări, ori se pierd în războaie civile.»

Ștefan-Voievod nu cunoștea încă aceste vorbe; și, chiar dacă le-ar fi cunoscut, i-ar fi folosit tot atît de puțin cît și altele. Căci solii veneau de pretutindeni la Suceava cu cărți. Însă măria sa asculta cuprinsul lor în tăcere, pe cînd bărbierul său grec înlătura cu grijă și ascundea cu meșteșug căruntețea timpurie a frunții sale.

IV

In vremea necontenitelor străduințl ale Domnului Moldovei de a ține voievod al său în Țara Românească, ducîndu-și mereu oștile în campanii repezi, fie ca să atace fie ca să se apere, avînd la munteni cînd pe Țepeluș-Vodă cînd pe Vlad-Vodă Călugărul, cînd prielnici domniei sale și închinați sub mîna sa, cînd întorși la sprijinul turcesc și la puterea lui Ali-Beg Mihaloglu și a lui Skender-Beg Mihaloglu, s-a întîmplat și plecarea domniței Olena spre miezul nopții, la Moscovia.

Mihail Pleștev, boier al marelui cneaz Ivan Vasilievici, a sosit la curtea din Suceava la începutul anului 1480, toamna. Închinîndu-se lui Ștefan-Vodă ca unui mare apărător al legii lui Hristos, domnia sa înfățișa cărți și adăogea și vorbe, cerînd pe domnița Olena soție pentru moștenitorul său Ivan.

Vodă a primit petirea și a pregătit zestrea și alaiul logodnicei. Domnița a purces către Moscovia avînd însoțitori pe dumnealor boieri Sînger, Gherasim și Lascu, cu druște, fete ale domniilor lor, cu slujitori și multe căruțe. La Cracovia alaiul a făcut popas și însuși Cazimir-Crai a ieșit cu curtenii săi șleahtici întru întîmpinarea domniței de la Moldova, spunin-

du-i vorbe plăcute și înfățișîndu-i daruri de nuntă. În ziua de Sîntul-Filip, cap al postului de iarnă, măria sa Olena a ajuns la curtea lui Ivan Vasilievici mare cneaz. A întîmpinat-o cneaghina cea bătrînă, mama cneazului celui mare, și i-a orînduit sălaș într-o pravoslavnică mănăstire de monahii fecioare. Iar la Bobotează a fost nunta.

Pe această copilă a sa, Ștefan-Voievod trebuia să n-o mai vadă niciodată, în această viață. Intre nesiguranțele și uneltirile acelei curți depărtate, la marginea pămîntului, domniței Olena îi era scris să sufere fără mîngîiere și în cele din urmă să moară de otravă, împreună cu pruncul ei Dimitrie, în hrube de temniță.

In primăvara acestei despărțiri, măria sa a poruncit să se adune oasele vitejilor de la Valea Albă și deasupra gropniții să se înceapă lăcaș sfînt lui Hristos. Locului bătăliei i-a pus numele Războieni; și însuși măria sa a așezat cu mîna cea dintăi piatră de temelie. A poruncit apoi meșterilor să dăltuiască pisania, lăsînd liber numai anul sfințirii.

— Căci vremurile sînt trudnice și sarace, a zis măria sa; și avem atîtea cheltuieli cu atîtea sfinte lăcașuri, unele pustiite, altele din nou pornite, încît nu știm cînd va fi ziua sfințirii de la Războieni. Deasemeni, necunoscîndu-se numărul anilor, nu știm dacă vom apuca acel ceas. Poftim să vedem de mai înainte pisania cu ochii noștri; și vom așeza-o noi de va binevoi Dumnezeu; iar de nu, o va așeza urmașul nostru.

Inchinarea aceasta a Domnului Ștefan stă și astăzi, în următorul cuprins:

«În zilele cuviosului și iubitorului de Hristos Domnului Ioan Ștefan-Voievod, cu mila lui Dumnezeu stăpîn Țării Moldovei, fiul lui Bogdan-Voievod, la anul 1476, iar al Domniei noastre al douăzecilea curgător, sculatu-s-a Mahomet împăratul turcesc cu toate ale sale răsăritene puteri; încă și Basarab-Voievod cel numit Laiotă venit-a cu toată țara lui cea basarabească, au venit ca să jefuiască și să prade Moldova și au ajuns pînă aici la Pîrăul Alb, și noi Ștefan-Voievod cu fiul nostru Alexandru ieșit-am înaintea lor și am bătut cu dînșii mare război în luna lui iulie în 26 zile, și, cu îngăduirea lui Dumnezeu, fost-au biruiți creștinii de către păgîni și căzut-au acolo mare mulțime de ostași moldoveni. Tot atunci au lovit și tatarii Moldova din acea latură. Pentru aceasta, bine a voit Ștefan-Voievod să zidească acest templu, cu hramul arhistratigului Mihail, întru ruga sa și a Doamnei sale Maria și a fiilor săi Alexandru și Bogdan și întru pomenirea tuturor drept credincioșilor creștini cari au pierit aici.»

Deasupra osemintelor și a temeliilor, prea sfințitul vlădică de Roman a cîntat slujbă mare și a dat pomenire tuturor oștenilor căzuți. Măria sa stătea îngenunchiat cu toată curtea, și a lăcrămat puțin, aducîndu-și aminte de luptătorii săi pentru dreptate, și de felul cum a stat fiecare și cum a pierit în acea zi; mai ales și-a adus aminte de spătarul său cel tînăr, domnia sa Mihail, care a zîmbit spre măria sa și după o clipă n-a mai fost.

«Ca floarea cîmpului înflorește», suspina în sine măria sa, pe cînd fumul cadelniților plutea spre streșina codrului. Șase rînduri de frunze căzuseră peste morți.

V

Subt amenințarea acelui viitor pe care îl bănuia întristat și neguros, Domnul trimesese meșteri la Chilia ca să ridice, din piatră, cetate nouă, întărind în pîrcălăbie pe Ivașcu și Maxim, cu spor de putere ostășească și meșteșug de puști. Nu mult după aceea a zidit de iznoavă și cetatea Romanului. Dar pe cînd acolo i se adăogea, din altă parte avea pagubă. In iulie anul 79 a murit de lungoare coconul Bogdan, al doilea copil al Domniei. Iar nu mult după aceea, în noemvrie următor, se stingea și Petru, al treilea cocon.

Ca să-și apere oarecum ce-i mai rămăsese, Voievodul ținu lîngă sine necontenit, în războaiele de la Țara Romînească, pe primul său născut Alexandru-Vodă. Aceste ridicări de oști și umblete neîncetate Domnul Ștefan le săvîrșea cu stăruință, pentru paza asupra Țării Romînești, gînd strategic și politic pe care nu l-a părăsit cîtă vreme a avut asupra Moldovei amenințarea otomană. Măria sa însuși a călăuzit unele bătălii, cînd împotriva lui Laiotă, cînd împotriva lui Țepeluș. A prigonit pe al doilea călcător de jurăminte Basarab cel Tînăr Țepeluș pînă în munți, și pînă la cetățile Dunării, și pînă la Severin. Călăreții săi au trecut și la cetățile de dincolo de fluviu, în vremea cînd a pierit Mahomet-Sultan. Insfîrșit a așezat în scaunul Țării Romînești pe un om nou al său, Vlad-Vodă, zis Călugărul, frate de pe tată cu Țepeș-Vodă, copil al unei frumoase brăilence din timpuri vechi, doamna Colțuna. Fără vîrtute și de timpuriu sleit, trebuia și acest Voievod să se supuie păgînilor, întinzînd către ocrotitorul său de la Suceava al treilea pahar de venin al nerecunoștinții. Se

mai întîmplase, în bătălia de la Rîmnic, în 81, împotriva lui Țepeluș, și căderea unui prietin iubit, cumnat al măriei sale, viteazul hatman Șendrea.

In acest răstimp, cînd s-a săvîrșit din viață Mahomet El-Fatih, multor domni creștini li s-a părut că pot să răsufle, însă Voievodul Moldovei știa că numărul despre care scrie cartea Apocalipsului rămîne pe pămînt; numai trupul istovit al împăratului răutății se duce dedesubt. Intr-adevăr, după războiul din Asia între Gem și Baiazid, feciorii lui Mahomet, s-a așezat la împărăție Baiazid-Sultan și amenințarea asupra creștinătății a rămas statornică. Era întrucîtva părere și înșelare că acest nou stăpîn al otomanilor se lasă ademenit de desfătările seraiului. Putea fi o clipă robit de muieri și băuturi. Nu era el puterea, ci însuși puhoiul proorocului mincinos era o stihie ce trebuia să-și desăvîrșească volbura. Deci dintrodată ienicerii și căpitanii cei mari ai Împărăției au mișcat pe Baiazid asupra Apusului. Poarta încheiase o pace trecătoare cu Țara Ungurească, într-o vreme cînd Matiaș-Corvin avea nevoie de liniște în partea Răsăritului, ca să-și poată urma războiul cu împăratul nemțesc. Cum simțiră domnii și craii Apusului că se deșteaptă Baiazid, se neliniștiră, întrebîndu-se către cine va să rînjească fiara. Ștefan-Vodă nu întîrzie să-și miie soliile și la miazănoapte și la asfințit, dar amîndoi craii trimeseră încredințare să n-aibă nici o grijă. Pe de o parte Matiaș-Craiul avea siguranța tratatelor pentru granițile sale; iar Cazimir-Crai nu-și putea închipui tulburarea tihnei sale; și mai ales nu-și putea închipui o îndrăzneală a unor necredincioși împotriva unui mare și bătrîn rege catolic. Cei mai buni și viteji ostași ai Europei erau polonii. Turcii îi oco-

liseră pînă acum. Îi vor ocoli prin urmare și de acum înainte, fiindu-le frică de săbii tari și binecuvîntate.

Înțelepciunea și vitejia nu lipsesc însă nici lui Satana. Galioanele de la Țarigrad cu oștenii cei mai buni și cu puști mari se înfățișară la gura Dunării la începutul lunii iulie, anul 84. Ienicerii au ieșit la uscat. Atacul îndoit al Chiliei a început numaidecît, cu o repeziciune așa de mare, încît luncile și ostroavele bubuiau de trei zile și alergătorii de cetate abia ajungeau la Suceava cu cărțile pîrcalabilor. Oștenii moldoveni se ținură cu tărie opt zile, pînă ce căzură porțile și zidurile. Cînd năvăliră ienicerii cu platoșe și marinarii negri, moldovenii lepădară tot și apucară sabia. A doua veste ajungea lui Ștefan-Vodă la Roman. Domniile lor pîrcalabii Maxim și Ivașcu pieriseră. Au pierit și toți oștenii din jurul lor. Cînd a căzut cel din urmă, ienicer-aga a putut porunci abaterea steagului cu zimbru de deasupra turnului.

Vodă și curtea au coborît la Bîrlad, apoi au trecut Prutul. Răzășii se sculau la porunca domnească. Alte pîlcuri de oaste veneau în lungul Nistrului la război în olatul Mării. Dar galerele și oștile Împărăției n-aveau treabă pe uscat. La 20 iulie se îmbulzeau în preajma Limanului, cu trăsnet și fum. Pe zidurile cele nalte ale Cetății Albe boierii pîrcalabi Oană și Gherman pregăteau smoală topită și săgețile de mînă ; iar lîngă meterezuri, la bombarde, salahorii grămădeau ghiulele de schijă. Oștenii, de și fuseseră loviți întăi de vestea cea rea de la Chilia, se ținură tari. Prăvălîră în cele dintăi două zile de asalt toate scările pe care se cățărau strugurii de dușmani. După înfricoșata bătaie a puștilor celor mari de pe năvi, vreme de două zile, ienicerii trecură iar la năvală, prin spărturi. Dar apărătorii i-au bătut cu strășnicie pînă ce-au

umplut cu leșurile lor spărturile. După zece zile, la a treia solie a Sultanului, oștenii moldoveni s-au închinat. Împărăția le-a făgăduit viața. Dar după ce au ieșit dintre ziduri, au căzut cu toții subt iatagane.

VI

Doamne, striga sufletul Voievodului, greșit-am către tine, căci nu am îndeplinit ce nădăjduiam. Greșit-am, căci m-am semețit, crezînd prea mult în puterile mele. Numai Dumnezeu poate scoate la țărm cele bune din cele rele, căci are înaintea sa veșnicia ; dar timpul meu e mărginit și iată, mănăstioara din pustie, în care am făcut odinioară legămînt, s-a risipit de furtună și de varvari ; și pașii mei pe năsip nu se mai cunosc ; primăvara vieții mele s-a scuturat ; cei iubiți ai mei mă părăsesc, puțini mai stăruiesc lîngă mine ; vitejii mei cei mai buni cad ; în fața mea se deschide zarea amurgului. Și n-am făptuit nimic ; toate cîte am lucrat au fost deșertăciune și vînare de vînt.

Ingăduie-mi, Dumnezeule, să îngenunchez între spinii cîmpiei, de unde se văd, în miazăzi, pojarurile. În acele cetăți îmi sprijineam puțina putere ce mi-ai hărăzit. Călăuzește-mă, Doamne, în calea ta și întru adevărul tău, ca să le dobîndesc iar.

Cînd năpasta înconjură pe cel drept, au nu se vor scula drepții ca să-l apere ? Dintre domnii și craii care stau împrejur și privesc, nu se găsesc oare unii care să-și aducă aminte că vine un ceas cînd cei din morminte vor auzi glasul Celui veșnic, și vor trece acei care au lucrat bine întru învierea vieții iar cei care au lucrat rău întru învierea osîndirii ?

Cel ce domnește peste viață și peste moarte totuși va auzi glasul umilitului și-l va călăuzi spre hotărîrea cea mai bună.

Poate, își zicea Ștefan-Vodă, am greșit întorcîndu-mă spre riga ungur. Nu trebuia să părăsesc pe prietinul cel vechi ; cel nou n-a fost mai bun. Va trebui deci să mă întorc îndărăt la leși ?

Astăzi stau în putere, în cetățile Moldovei, oștenii necredincioși. Sprijinul lor e și-n alte cetăți pe care le-au bătut împărații negri. In tot înconjurul țărmului pontic fîlfîie flamura lor. Pe Mare au alt sprijin, căci nu plutesc în largul ei decît corăbiile lor. Toate țările pînă în Asia cuprind oștiri fără de număr. Ca să ne scoatem ce-am pierdut trebuiesc puteri îngemănate. Intr-adevăr, Țara Leșască va avea atîta suferință în negoțul ei, prin pierderea Cetății Albe, încît nu se poate să nu-i vie Craiului Cazimir o înțelegere. Dacă nu o înțelegere a unei datorii mai mari, măcar înțelegere omenească și datoria față de noroadele sale și față de neguțătorii săi.

Pînă la înoirea soliilor și a legăturilor cu leșii, aici nu poate face altceva decît să împuternicească oștirile din Țara-de-Jos, ca să fie sprijin pămînteni lor ; cetățile noastre s-au prefăcut în cuiburi de răutate, de care va avea a suferi întreaga vecinătate. Chiar dacă acești păgîni, cunoscîndu-și interesul, vor cădea la o tocmeală și vor lăsa slobode căile pentru mărfuri, ce încredere poți avea într-înșii ? Firesc este ca ei să rîvnească mîne a cuprinde însăși aceste căi, pînă la Camenița, ca să aibă în stăpînire vămile și Moldova. Suferința Moldovei, din pricina acestor două răni, va fi nespusă ; dar mai mult decît suferința de acum e, în viitor, primejdia pieirii totale. Iar această poartă a creștinătății căzînd, îndată vor veni și alte

căderi ale altora cu mare sunet. După Cetatea Albă, va cădea Camenița. După Camenița, Lehia. Apoi, bătută în coastă, va cădea Țara Ungurească.

Mai întăi trebuie apărat acest pămînt. Acesta e sfatul cel dintăi pe care-l înțelege de la Dumnezeu. De aceea întărește rînduielile ostășești în Țara-de-Jos. După aceea poruncește diecilor de latinește cărți pentru măria sa craiul Cazimir.

De aceste cărți Craiul a luat cunoștință și a rămas să cugete îndelung ce are de făcut. La dieta de la Torn, în martie următor, unii nobili ai Lehiei s-au ridicat și au strigat pentru nevoia lui Ștefan-Vodă și pentru primejdia creștinătății, cerînd să se ia în cercetare cererile palatinului moldovenesc. Unii au îndrăznit a-l lăuda prea mult pentru războaiele lui cu Păgînul, pînă ce alții, oameni ai măriei sale Regelui, s-au grăbit să dea lămuriri că treburile politicești sînt pe bun drum așezate și ajutorul măriei sale Craiului este asigurat lui Ștefan-Vodă. Prin urmare acest prea mult lăudat palatin va veni, însfîrșit, după ce a lăgăduit într-atîtea rînduri, în tratate anterioare, că se va înfățișa personal la închinare și totuși nu s-a ținut de cuvînt ; va veni să presteze la Colomeea jurămînt de credință regelui său.

Ștefan-Vodă nu stătuse prea mult în cumpănă. Intr-adevăr, în fața nevoii și în nădejdea că a găsit cea mai potrivită ieșire pentru a avea puternic sprijin și ajutor, Domnul dădea în mîna solilor leși, în cetatea Sucevei, iscălitura sa pentru orînduirea închinării la Colomeea.

Pe temeiul acestei alcătuiri s-a ridicat măria sa cu boieri și curteni și a trecut în Lehia la începutul lunii septemvrie a anului 84. Domnia sa comisul Șendrea, care deschidea calea măriei sale, cu slujitori domnești,

purta cartea Craiului, în care prea strălucitul Domn al Lehiei Cazimir arăta că a binevoit a da *«presentem salvum conductum servo et amico nostro dilecto Iohanni Stephano palatino et domino terrae Moldaviae et omnibus eius armigeris et omnibus eius servitoribus»*.

Acești oșteni și boieri din trecute războaie alcătuiau palatinului un alai impunător, pe care-l priveau cu plăcere și mirare domnițele șleahticilor, venite la Colomeea pentru spectacol.

Măria sa Craiul cu toată curtea sa a ieșit întru întîmpinarea prietinului și a vasalului său, schimbînd amîndoi vorbe potrivite. Oastea a făcut zid. Cortul de matasă unde trebuia să aibă loc ritualul închinării, după norma evului mediu, era înălțat pe un dîmb. Ștefan-Vodă ceruse măriei sale prin solie ca acest act să se desăvîrșească închis, numai între înalții dregători, după care ar fi urmat iscăliturile, punerea solemnă a peceților și șnuruirea pergamentelor. Cînd trîmbițașii dădură semnalul, cortul căzu. Lumea îmbulzită în laturile oștirii putu într-adevăr admira o priveliște unică. Măria sa Cazimir era un crai ajuns la frumoasă bătrîneță, purtînd schiptru și purpură. Se văzu că palatinul moldovenesc, după ce se ridicase din îngenunchere, e mai mic de statură. Deodată s-a răsucit și olmazurile săbiei de la Cafa au dat strălucire. Stătea puțin încordat, ca un zimbru care poftește să împungă. Doamnele curții au zîmbit; Craiul le-a salutat ușor, înclinîndu-și spre ele fruntea.

Pentru asemenea răni ale mîndriei cel mai bun leac sînt sofismele. Neputința clipei, de altminteri, nici nu poate pune la îndămînă altceva. Treacă și acest pahar cum au trecut altele, dacă, după asta, potrivit jurămintelor ce se fac, se va ridica din Lehia oaste care

să meargă cu Voievodul Moldovei la miazăzi. Bine este a îngenunchia, ca să-ți aduci aminte de Dumnezeu. Bine este a te umili, ca să nu uiți că soarta noastră e suferința. După ce ai stat cu fruntea amenințătoare, bine este a te reculege și a zîmbi prietinului și stăpînului tău regesc. Chiar dacă în fundul gurii te înăbușă o zgură amară, bine este a zîmbi, cugetînd că totuși Dumnezeu va da acum folos și va îngădui cîndva o răscumpărare.

Pe cînd palatinul se afla a doua zi la masa regească și i se închinau șleahticii tineri, care cetiseră vorbele înflăcărate ale lui pan Ian Dlugosz, vestitori de la hotar sosiră dînd în mîna Craiului cărți care arătau că păgînii au ieșit din cetățile Mării. Unii bat război cu pămîntenii într-o parte, iar alții se învîrtejesc spre Suceava.

Ca dovadă a înaltei bunăvoințe și ocrotiri, Riga îngădui să se deslipească din oștile sale două mii de săbii care să însoțească pe măria sa Ștefan în Moldova. Acesta e ajutorul cel dintăi, de la petrecerea mesei; dar va veni curînd sprijin din toată puterea cea mare a Lehiei, ca să fie alungați necredincioșii de la limanul Mării.

Fără nici o întîrziere Vodă s-a sculat, s-a închinat spre strălucita adunare și a poruncit curtenilor și boierilor săi să încalece. A poftit și pe husarii crăiești să-și puie zalele și să-și strîngă în chingi caii. A repezit înainte curieri; a trecut și măria sa îndată la Moldova; a dat știre prin crainici că se află la locul său; a călcat fără întîrziere pe urmele lui Ali Hadîmbul Beglerbegul; oștile moldovenești s-au bulucit în țiitorile olatului Mării și Dunării.

Către mijlocul lunii noemvrie, oblicind măria sa, prin iscoade din bălți, că umblă să se ridice iar în

pradă sangiacii dunăreni Skender-Beg Mihaloglu și Bali-Beg Malcocioglu, cu oști bune și multe care pentru dobîndă, a împînzit alergători și a dat porunci căpitanilor săi. Așa că, abătîndu-i pe turci cu spatele în bălțile de la Catlabuga, le-a închis toate trecătorile, lăsîndu-i să se frămînte, tăindu-i și lepădîndu-i în mocirlă. Din această pieire au scăpat puțini, jurînd să vie cu putere și mai mare în primăvară. Cu adevărat, primăverii care a venit după aceea în Moldova i s-a zis a lui Hromot, căci acest răzbunător și-a purtat cu grabă oștile în susul Siretului către Suceava. Pe dealurile de la Șcheia, în ținutul Romanului, au ieșit pîlcurile de călărime moldovenească. Cum s-au bulucit prădalnicii spre ei și s-a ridicat în scări acel Hromot, încruntîndu-se și cercînd a vedea de unde vine adevărata primejdie, precum știa el că este obicei în războaiele cu Ștefan-Vodă, a și pornit deodată izbitura de către apa Moldovei și din cîmp, tălăzuind bulucurile lui Hromot spre codru. A fost crîncenă vînătoare. La popas, Hromot a fost adus sub scara calului lui Vodă, și acolo, pe loc, i-a căzut capul: ziua de 6 martie, anul 86.

Dar unde-s ajutoarele cele grabnice, făgăduite de măria sa Cazimir-Craiul? Prea frumos a fost pentru strălucirea sa la Colomeea, unde strălucirea sa a zimbit; și prea amar pentru Ștefan-Vodă; deci s-ar fi cuvenit să se ocrotească interesele și să se înfăptuiască jurămîntul. Să vie oști îndestulătoare; cine să le călăuzească este. Să apuce cetățile, învățînd a birui pe necredincioși; ca și necredincioșii să se deprindă a fi biruiți.

N-au fost decît aceleași înșelări de vorbe.

Zadarnic a înecat măria sa urdia la Catlabuga și a sfărîmat-o la Șcheia. Mîni va ieși alt puhoi de la Cetatea Albă și de la Chilia. Îl va zăgăzui și pe acela; dar pe urmă va ieși altul. Acestea sînt răni fără vindecare ale Moldovei, ca și rana de la piciorul măriei sale. Solom, vraciul de la Crîm, trimes de Mengli-Ghirai, cazar ascuțit la minte și cu barba roșă, îi spunea măriei sale la Suceava mîngîindu-i piciorul bolnav: — Cu această rană ai să mai umbli măria ta prin multe biruințe și va da Dumnezeu să adormi de bătrînețe.

Insă de rănile ei, Țara Moldovei poate pieri.

— Nu te încrede, măria ta, în vorbele domnilor și crailor, zîmbea cu ascuțime Solom cazarul.

— Intr-adevăr, nu mă încred decît în Dumnezeu, suspină Vodă.

— Eu sînt vraci pentru răni, măria ta, urmă cazarul, și sînt și vraci pentru treburile politicești. Deci voi mărturisi că nu îngrijesc numai de piciorul măriei tale, ci și de treburile stăpînului meu Mengli. Îți trimete și stăpînul meu Mengli un sfat, măria ta, care sfat e mai întăi și întăi folositor lui. Să părăsești pe Leah. Iată, ai un cuscru la Moscova. Ai un prietin vechi la Crîm. Aceștia sînt mai buni și te pot sprijini să te întorci la Colomeea pentru altfel de petrecere. Știu eu, măria ta, că și rana aceea te doare ca și fîntînica de la picior; pentru aceea este un leac mai bun. Și acel leac îți va alina atunci și piciorul.

Era în iarna anului 88, la Bobotează, și închinători de pretutindeni veniseră la Suceava, la marea sfințire a apelor. După trudele sfatului și a prînzului cu boierii săi, Domnul se retrăsese cu Solom vraciul la chiliile Doamnei Voichița. Acea strălucită copilă a lui Basarab-Vodă era de cîțiva ani Doamnă în Suceava și dăduse Domnului său un prunc, pe care-l chema Bogdan-Vlad. Pruncul dormea cu dadacele lui

în iatacul din fund. Între acel iatac și camara Doamnei era un inconostas. Îndată ce auzi pașii cunoscuți, măria sa Voichița porunci fetelor și fecioarelor sale să se retragă. Își întîmpină soțul cu zîmbet plin de dulceață și cu desmierdări copilărești, căci ea nu era decît un prunc sub cărunteța lui sumbră.

Cazarul îi privea cu luare-aminte, fără să pară, pe cînd cerceta la oglinda de Veneția irurile și pomezile Doamnei.

«Acestea sînt nimicuri, cugeta el, și cu toate acestea măria sa Doamna e încredințată că ele îi dau frumusețea.»

Voichița-Doamna cuprinse pe soțul său cu amîndouă mînuțele de după grumaz. Vraciul trecu pe subt iconostas, ca să vadă somnul pruncului.

— O, Domnul meu, zise Voichița, de ce te văd iarăși întristat? Nu ești tot același Domn tare și același barbat iubit?

Vodă clătină fruntea în tăcere.

Nu mai era nici mare nici tare; căci nu mai era tînăr, și visul cel de demult nu și-l izbîndise.

— Stăpîne, urmă Doamna, eu am ascultat odată vorbe potrivite de la un om înțelept, care socotea că a venit, însfîrșit, vremea să cugeți și la măria ta și să te odihnești. Căci de atîția ani stai în zdruncin și războaie. Măriei tale ai folosit prea puțin; iar craii și domnii creștini te-au părăsit în nevoie.

— Cine e acel înțelept, Doamnă? zîmbi Vodă. Mi se pare că e un oarecare vraci de la Crîm.

— Nu e Solom, măria ta, se grăbi să mărturisească Doamna, fără a roși, căci avea fard. Bune par a fi jertfele, măria ta, mai ales cînd le fac alții.

— Așa este, urmă a zîmbi Vodă. Cumplit e cînd rodul străduinții e amar. Știu, întru toate răbdător

și pînă la sfîrșit jertfă nu a putut fi decît Împăratul vieții și al morții Hristos; nu trebuie să păcătuim prin semeția de a ne asemui sfinției sale.

Doamna suspină.

— Într-adevăr, măria ta, la asta m-am gîndit eu demult, pe cînd nu eram decît o copilă. În acel an cînd ai sfărîmat oștile lui Soliman-Hadîmbul, te așteptă lumea la Suceava, cu prea sfințitul Teoctist, ca să-ți dea slavă ca unui biruitor de limbi păgîne. Te așteptam și eu, care nu te văzusem de mult; și mă bucuram că vei sosi. Dar abia ai numărat steagurile și dobînzile de la Podul Înalt și te-ai suit iar în șa, ca să te pogori în Țara-de-Jos, la Dunărea; și cum ai ajuns în Țara-de-Jos ți-au sosit călăreți de la Orhei vestind că au dat năvală din pustie acei cazaci de pradă cu Nalivaico, Lobodă și Jura. Te-ai întors asupra lor și i-ai prăpăstuit în Nistru. I-ai prins pe unii și i-ai judecat cu sabia. Ai chemat norodul și la alte rînduieli, întîrziind, încît nu te-am putut vedea decît spre primavară. De atuncea am dorit eu liniște și ocrotire măriei tale; însă măria ta nu te uitai la mine. Dacă n-aș fi cutezat încă de atunci, poate ai fi trecut măria ta prin viață fără dragostea mea. S-ar cuveni deci popas și tihnă celui care niciodată nu le-a avut. Precît înțeleg, Împărăția de la Țarigrad ar fi prea mulțămită să așeze pace la Moldova.

Astfel, pe lîngă îndoieli și mîhniri, a lucrat și Doamna Voichița, cu vicleană dragoste, să-l dea pe Ștefan-Vodă în mîna filistenilor. Într-adevăr soliile au fost fericite și tocmeala bună; Țara s-a bucurat și i-a adus laudă lui Vodă pentru liniște; dar coconul Săndrel, care cîrmuia de la Bacău spre secui și munteni, a fost sortit să fie zălogul păcii și a pornit la Țarigrad, despărțindu-se cu jale de părintele său,

însă nu cu prea multă de Tîrgul Bacăului, deoarece trecea spre desmierdările scaunului lumii.

Vîrsta și dezamăgirile păreau însfîrșit a aduce o cumpănă zbuciumelor lui Ștefan-Vodă ; însă pentru omul din taina lăuntrului său aceasta era durerea cea mai ascuțită.

CAPITOLUL IX

Despre fîntîna răscumpărării și începutul războiului cu Olbriht-Crai ; despre bătălia de la Cozmin și praznicul oștilor de la Hîrlău.

I

Era un popas la marginea pustiei, într-un loc unde stătuse cîndva un schit de ceamur. Acel popas cuprinde cămări pentru călători străini, precum și odaie pentru dobitoace și slujitori, și mai ales o fîntînă vestită cu apă adusă de la un deal, cu meșteșug de oale. Turcii din cetăți ziceau locului aceluia Bogdan-Punar, iar moldovenii Fîntîna-lui-Vodă. Toate se țineau aici cu cheltuiala măriei sale Ștefan. Se aflau și cai de schimb ; și răzășii din ținuturile de margine veneau să facă strajă cu rîndul. Erau cîte opt și, cu un hotnog al lor, nouă. După cîte spuneau unii din acești străjeri, care n-aveau altă treabă decît să privegheze și să povestească, măria sa ar fi dorit să zidească acolo o sfîntă chinovie, mitoc al Putnei și al Zografului de la Aton ; însă, după ce au intrat cîrmuitori negri în Cetatea Albă și s-a alcătuit o pace între Baiazid-Sultan și măria sa Ștefan-Vodă, nu s-a mai urmat lucrarea după gîndul cel dintăi. Zice că să fi avut măria sa un vis, în care i s-ar fi arătat acel izvor al răscumpărării.

In iarna anului 93, înspre sfintele sărbători, erau acolo, la o hodină de sară, soli de la Crim și neguță-

tori de la Liov. Stăteau în sfat cu negustătorii armeni de la Suceava, care știau pe degete toate ale Domniei. Hotnogul străjerilor era și el de față, cerînd de la suceveni tălmăcirile vorbelor.

— Acești crîmleni, dădeau lămurire armenii, se duc la măria sa cu cărți și cu daruri. Au cu ei postavuri de cel puțin șaizeci de galbini. Trebuie numaidecît să ajungă în ziua de 26 dechemvrie la Suceava, ca să poată intra de Sfîntul-Ștefan, a doua zi, la măria sa. Vor să-l firitisească și să-i închine postavul. Iar de cărți nu spun nimic; dar noi știm ce este. Fiind acum o liniște de lume și pace între Crai și Turc, Ghirai vrea să mai scornească ceva dobîndă pentru tatarii lui. Și-l întreabă pe măria sa cînd poftește să intre în Lehia, ca să-l sprijine și el cu ceambulurile sale.

Dumnealui răzășului Toader Bora de la ținutul Bîrladului nu-i era neplăcută treaba asta. Fusese cu Vodă în Pocuția cu trei ani în urmă și găsise acolo bun folos. Nu se știe de ce și cum, după bună prietinie, atita vreme, cu Țara Leșască, dintrodată a început să se zbîrlească asupra Crăiei măria sa Ștefan-Vodă.

— Prea cinstite boierule, i-a răspuns starostele sucevenilor, domnia ta știi, însă vrei să ne ispitești, ca să vezi dacă știm și noi.

— Poate știu, s-a semețit răzășul, strîmbînd dintr-o mustață. Dar domniile voastre ce spuneți?

— Noi ce putem spune? Noi nu putem spune decît că măria sa are dreptate. Căci măria sa are sinet vechi de la Alexandru-Vodă Bătrînul. Acel sinet de trei mii de galbini stă în vistieria țării și nu l-a mai plătit Crăia nici în ziua de azi. Apoi noi am socotit, zice măria sa, că vom sta cu toți într-o unire pentru folosul țărilor noastre; am socotit că vom avea sprijin de oaste cînd am fost în crîșcarea durerii; dar dacă fiecare nu-și vede decît ale sale, atunci să-mi văd și eu de ale mele. Deci a pășit în Pocuția, a însemnat hotar nou și a pus pîrcalabi.

— Iar noi am luat bună dobîndă, observă răzășul, strîmbîndu-și mustața. Domniile voastre, cinstiți negustători, credeți că acel sinet vechi, de la Alexandru-Vodă, mai este?

— Noi credem că mai este.

— Se poate; însă eu am să vă spun domniilor voastre că nu este sinet mai bun decît sabia măriei sale.

— Asta numaidecît, se grăbiră negustătorii a încuviința.

Solii tatari își isprăviseră cina și ascultau fără să înțeleagă. Erau doi: unul bătrîn, cu un fuior cărunt de barbă, în care se vedeau buze groase, negre, crăpate de vîntul lui dechemvrie; altul tînăr și sprinten, cu obrazul aproape balan, lucru prea rar la seminția lui. Acesta era Ahmet-Mîrza, care, în trei ani, fusese de șase ori cu ceambulul la Lehia. Bătrînul era Livan Cadîr, omul tainei celei mai dinlăuntru a lui Ghirai.

— Ce spune căpitanul de străji? întrebă Ahmed pe negustători.

Starostele le lămuri, închinîndu-se cuviincios, afacerea cu sinetul.

Bătrînul Cadîr găsi de cuviință să rîdă. Între buzele lui răsfrînte i se văzură numai trei dinți lungi, doi jos și unul sus.

— Este o altă datorie, zise el. Aceea n-o pot plăti leșii nici cu Pocuția. Întreabă-l pe căpitanul de străji dacă a fost cu măria sa Ștefan la Cotomeea. A fost?

— El răspunde că n-a fost.

— Dacă n-a fost, știe cel puțin ce s-a întîmplat acolo ?

— Zice că boierii moldoveni și leși ar fi mîncat și ar fi băut bine.

— Va fi fost și asta, dar a mai fost un lucru pe care nici măria sa Vodă Ștefan nu-l spune nimănui ; însă îl scrie cu fier. Așa că nu s-a isprăvit ; și căpitanul acesta de străji, dacă are plăcere, are să se mai ducă în Țara Leșască.

Tălmăcindu-i-se vorbele, dumnealui Toader Bora căzu pe gînduri. Ce putea să fie ? Numai Dumnezeu știe ce este ; noi răzășii n-avem a ne bate capul cu treburile Domniei. De știut trebuie să arătăm că știm toate cîte se întîmplă pe lume, dar, dacă este o gîcitoare tainică precum e asta, mai bine tăcem și zîmbim ca și cum am cunoaște-o. Poate măria sa Craiul să-l fi suduit pe Ștefan-Vodă ? Poate fi și asta ; c-apoi, după aceea n-a trecut multă vreme și Vodă a și întocmit pace cu Baiazid-Sultan. Dar tot nu-mi vine a crede să fi fost una ca asta ; pentru că împărații și craii sînt altfel de oameni decît noi, și nu-și îmbălorează gura cu spurcăciuni de cuvinte.

— Cum a fost, bine a fost, se întoarse el înspre negustători. Dintr-acea supărare, a ieșit pacea Țării Moldovei din partea de unde veneau lupii. Iată, acuma stînile noastre sălășluiesc fără grijă pînă în bălți ; și nu îndrăznește un turc să răpească o oaie, căci numaidecît îi cade capul. S-a alcătuit asemenea pace și tihnă, încît dăm laudă lui Dumnezeu în fiecare zi pentru gîndul cel bun al măriei sale. Pînile noastre nu mai sînt primejduite în gropile unde le așezăm ; vi-

tele buicesc în poieni și imașuri. Avem cei șapte ani grași, despre care scrie la carte. Vodă umblă în toate părțile, împărțind dreptățile și uricele. Se văd și oameni de rînd intrînd în boierii pentru fapte de vrednicie. Meșteri iscusiți au clădit curți nouă la Vaslui, Iași și Hîrlău ; alții isprăvesc în toate părțile bisericile măriei sale ; și călugării și preoții au de la măria sa multă milă. Deci toate fiind bune la noi, se cuvine să fim și noi lupi la alții. Zice tatarul cel bătrîn că hanul ar fi făcînd iarăși gătire de oaste ?

— Asta nu poate mărturisi, zîmbi negustătorul sucevean ; dar soliile domnilor și crailor, în vreme de pace, au anumit înțeles ; căci slujba domnilor și crailor pe lumea asta nu poate fi alta decît războiul. Ce poftești domnia ta să-i mai întreb ?

— Întreabă-l pe mîrzacul cel tînăr, dacă au hălăduit bine la Lehia în vremea îngropăciunii lui Cazimir-Crai. S-au dus în acea vreme ceambulurile de la Crîm să prade, pe cînd toate oștile Crăiei și toți boierii leși erau la Cracău.

— Nu putem întreba asta ; dar se vede că le-a mers bine.

— Dar după îngropăciune, cînd a strigat Olbriht-Crai armiile, cum le-a mers ?

Negustorii începură a rîde. Într-adevăr, viteaz și semeț crai ca Olbriht n-a avut de mult Lehia. Ce dezbin a dat măria sa Olbriht-Crai tatarilor, se știe. Cu toate acestea tatarii și-au încărcat căruțele și s-au dus. Tatarii nu bat război ; tatarii se duc în pradă : asta e legea lor.

— Au dreptate ; unealta lor e sabia. Și spuneți domniile voastre că la primăvară avem să ieșim la Lehia, noi dintr-o parte și ei din alta ?

— De asemenea război, cinstite boierule, nu știm. Mai bine Dumnezeu să ne ferească.

— Atuncea de ce se duc solii la Suceava ?

Negustătorii armeni suspinară cu amărăciune. Se temeau, într-adevăr, și ei, de război. Ei, care aflau și cumpăneau toate, cunoșteau că Ștefan-Vodă își întemeiase stăpînirea Pocuției nu numai pe pacea cu Sultanul, ci și pe un legămînt cu Ghirai-Han și cu cnejii ruși din miazănoapte, care stăteau în coasta cealaltă a Crăiei. Dar mai cunoșteau și altele : că Olbriht-Crai cel tînăr a strigat în seim pieirea tuturor dușmanilor Lehiei ; deci, a zis măria sa, cine a îndrăznit a lua o Pocuție, va da două îndărăt. Iar tatarii, care au deprins calea Lehiei, au să cunoască drum fără întoarcere. În ce privește Pocuția și Moldova, măria sa Olbriht s-a adunat în sfat cu fratele mărei sale, Vladislav-Crai de la Țara Ungurească, și ce s-a spus în acel prea tainic sfat, nimeni nu arată, însă oarecare lume știe. Ah ! ah ! cu greu își cîștigă negustătorul banul său de aur, între atîtea războaie pe care le pregătesc și le bat domnii lumii !

A doua zi, solii și negustătorii au purces pe cale, cu dumnealui răzășul Bora, care-și isprăvise sorocul. Era o iarnă îmbielșugată și tare. Podurile de ghiață peste rîpi erau ca de cremene albă. Pretutindeni erau valuri și troiene, sub soarele palid. Satele fumegau pe costișe. Săniile cu călătorii fugeau pe zarea dealurilor, sunînd din clopote. La Bîrlad găsiră un agă de la sangiacul Silistrei, Malcoci, care se ducea și el cu plocoane la Suceava de Sfîntul-Ștefan ; așa că săniile de la Liman se împreunară cu cele ale lui Mahmud-Aga și ale slujitorilor lui și grăbiră spre șleahul cel mare al Domniei.

II

Atît în iarna aceea cît și în vara următoare, soli și negustători au trecut pe la scaunul Sucevei. Au sosit și cărți tainice fie de la turci și tatari, fie de la brașoveni, fie de la oameni năimiți din Lehia. Și oameni și scrisori îndreptățeau pe Ștefan-Vodă să cugete cu o nouă mîhnire la treburile domnilor și crailor. Măria sa își căuta acuma în liniște de gospodăria țării, priveghind pretutindeni cu mare hărnicie. Nu uita nici de sufletul său : din înfrîngere și umilință înălța aceeași slavă lui Hristos Dumnezeu, închinîndu-i în toate unghiurile Moldovei lăcașuri de piatră. La sărbătoarea de la 24 iunie, au năvălit la moaștele sfîntului Ion-cel-Nou atîtea noroade, unele în căruțe cu coviltire, altele călări, altele pe jos, cu atîtea daruri, încît inima măriei sale creștea ca o pîine de mulțămire pentru clericii săi și pentru ctitoria domnească din Suceava. Dar veștile îi arătau de la vecini gînd rău și pismă. Vreme de treizeci și mai bine de ani măria sa se străduise să îngemăneze puterile crailor și domnilor pentru sfînta cruce, iar craii și domnii se dovediseră leneși și-l lăsaseră singur în nevoie și zdrobire. Iar acum, deodată, acei crai și domni se deșteptau nu împotriva Păgînului, ci împotriva măriei sale, frate creștin. Deci pentru faptele și mucenicia sa, aceasta îi era plata ! Solii biruiților de la Podul Înalt veneau la curtea sa cu daruri, de ziua Sfîntului-Ștefan, spunîndu-i vorbe bune și cunoscînd în măria sa o putere ; iar craii megieși alcătuiesc sfaturi ascunse ca să-l stingă de pe fața pămîntului.

Drept este, cugeta măria sa Ștefan, că niciodată nu s-a văzut trăsnet căzînd din senin. Durerea ani-

lor care nu de mult au trecut și umilința de la Colomeea păreau a-i da măriei sale un drept să-și alcătuiască prietinii în altă parte și să deștepte dușmănii împotriva leșilor. Asemenea politicești treburi sînt îndeletnicirea de frunte a stăpînitorilor de noroade; prin urmare și măria sa Ștefan își îngăduia să facă pentru Țara Moldovei ceea ce își îngăduiau alți domni pentru țările lor. Ridicînd pe Ivan Vasilievici mare cneaz și pe Ghirai de la Crîm în hotarul leșilor, Ștefan-Vodă socotea să-și întărească liniștea și dinspre Lehia, după ce se hotărîse însfîrșit să așeze pace la Dunăre. Cu Crăia ungurească deasemeni își alcătuise pace, și cu voievozii de la Ardeal avea prietinie. Prin urmare nu-i mai rămînea decît să-și plătească, cu oarecare puțintică dobîndă, o rană a semeției sale. Ca ucenic al Domnului Hristos, ar fi putut trece peste asta; însă, la banchetul cel mare al Sfîntului-Ștefan, măria sa dăduse sfetnicilor săi încredințare, zîmbind subțire, cum îi era obiceiul, că nu poftește să uite petrecerea de la Colomeea. Dacă ar fi un monah, ar întoarce și celălalt obraz; însă măria sa, din mila lui Dumnezeu, e Domn și stăpîn; așa încît nu binevoiește să uite; iar pentru păcatul ce săvîrșește, se vor ruga călugării în mănăstiri și preoții în biserici. Deci de aceea, după ce a alcătuit craiului leah dușmănii, a căutat vreme prielnică și pricină și a trecut cu oștile în Pocuția, mutînd înspre miazănoapte bourii hotarului. Aceasta va fi fiind pricina zavistiei lui Olbriht-Crai; totuși nu este numai asta. Oricît de vinovat ar fi măria sa Ștefan-Vodă față de craiul leșesc, nu se cuvine a trece cu vederea atîtea foloase din trecut, atîta zdruncin și jertfă de război, ca să petreacă odinioară în tihnă Lehia. Cînd

uită împărăția turcilor atîtea înfrîngeri de la cel mai aprig dușman, oare nu poate ierta Olbriht-Crai unui bătrîn prietin al părintelui său? Chiar dacă a mers prea departe, rupînd pămînt din Pocuția în folosul domniei Moldovei — pot sta la tocmeală judecători frățești, cumpănind îndreptățirile și sineturile despre care-i vorba.

Nu este numai asta. Olbriht pare un crai neliniștit și măreț. Încă de pe cînd era sub mîna părintelui său a ieșit la război împotriva nohailor, urmărindu-i în pustie cu sabia. La moartea lui Cazimir bătrînul, s-a ridicat chiar asupra voinții părintești, cerînd el tronul împotriva fratelui său. Așa că fratele său Vladislav a rămas la Țara Ungurească, iar măria sa Olbriht s-a așezat cu putere și cu semeție în locul bătrînului. Acuma gîndul lui mergea mai departe. Mai erau doi frați: unul stăpînea la Litvania: Alexandru. Al patrulea, Sigismund, avea și el nevoie de moșie. I se va da Țara Moldovei. Și peste toți mai mare și mai tare va ședea Olbriht.

Toate le înțelesese Ștefan-Vodă. Deci nedreptatea nouă îi sporea un drept mai vechi. C-o minie rece și cumpănită își mai socotea o dobîndă, pentru viitorime. În socoteala acestei dobînzi, aștepta căderea frunzelor, ca să-și desfășure iar călărimea în Pocuția și-n hotarul Craiului. În vremea asta avea grijă să trimeată solii ascuțite la boierii unguri, ca să le aducă la știință pofta lui Olbriht-Crai de a supune la coroana Lehiei Țara Moldovei. Însă boierii cei vechi unguri știau că voievozii Moldovei se trag de sub coroana Ungariei. Deci bănuiau pe craiul lor Vladislav că umblă mai mult în interesele leșești și ale familiei lui decît în interesele Țării Ungurești. Deasemenea se mișcau și prietinii lui Ștefan-Vodă din

Lehia. Căci erau în această țară destui domni mari și castelani viteji care-și aduceau aminte de faptele Voievodului din Moldova pentru legea creștinească.

— Chiar dacă a greșit acum, strigau unii, să-l chemăm la o împăcare în numele lui Crist; și noi sîntem încredințați că va veni. Căci sub Craiul cel bătrîn, palatinul Moldovei a fost cel mai bun prietin al nostru.

— Nu se cuvine să săvîrșim asemenea faptă! a cuvîntat în seim domnia sa Miecislav Dombrovschi, prietin al Voievodului. Cum putem noi, fără rușine, lovi într-un luptător al credinței? Vă fac băgători de samă, o prea iluștri nobili ai Lehiei, că tînărul nostru Crai poftește să iasă de sub rînduiala cea veche și bună. După rînduiala cea bună, noi nobilii sîntem stăpîni în această republică a părinților noștri. Măria sa Craiul poftește să ne înlăture și să puie în loc voia sa. Acum abia văd greșala ce am săvîrșit, lăsînd prințului Olbriht dascăl pe un venetic de la Italia. Acest Philippo Buonacorsi, care-și zice Calimah, a învățat bune lucruri pe stăpînul său, cum se vede. Acest așa-zis Calimah este sfetnicul cel mai de taină al măriei sale Craiului. Acest Calimah îl învață să ne stingă pe noi nobilii. Tot el i-a virit în cap măriei sale planul să stirpească Domnia Moldovei.

S-a înfățișat la Olbriht-Crai din partea boierilor Lehiei însuși prea sfințitul episcop Creslav al Vladislaviei și i-a dat sfat cu priință, să lase războaiele care nu pot fi folositoare Republicii; iar mai ales să părăsească un anumit gînd, care-i poate aduce primejdie. Toți bătrînii nobili din Lehia își aduc aminte de oștile cele mari ale lui Mahomet-Sultan, care au intrat în Moldova; și știm cum au ieșit.

Craiul s-a înălțat dîrz, întru toată măreția lui.

— Sfințite părinte, a vorbit măria sa cu stăpînire; nu doresc să dau nici o socoteală nimănui pentru faptele mele. Dumnezeu mă va călăuzi; vitejia brațului meu va săvîrși. Sfinția ta întoarce-te la preoții sfinției tale; lasă Craiului grija războaielor. Dacă aș bănui că haina îmi cunoaște gîndul cel tainic aș arunca-o pe foc. Cei care aud, să înțeleagă, cît timp nu s-a deslănțuit încă minia regească.

Sfatul ascuns de la Leutschau între cei doi frați regi nu mai era o taină nici pentru dregătorii Lehiei, nici pentru Ștefan-Vodă. De aceea Voievodul își alcătuia cu cea mai mare luare-aminte pregătirile. Olbriht-Crai ținea însă să încredințeze diplomațiile că finețea lor cuprinde în ea însăși slăbăciunea înțelegerii. Cum pot fi turcii înșelați și făcuți să creadă că oștile polone, care se țes și se adună, nu vor cobori la cetățile de la Marea Neagră? Palatinul Ștefan, care a fost un atlet al lui Hristos, cum s-a exprimat arhipăstorul Romei, cum își poate închipui că un crai creștin ar putea porni un război împotriva unui prinț creștin și vechi prietin? De fapt, războiul se ridică împotriva osmanliilor, pe cînd ei nu știu nimica și dormitează la Stambul pe tratatele de pace.

— Era odată o vulpe, zîmbea Craiul către sfetnicul și dascălul său Philippo Buonacorsi, pe cînd erau singuri și alcătuiau planul campaniei la Moldova; era odată o vulpe bătrînă, care se ferea cu dibăcie de căpcănile vînătorilor vechi. Căci știa unde sînt puse aceste căpcăni și cine le pune. Pe cînd ea pîndește și cercetează după obicei, vînătorul cel nou îi iese în preajmă și o străpunge dintr-o singură lovitură de suliță.

III

Vinătorul deci și-a desăvîrșit pregătirile în vara acelui an 96. Trimeșii tainici ai lui Olbriht-Crai se țeseau spre Buda. În acest timp, în luna lui iulie, de la Bogdan-Serai din Țarigrad pornea o solie de jale, alcătuită din slujitori bătrîni ai lui Alexăndrel-Voievod. Măria sa Alexăndrel-Voievod răposase, între puținii săi credincioși, pe acel țărm străin, sfîrșit de o suferință care-l rodea de cîtva timp și căreia nici un vraci grec ori italian nu-i găsise pricina. Slujitori împărătești însoțeau pe moldoveni aducînd carte de la Poarta marelui vizir, în care se cuprindeau și cuvinte de mîngîiere ale măritului Sultan. Veneau totodată și cuvioși monahi de la prea sfînta patriarhie, cu binecuvîntare de la slăvitul stăpîn al ortodoxiei. Toți au ajuns cu această veste de mîhnire la Suceava, iar dregătorul marelui vizir a adaos știință că văduva măriei sale Alexăndrel-Vodă rămîne cu coconul domnesc al răposatului la Bogdan-Serai. Iar măria sa Ștefan-Vodă să se mîngîie, căci așa a fost voința lui Dumnezeu ; și măria sa să binevoiască a primi să rămîie la Țarigrad, subt ocrotirea Porții, în locul prințului răposat, prințișorul său, coconul Ștefan.

Vodă s-a dus la Putna, să petreacă singur trei zile de umilință, avînd cu sine puțini curteni. A stat într-o chilie săracă postind și a ascultat toate slujbele de zi și de noapte ale cuvioșilor monahi și pomenirile morților săi, între care se adăogea și fiul său prea iubit. De la acea întristare, măria sa Ștefan s-a întors la Suceava și a așteptat să-i vie solii vestiți de la Crai-Olbriht. Solii se închinau și arătau cîtă părere de rău simte în inima sa craiul lor. Atunci unii sfetnici bătrîni au băgat de samă un zîmbet ușor pe

obrazul Domnului. Și ei cunoșteau, ca și Vodă, că mișcarea de oști a leșilor nu poate să mai întîrzie. Acum cînd Vodă e lovit în suflet, se cuvine să fie copleșit de război. Slăbit fiind, va fi zdrobit mai ușor.

La începutul lunii septemvrie a anului nou 97, oștile Craiului începură a se urni din taberele lor. Se aștepta cu mare pohfală și ospețe sosirea strălucirii sale Olbriht. La șleahurile crăiești din Galiția și la drumurile moldovenești din Țara-de-Sus, la hanuri, negustătorii și gospodarii vorbeau slobod despre războiul de la Moldova. Însă dregătorii regești urmau a striga norod în leafă pentru război împotriva păgînilor.

La Colomeea, unde se statornici în popasul cel dintăi curtea Craiului, se înfățișară, cu stemele Moldovei și călăreți, doi boieri mari ai lui Ștefan-Vodă, dumnealui logofătul Tăutu și vistiernicul Isac. Cerură intrare la strălucirea sa Olbriht și păsiră înaintea jilțului regesc, între curtenii, sfetnicii și căpitanii Lehiei.

— Prea luminate și prea puternice Crai, s-a închinat dumnealui logofătul Tăutu, îngăduie supușilor măriei tale să aducă plecată salutare de la domnul lor Ștefan-Voievod. Măria sa Ștefan-Vodă a înțeles din soliile strălucirii tale că, însfîrșit Domnul Dumnezeu s-a milostivit pentru binele creștinilor, sporind înțelepciunea mai-marilor lumii. Domnul nostru Ștefan-Vodă a înțeles de la aceste solii că luminarea ta vrei să bați război la cetățile Mării, ca să le cîștigi iarăși pentru drept credincioși. Foarte mulțămește Domnul nostru strălucirii tale și trimete prin noi cuvenite daruri : treizeci și trei de jderi și șapte lupi. Și roagă Domnul nostru pe strălucirea ta să binevoiască a nu trece hotarul la Moldova, ca să nu strice oștile stră-

lucirii tale țara. Ci să poruncească luminarea ta oștilor să coboare către Liman prin stînga Nistrului, prin Podolia și Rusia-Roșă.

— Foarte mulțămesc palatinului Moldovei, prietinului nostru, pentru daruri și pentru sfat, s-a ridicat Olbriht-Crai cu măreție, și vă rog să-i răspundeți prietinului și supusului nostru Domnul Ștefan că vom face așa cum ne va călăuzi Dumnezeu și buna noastră voință.

Boierii au stat față la banchetul crăiesc, apoi s-au retras. Au adus la Suceava vorbele și mai cu samă au arătat Domnului lor ce-au înțeles și ce-au văzut. Vodă le-a mulțămit și a urmat a sta în gîndurile și hotărîrile lui. Sfetnicii de oști aveau poruncă să adune scutelnicii și răzășimea în preajma Cetății Nouă, la Roman. Oștile în leafă deasemeni aveau orînduieli poruncite, pe care le cunoșteau căpitanii de taină ai măriei sale.

Oștile leșești s-au mișcat de-a dreptul asupra hotarului Moldovei și meșterii crăiești au prins a lucra la alcătuirea podurilor umblătoare peste Nistru. In aceeași zi au trecut apa, cu aceleași steme domnești, aceiași boieri, dumnealor Tăutu și Isac. S-au rugat să binevoiască strălucirea sa Craiul a-i primi.

Au fost primiți.

— Cînd ați sosit aici? s-a ridicat asupra lor, măreț, Riga.

— Așteptam pe luminarea ta să vii, a răspuns cu viclenie logofătul.

Amîndoi boierii își mîngîiau cu liniște bărbile. Ținînd cu stînga toiegele și avînd mîna dreaptă pe piept, se închinau smeriți.

— Am venit, răspunse Craiul. Trebuie să trec la datoria mea.

— Îndrăznim a aminti strălucirii tale, a grăit cu blîndețâ Tăutu, că Domnul nostru Ștefan-Vodă a rugat prea mult pe strălucirea ta să rînduiești armiilor altă cale, ca să nu strice Țara Moldovei.

— Cum? tresări Craiul; cutează cineva să poruncească drum oștirilor mele?

— Prea slăvite Crai, mi-i poruncă; e rugăminte.

— Se poate; însă nouă ne place să trecem pe aici.

— Îndrăznim a întoarce cuvînt strălucirii tale, că țara noastră are stăpînul ei. Domnul nostru e gata să stea în război alături cu luminarea ta împotriva dușmanilor creștinătății și mulțămește luminăției tale pentru ajutorul pe care binevoiește luminăția ta să-l dea pentru dobîndirea cetăților pierdute, însă nu îngăduie să se facă altfel decît a arătat prin rugămintea sa.

— Aha! s-a încrețit la obraz Crai Olbriht; vulpea socoate că poate trimete lătrături de amenințare! Ce spui, stimate prietine și bun sfetnic al nostru, domnule Philippo? Ce spuneți voi, nobili dregători ai coroanei Lehiei? Socot că n-aveți a spune altceva decît voi spune eu. Iar eu voi porunci ca acești mișei, care aduc cu ei asemenea cuvinte îndrăznețe, să fie puși în lanțuri și să fie călăuziți la Liov, în anumite chilii de sub turnul cel mai adînc al castelului nostru. Stemele vulpei să fie sfărîmate; călăreții care au venit cu acești sclavi să fie dezarmați și trimeși să lucreze cu salahorii.

Mînia Regelui nu s-a potolit ziua aceea întreagă. A zîmbit abia a doua zi, cînd a ieșit să privească trecerea oștilor.

— Sire, a îndrăznit domnul Bohumil Rojanschi, mareșal vechi din războaiele cu cavalerii cruciați; porunca se îndeplinește, însă îndrăznesc a atrage

luarea-aminte a măriei tale că mai este timp să facem altfel.

— Se va face cum poruncesc, răspunse cu privirea încruntată Regele. Aș dori să știu pentru care pricini se alcătuiesc în jurul meu atîtea împotriviri? Îndrăznesc nobilii să ocrotească pe un dușman al Republicii?

— E un vechi prietin, maiestate.

— E un dușman viclean, domnule mareșal.

— Dacă devine dușman, sire, atunci nu e numai viclean, ci și foarte primejdios.

— Știu, știu; mi s-a mai spus; se pare că această acțiune nu e tocmai populară. Clericii găsesc motive în cărți, domnii nobili în generozitatea și sentimentalismul domniilor lor. Ei bine, aflați că Regele știe mai bine decît oricine ce are de făcut pentru interesul coroanei.

Astfel toată sila lui Olbriht-Crai a trecut Nistrul pe la Mihălceni.

Era un moment foarte potrivit. Voievodul se afla la mănăstirea Putnei, la slujba parastasului de patruzeci de zile a răposatului Alexăndrel-Vodă. Pe cînd slujitorii crăiești puneau pe solii moldoveni în obezi, călărețiide legătură de pe malul de dincoace nu întîrziară să repeadă vestea; așa încît poruncile au și fulgerat de la Putna la căpitani și dregători pe unde se aflau, rînduind desăvîrșit înțelegerea de mai înainte pusă la cale.

Coloanele de călărime ușoară ale lui Olbriht-Crai au împins înăuntru străjile domnești de la margine; altele au încercat a pipăi pentru pradă satele mai depărtate, însă au intrat în săgeți și suliți și s-au grăbit a se alătura la grosul oștii. Totuși căile spre Suceava au fost străbătute nu cu prea mare greutate,

ceea ce i s-a părut de bun augur maiestății sale. Mai mult decît atît: palatinul Moldovei, după cît se aflase din limbile prinse, ieșise din cetate, retrăgîndu-se în valea Siretului. Fără întîrziere, Craiul a lepădat poruncă să se înșire tunurile în preajma scaunului Țării și să se alcătuiască taberele de asediu, ca să se bată cu strășnicie și să se cuprindă cu repeziciune cetatea.

După puține zile s-a băgat de samă că nu e lucru tocmai ușor.

Craiul făcuse un salt în gol pînă la Suceava. Cum se opri, călărimile sale de recunoaștere îi aduseră veste că sînt împresurați — o, nu de oști! oștile moldovenești nu cutează să atace — sînt împresurați de o zonă pustie, în care orice aprovizionare e cu neputință de făcut. Satele s-au ridicat în bejenie cu toate ale lor — vite și merinde. Era un lucru ciudat: Olbriht-Crai socotea că a păsit pe neașteptate hotarul. Mai neașteptat era ceea ce găsea maiestatea sa. Războiul acelor vremuri nu se făcea cu coloane de aprovizionare: hrana trebuiau s-o ridice raiterii de pe noroade. Așa încît nu trecură două săptămîni de la împresurare și oștenii din grupele de asediu începură a-și vedea caii pierind și prinseră a pîrpili piei și ciolane pe jaratic în lipsă de altceva. Ostașii din cetatea Sucevei, pe de altă parte, păreau a nu cunoaște altă poruncă decît cea a Voievodului lor. Rînjeau de pe ziduri către crainicii slăvitului Crai, care le porunceau în fiecare zi să se plece luminăției sale. Nu erau numai oșteni; erau și zidari, în vremea nopții, astupînd cu dibăcie spărturile făcute de bombe în vremea zilei. Erau și buni oșteni; căci după ce zideau noaptea, știau să se bată ziua. Îndrăzneau chiar, uneori, să iasă la amiază cu sabia, bătînd iureșuri

grăbite și retrăgîndu-se; după care se arătau pe ziduri în vederea leșilor, cu dărăburi de pită și halce de slănină. În săptămîna a treia și a patra li se părea împresurătorilor că cei dinlăuntru ies tot mai grași și mai fără de habar la meterezuri și la creste. Era o adevărată nerușinare și ticăloșie, cînd ei stăteau rînjiți cu dinții la stele și-și strînseseră cătărămile de trei laturi de palmă. Unora dintre nobili asemenea război nu li se părea numai absurd, ci și straniu. Nu cumva maiestatea sa i-a adus ca să-i lepede aici în Moldova, după sfatul italianului Buonacorsi? Într-adevăr, cu toate silințile și cu toată vițejia nu-i chip să ajungi, în țara asta blăstămată, la o regiune de hrană. Orice coloană de raiteri trecută în valea Siretului e pierdută fără nici o scăpare. Orice pîlc de slujitori, care năzuiește pe potecile muntelui, nu se mai întoarce îndărăt.

Înșelare și blăstăm a fost această campanie! începeau a mormăi oștenii de rînd. Ce caută maiestatea sa într-asemenea pustie a flămînginii? Cum de nu s-a îndemnat maiestatea sa Craiul să înțeleagă semnele care i s-au arătat chiar dintru început? Le va fi fiind proștilor îngăduit să nu cunoască asemenea semne; însă unui crai nu-i e îngăduit. Chiar dacă luminăția sa nu le-a pătruns, de ce n-a ascultat pe capelanii cei învățați și boierii cei înțelepți, care numaidecît trebuie să fi tălmăcit maiestății sale acele semne?

Cînd să iasă Craiul la oaste, chiar la începutul lunii iulie, cel întîi povodnic al măriei sale s-a înecat într-un pîrău. Era un pîrău de nimica, în care intrau muierile la pescuit porcușori, cu cercala. Și cînd a fost purcesul oștii din Liov, dintrodată s-a stîrnit vîrtej mare de vînt, încît boii care duceau ierbăriile

s-au rupt din juguri și s-au risipit pe toate dealurile boncăluind. S-a mai aflat, nu mult după aceea, și un țăran nebunit de cap care s-a ridicat pe un dîmb asupra oștilor, răcnind și amenințînd: Măi oameni buni, întoarceți-vă, căci vă duceți la pieirea voastră! Iar la sfîrșitul lunii septemvrie a venit un puhoi repede de ploaie de către Putna și din nour s-a descărcat fulgerul, detunînd în cort pe un șleahtic cu doisprezece cai ai săi. S-a întîmplat și unui popă papistaș, pe cînd slujea leturghia în tabără, să scape jos sfînta cuminecătură. S-au arătat și alte semne, pe care oamenii mai înțelepți și mai bătrîni le tîlcuiau, pricepînd că Olbriht-Crai i-a adus pe toți la mare cumpănă și pieire, precum s-a și dovedit nu mult după aceea.

IV

Cel dintîi brumărel pălise pădurile; unghiuri de cocoare pluteau pe sub cer către sud, cu zvon jalnic; în urma lor vînturi de miazănoapte mînaseră spre munții cei mari burniți reci. Era o vreme cînd tot omul cuminte cugetă să se retragă spre bîrlogul său. Numai Crai-Olbriht avea gust de mare război la Moldova. Unii din curtenii cei bătrîni care tăceau îngîndurați în jurul maiestății sale și-i urmau în tăcere alaiurile mărețe în jurul acelor cuburi înfricoșate de piatră ale Sucevei, primiră cu oarecare plăcere vestea că Bartolomeu Dragfi, adică Birtoc-Voievod de Maramureș, a trecut pe la Oituz și s-a așezat în popas la tîrgul Trotușului.

Birtoc-Voievod, cu călărimile și pedeștrii lui în număr destul de mare, venea fără îndoială pentru pace. Dacă e vorba de război între creștini, apoi domnia

sa vine să se așeze între ei pentru pace. Calea sa era îndreptată către miazăzi, la acel război pentru care dăduse zvon craiul Lehiei. Dar către Mare ne mai fiind nimic, Birtoc-Domn se oprise. Asta era rînduiala mai mult a magnaților unguri decît a lui Crai-Vladislav. In nici un chip domnii Țării Ungurești nu puteau primi călcarea Moldovei în folosul Lehiei. Deci pentru aceea în această alcătuire intrase voievodul de la Maramureș, rudă cu Ștefan-Vodă: legătură veche de sînge de pe cei dintăi descălecători.

Voievodul moldovean, care cumpănea toate cîte se săvîrșeau și toate cîte intrau în ascuțimea înțelegerii sale, pofti pe cuscrul său Birtoc-Domn să binevoiască a-l aștepta la Trotuș. Ori dacă Birtoc-Domn poftește să coboare la Bacău, atunci n-are nevoie să-și tulbure taberele, căci îi vin, ca să-i facă cinste și alai, boieri și oșteni ai Moldovei. Astfel ținînd despărțiți la mare depărtare pe prietinii încă îndoielnici de dușmanii fățiși, măria sa Ștefan-Vodă a întîmpinat la Bacău pe Birtoc-Voievod, îmbrățișîndu-l și poftindu-l cu dragoste la cină și la sfat în casele domnești, unde sălășluise cîndva răposatul Alexăndrel-Vodă.

Acolo voievodul maramureșan, înțelegînd mai bine întristarea cuscrului său pentru războiul între frați creștini, a suspinat și a lăcrămat și, îmbrățișînd pe Ștefan-Vodă, a strigat că nu va îngădui nici o clipă să mai urmeze dușmănia, și poftește să treacă spre Suceava ca să găsească pe Olbriht-Crai și să-i spuie ce socot creștinii din lumea asta despre războiul maiestății sale.

— Iubite al nostru prietin și frate, a răspuns Ștefan-Vodă închinînd cupa, oftînd totuși cu fruntea încrețită și cu ochiul neguros; te rog să binevoiești a cunoaște că în această pricină eu nu mă socot cu

nimic vinovat. Dacă înălțimea sa Craiul își va mărturisi greșala, să-și ridice oștile și să se ducă; îndată ce va trece dincolo, putem așeza pace. Dacă înălțimea sa nu-și va mărturisi greșala, eu nu mai aștept decît întoarcerea măriei tale și voi păși înainte. Am așteptat acest amestec prietinesc; dar pe urmă sînt slobod să fac ceea ce cred eu.

— Slăvite frate și Domn, vei avea pace, a dat încredințare Birtoc-Voievod.

— Se poate, a urmat Ștefan-Vodă, și nu mă îndoiesc de bunăvoința măriei tale. Am să te poftesc însă, ca un frate ce-mi ești de pe sîngele nostru vechi, să asculți o tînguire a durerilor mele, de cînd mă aflu stăpîn în această țară, de cînd am luptat împotriva necredincioșilor, de cînd am stat ca un bun prietin cu pieptul meu pentru prietinii mei din Lehia. Tinerețea mea nu mai este; părul meu e alb; rana mea de la picior mă ustură iar; amărăciuni după amărăciuni mă bat ca valurile; și iată în ce ticăloasă stare mă aflu: că am primit veste de la Bali-Beg din Silistra, că înțelege să-mi trimeată sprijin de oaste numaidecît împotriva Craiului. Deci prietinii mă lovesc și dușmanii mă sprijină.

Paharnicul a dres iar vin în cupe și înălțimea sa Birtoc a lăcrămat iar, înțelegînd amărăciunea fratelui său.

— Dacă măria sa Craiul, s-a întors din nou Voievodul, cu sprînceana neguroasă; dacă măria sa Craiul nu înțelege și nu se lasă încredințat, eu îmi spăl mîinile ca Pilat; căci nu voi mai putea stăpîni pe curtenii mei, nici noroadele care au cunoscut sila, jaful și pieirea de la frați creștini. Deci, prin măria ta, să afle Craiul că, dacă se învoiește la liniște, atunci numaidecît trebuie să-și ridice taberele și să

se retragă prin același loc pe unde a venit. Vorba asta te poftesc pe măria ta s-o spui înălțimii sale Craiului de două ori. Nu vreau să mi se strice și prin altă parte țara, căci atunci însamnă alt' război.

Cu aceste prea deslușite vorbe, Birtoc-Domn a trecut la Suceava.

Toamna înaintase; asediul însă stătea pe loc într-un punct mort și în mocirla ploilor. Caii cădeau fără contenire; oamenii cerșeau ca lupii hrană singurătăților; mestecau cu greață rădăcini, scoarță și lut. Intre oștenii pravoslavnici umblau zvonuri cum că au să pălească tatarii în Rusia Roșă; de la cuvioși monahi ortodocși, intrați între ei, aflară că raiterii Craiului au spart sfinte lăcașuri în Moldova, prădînd odoare și nestimate. Intr-adevăr, asupra unui asemenea crai se cuvine să cadă o pedeapsă; iar ei mai bine ar face dacă ar lepăda tot și ar fugi peste Nistru, ca să-și apere muierile și pruncii de spaima nohailor.

Deci Bartolomeu-Voievod a găsit pe luminăția sa Olbriht foarte scîrbit și de mișelia vremii de toamnă, și de foamea care-i împuțina oastea, și de mîhnirea cernită și tăcută a tuturor oștenilor săi și a domnilor celor mari leși. Așa încît măria sa Craiul s-a îndîrjit puțin cînd a ascultat vorbele de pace. S-a ridicat plimbîndu-se amenințător pe dinaintea Voievodului, întru toată măreția sa, și s-a înduplecat să se milostivească asupra acestei țări creștine, părăsind-o.

— Atunci, dacă înălțimea ta binevoiește a ridica taberile, a adăugat Birtoc-Voievod, trebuie să mai arăt care este supusa dorință a palatinului Ștefan.

Olbriht-Crai a zîmbit cu îngăduință ascultînd solia lui Birtoc, apoi a poruncit să se adune sfatul mare-

șalilor și căpitanilor coroanei. Prestigiul regesc trebuia salvat cu orice preț și în același timp împresurarea trebuia numaidecît ridicată. A face drumul îndărăt, printr-o regiune devastată, era cu neputință; deci trebuia să străpungă în Lehia prin altă parte a Moldovei, unde oastea ar putea găsi cît de cît susținere și hrană. Condiția palatinului se primește; însă el însuși va fi bucuros să închidă ochii asupra acestui drum nou de întoarcere, care, de altfel, se va face cu cea mai mare repeziciune.

Insuși Birtoc-Domn a înțeles că altfel nu se poate. Ceva mai tîrziu a priceput că Ștefan-Vodă pricepuse asta înaintea tuturor, luîndu-și măsurile pentru sfîrșitul campaniei Craiului.

În ziua de joi 19 octomvrie au cîntat trîmbițile pentru ridicarea împresurării. Flamura domnească a rămas fîlfîind peste singurătăți, ruini și necurățenii, către care priveau cu nepăsare străjerii de pe platforme, rezemați în suliți. La asfințitul soarelui aceleiași zile, a sunat corn și paznicul cel mai de sus a vestit că s-au arătat spre miazăzi călărețiii măriei sale Ștefan-Vodă.

In același timp, concentric, toate căpiteniile de pedestrime și călărime se mișcau, cuprinzînd în voloc retragerea Craiului Olbriht. Intre boierii săi, Ștefan-Vodă trecu a doua zi dimineața călărind prin preajma cetății, fără a se opri. Căpitanii de cazaci astupau de către munte și de către cîmpie, pe departe, căile la Nistru.

Solii domnești găsiră pe Olbriht-Crai în popas duminică, abătut din drumul legat și jurat față de Birtoc și de solia păcii. Il poftiră să nu se abată. Acesta era cuvîntul lui Ștefan-Vodă. Măria sa Craiul să nu

treacă decît pe unde a intrat în Moldova; deoarece nici ţara, nici măria sa Ştefan-Vodă nu pot suferi alt jaf.

Măria sa Craiul era înegurat de supărare şi a respins solia. Negreşit oastea nu mai putea fi răsucită în altă parte. Suferise destul de lipsuri. Ce poruncă şi ce străşnicie o puteau întoarce printre cenuşele pojarurilor de la începutul lui septemvrie? Deci porunca regească hotăra să se grăbească mersul oştilor în aceeaşi direcţie. Luni porniră. Joi după amiază în 26 octomvrie, coloanele se angajară în codrul Cozminului.

Bătălia, de mai înainte prevăzută în toate desfăşurările ei, a început în acel ceas.

A trece un codru, care acopere dealuri, văi şi prăpăstii, bungeturi şi tăuri, sălaş de la începutul lumii al sălbătăciunilor şi al umbrei, e o lucrare dintre cele mai anevoioase pentru o oaste în putere. Cînd acea oaste e vlăguită de lipsuri şi trude, cînd asupra ei nu mai lucrează legea disciplinei, operaţia cuprinde în ea primejdii înfricoşate. Era un codru vechi şi tare, bine cunoscut de localnici şi luat de ei în stăpînire ca pentru marile vînători domneşti. In toate potecile, în toate ţiitorile, în toate ripile, în toate piscurile erau arcaşi. Ţărani de rînd se aţineau, după datina lor, în alte părţi la capetele puhoaielor, cu toporul.

Cînd asupra şiragurilor intrate în codru s-au prăvălit copacii de mai înainte tăiaţi şi stăpîniţi în odgoane de pădurarii domneşti, neorînduiala şi spaima s-au mestecat dintrodată zvîrcolindu-se. Dintrodată calea îndărăt s-a închis. Partea de dindărăt a coloanelor, în marginea pădurii, a şi fost apucată de călărimea Moldovei ieşită de pretutindeni. Şiragurile intrate şi rupte de rest prin prăbuşirile, încilciturile

şi încleştările fagilor, erau bîntuite de pîlcuri de vînători care dezvoltau o agerime neostenită. Era o crîncenă goană mînată din toate cotloanele şi din toate cotiturile văilor. Oamenii străini au căzut buluc, ca vînatul alungat, înroşind pîraiele şi tăurile. Cei mai mulţi şi-au căutat scăparea înainte, năzuind spre luminişuri, şi din poiană în poiană spre marginea de dincolo, presurînd cu monţi potecile şi locurile scurte de încăierare. Husarii îmbrăcaţi în fier ai Craiului au apărat cu cea mai mare vitejie pe înălţimea sa, purtîndu-l pas cu pas înainte pînă în sat la Cozmin. Pîlcurile de călărime moldovenească, ţinînd laturile şi drumurile înainte, se încleştaseră cu tărie de risipiturile Craiului; rupînd şi zdrobind rămăşiţa de oaste au ţinut strîns contactul şi urmărirea pînă la malul Prutului. Alergătorii moldoveni au trecut şi dincolo şi au adus lui Ştefan-Vodă veste că sosesc în sprijinul Craiului mazuri, repeziţi de castelanii de margine. Indată măria sa le-a trimes întru întîmpinare pe Boldur vornicul, cu panţiri călări. Ieşindu-le dintr-o latură, la Şipinţi, domnia sa Boldur i-a lovit sfărîmîndu-i, încît resturile s-au întors în fugă cu faţa către Ţara Leşască. Olbriht-Crai n-a aflat vestea ajutorului, decît după ce i s-a făcut cunoscută pieirea mazurilor.

Astfel pînă ce măria sa Olbriht a putut să scape spre Sniatin, toate trupurile de oaste, care numărau la începutul toamnei optzeci de mii de viteji, s-au prăpădit. L-au apărat pe Crai cu înfricoşată jertfă, ocrotindu-i trecerea; dar s-au împuţinat aşa, încît cei care au scăpat se uitau unii la alţii necrezînd ochilor că mai stau pe pămînt şi în această lume. Mulţi bărbaţi de frunte şi slăviţi oşteni ai Leliiei au căzut într-acea vîltoare: doi fraţi Tincinschi şi Nicolai

voievodul Rusiei, și Gavril din Moravit, și Hervor; deasemeni doi frați Grotov, Homițchi și Murdelio. Cîți alții! Nimeni nu le-a mai putut ține izvod cu amănuntul. Iar alții au căzut în robie la moldoveni, cumu-i Tucinschi, Zbignev de Crăcău, Bruhațchi, Gargoviţchi și alți mulți. Pe unii i-au prins țăranii în rîpile codrului și i-au legat pe cîte doi de plete, pentru că nobilii leși umblau în acea vreme părоși, ca și nemții. Le-au făcut și alte multe batjocuri pămîntenii, după năravurile lor cele rele. Umblau vînind cu arcanele și cu baltagurile și nici nu le păsa, știind că războiul e în stăpînirea lui Ștefan-Vodă, deoarece în ziua de joi, 26 a lunii, înainte de începerea bătăliei, cînd preoții slujiseră leturghie lîngă flamura domnească, măria sa Ștefan-Vodă cunoscuse în vedenie, deasupra oștilor, venindu-i întru ajutor, pe sfîntul mare mucenic Dimitrie.

V

A ieșit poruncă de la Suceava că, în ziua de Sfîntul-Nicolai, măria sa Ștefan-Vodă chiamă pe toți luptătorii Țării la Hîrlău, ca să le dea mare ospăț.

După retragerea mai mult decît grăbită a Craiului, Vodă își sprijinise izbînda prigonind din vecinătatea hotarului și desfăcînd cele din urmă rămășiți de oaste leșască. Apoi își împinsese călăreții pe urma alaiului crăiesc, într-o necontenită strînsoare, pînă lîngă Liov. Insfîrșit cercetase cu vornicii și pîrcalabii măriei sale jafurile, risipele și pojarurile din partea de sus a Țării, rînduind pentru primăvara următoare răscumpărările.

După ploile de toamnă, urmaseră brume; apoi dintrodată se așezase asupra Moldovei o vară lină a Sfinților Arhangheli. Peste întinderi sta lumina de aur ca o tihnă după oboseli și pluteau funigei pe mirişti și pășuni. Pădurile mai păstrau puțină frunză în colori schimbătoare. Cînd făceau drumeții popasuri la fîntîni, în vălcele, ascultau în amurg tălăngi de turme nevăzute și zvon depărtat de bucium. Apoi purcedeau încet înspre hanuri și mori, unde erau adunări la focurile de sară. După ce se împînzea noaptea, se ridica luna de pe pustii depărtări; în preajma satelor apropiate luceau iazuri, ca misterioase oglinzi ale trecutului.

Ca și cum ar fi fost rînduiala unei binecuvîntări, acea vreme sfîntă s-a prelungit pînă la hramul sorocit și s-au adunat în preajma curților domnești de la Hîrlău iarmaroacele. Au stat în fața măriei sale nu numai oștenii, cu căpiteniile, ci și răzășime, și scutelnicii domnești; iar împrejur mult popor de rînd cu căruțele deshămate și cu merinde în chilne. Domnia sa Moghilă paharnicul călăuzise însuși de la Hîrlău antalele de vin, pentru împărtășania lui Vodă cu Țara. Așa că soborul de preoți, cu vlădica de la Roman, a făcut slujbă pe un pod de scînduri, în vederea tuturor, sub catapeteazma cerului. Și Voievodul a stat între boierii săi, ascultînd cu fruntea plecată pomenirile. Mulți oșteni și răzăși ruginiți îl cunoscuseră pe măria sa tînăr; de atuncea erau ani patruzeci. Acuma era sur; își încovoia cătră Dumnezeu grumazul stînd în genunchi; însă după aceea se înălța dîrz stăpînindu-și anii și îi lucea în soarele de dechemvrie fruntea puțintel pleșuvă. Îl priveau de departe, de pe draghinile căruțelor, muierile, căci li se părea frumos, și-i luceau zalele. După năravul fe-

meilor prostimii, întru nimic deosebit de al jupînese-lor, nu uitau să bage de samă că măria sa a oprit pe Doamnă de a veni la Hîrlău şi a lăsat-o la Suceava ; de şi, fiind încă tînără, Voichiţa-Doamna iubea petrecerile şi ospeţele şi îi plăcea foarte să se afle lîngă Domnul său. De data asta măria sa o lăsase şi avea cu sîne numai pe feciorăşul Doamnei, Bogdan-Voievod, pe care începea a-l deprinde la petreceri ostăşeşti. Poate singură Voichiţa-Doamna să nu fi poftit a veni, căci trăia încă la curţile din Hîrlău Maria Răreşoaia, o ibovnică mai de demult a măriei sale. I se petrecuseră anii fragezi, totuşi era încă frumoasă, cu sprîncenele îmbinate şi ochii vii ; şi din post în post îşi tot amîna călugăria. Iar acuma, grăiau între ele femeile, s-a auzit că Vodă îi zideşte un sfînt schit, unde să se aline, căci are de la măria sa fecior, căruia i-a înfierat mustaţa. Se auzise că-i vicleană muiere şi are un rîs desmierdat ; dar acuma ar fi ruşine să mai rîdă. A trăit în vremea ei subt aripa Domniei ; acuma îi ajunge. Un oştean ca măria sa, umblînd pretutindeni şi întruna cu treburile Ţării şi războaiele, e ca şi văduv ; şi are drept să poftească o mîngîiere la un popas ; dar această taină nu se cade să facă ochi şi glas. Aşa, vestea umblă pe toate drumurile, căci de mult nu mai este ruşine în Ţara Moldovei. Şi încă s-au aflat unele care s-au lăudat în gura mare. Au fost şi de cele care au tăcut. Iar Răreşoaia, de şi n-a strigat în uliţă, s-ar cuveni să-şi acopere gura cu broboada şi să se ducă la schitul ei.

După sfînta leturghie, vlădica a blagoslovit oştile şi Ţara. Domnia sa paharnicul a dres lui Vodă vin armaş de la Cotnari în cupă de aur. Întăi a luat credinţa şi după aceea a întins măriei sale cupa. Domnul a închinat în patru părţi ; noroadele şi oştenii

s-au descoperit şi au căzut în genunchi ; iar îndată ce au trăsnit puştile de pe dealuri şi au dat zvon surlele, măria sa a deşertat vinul, apoi s-a întors zîmbind spre sfetnicii săi.

Au fost trimes plocoane toate mănăstirile ; şi înşişi binecredincioşii egumeni veniseră să le închine. Toate satele de pe Bahlui şi Jijia şi din preajma Prutului întinseseră năvoadele în iazuri şi bălţi şi căraseră peştele la hram. Ciobanii mînaseră de sub munte şi dinspre bălţi cîrduri de canarale, căci vlădica dăduse deslegare de carne. Aşa că a fost mare ospăţ şi din mila Domniei şi din voia bună a norodului. Au fost răzăşi cutezători care au înaintat pînă la măria sa la curte, punîndu-i la picioare faguri şi colac din grîu nou şi spunîndu-i vorbe potrivite, cum că măria sa e părintele acestui pămînt al Moldovei, pe care-l apără cu sabia sa şi-l întocmeşte cu dreptate.

Foarte s-au veselit noroadele, după datină, cu cîntece, jocuri şi beţie. Erau lăutari ţigani de pe Ialan, unde se aflau tarafuri vestite. Erau şi munteni de pe Bistriţa, cu cimpoaie şi fluiere. De la ospăţ la ospăţ şi de la foc la foc, umblau sărmani calici strigînd şi ei jalnice cîntări.

Cînd s-a lăsat soarele la chindie, a trecut prin înălţime, deasupra curţilor domneşti, un unghi de gîşte sălbatice dinspre miazănoapte. Pe zid s-a ridicat un baci bătrîn de la Rarău. Cu stînga şi-a înălţat caţa, iar cu dreapta s-a bătut peste chimir, poftind să grăiască. Îndată cei care erau în preajmă au tăcut şi au rămas cu gura căscată. Au tăcut şi oştenii din lăuntrul ogrăzii.

— Oameni buni şi fraţilor, a strigat acel baci : eu sînt Irimia, despre care socot că aţi auzit, căci nu se află baci mai bătrîn decît mine în tot muntele. Bine

îmi pare că se veselesc noroadele şi să mulţămim lui Dumnezeu şi lui Vodă. Aflaţi că această zi a Sfîntului-Neculai are semnul ei. De acu într-o sută de ani are să fie una la fel. Şi alta aşa de lină nu s-a pomenit de o sută de ani. Căci a fost har lui Ştefan-Vodă pentru izbînda măriei sale împotriva lui Crai ; ca să ne adunăm noi şi să ne bucurăm la acest ospăţ. Iată, după ce ne-am săvîrşit închinarea şi ne-am plecat către măria sa, crîngul vremii se întoarce şi stihia intră în rînduiala ei. Ca baci vechi, am să vă spun domniilor voastre să vă înhamaţi caii, să încălicaţi buiestraşii şi să grăbiţi la locurile domniilor voastre. Chemaţi feciorii cu vitele, duceţi la perdele oile. Căci de la noapte prinde a vremui şi de mîni e iarnă.

Soarele era încă deasupra asfinţitului şi în lumină jucau roiuri de muscuţe. Cum s-a aflat vestea moşneagului de pe Rarău, s-au întărîtat rîsetele ; nimeni n-a vrut să deie crezămînt la asemenea vorbe fără de noimă şi fiecare mai întindea încă o dată oala spre cep. Însă chiar din acea noapte s-a învîrtejit viforul iernii asupra ţării.

CAPITOLUL X

Despre sfîrşitul războiului cu Craiul Olbriht şi cele din urmă rînduieli pentru veac, după care îngerul a venit să cerceteze pe robul lui Dumnezeu Ştefan-Voievod cel Mare şi Sfînt.

I

Aşezîndu-se în cetatea sa la Suceava, măria sa Ştefan-Vodă a avut vreme pentru gînduri şi socoteli politiceşti în tot cursul iernii. A avut vreme mai cu samă pentru că nu putea să se hodinească în lungul nopţilor. Asculta pînă într-un tîrziu şuietul vîntului şi glasul depărtat al schimburilor de caraule pe ziduri. Gemea în aşternut ; îl dureau şi-i amorţeau braţele.

— Asta-i otrava anilor, măria ta, îi da lămurire vraciul cel tînăr de la Crîm. Căci Solom se dusese la strămoşii săi. Dar înainte de a trece spre Avraam, poruncise acestui nepot cu numele Aron, să vie la Moldova, încredinţîndu-i şi taina bolii măriei sale. Viaţa unui războinic, măria ta, e ca o năvală de ape. Cu vîrsta, aceste ape se alină, lăsînd să se aşeze mîlul.

— Într-adevăr, vraciule, îmi umblă greu încheieturile braţelor ; scîrţîie de atîtea trude.

— Mai ales braţul drept, măria ta ?

— Mai ales braţul drept.

— Apoi acela a lucrat mai mult, mărite Doamne. Să vedem : am pus babe cunoscătoare din tîrg să

caute și să afle o buruiană care crește numai la munte. Acea buruiană face o floare roșă o dată la nouă ani și numai atunci o pot afla și cunoaște. Face un trandafiraș cît o țintă. Și are foițe subțiri și lungi. Pe lîngă buruienile mele, îmi trebuie și aceea.

— Ascultă, Aron, zise Domnul, ridicînd obrazu-i palid în lumina candelei. Pentru otrava anilor este o doftorie mai bună. Cînd îmi aduci acuma fierturile tale, într-adevăr parcă simt că mi se ușurează brațele; însă atunci se deșteaptă piciorul.

— Prin fîntînica de la picior curge atunci răutatea, măria ta.

— Înțeleg, Aron. Tu ești ca și bătrînul Solom de înțelept. Ai ochii lui și aceiași pistrui, și aceeași barbă roșă. Ca și cum Solom, după ce s-a dus, s-a întors înapoi tînăr. Tot astfel, după ce mă duc, are să stea aici coconul meu Bogdan. Atunci am să fiu vindecat, într-un loc de tihnă, la Putna. Află, vraciule, că mintea mi-a rămas în bună stare. Cu toate doftoriile și poveștile tale, înțeleg că îmi vine vremea.

— Într-adevăr, mărite Doamne, timpul omului se află scris în condicile lui Dumnezeu. Aici vraciul nu poate face nimic. Însă dacă-i iscusit vraci, împuținează durerea. Așa că pentru fierturile mele, îmi trebuiește buruiana de la munte. Pînă atunci, este doftorie însăși măria sa Doamna. Și mai am una, măria ta. Am știre de la Crim. Au venit de acolo negustători și i-am văzut astăzi. A fost iar război mare la Volga, măria ta, și Mengli Ghirai-Han a sfărîmat puterea lui Sidi-Ahmet; așa că în curînd nu va mai fi stăpîn al Hoardei de Aur decît Mengli-Han.

— Asta nu-i rău, vraciule, căci puterea lui Mengli se poate întoarce unde ne trebuiește nouă.

— Deci știi și măria ta?

— Știu; dar doftoria îți rămîne bună, căci știrea negustătorilor întărește pe cea care mi-a venit de la sangiacul Silistrei, Bali-Beg. Poți să mă lești, vraciule. Fă tu singur fiertura și poftește pe măria sa Doamna să mi-o aducă aici, cu mînile sale.

Vești nouă, gînduri nouă.

Cum vine primăvara, trebuie făcută ispașă în Țara Lehiei. Pentru toată paguba din această toamnă, cîtă au săvîrșit-o atîtea oști ale lui Olbriht, trebuie făcută ispașă în Lehia la primăvară. Dacă nu va fi îndestulător, se va mai face o dată. Și nu-i destul nici atît.

S-ar părea că bătălia de la codru și cea care a urmat la Prut a încheiat niște socoteli mai vechi de la Colomeea. Și dacă se întoarce și paguba țării la primăvară și cînd va mai fi — pricina se stinge. Însă nu-i așa. Fapta lui Olbriht cuprinde în ea o primejdie, pe care oamenii de rînd n-o pot desluși. Nu-i atît faptul cît viclenia. În mintea lui Olbriht clocește gîndul viclean, să rupă lui Ștefan-Vodă brațul care a purtat crucea, să cuprindă Țara Moldovei, să lipsească de moștenire pe Bodgan, feciorul măriei sale Ștefan-Vodă. Olbriht vrea să facă mai mult și mai rău decît păgînul. Cît va sta pe umerii Craiului acest cap cu gînduri de cotropire și nedreptate, nu poate fi pace pentru moștenirea lui Bogdan-Vodă. Acuma Olbriht are o îndoită pricină să se întoarcă asupra Moldovei: ca să-și răscumpere rușinea, și ca să îndeplinească numaidecît, cu orice preț, gîndul care nu-l părăsește. Nimic nu-i va mai părea bun și dulce în viață, pînă ce nu va călca în copitele cailor această țară. Numai cine nu cunoaște îndărătnicia acelui tînăr aprins, se mai poate îndoi de asta. Nu-i pot sta în cale nici clericii, nici nobilii; are în el măria și fala ca o nebunie. Deci războiul de la Cozmin și de la Prut va trebui

urmat și în primăvara ce vine, și în anul următor, fără cruțare, pînă la îngenuncherea lui Olbriht. Atunci se va lepăda și Lehia de dînsul. In vederea unei asemenea lucrări neapărat trebuitoare, Ștefan-Vodă a înoit soliile de pace către Țara Ungurească, a dobîndit iar de la Crîm și de la cneazul cel mare al Moscovei încredințările de alianță și a alcătuit și o înțelegere, necunoscută încă de nimeni, cu ginerele lui Sultan Baiazid, Bali-Beg, care stă la Silistra și poruncește peste tot olatul Mării.

Doamna Voichița intră cu pași nesimțiți, aducînd fiertură în filigean. Gustă din ea de două ori, o împinse la marginea măsuței și se așeză lîngă căpătăiul soțului său. Era încă tînără și frumoasă ; n-avea nici un fir de păr alb în cosițele care-i încununau fruntea.

— Măria ta, vorbi ea privindu-l cu luare-aminte, ai avut astăzi vești bune ?

— De unde știi ?

— Te cunosc de pe față, măria ta. Altfel n-aș ști, căci mie nu mi le împărtășești. Asta a fost una din mîhnirile mele în toată viața că n-am putut intra în sfatul cel de taină al măriei tale. Nu mă plîng că n-am avut acest drept în fața stăpînului meu ; însă acuma măria ta ai alt soț, barbat împlinit, fecior al măriei tale. Cel puțin de el nu ascunde nimic, căci nu vei găsi mai bun sfetnic decît dînsul. Pe Bogdan l-ai așezat, cu jurămînt, urmaș al măriei tale. Ține-l deci cel mai aproape.

— Întăi am să-l învăț să păstreze tainele, zîmbi Vodă.

Doamna Voichița oftă, închizînd o clipă ochii. Soțul său îi cuprinse mînile.

— Doamnă, fii liniștită. Din ce am orînduit eu nimic nu se va clăti. Fiul măriei tale va sta voievod

peste ce-i lăs și-ți va face bucurie cînd eu voi fi lipsă. Pînă atunci adă-mi fiertura asta a jidovului și dimineața și sara. Gustă dintr-însa, căci are minunată putere. Și ia-o căci nu-mi trebuiește. Domnia ta singură ești pentru mine doftorie îndestulătoare. Dacă vei face astfel și vei dori să știi mai puțin din cele ce nu trebuie să le știi, are să-mi fie și somnul liniștit. Și cînd am s-aud cucul la primavară, am să iau pe feciorul măriei tale lîngă mine ca să-l învăț a cunoaște drumurile în Țara Leșască.

— Deci iar va fi război și pieire ?

— Fii cuminte, Voichiță, șopti măria sa cu blîndețe, mîngîindu-i fruntea. Dac-ai fost Doamnă, și ai avut prunc, și-l dorești voievod, apoi trebuie să cunoști că el nu poate avea alt meșteșug decît cel care i se cuvine. Am să ți-l iau, ca să-ți fie drag el mai mult și eu mai puțin. Nu-i nevoie să spui nimic, nici să lăcrămezi. Bea fiertura și află că eu îl iubesc mai mult decît măria ta pe fiul nostru ; căci măria ta îți vezi numai grijile din clipă, ca o mamă, pe cînd eu le văd pe cele de mîne și priveghez.

Doamna oftă iar, încrucișîndu-și mînile pe sîn. Vodă părea că privește în bagdadie, însă o observa. Era vicleană și acum ca totdeauna, cu gîndurile ei anumite ; însă măria sa o cetea cu ușurință. Grija ei era ce face coconul Ștefan, feciorul lui Alexăndrel-Voievod, la Țarigrad. Grija ei era să afle ce partizani ar putea să aibă acest cocon între sfetnicii divanului. Grija ei era să-și ocrotească întru toate odrasla. Grija ei era să-l vadă încă o vreme în bună stare pe soțul său, ca să se întemeieze deplin așezămîntul lui Bogdan.

— Măria ta, ar trebui să guști jumătatea care a rămas din fiertură.

— De data asta am să te ascult, Doamnă. După aceea să tăcem, ca să auzim viforul de afară. Așa cum se frămîntă acest vifor s-au frămîntat zilele și grijile mele. După toate, vine însă o primavară, cînd se încheie iar codrul. Să cerșim de la Dumnezeu pace, pentru cînd nu voi mai fi.

Vodă închisese ochii. Doamna ascultă un timp zvonul viforniței, apoi își aplecă fruntea peste acel trup bolnav, însă încă neînduplecat.

II

După ce a prins a cînta în dumbrăvi cucul, iar gospodarii și-au făcut numărătorile oilor și stupilor, după ce au semănat malaiul și grîul de primăvară, nădăjduind încă un an de bielșug așa cum erau de mult obișnuiți în domnia lui Ștefan-Vodă, a ieșit poruncă la dregătorii din tîrguri și la curțile boierilor că măria sa chiamă la ispașă, după cuvîntul dat. Deci s-au alcătuit pîlcuri de călărime, pe care dumnealui Luca Arbore, portarul Sucevei, le-a călăuzit în hotarul Pocuției. S-a întîmplat ca tocmai în același timp să se deștepte iar vînătorul cel fără hodină Crai Olbriht, care, pentru mîndria și slava sa, nu mai cunoștea liniște. Abia aștepta și el să se zvînteze căile ca să-și zbucnească mînia spre Moldova.

Într-o raită aprigă, cu cei mai iscusiți oameni ai săi, înconjură locurile unde stă fiara, sorindu-și mădularele bolnave. Norocul vînătorilor vine totdeauna ca într-o bătaie de vînt.

Deci podgheazurile leșești, trecînd Nistrul pe furiș, într-o singură zi au fost la Prut, iar într-a doua au aprins satele de sub tîrgul Botoșanilor. Cum spusese

însă domnul Miecislav Dombrovschi, acea fiară era cu mult mai primejdioasă și mai înfricoșată decît își închipuie vînătorii nechibzuiți. Într-adevăr, călărimile ușoare ale palatinului erau intrate în Pocuția, însă oștenii în leașă aveau taberele în altă parte. Cînd s-a dat semn, s-a bulucit și prostimea din sate cu topoarele și coasele la vadurile Prutului și la strîmtori de păduri. Atunci acele pîlcuri harnice ale vînătorilor au cunoscut și ele cumplită zdrobire. Multe mii de robi au fost puși cu grumazurile în jug, ca să are pămîntul amestecat cu sînge și să boronească ghindă, în acele locuri ale pieirii care pe urmă s-au chemat Dumbrăvile Roșii.

A fost strigăt în toată Lehia, nu atît pentru această sălbatică întîmplare, căci războiul n-are lege; cît pentru nebunia cea nouă a lui Olbriht. Mînia și scîrba fără margini a lui Crai au cunoscut-o toate noroadele Republicii, în alte fapte și lovituri necugetate întoarse împotriva lor, ca și cum ele ar fi fost vinovate că vînătoarea n-a ieșit bine. A rămas neagră pomenire în această țară despre pieirea nobilimii la Cozmin și despre plugurile care au arat în sînge. Riga se învenina de obidă, cerșind în fiecare zi săbiei sale răzbunare; așa încît socoteala bătrînului Voievod se dovedea dreaptă: acest vînător nu cunoștea truda. Îi trebuiau alte oști, și, ca să le poată năimi, amaneta bancherilor venețieni bunuri ale coroanei.

Atunci au venit pentru acea țară nevinovată și creștină ani înfricoșați, din pricina nebuniilor crăiești. Asta o mărturiseau cu înalt glas șleahticii în adunările lor. În luna lui mai a anului 98, Bali-Beg Malcocioglu, sangiacul Silistrei, s-a mișcat prin olatul Mării, deșertînd o parte din luptătorii cetăților, și a lovit în Lehia pînă la Liov, împînzind în jaf patru-

zeci de mii de oameni. Au trecut și au bîntuit cu repeziciune, încărcînd nesfîrșită pradă.

Abia a părut că se alină acest vifor cînd, în luna următoare iunie, s-a deslănțuit altul de către Moldova. Stolurile lui Ștefan-Vodă au străpuns pînă la cetățile Tiribol și Podhaeț. S-au arătat la Braclav, la Liov și în Podolia. Hatmanul Arbore și vechiul pîrcalab Hărman au țintuit cap de zimbru în poarta cetății Przemysl. Cît a ținut această raită, măria sa Ștefan-Vodă și-a pus cort lîngă Sniatin și, după ce a rînduit pe opt drumuri convoiurile cu dobîndă, a pus pisării să însemne în izvoade noroadele din o sută de sate ruseşti, cărora le poruncise mutare peste hotar, în sloboziile Moldovei.

Castelanii și căpiteniile nici nu se desmeticiseră bine; abia primiseră un rînd de porunci de la Crai, cînd alți curieri s-au învîrtejit peste cei dinainte. Intrau în Galiția tatarii. Aceia purtau arcan într-o mînă și sulița cu șumuiac aprins în alta. Au făcut și crîmlenii destulă tăiere, prădăciune și robie.

Alt zvon s-a ridicat, cum că, după ce trec tatarii, se întoarce Bali-Beg cu un număr de lucrători îndoit decît întăia oară.

Atunci, în disperare și cu brațele căzute, vînătorul a înțeles însfîrșit ce are de făcut. Din veacuri bătrîne nu mai fusese acea țară de viteji și de cavaleri așa de slăbită și înjosită. La mijlocul lunii iulie, soliile de pace cereau intrare la Ștefan-Vodă. La 16 aprilie a anului următor 99, Hărman pîrcalab și Ivanciul pisarul s-au dus la Cracău în numele Voievodului lor și au iscălit liniștea, adică supunerea lui Olbriht. Insuși măritul Crai, de atîta inimă rea, căzuse la boală. Stătea în pat cu fața către părete și din cînd în cînd întindea îndărăt mîna spre cupar, ca să-și

astîmpere cu vin arșița. Astfel a tot sporit în el fierea, pînă ce l-a înăbușit; și Dumnezeu a binevoit să-i dea astîmpărul morții nu multă vreme după aceea, iunie 1501.

III

Fiind în amurgul vieții sale și luptîndu-se cu suferința, Voievodul nu contenea să-și puie în rînduială ctitoriile și să ție statornice rînduielile pe care le așezase. De și cu riga cel nou Alexandru, fratele răposatului Olbriht, avea o prietinie mai veche care întărise pacea legată, totuși măria sa nu primea să-și scoată din olatul Pocuției pîrcalabii. Căci acel ținut, moștenire de la unchești săi, înțelegea să-l lese feciorului său Bogdan-Vodă.

In pragul veacului nou, stînd în cetatea Sucevei și primind de pretutindeni închinările, se întorcea către medicii săi, zîmbindu-le cu înțeles. Odată cu acei medici de la Apus — Matei de Murano sau Ieronim de Cesena sau Iohan Clingensporn, care s-au oprit la căpătăiul său, privindu-l duși pe gînduri și evocînd trecutul, au început a se perinda din nou soliile domnilor și crailor, vestind iarăși ridicarea lumii creștine împotriva otomanilor. Sanctitatea sa papa rostea iarăși vorbele vechi, cunoscînd în acea țară depărtată de la marginea barbarilor pe atletul lui Crist; Veneția, prin ambasadorii săi, își dădea din nou silința să sporească simțămîntul religios al principilor, deoarece, la asaltul infidelilor, pierdea iarăși o serie de colonii; oameni de bună credință umblau la Buda și la Cracovia; alții cu rece calcul socoteau armatele și foloasele; o clipă, între fierturile de buruieni, oblojeli cu scamă și mîngîierile

Doamnei Voichița, luptătorul pentru o năluclre își ridică fruntea și își încruntă sprînceana nouroasă. O chemare de demult a sufletului său îi zugràvea vedenii nouă pe părețli chiliei ; era ca o adiere mihnită de bucium în munți cînd cade înserarea.

Acuma nu mai este timp. La noapte va veni îngerul lui Dumnezeu să cerceteze această cetate.

Sfîrșiturile oamenilor sînt îndărătnice și hursuze. Totuși, în cea din urmă iarnă, măria sa a dat călărimilor sale poruncă să potcovească buiestrașii, și le-a împins în Pocuția, urmîndu-le însuși măria sa în sanie. Intre vracii săi, avînd alături călare pe Bogdan-Voievod, trase liniile nouă de hotar, ca să stea în veac pentru Moldova.

Puține din cele alcătuite de măria sa s-au schimbat. S-au prefăcut hotarele ; au trecut rîndurile de oameni. Pretutindeni au rămas lăcașurile lui Dumnezeu ; în toate răzășiile stau uricele sale ; în toate cotloanele pămîntului Moldovei amintirea războaielor pentru dreptate ; cel din urmă urmaș al plugarilor de atunci cunoaște semnele măriei sale Ștefan într-un vad de ape, într-un pisc de stîncă, într-o ruină de pe un colnic. De patru veacuri și jumătate acea putere trăiește asupra Moldovei, ceea ce dovedește că anume oameni nu pier decît prin pulberea lor. Puterea lor adevărată stăruiește dincolo de ceea ce numesc oamenii de rînd moarte. La sfînta Putnă, unde măria sa și-a așezat singur mormîntul și piatra cu înscripție între flori de acantă, nu s-a stîns nici o clipă candela aprinsă în iulie 1504.

Sfîrșitul, între cele din urmă zvîrcoliri omenești, sub fierul roș care îi ardea plaga, între Bogdan-Voievod și Doamna Voichița, care-i ținea mînile de ceară stropindu-le cu lacrimi, a rămas al acelui trecut și al acelei singure clipe cînd Dumnezeu dînd semn, sufletul a fost eliberat de mucenicia acestei vieți. Diplomatul ascuțit, strategul teribil și prudent se scutura cu frunzele acelui an de jale. Spiritul rămîne în lucruri, în întocmiri și în suflete și încă încearcă a ne călăuzi pe căile viitorimii.

NOPTILE DE SINZIENE

1934

I

Domnul Antoine Bernard făcuse războiul pe frontul oriental, în Carpaţi, în calitate de maior, membru al misiunii franceze în Romînia. Cunoscuse pe Mavrocosti în bătăliile succesive de la Mărăşti şi Mărăşeşti. In puncte şi situaţii delicate şi de răspundere, Mavrocosti îşi condusese cu pricepere şi mai ales cu energie cele două baterii de obuziere şi generalul Berthelot îi transmisese felicitări prin Bernard. Pe urmă nu se mai văzuseră decît tîrziu, la staţiunile balneare din Apus. Intr-o vară la Vichy, băuseră şampanie în amintirea zilelor grele şi Mavrocosti devenise expansiv; apoi se cufundase în melancolia lui obişnuită, care sporise de cînd se retrăsese din armată, şi lăsase pe Bernard să se descurce cum va putea cu Kivi. Domnişoara Kivi Mavrocosti era o remarcabilă persoană cu siluetă fină în unghiuri ascuţite, care vorbea cu uşurinţă toate limbile europene şi practica toate sporturile. Ar fi fost mai frumoasă dacă ar fi părăsit moda graţiei moderne şi ar fi acceptat punctul de vedere al lui Praxitel în ceea ce priveşte şoldurile divinităţilor feminine. Insă era fire încăpăţînată,

cu sclipiri metalice în ochi, și ținea să treacă prin viață ca o vargă de criță. Acceptase ca frumuseță nouă pentru femeie și coloarea arămie a pielii. La asta, plaja și soarele o ajutase lesne, căci avea din fire tenul țiganilor de la Necșeni. Acuma era așa de neagră și de urîtă: te-ai fi temut să înserezi cu ea în casă, cum spunea Sofronie Leca, vechilul de la Necșeni. Lui Bernard îi plăcea mademoiselle Mavrocosti și pentru asta; în plăcerea lui se adăogeau și alte considerații obscure, în legătură cu averea prinților orientale. Bernard amintise lui Lupu Mavrocosti de această întîlnire memorabilă printr-o scrisoare, la care primise un răspuns politicos. Urmă a doua scrisoare, în momentul cînd domnul Antoine Bernard, inginer foarte priceput și întreprinzător, se hotărî să vie în Romînia în interesul fabricilor de aeroplane cu care lucra și în vederea tratativelor cu guvernul romîn pentru instalarea unei uzine aici. Atunci Mavrocosti făcu drumul la București, unde stătu două săptămîni, și, cu acest prilej, Bernard cunoscu alt aspect al fostului său camarad de campanie: omul avea mania descoperirilor în aeronautică și urmărea realizarea deplasării verticale a aparatului de zburat. Bernard îi dăduse sfaturi și se arăta gata să-l ajute și la înfăptuiri. Trecuse fabricilor din Franța unele din schițele lui Mavrocosti și ordonase să se expedieze la Necșeni miniaturi de aparate, odată cu dispozitivele realizate. În fond, nu credea în ideile de geniu ale acelui moșier fantezist, cu accese de entuziasm și melancolie, dar de o parte și de alta a chestiei vedea un cîștig sigur și în fund îi surîdea prințesa Kivi.

Astfel, după trei ani de ședere a francuzului în Romînia, legăturile deveniseră destul de strînse în-

tre inventator și omul practic. Comunicau prin scrisori și destul de des se vedeau la București. Aceste vizite în Capitală aveau o specială întrebuințare; căci Mavrocosti nu se urnea cu ușurință de la reședința lui. Îl aduceau consecințele fantaziilor, adică polițele, care trebuiau uneori sporite, alteori înoite. Realizările la fabrici costă bani, și încă în valută forte. Uneori aceste realizări nici nu se ridică de la pămînt și rămîn viermi morți, însă bine plătiți. Țăranii îi înlătură cu piciorul, cînd trec la cîmp să samene alt grîu, cu care să se poată aduce alte larve, din care nu se hotărăsc să iasă niciodată gîngănii vii. Prea rareori realizările schițelor dădeau semne de neliniște, săltau ca niște lăcuste oloage, dar nu izbuteau să se zvîrlă în zbor iute, în răceala înălțimilor. Intr-acolo numai gîndul omului săgeta cu îndrăzneală. Pentru fierăriile, țevăriile și încrucișerile complicate de sîrme și lemnișoare moarte, care rămîneau în șanț pentru puhoaiele primăverii următoare, Mavrocosti dădea tot seul pămîntului de la Necșeni. Dobînzi și dobînzi la dobînzi se înscriseseră în coloane nalte în registrele Băncii Romîno-Franco-Belgiene. Sus, în vîrful acestor coloane unde, ca să ajungă, lui Mavrocosti i-ar fi fost necesar propriul său aparat de zbor, erau numere modeste. Jos, unde nu-i trebuia nici un aparat ca să le recunoască, se umflaseră sume de șapte cifre. Ca să poată să se suie înapoi cătră numerele modeste, i-ar fi trebuit lui Mavrocosti un grăunte imponderabil de lumină, de șansă, de întîmplare: aparatul lui ar fi devenit paserea măiastră care deplasează depozitele de aur și schimbă ca prin farmec un cont debitor în unul creditor. Comandîndu-și visul cu energia cu care comandase obuzierele cu zece ani în

urmă, Lupu Mavrocosti își ușurase necontenit aparatele succesive; cînd deodată deveniseră mai grele decît oricînd, covîrșite de scriptele Băncii. Atunci domnul Bernard se oferise să-l ajute; era informat că pădurea Borzei de lîngă Necșeni, veche proprietate a familiei Mavrocosti, conține mult frasin și trimesese un expert care să-i cerceteze calitatea. Frasinii de la Borza erau tot ce poate fi mai bun pentru necesitățile fabricilor de aeroplane; dar, pe lîngă frasin, se afla acolo atîta lemn de valoare, încît printr-o simplă tranzacție, fantaziile lui Mavrocosti puteau să-și ia din nou zborul.

Acest oficiu prietinesc, care desrobea Necșenii, a apropiat și mai mult pe domnul Antoine Bernard de Lupu și de Kivi. Îndată, după catastrofă, domnul Bernard veni la Necșeni ca să puie la cale contractul și să hotărască, pentru iarnă, scoaterea unui lot de frasini și, eventual, tăierea unor părți din pădurea Borzei.

Ca om serios de afaceri, domnul Bernard ținuse să mai vadă o dată pădurea, înainte de a trece la lucrurile scrise și autentificate. Deci, în dimineața de 24 iunie 1927, sosit cu automobilul la curtea din Necșeni, nu poposi decît o clipă, atît cît îi trebuia ca să-și prezinte omagiile sale respectuoase domniței Kivi și să strîngă mîna lui Mavrocosti și atît cît era necesar să se pregătească panerul cu cei doi căișori murgi. Imediat Mavrocosti și Bernard trecură la pădure, pe drumuri de țărînă, cotite și foarte accidentale, pe unde apariția unui automobil ar fi părut lucrul cel mai imposibil și mai comic din lume. Murguleții însă duceau cu repeziciune trăsurica ușoară cu două locuri și Mavrocosti îi conducea mai mult cu glasul.

Domnișoara Kivi încălecase și plecase pe o poteca a ei, cînd pe sub maluri înalte, cînd pe deasupra rîpilor oable. Administratorul Sofronie Leca era de mult în preajma poienilor de popas, pe calul lui șarg, umblător nepotcovit, coborîtor din harmasarii furați de geți de la Dariu, fiul lui Istaspe, riga persienilor.

Era o dimineață limpede și lină de vară. Adierea nopții stătuse și codrul Borzei aștepta solemn dublul act de trădare și dușmănie. De cînd era lumea lume și țineau bătrînii minte, acea rezervă a pădurilor vasluiene trăise neatacată, cu desimile ei înfricoșate, cu rîpile țesute de spinării și străpunse numai de dihănii prin tuneluri șerpuite; cu meandrele pîrăului Borzei, cu tăurile mistreților, cu poienile căprioarelor, cu refugiile celor din urmă castori și a celor din urmă ierunci și cucoși sălbatici. Și alte paseri și jigănii puțin cunoscute oamenilor hălăduiau în taina acelor adîncuri, ca într-un loc sacru, păstrat de Dumnezeu pentru locuitorii pămînteni mai vechi decît oamenii.

Iată, venea un dușman; și cei din urmă stăpîni își dovedeau viclenia, unindu-se cu el pentru dărîmarea acelei alcătuiri străvechi, păstrată din generație în generație ca un simbol al prosperității neamului Mavrocosti. Copiilor familiei, de cînd se ținea minte, li se rostea la botez urarea de toți cunoscută: Să trăiești cît Codrul Borzei.

Acuma codrul aștepta fără un tremur de frunză în toată măreția lui sumbră. Cu neliniște, domnița Kivi călărea singură și palidă spre el. Sofronie Leca descălecase în Poiana Vinului și se uita pe rîpi și-n văi asupra valurilor de verdeață, cu ochii pierduți și cu inima încleștată de o neliniște. Pentru dînsul nu era

atîta durere, cît un fel de mînie de vînător. Înțelegea că se pune la cale spîrcuirea raiului atîtor sălbătăciuni pe care el le cunoștea, le urmărea, le jertfea și le ocrotea în același timp.

Calea, ceva mai bine de patru kilometri, cei cu panerul o făcură în jumătate de oră. Cum suiau drumușorul spre sprînceana codrului, la stînga, pe coastă, li se arătă satul de țigani lingurari, cu căsuțele joase fără împrejmuiri și grămădite foarte aproape una în alta. Toți locuitorii care se aflau la acel ceas la vetre — adică babe, muieri și copii — se înșiraseră în soare ca să holbeze ochii la îndeplinirea faptului. Era într-adevăr un fapt — în înțelesul magic al eresului popular — și Lupu Mavrocosti își simțea inima bătînd mai grăbit în piept. Acei țigani ai familiei, totdeauna liberi, însă întotdeauna legați de casa boierului prin existența pădurii, aveau aceeași atitudine ca și Borza. Tăceau c-un fel de întristare. Chiar copiii, care de obicei îl întîmpinau cu vîrtej de larmă, stăteau neclintiți, sticlindu-și în soare goliciunea totală. Bărbații lipseau. «Poate s-au dus să se înece în tău», se gîndea Mavrocosti. «Dacă pădurea cade, toți acești locuitori străvechi trebuie să piară.»

— E o logică teribilă, zise el către Bernard.

— Nu văd nici o logică, răspunse rîzînd francuzul; văd numai țigănuși goi. Sînt foarte interesanți; parc-ar fi sculptați în lemn prețios.

— Crezi că sînt interesanți în adevăr? replică Lupu Mavrocosti, privind oblic spre tovarășul său și îndemnînd murguleții la deal.

— Cred; nu înțeleg însă despre ce logică vorbești.

Lupu Mavrocosti rînji ușor într-un dinte și domnul Bernard băgă numaidecît de samă, cu oarecare mirare, că tovarășul său are în acel moment înfățișarea fiarei al cărei nume îl purta. «E un om cumsecade acest boier valah, își făcea el socoteală, însă cîteodată are neliniști și ciudățenii.»

— Logica, zise Mavrocosti, e că vedem numai femei și copii, deoarece bărbații lipsesc. Iar bărbații lipsesc din pricină că sînt în expediții primejdioase ori la închisoare: de multe ori mi-au spus, glumind, că ei n-au nevoie de țintirim. Aici trăiește, domnule, un neam eroic, care nu vrea să se supuie codului dumnitale penal. Cei rămași s-au dus probabil să se înece în tău.

— Nu înțeleg.

— Este o baltă în adîncul pădurii.

— Înțeleg și mai puțin.

— E o formă de protestare pentru ceea ce voim să facem noi, rîse pieziș Mavrocosti.

Bernard ridică din umeri, nedumerit.

În acea clipă îi ajunse din urmă Marandache Țiganul, feciorul boieresc, gonind în șa naltă turcească pe căluțu-i pag.

Îi privi c-un ochi viu. Celălalt era acoperit de o rondelă neagră de postav. Îi privi ca și cum ar fi scăpărat și, cum trecu pe coastă, își înălță harapnicul alungîndu-și neamul care ieșise în priveală. Spunea ceva pripit, înjura fioros, și toată lumea se răsuci în loc, cu mîinile la tîmple, iar copiii de amîndouă sexele întoarseră spre străini părțile rotunde ale trupușoarelor lor. După ce-i mătură astfel de dinaintea obrazelor boierești, Marandache mai fulgeră o dată în urmă cu ochiul și săltă peste culme

cu aceeași repeziciune furtunoasă. «Poate a sărit și el în rîpă», își zise Mavrocosti.

— Cine-i țiganul acesta? întrebă Bernard, urmărind cu admirație parabola de bolid a călărețului.

— E un fecior boieresc, răspunse Lupu. Are un nume frumos și cred că e strănepot de prinți pecenegi, ca și mine.

Mavrocosti rîdea fals. Oaspetele crezu că trebuie să se asocieze c-un zîmbet silit la această veselie nefirească.

— Chestiunea istorică am să ți-o lămuresc după masă, adaose Lupu. Cred că-mi faci plăcerea și onoarea să petreci restul zilei la noi, la Necșeni.

— Sînt din toată inima și cu toată dragostea oaspetele dumneavoastră, îndată ce isprăvim timpul precis pe care îl dăm afacerii, răspunse franțuzul. Am și eu nevoie din cînd în cînd de destinderi. Nicăieri nu m-aș simți mai onorat decît la Necșeni; nicăieri în altă parte n-aș putea avea o plăcere mai vie.

Mavrocosti dădu din cap, cu ochii pironiți asupra pădurii și cu auzul absent pentru însoțitorul său.

Sus, domnița Kivi ajunsese în poiana de unde se văd frămîntările codrului Borzei. Era locul ei obișnuit de popas. Acolo vorbea puțin cu calul, pînă ce el necheza ușurel ciulindu-și urechile, apoi îi lăsa frîul într-un clonț de corn și trecea încet, prin ierburi înalte, mai departe, pe sub streșini. Dind la o parte draperii de iederă, intra în alt compartiment mărginit la dreapta și la stînga de ziduri de sihlă care mergeau unul către altul pînă ce se întîlneau în fund într-un ungher negru. Acolo, la un anumit ceas al zilei, după anotimp, răzbea soarele; și-n snopul de lumină ieșeau cîteodată căprioare, ascultînd neclintite și cu capetele înălțate pasul care se apropia. Le putea vedea numai o secundă, dar totdeauna nădăjduia, ca-ntr-un basm, să se apropie de ele și să le mîngîie boturile negre.

De data asta Poiana Vinului nu era singură. Sofronie descălecase mai devreme și buiestrașul lui persienesc păștea slobod deasupra rîpii. Cînd Kivi sări din șa, administratorul se apropie respectuos și cuprinse frîul calului. Era fără pălărie, cu straie roșcate de catifea și cu botfori de lac. Încălțămintea aceasta somptuoasă și împintenată era singura lui cochetărie. Obrazu-i era bronzat și ars și ochii de om blond păreau nesiguri în lumina puternică a zilei; nu erau nici verzi, nici albaștri, dar aveau sprîncene castanii care le dădeau umbră. Supus încă tradiției răzășilor, nu îndrăznise să urmeze în totul pilda stăpînului său. Își rădea și el în fiecare dimineață obrazul, însă își păstrase mustața, ghemuită sub nas ca un smoc de matasă de porumb copt.

— Ce cauți aici? îl cercetă Kivi, înălțîndu-și sprîncenele.

«Are ochi urîți, zîmbi în sine Leca, mari și codați ca niște rîndunele.»

— Măria ta, răspunse el cu liniște, n-o pot lua cu mine și am venit s-o mai văd o dată.

— Cum? Nu înțeleg. De cine vorbești?

— De poiana asta, măria ta. La anul, poate să nu mai fie.

— A! cine ți-a spus asta?

— Așa cred eu, măria ta.

— Aha! așa crezi dumneata. Bine, Leca, păstrează-ți credințile pentru dumneata și lasă poiana. Puteai să vii în altă zi.

— Ba nu, măria ta. Astăzi e Sfîntu-Ion de vară, cea mai lungă zi a anului. Astăzi toate se desfătează altfel, căci de mîne începe a scădea lumina și a se vesti iarna. Am venit să culeg un mănunchi de sînziene, să-l pun în grindă. Cînd or fi zile rele, îmi aduce aminte de poiana asta și de soare.

— Hm! dumneata, Leca, ești, pe cît se vede, mai mult poet decît administrator al Necșenilor. Și stăpînul dumnitale te-a deprins să vorbești puțintel cam liber.

Răzășul își încruntă sprînceana.

— Are cumva măria ta a se plînge de rînduiala moșiei? Gospodăresc de trei ani și avem a doua recoltă bună. Nădăjduiesc și-n a treia. Asta nu-i nici poezie, nici vorbă; am credința că putem desrobi moșia fără a ataca pădurea. Aici, dacă s-a auzi lovitură de topor, nu mai vin căprioarele în unghiul sihlei; măria ta n-are să le mai vadă niciodată.

— Ascultă, Leca, zise Kivi sever, fără a-l privi. Mai întăi, dumneata nu știi că vin căprioare în unghiul sihlei, cum zici. Al doilea, chestia pădurii nu te privește, pentru că dumneata ești administratorul pămîntului de cultură și n-ai amestec la pădure decît în măsura în care îți permite fratele meu. Înțeleg că te desfătezi, cum spui dumneata, și vînezi în ea ca într-un bun al neamului dumnitale; însă intervenția dumnitale nu poate merge mai departe. Stăpînul dumnitale va face cum îi dictează interesul și căprioarele s-or aranja cum vor putea.

— Am înțeles, măria ta, răspunse Sofronie c-un accent de indiferență totală.

Își aplecă părul zbîrlit, se întoarse, își culese de undeva, din iarbă, pălăria de pîslă și mănunchiul de sînziene, trecu la cal și se ridică în șa c-o mișcare mlădioasă și scurtă. În acea clipă Kivi îl privi pieziș. Îi plăcea să-l vadă încălecînd.

— Sofronie! porunci ea.

El își puse calul în mișcare, fără a întoarce capul.

Domnița își bătu cizmulița cu cravașa și îl strigă a doua oară.

— M-ai chemat, măria ta? se întoarse Leca în șa.

— Dumneata crezi că eu vreau să vînd pădurea.

Răzășul strînse, abia văzut, din umeri și nu răspunse.

— Ce crezi dumneata?

— Eu nu cred nimic, măria ta. Mă duc să-mi văd de moșie, ca un om umilit și mititel care mă aflu.

— Bine, du-te, încheie domnița dîrz, cu buzele strînse. Apoi îi porunci imediat:

— Întoarce!

Leca auzise, dar nu se întoarse decît la a doua poruncă.

— Întoarce și vină aici.

— Bine, măria ta, încuviință Sofronie cu același glas de departe. Răzășul voise să mai audă o dată cum scoate domnița din gură sunetul r.

«Hîrîie ca o cățelușă», își zîmbea el sieși.

Descălecă și veni la ea cu grabă, rupînd în pinteni păiușurile.

— Sînt la porunca măriei tale, vorbi el moale, ridicînd deodată ochi alburii. Era privirea lui hoțască, de care Kivi se sfia totdeauna, dar pe care o înfrunta cu energie.

— Ascultă, Sofronie, zise domnița; ai observat, cred, că și eu sînt neliniștită și mai ales enervată de contractul care urmează să se încheie astăzi. Te rog să mă ierți pentru vorbele aspre și te mai rog, în

același timp, să te simțești totdeauna la locul dumnitale și să n-aștepți să te strig a doua oară.

— Înțeleg, măria ta.

— Spune-mi, te rog, Sofronie, dacă l-ai mai văzut pe Peceneaga.

— Nu l-am văzut de mult, măria ta.

Răzășul însă îl văzuse pe pădurarul Peceneaga.

— Nu l-am văzut, dar aș putea să trimet, la porunca măriei tale, alt pădurar. Cu un sălbatic ca Peceneaga nu se poate face mare ispravă. Ce încredere poți avea în el, cînd nu dă pe la curte cu săptămînile?

— Nu; mie îmi trebuie Peceneaga. Eu cu dînsul m-am înțeles cum și unde să puie drobi de sare pentru capre. El îmi știe numărul caprelor, așa că răzășii se sfiesc să tragă în ele cu pușca.

— Răzășii, măria ta, obișnuiesc a trage cu pușca mai mult în vulpe și în lup, cîteodată și-n mistreț. Sînt unii răzăși care nici nu pot suferi carnea de capră, iar cu pielea n-au ce face. Dar eu am să-i spun, măria ta, lui Neculai Peceneaga și de sare, și de căpițile de fîn în poienile știute.

— Să-l trimeți la mine, Sofronie.

— Numaidecît, măria ta. Trebuie să-mi aduc cînii să fac o vînătoare, și, dacă îl prind, îl aduc.

— Să nu-l aduci dumneata, că pe dumneata nu te pot suferi; să-l trimeți pe dînsul singur.

— Am înțeles, domniță, se înclină răzășul.

Se duse iar la buiestraș, încălecă și trecu în puhoiul de soare al amiezii.

Pe poteca din margine sună deodată un galop furios. Leca chiui; călărețul se opri răsucindu-și pe loc fugarul în zabale și aducîndu-l cu coada în pămînt. Era feciorul boieresc cel chior.

— Tu ești, Marandache? Ce este? Unde fugi așa? Te duci să te bați cu Por-Împărat?

— Da' de unde, cucoane? Am venit să spun că vine.

— Cine vine?

— Vine măria sa Lupușor cu neamțu!

— Bine, Marandache, lasă-i să vie.

— Măria sa vrea să vîndă pădurea, cucoane Sofronie.

— Lasă s-o vîndă. Ce treabă-ai tu?

— Neamțu are să puie s-o taie! răcni cu spaimă țiganul.

— Apoi din asta, Marandache, tu nu poți avea decît folos. Are să te puie pe tine privighetor și vameș și are să-ți plătească bună simbrie.

Marandache scuipă într-o parte c-o înjurătură, apoi deodată se șterse pripit la gură cu mînica ilicului, cînd înțelese, din căutătura și din semnul lui Sofronie, că poiana îșî are musafirul ei obișnuit.

— Da-i-aș dracului, cu simbriile și cu vămile! Dacă m-or pune, n-am ce face, trebuie să slujesc, că asta-i legea mea. Dar ce fac lingurarii de pe coastă? Eu nici n-am să pot dormi la noapte, cucoane Sofronie; ori am să mă îmbăt, ca să nu mă mai gîndesc la asta. Țiganii, dacă rămîn fără pădure, se pun cu pîntecele la pămînt și mor.

— S-or face și ei feciori boierești ca și tine, măi Marandache.

— Vai de capul lor, suspină țiganul. I se aprinse ochiul sănătos de o lacrimă, își scrîșni măselele și smunci frîul calului. — Stăi pe loc, boala dracului! icni el c-o sudalmă pe care și-o înghiți răsucindu-se la o parte și furînd cu coada ochiului spre poiană. Mîncate-ar lupii din Borza! Numai nacazuri am cu tine.

— Lasă calul în pace, Marandache, porunci Leca. Dumnezeu va avea grijă și de țigani și de pădure, cum are grijă de toată zidirea. Du-te mai bine și-l caută pe Peceneaga. Îi face trebuință măriei sale domniței. Întâi să mi-l aduci mie.

— Să mă duc, cucoane Sofronie, să-l caut! vorbi pripit țiganul.

Încălecă și începu să gonească iar cu disperare pe sub streșina pădurii. Îndată ce tropotul calului lui scăzu, domnița Kivi ieși din poiană și trecu în aceeași direcție, ca să ocolească locurile și să nu fie față la debarcarea domnului Bernard.

II

Bernard și Mavrocosti se întoarseră bine dispuși din expediție, numai mirați că le lipsise Kivi tot timpul. Credeau că s-a rătăcit de ei și vor trebui s-o aștepte; ea, însă, îi întîmpină zîmbitoare și-i pofti îndată la aperitive. Lepădase haina de călărie și pusese pe ea rochie neagră închisă la gît și la minici, o matasă extrem de fină, totuși nepotrivită pentru împrejurare. Chiar Mavrocosti băgă de samă asta și zîmbi numai din laturea stîngă a gurii, așa cum zîmbise tovarășului său în preajma Borzei.

Pe cînd ciocneau pahărelele de alcool, domnul Bernard își tălmăci iarăși gîndul:

— Din pădurea dumneavoastră, zise el, se pot scoate multe milioane.

Fratele și sora își căutară puncte de privire în direcții diferite. Amîndoi semănau și aveau aceleași fețe brune și aceiași ochi arzători. Kivi, însă, era în strălucirea întreagă a celor douăzeci și șase de ani ai ei,

pe cînd Lupu, încărunțit de timpuriu, de și n-avea decît cincisprezece ani mai mult decît ea, părea obosit. Dobîndise în expresie un fel de blîndețe. Ea era dură și atentă la orice. El sta treaz mai mult pentru ce era înlăuntrul său.

— Ai spus ceva despre pădure, domnule Bernard, se întoarse el.

— Da. Am afirmat că din Borza se pot scoate cîteva milioane.

— A, da. Am auzit. Se poate. De aceea o și vindem

Franțuzul îl privi puțintel mirat. Kivi își arătă dințișorii ca niște petale de romaniță.

— Domnule Bernard, interveni ea, credeam că te-ai obișnuit cu distracțiile fratelui meu. Mi se întîmplă uneori să-i pun o întrebare la ora opt dimineața și el să-mi răspundă exact la amiază. Ceea ce ai spus prima oară a intrat perfect în urechea lui, însă dumneata nu puteai s-aștepți cîteva ceasuri. A făcut o sforțare să se lege cu noi.

Lupu Mavrocosti părea amuzat de lămuririle surorii lui.

— Este puțintel adevăr în ce spune Kivi, se învoi el; însă dumneata, domnule Bernard, ești martor că, la fața locului, m-am purtat ca un adevărat negustor, căutînd să pun toate avantajele de partea mea și a mărfii. Acuma dați-mi voie să mă întorc la șuruburile aeriene, sau la investigațiile mele arheologice.

— Dragă frate, rîse Kivi, mai ai puțin nacaz și întîrziere cu masa.

Domnul Bernard simți și el această epigramă. Lupu Mavrocosti iubea mîncarea și băutura. Gusta cu mult mai puțină îmbielșugare și grabă decît domnul Bernard, dar era un tovarăș dintre cei care dau mesei dreptul și timpul său.

Cînd Kivi porunci să se servească în cerdac cafelele turceşti, ieşiră tustrei sub perdelele de rouruscă deasupra văii pline de lumină a pîrăului Borzei. Pîrăul Borzei cobora printre dealuri de către păduri şi se revărsa la vale într-un iaz bine ţinut, cu dig plantat şi stăvilare cu lanţuri. Curtea boierească era deschisă asupra acestor întinderi tăcute şi fericite. Satul se afla îndărăt după culmea dealului, spre asfinţit, şi oamenii de-acolo auzeau ca dintr-o mare depărtare clopotele bisericii pe lîngă aşezarea boierească ; atuncea veneau la leturghie, unde găseau totdeauna pe domniţă, în strai cernit, în laturea dreaptă a naosului, lîngă mormîntul părinţilor ei şi a tuturor Mavrocosteştilor.

Domnul Bernard se aşeză puţintel congestionat în jilţ, însă într-o perfectă stare de euforie. Cafeaua i se părea minunată. Mavrocosti era agitat ; avea nevoie să vorbească. Kivi îi retrase cafeaua şi-i puse la îndămînă tutunul şi pipa cu care făcuse războiul.

— Acuma trebuie să hotărîm cum şi cînd facem contractul, îşi urmă inginerul calea de la care nu-l putea abate definitiv nici o digresiune.

— Avem vreme, răspunse Lupu, de şi, între prietini şi oameni de onoare, e suficient cuvîntul. Cum însă dumneata eşti reprezentantul unor financiari, va trebui să îndeplinim şi această formă. Vom face deci, cum spui, două contracte : unul pentru frasini şi altul pentru pădure. In prealabil e necesar să vie la Borza şi inspectorul silvic. Vom face toate ca să fii mulţămit, domnule Bernard. Deocamdată, să ne bucurăm de această zi unică şi să-ţi povestesc de ce am scrupule faţă de ţiganii de sub pădure, pe lîngă care am trecut.

— Aşa este, se veseli domnul Bernard, dumneata le atribui o importanţă istorică.

— Negreşit. Te rog să fii atent. Nici într-un document al familiei noastre nu sînt pomeniţi aceşti oameni ca robi. Se găsesc însemnări, cercetări şi jalbe care-i privesc, însă e clar că trebuie să-i socotim într-o situaţie deosebită şi specială. Ei au fost sub mîna boierului de aici, însă liberi, cu drept de folosinţă asupra lemnului moale din Borza. Nici macar nu făceau zile de clacă la lucrul pămîntului ; trebuiau să iasă numai la hăituit vînatul. Incolo, răspundeau, pentru industria lor, bani ca şi acuma. La 1864 au refuzat pămîntul de împroprietărire. Au ţinut numai să rămîie pe loc, plătind dajdie către comună şi către Domnie, aşa cum au apucat ei obiceiul din bătrîni. Aceasta e situaţia. Deci dacă nu sînt vechi salaşe de sclavi, avem de-a face cu o problemă specială şi istoricul are dreptul să-şi puie întrebări dintre cele mai interesante. Mai întăi trebuie să te fac atent asupra unora dintre numele proprii localnice. Pădurea se numeşte Borza. Are şi pîrăul acest nume. Dar la izvorul lui, unde cade din stîncă şi se prelinge apoi într-o mlaştină şi într-un lac, se chiamă Neaga. Este undeva un loc prăpăstios căruia îi zice La Corhană : acolo-i un cunoscut cuib de pîndă a unui braconier cu numele Sofronie Leca, actualmente administrator al meu, de care sînt nu se poate mai mulţămit. Este şi o poiană care se chiamă Poiana Curcanului, din vremi cînd această pasere nici nu era cunoscută în ţinuturile noastre ; deci îmi vei îngădui să-i spun cu adevăratul ei nume : Poiana Curganului, ceea ce o apropie foarte mult de Corhana lui Sofronie Leca. Te rog să mai reţii că trăieşte şi acum în această pădure un localnic, pădurar coborîtor din serii de pădurari, pe care-l chiamă Peceneaga. Numele acesta se apropie de al pîrăului Neaga. Insfîrşit, ia-ţi osteneala şi priveşte la mine şi

la Kivi. Uită-te și la Sofronie Leca. El e răzăș vechi, îi am documentele de la Petru Rareș-Voievod, și e blond ca cea mai mare parte dintre moldoveni. Eu și Kivi sîntem din altă rasă. Mai degrabă sămănăm cu Marandache decît cu Sofronie. Ai observat la Marandache profilul de pasere de pradă? Privește și la Kivi. Mai cu samă nasul. E cea mai caracteristică parte a feței ei. Privind acest clonțișor de pajură, am visat eu pe strămoșii mei pecenegi. Am armonizat cu năsușorul ei nomenclatura specială pe care ți-am expus-o și am adaos la asta și tălmăcirea numelui nostru de familie.

— Argumentul mă interesează, suspină domnul Bernard. Numele dumneavoastră e curat grecesc.

— Desigur, însă noi nu sîntem greci după înfățișare; sîntem oameni mici, cu umerii obrajilor ușor proeminenți. Leagănul neamului nostru a fost deci Asia, nu Elada. Numele nostru originar nu-l știu. L-au dus puhoaiele, viscolele și uitarea către mările eternmișcătoare. Deci pămîntenii, în limba lor de-atunci, au găsit mai nimerit să cheme pe un strămoș al meu cu porecla cea mai potrivită. I-au zis Negru. Urmași ai acestuia, adăpați la cultura fanariotă, au tradus în grecește numele lui Costea Negru. Dovada că nu poate fi altfel o găsesc direct în versurile unei balade populare.

— S-auzim, surise Bernard, privind către Kivi.

Domnița era însă foarte serioasă.

— Ascultă, urmă Mavrocosti. E începutul unei balade de o frumuseță pe care numai neamurile pasionate o pot imprima artei lor vorbite.

Au înflorit florile
Odată cu zorile.
N-au înflorit florile:
Scoate Costea oile.

Așadar, cel dintăi Costea Negru era crescător de oi, deci nomad macar în parte. Avea cai și cîni și-i curgea în sînge o flacără care arde și-n Kivi. Te fac atent, iubite prietine, că sora mea e o ființă primejdioasă.

Kivi zîmbea, cu cotul pe genunchi, cu bărbia în palmă, cu gîndul dus într-o adîncă depărtare de poveste.

— Concluzia? suspină domnul Bernard.

— Concluzia este asta. În acest colț de lume s-a adăpostit, adus de vînturile întîmplării, un fragment dintr-o rasă care acuma e complect dispărută. De și acest pămînt al Moldovei are proprietatea de a amesteca, a preface și a nivela complect toate stolurile de pasaj, ceva tot a rămas din vechii pecenegi. Au rămas cel puțin cîteva nume, simboluri ale lucrurilor de odinioară. Și a rămas sîngele, care verifică o zicătoare înțeleaptă a localnicilor. Ca și localnicii de altfel, noi cei care avem sînge de demult nu prea ne bucurăm de înțelepciune, nici n-o prețuim. Viața e mai bună pentru noi cînd e împodobită de un vis ori de un cîntec. De-aceea zic eu să mai amînăm puțin afacerile și contractele.

— Concluzia! concluzia! cîntă domnul Bernard. Vrei să afirmi cumva că această prințesă fină, care a prezidat un prînz delicios, e rudă cu acele miniaturi sculptate în eben și palisandru, care stăteau întăi cu fața către noi și pe urmă s-au întors?

— De ce nu? acceptă cu liniște deplină Lupu Mavrocosti. Acei nenorociți, care amenință să se înece în tău, au caracter și temperament, ca și Kivi. Aș putea adăogi că și simpatia mea pentru dînșii e o dovadă că sînt coboritori din vechii pecenegi. Simpatia de altminteri e reciprocă.

— Nu înţeleg de ce trebuie să se înece... murmură domnul Bernard, căscînd.

— Asta e o altă idee a fratelui meu, zise Kivi. Să nădăjduim că nu se vor îneca. Ar fi mai potrivit să vie un vîrtej, să-i răsucească şi să-i înalţe, realizînd în chip simplu, spontan şi minunat, invenţia fratelui meu. Ne suim şi noi în vîrtej şi ne ducem la strămoşi.

— Am uitat să-ţi povestesc, Kivi, grăi cu însufleţire nouă Lupu, că eu am văzut această realizare. Ascultă şi dumneata, domnule Bernard. Am văzut-o după ce am sacrificat zile şi nopţi, odihnă şi mai ales bani. Te aşteptam pe dumneata ca pe un salvator şi-ţi mulţămesc că mi-ai dat această dovadă de prietinie. Te aşteptam şi ieşisem singur, ca să mă plimb, către pădure. Intr-un loc care se chiamă Grui, am găsit porumb foarte precoce, sămănat de Sofronie Leca. E o încercare a lui. E un porumb mic, italienesc. L-a sămănat în martie şi a scăpat de brume şi îngheţ. Acuma-i copt : nişte ştiuleţi mici cît degetul. Stau lîngă el doi băieţi cu prăjinile şi tălăncile şi-l apără de ciori. Iată că din strujenii acelei porumbişti s-a desprins o îngemănare bizară de două foi. A rupt-o un vîrtej de vînt şi a făcut-o să plutească o clipă prin faţa mea. Am privit-o înveselit şi interesat ; avea aparenţa unui erete. Plutea nesigur, pipăindu-şi un echilibru. Apoi vîntul a săltat-o şi deodată a prins a pluti către înălţime, căutînd curenţi ascendenţi prielnici. Era ceea ce căutam eu. S-a dus, s-a dus, s-a înălţat pînă ce n-am mai văzut-o. Intîmplarea a eliberat acest exemplar unic şi perfect a ceea ce eu caut încă, dibuind. S-a dus ; într-adevăr, aş fi vrut să-i fiu pasager.

— Pe mine mă luai, se alintă domniţa Kivi ; pe domnul Bernard însă nu.

— Te încredinţez, domnişoară, replică domnul Bernard cu seriozitate, că aici pe pămînt e mai bine decît oriunde.

— Cine ştie ! In orice caz, ne ducem după ce încheiem contractele... se îmblînzi Kivi, întorcînd spre oaspete ochi cît mai îndulciţi şi cît mai vicleni.

Din lăuntrul casei se strecură în cerdac cu grijă, cu paşi nesimţiţi de pîslă, una din ţigăncuşile domniţei. Purta, ca toate celelalte slujnice, o bluză de pînză albă cu guleraş şi mînicuţi drolate. Spuse ceva, ca o miţă care cască botişorul, fără glas.

— Poţi vorbi mai tare, Constanţa, ca să te auzim şi noi... îi porunci Kivi. Boierul acesta franţuz ştie moldoveneşte.

Ţigăncuşa mai îndrăzni un pas, răsucindu-şi cu ruşine capul frumos pieptănat, arătîndu-şi cind albul, cînd smoala ochilor.

— A venit cuconu Sofronie şi aşteaptă poruncile măriei sale.

După ce se retrase Constanţa, Kivi se răsuci nemulţămită spre Lupu.

— Dragă frate, zise ea, cred că ne vei scuti de prezenţa lui Leca al dumitale aici. Nu ţin deloc să-i văd botforii de lac şi pintenii.

— Aha ! rîse Lupu ; ai observat că are pinteni de argint.

— Nu ştiam că-s de argint, dar am observat că are.

— Leca e un om nepreţuit, oftă Mavrocosti. El nădăjduieşte să scoată bine treburile la capăt numai cu recoltele moşiei.

Kivi nu răspunse. Mavrocosti se sculă din jilţ şi trecu în casă.

— Asta cere timp... se întoarse zîmbind domnişoara Mavrocosti către domnul Bernard.

— A, desigur, se grăbi să confirme franţuzul, foarte atent la observaţia lui Lupu. Cu recolte care atîrnă de capriţiile anotimpurilor, deci care sînt însăşi nesiguranţa, nu se poate face faţă la scadenţe cu termen precis.

— Nu-i aşa ? zîmbi iarăşi Kivi. Noi ţinem în primul rînd să păstrăm acest cuib al familiei.

— Puţintel cam singuratic acest cuib, prinţesă.

Kivi crezu că nu trebuie să răspundă la atare observaţie, de şi era făcută cu un ton foarte amical şi discret.

— Intre multe lucruri interesante pe care mi le spunea fratele dumneavoastră la întîlnirile noastre din Bucureşti, mi-a vorbit într-un rînd şi despre asta. E încă o idee a lui ; dacă îmi permiteţi, aş pütea-o ridica la rangul de idee fixă, alături de aparatul de zbor, de care a vorbit aşa de frumos acum cîteva clipe. Ca să rămîie aici un Mavrocosti, după ce noi toţi ne vom fi luat zborul, trebuie, după metode practice, să-i găsim o bună tovarăşă.

Kivi se miră :

— V-a vorbit fratele meu despre asta, domnule Bernard ?

— Nu ; însă mi se pare că rezultă. Moştenitorii nu pot fi inventaţi, ca aparatele.

— O, domnule Bernard, oftă Kivi privind departe, cu pleoapele pe jumătate închise ; fratele meu a renunţat definitiv la întemeierea unei familii a lui. Vrea să fie protectorul altora ceea ce e o sarcină destul de uşoară. Toată greutatea şi răspunderea înţelege s-o lese asupra mea şi eu nu sînt deloc grăbită. Cu toate acestea va trebui să încerc şi probabil că mă voi hotărî cîndva.

— Mai aveţi timp, acceptă domnul Bernard, însă aş îndrăzni să adaog că nu prea mult.

— Desigur, oftă iar domniţa. Fratele meu ţine să rămîie aici un Mavrocosti.

Domnul Bernard simţi că i se strînge inima şi privi cu grijă spre partenera sa. Kivi se veseli şi-şi scutură pletele.

— Domnule Bernard, puteţi fi liniştit. Sîntem urmaşi de pecenegi poate, nu însă de faraoni egipteni. Mai ales în privinţa căsătoriei avem amîndoi idei foarte burgheze. Fratele meu pretinde că primul băiet brun apărut în căsnicia mea va trebui să poarte numele familiei noastre. Il vom numi deci Lupu Mavrocosti.

— Ciudată condiţie !

— Mie nu mi se pare. E o condiţie ca toate condiţiile. Face parte din familia contractelor şi a poliţilor. După ce voi găsi acel tovarăş pe care încă nu-l văd, întăi şi întăi, înainte de a intra în barcă, îi voi pune mîna în piept, vorbindu-i despre această afacere.

— Şi dacă nu primeşte condiţia ?

— Dacă nu primeşte condiţia, voi plînge cu întristare pe ruinile iubirii şi mă voi resemna. Ar trebui să-i mai explic, însă, că putem avea mai mulţi copii, deci ar avea în ce-şi plasa şi numele lui. Eu cred că omul pe care îl voi alege eu are să primească.

— Credeţi ?

— Da. Intăi pentru că mă va iubi şi al doilea pentru că nu va fi lipsit de inteligenţă.

— In definitiv, prinţesă, aveţi perfectă dreptate. In viaţă toate sînt afaceri şi condiţii.

— Nu-i aşa ? se veseli Kivi.

— Desigur. Insă mie tot nu-mi vine a crede că fratele dumneavoastră va persista pînă la sfîrşit în

singurătatea lui. După ce-și realizează planul, are dreptul să se întoarcă din cer pe pămînt.

— A, nu! După ce realizează pe acesta, imediat imaginează altul.

— Totuși, prințesă, îmi vei permite să adaug că e om de carne și sînge; și oamenii au învățat iubirea de la zei.

— Așa este, domnule Bernard; zeii ne-au învățat pe noi iubirea; contractul căsniciei e invenția noastră. Lupu ține la căsnicia mea. La a lui a renunțat complect și ar putea rămînea în situația unui zeu între atîtea zeități brunete, dacă ar avea privilegiul unei eterne tinereți.

Țigăncușa cu pași de pîslă se strecură iar din casă, aducînd altă cafea. In urma ei, din cadrul ușii, întinse năsușor curios alta. Domnul Bernard abia atunci băgă de samă ce piele catifelată, de un brun mat, au acele serve care cunoșteau hrana bună și baia. Simți și el impulsiuni de zeu; Kivi îl cetea și-i strecură o privire batjocoritoare.

Ajungînd în odaia lui, unde își avea instalat biroul și mesele cu planșe, Lupu Mavrocosti găsi pe sală, în penumbra bolților, pe pădurarul Neculai Peceneaga, între administratorul Sofronie Leca și Marandache, feciorul boieresc. Cînd se apropie stăpînul, Marandache se retrase furiș din fața slăvitei lui vederi. Sofronie așteptă pînă ce Lupu îi văzu semnul din ochi, — adică: L-am adus! și se retrase și el.

— După aceea, trec și eu pe la măria ta, șopti el, făcînd pași cu spatele îndărăt.

— Ba nu așa! zise brusc Peceneaga, sucindu-se către el. Unde te duci? Unde-i Marandache? Cum ne-a fost cuvîntul? Stăi aici la înfățișare, Sofronie. Și adă și pe țigan, să-și deie samă în fața măriei sale.

— Ce este, Peceneaga? întrebă cu blîndeță stăpînul. Intră la mine în odaie și spune.

— Sărutăm dreapta măriei tale! tresări pădurarul întorcîndu-se către stăpîn și văzîndu-l abia atunci. Eu, azi, aveam treabă la mine în pădure. Mi-am făcut socoteală, după orînduielile mele, ca să vin la curte în dimineața de Sîntilie. Atuncea îmi dau sămile. Pe urmă vin și la Pintilie călătorul, ca să mi se deie căciulă și cojoc. Așa că Marandache m-a chiuit de pe un muncel și mi-a strigat să mă înfățișez astăzi. Azi nu-i zi de înfățișare! am chiuit și eu din rîpă. Eu eram lîngă izvoarele Borzei, la Neaga. Nu tîrzie vreme după ce-am răspuns vorba asta, s-au coborît acolo la mine Marandache și Sofronie. Unde-s? Să se înfățișeze aicea, la Lupu Mavrocosti!

— Intră în odaie, Peceneaga, vorbi iar, cu blîndeță, stăpînul.

— Iaca intru. Da' eu mă tem de atîtea rafturi de cărți: să nu se prăvale peste mine. Iaca închid și ușa, dacă poruncești măria ta. Imi place cum face: clanț! parcă vrea să mă muște de deget. Ha-ha!

— Spune, Peceneaga.

— Ce să spun?

— Spune de ce mi-ai adus la judecată pe Leca și pe țigan.

— Spun, cum nu. Eu eram lîngă Duruitoare, unde bate soarele la amiază. M-am dezbrăcat și m-am cufundat să prind pești. Ii achipui pe sub mal și-i prind cu mîna. Azi mi-a venit așa o plăcere să mininc pește. Cînd scot eu capul din Duruitoare, numai ce văd pe țigan că-mi fură straiele de pe mal și se duce. Așa că eu m-am luptat cu Marandache să-mi deie straiele, și, luptîndu-mă cu el, m-am dus pînă în preajma țiganilor. Acolo mi-au adus țiganii, la porunca lui Leca,

alte straie. A mele zice că-s prea ponosite, pentru vederea măriei tale. I-am luat și i-am adus cu mine aicea, ca să-și deie samă de așa blăstămăție.

— Ei te-au adus la mine, Peceneaga.

— Apoi acuma văd eu, măria ta, că asta e o viclenie a lor. Dar de ce să m-aducă aici cu sila ? Veneam eu singur, de voia mea, la Sîntilie.

— Eu doream să te văd mai devreme.

— Apoi, atuncea, iaca am venit, măria ta, și te rog să-i poruncești lui Sofronie Leca să-mi deie simbria pe jumătate de an și două ocă de rachiu.

— Are să-ți deie ce dorești. Să-ți înoiască și straiele. Iar eu am să-ți dăruiesc pușca după care rîvnești.

— Aha ! mormăi grav Neculai ; bun lucru, la vremea primejdiei de folos.

Mavrocosti se veseli în chip deosebit de această vorbă.

— Așa. Acum să-mi spui dacă mai ai vreo pretenție.

— Nu mai am nici una, măria ta. Acuma-s liniștit, adăogi el deodată, cu glas schimbat. Pufni și privi domesticit la Mavrocosti.

Ieșea ca dintr-o vîltoare și toată înfățișarea lui bărboasă și zbîrlită se alina. Își potrivi pletele la tîmple și înlătură șuvițile care-i atîrnau în ochi.

— Măria ta, grăi el domol, privind cu atenție la Mavrocosti, spunea Leca și Marandache cum că a venit un neamț să cumpere pădurea Borzei și s-o taie.

Lupu ridică ochii și văzu sub fruntea lui Peceneaga o dungă de spaimă. Sub fruntea lui Peceneaga parcă erau sihlele și sălbătăciile.

— Ascultă, Peceneaga, zise Mavrocosti, cine crezi tu că ar putea să cuprindă codrul Borzei între topoare și fierăstraie ?

— Măria ta, răspunse pădurarul, oamenii de azi au meșteșuguri crîncene. Eu zic așa că poate vrei să scoți ceva dintr-însa... Asta se poate. Chiar și o pădure trebuie să-și plătească dajdia. Dar încolo ce nevoie ai ? Bogățiile măriei tale cine le poate socoti ?

— Banii sînt rotunzi, Peceneaga ; se duc de-a dura și se împuținează.

— Știu eu, măria ta. Cînd îi vînturi cu lopata, se împuținează și iar se strîng. Dar să zicem așa că s-ar duce toți. Atuncea se găsesc alții. De la Duruitoare, eu am cercetat pe sub stînci și cătră asfințit, și cătră răsărit. Tot fac cinci pași și stau cu furcuța de alun în dreptul inimii, să vedem dacă nu-mi dă semn. Pînacuma n-am găsit, dar mai am pînă ce-oi călca toate cotloanele pădurii. După cum spui și măria ta și ai găsit și în documenturi, comoara aceea a unor voievozi din vechime numaidecît trebuie să se afle undeva. Dacă au avut ei aici stăpînire, apoi aici în Borza au îngropat-o și numaidecît trebuie s-o fi așezat în loc tare. Trebuie să aibă numaidecît și semn ; ori izvor, ori stîncă singură care ghiontește pămîntul, ori un stejar în care-i bătut un bour. Iar semnul cel mai bun, cînd oi călca deasupra cu piciorul, are să mi-l deie furcuța de alun. Atuncea, măria ta, vin și te înștiințez că ți-am găsit comoara. Mai sînt unele nopți, cînd e lună nouă a lui august : atuncea, de pe țancuri, se poate vedea comoara arzînd. Am pîndit în doi ani, precum mi-a spus baba Domnica din satul lingurarilor, și am să pîndesc și anul acesta. Oriunde s-ar afla flacăra, mie nu mi se poate ascunde locul. Știu sub ce frunte de rîpă ori în ce șold de stîncă. Eu umblu noaptea prin pădure, cum umbli măria ta ziua prin odaia asta cu cărți.

În cerdac, ţigăncuşa se arătase a treia oară. Kivi se desprinse din sfatul amical cu Bernard şi întoarse către ea privirea-i ageră.

— Cuconu Sofronie, şopti Constanţa, a adus pe Peceneaga, după cum i-a fost poruncit măria voastră.

III

După ce scăpă de la curte, Neculai Peceneaga se îndreptă iar spre singurătatea lui, ca să-şi poarte rîndul nou de straie prin spinării, stînci şi gloduri, în Borza. Era bucuros de puşca dăruită. O strînsese, desfăcută şi învălită cu grijă, în traistă, alături de cele două ulcioraşe de rachiu, de cutia de cartuşe şi de o bucată de pîne albă. Intr-aceeaşi traistă de lînă groasă, de care nu se despărţea niciodată, îşi mai ţinea şi cîteva obiecte disparate, singura lui avere: o oglinjoară, scăpărătorile, furcuţa de alun, o cărticică de rugăciuni. Acuma amestecase între ele şi banii simbriei. Supărarea îi trecuse deplin. Umbla alinat, cu pas repede şi elastic, pe cărarea lui ştiută. Marandache îl ajunse din urmă şi-şi lăsă calul să umble în trap moale în stînga pădurarului. Peceneaga nu se întoarse spre el. Îşi vedea de drum, rîzînd în sine. Ştia că lui Marandache îi place rachiul. Îi plăcea şi lui. Umbrele lor se lungeau către răsărit peste ogoare, ciocnindu-se şi desfăcîndu-se.

Merseră aşa o vreme prin tăcerea de asfinţit a locurilor, prin singurătăţi. La fîntîna Gruiului Peceneaga se opri şi Marandache descălecă.

— Azi ţiganii au cîştigat un rînd de straie... rînji feciorul boieresc.

— Să fie de sufletul morţilor mei... vorbi încet şi

grav Peceneaga. Tu să nu socoţi, măi Marandache, că-s supărat pe tine.

— Nici n-ai de ce fi, bădică Neculai. Eu îs omul stăpînirii.

— Ştiu, eşti slujitor vrednic. Stau şi mă gîndesc de ce i-oi fi trebuit eu azi, numaidecît şi aşa de grabnic, lui Lupu Mavrocosti. A vrut să cunosc poate că neamţu vrea să cumpere şi să taie pădurea? Asta nu-i nici o bucurie. Dar nici nu cred că se poate una ca asta. Am aflat eu asta de dimineaţă, cînd i-am auzit vorbind pe domniţă şi pe Sofronie.

— Erai acolo?

— Eram ş-am auzit. Fata asta are draci, clătină din cap Peceneaga.

— Are, încuviinţă Marandache. Alte boieroaice ţin pe lîngă dînsele cîte-o dihanie, ca să poată lepăda într-însa demonii; dar asta n-are nici cătel, nici miţă.

Pădurarul se gîndi un timp, filosofînd către sine, însă cu glas:

— Are nevoie de barbat.

Feciorul boieresc era convins şi el de asta. Se mira însă unde s-ar putea găsi om care să poată pune mîna pe dinsa şi s-o stăpînească. Nici franţujii nu-s vrednici de asta, nici alţi boieri pe care-i cunoaşte, ori de care a auzit. Iar un om de rînd nu poate îndrăzni. Asta mai ales nu se poate, încuviinţă şi Peceneaga. E os domnesc. Bunica ei a fost Racoviţoaică, din Cehan-Vodă. Iar strămunicii lor sînt cei cu comorile.

— Că strămunicii lor au fost stăpînitori mari, asta se poate, judecă Marandache; dar eu în comorile acelea nu prea cred. Cît au răscolit ţiganii cotloanele pădurii de zeci şi zeci de ani, ar fi dat de ele. Crezi că n-au şi ei ideea lor şi nu le-au căutat?

— Știu, răspunse, cu gravitatea lui, Peceneaga; chiar asta-i dovadă că sînt comori îngropate. Oamenii vechi au ținut minte și au lăsat vorbă. Numai că țiganii care au căutat au fost proști și n-au avut nici un meșteșug.

— Să fie oare vreun meșteșug pentru asta?

— Nu știu; va fi fiind; îl cunoaște poate măria sa; tu pe mine să nu mă ispitești.

— Bade Neculai, dacă l-ar cunoaște măria sa, n-ar vinde pădurea.

— Cum, măi Marandache, tu chiar crezi una ca asta? că poate cineva să dărîme Borza și s-o ducă de-aici? Asta-i pădure apărată de Dumnezeu, măi Marandache. Dacă n-ar fi apărată, n-ar fi stat pînă acuma în picioare. Dar iarăși stau și mă gîndesc, cum am spus și măriei sale, că oamenii din vremea nouă au meșteșuguri care altădată nu s-au știut. Și au și nebunie. Ce-a căutat neamțu?

— Apoi asta te întreb și eu pe dumneata, bade Neculai!

— Bine, să zicem că i-or fi trebuind frasini, pentru iroplan, cum spune Sofronie Leca. Să ieie frasini cîți îi trebuie și să se ducă.

— Să-și ieie frasinii și să se ducă, mormăi Marandache. Eu din pricina asta nu dorm nopțile, bade Neculai, și cîteodată mă îmbăt de scîrbă.

Peceneaga clătină din cap rîzînd. Vîri o mînă cu cängi negre în traistă și trase pînea albă și un ulcioraș. Frînse pînea și dădu o bucată lui Marandache. Destupă ulciorașul. Îl întinse tovarășului său. Tocmai atunci asfințea soarele și deodată obrazul i se umbri.

— Frate, creștine, murmură pădurarul c-un fel de solemnitate tristă, ia și cinstește întru pomenirea celor

care s-au dus și m-au lăsat singur pe lume, după porunca lui Dumnezeu.

Marandache crezu de cuviință să ofteze adînc; stătu o clipă; făcu semnul crucii; apoi gustă din ulcioraș. Bău și Peceneaga. După aceea începură a rupe cu dinții din bucățile de pîne, mestecînd încet. Pădurarul mai întinse o dată ulciorul, apoi îl potrivi în traistă, se rîdică și plecă fără de nici un cuvînt, lăsînd pe țigan la fîntînă.

Umblă fără contenire, într-un mers spornic, care-i era propriu. Își înmlădia trupu-nainte, plecat din șale, și picioarele încălțate cu opinci aproape îi fișîiau pe țărînă. Cînd intră în pădure, lăsă în urmă noapte albastră. Luna era în a treia zi din ultimul pătrar și răsăritul ei era foarte tîrziu. Intră în Borza ca într-o negură de funingine și-și domoli umbletul, pipăind poteca cu bățul. Merse fără șovăire la coliba lui din rîpa de sub Poiana Vinului. După ce se încredință prin întuneric că toate-s în bună rînduială, scăpără, aprinse foc și anină ceaunul de mămăligă în cujbă. Îl avea umplut gata cu apă. Îi presură făină, zvîrli în el o lingură de sare. Apoi pregăti puțină brînză într-o scăfiță de lemn. După ce-și răsturnă puiul de mămăligă pe fundișor și ospătă el singur, împresurat de zidurile de întuneric și ațintit de ochii sălbătăciunilor, își alinie iarăși gospodărioara în colibă, lăsă focul aprins și trecu în alt sălaș, tainic, într-o sihlă unde fusese vatră de lup și de hoți. Acolo, într-o tainiță, sub scorbură, își potrivi pușca și cartușele și cealaltă avere: banii și rachiul. Înainte de a ascunde ulcioașele, mai gustă o dată din cel neînceput. După asta, cu traista ușurată, se strecură iar în pădure și se abătu în poienița lui, unde își închipuise el că are bisericuță și unde își cetea în fiecare dimineață rugăciunile.

Acolo se chema chiar La Paraclis și țineau țiganii minte că ar fi apucat bătrînii urme de bisericuță de lemn. Va fi fost cîndva trăitor acolo un sihastru. Acuma Peceneaga era al doilea.

Prin întunericul opac, pădurarul își căută locul și se așeză în iarba moale, cu spatele rezemat într-un trunchi răsturnat. Miroseau puternic în juru-i sînzienele înflorite.

Noaptea era caldă, așa cum se cuvine să fie în dricul verii. In noaptea aceea a Sfîntului Ion de vară, se schimbă crîngul cerului după porunca cea prea înaltă și soarele începe să deie îndărăt. De aceea în zodie e zugrăvit la vremea asta semnul racului. La miezul nopții a rînduit Dumnezeu un răstimp de liniște, cînd stau în cumpănă toate stihiile, și cerurile cu stele și vînturile, după care dintrodată toate purced în scădere. Iarna începe a-și pregăti harmasarii în grajdurile ei din miazănoapte. In acel ceas al cumpenei, Dumnezeu a orînduit pace între toate animalele, jigăniile și paserile. Le dă și lumina înțelegerii pentru acel răstimp, ca să grăiască întocmai așa cum grăiesc oamenii. Oriunde s-ar afla, toate se strîng în sobor și stau la sfat. Așa că Neculai Peceneaga aștepta acel ceas al soborului viețuitoarelor din Borza.

Stătu o vreme ca într-o somnie, cugetînd la felurite lucruri nedeslușite. Apoi într-un tîrziu privi cerul miezului-nopții. Carul-mare și cel mic își întorseseră oiștile de stele. Iar către amiază se mișcaseră din răsărit semnele balaurului. Deci se apropia ceasul; mintea i se subție și vederile i se deschiseră prin întuneric.

In jurul lui era un fel de foșnet pe care de abia îl prindea cu urechea. În locurile cele de dedesubt, din tău, știa că trebuie să suie mistreții. Mai ales cei bătrîni nu se poate să lipsească. Lupii vin din Cazane.

Din văile acele ale lor, dese ca peria, ies pe brînci, trec două dealuri și coboară două rîpi, pînă ce ajung aici la Paraclis. Lupoaicele vin cu cățeii pe de lături și tot clămpănesc la ei din fălci, alungîndu-i de la țîțe. Acele clămpăniturî — parc-ar fi plesnit vreascuri — le auzea prin tăcere Peceneaga. Bursucii s-aud tipăind pe cărări, ca și iepurii, ca și caprele. Dar pe vulpi nu le poate auzi nici pămîntul. In streșina poienii filfîie buhnele și huhurezii. Le simte vîntul aripilor în pleoape, cînd ridică ochii la stele. Dar de văzut încă nu le vede. A șușuit văzduhul o clipă: se chiamă că s-au coborît pajurile pe clomburi de stejari. Vin și cocostîrcii cei bătrîni, care au avut cuib pe casa lui Neculai Peceneaga, cînd trăia la locuință omenească. Dar acuma casa-i pustie și dărîmată, în coasta pădurii, spre satul țigănesc. S-au strîns în furcile fagilor veveriile și jderii. Stau motanii sălbatici lîngă ierunci. Acuma, cînd se înfioară zvon în poiană, toate sălbătăciunile s-au bulucit și așteaptă numai semn de sus, ca să le vie grai omenesc și să deschidă soborul.

Acel semn Peceneaga îl simți deodată în inima lui. Ca dintr-o toacă de la o mănăstire din cer, s-a auzit de trei ori: toc-toc-toc. Din văzduhul miezului-nopții începu să ningă o lumină slabă. Și Peceneaga văzu toate dihăniile, și jigăniile, și paserile, în sobor. Se bucură pînă în fundul ființii lui de mila lui Dumnezeu și începu să asculte.

— Domnul să fie binecuvîntat, grăi pajura cea mai bătrînă; eu sînt cea mai aproape de sfinția sa, căci plutesc pe aripi sus pînă spre scaunul Împărăției. Să fie binecuvîntat, căci ne dă un ceas de pace și de înțelegere, cum nu-l au oamenii.

Jigăniile de jos binecuvîntară pe Domnul Dumnezeu, mormăind fiecare cu viersul său.

— Am aflat, zise pajura, cum că a sosit pe meleagurile noastre un neamț din depărtate locuri, care a măsurat pădurea noastră cu ochii și a prețeluit-o.

— Adevărat să fie? se întrebau bursucii și lupii.

— Este aici un pădurar cu numele Peceneaga, care-i martor, urmă pajura. Acest pădurar e om de credință a lui Lupu Mavrocosti și-i caută comoara cea veche, rămasă de la oamenii cei de demult, părinții strămoșilor lui Lupu Mavrocosti. Și el a oblicit de asemenea sosire a unui venetic și s-a scîrbit. Dar noi musai să ne punem împotrivă cu cängile și cu clonțul, cu ghiarele și colții. Noi n-avem nevoie de nemți și pădurea asta e salașul nostru de la Dumnezeu lăsat.

— Să vă spun eu ce este, hîrîi lupoaica cea sură de la Cazane. Oamenii au altă rînduială decît noi. Oamenii agonisesc ca să aibă în zile rele și să rămîie și puilor lor. Iară bătrînii lui Mavrocosti au strîns pentru șapte rînduri de pui. Cînd au ajuns la rînd Mavrocosti și cu soră-sa cea care are draci, s-a văzut că sacul s-a deșertat și dau cu mîna de fund. Iar pînă ce le-a găsi Peceneaga comoara, ei trebuie să vîndă frasinii din codru. Și după ce-or vinde frasinii, au să puie toporul și-n ceealaltă pădure. Așa că noi trebuie să-l mîncăm pe măria sa, ca să nu mai ajungă asemenea zile, să dărîme ce s-a clădit.

Se amestecă în vorbă și corbul, care era cel mai bătrîn dintre toți.

— Ba mai bine să mîncați pe neamț. Acela vine și se vîră unde nu se cuvine; e ca o muscă în lapte acru. Am înțeles cum că Lupu Mavrocosti e cam cu îndoială. Are datorii și vor să-l scoată zarafii din casele părintești, precum mărturisea asară Marandache, la fîntînă. Pentru aceea i-a intrat în cap lui Mavrocosti

asemenea nebunie. Trebuie numaidecît să dați semn lui Peceneaga unde-i locul comorii. Ș-atuncea Mavrocosti se întoarce către neamț și zice: Stăi! Nu mai dau pădurea. Iaca, pe drumul ista ai venit; pe același drum să te întorci.

— Asta-i bun. Atunci să găsească Peceneaga comoara.

Cocostîrcii ieșiră la iveală și clămpăniră din pliscuri.

— Acest ticălos pădurar cu numele Peceneaga, glăsui cocostîrca, ne-a găzduit multe veri, pe mine și pe soțul meu. Citeodată, primăvara, cînd cădeam aici prea devreme și dădea cîte un îngheț care prindea bălțile ca într-o cremene, ne primea în casă, lîngă vatră, și ne dădea mămăligă. Pe urmă, cînd s-arăta iar sfîntu-soare și începeau a curge puhoaiele, ne da drumul pe casă, la cuibul nostru. Muierea lui și cu patru copii se uitau la noi cu ochii bolditi. Noi spuneam că ne pare bine de găzduire și clămpăneam din lemnele noastre, iar ei se bucurau. Așa a venit un an cînd a fost război între oameni și cînd s-a mîncat om pe om. În acel an s-a dus și Peceneaga cu alții — și s-au împușcat cu pușțile, și s-au împuns cu sulițile acolo pe unde au fost, cu alți oameni care au fost venit împotriva lor. A răbdat de foame, de frig și de răni. Și pe urmă împărații împăcîndu-se, omenirea cea sărmană s-a întors la salașurile ei. Asemenea și acest Peceneaga s-a întors la casa lui, sub cuibul nostru. Iar acea casă era la un colț de pădure, în marginea țigănimii. Și-n acel loc nu s-a văzut slujbaș domnesc venind, ori doftor cu ochelari, ori primar cu cal alb, nimica, de cînd e lumea asta. Numai moscali din război au trecut și au lăsat sămință de boală. Căci cum s-a

plodit acea sămînță în muiere și în copii, au căzut cu toți unul după altul, și acest ticălos pădurar i-a găsit bolind. Intr-o zi a murit un copil, într-altă zi altul. Pe urmă au pierit doi. După aceea a murit femeia. Iar Peceneaga a rămas singur, răcnind și suduind pe împărați și pe Dumnezeu. După aceea a ieșit afară și a prins a ni se tîngui nouă. Apoi s-a pus și a săpat cele din urmă gropi și a astrucat pe copii și pe muiere, singur, fără popă și fără cîntări. S-a așezat pe prispă, cu capu-n palme, și a stat o zi, și a stat o noapte, și a mai stat o zi, privind într-același loc în pămînt, pînă ce de pe acel loc, asupra căruia se uita el, a început a pieri iarba. Sculîndu-se, a intrat în codru, ca să caute pe Dumnezeu și să-l întrebe de ce i-a orînduit asemenea pedeapsă. De-atuncea s-ă sălbătăcit Peceneaga și caută comorile lui Mavrocosti. Dar mai întăi și mai întăi a găsit comoară pentru sine. Un cuvios părinte de la sfînta mănăstire Neamțu i-a dat o carte, și într-acea carte Peceneaga și-a cetit greșalele și a înțeles că acolo unde i-a rînduit Dumnezeu pe cei dragi, e mai bine decît aici, pe pămînt: Acolo e o grădină încîntată ; iar pămîntul oamenilor e numai de nacaz și de durere. Deci găsindu-și comoara liniștii, și-a adus aminte de meșteșugul lui Peceneaga cel bătrîn tatăl său, care găsea izvoare și comori, căutîndu-le cu furcuța de alun. Pentru dînsul a binevoit Domnul Dumnezeu să-i sloboadă comoara împăcării ; dar asupra comorilor din Borza stăpînesc încă demonii. Se poate ca Peceneaga să nu găsească nimic cu furcuța lui de alun și neamțu are să vie să taie pădurea.

Soborul tăcu un răstimp, lăsînd pe pădurar să lăcrămeze și să smîrcîie ; apoi cînd el își înălță iar ochii spre stele, sfatul porni din nou.

— Noi, zburătoarele, grăi corbul, sîntem mai vechi decît jivinele, deci am vorbit întăi și am arătat ce se întîmplă. După ce-om spune ce avem de spus, se cuvine să-și arate părerea și proștii cei cu patru picioare. Dintre toți cei mai de nimic sînt iepurii. Nici căprioriii nu-s mai de samă, macar că și-au pus corniță. Cînd a fi vorba de primejdie, ei nu cunosc decît fuga. Ii bate pușca, îi spîrcuie cînii. Ei fug pînă ce cad, căci n-au altă apărare și altă minte. Insă lupii au înțelepciune și vitejie.

— Dacă-mi îngăduiți domniile voastre, mormăi lupoaica, eu aș întreba cine-i și cum e acel neamț cu pricina. Am întrebat pe vulpe la ureche, dar nu mi-a putut da răspuns. Domniile voastre plutiți cu aripile deasupra a toate și l-ați văzut și pe dînsul, cînd a cutezat să calce în acest hotar al nostru.

— Fără îndoială că l-am văzut, răspunse corbul. Deci să cunoască toată suflarea din Borza că acel neamț are un obraz roșcovan și ochi mititei, dar îndrăzneți. Dar mai ales după nas cată să-l cunoașteți, căci are un nas cu mult mai mare decît al lui Peceneaga ; și acel nas, cum iese dintre ochi, face un fel de gheb. Așa că țigăncușile de la curte rîdeau de asemenea nas. Dar domnița Kivi se uita urît la dînsele și bătea din picioruș. Insă ele nu se puteau stăpîni. Așa că, la urmă, a rîs și măria sa, întorcîndu-se cu obrazul către fereastră, ca să n-o vadă el. Cînd intră in pădure acel neamț pune pe el strai și șapcă de pielcică neagră lustruită.

— Bun, acuma l-am înțeles și l-am însemnat în mintea mea, își luă iar rînd la vorbă lupoaica. Impărăteasa pajură poate prinde în cîngile ei o piatră, purtînd-o sus și lăsînd-o să cadă asupra lui. Eu și cu

lupanii mei îl putem prinde la potică. Îl aşteptăm cînd trece singur şi-i sărim în spate.

Miorlăi şi o dihanie mititică :

— Pot sări şi veveriţile în crengi deasupra şi împrejurul lui, stupindu-l.

Dintrodată tresări un şuier şi freamătul soborului se stînse.

Lîngă scorbura tisei celei bătrîne îşi înălţase capul şarpele pestriţ. Şi-l cumpănea încet în laturi şi spre înălţime.

— Voi, paserilor, glăsui el, sînteţi mai vechi decît jivinele. Insă mai vechi decît voi sîntem noi, şerpii. Noi sîntem înţelepciunea cea dintăi şi cea din urmă a pămîntului. Noi am scos pe om din rai, ca să cunoască bucuria şi întristarea, şi noi avem să-l întoarcem înapoi, acolo unde nu-i bucurie, nici întristare. Aşa încît noi ştim mai bine decît corbii şi decît pajurile toate ale neamului Mavrocosti şi ale comorilor de sub pădure. Noi am văzut pe cei mai vechi oameni care au fost aici şi cunoaştem tainele adîncului, unde ard comorile cele dintru începutul lumii, şi cele pe care le-au tăinuit oamenii. Deci lăsaţi-l pe Peceneaga să caute, pînă ce, la vreme potrivită, îi voi arăta eu locul cel adevărat. Voi să ştiţi că acea comoară este. Lupu Mavrocosti crede în ea, căci pentru credinţă nu trebuie înţelepciune. Iar Kivi nu crede, pentru că e mai înţeleaptă decît el. Vine singură la pădure, descalică, cercetează poienile, zîmbeşte acestor căprioare proaste care se tem de dînsa, grăieşte cu veveriţile, care nu se tem ; stă şi ascultă, aşteptînd să-i cînte lăutarii cei mărunţei, apoi scoboară prin alte poieni şi rătăceşte pînă la tău şi pînă la Duruitoare. Acolo uneori se dezbracă şi se aşează sub spume, ca s-o bată apa care curge de sus. Insă ea nu crede că a umblat în preajma comorii şi a călcat peste comoară ; căci ea caută altceva.

Dihăniile, jigăniile şi paserile rîseră întocmai ca oamenii.

— Eu socot, urmă şarpele cel vechi, că şi pajura şi lupoaica pot face spaimă neamţului, precum s-a spus. Insă neamţu nu-i om care să-şi piardă firea. Neamţu a mai ucis păduri şi jigănii. Aşa că sînt alte lucruri de făcut împotriva lui, fie cu putere, fie mai ales cu viclenie. Mai întăi trebuie să vă spun că şi Borza singură ştie să se apere. Are atîta întindere, stînd revărsată peste atîtea ponoare şi rîpi, încît nu se poate începe de pretutindeni şi dintrodată bătălia asupra ei. Încă n-au lucrat faurii căruţele care să poată intra în asemenea locuri tari ; nici n-au născut boii şi caii care să poată sui acele căruţe pe pereţi. Dacă, anul acesta, au curăţit un loc, la anul pădurea îl cuprinde şi îl ia în stăpînire iar. Dacă v-aduceţi aminte, într-un rînd, Mavrocosti a vrut să sape iaz devale, unde-i păşunea voastră ori locul vostru de desfătare vara, ori locul vostru de vînătoare. Deci a adus talieni ş-au săpat, ş-au cioplit piatră pentru stăvilare, au adîncit locul. Şi cum e în astă-noapte, talienii se bucurau că pun temeiul prepeliştii ş-au să dobîndească o parte din bani. Iată că spre ziuă au venit împotriva pădurii nouri anume chemaţi ; au duruit tunetele ; s-au desfăcut puhoaiele şi s-au vărsat în săpătură toate gloduri-le din toate rîpile. Aşa că dimineaţa meşterii talieni se uitau şi nu mai cunoşteau nimic. Acuma acolo este iar ca mai de demult şi de talieni nu s-a mai auzit, de

și Lupu Mavrocosti tot n-a învățat a cătare minte. Mai este, sus, în coasta pădurii, un sat al meșterilor linguari. Să știți că și oamenii aceia negri care trăiesc acolo au putere. Au putere nu numai din nacazul și din mînia lor. Este acolo unul Samur, care-i părinte lui Marandache. Acel Samur scobește covețile cele mai mari care s-au văzut pe lumea asta și lucrează din briceag linguri cu coada în chip de pasere măiastră. Samur bătrînul a chemat pe babele satului țigănesc și s-a stropșit la ele. Iar ele îndată s-au dus pe la bordeiele lor și au căutat frigările, și, cum a dat ziua în geană de amurg, s-au pus a face vrăji și a boscorodi. Mavrocosti și Kivi au să audă de asta și au să rîdă ; dar să știe toți locuitorii cei noi ai pămîntului de la cei vechi că vrăjile au putere asupra oamenilor și asupra lucrurilor, așa cum au și stihiile. Deci amestecîndu-se vîrtutea cu viclenia, se va plini voia lui Dumnezeu.

— Să se plinească voia lui Dumnezeu... hotărî pajura din înălțimea ei.

Toate dihăniile, jivinile și paserile murmurară, cloncăniră și țiuiră aceste vorbe.

Semnul balaurului sclipi și el din stele, în crucea amiezii.

Balaurul de sus răspunde șarpelui de jos, cugetă în sine, cu uimire, Neculai Peceneaga.

Se făcuse liniște deplină. Ieruncile își țiuiră fluierăturile lor întrerupte. Din crengile cele mai de sus ale frasinului, chiar deasupra lui Peceneaga, bîzii cucoșelul sălbatic, foindu-și aripile în jos și răsfirîndu-și coada în sus. Era cea mai sfioasă zburătoare, pe care oamenii n-o văd niciodată ziua. După ce bîzii, grăi către Peceneaga :

— Eu, bade Neculai, nu mai pot răbda atîta tulburare. Imi iau cele trei găini ale mele și mă mut la munte.

Își răsfiră iar penele și bîzii din nou. Abia atunci îi răspunse, de la coliba de sub Poiana Vinului, cucoșul lui Peceneaga.

Toate vietățile adunate se pregătiră de despărțire. Vulpea ascultase cu o mirare pe care și-o înoia în fiecare noapte, din veacuri, cîntarea depărtată de la colibă.

— De ani și ani nenumărați, zise ea către sobor, stau și mă ciudesc fără să desleg ce taină are cucoșul, de se trezește din somn și cîntă. Să zicem că atuncea cînd mă apropii eu de soațele lui, care mie îmi trebuiesc foarte, el pricepe și dă veste de pază. Dar de unde știe el ceasurile mai bine decît oamenii ? Ziua le cunoaștem și noi, după soare. Dar noaptea, cînd nici nu-i lună, ce semn primește el și de unde, ca să știe măsura timpului ? Și cum își iese din somnul lui și dă glas ?

— Vulpile au să se minuneze de asta pînă la istovirea veacurilor, răspunse șarpele.

— Dar domnia ta știi ?

— Eu știu, însă nu spun, ca să nu afle oamenii. Dumnealor se pot lăuda cu multe cunoștințe ; asta însă n-o știu și li se rușinează semeția. Pot să vă spun numai atît că cucoșul cîntă fără să știe, ca să vă fie uimirea și mai mare.

La aceste vorbe, soborul se desfăcu. Paserile fîșîiră în zbor. Animalele tipăiră pe cărări și pufniră prin desimi. După ușor freamăt, poiana se alină. Cornul lunii se arătă printre horbote de crengi. De pe un sînger, de-la doi pași, huhurezul privi cu ochi de om la Peceneaga și rîse cu spaimă.

IV

Amîndoi primarii erau personagii considerabile și renumite.

Cel de la Necșeni, Ghiță Ghețu, avea un trup mărunt și prizărit, însă cu atîta se dovedea mai fudul la înfățișare și i se dusese faima pentru îndîrjirea lui.

Pe cel de la Bălănești îl chema Nastasă Roiban. Zidire măreață: lat în spate și un metru nouăzeci înălțime. Petrecerile și prietinia lui erau vestite în ținut. Pe cît era el de blînd, pe atit Ghețu era de aprig. Lui domnu Nastasă nu-i scăpa nici o veste, ori de unde ar fi fost, căci cetea în fiecare zi, din cap în coadă, gazeta de la București. Lui Ghiță Ghețu nu-i trebuia nici o veste.

— Nu-mi vorbi de nimic, Nastasă, zicea el în ziua aceea de tîrg tovarășului său, pe cînd stăteau în umbra șopronului lui Zeidel Abramovici; mie nu-mi fac trebuință veștile de prin gazete. Cel puțin dacă ar fi bune! Imi poți dumneata arăta o veste bună? Așa-i că nu-mi poți arăta? Atunci mai bine nu-mi spune nimic. Știu eu că pe lumea asta toate merg rău, așa că nu-i nevoie de gazeta dumnitale ca să-mi dovedească asta. Dacă toate merg rău, însamnă că trebuie să facem o schimbare, ca să meargă macar unele mai bine. Nici într-asta n-am nevoie de hîrtia dumnitale tipărită, căci planuri am eu cîte poftești. Dacă ar catadicsi cei mari să mă asculte pe mine, m-aș încumeta să le dau eu oarecșicare proiecte. Dacă n-a merge, după aceea, țara bine, să nu-mi spui pe nume.

— Lasă reformele, Ghiță, răspunse cu blîndețe Roiban. N-avem nevoie de nimic; avem nevoie de pace. Lasă lumea să meargă așa, că merge bine.

— Eu nu vreau s-o lăs, răspunse cu aceeași blîndețe, însă cu îndîrjire ascunsă, Ghiță Ghețu. Dacă ar merge bine, aș lăsa-o, însă nu merge bine.

— Iți spun eu, cucoane, că merge bine.

— Nu merge bine.

— Atunci aș pofti să cunosc ce nu-ți place dumnitale.

— Ehe! cîte nu-mi plac mie!

— Mă rog foarte mult să-mi spui dacă nu-ți place vinul lui Zeidel.

— Nu-mi place.

— Ai spus că nu-ți place? E vin de Uricani.

— Poate să fie de unde-a fi; nu-mi place.

— La asta nu mă așteptam, să nu-ți placă vinul de Uricani. Altădată îl lăudai.

— Acuma nu-l mai laud. Acuma socot că mai bun lucru decît apa, așa cum a lăsat-o Dumnezeu, nu se află pe lume. Sînt partizanul reformei lui Boerebista.

— Cine-i acela?

— Dacă vrei să știi, pot să-ți spun. A fost un om și jumătate.

— Nu mai trăiește?

— Cum să mai trăiască dacă a murit.

— Hm! Cum îi zice?

— Boerebista.

— Ei și ce scofală a făcut acesta cum îi zici dumneata?

— A făcut ce-ar trebui să facem și noi. A desființat velnițile și viile.

— Știi că ai haz, Ghețule? Dacă ar fi să se desființeze, s-ar desființa și fără dumneata; însă nu se desființează pentru că nu se poate.

— Ba se poate.

— Bine, fie cum spui; nu vreau să te supăr; nu-

mai să-mi scrii pe o bucățică de hîrtie numele acelui om ciudat. Iar pînă ce s-or desființa viile, eu aș fi de părere să nu bem apă, că tare-i rea apa asta din tîrg de la Dobreni. Venit-am pînă aici atîta cale, dumneata de la Necșeni și eu de la Bălănești, ca să bem apă sălcie ?

— Ba n-am venit pentru asta.

— Atunci dă la iveală un proiect : ce să mai aducă pe lîngă vin ? Cîte-o bucată de friptură de la coada a treia ? ce zici ?

— Eu nu zic nimic. Eu azi nu mînînc carne, că-i duminică.

— Atunci ce mînînci dumneata duminica, frate dragă ? Pește ?

— Nu mînînc pește. Am să mînînc niște fasole fiartă.

— Vai de mine, domnule Ghețu, cum s-ar putea una ca asta ? Atunci ce mînînci dumneata miercurea ? Poate vrei să spui că miercuri ai să mînînci carne ?

— Am să mînînc, dacă am să primesc o știre.

— Care știre ?

— O știre de la trupul meu. Astăzi trupul meu mă înștiințează să mînînc niște fasole nouă cu castraveți murați.

— Măi, măi, măi ! mari-s minunile tale, Doamne ! Domnu Zeidel ! Vină-ncoace, domnule Zeidel !

— Poftiți, cucoane Nastasă.

— Domnule Zeidel, prietinul acesta nu poftește friptură de care-mi faci mie.

— Nu-i nimic, eu nu mă supăr ; lui cuconu Ghiță să-i dăm o fleică.

— Nu poftește nici fleică. Prietinul meu vrea fasole nouă dulci cu castraveți murați. Ai niște fasole nouă, domnule Zeidel ?

— Am. Am fiert pentru mine.

— Ai poate și castraveți murați ?

— Cum nu ! specialitatea stabilimentului !

— Atunci știi ce, domnule Zeidel ? Vreau să-i fac o plăcere lui Ghiță Ghețu. Adă-mi și mie fasole.

— Ț ! nu așa, se oțărî Ghiță Ghețu. Eu am spus că nu-mi dă gust coada a treia. Dar dacă este fleică, afacerea se schimbă. S-ar putea spune că nu-mi mai trebuie fasole dulci.

— Măi, mare poznă, oameni buni ! Spune de unde să te iau, omule ? Să-ți aducă apă ?

— Dacă zici că-i sălcie, să nu-mi aducă apă.

— Să-ți aducă fasole ?

— Nicidecum !

— Atunci spune dumneata singur ce să-ți aducă.

— Mie nu-mi trebuie nimic.

— Foarte bine, zîmbi Zeidel, aduc eu cîte ceva, după cum m-oi pricepe. Poate să se potrivească cu gustul unor drumeți, într-o zi ca asta.

— Să știi că ai să faci bine, Zeidel, suspină Roiban, lăsîndu-se pe speteaza scaunului.

Privi cu plăcere spre prietinul său ; avea o mare dorință să-l îmbuneze. Însă Ghețu se uita amărît într-o parte, ținîndu-și trupul semeț pe scaun și gîtul țeapăn.

Zeidel se retrase discret, închizînd dintr-o pleoapă, ca un bun cunoscător de mușterii. Negustorul acesta, renumit pentru vinurile lui, avea o înfățișare neagră și sprîncenată. Carnea de pe trupu-i scund și îndesat era bătută cu lopata. Avea însă mișcări iuți și era cînd la grătar, cînd în pivniță, cînd la tejghea, cîrmuindu-și cei doi băieți de ajutor cît cu o voce moale și groasă, cît cu felurite fulgerături ale obrazului lui păros.

— Repede! dădu el semn, cu sprîncenele înălțate. Patru părechi de cîrnăciori!

Era ora opt dimineața, la începutul lui iulie. Tîrgul își începuse fierberea. Multe sate înfundate pe văi vasluiene dăduseră năvală în adunătura aceea de magherniți, între hîrtoape de gloduri vechi. Drumuri de țărînă se adunau într-acolo, cotind pe colnice și pe rîpi. Oamenii le străbăteau sub nouri înalți de colb, în cară cu boi ori în căruțe cu cai. Unii aduceau de vînzare cei din urmă saci de păpușoi ori de orz din anul trecut, ca să facă bani pentru unelte nouă: venise vremea de secere și de coasă și holda acelor meleaguri se vestea îmbielșugată. Era și o grabă de tranzacții cu negustori care adunau în hambarele tîrgului pîne albă. Se vestise că se dă arvună cu foarte mare ușurință de către furnizorii de ovăz ai armatei. Femeile găseau cel mai potrivit prilej ca să cumpere flori artificiale și pieptene de cap. Și coasă, și pieptene, și floare, și ață, și acadele, și cafea turcească, și stambă, și sare, și gură de ham se găseau în aceeași prăvălioară cu acoperiș strîmb.

Alt stabiliment ca al lui Zeidel nu se mai afla și acesta era rezervat oamenilor însemnați, între care se numărau mai cu samă cei doi primari, buni prietini. Cine se putea pune cu domniile lor? Unul era un om care cetea în fiecare zi gazeta. Celălalt era un omuleț care putea să stea de vorbă și cu regele, așa de ascuțit colț avea; căci învățase mai multe glasuri într-o școală mare, la Iași. Pretorul nu se arăta decît foarte rar și era un băitanaș tînăr. Judecătorul din Dobreni, cărturar înalt, slab și tăcut, nu apărea niciodată în adunarea iarmaroacelor. Cît despre Mavrocosti, el trecea ca o furtună, în droșcă cu patru cai. Pînă la dînsul era departe; el era sus; i se închinau

toți ca unei adevărate stăpîniri; pe dînsul nici nu îndrăzneau să-l numere între oamenii de rînd. Mai degrabă prințesa Kivi avusese curiozitatea să treacă în pasul calului pe ulița tîrgușorului, privind amuzată, cîteva minute, acele improvizații de prăvălioare șubrede cu mărfuri speciale pentru populația rurală. A și rostit chiar cîteva cuvinte, întrebînd ceva. S-au năpustit din zece părți evreii, ca să-i răspundă. S-au rușinat, mai ales femeile, pentru marfa care atrăsese domniței luarea-aminte. Era vorba de covrigi înșirați pe sfori, în ferestrele prăvăliioarelor.

— Bine văzut și bine ales! declarase domnul Nastasă Roiban. Să știi dumneata, domnule Ghețu, că acești covrigi sînt subțiri și uscați, însă foarte tari. Cu ei am făcut eu nu numai o dată chef. Am făcut chefuri de mii de lei și cu alte lucruri de doi bani. Căci omul nu petrece cu cineva ori cu ceva, cît cu ce are el în sinea lui.

— Eu sînt de altă părere, s-a îndîrjit domnul Ghiță Ghețu, și socot că marfa asta ar trebui desființată.

— Cum s-o desființezi, frate dragă? Se supără prințesele. Poate vrei să le desființezi și pe dînsele?

— Nu vreau cu nici un preț, s-a împotrivit din obișnuință primarele Necșenilor, ceea ce l-a încîntat pe Roiban.

— Știi ce? s-a îndreptat el, în ziua aceea, către Zeidel, făcîndu-i semn cu ochiul; mie nu-mi trebuie cîrnăciori, chiar dacă le-ai spune militei, ca la București, și s-ar topi în gură.

— Ba de ce? să-i lese aici, bre Roiban, a hotărît Ghețu; și să mai aducă și altele cîte sînt de cuviință.

Celelalte de cuviință erau vinul și castraveții murați.

Indeletnicindu-se astfel cu bunătățile firmei Zeidel

și cu plăcerea prietiniei la ora opt dimineața, cei doi primari urmau să-și spuie părerile lor despre lume și despre viață, nu pentru că era nevoie și aveau vreo datorie să facă asta ; dar din pricină că vinul într-adevăr era foarte bun și întărea pe fiecare în temeiul naturii lui intime. Cînd atacă friptura la grătar din coada a treia, Ghiță Ghețu găsi de cuviință să protesteze iarăși împotriva lipsei șoselelor. Cît își bat guvernanții capul să soluționeze o atare problemă, — degeaba ! Ei bine, domnia sa are o soluție. Cu asemenea soluție avem drumuri.

— Care soluție ? se crezu dator să întîmpine Roiban. De și mie mi-ar trebui mai curînd prundiș, să zicem că ai soluție.

— Desigur că am.

— Bine, să zicem că ai. Dar eu trăiesc bine și fără șosele. Crezi dumneata că am să-mi bat eu capul cu șoselele ?

— Dumneata nu, dar cei mari.

— Dumneata nu ești mare și văd că-ți frămînți mintea. Lasă-n pace șoselele. Așa-i că-i bună friptura ?

— Mie nu-mi place.

— Apoi dumnitale nu-ți place nimica ; ai pofti numai o șosea bună de la Borza la Necșeni și de la Necșeni la Dobreni, și de la Dobreni la gară, ca să umble afacerea cea nouă.

— Care afacere nouă ? Nu vreau să cunosc nici o afacere nouă.

— Afacerea franțuzului care a cumpărat pădurea.

— A, nu, nici nu m-am gîndit la asta. Mai întîi, să am eu o putere, aș face lege să nu se taie pădurile. Asta aș face, dar nu drum, să le transport.

Asupra acestui cuvînt, spus cu delicatețe, însă cu tărie, descălecă Sofronie Leca, după ce stătuse o clipă

în laturea drumului, ascultînd. Găsi pe Ghețu cu ochii mai aprigi decît de obicei și pe Roiban desfăcut din toate încheieturile, cu cuțitul în pumnul drept și cu furculița în cel stîng ca niște arme, cu obrajii trandafirii asudați, cu ochii mici înecați într-o bură : nu se mira deloc de apariția lui Sofronie. Ghețu tuși, ca să se înțeleagă că a băgat de samă și că are a-și spune cuvîntul.

— Cei cu părerea de bine sosesc calare, își îndulci el glasul.

— La urma urmei aș putea să mă bucur, se învoi Sofronie Leca, trăgîndu-și cu liniște un scaun și așezîndu-se între cei doi primari.

— Aș putea să mă bucur și eu, se veseli Roiban.

— Iaca, eu mă întristez, îi se împotrivi primarele de la Necșeni. Eu aș avea motiv să mă bucur mai mult : oamenii mei pot avea folos cărăușia și alte treburi ale exploatării ; primăria are de înregistrat contracte, de perceput dări ; și cu toate acestea iată, eu nu mă bucur.

Sofronie se miră :

— Care acte? Macar că eu doresc să se taie pădurea, dar prințul nu cred să îngăduie oamenilor din Necșeni cărăușie în Borza. Nu vrea nici un fel de amestec. Nu mi-a spus anume, dar înțeleg eu că așa trebuie să fie. De altminteri, anul acesta avem s-avem o recoltă așa de îmbielșugată, încît de mîni am să te poftesc, domnule primar, să primești listele de cărăușie și să întocmești contractele pe toată iarna. Avem treburi pe moșie, ca să cuprindem toate brațele Necșenilor.

— Așa crede Lupu Mavrocosti ?

— Așa mi se pare.

— Ei, dacă crede el așa, vom face așa. Ar fi fost bun un drum ; dar mai bine că nu este.

— Ba un drum așa, cît ai bate în palme, ar fi nici că se poate mai potrivit, oftă Roiban, după ce ascultase foarte atent și cu răsuflarea oprită. Acuma dacă și-ar arăta Ghețu sistemul lui, ar fi minunat. Folositor ar fi mai ales drumul de intrare în Borza. Însă Ghețu nu vrea.

Ghețu își săltă în sus grumazul:

— Parcă poate să-mi facă cineva ceva? Nu vreau și pace!

Zeidel crișmarul se oprise în preajma sfatului, după ce depusese un păhărel de drojdie pe masă, în fața administratorului.

— Îmi dați voie? interveni el cu vocea-i joasă. Este cine să facă șosea. Franțuzul are atîtea parale, încît poate dura în Borza drum de asfalt, ca să iasă lumea de la noi la spațir. Și n-are numai parale. Are mai ales cap. Cum ți-a organiza el o tăiere și un transport, nu se află în țara asta inginer să facă mai perfect. A luat măsuri pentru tăiere; a numit agenți pentru transport. Înțelege să plătească bine cărăușia. Are un cont și la mine. Dacă poftesc oamenii din Bălănești să meargă la iarnă în Borza pentru transport, noi putem da arvună. Are să vie însuși domnul inginer la fața locului și are să poftească la înfățișare pe domnul primar din Bălănești. Are să fie bine.

— Eu nu fac transport, hotărî Ghețu.

— Avem să vedem.

— Eu nu fac transport!

— Bine, am înțeles. Poate nici domnul inginer nu ține să se amestece în Necșeni. Acolo-s oamenii prințului. Dacă dă Dumnezeu recoltă cum s-aude, au ei inginer mai bun care să-i întrebuințeze, pe domnu Leca.

Sofronie își bău păhărelul dintrodată și tuși ușor.

— Nu știu dacă s-ar putea face tăierea cu linguraii, se miră el. Moldovenii noștri de aici nu obișnuiesc meseria asta; iar țiganii, în vremea iernii, stau mai mult pe cuptor; cînd și cînd ies pe prispă, ca să vadă dincotro bate vîntul.

— Este leac aflat și la asta, răspunse imediat Zeidel. Au plecat doi agenți în Cehoslovacia ca să aducă huțuli. Aceia is tăietori de păduri de cînd lumea. Cum or intra ei cu topoarele și cu beschiile, gata! Aici a fost odată pădure; acuma nu mai este pădure! Să poftească oamenii din Bălănești și din Joldești și din Dumești s-o încarce și s-o transporte la gară.

Oamenii se opriseră în ulița strîmtă și ascultau, interesați. Împunși ca de bolduri de cele auzite, se mișcau dintrodată prin soarele fierbinte spre alte grupe de săteni.

Primarele de la Bălănești se ridică însfîrșit din scaun întru toată măreția lui; scoase din buzunarașul de la piept o batistă curată, frumos păturită, o privi și o așeză cu grijă la loc, se pipăi în alte părți ale trupului și trase din buzunarul din stînga al pantalonilor o altă pînză mototolită de întrebuințare și începu să-și tamponeze obrazul congestionat. Părea preocupat și i se ofilise întrucîtva floarea veseliei.

— Om vedea ce-a mai fi, zise el. Eu mi-am făcut rînduiala mea de dimineață; de-acuma cu atîta-s pînă la masa de la amiază. Mă duc să văd ce mai este prin tîrg. Ne vedem pe urmă, domnule Zeidel.

— Eu însă, negustorule, hotărî prompt și sever cel din Necșeni, te rog să-ți notezi că n-am a-ți spune nimic. Părerea mea este că ar trebui să desființăm agenții și intermediarii.

— Eu n-am nimic contra, se apără, zîmbind tainic ovreiul și lepădînd cu degetele ceva nevăzut de pe

piept. Faceți cum credeți, faceți cum știți ; mie nu-mi pasă la urma urmei de franțuz, numai să ne fie bine nouă și să trăim ani mulți pe pământ. Dumneata ce spui, domnule Leca ? Domnu Sofronie Leca tace și nu spune nimic.

Leca își bătu cisma de lac cu harapnicul împletit. Scoase apoi o monedă și o aruncă pe masă, lîngă păhărelul gol. Atinse mîna lui Nastasă Roiban, care se grăbea să se retragă ; privi lung spre îndîrjirea statornică a lui Ghiță Ghețu și trecu spre buiestrașul său, care-l aștepta neclintit, în șanț lîngă șandrama. Cînd se ridică în șa și privi asupra singurei uliți a tîrgușorului, avu impresia că se petrece ceva ciudat. Înțelegea el prea bine ce este. Ca fecior de răzăș, moștenise de la unchești săi bănuiala și viclenia în afaceri. Așa că spionă un timp cu coada ochiului pe Ghiță Ghețu, care sta tot dîrz în scaun și nepăsător, însă de o nepăsare cam suspectă. Roiban umbla fără scop de la o tarabă de mărfuri la alta, așteptînd, desigur, vremea să se întoarcă la negustor. «Aici, la Zeidel, se gîndi răzășul, s-a deschis o năzuină, ca pentru vulpi. S-a aflat un franțuz, care se lasă de bună-voie jumulit.»

La bazarurile dugheniților rămăseseră mai mult muieri și copile. Bărbații se strînseseră roată în trei cisle, la trei răspîntii. «Veștile merg aici pe un adevărat telegraf fără sîrmă», zîmbi Leca.

Prin soarele copleșitor bătînd din plin peste golul fără plantații și grămădirile de lemne moarte, Leca văzu un om care părea singur, complect despărțit de ceea ce agita pe alții. Îi venea întru întîmpinare, cu repeziciune. Era Marandache. Se vedea că-l caută.

— Cucoane Sofronie, grăi el, alăturîndu-se de buiestraș ; aman ! să știi că se întîmplă o poznă cu lingurarii noștri.

Leca opri.

— Ești om în toată firea, Marandache. Liniștește-te. Ai vorbit cu mine. Nu cumva ai dat zvon și ai făcut vîlvă ?

Feciorul boieresc clătină cu energie din cap :

— Nu, cucoane Sofronie, nu-i ceea ce crezi dumneata. Adică este și asta, pentru că fără asta nu și-ar fi ieșit țiganii din fire. S-a iscat alta.

— Dacă-i altceva, atunci nu-i asta. Și dacă nu vorbești lămurit, eu nu-s tatu-tău Samur, să desleg tainele.

— Aman, cucoane Sofronie ; se află și taica meu venit în tîrg și mă trimete chiar el să cer sprijin de la domnia ta. Dacă nu ne dai o mînă de ajutor, fac lingurarii răscoală.

— Dar grăiește odată, Marandache ; ce este ? Unde-i taică-tu ?

— Taica e aici la Bercu în crîșmă. E beat. A băut de supărare mare, cucoane Sofronie.

— I-ai vorbit de Borza ?

— Lasă asta, cucoane Sofronie. Într-acea treabă are el decît noi altfel de putere, care are să se vădească la timpul său. Alta-i pricina. A murit chiranda lui Gotcu. După cum e rînduiala, țiganul s-a dus la popa din Bălănești ; e la secerat orzul și n-are vreme. Îl roagă țiganul frumos, la urmă îl suduie ; părintele Cristea nu poate lăsa orzul. Așa că stă femeia de trei zile neîngropată. Atunci s-a sculat taică-meu Dima Samur și s-a înfățișat la preot el singur. Nici de taică-meu nu vrea să asculte. Văzînd una ca asta, s-au burzuluit lingurarii ; nu mai vor să știe nici de jude, nici de mine ; au pus mîna pe reteveie și pe niște funii de tei și vin asupra tîrgului, să găsească pe părintele

Cristea, să-l lege și să-l ducă cu sila să îngroape țiganca. Așa-i de supărat Samur judele de treaba asta, că a băut o garafă de rachiu și acuma a mai cerut una. Te roagă pe dumneata să faci ce-i ști, să ridici din partea lor plîngere la măria sa prințul, să poruncească părintelui nostru Ambrozie din Necșeni să slujească îngropăciunea. Părintele Ambrozie e suflet blînd și cuvios și s-or împăca tare bine lingurarii cu dînsul. I-or ieși întru întîmpinare în genunchi, numai să se milostivească să vie cu Dumnezeu pînă sub pădure; căci popa Cristea e un șturlubatic, se leapădă de lingurari și-i ia în batjocură. De aceea și vin țiganii asupra sfinției sale cu război.

— Du-mă la Samur, porunci Leca, descălecînd.

Marandache călăuzi pe administrator pînă la cea dintăi crîșmă. Acolo, în ușă, sub șiragul de covrigi, sta judele lingurarilor în straie rupte și petecite, avînd însă pe deasupra un ilic frumos albastru cu nasturi rotunzi din argint. Sta la pămînt cu picioarele încrucișate subt el, împovărat de o mare întristare, cu pletele în ochi. A doua garafă de băutură era deșertată pe jumătate. Ținea în dreapta, privindu-l țintă, păhărelul verziu de sticlă groasă.

Leca păși pînă la el, aducînd și calul persienesc sub covrigi.

— Ce s-a întîmplat, domnule jude? întrebă el cu seriozitate.

Bătrînul își holbă ochii, întoarse barba-i albă zbîrlită și sprîncenele negre, și puse la pămînt păhărelul. Săltă numaidecît în picioare, clătinîndu-se pe arcuri.

— Nu ne lăsa, cucoane Sofronie! strigă el cu spaimă. Mai ales acuma nu ne trebuie bocluc și răscoală. Sîntem oamenii dumnitale; pentru dumneata mergem la moarte; numai să nu leși pe țigani să nebunească

de istov. Destul fierb ei pentru altele; acuma vor să sară ca proștii în baltă și să mă facă de rîs și pe mine, om bătrîn.

Leca privi o clipă înainte-i, cu sprînceana încruntată.

— Ascultă, moș Dima, grăi el c-o voce moale, care cădea numai între ei; pentru un prietin ca dumneata să știi că sînt în stare să-mi pun obrazul, și am să răspund eu în fața lui Lupu Mavrocosti pentru porunca pe care am s-o reped părintelui Ambrozie, ca din partea măriei sale. Încalică în dosul lui Marandache și ieșiți înaintea lingurarilor. Întoarceți-i înapoi. Din urmă vă calc și eu, și vine și preotul.

Obrazul bătrînului Dima Samur străluci deodată, luminat dinlăuntru. În clipă îi pieri slăbăciunea încheieturilor. Se aplecă și ridică garafa, umplînd păhărelul verziu, ca să cinstească pe administrator. Sofronie Leca primi fără sfială păhărelul; își dădea samă că, în clipa aceea, se desăvîrșea alianța cu o putere. Închină ritualic, vărsînd o picătură. Cînd dădu înapoi păhărelul, bătrînul jude îi sărută de trei ori mîna dreaptă.

V

Zeul verii era în cea mai mare splendoare și putere; așa de copleșitor, încît, la amiază, plantele și animalele păreau fulgerate; nu erau însă decît pline de un prisos de energie.

La o margine de miriște de orz, subt un colnic, Lupu Mavrocosti văzu un pîlc de oi grămădite cu lîna una în alta, roată și cu capetele aplecate la mijloc, ca și cum ar fi ascultat freamătul cuptoarelor din mijlocul pămîntului. Stăteau neclintite sub soa-

rele de iulie și primeau la boturi răsufletul ierburilor. Miliardele de cosași, specii mărunte de lăcuste de toate culorile, sfîrîiau asurzitor în întinderile vaste; zvonul lor tindea să se statornicească în tîmplele lui Lupu ca un cîntec propriu al urechii interne. Cînd și cînd, la cotiturile drumușorului printre lanuri, ori la o coborîre într-o vălcică, dădea peste pîlcuri de copaci care abia își clăteau frunzișul; turturelele băteau din aripi și-și luau alene zborul; un popîndoc îl aștepta neclintit la marginea pulberei, pînă ce simțea cutremurul roților panerașului și trupul calului; atuncea intra cu regret în căsuța lui subpămînteană, ca să iasă iarăși în urmă, să cerceteze cu curiozitate ce a fost; paseri străine pluteau în înălțime; mai sus de ele stăteau alcătuirile fantastice ale norilor albi de vară; zarea, pe întinderile cîmpiilor, tremura într-o flacără de coloarea aerului; cînd se opri la o răspîntie a lanurilor, ca să se orienteze, Mavrocosti auzi un buratic într-un plop, cerînd ploaie; sunetul sacadat al gușei lui albe cuprindea în el o bucurie a întregii firi, care răspundea bătăilor inimii omului. Lupu simțea și el, ca toată firea, oboseala și în același timp deliciul și forța verii. Girezile de orz erau gata. Dincolo de ele, în valea celor doi peri, secerea grîului era în toi. Mai erau și alte lanuri unde se pornise seceratul. La capătul unuia din ele trebuie să găsească pe acel tăcut și vrednic slujitor Sofronie Leca, pentru care începea să aibă deodată dragoste și prietinie.

Leca prevăzuse recolta aceasta. Mavrocosti se îndoise. Acuma vedea că prezicerile administratorului sînt covîrșite de realitate. Avea o părere de bine care-i rîdea în toată alcătuirea fizică; era în el aceeași lumină care vibra în cuprinsuri, în pămînt, în

cer și în toată zidirea vie. Cînd plecase el de-acasă, Kivi, gata de plecare și ea în altă parte, fredona un cîntec, ca niciodată, și înălțase brațele, voind să cuprindă soarele.

Buraticul tăcuse deodată, observîndu-l poate de pe frunza lui nevăzută.

In tăcerea cuprinsurilor porni mormăitul depărtat al unei batoze.

— Așa este, murmură Mavrocosti. Sofronie mi-a comunicat că astăzi începe treierul orzului lîngă Arini. In clipa asta a dat drumul locomobilei. Deci îl găsesc acolo. Trebuie să cotesc la stînga și să trec dealul.

Își călăuzi din hățuri calul pe lîngă grîie în care începuse secerea. Linii de secerători erau împînziți prin ploaia de lumină; se înălțau, se aplecau, făceau să le strălucească instrumentele grațios curbate ca un crai-nou, agitau o clipă deasupra capului un mănunchi de spice. O femeie stătu cu mînile în șold și începu un cîntec tînguitor, îndulcit de depărtare. Se înălțară alte capete înfășurate în broboade albe și-n frunze de brustur. Melodia conteni brusc. Rîndul întreg făcu aceeași mișcare de aplecare asupra spicelor. Fusese observat.

— Femeile lucrează foarte harnic la secerat, își zise Lupu; și după aceeași observație a lui Leca, cît le umblă mînile, nu-și contenesc vorba.

Erau secerătoare din Necșeni și din alte sate. In vreme ce adunau cu secerea mănunchiul de spice, urmăreau pe sub cotul stîng trecerea prințului și vorbeau într-adevăr, comunicîndu-și felurite observații. Totdeauna umbla el așa, pe departe și tăcut. Poate-i mut, glumeau unele. Are o boală de piept, era încredințată alta; de aceea se tot duce prin țări

străine, să se caute. Nu-i numaidecît bolnav; pare om ca toți oamenii, după cît spun cei ce-l văd de-aproape; însă-i cam smintit de învățătură. Are o odaie cu pereți numai și numai de cărți. Nici nu vrea să-și ieie soție; are de gînd să se ducă la o sfîntă mănăstire să se călugărească; ș-apoi s-a face vlădică ori mitropolit. Cine știe ce gînduri va fi avînd și de ce nu-și ia femeie; poate-i legat de vreo vrajă. Dac-ar fi trăit mă-sa, domnița Sultana, apoi ar fi pus ea pe cineva să-i desfacă și l-ar fi însurat. Așa, el trup de femeie n-a cunoscut, fărădecît niște fete de lingurari care slujesc domniței celei tinere. Aici trebuie să fie nu numai fapt și punere la cale, dar poate ș-o rînduială de la Dumnezeu, după vorba veche că apa trage la matcă și omul la teapă. Se povestește șoptit, la șezători ori clăci, în preajma acestei mari curți boierești, că boierul cel bătrîn, bunicul acestuia, ar fi hotărît cucoanei Smaranda, domnița de-atunci, să-i facă numaidecît un fecior. Acea domniță Smaranda născuse la șir trei fete, care de care mai frumoasă; însă Mavrocosti cel bătrîn nici nu voia să se uite la ele. Lui îi trebuia un flăcău. Așa că domnița Smaranda, fiind însărcinată de-al patrulea și temîndu-se să n-o lepede prințul dac-a naște iar fată, s-a sfătuit cu țigăncile ei de la iatac și, cînd a fost ceasul și noaptea aceea, i-au adus în scutece un prunc din țigănime. Mare bucurie la curte! Acel fecior care a crescut frumos și a fost mare boier cu fală ca nimeni altul în țara Moldovei, a fost tatăl cuconului Lupușor, stăpînul de acuma. Uită-te la acesta, samănă bucățică ruptă cu tatu-său. Spun bătrînii că tot așa umblă, tot așa se poartă și-i tot așa de întunecat la pielița obrazului. Îl chiamă și pe acesta Lupu, ca și pe celalalt. Și

mai spun tot oamenii de demult că și tatăl lui era tot așa de bun și tot așa umbla prin străinătăți. A avut și acela o pricină de-a murit înainte de vreme. Iar smintit de-atîta cărte a fost numaidecît, întocmai ca și acesta care a trecut cu panerașul uitîndu-se pe dealuri și la nori. Acela a grămădit atîtea mașini la curțile din Necșeni, că nu mai aveau vatavii unde să le puie. Feluri de feluri de mașini de arat, de sămănat, de prășit, de secerat și de legat. Nu-i plăceau unele, aducea altele. Pe urmă a poruncit să rămîie lepădate toate și să se facă toate lucrurile pămîntului ca în vechime. Și toate acele fierării le-a iezit într-un șopron lung și a pus pe vechilul cel bătrîn, tata lui Sofronie Leca, să așeze pe acel șopron o cruce, și să scrie sub cruce: țintirim. Indemna și pe oameni să-și facă cruce cînd or trece pe-acolo, căci subt acel șopron dorm nemții. Acelor mașini el le zicea nemți. Trecea și el, tot în paneraș cu cal negru, și la șopron își scotea din cap pălăria de paie și rîdea. Cucoana Sultana, mama acestui Lupușor, era o femeie așa de frumoasă, încît, cînd se ducea la Iași, se adunau boierii care de pe unde erau și se uitau la dînsa cu ochii holbați și cu gura cascată. Unde-i samănă ei domnița Kivi? Aceea era bine făcută, grasă și cu pielea albă. Numai dulcețuri și pui fript mînca. Așa că după ce-a făcut pe Lupușor și mult mai tîrziu pe Kivi, a tot tînjit; a mai umblat pe la Pariz și Viana; ș-apoi, după ce s-a întors la Necșeni, nu tîrzie vreme a murit. Cum s-a dus ea, n-a mai fost om nici boierul. De la rîsul lui, a căzut la neagră întristare, pînă ce s-a petrecut și el din lume. Acuma ce i-a venit acestuia tînăr, să umble în puterea amiezii printre lanuri? Se duce să-l caute pe Leca. Are a-i face vreo mustrare. Nu i-a fi plăcut

ceva. Cine ştie ! boierii aceştia mari au multe toane şi nacafale.

Ducîndu-şi paneraşul prin pîlpîirile amiezii, subt un văzduh neclintit de foc şi ştiind că, însfîrşit, va da peste administratorul său, Mavrocosti începu a se gîndi la felurite lucruri în legătură cu preocupările obişnuite. Dori dintrodată iarăşi să vadă o pasere măiastră a întîmplării, alcătuită din două planuri, două foi, două aripi aşa fel dispuse de Inteligenţa-în-sine, care are la dispoziţia sa în chip indiferent eternitatea, aşa fel alcătuite, aşa fel pornite pe curenţi prielnici, aşa fel armonizate cu toate împrejurările, încît să realizeze minunea. Ar putea-o fixa oare un om, surprinzînd-o, furînd-o divinităţii ca un nou Prometeu ? Toate descoperirile care ne stau acuma la dispoziţie sînt aşa de imperfecte şi grosolane, încît nu le putem socoti decît un fel de pipăiri în direcţia definitivei aflări. Aeronavele de azi sînt un fel de gorile ale năvilor ce vor apărea cîndva în cerul albastru, fără fum, fără explozie, fără trepidaţie. Atunci omul va circula între stele, va auzi nu numai glasurile de la antipod ci şi ale oamenilor care nu mai sînt ; va putea explora spaţiile trecutului. Se va apropia astfel de ceea ce încă nu pricepe cu inteligenţa lui impură, de ceea ce bănuieşte numai rar cu aspiraţiile subtile ale sufletului său. Va avea însă înaintea lui infinitul tainelor, dar îi va da o cu totul altă interpretare.

Deodată răcnetul broaştelor, dintr-o baltă străpunsă de soare pînă în nomol, îl trezi din visare. Strînse fără voie frînele. Calul se opri. Balta părea un plumb topit, între două planuri înclinate de ardezie. Ochi enormi îl priveau din veşnicia trecutului. Corul tăcu, apoi detună iarăşi, încît calul începu să

forăiască, neliniştit. Cîntecul mocirlei bete de soare întrecea cu mult zvonul batozei apropiat. Cînd sui colina uşor prăvălatică, Mavrocosti văzu un monstru care-i pricinui spaimă în prima clipă ; erau strugurii de oameni mişcători pe platforma şi-n jurul batozei.

O arătare plină de pulbere asudată şi de puzderie de lumină ieşi din vîrtejul maşinăriilor şi înaintă cu paşi grăbiţi spre paneraş. Mavrocosti cunoscu numaidecît pe Sofronie Leca de şi nu era chiar Sofronie Leca cel cu botfori de lac şi pălărie lată-n bouri. Era un bărbat cu obrazul ars şi ochii albaştri patrunşi de energia solară a anotimpului. Rîdea cu toţi dinţii. De pumnul drept îi atîrna în laţ harapnicul : se ştia că nu-l întrebuinţează ; era numai un simbol al ordinei ; prestigiul lui de conducător era în altele, în tot felul lui de a fi, în tovărăşia cu muncitorii, în devotamentul lui pentru munca însăşi şi pentru pămînt, — în afară de oameni şi de timp. Era sclavul unei discipline care-i pulsa în sînge. O clipă se răsuci ca să privegheze ritmul lucrului la gireadă şi pe hapcă : dădu un strigăt teribil. Mavrocosti tresări. Monstrul de sus avu o frămîntare febrilă, după care rămase c-o mişcare accelerată.

Mavrocosti privi cu simpatie la slujitorul său. Apoi se veseli, cunoscînd pe batoză ţiganii de sub pădure.

— Au venit la treier ? întrebă el.

— Numai un cuvînt le-am repezit, măria ta, şi au fost aici din zori-de-ziuă. Pentru măria sa se dau de-acuma în foc, nu atîta pentru că au avut preot care le-a slujit cu bună rînduială îngropăciunea, dar pentru că au avut o izbîndă şi şi-au făcut un gust !

Muncind cu un entuziasm caracteristic numai rasei

lor, ţiganii înţelegeau ce se vorbeşte şi-şi arătau dinţii prin vîrtejul plevei. De subt o umbră de spin voinicesc pe care îşi aşezase ilicul cu nasturi de argint, ca să-i fie apărare de către soare, Dima Samur îşi desfăcu încheieturile pline încă de somn şi lenea căldurii, cunoscu pe prinţ şi se repezi pripit, închinîndu-se în mers cu mîna la piept şi apoi la pămînt.

— Să trăieşti, stăpîne, mormăi el cu gîtul lungit spre Mavrocosti, că ne-ai scăpat de-o primejdie. Era să se petreacă alaltăieri poznă mare. A dat Dumnezeu şi au ieşit toate bine! Dă-le voie, cucoane Sofronie, să se închine către măria sa.

Leca nu răspunse.

Mavrocosti ar fi dorit să-şi arate şi cu acest prilej buna lui voinţă pentru toate ale acelei zile, dar privi cu oarecare sfială spre răzăş, aşteptînd hotărîrea lui.

— Ce-a strigat mai nainte Sofronie la oamenii dumnitale? întrebă el, rîzînd şi privind pe furiş spre obrazul sumbru al lui Leca.

— Să trăieşti, măria ta, îl lămuri Samur, a strigat pe ţigăneşte: Mää! acuma să vă văd foc şi pară! Intr-adevăr, uită-te şi măria ta la dînşii.

Sofronie făcu semn mecanicului. Strigă iarăşi cu glas înalt:

— Amiaza!

Neamţul de la locomobilă lovi prelung cu aburul în sirenă. Ţiganii lepădară la pămînt lucrul ca şi cum s-ar fi scuturat de el şi într-o clipă se prăvăliră de pe batoză şi gireadă şi se grămădiră ca să se închine măriei sale.

— Treceţi la mîncare, le porunci administratorul; am pus să se taie pentru voi oile cele mai grase

de-aci de la Arini; v-a rînduit Marandache mămăliga cea mai mare. Să fiţi şi voi vrednici să-mi găsiţi în baltă două duzini de ţipari.

Răcni şi Samur porunca îndoindu-se din şale şi bătînd din picior. Cîteva fete sprintene îşi ridicară în brîu poalele şi intrară în mocirlă; altele aduceau cu grabă pe table cărbuni de la locomobilă, mai la o parte, sub streşina celor cîţiva arini. Mavrocosti se amuză privind cum se găteşte în cîteva clipe acea friptură frugală de peşte ori de şarpe. Leca avea o dibăcie deosebită să zvîrlă pe jaratic ţiparii. Cum nu se mai zvîrcoleau, îi întorcea cu stînga. Apoi îi lua într-o ţăpuşă subţire, îi presura cu sare şi iar îi lăsa pe foc, ca să-şi capete gustul lor cel adevărat.

— Eu văd, măria ta, zise Leca, că eşti doritor să guşti. Nu te sfii şi încearcă. E lucru bun la asemenea vreme. Părintele măriei tale venea şi el uneori aici şi mînca friptură de aceasta, pe care tătuca ştia s-o pregătească mai bine decît mine.

Mavrocosti primi pe-o frunză de hrean un peştişor subţire şi lung cu carne albă şi fină şi c-un uşor iz de mîl. Era bun şi mai poftì unul. Capetele ţiganilor se iţeau de după clădirile de orz, veselindu-se nespus de gustul măriei sale.

— Mai ai treabă aici, Sofronie? întrebă boierul.

— Mai am, măria ta. Lucrătorii mei de astăzi trebuiesc ţinuţi din scurt. Dacă măria ta ai trebuinţă de mine, l-aş putea lăsa la Arini pe Marandache. Îi trimet răspuns şi vine numaidecît.

Mavrocosti lăsă să plece porunca spre feciorul boieresc. N-avea nevoie numaidecît de Sofronie; dar ieşise cu dorinţa de a-l întîlni şi a-i manifesta înalta lui mulţămire pentru toate cele bune cîte se petreceau pe Necşeni. Mulţămirea lui era ş-un ecou al

manifestației cu totul neobișnuite pe care o făcuse Kivi, apreciind activitatea slujbașului lor. Lupta lui Sofronie cu pămîntul și elementele, ea o numea eroică.

— Intr-adevăr, recunoscuse Lupu; ai dreptate; eu nici nu observasem; omul acesta merită un cuvînt de încurajare.

— Găsești? îi răspunsese Kivi, ironică.

Porniră domol pe drumul de țărînă, prin moleșeala amiezii, boierul în paneraș, răzășul călare, în laturea stîngă. Priviră un timp, în yăi, iazul; apoi li se arătară în fundul zării desimile negre ale codrului Borzei. Erau amîndoi tăcuți. Lupu nu găsea cuvintele de care avea nevoie.

— Cred că ești mulțămit de recoltă, Sofronie? vorbi el într-un timp.

— Mulțămesc lui Dumnezeu că ne-a binecuvîntat osteneala, răspunse Leca.

— Mă aflu și eu bucuros, Sofronie, de izbînda dumnitale. Am ținut să-ți spun asta și să-ți strîng mîna.

— Îmi închipui, măria ta, că e destul de satisfăcut și domnul Bernard, zise Sofronie grav, fără a întoarce capul.

Lupu Mavrocosti rîse bucuros; își aprinse o țigară și oferi una și lui Leca.

Acesta îl privi deodată.

— Nu știi, măria ta, că eu nu fumez?

— A, da, ai dreptate. In conferințile în care îmi expuneai planurile dumnitale de campanie, fumam numai eu. Te rog, iartă-mă. Atuncea credeam puțin în ceea ce văd astăzi.

— Nu crede nici acuma, măria ta; izbînda noastră nu-i deplină. După secere, avem treierul, după aceea

așezarea recoltei în hambare. Atuncea-i în mîna mea s-o pot prețui. Toate pot să fie încă un fum ca de la țigara măriei tale.

— Crezi, Sofronie? Imi pare ciudat ce spui; ca și cum ai fi din niște veacuri vechi, și totuși ești mai tînăr decît mine. Socot că timpurile în care trăim ne dau drept să ne temem mai puțin. Operațiile agricole și transporturile se pot face astăzi altfel decît odinioară.

Sofronie tăcu.

— Ai ceva de zis, prietine Sofronie? rise cu bunăvoință Mavrocosti. Poate ar trebui să-ți sporești și să-ți perfecționezi inventarul de mașini.

Administratorul scutură cu energie din cap.

— Măria ta, făcu el întîmpinare cu un respect afectat, eu am avut bun dascal în lucrarea pămîntului pe tatăl meu, iar tatăl meu, pe cît mi-a povestit el, a avut învățător pe tatăl măriei tale. Umblau și ei așa cercetînd pe moșie, cum umblăm noi acuma. După ce s-a fost săturat boierul cel bătrîn de cît cheltuise cu mașinile, care din Anglia, care din Germania, care din Franța, apoi a arătat tatei pe cele mai potrivite cu oamenii de la noi, cu pămîntul și cu văzduhul.

— Imi spui o poveste destul de interesantă, Sofronie. Care oameni? și mai ales care pămînt și care văzduh? Pămîntul îl supunem unei analize de laborator și pentru văzduh avem observațiile meteorologice.

Administratorul zîmbi subțire. Mavrocosti îl observa cu coada ochiului și-i aștepta replica. Era zîmbetul unui om ager, însă mărginit în prejudecăți.

— E adevărat, măria ta, că munca omului trebuie ajutată și sporită, vorbi Sofronie cu oarecare

îndoială, poate cu puțintel dispreț pentru ceea ce era străin și depărtat de el în boier; așa spuneau și bătrînii noștri; însă nici o mecanică; nici o analiză și nici o statistică nu pot da conjuncturi prielnice de călduri și ploi. Nimic nu poate schimba frămîntarea acestor rîpi și chimia lor diversă. Nimic nu poate lega pe acestea cu fazele lunii și anotimp, cu primăvara noastră din ianuarie, ori cu iarna din iunie. Aici fenomenele au altă logică și oamenii deasemeni. Ziua noastră de lucru e de șaisprezece ceasuri; avem o amiază care ne coace ca-n cuptor; trebuie o bătălie fără răsuflet, după care dormim ori lenevim șase luni. Așa că eu mă țin de legea veche. Dacă îmi dă voie măria ta, am să-i mărturisesc că eu n-am adoptat calendarul nou. Numai în cel vechi găsesc datele și epocile plugăriei noastre. La Sfîntu-Ilie trebuie să înfățișez la curte păpușoi nou de copt; la Foca nu ni-i îngăduit să lucrăm ca să nu ni se aprindă girezile; la Sfîntu-Pantelimon dăm căciuli și cojoace slujitorilor la oi și la vite, căci, de și căldura e în toi, pentru ei s-a arătat semnul iernii.

— Mi se pare mie, Sofronie, că nu ești mai tînăr decît mine.

— Se poate, măria ta, de și nu-i adevărat.

— Ce-i cu hrisoavele, Sofronie?

Intrebarea fusese pusă cu glas ușor, și cu o intenție amicală, Leca însă nu se putu opri să nu întoarcă spre stăpînul său un scurt fulger de privire dură. Era o poveste veche, descoperită într-o pivniță tot de Lupu Mavrocosti cel bătrîn, cînd își pusese în rînduială hîrtiile vechi ale moșiilor lui. Fusese cîndva adusă în fața divanului domnesc a lui Alexandru Moruz-Vodă o jalbă lungă a răzășilor leculești pen-

tru încălcări de hotare. Un Mavrocosti intrase în hotarul răzășilor prin cumpărarea unei părți și după aceea se lărgise și devenise stăpîn pe toată moșia răzășească. Se arăta în acea pîră că acel Mavrocosti era un străin care slujise la boierii leculești; iar acuma se ridicase el, fie prin voia lui Dumnezeu, fie prin silă, și de atunci așa ajunseseră lucrurile încît răzășii sărăciseră, iar unii ajunseseră chiar slugi la el. Pricina se judecase și răzășii leculești fuseseră rămași de Mavrocosti cel dintăi. Iar tatălui lui Mavrocosti acesta îi plăcea, cîteodată, să zădărască pe Dumitrache Leca, tatăl lui Sofronie, cu amintirea procesului și hotărîrea divanului.

— Ascultă, Leca, vorbi serios boierul, nu te supăra, căci moștenirea noastră a amîndurora este să rămînem buni prietini.

— Bine, măria ta.

— Nu din gură, Leca. Văd că ochii ii ții ațintiți tot spre Borza. Am să-ți spun eu dumnitale, cîndva, o taină, despre afacerea Borzei, ca să-ți fac o bucurie.

— Bine.

— Este, Sofronie, și o altă poveste care-mi place mie, pe care o întemeiez pe argumentări istorice și rezoane filologice. Poate pîra veche cuprindea mai mult adevăr decît visurile mele; hai să ne împăcăm.

Mavrocosti rise cu voie-bună. Răzășul hîrîi ușor, numai într-un colț cînesc.

— Ce facem cu domnul Bernard, Sofronie?

— Nu știu, măria ta. Contractele au fost autentificate. Urmează să-i facem toate înlesnirile pentru exploatare.

— Așa crezi dumneata?

— Așa cred. Parcă se poate face altfel?

— Cu toate acestea văd că ai dreptate și putem nădăjdui în venitul Necșenilor.

— Măria ta, cînd holda va fi așezată în hambare cu ajutorul lui Dumnezeu, are să se vadă că minunile nu s-au istovit nici or să se istovească în acest colț de lume. Cînd sînt toate potrivite, așa cum s-ar încleșta mîna dreaptă cu mîna stîngă, apoi recoltele noastre nu se mai pot socoti. Imi pare rău că Necșenii n-au să poată veni în ajutorul domnului Bernard cu căruțele lor. Au să aibă treabă cu transporturile noastre ; nici nu știu dacă au să poată dovedi.

— Dumnitale îți pare foarte rău, Sofronie, mie însă mai puțin.

— Chiar așa de rău n-aș putea zice că-mi pare. Insă domnul Bernard poate găsi cărăușie în altă parte, dacă nu s-a ivi ș-acolo vreo pricină. Pe urmă aș îndrăzni să spun măriei tale că este și alt bocluc.

— Care bocluc ? Omul e în dreptul lui.

— Știu ; însă este alt bocluc. Am simțit că țiganii de pe coastă au prins curaj și se îndîrjesc. Nu știu cum aș face să-i liniștesc.

— Știu, știu, suspină Mavrocosti și rămase gînditor un timp. Intr-adevăr aici e o chestie ceva mai delicată. Ce fac cu oamenii aceștia ? Să-i lăsăm să cîștige macar din exploatare.

— Cu asta nu-i poți amăgi, măria ta.

— Le-am dat popă.

— Ei zic, măria ta, că le-ai dat popă ca să-i îngroape cînd și-or face o samă. Dar mai nainte de a-și face ei samă, întăi au să bealească pe franțuz și au să-i spînzure pielea într-un băț.

— Vinovat sînt eu, nu franțuzul.

Leca primi această mărturisire cu vădită satisfacție. Se feri să dea răspuns. Boierul începu a aduna felurite justificări. Apoi se încîlci în altă mărturisire : că agricultura Necșenilor îi deschidea alte perspective. Insfîrșit încurcătura se complică și printr-o bănuială, că domnul Bernard urmărește și alte scopuri, nemărturisite. Domnia sa Lupu Mavrocosti nu le-ar fi putut pătrunde aceste scopuri, căci are obișnuința de a ceti mai mult planuri și documente, decît ascunsele jocuri ale vicleniei omenești ; însă domnița Kivi nu se poate înșela și de la dînsa a înțeles Mavrocosti că domnul Bernard nu urmărește numai pădurea. Nu-i nimic de spus în privința corectitudinii domnului Bernard și asupra destoiniciei sale. Nu-i nimic de spus asupra generozității sale, care s-a dovedit în felurite împrejurări. Nu-i nimic de spus asupra dreptului ce și-a cîștigat. A vărsat sumele cuvenite, are act la mînă.

— Iar aș îndrăzni să atrag atenția măriei tale, zise cu liniște Sofronie, că nu sînt numai drepturile domnului Bernard.

— Știu ; au și lingurarii un drept de servitute.

— Eu aș merge mai departe, măria ta. Are și Borza un drept.

Mavrocosti fu izbit în piept de acest argument straniu. Prin ce procedeu ajunsese răzășul să descopere preocuparea chinuitoare din adîncul cel mai afund al sufletului său ? Ce înțelege Leca prin dreptul Borzei ? Are în considerație acele legături multiple și delicate între generații ? între oameni și lucruri ? între toate și ceea ce numesc oamenii de rînd Dumnezeu ? Intr-adevăr, Mavrocosti considera cu aprehensiune crescîndă primejdia care se apropia de acea frumuseță, de acea măreție a vieții, de acel paradis al fraților noștri mai mici.

— Aș dori, Sofronie, să știu ce înțelegi dumneata prin acest drept.

Răzășul tăcu iar, închis într-un fel de semeție. Mavrocosti se hotărî să nu mai stăruiască. Opri la capătul drumeagului care lega lanurile de șoseaua ce ducea la curte. Kivi sosea călare.

Boierul respiră ușurat. Convorbirea lui cu administratorul devenise destul de ghimpoasă. Cum s-ar fi putut deci restaura puntea, ca să poată trece măria sa la acel subaltern, cu darul pe care i-l pregătise? Împăcarea definitivă dintre ei ar fi putut părea cel puțin nedelicată. De cîteva clipe Mavrocosti pipăia cu neliniște juvaerul mic pe care-l avea în cutioara din buzunarul surtucului. Kivi apăruse la timp. El îi ceru printr-un gest minuța, ca să i-o stringă și să-i lase cutiuța cu acul de cravată.

— Ai făcut o plimbare plăcută? întrebă ea, privindu-l cu grijă.

— Da, desigur. S-a supărat puțintel pe mine Leca, rîse el cu bunătate.

Ea se încruntă și-și întoarse spre slujitor numai pe jumătate profilu-i domnesc.

— E posibil așa ceva? Ce s-a întîmplat?

— Toate sînt bune, Kivi; nu s-a întîmplat nimic, o liniști fratele. Dimpotrivă, am toate motivele să fiu mulțămit de Sofronie.

Ea mai privi o clipă din fugă pe amîndoi bărbații; lăsă pe Lupu să plece salutîndu-l cu pumnul strîns, cînd desfăcu degetele, păru mirată de ce găsea în palmă.

— Fratele meu, zise ea, a ținut să-ți trec eu această mică dovadă a satisfacției și prietiniei lui, zise ea, ținînd înaintea lui Leca palma deschisă.

Leca privi cutioara fără s-o atingă.

— Ai putea să nu mă ții cu mîna întinsă, domnule?

Sofronie luă cutioara și o puse simplu în buzunar, fără să mulțămească.

Își întoarse calul, urmărind pe domniță, însă puțintel îndărăt. Merseră așa un timp prin susurul verii.

— Știi ce vreau eu să te rog, Leca? se tîngui deodată Kivi copilărește.

— Oi ști, domniță, dacă mi-i spune.

Era în glasul lui un ușor accent de blîndețe și de protecție.

— De alaltăieri am prăpădit pe Marița, urmă Kivi, și nu știu unde s-o găsesc. Nădăjduiesc că ai cunoscut pe Marița.

— Am avut onoarea asta, măria ta.

— A fost un pui precoce de țarcă. Să știi dumneata că e o onoare s-o fi cunoscut. S-a obișnuit să mă viziteze în primele zile ale primăverii, în fereastra odăii mele. O chemam și sosea, ca să-mi mănînce din mînă. Bătea în geam cu pliscul și striga: Kivi! Se uita cînd c-un ochi cînd cu altul la oglindă. Acuma dintrodată m-a părăsit. Cum aș putea-o găsi?

— Să vedem; să încercăm, zîmbi Sofronie Leca.

— Azi e a treia zi de cînd lipsește, reluă Kivi cu însuflețire. Nu cred s-o fi împușcat nimeni. S-o fi prins vreo vulpe?

— Vînătorii n-o împușcă, măria ta, iar vulpea n-o poate prinde. Țarca este pasere isteață; iar asta e vrednică de stăpîna care a instruit-o.

— Ești prea amabil, domnule Leca; te rog să treci de la aprecieri la răspuns precis. Dacă n-a împușcat-o nimeni și nici vulpea n-a mîncat-o, ce i s-a putut întîmpla?

— Este o vreme, măria ta, cînd și țărcile trebuie să asculte de o lege firească, întocmai ca și oamenii.

Așa încît eu cred că Marița se află într-o bună tovărășie.

— Așa este, rîse Kivi, rușinată că dăduse convorbirii un caracter dramatic. De și ai uitat, Sofronie, să mulțămești pentru acul de cravată, să știi că nu l-a ales fratele meu. E un dar pe care i l-am făcut eu dumnisale cîndva. Nu-ți închipui că asta îți dă vreun drept.

— Sînt destul de înțelept, măria ta, ca să-mi țin locul ce mi se cuvine.

— Văd. Cu toate acestea fii bun și pășește alături, ca să mă însoțești pînă la arie. Vreau să văd pe țiganii mei.

— Au să-ți cadă în genunchi, măria ta, și au să-ți ceară să nu dai Borza.

— Vai, vai! se tîngui domnița iar copilărește. Crezi că nu mai este de făcut nimic? Inventează ceva, în afacerea asta, domnule Sofronie, dacă vrei să-mi fii plăcut.

— Să vedem, să cercăm și să nădăjduim, măria ta, oftă Sofronie, ca și cum dădea iară răspuns pentru țarcă.

Kivi își lăsă iar calul în pas, cu membrele deodată moi și lăsate să onduleze grațios în căldura după-amiezii. Sofronie o spiona cu coada ochiului, pe cînd ea părea că-i uitase prezența.

VI

— Ce învățătură pot să-ți dau eu ție, măi băiete? grăia moale pădurarul Peceneaga. Eu ție nu pot să-ți dau altă învățătură decît să nu te temi de Marandache. Se chiamă că Marandache e om ca tine și ca mine, amărît și năcăjit. Sofronie Leca însă e boier.

Mavrocosti îi are documenturile și-i zice: «Măi, tu te tragi din neamuri». De aceea îi caută așa în coarne. Însă nici de Sofronie să nu te temi, oricît ar părea el de înfricoșat. El îți pune lege; și dacă te-ai supus, gata! Are să-ți spuie el singur, căci cu voia lui te oploșesc eu aici.

Erau la o vatră de foc, într-un loc ferit, apărat la spate de deal, afară din pădure. Drumul trecea pe culme, satele nu erau departe. Tropote și glasuri pipăiau de pretutindeni acea văgăună. Cine stătea acolo era ca-ntr-o ureche a pămîntului și simțea orice. Peceneaga stătea cuibărit pe frunze; flacările se răsfrîngeau asupra lui ca un pămătuf, scriindu-l cu lumină. Celălalt stătea pe vine, cu baltagul și pușca scurtă alături, gata să sară în umbră. Pădurarul se uită la el rîzînd și clătină din cap:

— Așa șede lupul, cînd adulmecă primejdia, cum șezi tu acuma.

— Ce să fac, bădică Neculai, dacă eu nu mai am stare de pace!

— Întinde mîna și trage la tine ulciorașul ista. Clătește-ți gura c-o leacă de rachiu și uită-te la mine altfel.

Străinul întinse mîna și găsi ulciorașul. Pădurarul îl lăsă să guste de două ori; apoi se prăvăli spre el și-i luă din mînă vasul. Stătură fără vorbe, privind la vatra cu două vreascuri încălecate, cu auzul deschis către împrejurimi. C-un firișor de glas neașteptat, Peceneaga începu cîntec:

Sub zare de codru verde
Mititel foc mi se vede...

Îl stînse, într-același rîs fără noimă, care era un fel de neliniște a întregii lui ființi. Tovarășul lui se

trezise dintrodată, înviorat ca de o chemare plăcută care părea că vine de sus din taina întunericului. Acuma nu mai asculta decît tăcerea.

— De-acuma trebuie să vie... zise Peceneaga c-un timbru de voce surprinzător de deosebit de cel al cîntecului. I-am spus ţiganului unde avem să stăm şi el îl aduce pe celalalt. Aşa că Marandache, precum ţi-am spus, e un năcăjit ca tine. Acuma s-a alinat, subt aripa boierului; dar cîte a tras el...

— Nu cred, bădică Neculai, să fi avut cîte am avut eu.

— Ce-ai avut tu? tu n-ai avut nimica.

Omul oftă.

— Tu ai avut năcazuri. De acelea el s-a scuturat cum se scutură vulpea de purici. Dar tu n-ai avut focurile pe care le-a avut el. Acu zece ani ori cincisprezece ani, era tînăr şi cu mult mai ţanţoş, fiind feciorul judelui lingurarilor. Asemenea isprăvi făcea, de se ştia de el în nouă sate: bătălii prin tîrg, amestecuri pe la jocurile flăcăilor din Necşeni şi Bălăneşti. Aşa într-o vreme începe el a umbla calare, nopţile, la o fată de la Ireşti — o poştă şi jumătate de aici, către tîrgul Vasluiului. Într-o dimineaţă, cînd făcea ochi satul ţigănesc, numai ce s-arată dumnealui Maranda Samur pe coastă, aducînd în şa, înaintea lui, plocon cu ochi albaştri. Era o mîndreţă de muieruşcă de la care se împungeau şi se băteau feciorii multor gospodari. O sui Marandache pe cuptor la judele. Apoi se înalţă ca un cocon împărătesc şi strigă la ţigănime să-şi facă suliţi şi buzdugane, căci are să vie împotriva lor mare oaste. Într-adevăr nu mai departe decît a doua zi s-a înfiinţat primarele de la Ireşti cu străjerii satului — unul legat la cap, altul la mînă, de cum se bătuseră ei cu ţiganul. Au venit şi alţi oameni cu ciomege. Şi

primarele de la Necşeni: atuncea era unul mai înalt decît acesta de acum. Au strigat să li se deie fata şi au cerut să lege şi să cetluiască pe Marandache pentru fapta lui, să-l ducă la ocnă. A năvălit dintrodată singur Marandache asupra lor, numai c-un băţ de corn. Ş-a fost aşa bătălie, încît s-a retras oastea care venise împotrivă. Către sară au venit iar cei de la Ireşti, cu neamuri. Era o vreme de furtună. Au ieşit ţigăncile în puterea vîntului, cu cenuşă. Şi cînd au prins a cerne din site, nu ştiau cum să şi-o scoată din ochi creştinii. Au întors spatele, iar Marandache a şi fost între ei. Aşa s-a bătut el pentru dragostea lui. S-a pus şi împotriva jandarmilor. Şi-a luat soţia şi-a ascuns-o în Borza. Cînd a ieşit la lume, l-au prins între nişte sate oamenii, încît s-a dus Samur să-l caute, cu ţiganii şi cu şpăngile. Din acea gîlceavă s-a ales Marandache fără un ochi. Dar nimeni nu l-a putut îndupleca şi a rămas stăpîn pe furtişagul lui. Ş-apoi după ce a făcut fata de la Ireşti un copil, au trebuit să le deie pace oamenii. După acel copil, a mai făcut doi. Toţi trăiesc şi-s băieţi cu ochi albaştri. Iar Marandache rîde şi zice că vrea s-o lepede pe Irina lui dacă nu i-a face ş-un prunc cu ochii negri. N-o leapădă că i-i şi acuma dragă. I-a făcut casă şi gospodărie bună şi din vreme în vreme, ca s-o ţie cuminte şi vrednică, îi dă cîte-o bătaie, cu băţul cel de corn. Apoi oasele lui rupte şi ochiul lui stîns şi zbuciumele lui de nouă luni de zile, nu le-ai avut tu, măi băiete, căci acestea-s patimă şi foc. Crîşcînd, şi-a ros el atunci măselele de o muchie de cuţit.

— Toate acestea-s nimicuri, bădiţă Neculai, pe lîngă ale mele.

— Cum Dumnezeu, bre? se miră pădurarul; şi rămase cu gura căscată.

Făcu semn de liniște cu mîna și-și ațintì urechea spre culme.

Sunau stîns tropote îngemănate de cai. Pe urmă tropotele conteniră. Omul străin se tupilă și începu a se tîrî pe brînci spre streșina pădurii. Peceneaga se ridică în picioare. Călăreții sosiseră deasupra focului. Marandache descălecă în pripă, sări asupra străinului și-l aduse de-o aripă, la vatră.

Sofronie Leca îl privi de sus.

Era un om mijlociu, foarte lat în spete și bine legat. Capul rotund, cu părul și barba zbîrlită. Ochii mici, apropiați de baza nasului, păreau a privi cu spaimă, arzînd negri în lucirea flacării.

— Stai liniștit la locul tău, îi zise Leca. Nu-ți face nimeni nimic.

Cu aceste vorbe descălecă și el, anină frîul de botul șelei și lăsă buiestrașul să se ducă singur în umbră, după calul lui Marandache.

Străinul se liniștise. Își ascunsese sub suman armele și se așezase strîns alături de ele.

— Cum te chiamă ? îl întrebă administratorul. Dacă bei tutun, poți să-ți faci o țigară.

— Mă chiamă Liță Florea, răspunse omul.

— Tutun nu bea, dar rachiul îi place, explică Peceneaga.

— Pune-i plosca dinainte, Marandache, porunci Sofronie.

Marandache împinse plosca lîngă mîna lui Liță ; pipăi armele de sub suman și bătu pe om prietinește pe după umăr.

— De unde ești de loc ? își urmă Sofronie întrebările.

— Cucoane, eu îs dintr-un sat care se chiamă Plop, cătră ținutul Fălciului. Am făcut oaste, am fost și-n

război, mi-am făcut dreptul meu. Am și ruptură de glonț în partea stîngă ; mi-au scos doftorii două coaste. Iar acuma am ajuns hoț de drumul mare.

— Cum asta ? Ți-a plăcut așa de tare meseria asta ?

— De unde să-mi placă ? Neam de neamul meu n-a stat la gros, și nici n-a tăiat sare la ocnă.

— Atuncea cum ?

— Știu eu ? așa s-a întîmplat. Acuma nu mă îngăduie jandarmii să m-apropii de lume. Umblu ca o dihanie. Dar nici eu nu vreau să mă las. Dac-a ajuns vremea așa, trag în ei cu pușca și nu mă dau prins.

— Meserie cu primejdie, bre Florea. Se poate întîmpla să te doboare vreun păgubaș.

— Apoi nu prăd pe nimene, cucoane.

— Atunci ce fel de hoț ești ?

— Nu-s hoț, cucoane. Adicătelea sînt eu hoț, căci umblă să mă prindă ; dar eu nu bat și nu omor și nu iau nimănuia în silă. Cînd mă împinge foamea și nevoia, ies la o stînă și mă rog să fiu ospătat. Cobor la un drum și stau de vorbă c-un drumeț, lîngă o fîntînă, ori lîngă un izvor. Îi spun că am o nevoie : nu mă pot apropia de un sat ori de un tîrg ; n-am de unde cumpăra cîte trebuiesc trupului ; nici n-am cu ce cumpăra ; și mă rog de-un ajutor. Așa că toți îmi dau cu mare grabă, văzînd și pușca. Dar n-am spus nimănui : du-te-ncolo ; nici n-am atins pe nimeni. Gîndul meu e să mă duc la un sfînt schit ; ori să mă fac ucenicul unui pustnic.

— Dacă nu ești vinovat cu nimica, fă cum vrei. Du-te și la judecător. N-are a-ți face nimenea nimica.

— Mă hăituiesc jandarmii.

— De ce să te hăituiască ? Fără vină nu se poate. Spune drept. Ai făcut o poznă.

— Spun drept, cucoane. Fac și cruce. Mă închin și spun drept, și mă jur pe sufletul meu că n-am făcut nici o faptă rea.

— Nu înțeleg nimica.

— Ba ai să înțelegi ; numai cît să-mi fie îngăduit să iau o leacă de putere. Ș-apoi, după ce-oi spune, să-mi dai o slujbă într-o singurătate, după cum mi-a făgăduit bădița Neculai.

— Bine. Ia-ți din ploscă puterea. Ai vreme să povestești.

Leca se cinchi și el la foc pe o brazdă de fîn. Peceneaga hrăni focul. După arșița zilei, venea dinspre Borza o răcoare lină care pătrundea toate mădularele trudite ale acelor oameni. Toți erau treji de la revărsarea zorilor și trecuse un ceas de la căderea nopții. Aveau a da somnului cinci ore. Își împlineau odihna din limpezimea îmbălsămată a nopții, care curgea ca un rîu viu asupra lor. Stelele clipeau în înălțime, lăsînd să cadă roua.

— Sînt de-atuncea, cucoane Sofronie, optsprezece luni, începu a povesti Florea. Am avut întăi bucluc de la niște boi, care-mi fuseseră luați de rechiziție, pe cînd eu eram pe front. Erau boii mei ; cu dînșii voiam să-mi încep gospodăria, cînd m-oi întoarce. Cei de la comună au zis că-s a tatei și mi i-au luat. Acuma după ce mi i-au luat, au lăsat bon de rechiziție pentru doi cai. Cînd m-am dus să cer paralele care mi se cuveneau, m-au întrebat dacă am un drept, căci ei au luat doi cai de la tata, și mie nu mi se cuvine nimica. A venit tătuca : ei l-au întrebat dacă a avut cai de dat la rechiziție. Tătuca zice :

— N-am avut cai ; am avut boi.

— Apoi dacă n-ai avut cai, umblă sănătos. Noi nu cunoaștem altceva decît cai.

— Atuncea dați-mi pentru cai.

— Cum să-ți dăm pentru cai, dacă dumneata zici că n-ai avut cai ?

— Apoi mi-ați luat boi.

— Nu se poate ; aici scrie că am luat cai. Insă dumneata pretinzi că n-ai avut cai. Atuncea, dacă n-ai avut dumneata, noi n-am luat ; și gata !

De la acest meșteșug m-am pus eu la harță cu primarul, cu notarul și cu jandarmul. M-am cam supărat eu pe unii din ei și i-am ghiontit. M-au chemat în judecată și domnul judecător, după lege, mi-a dat amendă cinci sute de lei.

— Dați-mi paralele pe boi, să plătesc amenda, zic eu.

Ei rîdeau.

Așa m-au purtat ei și m-au fiert cîțiva ani. Acu, într-un rînd, stăteam la crîșmă și mă gîndeam ce să fac, ca să găsesc o dreptate. Pe acea vreme beam tutun mai mult decît rachiu. Imi răsucesc o țigară ; scot scăpărătorile și iasca și aprind.

Vine perceptorul, cel cu rechiziția, și spune :

— Frumos amnar ai.

— Frumos, zic. O bucată de oțel cu care-mi fac nevoia.

— Dar cremenea e bună ? zice.

— Bună.

— S-o văd și eu.

— Poftim... Vezi și te gîndește ; poate vei alege și dreptatea mea și mi-i da ce mi se cuvine pentru bonul meu de rechiziție.

— Lasă aceea, zice perceptorul. Aceea-i treabă veche și îngropată. Deocamdată am a-ți pune sechestru pentru cinci sute de lei amendă. Pun sechestru pe amnar și pe cremene. Dă și iasca. Și poftesc pe primar

și pe notar să fie față, ca să facem proces-verbal. Să știi tu, Liță Florea, că a ieșit o lege nouă, că n-are nimene voie să aprindă foc fie pentru țigară, fie pentru altceva, decît cu chibrit. Nu-i voie nici cu mașinuță cu benzină, nici cu scăpărători. Te-am găsit în cotroventie și avem să-ți punem o amendă de cincizeci de mii de lei.

M-am uitat la el.

Mă uit și la dumneavoastră, să văd dacă nu vă faceți cruce.

— Ba îmi fac cruce, răspunse Sofronie Leca. Eu nu cred că este asemenea lege.

— Ba este, cucoane. Dacă n-ar fi, nu s-ar povesti. Am auzit la tîrg avocatu spunînd; am auzit pe judecător spunînd; s-a făcut legea scăpărătorilor, ca să-și poată vinde negustorii chibriturile. De unde să dau eu trei lei pe o cutie de chibrituri? Eu, domnule judecător, zic, așa am apucat; și așa știu că s-a urmat din vechi zile, de cînd țin oamenii minte: batem cremenea și aprindem iasca. Neam de neam n-a apucat bir pe asta. A fost fumărit, și oierit; spun bătrînii că au fost de toate în vremea turcilor; dar de asta nu s-a pomenit. Eu socot, domnule judecător, că Adam și Eva, și Isac, și Iacov au avut scăpărători. De unde ați adus dumneavoastră așa legi? De la Han-Tatar?

S-a supărat domnul judecător.

— Este lege, omule, zice. Te-aș fi iertat, dar văd că ești prea tare în clonț. O mie de lei amendă!

Asta este. Atuncea zic eu în sinea mea: Ori au nebunit oamenii, ori am nebunit eu. Dacă n-am nebunit pînă acuma, am să nebunesc de-acum înainte. Ce pot face eu dacă nu-i nici o dreptate în țara Moldovei? Să mă duc la majestatea sa regele? Nu știu unde șede. Chiar dacă aș ști unde șede, nu mă pri-

mesc miniștrii. Să mă duc la Dumnezeu, ca saracul cel din poveste? Pe jos nu se mai poate, iar aeroplan n-am. Să fac eu întăi o dreptate ca în vremea bătrînilor și pe urmă om vedea ce-a mai fi. Imi alcătuiesc eu într-o zi aceste arme pe care le-a pipăit slujbașul dumneavoastră și mă iau și mă duc, sara, la domnul perceptor. Dă Dumnezeu să găsesc acolo și pe domnul primar și pe domnul notar.

— Buna sara, zic. Sus mînile!

I-am supus eu în genunchi, i-am legat, i-am bătut, și pe urmă am ieșit din sat și m-am dus în singurătăți. De atuncea se chiamă că-s hoț.

Sofronie Leca socoti că nu trebuie să mai puie vreo întrebare.

Peceneaga se minună clătinînd din cap și privind încrucișat la foc:

— Bre, bre, bre! Mare poznă, oameni buni. Ce fel de lege să fie asta? Și ce fel de judecător?

— Judecător ca toți judecătorii, răspunse Florea, întinzînd iar mîna către ploscă.

Marandache izbucni speriat:

— Dar asta nu-i lege, omule! Vai de mine și de mine! să știți că s-apropie sfîrșitul lumii.

— Ba eu mă gîndesc că se poate, lămuri Leca. Dacă zice Florea că așa s-a întîmplat, cum să fie altfel? Il văd om în toată firea. Aici trebuie să fie la mijloc un interes al statului.

— Hm! se minună Peceneaga. Statu ista e boier tînăr; macar că a învățat la Pariz și la nemți, dar obiceiurile noastre din vechi nu le cunoaște. Aici, în Borza, nu s-a văzut chibrit de cînd lumea. De cînd e satul, țigăncile țin focul sub spuză. Acuma a adus jar baba Domnica într-o cățuie și a ațițat aicea foc. Zice că are a spune și ea două vorbe și are să vie

mai pe urmă. Vra să zică, din niște scăpărători ai ajuns tu aici, măi băiete ?

— Din niște scăpărători, bădică Neculai. Acuma ce-i de făcut cu mine ?

— Asta ți-a spune-o Sofronie Leca, măi băiete. Cum a rîndui el, tu s-asculți.

Hoțul se întoarse către administrator. Leca se uita gînditor la foc.

— Ce fac eu, cucoane ? întrebă Liță Florea.

— Întăi să dai plosca aceea lui Marandache. Ai deșertat-o ?

— Am deșertat-o.

— Atunci dă plosca. Stăi o clipă ; ascultă ș-așteaptă.

— Aștept, cucoane.

— Ți-am spus s-asculți și s-aștepți, nu să răspunzi.

Fugarul se supuse. Se rezemă cu coatele în arme, oftînd.

Feciorul lui Samur trase la sine plosca, întinzînd o mînă neagră, cu degete fine.

— Marandache, vorbi Leca. Aici ești ?

— Ordin, cucoane Sofronie, aicea sînt.

— Tu ai spus babei Domnica că am să vin în acest loc ?

— Eu, cucoane Sofronie. Vrea să-ți spuie lucru grabnic, precum ți-a și trimes răspuns. Eu socot, cucoane Sofronie, că stă nu departe de aici, ca un huhurez într-o scorbură ; se uită la noi și așteaptă.

— Bine, Marandache. Tu cunoști ce am eu a spune acestui om. Luați-l, tu și Peceneaga, și găsiți-i salaș. Mai am eu și pe alții, măi băiete, mai puțin vrednici decît tine, care au săvîrșit pacate, și hălăduiesc sub streșina acestui codru. Așa că eu te iau subt aripa măriei sale. Aicea poți scapara. Nu-i nevoie să răs-

punzi, știu că nu mai bei tutun. Nu bei că n-ai ; dar Marandache ți-a aduce din cînd în cînd cîte două pacuri ; și foiță de cea bună. Cînd ți-i foame, te poți abate la baba Domnica. Dacă n-are ea, treci la o stînă a noastră. Dacă socoți, intră, sara, la salașurile lucrătorilor : ceri medelnicerului și-ți dă. Mînînci, și te duci ; nu te întreabă nimene cum ți-s ochii. Cînd întîlnești pe-un drum mare pe măria sa Lupușor ori pe domniță, te închini cuviincios. Dacă ești pe-o potică, te dai la o parte din calea lor, nici să te vadă. Aici, în domnia boierească, nu te ajunge mina nimănui : nici a acelui judecător de care ai vorbit, nici a primarilor, nici a jandarmilor. Aici nu se află altă stăpînire decît a măriei sale. Acuma ascultă ce mai este. Vitele noastre nu-s păzite tare ; drumurile noastre n-au anume străjeri. Oamenii noștri își lasă plugul în brazdă și boroana lîng-un spin. Treci pe-o carare și vezi un strai atîrnat într-o creangă. La curtea boierească ușile toate-s deschise. Măi băiete, nu trebuie să lipsească nimic de nicăieri. Să nu socoți că m-aș teme de tine, ori de alții pe care-i ocrotesc. Eu cer să nu vie alții aici să fure. Unde-i legea chibriturilor, cum spui tu, și unde-s jandarmi, se poate întîmpla orice. Nu vreau să știu dacă a fost prădat crîșmar, ori au pierit caii din grajdul posesorilor. Acolo-i olatul vostru și puteți lua dajdie. Aicea trebuie să fiu eu păzit — adică toate cele boierești. Asta-i rînduiala ta. Pe urmă, cînd vei socoti, te-i duce la călugărie. Pîn-atuncea ești slujitorul măriei sale Lupușor Mavrocosti. Pricepi ?

— Cum nu ? Dumnezeu să-i răsplătească măriei sale.

— Prea bine. Pune mina la aici, în palma mea, ca la o frăție de cruce. Te duce Marandache și la părin-

tele Cristea, să te spovedești și să primești împărtășanie. Pe cel fără credință află, însă, că-l calc din urmă și-l găsesc oriunde-ar fi. Eu îs mai mare tălhar decît voi toți ; slujesc cu credință și dreptate. Duceți-vă !

Oamenii porniră.

— Stăi, Florea. Mai este ceva.

— Aici-s, cucoane Sofronie.

— Cînd te-oi sudui, să nu te superi.

— Nu m-oi supăra, că acuma se chiamă că ești fratele meu și părintele meu. M-ai izbăvit de mișelie.

— Așa. Și mai este încă una.

— Ascult, cucoane.

— Cînd ți-oi da veste, să fii la acela ceas și la acela minut unde-i porunca.

— Am înțeles și asta.

Cum se retraseră oamenii și li se stînseră pașii moi, Leca și zarea de foc stătură singuri, zăgăzuiți de întunecime. Un timp cronțăitul buiestrașului la iarbă ajunse pînă la vatră. In jar născură imagini ciudate.

Oricît era de stăpîn pe sine, răzășul nu-și putea opri o sfială că ceea ce avea el în tainițile sufletului lui s-ar putea vădi cuiva. Era și trudit și genele-i scăpătau. Intra deodată într-o somnie și făcea salturi în întindere, trecînd ca într-un zbor spre o primăvară nelămurită, unde era ceva fericit. Ar fi vrut să descopere ce este și dintrodată se întorcea.

— Ți-i somn, drăgu babei ? ești trudit ?

Tresări ca de spaimă.

Baba Domnica, doftoreasa lui din pruncie, sta ghemuită chiar lîngă el, la vatră. Il atingea cu umărul. Cînd el tresări, ea se mișcă în poziția în care era, pînă în partea cealaltă, și-și aținti asupra lui mărgelele ochilor. Era o bătrînă ciolănoasă și uscată, c-un

obraz înfățișînd măsca păserei pe care o pomenise Marandache. O cunoșteau împrejurimile ca o ființă iscusită în meșteșuguri doftoricești și descîntece. Avea putere mai ales asupra plînsorilor la copii și asupra deochiului. De multe ori răposata cucoana Frosina o adusese pentru Sofronie al ei. Fusese adusă și la curte la Necșeni de slujitoarele țigănci, în taină, pentru suferințile și neliniștile copiilor domnești ; așa că ajunsese să creadă în ea și domnița Smaranda. Nici un doctor nu găsise somn pentru copilă. Ea i-l adusese din pădurea cea mare, c-o buruiană descîntată. Kivi moștenise încrederea în bătrînă și o poftea la ea din cînd în cînd, cu toate sarcasmele fratelui său.

— Am găsit, dragu babei, buruiana pe care ți-am fost făgăduit-o. Această iarbă a zimbrului o pui în spirt curat, nouă fire la o ocă, și o lași să steie în puterea soarelui trei săptămîni. Bei după aceea nu mai mult decît un degetar, pe inima goală, și ai să te simțești într-o putere mai mare decît acuma. N-ai să te mai sperii de babe, cînd stai noaptea, tîrziu, la foc, — isprăvi ea c-un rînjet înfricoșat.

La lucirea jarului, nu i se vedea în gură nici un dinte.

Sofronie primi buruiana închisă într-un sulișor de pînză curată, zîmbind cu oarecare neîncredere.

— Babă Domnică, zise el, cînd îi veni la mine după tainul rînduit, ai să găsești și casînca de matasă pe care ți-am făgăduit-o.

— Numai atîta îmi mai trebuiește, zîmbi iar teribil bătrîna, ca să-mi alcătuiesc zestrea de calea neîntoarsă. Toate stau în coardă ca pentru petrecere de nuntă. De la domnița cea mititică am dobîndit papuci. Acuma, dacă-mi dăruiești și casînca, mulțămesc lui Dumnezeu : mi-am luat de-o grijă și-s gata. Am

dat și popei Cristea cei șapte galbini, pentru pomenire. Să-mi spuie numele încet în firidă la altar ca s-audă Maica Domnului și să mă ocrotească într-un liman. Dar dumneata crezi ori nu crezi în ce spun eu și într-această buruiană ?

— Cred, babă Domnică, de ce să nu cred ?

— Te-am văzut zîmbind cu îndoială. Nu te vei fi dat cu nemții și cu filosofii ! Iaca de aceea s-a smintit Lupușor Mavrocosti și umblă haihui și grăiește într-aiurea. El rîde de toate ale mele. A uitat că l-am ținut în brațe și l-am strîns de vîrfu nasului. Cine l-a descîntat de răul copiilor ! Hm ! Iaca, fata crede. Maica Domnului să-i deie sănătate și bucurie.

— Vorbești de domniță ?

— De fată, d-apoi cum ! Mi-a trimes răspuns de ieri — și-n astă dimineață am fost la ea. Abia se sculase și ieșea din scăldătoare. Să știi, dragu babei, că la trup e mai albă decît la obraz. Dac-ar lua ea ce-am sfătuit-o eu, să se îngrașe, apoi nu i s-ar mai spune că-i așa de urîtă.

— Cine spune că-i urîtă ?

— Lumea. D-apoi n-are dreptate ? Barbatul nu trebuie să simțească ciolan. Crezi că nu i-am spus eu toate ? Ea rîdea. Are să vie vremea să-și aducă aminte de toate cîte i-am cîntat.

— Ei și de ce te-a chemat ?

— Apoi după ce-am înțeles eu de ce mă chiamă, am dat răspuns lui Marandache că te caut. Bună-i iarba zimbrului și ți-a folosi, dar eu n-am venit numaidecît pentru acea iarbă. Fata asta să știi că pune la cale o primejdie.

Sofronie își scutură de pe el somnul și truda și-și șterse pleoapele cu minica aspră a hainei. Zvîrli un

vreasc în foc. Se sculă în picioare, ca să-și schimbe locul.

— Stai jos iar și te liniștește, îl îndemnă bătrîna. Să nu dai cu piciorul în jaratic, să-mi pîrlești ochii. Dacă te-ai liniștit, spun.

— Poate a primit o scrisoare de la domnul Bernard ?

— Așa trebuie să fie. A vorbit de domnul Bîrnariu. Acela-i neamțul ?

— Acela-i.

— Apoi dacă acela-i, zice că vine. Și ea înțelege din acel ravaș că el vine cît pentru pădure, cît mai ales pentru dînsa. I-a fi fiind dragă, ori îi știe zestrea. Ea făcea ca o hulubiță : hu-hu-hu ! Zice că nu se mărită cît îi cucu ! Cum să nu se mărite, dacă așa i-i dat unei fete ? Chiar așa de urîtă nu-i și i-aș putea da eu să ieie ceva, ca să se împlinească. Dacă nu-i acel Bîrnariu, va fi altcineva. Cum se poate, măria ta, să vorbești asemenea lucru, cum să nu te măriți ?

— Descîntă-mi atuncea, babă, zice ea, și vezi ce am.

— Ce ai nu știu, zic. Dar văd ce n-ai : minte.

Sofronie Leca era foarte atent și uimit în același timp.

— I-ai spus asta ?

— I-am spus.

— Și ea ce-a răspuns ?

— Ea făcea iar : hu-hu-hu ! Ascultă-mă la inimă, babă, zice ea, cum fac doftorii noștri, să vezi dacă nu mi-i drag cineva. — Neamțu nu ți-i drag, zic ; asta se vede. Dacă ți-i drag altul, chiamă-l și spune-i.

— Nu-l chem, zice.

— Dacă nu-l chemi, ori dacă nu-i dai o veste, de unde să știe? Spune-mi-l mie atunci, să fac cele de cuviință; și cum se răsucește șarpele pe jaratic, așa îl fac să ți se răsucească la picioare. Ai să-i pari frumoasă și dorită cum nu s-a mai pomenit pe lumea asta.

Atuncea ea n-a mai ris. Numai scutura din cap, chip că nu vrea. Ce zici dumneata de asta?

— Eu nu zic nimic, răspunse Sofronie.

— Nu cumva rizi?

— N-am de ce rîde.

— Apoi să nu rîzi. Intr-o sfîntă miercuri din cealaltă săptămînă, fiind țiganii noștri la aria de orz, te-am văzut cum ai venit cu dînsa, chip să-i arăți lucrul la hapcă. Ce-a căutat ea în puterea amiezii și-n acel zăduf, pe coclauri? Te întreb eu și tot eu ți-oi răspunde.

— Știu ce vrei să răspunzi, babă, ca o ființă vicleană ce ești, vorbi cu seriozitate Leca, fără a se clinti din loc. Insă domnița Kivi nici pe mine nu mă poate suferi. Mi-a poruncit să-i țin tovărășie, m-am dus cu măria sa. Eu nu-s decît un slujitor și trebuie să stau la poruncă.

— Știu, știu. Insă mie mi se pare că tocmai asta-i pozna pe care o face fata asta. Cînd este o pricină de greutate, ori de împotrivire, atunci se zbate inima ca apa-n stîncă. S-a văzut cucoană să poftească chiar pe unul de-ai noștri: macar de-ar fi fost un țigan mîndru; dar s-a întîmplat să fie o baragladină. Așa că eu socotesc asta, la dînsa, o nebunie și asta-i primejdia de care vorbeam.

— Prostii, zise Sofronie.

— Fie și prostii; se poate să fie cum spui dumneata și nu cum știu eu. Dacă-i adevărat și nu-i

prostie, ori dacă va fi avînd ea pe altcineva, cine va fi fiind, atuncea știi dumneata ce face acuma, cît stăm noi la foc și grăim?

— De unde să știu?

— Să-ți spun eu. Stă în fundul divanului și-l vede pe acela. Nu-i acolo, însă ea îl vede. Și i se spînzură cu mînuțele de după grumaz.

— Poate; dar asta pe mine nu mă interesează, babă Domnică.

— Să zicem iar că-i așa cum spui. Dar dacă poftești să vezi că-i adevăr ce grăiesc eu, du-te acolo și te uită.

— Asta nu se poate.

— Ba ești cu mine și se poate. N-ai trebuință de cal; nu-i nevoie să mă porți la spatele dumnitale. O babă cîntărește de nouăzeci și nouă de ori mai greu decît o fată mare. Uită-te la mine să văd cum ți-s ochii. De cînd erai mititel, și-au mai schimbat apa; acuma-s mai întunecați. Așa și fata.

— Care fată?

— Domnița. Cînd era mititică, avea niște grăuncioare de ochi; abia-i deschidea; se uita ca o miță.

Acuma are ochiul cît un lostun,
Cine-o vede rămîne nebun...

Bătrîna continuă mormăind descîntecul. Apoi tăcu. Somnia trudei puse iarăși stăpînire pe Sofronie Leca; îi căzură pleoapele o clipă și văzu numaidecît pe Kivi, după cuvintele care-i fuseseră spuse.

Cînd se trezi, baba nu mai era în fața lui. Focul era aproape stins. Se uită la stele, ca să cunoască cît de tîrziu e ceasul. Căută sulișorul de pînză și se duse după cal. Il auzea pufnind, pe-o vălcică.

VII

Cea din urmă «jucărie a măriei sale», cum îi ziceau oamenii, ar fi trebuit să fie la Necșeni către sfîrșitul lunii iunie. Insă nu sosise. Bernard îl rugase pe prietinul său să consimtă la o aminare. Mavrocosti consimțise. A doua aminare însă o respinse. Domnul Antoine Bernard, nu cu mult înainte de sorocul întoarcerii sale la Necșeni, primi o scrisoare politicoasă dar hotărîtă, din care se vedea că încercarea de zbor vertical a intrat în altă zonă de investigații. Imprejurări cu totul particulare continuă să dea ideii o direcție nouă. Zădărnicia încercărilor trecute e explicată ; soarta celei din urmă o hotărăște de mai înainte Mavrocosti singur. Nesosind la timp, comanda sa poate să rămîie mai bine în starea în care se află, o stare de posibilitate și speranță, decît să vie la Necșeni purtată de alții și să nu fie capabilă a se purta singură.

Fără să găsească un temei precis în termenii scrisorii, domnul Bernard s-a simțit puțintel jicnit de această întîmplare. I se părea că prietinia lui a suferit o atingere și avu impresia că această atingere e voită de Mavrocosti. De aceea, cînd veni, în primele zile ale lui august, ca să desăvîrșească organizarea exploatării, nu făcu primul popas la curtea din Necșeni. Se opri în tîrg la Dobreni și trimese printr-un curier veste că a sosit. Imediat trăsura de la Necșeni sosi goală în tîrg, cu poruncă să-i stea la dispoziție și să-l ducă la măria sa. Domnul Antoine Bernard era în conferință sub șopron, cu domnul Zeidel Abramovici și fu în acel moment de părere că trăsura de la curte s-ar putea întoarce îndărăt goală, cu un simplu bilețel al lui de mulțămire și de aminare a vizitei ; însă

Zeidel fu așa de spăimîntat de această intenție, încît domnul Bernard își schimbă hotărîrea. Cu toate acestea s-ar fi cuvenit să contramandeze și domnia sa. In această afacere cel nedreptățit era el, deoarece numai el își impusese grijă și sacrificii în interesul prietinului său. Și de una și de alta mai era capabil încă : la atitudinea de spaimă a lui Zeidel, găsi că numai un prietin poate accepta capriţiile altui prietin.

— Nu-i nimic, nu trebuie să rămîneți supărat, îl lămurea și domnul Abramovici. Nu cunosc ce este și de ce puteți fi nemulțămit, dar se chiamă că ați mai acceptat de la prinț o poliță.

Domnul Bernard găsi observația justă.

— Ai dreptate, domnule Abramovici. Am să mă duc. Insă mă întorc în astă sară în Dobreni. Ce hotel este aici ?

— Aici în Dobreni ? Aici, în tîrg la Dobreni, n-avem nici un hotel.

— Se poate ? Dacă întîrzie cineva sau are o nevoie, ce face ?

— Dacă întîrzie și are o nevoie ? Cine poate să întîrzie ? Dacă întîrzie un om de rînd, se duce la un han.

— Ei bine, și eu sînt un om ca toți oamenii și vreau să mă duc la un han.

— Cum să vă duceți la han, dacă n-aveți căruță ?

— Ce are a face ?

— Are ; trebuie căruță, ca să dormiți într-însa. Aicea hanul e o ogradă unde poposesc căruțele. Și trebuie să dormi în căruță ca să nu-ți fure caii.

— Dumneata ești un om vesel, domnule Abramovici. Explică-mi însă cu seriozitate ce face o persoană ca mine, care vrea să aibă o cameră.

— O persoană nobilă ca dumneavoastră se oprește unde are gust și cere să i se dea adăpost. Poftiți la mine, ori la alt negustor. Poftiți la un gospodar într-un sat. Dar dumneavoastră aveți cameră la curte. Credeți că vă lasă prințul să vă duceți în altă parte?

— În acest caz, consideră-mă oaspetele dumnitale, domnule Abramovici.

— Bucuros, dar n-are să mă lese măria sa.

— Vom vedea. Cred că e mai bine așa cum îmi propun eu. De altminteri să nu-ți închipui, domnule Abramovici, că vreau să te atac în liniștea dumnitale. Am învățat, în țara mea, să respect căminul și tihna semenului meu. Mîni îmi vine un foarte bun cort de campanie. Mi-l aduce valetul, care sosește cu restul de bagaje. Pe lîngă asta, angajez imediat oameni ca să-mi facă o colibă de scînduri, unde voi avea tot confortul posibil. Vreau să stau deocamdată zece zile. Mai tîrziu mă întorc iar. În aceste zece zile pun la cale transporturile, care, după cît înțeleg, constituie aici capitolul cel mai dificil al unei exploatări. Te rog să fii și dumneata la dispoziția mea, în condițiile în care am vorbit.

— Am pus la cale unele lucruri cu domnii primari, dădu informație Zeidel. Veți găsi bunăvoință în toate părțile. La noi oamenii sînt foarte cumsecade. N-avem hoteluri, însă oameni cumsecade avem. Și cărăuși, cîți poftiți.

— A, da, așa se chiamă, cărăuși. Cît se plătește în această regiune de metru cub pe distanță anumită?

— Încă nu se știe, domnule Bernard. Avem să vedem. Unii oameni vin mai de departe, alții mai de aproape.

— Ce are a face? Pe mine mă interesează distanța de la pădure la gară — treizeci și șase de kilometri.

— Da, o socotim și asta. Însă unii cărăuși vin mai de departe, alții sînt chiar în apropierea pădurii. Unii au căruțe cu cai, alții car cu boi. Unii au numai un cal. Unii au nevoie, alții n-au. Unora le-a murit o vită; altora un copil.

— Mă interesează ce spui, Abramovici, fără să înțeleg bine. Nu este un tarif la greutate și distanță?

— Ba este; chiar dacă n-ar fi, se poate face.

— Atunci?

— Este într-adevăr un «atunci». Chestia e și cînd dai banii. Îi dai atunci, va fi tarif, după cerere și ofertă. Îi dai acum, oferta e mai mare și nevoile sînt destule.

— Înțeleg, murmură zîmbind domnul Bernard.

Tîrgul, în zi obișnuită de peste săptămînă, era aproape gol. Cîțiva negustori, interesați de afacerea franțuzului, luaseră loc sub șopron, fără a cere voie, și ascultau cu atenție, mîngîindu-și, cu ochii pe jumătate închiși, bărbile.

Singurul mușteriu al dimineții se vădi a fi un om voinic, gras și rumân, care trecu pe drumul prăfuit într-o trăsurică verde, trasă de un cal mărunt, însă bine ținut și grăsuț ca un pepene.

— De pildă, un asemenea gospodar poate face transport? întrebă domnul Antoine Bernard.

— Acesta nu e un gospodar, zîmbi Zeidel. Nu face transport. Meseria lui e alta.

— Ce fel de meserie are? întrebă curios franțuzul, urmărind cu atenție căruța verde.

O văzu oprindu-se nu departe, în dreptul unei crișme. Omul voinic și rumân dădu un strigăt, fără a se urni din locul lui. Crișmarul ieși în prag ascultînd, cu urechea întoarsă, poruncile. N-avea nevoie

să întoarcă urechea, căci stăpînul căruței avea o voce răsunătoare, care umplea ulița.

— Acesta e Damian, cerșetorul, explică Zeidel. Face afaceri numai în zilele de tîrg. E olog de amîndouă picioarele, însă are o voce de bariton. Pacat că nu vrea să cînte, ca s-auziți și dumneavoastră. Acuma se îndeletnicește cu băutura. Duminica și sărbătorile, cînd vin în tîrg oamenii, cîntă foarte frumos și femeile stau și-l ascultă. E un cîntăreț religios, ca să zic așa, și are bun venit. Nu-și dă el meseria lui pentru nici un fel de cărăușie.

— De ce nu vrea să cînte acuma?

— E un om caprițios, domnule Bernard. Dacă îl tulbură acuma careva, suduie și zvîrle cu cîrja.

— Țara asta e plină de oameni ciudați, suspină mai mult cătră sine domnul Antoine Bernard.

Oameni care se instalează ca la ei în odaie și te-ascultă ce spui. Cerșetori grași, bine dispuși și agresivi în același timp. Prințul e în armonie cu toate. Probabil că și o anumită persoană subțire, cu ochii mari, urmează linia neregulată a ansamblului.

Cum va fi întîmpinat la Necșeni?

Se așeză în trăsura cu arcuri moi și vizitiul țigan de pe capră întoarse spre el o figură unsuroasă, amicală și afabilă. Îl duse repede pe drumuri de țărînă. Văzînd că boierul stă închis în el și nu catadicsește să vorbească cu oamenii, Norocel vizitiul începu a vorbi cu cei doi cai negri cu ținte albe în frunte. Trecură pe lîngă girezi înalte de grîu. Pe o costișă dincolo de-o vale, la o depărtare de doi kilometri, mormăia garnitura de treier, lîngă alte clădiri de holde.

— Ascultă: cum te chiamă? tresări deodată Bernard.

— Norocel, cuconașule. La porunca dumneavoastră. Știu că voiți să mă întrebați dacă s-a făcut frumos grîu în vara asta.

— Da.

— Tocmai asta grăiam eu cu caii. Au cîteodată boierii un noroc, de-ți vine să-ți pui mîinile în cap. Eu nici nu știu ce au să facă cu atîta grîu. Nu înțeleg unde au să-l puie. Au să umble mașinile pînă ce a da bruma. După aceea încep cărăușii să-l care. Sofronie Leca l-a și vîndut.

— Îl transportă la calea ferată?

— Îl *stranportă* la drumu de fier.

— Cu căruțele boierești?

— Da' de unde? Parcă avem noi atîtea harabale și atîția boi? Cu căruțe din Necșeni. Dar dumneavoastră să n-aveți grijă dinspre partea lemnului din Borza. Au aflat oamenii din sate ș-au să vie cît păr în cap să le dați arvună.

«Pe cît înțeleg, cugetă în sine domnul Bernard, aici se discută curent afacerile mele. Săteni, țigani, administratori, stăpîni s-au constituit în parlament.»

— Grăim și noi, sara, ba de una, ba de alta, zise de pe capră Norocel, și aflăm cîte sînt prin lume. Altă gazetă n-avem.

— Vorbești și cu caii?

— D-apoi ce să fac? cînd tac boierii, cu cine vreți dumneavoastră să vorbesc?

Vizitiul era un om de patruzeci de ani, cărunt, frumos la înfățișare, în haina-i domnească, cu nasturi de alamă. Avea în ochi o lumină de inteligență și de rîs. Domnul Bernard îl cîntări drept un privilegiat al soartei.

— De mult ești vizitiu la curtea prințului?

— De cînd m-a făcut mamă. Noi slujim aici din tată-n fecior.

— Ai simbrie bună?

— Am, dar parcă s-alege ceva de ea? Să vă spun ceva, boierule. Straşnic îmi place mie băutura! Eu ştiu de mai înainte ce am să fac cu bacşişul pe care aveţi să mi-l daţi. Cînd îs băut, domniţa nu mă poate suferi. Pune pe altul să se suie pe capră. Nu pentru măria sa, căci măria sa umblă mai mult calare; ci pentru prinţ. Ş-apoi îl duc pe prinţ la gară şi înapoi de la gară. Nu spune o vorbă. Ia aşa stă, stă şi se gîndeşte. Mult se mai gîndeşte prinţu ista al nostru. Clocind atîta gînd, nu se poate să nu iasă ceva care zboară.

Bernard rîse cu voie-bună şi-şi puse întrebarea la cît să-şi fi fixat Norocel bacşişul. E un om destoinic; în altă ţară, instrucţiunea şi cultura l-ar fi ridicat într-un parlament.

— O dată numai, după ce-am stat cu măria sa Lupuşor de vorbă, mi-a spus că vra să mă ducă în ţara franţuzească. Dar măria sa are prea multe pe cap şi uită unele din cîte le spune ori le făgăduieşte. Într-un rînd, s-a înfierbîntat cum că face spital la Necşeni, pentru lumea sărmană. Altă dată a juruit o şcoală. Măria sa are alte gînduri. Cine ştie pe unde zboară gîndurile măriei sale!

— Ar fi fost bine să se facă o şcoală.

— De ce? ca să învăţăm noi ţiganii carte şi pe urmă să ne ducem la spital să murim? Să fim noi sănătoşi, ca să ne îndestulăm de mila măriilor lor. Nu ne trebuie nimica alta. La sfîrşit tot acolo ne ducem.

— E adevărat. Observ că eşti şi filosof.

— Ihî. S-aude că găsim rachiu dulce.

— Unde?

— În grădinile raiului. Pe noi ţiganii ne ia sfîntu Petrea c-o vargă şi ne alungă tocmai acolo, în fund. Ar fi bine şi acolo dacă toate acestea n-ar fi numai nişte poveşti.

— Ciudat! mormăi domnul Bernard. Ascultă, Norocel.

— Porunca. Voiţi să mă întrebaţi dacă-i bun rachiul de la raţeşul boieresc? E bun. Am vreme să opresc.

— Nu, Norocel, rise Bernard. Treci mai departe. De şi-i zi de lucru, văd oameni care stau degeaba la raţeş. Par oameni cumsecade. S-au sculat şi m-au salutat cuviincios. Dar de ce stau degeaba?

— Aşa au ei gust; mai mare plăcere decît asta nu se poate.

— Şi de ce purtaţi voi căciuli în puterea verii, Norocel? Asta iar nu înţeleg.

— Apoi, cuconaşule, dumneata nu ştii că la noi este o zicătoare veche? Să-mi fie cu iertăciune pentru cuvîntul cel prost, dar acea zicătoare spune că de la Sîntămărie fac ceva cînii în pălărie. Aşa că de la Sîntămărie oamenii pun mîna pe căciulă şi-şi cîrpesc cojocul.

Zicătoarea, Norocel o rostise cu vorba crudă şi precisă pe care o întrebuinţează localnicii. Domnului Bernard nu-i displăcu dictonul, de şi domnia sa purta o prea frumoasă pălărie de pai moale. Norocel îl spiona cu coada ochiului; pe domnul Bernard îl interesa şi această manevră a ţiganului. O adiere de vînt veni din mirişti şi-i aduse miros cald de grîu copt, în care se amesteca şi un tăiuş de alcool. Pasagerul înţelese de ce-i aşa de spornică faconda automedonului. Ca om practic în orice împrejurare, se gîndi numaidecît să puie la contribuţie dispoziţia aceasta, ca să aibă

și alte știri despre localnicii Necșenilor. Află îndată că domnița nu-i acasă. E dusă cu calul. Dar poate în vremea asta, cît umblăm noi cu trăsura, măria sa să fi venit. Prințul stă singur și cetește. Cîteodată scrie, dar mai mult cetește. Ieri a ieșit să vadă pe Sofronie Leca.

— Aș dori să aflu ceva despre Sofronie Leca al dumneavoastră, întrebă cu aceeași bunăvoință și veselie domnul Bernard.

— Cum nu? Puteți afla orice poftiți, cuconașule. Îl întrebați și el vă spune numaidecît...

— E de mult în serviciul prințului?

— De mult. Dar o bucată de vreme n-a fost pe aici. Acuma s-a întors iar.

— Înțeleg că-i om destoinic.

— Care nu se mai află.

— Se ocupă numai de Necșeni.

— Așa mi se pare, dar bine nu pot să știu.

— La pădure n-are, cred, nici un amestec.

— Iaca, nici asta n-aș putea să vă spun.

— Nu cumva nu-i pare tocmai bine de tăierea pădurii?

— De ce să nu-i pară bine? De știut nu știu, dar n-are de ce să-i pară rău.

— Dar ție îți pare bine?

— Mie îmi pare bine. Văd că sînteți detreabă boier.

— Și țiganilor lingurari le pare bine? Ce zici?

— Și lor le pare bine. De întrebat, nu i-am întrebat, dar de ce să nu le pară bine?

— Acestea nu ai obicei, Norocel, să le discuți cu caii?

— Ba da. Dar unele caii le știu, iar altele nu le știu. Așa că eu de Sofronie Leca nu v-aș putea spune

nimica, batîr să-mi dați și o mie de lei. De ce să spun că știu, dacă nu știu?

— Te temi poate de dînsul?

— Da' de unde, cucoane? Nu mă tem defel!

Domnul Bernard înțelese că trecea printr-un loc oprit. Deci, cum bănuia domnia sa, Leca își cam juca pe socoteala lui caii și era mai temut decît adevăraților stăpîni. Bine, să fim atenți. Acesta-i braconierul de care vorbea prințul.

— Îi cam place să vîneze în Borza?

— Nu cunosc; nu-l știu vînător.

Buna dispoziție și verva lui Norocel vizitiul era vădit în descreștere. Caii nu mai aveau chef de sfat; își grăbiră trapul.

Trecură prin marginea satului Necșeni. Pe urmă le scînteie înaintea ochilor, în soarele amiezii, crucea bisericii din coasta curții; apoi se desfășură parcul și se deschise spre miazăzi și răsărit perspectiva iazului. Trăsura coti brusc; Kivi îi surîse grațios din cerdac.

Primirea i se păru domnului Bernard dintre cele mai corecte. Ar fi putut întrebuința chiar și un alt termen, ceva mai favorabil amorului său propriu. Domnișoara Mavrocosti pofti să afle imediat știri despre sănătatea și afacerile domnului Bernard, care, fără îndoială, erau prospere. Domnul Bernard dădu răspunsul strict necesar, știind că o prințesă, educată în Apus, zîmbește agreabil ascultînd explicațiile, dar se gîndește cu totul la altceva. Într-adevăr, Kivi părea preocupată. Domnul Bernard nu se sfii, ca prietin și bun cunoscător de oameni, să-și traducă în cuvinte constatarea.

— Prințesă, vă încredințez că vă voi elibera numaidecît de grija persoanei mele. Sînt de astă dată

numai omul de afaceri ; credeam să găsesc pe domnul Mavrocosti.

— Acel Mavrocosti e tot amicul dumnitale, domnule Brenard ; fii bine încredințat de asta. Scrisoarea lui nu trebuie să constituie pentru dumneata nici cea mai mică jignire ; e un reflex al stării lui sufletești, care, te asigur, nu e tocmai bună. Fratele meu a avut iarăși o epocă de deprimare.

— Nădăjduiesc că acum e bine, se interesă Bernard.

— Ceva mai bine. Are însă în unele zile dureri de cap. In general se simte obosit. Cred că vom pleca undeva, în străinătate, ca să se recreeze. Acestea sînt stări pe care dumneata le-ai cunoscut ; pe urmă vine perioada de agitație entuziastă și de creație.

— Bănuind asta, vreau, prin urmare, să nu vă fac nici cea mai mică tulburare.

— Care tulburare ? Nu cumva, domnule Bernard, dumneata ești supărat pe noi din pricina scrisorii lui Lupu ? Ba da, ești supărat. Îmi dai voie să-ți spun că te cunosc după ochi ?

— Sînt fericit de atenția dumneavoastră, prințesă.

— Dacă ești așa de fericit, domnule, vei binevoi să te supui în totul dispozițiilor mele.

— Mîni va trebui să fiu la pădure, prințesă.

— Pînă mîni ești prizonierul nostru. Poți circula de altminteri în voie ; poți sta singur, dacă preferi. Cred că n-aveai intenția să stai, la noapte, pe cîmp, în marginea șanțului ?

Domnul Bernard crezu că nu trebuie să vorbească de han.

— In părțile acestea de lume, urmă Kivi, restaurantele sînt la înălțimea hotelurilor. Nu ne socoti

pentru asta în stare de inferioritate, domnule Bernard, căci în schimb primirea de oaspeți e lege.

— Cred și văd, prințesă. Vai, legea aceasta nu-i făcută să mă bucure mai mult.

Kivi nu crezu că trebuie să împingă mai departe amabilitatea ; domnul Bernard căuta să-i cetească, pe fața mobilă și totuși serioasă, intenția unui răspuns în armonie cu sentimentele lui. Mavrocosti apăru.

N-avea înfățișarea unui om prea obosit. Nu părea că-l doare capul. Scutură afabil mîna prietinului său și intră dintrodată într-o convorbire întreruptă numai de cîteva minute. Cu toate acestea nu se văzuseră de cîteva săptămini ; în intervalul acesta se schimbaseră scrisori și scrisori nu dintre cele mai plăcute.

Domnul Bernard ar fi dorit să lichideze imediat acel mic diferend care stătea încă, între el și gazdele sale, ca o ceață ; dar momentul nu i se păru potrivit. Atitudinea lui Lupu Mavrocosti, complect străină de atare preocupare, nu-i spori jignirea, ci-i produse mai mult un fel de neliniște. De și-i era greu să accepte că nesiguranța și capriciile acelui boier valah ascundeau o viclenie, totuși îi rămînea la tîmplă un țînțar, care se întorcea în același loc, de și-l alunga necontenit.

Abia după masă oaspetele putu să-și capete întreagă buna dispoziție, lăsîndu-se biruit. Sărmăluțele cu smîntînă, curcanul fript dumnezeiește, vinul generos îl puseseră în același scaun și-n aceeași stare fizică în care fusese cînd începuse conversația pe care o urma Mavrocosti. Țigăncușele cu părul negru strălucitor și bluzele albe drotate apărură iar, cu cafele turcești.

— Trebuie să găsesc acel ceva pierdut, zicea Mavrocosti. E posibil oare să se fi înălțat la cer, cum am crezut în primul moment? Poate să fi căzut în Borza.

— Dacă-i căzut în Borza, rîse Bernard, îl găsim cînd tăiem pădurea.

Boierul îl privi cu ochi mari, dintrodată întristați.

— Intr-o formă ori în alta, urmă franțuzul, pădurea ne va da ceea ce cauți domnia ta. Frasinii, care deocamdată stau înrădăcinați aici, vor zbura, dînd sunet, peste Antile și Ceilan.

— E un zbor paralel cu scoarța pămîntului, suspină Mavrocosti. Dumneata nu dorești altceva?

Kivi interveni:

— Domnul Bernard dorește să se odihnească. De mîni, își începe operațiile.

— Așa este, așa este, zîmbi Lupu Mavrocosti, sosit de departe.

Sensația de fantazie mai mult decît de fantastic, pe care o mai avusese cîndva o clipă, se trezi iarăși în domnul Bernard, ceva mai puțin agreabilă decît prima oară.

Cînd Kivi îl porti, cu gingășia ei obișnuită, la serviciul regilios de a doua zi dimineața, la biserica familiei lor în marginea parcului, Bernard văzu pe Mavrocosti atent și mirat în același timp. A surprins la fată o mișcare de nerăbdare? Poate i s-a părut. Nu e o gelozie copilărească; e poate tot o ciudățenie de om nu îndestul de cumpănit.

— Pe mine nu m-ai chemat de ani de zile... zise Mavrocosti către Kivi, cu rînjetul lui numai într-o latură.

— Tu te poți duce oricînd, răspunse domnița; însă știu că liturghia te indispune, sau mai degrabă

vecinătatea mormintelor. Aproape de morții mei, eu, dimpotrivă, mă simt reconfortată.

— De aceea s-a zvonit în sate că aș fi strigoi... mormăi Lupu.

Kivi rîse, alăturîndu-se de el c-o mîngîiere de mamă.

Domnul Bernard fu astfel sechestrat la Necșeni pînă la liturghia de a doua zi duminică. Avu timp să viziteze parcul, să se coboare pînă la iaz în tovărășia domniței; pe Lupu nu-l mai văzu. Stătu o vreme singur; din cînd în cînd intrau țigăncușele în odăia lui, ca să aducă ceva ori să diretice. Zgrepțănau puțin la ușă și intrau zîmbind. Ieșeau aruncîndu-i o căutătură.

Stătea într-o odaie boltită, cu divan și fotolii vechi. Pe pereții văruiți erau înșirate cîteva stampe. Una reprezinta o imagine foarte fină a lui Neculai I Pavlovici, țarul tuturor rușilor. Scoțind-o din cuiul ei ca s-o cerceteze mai de aproape, descoperi pe partea cealaltă, în dosul cadrului, tot așa de bine conservat, portretul lui Francisc, împăratul nemțesc. Fără să înțeleagă rostul acelei alcătuiri, căută și celelalte stampe: încoronarea Iosefinei de către Napoleon; o gravură de Rembrandt. Nu erau căptușite cu altele. Una din țigăncușe îl surprinse asupra acestor investigații și-l privi lung. El îi zîmbi. Ea se retrase precipitat. Atunci domnul Bernard se hotărî să încuie ușa. Descoperi însă că broasca n-avea zăvor, nici cheie.

Oamenii aceștia meritau să fie cunoscuți, își zicea domnul Bernard. Insă el ar fi trebuit să vie fără bani în acest adăpost plăcut; ca să doarmă liniștit; ușa nu se închide; ferestrele n-au gratii. Ce să facă cu suma importantă pe care o are la el? Probabil că

lipsa aceasta de apărare e voită și are o semnificație. Puse deci banii pe masă, acoperiți neglijent c-o gazetă și-i crezu destul de dibaci apărați. Se vîrî în așternut cu oarecare grijă, stătu un timp treaz, simțind în nări mirosul de busuioc al încăperii ; pe urmă adormi adînc. A doua zi află banii frumos rînduiți în mijlocul mesei și gazeta păturită cu grijă alături. Țigăncușa zgrepțănă la ușă cerînd să intre cu apă.

La biserică, găsi lume înțesată, în lumina și sub fumegarea făcliilor. In laturea dreaptă a naosului era păstrat un spațiu gol. Deasupra unei lespezi de marmură cu inscripție, ardea o candelă filigranată de argint. Kivi îngenunche alături pe o pernuță de mătasă roșie. Țăranii, după ce făcuseră loc fețelor boierești, se grupară iarăși în rînduiala lor, bărbații mai înainte, c-o atitudine de gravitate și noblețe, care stîrni toată admirația străinului. Păreau a asculta cu atenție serviciul divin. Femeile erau mai puțin liniștite, împărtășindu-și în șoaptă felurite secrete extraordinare, care nu pot fi comunicate în altă parte, nici nu pot suferi vreo întîrziere. Nu-i fu greu franțuzului să descopere obiectul acestor aprige și tainice preocupări ; toți ochii feminini îl fulgerau, îl măsurau și-l cîntăreau. Kivi zîmbi și-l sfătui, strecurîndu-i cîteva cuvinte franțuzești, să se comporte ca un creștin, adică să urmeze mișcarea de semne și închinăciuni a poporului adunat, ceea ce franțuzul făcu numaidecît, dar imediat se simți ridicol față de domniță. Oamenii însă îl acceptară, cu priviri binevoitoare.

Robia domnului Bernard, de altfel nu displăcută, încetă îndată ce se întoarseră la curte. Costică, valetul domnului Bernard, sosise cu bagajele. Așa cum

era de așteptat de la un valet bine stilat, cortul de campanie fusese uitat la București.

— Atunci ne vom sili, hotărî filosofic domnul Bernard, să ne alcătuim imediat adăpostul de scînduri. Vom ruga pe domniță să ne înlesnească astăzi transportul la pădure și dumneata, Costică, te vei înfățișa ovreiului meu din Dobreni cu porunci exprese, ca lucrarea să fie pornită și executată imediat.

Valetul, om nalt și uscat, cu nasul mult mai dezvoltat decît al stăpînului său, își întoarse acest apendice cu gravitate și dispreț către toți curtenii Necșenilor, adunați buluc în jurul bagajelor. Pe țigăncușe mai ales le amuza haina elegantă a domnului Costică, cu pardesiu cenușiu și pălărie tare la fel.

— Trebuie să fie tot vreun franțuz, se sfătuiau ele.

— Ce vă holbați așa, cioropinelor ? le mustră domnul Costică, cîrnindu-și către ele nasul.

Stolul de fete se desfăcu numaidecît, scandalizat. Apoi se întoarse iar, rămînînd la o distanță ceva mai mare. De acolo examinau coloarea pielii domnului Costică, o coloare caracteristică și familiară.

— Cum de n-am băgat noi de samă mai devreme ? zise Constanța, țigăncușa domniței. Treci înainte, Fițo, și-l stupește tu, că mie mi-e greață !

După această hotărîre, fetele se retraseră cu demnitate. Rămaseră numai slujitorii bărbați, c-un zîmbet oblic și fin, pe care Costică urma să-l trateze cu același dispreț.

— Aș vrea să întreb pe boierașul ista, vorbi Norocel ; în cîtă vreme a zburat de la București pîn-aici ? S-a umplut lumea de cioroplane, adaose el clipind dintr-un ochi.

După acest început de ostilitate, se retrase și grupul bărbătesc.

Relațiile pe care i le dădu valetul hotărî pe stăpîn să rupă brusc farmecul acelei prințese orientale care se numea Kivi și să treacă la realitățile severe cu care era deprins.

— Aceștia nu-s servitori, domnule, declară Costică indignat; aceștia-s niște sălbatici; nu știu nici să vorbească, nici să se poarte cu oamenii. Nu înțeleg cum îi pot suporta boierii de aici.

Norocel trăgea, de pe capră, cu urechea și făcea caii să joace în hățuri și-n hamurile lor sclipitoare.

Cînd Kivi apăru ca să întindă mînuța-i brună pentru sărutare, se opri și se uită mirată la valet.

— Cine-i domnul?

— Costică Mărgăritescu, se recomandă noul venit solemn, închinîndu-se adînc în fața stăpînei locului.

Cînd va fi ce știu eu, își zicea el, privind pieziș spre stăpînul său, am să fac altă rînduială la curtea din Necșeni.

— Costică Mărgăritescu? se veseli Kivi.

— Da. Omul meu.

— A! omul dumnitale...

Mărgăritescu se închină a doua oară. Norocel tuși înăbușit pe capră.

— Atunci cînd ne vedem, domnule Bernard?

— Nu vreau să fiu indiscret, prințesă. In cinci ore, îmi creez un castel în pădure.

— Atunci te putem vizita noi. Va fi foarte frumos. Il ierți pe fratele meu că nu e de față în clipa aceasta?

Bernard rămase o clipă nedumerit.

— Atunci ne vedem în pădure?

— Desigur, răspunse Kivi, ne vedem în pădure.

Norocel își făcu de data asta drumul la Dobreni fără discursuri. Mărgăritescu, lîngă stăpînul său, primea instrucțiuni amănunțite. Cînd ajunse în tîrg, coborî în preajma domnului Zeidel și rămase cinci minute în strînsă conferință cu el. Norocel își primi bacșișul și se retrase. Domnul Bernard se stabili la o simplă masă de lemn sub șopron și cercetă cu luare-aminte condicile pregătite. In tîrg încă forfoteau oameni; grupe începură a se strînge, ca să se puie în contact cu stăpînirea nouă a pădurii, despre care se spunea că dă bani înainte pentru transport.

După comunicările și indicațiile lui Costică Mărgăritescu, doi ovrei sprinteni, chemați și sosiți în bătaie de bici la Abramovici, se transportară la depozitul de cherestea local, cîteva căruțe fură rechiziționate cu preț neobișnuit și domnul Bernard, pe cînd își începea tratativele cu sătenii, fu încredințat că, la ora opt sara, va avea adăpost sub pădure. Mărgăritescu, stăpînind de aproape alte două vehicule din tîrg, trecu la curte ca să ridice și să ducă la fața locului bagajele. In acele bagaje se cuprindea și o pușcă de vînat de marcă englezească, și costumul de rigoare cu pantaloni scurți; și impermeabile, și un meșteșug ingenios de bucătărie, și alt meșteșug de făcut un duș rece în cîteva minute. Săpunuri, oglinzi, brice, tacîmuri de argint, blide de porțelan. In zece zile, lucrînd intens, domnul Antoine Bernard nădăjduia să puie la cale campania. Cum cad frunzele, tăierea pornește. După ce s-așează iarna, banii angajați acuma încep a produce îndoit; căruțele vor veni deșerte pe un drum și vor ieși încărcate pe altul, către gară.

VIII

Cei cîțiva meșteri care puteau lucra duminica încheiară în scurt un acoperiș pe cîțiva stîlpi îngropați, în poiana din margine, care se chema a Curcanului. Fîntîna era aproape. Domnul Costică desfăcu un pat de campanie, cu toate halaturile lui; dădu la iveală meșteșugurile bucătărioarei; făcu să strălucească o serie întreagă de aparate misterioase, la care se uitau de departe, cu brațele încrucișate, cîțiva localnici bruni: erau reprezentanți dintre cei mai tineri ai satului lingurarilor. Din cînd în cînd, trebăluind, Costică Mărgăritescu mormăia și le arunca o privire ostilă.

Într-adevăr, și după părerea lui, ca și a stăpînului său, în toate lucrurile și în toți oamenii din aceste părți de lume trebuia pusă o rînduială. Mai ales în oameni. Stau degeaba și se uită fără să spuie nimic. Se înalță, se răsucesc, se pălesc în capete, își schimbă locul, ca să-și poată satisface mai bine curiozitatea, și, din cînd în cînd, rîd fără noimă.

A trecut și-un fel de om sălbatic, cu baltag, cu cojocu-ntre umeri și cu căciulă în cap. S-a oprit, și-a repezit căciula pe ceafă și s-a uitat; pe urmă și-a dat iar căciula pe ochi.

— Măi oamenilor, a strigat el, a cui sînteți?

Dulgherii l-au lămurit că fac un adăpost pentru domnul inginer.

— Aha! pentru neamț? s-a încredințat el. Apoi bine, faceți-l. Se chiamă că dumnealui are un drept în Borza. Dar el unde-i?

— Are să vie să se așeze aici.

— Aha! Da' aista, care umblă cu niște jucării, cine-i?

Meșterii crezură că trebuie să rîdă, fără să răspundă. Valetul privi o clipă cu dispreț spre om. Țigănușii din preajmă dădură explicații lui Peceneaga.

— Ăsta-i Costică Mărgăritescu.

Servitorul se socoti ofensat de tonul cu care era rostit numele său și aruncă o privire amenințătoare spre grup.

— Apoi bine, să fie sănătos și să nu se supere, interveni cu blîndețe pădurarul. Dacă toate se fac cu voia lui Mavrocosti, eu nu mă pun de pricină.

S-a dus săltîndu-și cojocul în spate.

La ora șase, domnul Antoine Bernard s-a înfățișat așa cum anunțase. Lucrătorii și-au încetat bocănăturile; explicară că se întorc a doua zi ca să isprăvească, și se duseră, cățărîndu-se din fugă în căruța lui Zeidel, care adusese pe franțuz. Costică Mărgăritescu prezintă stăpînului său cel dintăi ceai, într-un filigean chinezesc. Aroma lui fină se împrăștie îndată în poiană, luînd oarecum cunoștință de asprele mirosuri ale Borzei. Pădurea era liniștită și tăcută și avea un răsuflet lin după soarele copleșitor. Susura abia simțit din frunze. Lostuni începură să treacă prin lumina poienii, țîrîind. Un vultanaș dădu un strigăt prelung de mirare și se opri în vîrful stejarului celui bătrîn. Domnul Bernard îl privi o clipă. Paserea dădu al doilea strigăt și-și desfăcu aripile dungate în lucirea oblică a soarelui, luîndu-și zborul. Răsturnat în scaunul de pînză și lemne încrucișate, inginerul își sorbi ceașca de ceai, cu o senzație dintre cele mai plăcute și mai ciudate în același timp. Din pămînt, din pădure, din ierburile poienii, îl învăluia o tihnă aromitoare, un îndemn de desfacere totală și de lene. Pofti a doua ceașcă de ceai. Cei dintăi săteni, cu care trebuia să aibă domnia sa de-a face în vederea exploa-

tării, se opriră în drumușor, la margine. Nu păreau deloc grăbiți. Erau șase sau șapte. Se tolăniseră în iarbă, hotărîți să aștepte oricît. Dar în domnul Bernard veghea o disciplină care-i înfrîna toate șovăirile. Depuse ceașca pe măsuța improvizată, își impuse o silință ca să se ridice și făcu semn oamenilor să se apropie. Oamenii se sculară din iarbă și se apropiară domol.

Se descoperiră, dădură bună-vremea. Inginerul le mulțămi. Îi întrebă dacă poftesc să se angajeze pentru transporturi. Unul din ei începu o istorisire, care amenința să fie mai lungă decît trebuia, c-un cal pierit dintr-o mușcătură de șarpe. Cum era soarele, cum era cotitura văii, cum era rovina de pîrău, cum se va fi strecurat șarpele. Cum femeia din Bălănești, care știe să descînte de mușcătură de șarpe, a venit prea tîrziu.

— Cum te chiamă? zîmbi inginerul.

— Gheorghe Topală.

— Ai nevoie să-ți cumperi alt cal?

— Da. Mai am eu ceva parale; dar mi-ar mai trebui.

— Cît?

— Apoi, dacă s-ar putea, o mie.

— Se poate.

— Dar dumneata?

— Eu, domnule inginer francez, am o chestie c-un mînzat.

— Ai și dumneata nevoie de parale?

— Am. Eu pe dumneavoastră, domnule ofițer, vă cunosc din război. Am fost în regimentul 42 infanterie și dumneavoastră erați atașat la regimentul nostru. Așa că poate v-aduceți aminte. Eu is Ilie Grigoraș. V-am adus o dată țigări de la Divizie.

— Mi se pare că-mi aduc aminte. Ai nevoie de mult?

— Eu aș lua arvonă două mii.

— Să vedem.

— Da, domnule ofițer, și mai sînt și aceștialalți patru oameni, tot din sat de la noi, de la Bălănești.

— Bine, am nevoie de asistența primarului.

— Așa-i, se învoi cu regret Grigoraș, trebuie să fie de față și primarele. Atuncea om veni cu primarele. Primar la noi e domnul Nastasă. Dar noi sîntem oameni de cuvînt. Am pus la cale un angajament, apoi numaidecît îl executăm, după condiția anumită, la vremea hotărîtă. Iaca, ne cunoaște și domnu Sofronie Leca. Îi lucrăm și lui și n-are a se plînge.

Cel despre care era vorba descălecase chiar în acea clipă în poiană și se înfățișă domnului Bernard în forme destul de civilizate. Sătenii se traseră puțintel mai la o parte.

— Poate aveți nevoie de ceva, domnule Bernard? întrebă c-un ton amical administratorul Necșenilor. Am ordin de la prinț să fiu la dispoziția dumneavoastră pentru orice. Poate aveți nevoie de o trăsură care să vă stea permanent la dispoziție. Dacă face trebuință feciorului dumneavoastră de un ajutor, aș putea aduce un flăcăuaș țigan de la curte.

— Mulțămesc prințului, răspunse Bernard. Îți mulțămesc și dumnitale că ai fost așa de amabil, ostenindu-te pînă la pădure.

— Nu-mi fac numai datoria, domnule, răspunse Leca; e și o plăcere pentru mine să vă fiu de folos. Pot fi călăuzul și tovarășul dumneavoastră, dacă voiți să ieșiți într-o după-amiază la prepeliți. Dacă doriți să vînați singur, vă pun la dispoziție cînele meu.

— Ba nu, ba nu, se întoarse cîştigat inginerul; hazul unei partide de vînătoare e mai ales o tovărăşie plăcută.

— Atunci vă rog să abuzaţi de mine, domnule Bernard.

— Iţi mărturisesc, domnule, zise rîzînd franţuzul, că nu m-aşteptam să te găsesc pe dumneata aici. Poftești un ceai?

— Mulţămesc, nu. Am venit şi pentru un lucru precis. Trăsura de la curte soseşte în urma mea. Domnişoara Mavrocosti v-aşteaptă la masă.

Sătenii din Bălăneşti înaintară:

— Atuncea noi cum facem?

— Nu v-am spus? Trebuie să vă asiste primarele dumneavoastră.

— Dar ne cunoaşte şi cuconu Sofronie.

Leca se răsuci spre ei şi-i privi serios, fără a le răspunde. Sosea trăsura de la curte cu alţi cai şi alt vîzitiu.

Cînd domnul Bernard se întoarse, după miezulnopţii, destul de bine dispus, găsi poiana aurită de lumina lunii. Ascultînd încă duruitul trăsurii care se depărta, îşi recapitula conversaţia din acea sară cu prinţesa Kivi. Era o persoană din ce în ce mai interesantă această soră a prietinului său. Insuşi Mavrocosti se dovedise vorbaret ca niciodată şi fără nici un semn de oboseală pînă la acea oră tîrzie.

Era o linişte desăvîrşită în sălaşul său. Un străjer se desprinse de subt un stejar. Bătu de două ori cu bîta în pămînt şi întrebă gros:

— Care-i acolo, măi?

Indată ce înţelese cu cine are de-a face, îşi duse milităreşte mîna la frunte şi se retrase în umbră. Trebuie să fie tot o rînduială a prinţesei, îşi făcu

socoteală Bernard. Se vede că are o deosebită grijă de oaspetele său.

Îşi găsi culcuşul de explorator în colţul hotărît, se dezbrăcă repede şi se vîrî în sac, îşi aşeză obrăzarul pentru ţînţari şi încercă să doarmă.

Cum se făcu linişte şi nu mai fu distrat de propriile-i mişcări, auzi sforăitul subţire al feciorului, care dormea în alt colţ al şopronului, învălit strîns în pături. Străjerul slobozi asupra poienii un fluierat prelung. Sforăitul lui Mărgăritescu încetă.

Domnul Bernard aştepta somnul. Simţea în pleoape lucirea lunii. Un fîşîit de raţe sălbatice trecu brusc pe deasupra arborilor. O toacă misterioasă începu a bate în adîncul pădurii.

Se deşteptă într-o larmă supărătoare. In adăpostul lui bătea soarele; în acelaşi timp simţea în nări jilăveala proaspătă a desişurilor. Se ridică în culcuş, cu capul greu încă de somnul compact. In puzderia de aur a dimineţii, în locul de lîngă fîntîna cu cumpănă, unde poposiseră în ajun oamenii din Bălăneşti, se frămîntau copii de coloarea ebenului, în îmbrăcămintea mai mult decît sumară pe care el o cunoştea. Strigau ceva. Se tînguiau cu învierşunare. Inginerul se desfăcu din culcuş şi întinse urechea. Puradeii îl observară numaidecît şi-şi opriră vociferările.

Feciorul ieşi de după şopron ameninţător asupra lor.

— Aoleu! se tînguiau ţigănuşii; domnu Costică ne ucide şi ne omoară!

Abia atunci observă inginerul că feciorul avea în mînă bici.

— Ce este, Costică? întrebă el.

— Aoleu! aoleu! îşi repetau ţigănuşii strigarea. Domnu Costică ne ucide! Muma lui şi Dumnezeul lui! Domnu Costică ne ucide şi ne omoară!

Într-o clipă se făcură nevăzuți prin tufe ca niște pui de demoni ai codrului. Mărgăritescu întoarse spre stăpînul său o față mai neagră decît feleșagul ei obișnuit.

— S-a întîmplat ceva ?

— Niște lifte nesuferite, domnule inginer ! izbucni servitorul. Asară, după ce ați plecat dumneavoastră, mi-au făcut capul calendar. Au îndrăznit să intre și-aici, să se așeze pe culcușul dumneavoastră. Atuncea mi-a împrumutat unul din acei gospodari biciușca. Numai așa i-am putut ține la distanță ; venind și străjerul i-a depărtat și el. Insfîrșit, s-a înfățișat un fecior boieresc chior, care s-a recomandat Marandache. Acela a strigat o dată : Hăt ! Țist ! N-a mai rămas unul. Acuma văd că iarăși s-au întors.

— Văd și eu ; ce-i de făcut ?

— D-apoi credeți că mă pricep, domnule inginer ? Eu socot că trebuie bătuți. Nici nu știu ce neam or fi. Nici nu-i înțeleg ce vorbesc.

— Eu i-am înțeles foarte bine, Costică. Am să comunic domnului Sofronie cazul. Nădăjduiesc că el găsește imediat o soluție.

— Așa cred și eu, domnule inginer. Administratorul a trecut pe aici cînd răsărea soarele. Mi-a spus că, dacă avem nevoie de el, să lăsăm răspuns acasă la dumnealui, doi kilometri de aici. Dacă ieșiți din pădure, se vede : o casă albă cu livadă. A adaos că pe la amiază trece iar. Orice nevoie ați avea, dumnealui e la dispoziția dumneavoastră.

Clătinat cu totul în demnitatea lui, Mărgăritescu își purtă înfățișarea naltă, cu buzele căzute și dezgustate, în locul unde își instalase bucătărioara cu petrol. Domnul Bernard zvîrli cu energie de pe sine flanelele și trecu la dușul improvizat din apropierea fîntînii.

Mărgăritescu îl așeza și-l stringea de cîte ori era nevoie. Scotea apă și umplea cazanașul — o apă rece cu tăiușuri de ghiață. Inginerul dădea strigăte bizare, primindu-i săgețile, ceea ce opri în loc pe cei cîțiva oameni cu fierăstraie și gealăie care intrau în poiană. Ce să fie ? Parcă l-ar tăia pe cineva, ori îl bate ! Nu lăsați, oameni buni ! Ia vedeți ce este !

— Trebuie să fie oamenii mei de ieri, își zicea Bernard rizînd și învelindu-se în halat.

Nu erau oamenii de ieri. Erau șase stoleri buni, cărora le poruncise cuconu Sofronie Leca să se înfățișeze numaidecît la baraca inginerului. Să măsoare, să taie, să geluiască, să bată cuie, să așeze ferestre de pînză de sită ; pînă în sară să fie totul gata. Să despartă o odăiță și pentru fecior. Să facă într-un colț loc bucătărioarei ; dar de asta n-are să prea fie nevoie, căci domnul inginer urmează să se ducă la masă, atît la amiază, cît și sara, la curte. Dacă se miră domnul inginer de ce au venit ei la lucru și n-au venit jidovii, apoi să afle domnul inginer că acei meșteri din tîrg au primit poruncă să nu se clintească din locul lor. Aici au a lucra numai oamenii măriei sale ; și n-au a primi de la domnul inginer nici un ban.

— Să fiți sănătoși, le răspunse domnul Bernard pe cînd se îmbrăca grabnic, privind cu plăcere spre starostele lucrătorilor. Era un bătrîn frumos, cu plete și mustăți cărunte.

— Cum te chiamă, meștere ?

— Ifrim Dominte, domnule inginer. Hai, băieți, puneți mîna. Nu stați, că vă stă norocul. Aicea am venit să lucrăm, nu să ne-ntindem la vorbă.

Dimineața era așa de frumoasă ; împrejurimea, atmosfera, umbra pădurii te pătrundeau de o dulceață dumnezeiască. Frunzele plopilor tremurători vibrară

deodată, parcă rîdeau. Toate romanițele poienii răspunseră pe steblele lor nalte. Domnul Bernard primi de la Mărgăritescu ceaiul cu o dispoziție de blîndețâ și de toleranță care-l mirau pe el însuși.

— Meștere, ai copii ? întrebă el, mai mult ca să lege vorbă.

— Am, domnule. Mi-a făcut baba unsprezece. Aceștia-s care trăiesc. Pe șase mi i-a luat Dumnezeu. Mă ierți, domnule, că n-am cînd sta. Cînd asfințește soarele, vine măria sa ca să constateze ce-am făcut. Las' că mîni nici n-am avea vreme. E o leacă de sărbătoare ; nu se lucrează.

— Văd că aveți sărbători multe.

— Avem, cum nu ? slavă Domnului ! Iaca Sîntămăria. Iaca acuși e Sfîntu-Ion-taie-capul-pe-curechi. Iaca, după aceea, chiar a doua zi, de Sfîntu-Alexandru, la noi e mare prăznuire pentru morți. Ies muierile cu pomeni pe toate mormintele. Așa că n-avem cînd. Cată să umblăm repegior. Știu eu ce-ai să spui dumneata : că este vreme destulă pînă ce-or trîmbița îngerii din patru cornuri de lume ; dar asta-i vorbă pentru călugări, iar noi sîntem meșteri lemnari. Pe lîngă că sîntem meșteri lemnari, apoi am și ajuns la o vreme de căruntețâ, cînd avem învățătură că porunca-i poruncă. A ieși poruncă să-ți facem pînă în sară palat, îți facem pînă în sară palat. Acum nouă ni-i în grijă numai de meșteria și de treaba noastră.

Cînd eram nebun și prunc,
Mi-era glasul ca la cuc
Și umbletul ca de lup.

Da' acuma am altele. Nu pun tesla jos pînă desară.

— Aveți să primiți macar un pahar de băutură și o bucată de pîne.

— Nu se poate, cucoane. Tovarășii iștia ai mei, pe care-i vezi, îs niște oameni voinici, de umblă cu piatra morii în toiag pe umăr. Mîncare le trebuie lor ? Iaca acuși trece Sofronie Leca și ne întreabă ce-am făcut. Dacă stăm, n-avem sita babei Domnica să sară la treabă. Numai ea are asemenea minune ; au auzit-o mulți oameni bătînd în ușă la bordeiul ei și strigînd : Ieși, sită, de după horn și-mi deschide ușa ! Este aici în codru o poiană a Ielelor. Apoi de la iele a dobîndit gașperița aceea asemenea dar. Noi dăm cu tesla, și unde dăm trebuie să se cunoască. Dați-i, băieți !

Fîșiituri de gealăie și de fierăstraie, bocănituri de teslă. Domnul Bernard porunci feciorului să-i mute scaunul în celălalt colț al poienii. De acolo observă un timp mișcarea încrucișată și învălmășită, aproape ca o joacă, a celor șapte lucrători. Nu conteneau o clipă și se apostrofau veseli. În curînd zgomotele lor se armonizară cu zvoana de dimineață a pădurii.

Între perdele de liane, care păreau a închide o poartă a adîncurilor, apărură două țărci. Îl spionară, privindu-l cînd c-un ochi, cînd cu altul. Apoi se retraseră ca să dea de veste. Nu peste multă vreme se întoarseră cu alte tovarășe. În straiele lor alb cu negru, agitîndu-și cozile lungi, săltară în tei, și deodată începură a-și pune întrebări și a da răspunsuri cu privire la căsuța de lemn și la străinul tolănit în scaun care se uita la ele. Spre dezbaterea lor se furișă într-o furcă de fag o veveriță castanie cu cravată albă. Coborî în spirală de fulger pe trunchi, hiriind ușurel spre străin, apoi sui cu aceeași repeziciune și dispăru. Domnul Bernard o așteptă multă vreme fără s-o mai vadă, pe cînd țărcile băteau mai liniștit, cu circiiri repetate ; unele emiteau o silabă, altele răspundeau cu două silabe. Aveau o atitudine adevărată de sfat. Ne-

greșit, nu putea fi vorba decît de omul care le observa cu atenție.

Domnul Bernard simți o vagă dorință să ia și el parte la discuție. Îi aburea deci în mădulare acea înclinare la lene surprinzătoare, de care încercase a se mai scutura o dată. În orice caz, în sfatul lui cu țărcile, ar fi fost gata să le expuie considerații serioase asupra vieții lui din trecut și asupra educației care făcuse din el un om în adevăratul înțeles al cuvîntului. În această parte de lume, unde se găsește de cîtva timp, energiile unităților nu se coordonează; oamenii tind la independență și la libertate primitivă; sînt foarte aproape de edenul preistoric; pe cînd în Apus legea muncii are un caracter așa de înfricoșat, încît omul nu se poate sustrage ei fără decădere. Fiu și nepot de ingineri și oameni de afaceri, domnul Bernard nu navigase încă în viață pe socoteala lui proprie. Ținea de un grup uman și de o lege neînduplecată, care-i ordona în ce chip să-și puie pe el hainele, cu ce ritual să treacă la masă, la ce oră fixă să se ducă la profesorul său, în ce zi și în ce clipă să îngenuncheze la un confesional. Mama sa doamna Iustina Bernard trăise ca o femeie sfîntă, într-un devotament și o tristețe continuă. N-avusese alt rost și alt scop al vieții decît căminul său și pe micul Bernard și murise zîmbind cu mîhnire unui apus de soare. Tatăl său fusese un om cu mustăți roșii aspre și cu fruntea încrețită. Punctual și neînduplecat în serviciul acelui departament cețos din provinciile de nord, supraveghea cu strictețe examenele și lucrările fiului său. Și de la el și de la mătuși nalte, sterpe și serioase moștenise deprinderea ordinei celei mai meticuloase și sume însemnate în rentă bună a statului francez. Acuma, în scaunul lui comod, sub bolta de smaragd

curat a unei poieni, într-o pădure în care se amestecau o mie de esențe și miresme, într-un soare de o blîndețe și de o dulceață care vesteau toamna, aduna în el un fel de plăcere de a da felurite lămuriri țărcilor, care-și anticipau replicile, rîzînd.

Toate se armonizau în juru-i. Pînă și ritmul acela dezordonat al muncii meșterilor lemnari avea o legătură cu sărbătoarea fără noimă de a doua zi, cînd tot pămîntul lucrează, numai oamenii din Necșeni și din Bălănești și de la lingurari stau cu brațele încrucișate. Stau cu brațele încrucișate, de și mîni poate să bată asupra holdelor și așezărilor lor un vifor de iarnă. Această descumpănire și variație în schimbări neașteptate se oglindește și-n limba acestor localnici. Se amuzează de departe de toate replicile lor nostime. În cîțiva ani a deprins așa de bine limba țării și se desfătează în așa măsură de metaforele ei strălucitoare, încît s-ar putea spune că o vorbește mai bine decît Lupu Mavrocosti. Însă Lupu Mavrocosti, care vorbește mai bucuros o limbă franceză impecabilă, se integrează perfect în peisagiu, în pădurea aceasta, în orizontul cu desenuri moi și între satele acestea primitive, care-și împart viața între sărbători, praznice, zile de frupt și de post, zile cînd se mînîncă pește și cînd nu se mînîncă pește, zile cînd e îngăduită carnea și cînd nu e îngăduită, și care în definitiv nu mînîncă aproape nimic, ori, dacă mînîncă, preferă cîteva buruiene.

E adevărat că sînt și zile de mîncare și băutură; dar iarăși e adevărat că oamenii, ca și peisagiile, au și altă bucurie care e-n aer, în lumina și spuma sufletului lor. Abia acum observă domnul Bernard că plăcerea de a trăi în țara asta e aproape un viții.

Un sunet bizar îi pătrunse deodată în auz. Țărcile tăcură și se retraseră între liane. Plutea pe undeva,

dintr-o mare înălțime, un biziit melodios care părea că plouă odată cu puzderia soarelui. Dintrodată direcția lui se schimbă ; începu să se desluşească dintr-o adîncime. Insfîrşit îl înțelese : era sunet de viori ; sporea dintr-o vale, urcînd colnicul spre Poiana Curcanului.

Apărură trei țigani în straie orăşeneşti flenduroase : doi cu viorile şi unul cu cobza. Cîntau ceva cu totul străin de valsuri şi de sonate. Ceva vioi şi melancolic în acelaşi timp. Erau trei lăutari singuri ; cîntau Borzei. Cînd văzură pe domnul inginer, se opriră ; apoi, rînjind, se îndreptară spre el şi se ploconiră.

— Sărutăm dreapta măriei tale ; să-ți facem o cîntare.

Domnul Bernard scutură din cap ; n-avea nevoie de aşa ceva ; destul leneveşte de un ceas. N-a făcut nimic ; organizarea lui începe să devie ridicolă. Se îndreptă spre şopron. Ceru de la fecior condicile. Işi scutura fruntea şi-şi desmorțea brațele.

Lăutarii trecură spre marginea cealaltă a poienii, ca să facă un popas la umbră şi-şi urmară acolo, ei în de ei, cu pădurea, cîntarea întreruptă.

Abia spre amiază îi veni domnului Bernard veste de la Dobreni. Zeidel sosi în persoană, ca să-i facă unele comunicări şi să primească instrucțiuni.

— Aş dori să ştiu precis, domnule Abramovici, care-i metoda angajamentelor dumneavoastră ?

— Parcă trebuie numaidecît o metodă, domnule inginer ? Noi dăm bani, asta ştiu. Şi oamenii care primesc bani trebuie să ne facă serviciul pentru care-i plătim.

— Vreau un răspuns mai bun. Partea întăia se îndeplineşte ; dăm banii. Întrebarea e dacă munca se execută automat.

— Aşa ceva automat nu se cunoaşte. În părțile noastre nu prea sînt prețuite maşinile. Dar de făcut se face, cu bunăvoința autorităților. Vin şi oamenii singuri ; dar sînt şi de aceia care trebuiesc îndemnați.

— Deci cînd dăm banii, e bine să fie de față primarele ?

— Negreşit.

— Atunci am făcut bine că n-am dat arvună celor de ieri ?

— Nu se ştie.

— Văd că nu s-au prezintat.

— Nu s-au prezintat ? Atuncea n-are vreme primarele lor, ori s-au răzgîndit.

Domnul primar de la Bălăneşti, Nastasă Roiban, sosi nu mult după Zeidel, în trăsurica lui cu cal alb.

Se cobori destul de sprinten, strinse mîna franțuzului, privi cu mulțămire cum se lucrează clădirea de scînduri.

— Cred, domnule inginer, că aveți nevoie de mine ? se interesă domnul Roiban, cu un zîmbet de bunăvoință deosebită. Aşa mi s-a comunicat. E şi natural. De angajamentele oamenilor mei trebuie să dau eu sămă. Nu scrie nicăieri asta, dar aşa e obiceiul pămîntului. Aşa că eu sînt omul dumneavoastră.

— Atuncea, domnule Roiban, ai domnia ta lista celor şase oameni de ieri ?

— Care şase oameni de ieri ?

— Cei care au venit la mine asară. Unul avea nevoie să-şi cumpere un cal, în locul celuia care a pierit muşcat de şarpe.

— Să mă credeți, domnule inginer, că nu ştiu nimic. Acuma aud de şase oameni.

— Vra să zică n-au fost la dumneata ?

— Să mă bată Dumnezeu dacă știu ceva de cal mușcat de șarpe. N-a fost nici unul cu cal mușcat de șarpe. Sînt alții care doresc să facă angajamente. Am eu lista lor, dar am lăsat-o la primărie. Dacă binevoiți să vă osteniți pînă la primărie la noi, faceți angajamente cîte poftiți.

— Bine. Merg imediat cu dumneata la primărie.

Roiban stătu la îndoială :

— Azi nu-i chiar o zi așa de potrivită. Oamenii sînt pe cîmp. Dar mîni, dacă binevoiți a veni, dau eu știre și se prezintă toți gospodarii care au căruțe.

— Fie și mîni. La ce oră ?

— La ce oră poftești dumneata, domnule inginer.

— Atunci mîni foarte dimineață. La opt ?

— La opt e prea dimineață, își făcu socoteală domnul Roiban. La opt am o constatare.

— Atunci mai dimineață.

— Ăra, domnule inginer ; nici n-aș fi crezut că la dumneavoastră oamenii nobili se scoală cu noaptea în cap. Veniți și dumneavoastră acolo între nouă și douăsprezece. Avem vreme destulă.

— E foarte bun aranjament, se amestecă și Zeidel. Dacă binevoiți, înainte de ora nouă treceți prin Dobreni. Aveți s-aveți și-n tîrg informații. Au să afle și oamenii că sînteți aici pentru asta. Eu cred, domnule inginer, că nu era nevoie să vă stabiliți cartierul chiar în pădure.

Domnul Roiban mai privi o dată șandramaua. Își schimbă punctul de vedere ; se abătu în altă parte și o privi și dintr-acolo.

— Drept să-ți spun, mie îmi place, își dădu el părerea. La ce vă face dumneavoastră trebuință clădirea asta ?

Inginerul avu un gest de nerăbdare. Zeidel îl privi stăruitor, cerîndu-i, cu o mișcare anumită a obrazului și a sprîncenelor, să se liniștească.

— Ne-am înțeles, încheie, scurt, Bernard. Domnule primar, mîni voi avea onoarea și plăcerea să te întîlnesc la Bălănești.

Atins de această frază pompoasă, domnul Roiban se înclină adînc și scutură de trei ori mîna inginerului. Ar fi dorit să știe cîteva cuvinte franțuzești, să le rostească delicat, ca să facă plăcere acestui străin așa de cumsecade.

— Au revoir, cu bine ! zise el biruitor, urcîndu-se în trăsurică și depărtîndu-se.

Inginerul se plimbă un timp pe dinaintea lui Zeidel Abramovici, cu mîinile la spate, gînditor. Apoi se opri bătîndu-și palma stîngă cu condicile pe care le ținea în mîna dreaptă.

— Domnule Abramovici, hotărî el, aplecîndu-și sprînceana, vreau să fiu bine servit.

— Veți fi bine servit, domnule inginer.

— In cinci zile vreau să am angajate o parte din transporturi, atît cît îmi face trebuință pentru frasini. Mîni am numărul frasinilor. Pădurarii aduc prințului raportul înainte de amiază.

— Veți avea căruțele dorite. Vă garantează Zeidel Abramovici. Puteți fi liniștit.

— Nu înțeleg de ce nu s-au întors oamenii cu care am vorbit ieri.

— Cine știe ! Poate s-au răzgîndit.

— Este vreo pricină ? Are cineva interes să-mi facă încurcătură ?

— Nu cred. In orice caz se va vedea mai pe urmă. Pe dumneavoastră vă interesează transportul ; veți avea transportul.

— Mă interesează şi explicaţia lucrului mai mult decît îţi închipui. E nevoie să interesez pe primari ?

— Nu cred. Domnul Roiban e un om foarte cumsecade.

— Atunci, încă o dată, Abramovici, doresc o lămurire. Cred că nu-i o taină.

— Cum să fie taină, domnule inginer ? Doar trăim în lume. Aici toate se fac la lumina zilei.

Inginerul începea totuşi să se încredinţeze că, de şi toate se petreceau la lumina zilei, era la mijloc ceva întunecat. Cel dintăi semn precis îl avu chiar a doua zi dimineaţă. Era un soare aşa de puternic şi o zi aşa de limpede, încît putea vedea firele de rouă ca nişte pietricele preţioase felurit colorate pînă în partea cealaltă a poienii. Mărgăritescu era ocupat la fîntînă cu strîngerea aparatului de baie. Din caseta lui bine încuiată, pe care o trăsese din sipetul ferecat, Bernard îşi scoase un ac de cravată cu un rubin mare cît o cireaşă sălbatică. Cum îl lovi soarele, acel rubin dădu semn de viaţă, fulgerînd ascuţit. Domnul Bernard închisese caseta ; vîrîse caseta în cufăr ; închisese cufărul şi pusese cheile lîngă rubin, pe măsuţa albă de brad. Făcuse cîteva mişcări de gimnastică suedeză umblînd prin odăiţă.

Ieşise în uşa deschisă, ca să supravegheze activitatea metodică şi liniştită a feciorului. Se desfătase apoi cîteva clipe de privelişlea de sărbătoare a poienii cu totul singuratice. Se afla numai el în poiană, cu Mărgăritescu şi cu toate vietăţile codrului, nesimţite, însă prezente. După inspecţia lui de cinci minute, cu ochii plini încă de farmecul împrejurimii, domnul Bernard se întoarse ca să-şi complecteze îmbrăcatul, după metoda precisă, complicată şi meticuloasă a civilizaţilor. După ce-şi legă cravata la oglinda ovală căută

acul cu rubin. Acul cu rubinul viu nu mai era la locul lui. Îl căută în preajmă, singur. Cercetă locul curat şi destul de îngust. Cu o grijă în care se amesteca uimire şi în acelaşi timp nelinişte îşi reluă investigaţiile, decimetru pătrat după decimetru pătrat. Nu mai era îndoială. Îşi amintea în chip absolut sigur că, la ieşirea pe uşă, privise piatra preţioasă lîngă oglindă şi lîngă chei : aşa încît se petrecuse ceva cu totul nenatural. Era un fapt extraordinar, petrecut în lume şi la lumina zilei, într-un veac în care, orice ar spune meşterul Ifrim Dominte, sita nu sare de după sobă ca să deschidă babei Domnica uşa.

IX

Faptul, întocmai, se repetă după două zile. Cu toate că fusese pipăit morbul localnicilor, de a vedea minune în fenomenele cele mai simple, domnul Bernard nu puse prea mare sforţare ca să-şi degajeze raţiunea, arma omului actual, formidabilă în putere cît ş-un demon al celor de altădată. Raţiunea îl călăuzea la concluzii stricte. Trebuie să fie o împrejurare cu totul simplă, care stă încă ascunsă azi şi se va vădi mîni. E adevărat că pînă mîni are toată aparenţa unui miracol. Raţiunea însă e forţată să înlăture aparenţele, de şi în locul lor nu pune deocamdată nimic.

A doua oară, deci, îi dispăru domnului Bernard, de pe măsuţă, brăţara cu ceas de aur. Ca şi întăia oară, Mărgăritescu nu era în apropiere. Era chiar în drum spre Dobreni, ca să transmită o poruncă lui Zeidel Abramovici. Dimineaţa era splendidă şi calmă ; nici o fiinţă omenească nu tulbura pacea poienii. Inginerul dăduse ordinul observînd ora : şase, fix. Feciorul,

aplecat din șale și atîrnat întrucîtva înainte de nasu-i enorm și buza dezgustată, ieșea printre coloane de stejari, la cealaltă lumină, a cîmpiilor. Domnul Bernard ocoli cabana, cu farfurioara și ceașca de ceai în palma stîngă. Cînd intră în odăiță, pe ușa deschisă, ca să depuie ceașca, observă îndată lipsa brățării. Era un obiect cu mult mai ușor de căutat decît un ac de cravată. Era un obiect care nu putea luneca, nu se putea rostogoli, nu putea fi urnit de o adiere de vînt. Pămîntul bătut și curățit cu îngrijire nu prezinta nici o gaură de șoarece de cîmp. E o absurditate să-ți imaginezi că un șoarece mînîncă un ceas de aur; alta să admiți că un animal mic s-ar putea înhăma la un obiect relativ mare; și-nsfîrșit alta să presupui că, printr-o crăpătură sau o gaură inexistentă aproape, așa ar trebui să fie de minusculă, ar putea intra și dispărea complect un ceas-brățară.

Domnul Bernard fu foarte contrariat întîi că nu putea să puie nimic în locul aparențelor; al doilea, că era lipsit de un indicator al timpului. După ce-și cercetă condicile și relațiile de angajamente cu țăranii, pe care i le comunicase Abramovici, reciti contractul cu tăietorii huțani, autentificat de autoritățile locale cehoslovace. Insfîrșit, în a cincea zi își putea recapitula cu satisfacție operația a ceea ce domnia sa numea planul de mobilizare în Borza.

Pădurea îl împresura atentă de pretutindeni. In soarele amical de toamnă, părea cu totul nepăsătoare de acele foi pe care le mînuia oaspetele său. Ea îl adăpostise și el plănuia s-o surpe. Părea numai nepăsătoare, dar era atentă. Un vîntișor brusc trecu prin prag și smulse din mîna domnului Bernard contractele. Pe cînd el fugea după ele ca să le prindă, țărcile începură a rîde de deasupra cununilor de liane.

Cînd se ridică gîfîind, cu hîrtiile în mînă, văzu pe Peceneaga sub țărci. Apăruse în acea clipă din pămînt; îl privea neclintit, cu căciula pe ochi și cojocul pe-un umăr.

Domnul Bernard își păturи cu grijă hîrtiile și le trecu în buzunarul de la piept. Cînd ridică iar ochii, pădurarul nu mai era acolo.

Știa că-i Peceneaga. Îl mai văzuse o dată la curte, cu ceilalți pădurari. Îi vorbise despre el prințul, ca de un om excepțional de blind, dar sfios ca o sălbăticiune. Probabil că a ieșit fără să vrea la lumină și, cum a văzut om străin, a dat înapoi. Bernard ar fi dorit să schimbe două vorbe cu el și să-l întrebe cît e ceasul. Probabil că Peceneaga se uită la soare și spune numaidecît. Dacă nu-i soare pe cer, stă și ascultă ornicul interior al inimii, și-ți spune iarăși.

Primitivii aceștia, cunoscători de multe lucruri pe care le-au uitat oamenii civilizați, erau deosebit de simpatici inginerului. Învățase a-i prețui încă din vremea războiului, cînd îi folosea ca soldați. Acuma face tot ce trebuie ca să și-i apropie; însă izbutea numai cîteodată.

Ifrim Dominte, meșterul acela așa de bine dispus, nu primise cu nici un preț să lucreze în cealaltă poiană la colibele huțulilor. Isprăvise în cîteva ceasuri locuința de-aici. Se retrăsese fără a primi un ban și nu voia să audă de adăposturi pentru niște lifte. Bernard fusese nevoit să se întoarcă iar la bunele oficii ale coreligionarilor lui Zeidel Abramovici.

Domnul Bernard se îndreptă spre cabană ca să-și ia haina. Auzea, foarte departe încă, tropot moale. Sosea trăsura de la curte. Ori poate venea prințesa Kivi. Fusese vorba să fie vizitat în sihăstria lui; pînă în acea zi însă nu i se făcuse această onoare. Ori poate

vine să-l cerceteze Sofronie Leca. Îi aduce iar ştiri şi i le transmite într-o formă politicoasă. Uită regulat să-şi înoiască invitaţia la prepeliţi.

Cînd să intre în adăpostul său, inginerul bägă de samă iarăşi că nu e singur. Pe cărarea din fund săltase oarecum, de sub colnic, un om lat în spete şi cu capul mare. Domnul Bernard merse asupra lui. Omul trase din gluga de la şold o puşcă scurtă. Îi cercetă cucoaşele şi rînji la domnul Bernard.

Inginerul păstra totdeauna un pistol automat în buzunarul din dreapta al surtucului. Îl putea întrebuinţa imediat. Era un trăgător excelent. Judecata cea mai simplă însă îi dovedea că n-are de ce se teme. Metodele de atac ale bandiţilor sînt cu totul altele.

— Meştere, întrebă el rîzînd, ai putea să-mi spui ce oră este? Mi-am pierdut ceasul.

Sofronie Leca intra în poiană. Întoarse capul şi se uită spre cer.

— Mă ierţi, domnule Leca, se întoarse spre el franţuzul, nu vorbeam cu dumneata. Nu-mi puteam permite cu dumneata cuvîntul pe care l-ai auzit.

— Este cineva aici? se miră administratorul. Eu nu văd pe nimeni.

— Acuma nu mai văd nici eu; dar a fost. Avea o înfăţişare nu tocmai plăcută.

Inginerul descrise apariţia omului. Leca, de călare, asculta cu luare-aminte privind ţintă spre pădure. Vorbind despre puşca scurtă, domnul Bernard încerca să rîdă, ca să nu aibă aerul că ar fi trecut printr-un moment penibil. Ca practicant al sporturilor şi al boxului. de o mare forţă fizică, domnul Bernard înlăturase din existenţa sa sentimentul fricii de un semen al său. Ar fi putut accepta pînă la un punct neputinţa sa în două împrejurări foarte recente; era însă hotărît să

nu mărturisească nimănui nimic nici despre rubin, nici despre brăţară. Nici chiar lui Mărgăritescu. Prinţesei Kivi poate, mai tîrziu, cînd va desface lucrul în elementele fireşti.

— L-aţi întrebat de oră? se interesă Leca.

— Da, zîmbi inginerul. Văzîndu-l cu puşcă l-am întrebat de oră: nu ca să-l înşel că n-aş avea ceas, ci dintr-un motiv arbitrar şi absurd. Fapt este că mi-am pierdut brăţara şi nu mai am măsura timpului.

— E soarele la prînzişor, zise Leca.

— Ai avut poate ceva să-mi comunici? întrebă Inginerul.

— Nimic deosebit.

Bernard se feri să amintească de proiectul cinegetic. Observa atent, fără să pară, pe omul din faţa lui. Făcea asta de cîte ori avea prilejul să se întîlnească cu Sofronie Leca. Întăi avusese o bănuială în altă direcţie; pe urmă se întorsese pe urmele sale proprii, ca un copoi, reluînd cercetarea din altă parte. Era în tot ceea ce se petrecea în juru-i ceva suspect. Mavrocosti avea dureri prea dese de cap; domniţa Kivi era prea atentă pentru el în forme, păstrînd însă o rezervă evidentă. Era tratat puţintel copilăreşte de oameni care aveau ceva împotriva lui.

Avusese şi impresia că Mavrocosti e gelos: o gelozie nevinovată bineînţeles. Deprins să aibă asupra lui toate alintările şi preocupările, nu se putea deprinde cu diversitatea pe care o putea aduce un străin în viaţa lor intimă. Rămînea ceva adevărat din aceste observări ale domnului Bernard, însă nu era asta totul. Era ceva mai important.

Se pare că în primul moment al catastrofei lor financiare, fratele şi sora avuseseră nevoie de un spri-

jin şi-l dobîndiseră, avuseseră nevoie de o soluţie şi acea soluţie le fusese pusă la dispoziţie.

Afacerile sînt afaceri ; orice om cu mintea limpede nu poate amesteca visuri neguroase şi atitudini lirice acolo unde operează cifrele. Nu se poate să lichidezi datorii grele, să păstrezi şi bani proaspeţi şi să nu abandonezi nimic, sub cuvînt că amintirile de familie ar fi nepreţuite şi peisagiile locuri inviolabile. Un timp i s-a părut că poate tolera aceste copilării, nădăjduind mai ales că prinţesa îşi va defini atitudinea în favoarea sa. În împrejurarea unui contract matrimonial, ştia ce procedură are de urmat, cît are a abandona sentimentului, visurilor, capriciului. Era un bărbat de bun simţ practic şi ştia că oamenii la urma urmei se lasă conduşi, dacă sînt trataţi cu dibăcie.

Primul moment trecut, Lupu şi Kivi Mavrocosti uitau pe zi ce trece datoriile de două feluri : cele către bancă şi cele morale către el. Scrisoarea prinţului fusese o primă dovadă.

În aceeaşi scrisoare se cuprindea şi o primă agresiune. Se adăogiseră, în scurt timp, alte elemente, destul de amuzante pe de o parte pentru un om care ştie să observe şi să se reculeagă ; destul de caracteristice, pe de alta, pentru asemenea naturi versatile.

Cu cît apar mai binevoitori, mai expansivi, mai amabili aceşti oameni, cu atita trebuie să fii mai băgător de samă pentru interesele tale. Prinţesa i-a făgăduit să vie să-l viziteze, cu fratele său. N-a venit niciodată. Ştie bine că a trecut prin împrejurimi ; aici nu s-a oprit nici o clipă. In afacerea cu angajamentele, cu oamenii care apar o dată şi apoi nu se mai arată, natural că trebuie să fie un amestec în legătură cu toate aceste lucruri pe care le supune unui examen raţional. Faptul că meşterii cei veseli au refuzat să lucreze pentru exploatarea propriu zisă, iarăşi trebuie luat în consideraţie. Sofronie Leca s-a ferit să-l ducă la o vinătoare de prepeliţi şi, de cîte ori se revăd, nu-şi mai aduce aminte de nimic. E fără îndoială, aici, un sistem.

Să nu-şi închipuie acest tînăr şi prea chipeş administrator de moşie că un om care are deprinderea raţionamentului se va lăsa pînă la urmă dus de nas ca un naiv. De şi nu e prea fin analist al inimii femeieşti, poate pune cel puţin o ipoteză asupra flirturilor posibile ale prinţesei orientale. Sofronie Leca e al doilea bărbat — cel puţin în timpul acestor zile — care evoluează în zona farmecului ei.

E o simplă ipoteză. Are încă suficienţa scuzabilă de a se socoti el preferat. Dar cine ştie ! Inima femeii e un săltăraş de contradicţii şi surprize.

Nu asta este însă partea principală a întregii chestiuni.

Partea principală este că un om în toată firea nu se poate lăsa nici influenţat, nici abătut cu metode oculte din acţiunea ce şi-a prescris. Pot cînta unei păduri poetice lăutarii ; se pot înfăţişa o clipă oameni bizari ; o prinţesă nostimă poate rosti căprioarelor ei pe jumătate domesticite stihuri ; un prinţ vizionar poate evoca genealogii şi raporturi surprinzătoare între oameni şi localităţi : esenţialul este că banul investit trebuie să-şi producă foloasele. Un om cu cap limpede va şti să puie toate pe drumul realităţilor.

E adevărat că se produc în aceste locuri şi mici ciudăţenii, care, orice ar face el, îi stau în trup ca o nelinişte. Se va scutura şi de acelea. Iată, încep să se dezvăluie alte mistere, care nici măcar nu erau aparente.

— La ce te gîndești, domnule? întrebă Leca zîmbind. N-am putut face partida pe care o propusesem, pentru că am fost extrem de ocupat.

— Am bănuit asta, răspunse cu oarecare indiferență inginerul. Nici eu n-am avut timp; m-am luptat cu primele elemente ale inerției pe care o observ în jurul meu.

— Intr-adevăr, domnule Bernard, reluă administratorul; cuvîntul mi se pare potrivit. Te fac atent că rezistența aceasta la metodă și la curent continuu de lucru e în firea localnicilor. Dar mai este ceva.

— Mi-am închipuit. Aș putea să știu ce este?

— Cred că nu e greu de observat.

— Nu: și mi-am format o presupunere. Ești bun să-mi dai versiunea dumnitale?

— Rezistența, domnule Bernard, o ai, cum e firesc, de la victimă.

— Adică vrei să spui că-mi rezistă elementele neînsufletite.

— Negreșit. Bag de samă că dumneata vrei să-ți dai bine samă de ce este. Am înțeles că dumneata ești un om deosebit de pătrunzător. Te sfătuiesc să nu cauți inamici în oameni, ci în lucruri.

— Domnule Sofronie, rîse fals inginerul; cînd e vorba de afaceri serioase cum e aceasta, eu elimin din conversațiile mele glumele ușoare. Sînt foarte amator de poezia locului, însă numai ca anexă a interesului meu bănesc.

— Te rog să nu te superi, stărui Sofronie; eu îmi menținafirmarea.

Inginerul își stăpîni replica. Crezu că e tot în interesul său să procedeze așa. Avu însă o mișcare bruscă de întoarcere. Se răsuci totuși îndată la loc, zîmbind către Leca.

— Să lăsăm asta, zise el. Prefer să rămînem prietini. Exploatarea se va face așa cum vreau eu. La primăvară, și prințul și eu ne vom regăsi mulțămiți.

Sofronie clătină din cap serios.

— Foarte natural să doriți asta; vă urez tot succesul. Venisem să vă anunț că sînteți așteptat la amiază.

— Imi pare rău că nu voi putea răspunde unei atît de amabile invitații. Prefer să rămîn aici.

— E firesc să preferați un loc așa de frumos; însă nu se va putea să rămîneți.

Bernard rise:

— De ce? din pricina omului cu pușca scurtă?

— Nu. Acela poate să fi fost o simplă iluzie. Dacă nu veniți la curte, caii vor fi la dispoziția dumneavoastră mîni la amiază. Dacă și pînă atunci manifestați dorința de a ieși de aici, eu sînt aproape și voi fi foarte bucuros să vă am oaspete.

Fără să aștepte răspuns, Sofronie Leca întoarse scurt calul și ieși din poiană. — E un tip de băiat bun, de și cam impertinent, îl cîntări inginerul.

De fapt, după cît își da socoteală mai tîrziu domnul Bernard, în acea zi începuseră ostilitățile.

Ofensiva nu porni de la oameni, ci din altă parte, cu totul neașteptată, din acea regiune care de mai demult începuse a neliniști rațiunea acelui oaspete nedorit.

După retragerea lui Leca, se întorsese Costică Mărgăritescu, cu vești bune. Oamenii din sate continuau să se înscrie în registre de cînd ele erau sub șandramaua domnului Zeidel. Mărgăritescu desfăcuse lîngă bucătărioara lui și proviziile nouă pe care le dobîndise în Dobreni. Căruțașul, un ovrei liniștit și cumpănit în mișcări, își primi plata fără o grabă vădită; însă cum

își socoti în palmă prețul convenit, puse mîna pe biciușcă și dădu semn de o iuțeală extraordinară.

— Ce este, negustorule ? glumi domnul Bernard.

— Trebuie s-ajung numaidecît înapoi, domnule inginer.

— Din ce pricină ? Dau turcii ? după cum ar spune oamenii de aici.

— Nu ; însă dă ceva mai repede și mai furios, domnule inginer. Suie nour negru dincolo de fundurile Borzei. Vorbeau oamenii, chiar cînd ne apropiam de această poiană. Lăsau lucrul pe cîmp. Unii acopereau girezile desfăcute la un capăt ; după asta se grăbeau și ei să fugă.

— Fug oamenii de ploaie ? Pîn-acum o cereau pentru arăturile de toamnă, și acuma se sperie de ea ?

— Nu-i ploaie. Strigau către noi oamenii ; a auzit și domnul Mărgăritescu ; vine o cumpănă mare ! Cînd sosește anume nour, din acel loc anumit, cunosc ei că nu-i lucru curat.

— Ei strigau că aceea-i ploaia Borzei, confirmă, rîzînd, Costică Mărgăritescu.

Căruțașul își arse calul cu biciușca de trei ori pe partea dreaptă, de trei ori pe partea stîngă, îl mușcă și de urechi cu șfichiul și porni într-o goană dezordonată. Peste hodorogirile căruței lui, crescu mormăitul încă depărtat al tunetului.

Pădurea din preajmă părea a fi izgonit în niște tainiți ale unor adîncuri necunoscute tot ce era cu citeva clipe înainte mișcare și susur. Stătea într-o tăcere și-ntr-o liniște absolută. Soarele încă lucea spre miazăzi, dar pe sub albastrul cerului începură a trece asupra lui, la mari înălțimi, neguri despletite. Inginerul luă loc în mijlocul poienii și privi cerul din miazănoapte. Sosea dintr-acolo, spre creștetul bolții, o întunecime de un negru albăstriu. Un nour enorm evolua cu repeziciune, ca un balaur cu amenințări schimbătoare. Era ceva viu ; clipea din cînd în cînd dintr-un ochi, care exploada ca un bolid. Înspre regiunile mai apropiate tresăriră ghiare de foc. «E într-adevăr un spectacol de o frumuseță înfricoșată», se bucura domnul Bernard.

Auzi dintr-o mare depărtare sunînd furtuna pe creasta pădurilor. Brusc, din liniștea în care se statornicise, împrejurimea tresări, răsucindu-se. Apoi toate masivurile care împresurau poiana se abătură prelung într-o parte, subt o presiune enormă. Crăcile șubrede începură a detuna. Domnul Bernard se simți izbit într-o parte, ca și cum i-ar fi pus cineva mîna în piept.

Se deslănțui întăi o artilerie a înălțimilor. Soarele căzu în învăluire de nouri și pulberi. Asupra poienii se abătură aripi compacte de ghiață. Poiana rămase deodată izolată de lume, de cer, de pămînt, într-un întuneric sfîșiat de violențe. Refugiat în cotlonul șandramalei sale, inginerul nu înceta să observe, cu entuziasm, acel fenomen magnific. Cu o jumătate de oră înainte, liniștea poienii era încă aurită de soare. Acuma bătea o grindină deasă, care-i umplu nările de o asprime de iarnă. Dintrodată observă, nu fără o tainică aprehensiune, că bătaia grheței părea că se înverșunează mai ales asupra acelui colț al Borzei, unde își improvizase sălaș domnia sa. Probabil că era o iluzie, dintr-aceeași familie poate cu dispariția obiectelor lui prețioase. Însă faptul nu se dovedea mai puțin evident. După o clipă de slăbire a primului asalt, furtuna înșurubă asupra Poienii Curcanului un nou vifor care zgudui ca pe o jucărie alcătuirea de scînduri. La lucirea fulgerelor, domnul Bernard observă pe Mărgăritescu ținîndu-și uneltele de bucătărie ca să nu le

piardă; pe urmă îl văzu amestecat cu scînduri sfîşiate şi risipite. Grindina încetă dintrodată; în locul ei, prinseră a se prăvăli mase de apă asupra adăpostului rupt.

Adunînd pe sine impermeabilele, inginerul încercă să reconstituie povestea ridicolă a ţăranilor din partea locului, cu solomonarii care călăuzesc balaurii furtunilor prin văzduh şi abat puhoiul de ghiaţă într-un anumit loc, ţărcuit de ameninţările lor. Impresia o avea, desigur, că prăbuşirea fenomenului s-a operat asupra acelui colţ, însă păstra în el destulă luciditate ca să dea cuvîntului «impresie» numai sensul lui strict.

Curgea asupra cabanei o ploaie furioasă, impunîndu-i domnului Bernard umilinţa de a căuta refugii cînd într-un colţ, cînd în altul. În curînd trebui să se resemneze. Meşteşugurile de baie nu mai aveau nici un rost; putea să le abandoneze, nu pentru că lichidul lucra oarecum în voie asupra persoanei sale, dar din pricină că erau covîrşite de viituri de ape care le purtau spre puhoiul de afară. Acelaşi drum îl urmau şi ustensilele de bucătărie ale lui Costică Mărgăritescu. Servitorul se agăţă cu disperare de geamandanele stăpînului său. Domnul Bernard crezu necesar să-şi salveze scaunul cu pînze şi lemnişoare.

Furtuna trecu, ploaia însă stărui cu o putere deosebită. Ploua liniştit şi îmbielşugat. Zidurile de arbori se legănau domol scînteindu-şi frunzele. Draperiile de liane luceau de rîuşoare de cristal care se desfăceau şi se legau iar în colori felurite, sub lumina cenuşie a cerului coborît.

— Crau! crau! strigară mînios cîteva paseri străine săgetînd în stol asupra cabanei prin pînza mişcătoare a apei, şi înălţîndu-se apoi într-o curbă graţioasă. Ca şi cum ele ar fi fost ariergarda furtunii,

vîntul conteni complect; ploaia însă îşi păstră c-un fel de demnitate curgerea abundentă.

— Domnule inginer, zise Mărgăritescu, înfiorat de răceala hainelor ude; pe cînd veneam şi eram aproape să intru aici în luminiş, m-am întîlnit cu prinţul Mavrocosti.

— Cu cine? întrebă domnul Bernard, ca izbit de ceva. Nu se poate.

— Ba da. Se ridica din pădure pe o cărare, avînd în urma lui pe un pădurar cu cojoc şi căciulă. Paneraşul era aproape. S-a suit în paneraş, a spus repede cîteva vorbe către acel om, şi a plecat în galop.

— Poate căuta poiana aceasta şi s-a întors văzînd că vine vremea rea.

— Nu. A suit la deal din altă parte. De furtună ştia de mai nainte; nici nu se uita către nour. S-a dus repede şi cînd a ajuns la curte cred că a început furtuna.

— Eşti un prost, Mărgăritescule. Nu cumva socoţi că domnul Mavrocosti face vrăji şi călăuzeşte grindinile, ca solomonarii de care povestiţi voi?

— Nu el, domnule.

— A, pădurarul cu cojoc. Probabil că l-a lepădat şi pe dînsul puhoiul într-o rîpă. Lasă fleacurile şi strînge lucrurile care au mai rămas; altfel se duc şi acestea după pădurar. Ce s-aude?

S-auzea un glas puternic, strigînd în mijlocul poienii, prin ploaie.

Domnul Bernard trecu la o fereastră de sită şi privi prin mărgelele de apă înfăţişarea lui Peceneaga cu cojocul întors pe dos. Părea cu mult mai mare decît în realitate, şi colţuros.

— Măi oameni buni! striga pădurarul. Măi oameni buni!

Inginerul porunci:

— Vezi ce este.

Mărgăritescu scoase capul pe ușă — un cap plouat, cu buza mai atîrnată.

— Măi oameni buni! a poruncit Mavrocosti...

Unde-i boierul neamț? urmă Peceneaga, după ce văzu pe fecior. Acolo-i? Ei, atunci bine că-i acolo. A poruncit Mavrocosti și-l poftește să iasă din Borza!

Striga cu același glas puternic. Se opri și privi o clipă să vadă ce se întîmplă.

— Ordonă-i să plece! strigă, mînios, inginerul.

Pădurarul își săltă cojocul în spate și se întoarse în loc, hotărîndu-se dintrodată, el singur, să se ducă. Era desculț, cu ițarii suflecați pînă la genunchi. Luneca prin bălțile de apă și prin grămezile de ghiață amestecată cu frunzare.

Stăpînul și servitorul rămaseră singuri, privind cum plouă. Din cînd în cînd schimbau cîte o părere asupra fenomenului meteorologic. Costică Mărgăritescu era sigur că ploaia nu ține mult, fără să dea nici un motiv. Inginerul găsea motiv în liniștirea furtunii. După ce așteptară un ceas, cu mult mai lung decît ceasurile obișnuite, ca să se împlinească prognosticul, porni în suflări prelungi, care păreau că obosesc și iar se deșteptau, un vînt nou din miazănoapte. Ploaia avea și ea repezișuri și domoliri; o altă serie de nouri sosi peste pădure sub cei dintăi, un fel de zdrențe de coloare cenușie care se perindau fără nici un fel de logică și mai ales fără de osteneală, în formele cele mai variate. Poiana era o baltă largă; un puhoi noroios se încorda dinspre partea care se chema drum, străbătînd balta și căzînd cu sunet mare într-o rîpă. Acolo se duseseră și o parte din ustensilele lui Costică Mărgăritescu: de la o vreme servitorul rămase cu obrazu-i amărît întors numai într-acolo și cu ochii ațintiți

— ca și cum s-ar fi așteptat să le vadă întorcîndu-se înapoi, cu picioare omenești. Inginerul trecu printr-o perioadă de furie, apoi începu a rîde mînzește, după expresia pe care avea o plăcere crudă să și-o reamintească. Acuma nu-i de dat un cîne afară, urma el a-și spori vocabularul poetic.

— Ce să facem noi acuma, Mărgăritescule? Să ne punem să sfredelim apa asta.

Feciorul era partizanul unei vorbiri nobile; așa încît nu răspunse. Domnul Bernard continua să rîdă singur.

Așa mai trecu alt ceas lung, pe care inginerul n-avea de pe ce să-l cetească. Ziua devenea tot mai mohorîtă și mai rece. Domnul Bernard simți un fior de frig. Cele două impermeabile nu-l protejau îndestulător; îl băteau stropituri și din dreapta și din stînga și-l pătrundeau.

O chiuitură străbătu prin ceața ploii. Mărgăritescu tresări, rînjind.

— Stăi pe loc, îi porunci stăpînul său.

Cu picioarele goale pînă mai sus de genunchi, lunecînd întruna și căutîndu-și echilibrul, începu a înainta din cealaltă parte a poienii un om nalt, acoperit c-o glugă improvizată dintr-un sac. Avea și-un băț zdravăn cu care pipăia prin baltă. Ajuns în mijlocul poienii, se plecă din șale, își puse palma stîngă la ochi și cercetă să vadă ce-a mai rămas din casa de scînduri a franțuzului. Cînd înțelese cum stau lucrurile și cunoscu chipuri omenești, mai slobozi o chiuitură și făcu semne repetate de îndemn cu mîna și capul.

— Hai încoace!

Îndemnul era bun; domnul Bernard, însă, de mult dăruise unui sărman bocancii și galoșii americani de

campanie. Purta ghete obișnuite, care se dovedeau a fi mai mult o încurcătură pentru un cercetător serios al realităților.

Cum se apropie omul, Bernard recunoscu pe Marandache.

— Hai, cucoane; pe cine aștepți dumneata aici?

— Pe dracu! răspunse domnul Bernard.

— Apoi iaca am venit. Am adus un sac și pentru domnia ta, ca să-l pui în cap. Te-aș pofti să te sui în spate la mine, ca să te trec apa asta. În partea cealaltă a poienii, am adus niște cai. Poate-om putea răzbi.

— Cine te-a trimes?

— Cuconu Sofronie. Apoi a avut el poruncă de la măriile lor.

— Bine, bre omule, protestă cu indignare domnul Bernard; cînd are de gînd să stea ploaia asta?

— Ei, domnule, asta-i ploaie pe care o cunosc cei bătrîni. Cînd vine, stăpînește trei zile și trei nopți.

Pentru Costică Mărgăritescu, feciorul boieresc nu avu nici cea mai mică atenție. Îl lăsă să vie prin puhoi ca un mînzoc bleg, pe cînd el purta în spate pe boier. Cîțiva slujitori, cu același fel de glugi și cu aceleași picioare goale, țineau de căpestre de frînghie cîțiva cai de dîrvală, cu părul mare ud și cu coamele încîlcite cu scai. Aburcară pe franțuz pe unul din ei; lăsară pe ceilalți pentru geamandane și purceseră prin desfundăturile drumului de țărînă. Mărgăritescu își găsise în clipă amintirile vechi; lepădase încălțările, își suflecase pantalonii, adoptase gluga de sac. Umbla aplecat din șale în urma convoiului, ducîndu-și ghetele la subsuoară și înfingînd la fiecare pas în pămîntul moale un harag strîmb.

Pînă la așezarea lui Sofronie Leca nu erau decît

doi kilometri. «Doi kilometri cînd e soare», observa în sine, rîzînd întrucîtva, domnul Bernard. Pe vremea aceea de potop drumul se lungi pînă către sară.

Leca ieși în cerdac în întîmpinarea musafirului său. Într-o clipă îl grămădi într-o încăpere cu divanuri. Ardea focul în sobă; mirosea a sînziene uscate și a miere. Domnul Bernard acceptă straie cam strîmte pentru corpolența sa și-un pahar de vin fiert. În cel mai scurt timp cu putință se găsi un om foarte fericit, care însă îndată începu să reflecteze că planul său de mobilizare are nevoie de modificări serioase.

După ce se încredință că și Mărgăritescu se află la loc bun, mulțămi cu demnitate și rezervă lui Sofronie. Desigur, administratorul lucra din ordin și, orice l-ar fi văzut făcînd, nu se putea încredința că i-i prietin. Și asupra lui Mavrocosti era îndreptățit să adune motive nouă de bănuială, de cînd deținea ciudata informație a lui Mărgăritescu. Foarte nimerit s-a întîmplat să-i fie găzduirea aici, ca să nu apară domniței Kivi într-o ipostază destul de puțin avantajoasă. Pentru asta își închipuia că trebuie să-i mulțămească chiar ei, de și era atent și se apăra și dinspre partea asta.

Ploaia aceea a Borzei a durat exact șaptezeci și două ceasuri. Din aceste șaptezeci și două de ceasuri, domnul Bernard a dormit jumătate, ca să-și refacă forțele și să scape de plictis. Se aflase mai tot timpul singur în așezarea aceea răzășească. Sofronie găsea mijlocul să înoate prin noroaie imense cu niște cizme de iuft înalte pînă la coapse; trecea bălți călare, descăleca la arii, aduna oameni desculți și cu glugi în cap, îi înșira în convoiuri către hambare, îi aduna în grămezi în altă parte; pleca îndată ce ziua leșietică se desfăcea, și se întorcea la căderea nopții. Vorbea

destul de puțin cu oaspetele său ; îi plăcea mai mult să pună întrebări decît să răspundă. Domnul Bernard îl urmărea și-i despica orice gest, orice vorbă, cu cea mai mare atenție.

După ce se subțiară nourii și conteni ploaia, izbucni deodată soarele. Îndată ce reveni la lumea obișnuită și în peisajul cunoscut, domnul Bernard aștepta vești de la Necșeni, ca să-și poată întregi observațiile sale ascunse. Cum elementele se coalizau întrucîtva cu oamenii, datoria lui era să ajungă la o biruință cît mai rapidă. Probabil că toamna nu va fi mai lungă decît pînă la jumătatea lui octombrie. După căderea frunzelor, lucrătorii hușuli trebuie să intre în acțiune. După asta va mai rămînea un episod : cu prințesa. Acolo se așează un mare punct de întrebare ; acolo e o afacere sentimentală și domnul Bernard nu-și poate permite stricteța preciziunilor.

Era curios și în același timp dorîtor să vadă curtea de la Necșeni. Dacă nu se poate însă duce domnia sa la curte, vine curtea la domnia sa. Văzu nu cu puțină surprindere trăsura oprită în dreptul porții. Noroc că era îmbrăcat corect, cu haine din proaspăt călcate de Costică Mărgăritescu. Nu mai avea asupra persoanei sale nimic din umilințile proaspăt încercate. Ieși imediat ; se închină puțin cam teatral, ca și cum nu s-ar fi despărțit decît de o oră de prinț și de Kivi.

Domnița era călare. Prințul îi zîmbea obosit din trăsură, avînd alături pe preotul Ambrozie și în față pe dascăl. Părintele Ambrozie se înfățișa cu o barbă patriarhală albă, cu obrajii rumeni și cu ochi veseli, ca-ntr-o stampă educativă. Dascălul Melinte, în straie prea largi, cu cămașa fără guler, ocupa numai o bucățică de loc pe scăunaș și era, evident, foarte jenat de înalta tovărășie în care se afla.

— Ești bine, Bernard ? întrebă prințul, salutîndu-l cu mîna.

— Cum te simți, domnule Bernard ? întrebă Kivi, rîzînd, și privindu-l cu ochi luminoși. Noi navigăm cu destulă greutate spre un botez. Creștinăm, eu și Lupu, un copil al unui fecior boieresc. Nu ești dispus să mergi cu noi ?

— Sînt foarte ocupat ; am de isprăvit corespondență, se scuză inginerul, așteptînd din partea domniței o insistență.

Dar insistența nu veni, de și domnișoara Mavrocosti părea bine dispusă.

— Știi dumneata, domnule Bernard, reluă ea, că părintele Ambrozie, aici de față, mi-a fost primul meu institutor în limba țării, într-o vacanță, demult ? Veneam așa cu sfinția sa într-o trăsură, treceam spre pădurea noastră și învățam gramatică după metode speciale.

— Interesant, îngînă domnul Bernard.

I se părea că ar fi fost mai interesant să fie întrebat despre peripețiile romantice din Poiana Curcanului.

— Nu-i așa ? rîse Kivi. Îmi amintesc foarte bine cum am învățat alfabetul. De-atunci mi-i dragă Borza, încît n-aș accepta devastarea ei decît ca o nenorocire impusă de fatalitate. Nu ești curios să cunoști metoda părintelui Ambrozie ca să mă învețe alfabetul ?

— Ba da, sînt nespus de curios, prințesă.

— Îți aduci și dumneata aminte, părinte Ambrozie ?

— Cum nu, măria ta ? zîmbi preotul.

— Să vedem, se veseli Kivi. Cred că-mi amintesc perfect vorbele : Ai Barbă, Cinstite Dascăle. Ești Foarte Ghibaci. Hi ! Iapă Jărchinoasă. (Vorba asta

mai cu samă mă amuză.) Hi! Iapă Jărchinoasă! Lupul Mînîncă Numai Oi. Pădurea Rară Stă Şi Tace Unde Voinicelul Zace. — Pădurea rară era unde ne duceam noi. De la acest verset a început prima mea iubire.

— Pentru pădure? surîse domnul Bernard înclinîndu-se.

— Pentru pădure.

Domnul Bernard se înclină iar. Soarta Borzei, în hotărîrile lui, era pecetluită.

— Prinţesă, zise el, sînt hotărît să plec cu primul tren.

— Cum se poate, domnule Bernard? Atuncea cînd ne vedem?

— Indată ce cad frunzele.

— Indată ce cad frunzele? se trezi Mavrocosti din reveria lui sumbră. Atunci vii să participi la vînătoarea mea de la Sîntu-Dumitru? Cred că-mi faci plăcerea asta. La revedere.

— La revedere, domnule, zise şi Kivi cu simplicitate, privindu-l lung. Iţi trimetem imediat trăsura. Ne ierţi că ne grăbim. Avem de creştinat un păgîn.

Pădurea Rară Stă Şi Tace
Unde Voinicelul Zace.

Bătrînul preot rîdea luminat de soare. Dascălul rînjea, foarte stînjenit.

X

A doua serie de ostilităţi se produse chiar la începutul acelei ierni, care sosi, cum se întîmplă destul de des în Sciţia, cu mult mai devreme decît se aşteptau oamenii.

La 26 octomvrie umblau săniile. In acea zi trebuia să fie vînătoarea lui Mavrocosti. De a doua zi, 27 octomvrie, huţulii urmau să intre deocamdată la tăiatul frasinilor.

Din pricina obişnuinţii, localnicii se interesau mai puţin decît domnul Bernard de meteorologia în sine; lepădau explicaţia ştiinţifică, nici voiau să citească fenomenul pe coloana unui termometru. Ca-n toate miile de ani, se îmbrăcau în nişte haine ciudate, se aşezau în sănii cu clopot şi intrau într-o ţară nouă, pe nişte căi perfect netede, durate printr-o magie şi sortite unui provizorat nesigur. Unde ştiau ei bine că sînt mlaştini şi bălţi, găseau poduri strălucitoare de peruzea şi cvarţ.

Pe omătul cu răsfrîngeri violete, în preajma Borzei. apăruseră urmele de dihănii.

Impresuraţi deodată de pustii albe, lipsiţi de bielşugul de vietăţi mărunte din păpuşoaie, lanuri şi păpurişuri în vremea verii, lupii urlau acum noaptea la luna albă chemarea de război a foametei şi năzuiau în preajma omului, unde ştiau că găsesc rezerve, ca să-şi ia în silă simbria ce li se cuvenea. De cînd aşezaseră aici ţară, oamenii nu voiau să le recunoască acest drept făgăduit dintru început de Ziditor şi întorceau prigoană asupra lor.

Toate satele din preajmă trimeseseră boierului de la Necşeni contingente de hăitaşi. Mai ales ţiganii din satul lingurarilor erau nelipsiţi. Altă petrecere pînă la sărbătorile Sfintei Naşteri nu mai aveau. Imbrăcămintea lor cu cojoc era înveselită de pînze colorate roş şi albastru şi de pălării de paie peste căciuli.

— Să nu ţi se pară ciudate aceste podoabe de bal mascat, domnule Bernard, zicea domniţa Kivi. Ei le pun şi le poartă cu convingere. Domnul Sofronie Leca

știe din ce pricină; eu am auzit numai că este un motiv, însă n-am ajuns a-l cunoaște.

— Este, măria ta, răspunse administratorul. Colorile neobișnuite înspăimîntă vînatul și-l abat mai lesne spre puști.

Adunarea era în marginea pădurii, nu departe de locul unde fusese clădită cîndva casa franțuzului, cum îi spuneau cu seriozitate oamenii. Domnul Bernard ocolise o clipă prin poiană și găsise, sub pale de zăpadă, cabana, așa cum o lăsase, desfăcută în parte și cu ferestrele de sită atîrnînd: se prezenta distrugerii totale, dar nimene n-o atinsese.

Dimineața era destul de aspră. Inginerul știa că asta, în partea locului, se chiamă soare cu dinți. Într-adevăr, adierea din miazănoapte îl mușca de sfîrcurile urechilor. Lumina cerului verziu, ușor aburit, era însă cu deosebire plăcută.

El, Kivi și Mavrocosti sosiseră de la curte fiecare în cîte o săniuță trasă de cîte un căluț potcovit numai la picioarele de dinainte. Mînaseră ei singuri și veniseră cu mare repeziciune. Domnița avea pe umeri și-n jurul obrajilor o blăniță pufoasă; în mîini, niște mănuși enorme cu care amenința întruna pe inginer.

Mavrocosti se arăta ceva mai înviorat ca de obicei, însă tot palid, și din cînd în cînd, ieșind cu gîndul din zarva și furnicarea în care poposise, rămînea cu ochii ațintiți într-un punct depărtat.

Leca orînduia pădurarii și pușcașii adunați în juru-i și le dădea porunci c-un fel de taină, împungînd pe fiecare în piept, descîntîndu-l și rostindu-i un nume dintre cele multe care populau ca niște vietăți văgăunile și pripoarele.

După ce-și isprăvi sfatul, ridică în sus brațul stîng, întorcîndu-se către prinț. Se făcu liniște dintrodată.

Cunoșteau toți ritualul; însă toți își ascuțeau urechea ca să audă raportul lui Sofronie. Ascultau și pădurarii vechi, în slujbă de șaizeci de ani, care auziseră același lucru de la Leca cel bătrîn, spus lui Mavrocosti cel de altădată.

— Măria ta, vorbi Sofronie, toate sînt gata. Dacă porunciți, putem începe întăi din jos de Corhană spre Pietrărie. Aici numaidecît trebuie să ne iasă lupi. După aceea ne mutăm în altă rîpă, pînă unde n-ajunge zvoana de aici. Luăm tot locul de la vale de Duruitoare în lungul pîrăului și ieșim la Bourul Mort. Acolo așteptați dumneavoastră. Poate-au să iasă mistreții. Pe urmă, în acea poiană, dăm mîncarea. Pitarii din Dobreni au adus două sute cincizeci de pîini, cîte ați binevoit a porunci. Adăogim oamenilor cîte-o ceapă și cîte-un boț de brînză. Pentru măriile voastre au adus bucătarii de la curte oala de sarmale, după rînduială, și are să fie, dacă poftiți, și mămăliguță caldă.

— Dar pădurarii? întrebă Mavrocosti, uitîndu-se spre inginer fix, fără să-l vadă.

— Cu pădurarii, măria ta, am eu o înțelegere dinspre partea rachiului, cînd au pus hăitașii jos bețele și am aninat în crengi pieile lupilor și vulpilor.

— Dar Neculai Peceneaga unde-i?

— Aici-s, măria ta! Dați-vă, măi, la o parte, că mă chiamă Mavrocosti. Aicea-s, măria ta. Porunciți!

— Ce faci, Neculai?

— Bine, măria ta.

— Cum hălăduiești tu la vremea asta?

— Bine, măria ta. M-am făcut cîrtiță. Șed în bordei. Mai caut eu ce mai caut; dar acuma, iarna, se duc mai afund toate cîte sînt în pămînt. La primavară, se întorc la locul lor; și eu îs aici pe loc.

— Ți-ai adus pușca?

— Adus. Dacă-mi iese lupul care-l știu eu, apoi desară te-așezi peste blana lui în sanie. Eu numa-ntr-acela dau ; nu stric glontele pe cățelandri.

Domnul Bernard se miră, ocolind pe Peceneaga.

— Frumoasă pușcă. De unde-o ai ?

— O am și eu de la un boier.

— Vra să zică tragi numai cu glonte ?

— Ihî.

— Du-te, Peceneaga, porunci Mavrocosti, răsucindu-se în loc.

Domnul Bernard se miră văzînd între pușcași pe Dima Samur bătrînul. Dima Samur avea o adevărată arhebuză, cu gura țevii ca o leică. O cumpănea în mînă și o lăuda. O prezintă numaidecît franțuzului ca s-o admire, lămurindu-i că el stă pe vine la un loc știut, într-o margine, pe unde musai să treacă porcul sălbatic. Il lasă să vie pînă la cinci pași și sloboade în el o încărcătură de un sfert de ocă de zburături de ceaun.

— Eu așa pușc, cucoane. Ori cade porcul, ori cad eu. Pușca asta, domnule, o au lingurarii tocmai din vremea lui Moruz-Vodă. Ne-a dăruit-o bunicul măriei sale Lupușor.

— E pușcă cu cremene, explică Marandache, moștenitorul puștii.

— D-apoi cum ? zise Samur cu gravitate. Acuma nu se mai face așa ceva în fabricile voastre, să umbli lumea. Asta-i un odor vechi.

— Eu am bățul ista, se amestecă Marandache, prezintînd franțuzului arma și înlăturînd cu umărul pe taică-său. Cu acest băț de corn pălesc vulpea mai departe decît cu pușca lui !

— Dar cu porcul sălbatic ce faci ? se supără Samur.

— Pentru porc, pun spangă în vîrful bățului. Dar cînd îi muri tu, las bățul și iau pușca.

— Asta numaidecît, rîse Dima ; dar pînă atunci ai să mai aștepți, dragu tatei Marandache.

Amîndoi țiganii, tatăl și feciorul, erau cu chef și pofteau să explice și alte lucruri franțuzului.

— Atuncea cum poruncești să facem, măria ta ? întrebă respectuos Leca.

— Să faci cum știi, Sofronie, zîmbi Lupu.

— Să începem de sub Corhană ?

— Incepe de sub Corhană. Auzi, domnule Bernard ? Incepem de sub Corhană, pe urmă trecem la Neaga. Iți aduci aminte de filologia mea. Peceneaga așteaptă să puie un glonte în lupul cel bătrîn. Să știi că și eu nu trag decît cu glonte, ca și Leca.

Interveni Kivi, către Sofronie :

— Cred, domnule, că nu trebuie să mai așteptăm.

Sofronie o privi numai o clipă ; se întoarse ; făcu semnul ; hăitașii și o samă de pădurari se desfăcură, năboind pe subt o arcadă ninsă. Lingurarii dădeau zvon.

— Marandache, porunci Leca, să îndeplinești legea pe care am alcătuit-o noi doi.

— Am înțeles, cucoane Sofronie, zîmbi Marandache. Cumpănindu-și bățul de corn, porni cu pași mari asupra țiganilor.

Se făcu liniște. Boierii și pușcașii trecură la țiitori.

Străbătură o potecă, pe lîngă Poiana Curcanului. Un tîrgovăț din Dobreni aștepta la marginea pîrtiei. Opri o clipă pe domnul inginer, ca să-i aducă la cunoștință împlinirea tuturor poruncilor care fuseseră emise în scris de către domnia sa împuterniciților și slujbașilor săi din Dobreni. Huțulii au venit în numărul hotărît, cu dragomanul lor, fără femei și copii. S-au așezat la colibele construite anume pentru dînșii

în poiana cealaltă, pe lîngă care chiar acum au să treacă boierii. Sînt patruzeci de oameni, cuminți și liniștiți. Cînd nu beau horilcă sînt foarte cuminți și liniștiți, așa că nu vor găsi horilcă la dispoziție decît sîmbătă sara. S-au adunat unii oameni din sate și mai ales lingurarii, să-i vadă cum trec și s-au mirat de nădragii lor roșii și de căciulile de vulpe; dar pe urmă s-au obișnuit. Desară, cînd se întoarce de la vînătoare, domnul inginer poate trece să-i vadă, în același timp va hotărî domnul inginer cînd și cum se va tăia și transporta carnea pentru ei, căci poftesc numaidecît carne de trei ori pe săptămînă; mai ales carnea de porc le place; așa că-i o prostie ceea ce spun lingurarii cum că acești huțuli prind mițele și cînii oamenilor și-i mînîncă.

— Bine, bine, se învoia domnul Bernard, are să treacă pe la coliba lor și are să puie în rînduială toate. De unde s-a iscat asemenea zvon absurd?

— Parcă poți să știi de unde, domnule inginer? S-a mai iscat și altul; cum că prind femei și fete. Ei sînt patruzeci. Ș-apoi după aceea le omoară și le vîră în jar, ca să li se prăpădească orice urmă.

— Prostii! izbucni domnul Bernard, privind urît către agent.

— Mai degrabă povești, domnule inginer; le-au spus la clăcile lor toată toamna. Zice că să pornească asupra lor un război, să-i stîngă de pe fața pămîntului.

— Cine? desigur țiganii, sub comanda judelui lor, pe care l-am văzut azi c-o pușcă cu cremene.

— Așa este, domnule inginer, rîse agentul. O pușcă din vechime cu gura ca o leică.

— Intocmai.

— Apoi am observat eu, domnule inginer, că dumneavoastră înțelegeți toate. Pușca aceea a cumpărat-o Dima Samur din tîrg de la noi, duminica trecută. Cine

știe cine a furat-o din vreun pod uitat de la o casă boierească și i-a lepădat-o lui.

De și nu avea dispoziție de veselie, domnul Bernard se gîndi să ofere descoperirea lui, într-o formă agreabilă, prințesei Kivi, ca s-o facă să rîdă. Îi stă bine cînd rîde, cu obrazul rumenit de frig, arătîndu-și dinții albi.

Grăbi pasul, ca să-și ajungă tovarășii. Îi ajunse tocmai cînd treceau prin marginea locului unde erau adăpostiți lucrătorii străini. Li se alesese loc într-o înfundătură de rîpă; un mal înalt le apăra dinspre crivăț colibele de scînduri acoperite din bielșug cu paie. Aveau și-nlăuntru paie proaspete de grîu în care-și sfredeliseră covruri. Dormeau toți; împrejurimea părea pustie. Unii dintre pușcașii care întovărășeau pe boieri găsiră de cuviință să strecoare cîteva păreri în șoaptă despre străini. Rîdeau. Cînd observară pe inginer, își conteniră rîsul. Domnul Bernard le aruncă o privire scrutătoare; în aceeași clipă simți asupra lui ochiul ironic al domnișoarei Mavrocosti.

— Ai aflat vești despre oamenii dumnitale? îl întrebă ea.

— Da, prințesă, răspunse cu liniște domnul Bernard.

— Se odihnesc de drum, nu-i așa? Oamenii de la noi spun că astă-noapte au dispărut cei dintăi cîni din Necșeni și Bălănești.

— Oamenii dumneavoastră, prințesă, au o dispoziție enormă pentru invenții. Am aflat că și pușca ceea, rămasă moștenire din generație în generație, a fost cumpărată duminica trecută în tîrg la Dobreni.

— Ai aflat și asta? se veseli Kivi. Atunci dumneata trebuie să știi mai multe.

— Desigur, prințesă, știu orișice.

— Deci ești întocmai ca Sofronie Leca. Și el știe toate.

— Se poate, prințesă, de și eu declin onoarea de a ști mai mult decît dînsul.

— Și dacă știi despre pușca lui Dima judele, știi și despre a lui Peceneaga ?

— Că e un dar al prințului ? am înțeles.

— Asta nu era greu. Insă că nu trage nimene cu glonte, domnule Bernard, ai să afli acuma de la mine.

— Insemnează atunci că laudele vînătorilor fac parte din aceeași familie cu poveștile localnicilor despre acești lucrători străini.

— Adevărul adevărat, domnule Bernard, e că nici mie nu-mi face plăcere prezența lor aici.

— Se poate ; însă vei recunoaște, prințesă, că prezența lor era necesară.

— Nu-mi vei putea demonstra asta niciodată, domnule Bernard, așa încît e mai bine să lăsăm explicația dumnitale pentru mai tîrziu.

Toată această conversație ușoară domnul Bernard a fost nevoit să și-o recapituleze mai tîrziu cuvînt cu cuvînt, ca să-i destrame intențiile și probabilele legături cu întîmplările și oamenii care îi stăteau împotrivă.

Inginerul avusese vreme, în tot acest scurt răstimp de la sfîrșitul verii la începutul iernii precoce, să tragă serii de deducții, după metode care-i erau proprii. In aceste serii de deducții găsise că trebuie să atribuie un rol important lui Sofronie Leca. Acest om inteligent, care a acaparat încrederea lui Mavrocosti, ar dori poate o compensație importantă pentru bunăvoința lui ? poate chiar pentru sprijinul lui ? De și Zeidel Abramovici neagă persistent un astfel de interes, convine că ar putea să fie și la acest Sofronie Leca un capriciu. Nu-i place lui să se taie pădurea !

— Mă mir o asemenea afirmație de la un negustor, adică de la un om cu judecată normală, îl apostrofase domnul inginer pe Abramovici. Motorul acțiunilor omenești este banul.

Să facă bine Abramovici să pipăie terenul și să înceapă tratativele.

Asta nu se poate cu nici un preț, se tînguia negustorul. El cunoaște mărfurile și oamenii. Domnul inginer are să se convingă mai pe urmă că din alte pricini se produc aceste mici încurcături. Ce anume este, nici el singur nu poate încă lămuri ; în orice caz Sofronie Leca nu poftește ban franțuzesc.

Administratorul tocmai se întorcea, călărind cu repeziciune pe sub pădurea desfrunzită. Descălecă și trecu în capătul șiragului, ca să fixeze țiitorile. Pofti pe Mavrocosti într-o așezătură de unde putea vedea un găvan de rîpă. Pe amîndouă coastele ninse, cu plantație rară, se putea ușor observa mișcarea vînatului între tufari. Îi alese prințesei Kivi o lojă asemenea, în partea cealaltă a rîpii, lîngă un pîrău care-și încleștase luciul. Plecîndu-și tîmpla, Kivi îi auzi sub sloi murmurul și se bucură.

Inginerul făcu față unor desimi puternice.

— Domnule Bernard, îi zise Sofronie Leca, cred că domnița v-a pus în curent cu legea vînatului, dictată de măria sa. Caprele sînt complect apărate. Chiar și țapii beneficiază de indulgența măriei sale.

— Îți sînt recunoscător, domnule, că mi-ai atras luarea-aminte, răspunse inginerul. Puteam face o greșală și eram iremediabil pierdut.

— Măria sa ne dă voie să tragem numai asupra animalelor stricătoare, urmă Leca zîmbind ; de și măria sa stă la îndoială dacă nu trebuie să restrîngă și această toleranță.

— Prințesa atunci dorește să ne vîneze lupii pe noi...

— Ne alcătuim așa fel, surîse administratorul, ca să scăpăm și noi, să rămîie și lupii.

— Pentru asta ar trebui să rămîie în putere întâi și întâi pădurea.

— Se pare.

— Ar fi fiind asta dorința prințesei ?

— Dacă nu mă înșel, este. Cred că ați înțeles-o dumneavoastră ca și mine chiar din gura măriei sale.

— Se poate să fi auzit asemenea cuvinte, însă prințesa are gluma ușoară, domnule Leca. Dumneata ce crezi despre asemenea afacere ? S-a încheiat un contract și s-a născut un drept.

— Aveți dreptate, domnule Bernard, recunoscu, rîzînd, Sofronie. Greșala e întâi princiară, deoarece măria sa disprețuiește actele parafate ; al doilea e femeiască, deoarece măria sa îmi închipui că ar pretinde să i se satisfacă un capriciu.

— Aș dori să știu, domnule Leca, întrebă a doua oară, foarte liniștit, inginerul, dacă dumneata, avînd dreptul meu, ai ezita sau nu să-ți aperi acest drept.

— Eu aș sta la îndoială, domnule inginer ; vă mărturisesc sincer.

— Ei bine, domnule Leca, eu nu stau la îndoială. Am o altă concepție despre drept.

— Înțeleg perfect, domnule Bernard ; însă aici nu operează legea.

— Atunci ce operează ? bunul plac ? datinile și eresurile ? interese nemărturisite ?

— Cuvintele din urmă nu le-am înțeles bine, domnule inginer.

Bernard privi fix pe omul care stătea dinaintea lui, liniștit în aparență, cu pușca pe brațul stîng. Își agita

încet genunchiul drept și pintenul cizmei dădea un sunet ușor. Surîdea. Avea în ochiul albastru o lucire de ghiață.

Domnul Bernard stătu puțin la îndoială.

— Am greșit, domnule, zise el brusc. Imi place să recunosc asta. Te rog dă-mi mîna.

Cu același zîmbet, Sofronie își lăsă mîna strînsă. Se înclină, pofti c-un gest pe inginer să-și ia locul în țiitoare și el trecu mai departe, ca să rînduiască pușlile țărănești. In curînd domnul Bernard îl văzu iar. Leca luă loc în dreapta, făcu semn cu mîna înălțată ca să-i atragă atenția ; dădu semnalul de corn ; apoi rămase neclintit.

Se întinse deodată asupra pădurii cenușii, asupra albețelor din poieni, asupra luminii care juca în horbotele și painjenișurile crengilor, o tăcere care părea că stă și ea la pîndă. Era o zi lină, fără nici un susur de vînt. Din tăcerea aceea i se părea domnului Bernard că-l observă un ochi strîmb. Era propria lui neliniște și nemulțămire, pentru mînia manifestată față de un om care-l ocrotise, îl apărase și-l primise cordial în căminul lui. Pe lîngă nemulțămire era și o teamă, foarte tulbure și depărtată, pe care o respingea cu hotărîre. Orice s-ar fi spus, chiar dacă elimina bănuielile față de Leca și dădea o importanță cu mult mai mică ciudățeniilor lui Mavrocosti și copilăriilor prințesei, era și altceva în jurul lui.

Auzi departe un corn de pădurar și îndemnul hăitașilor. Adîncurile Borzei începură să sune de freamăt. Își pregăti arma. Inainte de a rămînea cu totul neclintit, întoarse ochiul drept către tîmplă ca să-și observe vecinul. Sofronie părea înlemnit, amestecat cu trunchiul de fag lîngă care se așezase.

Exact în acea clipă pocni o armă. Parcă s-ar fi rupt un vreasc. Un glonte trecu bizîind scurt pe lîngă capul

inginerului. Domnul Bernard rămase țeapăn în locul său. Privi iarăși în dreapta. Sofronie Leca îi zîmbi. Îi făcu un mic semn de nedumerire pentru împușcătura prematură, apoi iar rămase neclintit. Abia cînd reintră și el în neclintirea comandată, Bernard avu un val de sînge spre ochi. Apoi se liniști desăvîrșit, reflectînd. Poate și Leca se gîndește întocmai ca și el — în prima clipă de deducții logice — că domnița Kivi și-a descărcat arma la întîmplare, ca să-și vestească cu cinci minute mai înainte dihăniile ei de primejdie. Într-adevăr, ea poate avea glonte în carabina ei de calibru mic mai degrabă decît Mavrocosti ori Peceneaga. Dar de ce totuși dintrodată îi naște o bănuială directă asupra acestuia din urmă? Pădurarul Neculai Peceneaga e un tîmp și-un sălbatic. I-a trimes un fel de avertisment din tufișurile dinainte; căci domnița Kivi ar fi trebuit să tragă neapărat în altă direcție, oricît de neîndemînatică ar fi. N-o vedea din locul lui. Trebuie să fie undeva în stînga, puțin mai sus. Dacă ar fi tras ea pe linie, ar fi simțit și Sofronie Leca trecerea glontelui. N-are impresia că Leca ar fi simțit ceva. Deci împușcătura vine dinainte. Glontele i s-ar fi putut plasa în frunte; dar a fost în chip voit tras alături. Dovada e că împușcătura nu se mai repetă; nici nu se va mai repeta.

Într-adevăr bătaia se desfășură în chip normal. Domnul Bernard ajunse la concluzia că e bine să păstreze numai pentru sine taina împușcăturii, așa cum păstra taina juvaerurilor de la cabană.

Un cîrdișor de trei capre cu țapul lor îi ieși dintrodată în bătaia armei și se opri la marginea desimii. Ascultau zvonul hăulirilor. Nu erau prea spăimîntate. Păreau mai mult nedumerite. Porniră împotriva lui, oprindu-se și ciugulind smocuri de iarbă. Le vedea pielcica cenușie și lucirea blîndă a ochiului negru.

Trecură pieziș spre prințesa Kivi. Ea le spune desigur două vorbe, lăsîndu-le trecere liberă.

Porniră cîteva împușcături în aripa stîngă. Domnul Bernard le numără. După a opta împușcătură simți că au sosit lupii în sihla din fața-i. Îndată le văzu siluetele vagi pe zăpadă și-n tufișurile subțiri. Unul îi ieși drept în bătaie, cu limba atîrnată și ochii crunți. Fugea de hăitași și adulmecase linia vînătorilor. Se zvîrli în două copci, ca să străpungă împresurarea. Inginerul îl lovi aproape din zbor. Îndată după asta pocni și arma lui Sofronie. Bernard putu vedea și căderea celuilalt lup. Pierduse socoteala pocniturilor, care urmau a suna pe linie. Treceau iepuri, fără prea multă grabă. Apărură apoi lupi răniți, care se țeseau în penumbră dincolo de desișuri. Umblau c-un fel de disperare, căutîndu-și punctul salvării. Cînd năvăliră tot mai aproape hăitașii, cu răcnete întărîtate și sunete de corn, sălbătăciunile își căutară drumul tot înainte și inginerul avu plăcerea să doboare al doilea exemplar.

Tabloul primei bătăi era destul de bogat: șapte lupi. Numai patru căzuseră. Mistreți nu se arătaseră. În toate părțile se plimbaseră căprioarele domniței. Pe cînd dihăniile doborîte de inginer erau pipăite și admirate, domnul Bernard complimenta pe Kivi pentru blîndețea căprioarelor și-i cerceta în același timp, ca din întîmplare, carabina, observîndu-i finețea gravurilor de argint. Găsi, în țava de calibru mic, ghinturile lucii. Se adeverea prin urmare ceea ce judecata stabilise de mai înainte. Glontele venea din altă regiune.

Cele mai bătrîne și mai depărtate planete au fost descoperite pe calea logicei și a calculelor, înainte de a se așeza asupra lor telescoapele: cu aceeași metodă, tăcînd și observînd strîns, era încredințat și

domnul Bernard că va găsi pe autorul glumei îndoielnice din acea zi. Pe cînd Mavrocosti îi explica lovitura sa, inginerul îl urmărea cu atenție căutînd să-și dea samă de poziție și de direcție în raport cu partea de dincolo de rîpă. Nu era posibilă o împușcătură din locul lui Mavrocosti. Intre locul său și al lui Mavrocosti stătuse Kivi și se afla ș-un bot înalt de stîncă. Intr-al doilea lup al prințului trăsese și Peceneaga pădurarul, ca să-l doboare definitiv. Nu trăsese decît acest foc, arăta și cartușul gol pe care-l strînsese cu grijă. Din puține vorbe, inginerul înțelese că Peceneaga nu se deslipise de prinț; se oprise lîngă el înainte de începerea goanei. Prin urmare nici pădurarul n-avea vreo legătură cu împușcătura aceea, care acum apărea cu totul neexplicată. Bernard stătu concentrat asupra ei tot timpul cît dură bătaia a doua și cît ținu masa, în poiană la Bourul Mort. In bătaia a doua ieșiseră porcii, dar scăpaseră peste niște prăpăstii, tocmai prin extrema dreaptă, unde nu stătea nici o pușcă. In schimb, vulpoii înfloreau roș locul. Sarmalele erau cît se poate de gustoase și sfaturile, mirările și poveștile nu mai conteneau. Dima judele umbla de colo pînă colo cu leica lui, dînd lămuriri despre ce s-ar fi întîmplat dacă porcii ar fi trecut la cinci pași de el, cum fusese înțelegerea.

— Sînt sălbătăciuni care nu pricep moldovenește, rîdea urît către Samur pădurarul Peceneaga.

«Cine mai rămine?» cugeta domnul Bernard. Nu mai rămîne decît Marandache. Marandache poartă în mînă băț de corn. Afară de asta, Marandache a călăuzit în hăituială pe lingurari.

Cine mai rămîne? Mai rămîn ceilalți pușcași țărani. Trei erau în extrema stîngă. Cinci stătuseră în dreapta lui, dincolo de Sofronie Leca. Prin urmare

trebuie să abandoneze deocamdată explicarea logică și s-o reia mai tîrziu.

Cînd pieile lupilor fură întinse pe zăpadă și prețăluite, cînd deasemeni domnița atinse cu vîrful cizmulițelor cozile vulpoilor cu dungă înspicată negru pe spinare; cînd Mavrocosti, puțintel atîțat, dădu poruncă lui Leca să sloboadă pădurarîlor polobocelul de rachiu, deci cînd hăitașii, și pădurarii și pușcașii erau tocmai în cealaltă parte de pădure, către Bălănești, la șase kilometri de locul plecării, veni un om oarecare de către Corhană, își opri o clipă sania și dădu veste că adăposturile huțulilor ard.

— Parcă-s chibrituri, zicea omul, așa ard.

Domnul Bernard își stăpîni smuncitura inimii. Își făcu socoteală că dacă glontele putea fi o glumă, apoi incendiul e un rîs sinistru. E bucuros că cel puțin aici nu mai putea fi vorba de vreun amestec al domniței, căci urmarea și legătura primului avertisment au un caracter cu totul grav. Fu recunoscător prințesei că l-a despovărat dintrodată, cu totul, de o îndoială și hotărî să dea dovadă orișicui poftește că știe a suporta lupta și a o duce la bun sfîrșit.

— E extraordinar, zicea Mavrocosti, pe cînd grăbeau către sănii. E extraordinar nu atît ce se întîmplă, cît liniștea cu care primești dumneata vestea.

— O primesc cum se cuvine, domnule Mavrocosti: și-mi dau samă că e o veste destul de neplăcută. Dacă nu s-a întîmplat nimic oamenilor mei, voi fi și mai liniștit, ca să pot face cercetările de rigoare.

— Desigur, să se facă toate cercetările! strigă întărîtat prințul. Unde-i Sofronie Leca? Să vie Sofronie Leca, să-mi spuie ce măsuri înțelege să ia.

— Vine îndată, măria ta, strigă spăimîntat Marandache, din mijlocul freamătului de oameni. A apucat

pe omul cu sania și-l întreabă ce și cum. Mă trimete pe mine cu dînsul la jandarmi.

— Fii liniștit, Lupușor, interveni Kivi, emoționată și palidă, Leca e aici.

— Sînt aici, măria ta, vorbi Leca făcîndu-și loc. Am cercetat pe om. Nu s-a întîmplat nimic prea rău; lucrătorii domnului Bernard s-au salvat toți la vreme, cu boccelele lor. Au ars cîteva instrumente; dar acelea se pot înlocui ușor. Numai oamenii nu știu unde să se adăpostească. Ei rîd de asta, încălzindu-se prîmprejurul pojarului; dar eu mă întreb unde au să doarmă la noapte, pe ger.

— Trebuie să iei măsuri, Leca, să-i adăpostiți unde se va putea. Imediat să se construiască pe socoteala mea alte colibe. Prietinul meu domnul Bernard are dreptul la toate despăgubirile. Să-i adăpostești undeva, la hambarele noastre.

— Îmi permit să observ, măria ta, răspunse cu grabă administratorul, că asta nu se poate. N-avem holda asigurată încă și un incendiu acolo ar reprezenta o cu totul altă pagubă.

— Domnul Leca, interveni, atent, inginerul, socoate că incendiul colibelor se datorește lucrătorilor mei. Nu-i așa?

— Fără îndoială, răspunse Leca.

— Cu toate acestea, prințul a înțeles din prima clipă că focul a fost pus.

— N-am înțeles, Bernard, asta; dar admit și asemenea ipoteză. Mi se pare că Leca are dreptate. N-aș putea să-ți adăpostesc lucrătorii la hambarele mele; însă colibele urmează să fie reconstruite imediat.

C-o stăpînire de sine pe care și-o admira el însuși, inginerul continua să observe, să cerceteze și să cumpănească toate împrejurările.

Pofti pe Mavrocosti la locul incendiului. Prințul primi numaidecît și dădu ordinul de plecare, neuitînd să cheme în sprijinul său pe Leca. Evident, nu mergea cu bună dispoziție acolo. Kivi avea un zîmbet vag și părea plictisită; ar fi dorit să se retragă, dar își făcu silință ca să întovărășească pe fratele său. Atitudinea lui Sofronie Leca era complect liberă. Bernard nu se putu opri să nu-și reîntoarcă bănuielile asupra lui.

Sofronie părăsi pe stăpîn și așteptă apropierea inginerului. Își puse calul în pas, alăturea cu săniuța.

— Domnule Bernard, zise el, cred că avem să găsim acolo pe plutonierul de jandarmi din Bălănești. Vom fi cu toții de față la cercetare. Eu îmi mențin părerea că e un simplu accident de la o țigară sau de la o pipă. Cărui scop ar putea sluji asemenea faptă? Mîine aduc material nou și construim alături. Dumneata ești poate încă neliniștit de împușcătura din pădure?

Bernard tresări.

— Exact mișcarea pe care am observat-o alunci, zîmbi Sofronie.

— Ai auzit glontele?

— Nu. Nu era nevoie; am înțeles că l-ai auzit dumneata. Am fost de față la cercetările pe care le-ai întreprins. Dumneata însă ai neglijat să observi zăpada în preajma cărării. Dacă a trecut cineva în lăuntrul sihlei în răstimpul cît am așteptat pornirea hăitașilor, atunci nu se poate să nu fi rămas urme.

— Dumneata ai căutat?

— Desigur.

— Ai observat ceva?

Leca nu răspunse imediat.

— Vreau să urmărim întăi interogatorul jandarmului. Dacă incendiul se datorește neglijenței unui lucră-

tor, atunci bănuiala dumneavoastră e necesar să înceteze. De altminteri prințul e destul de neliniștit ; situația aceasta ar trebui să se curme. Întreb cine ar putea fi bănuit ?

Sofronie pusese întrebarea direct și cu îndîrjire.

— Nu bănuiesc pe nimeni, răspunse inginerul. Nu sînt sigur de nimic ; am numai îndoială.

— Pornind întâi de jos, îndoielile dumneavoastră par a se plasa acum în locuri mai înalte, stimate domnule inginer.

— Domnule Leca, răspunse Bernard după puțină gîndire, cred că nici n-ar trebui să ne mai ostenim pînă la huțulii mei. Primesc versiunea dumnitale, cu condiție să nu mi se mai întîmple nimic bizar cît va dura exploatarea mea. De ce zîmbești ?

— Zîmbesc pentru că e absolut necesar să urmăriți interogatorul. În ceea ce privește alte fapte care s-ar putea produce, gravitatea lor ar atîrna de interpretarea pe care le-am da-o. Dacă dumneavoastră ați avea de pildă dreptate în ce mă privește, ar însemna pur și simplu că sînt nebun.

— Dacă nu ești nebun dumneata, se veseli domnul Bernard, atunci sînt nebun eu. Și dacă nu sîntem nebuni noi, atunci probabil sînt nebuni alții.

— A, domnule Bernard, suspină Sofronie, prietinul dumnitale nu merită un asemenea tratament.

— Departe de mine gîndul de a atinge cu vreo bănuială pe domnul Mavrocosti.

— Atunci ne întoarcem iar la capriciile despre care am mai vorbit ?

— Nu, domnule, recunosc că numai eu sînt nebun.

Domnul Bernard aruncă vorbele astea c-un gest teatral de renunțare. Îndată se grăbi a se întoarce asupra sa însuși și privi amenințător înainte.

— La urma urmei, declară el c-un accent care nu suferea nici o replică, pot primi ș-un război ceva mai serios ; aș dori numai să-i pricep semnificația. Iau act de cuvîntul dumnitale că oamenii mei vor avea adăpost. Tăierea se va face la timp ; transportul deasemeni. Voi bea în astă sară două pahare de vin : întâiul în sănătatea prințesei Kivi, al doilea în sănătatea domnului Mavrocosti.

Fără să aștepte pînă la sfîrșitul ei declarația inginerului, Sofronie Leca își puse calul în trap întins, ca să ajungă sania stăpînului său.

— Ce spune domnul Bernard ? întrebă prințul.

— E convins și dumnealui, răspunse Sofronie, că cercetarea noastră e fără scop.

— Atunci n-ar fi mai potrivit să ne întoarcem ? Ziua e prea lungă ; am început să mă plictisesc.

— Isprăvim îndată, măria ta.

— Bine, Sofronie, oftă Mavrocosti. Fac cum spui dumneata.

Kivi își alătură sănioara ei de a fratelui său. Privi la Leca, hotărîtă să-l întrebe și ea. Apoi trecu înainte conducînd convoiul.

Găsiră, în văiceaua care cobora în jos de poiană, pojarul aproape stins și colibele dărîmate în mare parte. Ziua se întuneca de fumegări joase. Jandarmul de la Bălănești era de față. Făcuse primele cercetări. Se prezintă prințului, arătînd că, după propriile mărturisiri ale acelor oameni străini, nu putea fi altă pricină a focului decît o țigară aprinsă. Neapărat, făptașul nu poate fi găsit. La urma urmei, chiar dacă ar fi găsit, colibele rămîn tot în starea în care se găsesc, adică arse. Domnul Bernard asculta cu atenție. Fu imediat și domnia sa de aceeași părere.

Huțulii, în cojoacele lor înflorite viu și cu căciulile albastre ori roșii căptușite cu cozi de vulpe, se adunaseră curioși în jurul săniilor boierești și ascultau cu o extremă luare-aminte, fără să înțeleagă nimic. Pe urmă se veseliră cînd dragomanul îi vesti că se află scînduri pentru alte construcții iar pădurea n-are să fugă peste noapte din locul ei. Dintre toți oamenii vînătoarei, numai Peceneaga și Marandache erau de față. Priveau și ascultau c-un interes care atrase în chip deosebit luarea-aminte a inginerului.

— Iaca-i bun, zise la urmă Peceneaga. Ar fi fost mai potrivit pentru acești oameni străini să se ducă să miie în Bălănești, cum zicea întâi jandarmul. Dar tot jandarmul a spus că oamenii din Bălănești nu-i primesc și nici n-au hrană pentru dînșii. Așa că s-or duce în tîrg la Dobreni, cum spune Sofronie Leca. Pînă una-alta, or umbla așa ; s-or duce ș-or veni ; poate-or deprinde a grăi limbă omenească. Apoi după ce le-a face Leca alte colibe, s-or năcăji să le-aprindă și pe-acelea.

XI

In curgerea lunii ianuarie s-au produs celelalte fapte, după părerea lui Mavrocosti cu desăvîrșire dezgustătoare.

Mai nainte de asta, domnul Bernard fusese nevoit, printr-o presiune mai mult decît amicală, să accepte refacerea colibelor pe socoteala proprietății. Deși domnia sa își trimesese lucrătorii săi din Dobreni și materialul său, Sofronie Leca fu neînduplecat în a executa dispozițiile prințului. Respinse deci lucrătorii și materialul și aduse oameni ai moșiei. Cu o plăcere pe care,

mai tîrziu, după lichidare, domnul Bernard o aprecie suspectă, huțulii se întovărășiră de bună-voie la refacerea adăpostului lor, părăsind zilele de muncă. E adevărat că aveau întâi și întâi nevoie de odihnă și, ca să zicem așa, de confort ; așa încît administratorul Necșenilor fu căpitenia și tatăl lor vreme de două săptămîni. Niște meșteri harnici ar fi durat acele simple înjghebări de scînduri în mai puțin timp ; însă lucrătorii străini țineră să le facă după gustul lor : conice, ca sub munții Tatra ; focul să ardă drept în mijlocul colibei ; fumul să iasă pe sus; paturi de frunzar uscat să fie așternute de jur împrejur. Trei zile le-au trebuit ca să-și agonisească acele frunzare. Explicau agenților domnului Bernard că sînt mai multe feluri de frunzare. Pentru ceea ce le trebuie lor nu sînt bune decît anumite soiuri de frunze uscate, care nu se sfărîmă ușor și au elasticitate cînd sînt puse așternut. La timp, Sofronie informă pe Lupu Mavrocosti că oamenii exploatării au și sărbătorit cu băutură intrarea lor în confortul modern, au silit și pe negustorii din Dobreni să cinstească cu dînșii, au dovedit că sînt oameni plini de voie-bună și au început a vorbi moldovenește. Cu toate acestea gospodarii din satele din preajmă își țin încă legați cînii. După ce treaba a ajuns astfel la bun sfîrșit, Sofronie s-a sfătuit cu dragomanul, un leah foarte dibaci, fost sergent în armata cesaro-crăiască din Carpații orientali, dacă n-ar fi folositor să abată un pîrău în valea huțulilor, să aibă oamenii apă din bielșug și apărare împotriva altui pojar, Doamne ferește! Iosef Klapka s-a încumetat să facă și o schiță de plan, pe care a înaintat-o, prin Sofronie, prințului. Mavrocosti a privit-o cu bunăvoință, fără să înțeleagă nimic din încîlciturile de linii, și a fost de părere că hîrtia trebuie expediată celui în drept la București, adică în-

ginerului. Pînă la aprobarea inginerului, oamenii se spălau cu omăt afară, în frigul iernii, sau mai degrabă nu se spălau deloc. Incepeau să aibă coloarea lingurarilor, cu care de altfel erau destul de buni prieteni. Samur judele îi inspecta în fiecare zi. Făcea chiar domnului Iosef Klapka cinstea să joace cu el ţintar. Il convinsese chiar pe Klapka să-şi mute patul la lingurari, ca să aibă mai multă linişte şi să simţească la şale cuptor cald.

Cînd s-a întors inginerul, a găsit lucrurile aproape cum le lăsase. Iarna se întărise, huţulii se declarau mulţămiţi de proviziile pe care le consumau în socoteala domnului inginer ; arătau cu mîndrie colibele cele nouă ; însă frasinii îşi păstrau locurile lor în ponoarele Borzei. E adevărat că în vremea asta fuseseră şi sărbătorile de iarnă, cu multiplele lor datini şi obiceiuri barbare, la care participaseră şi huţulii. Sofronie Leca îi învoise şi pe dînşii să vie la curte la Necşeni, să ureze an nou fericit măriei sale şi să-şi joace ursul lor cu blană de fîn. Atunci domnul Bernard, cu voia ori fără voia prinţesei, a prinţului ori a lui Leca, a strîns brusc şurubul, cum informa domnia sa zîmbind pe nobilele sale gazde. Domnul Bernard începuse a-şi clarifica o idee şi pornea, însfîrşit, pe cale bună. Işi adună negustorii din Dobreni şi le rosti patruzeci şi două de vorbe. De ce patruzeci şi două de vorbe? Aşa a avut gust dumnealui să rostească patruzeci şi două de vorbe, lămurea Zeidel Abramovici ; dar ce vorbe ! Ca şi cum ar fi rostit numai una. Toată lumea a sărit în sus, şi s-a pus pe lucru. Domnul Klapka şi-a lăsat soba caldă ; inginerul i-a şoptit lui a patruzeci şi treia vorbă la ureche şi l-a pipăit la pîntece prin buzunarul hainei cu pistolul automat. Au prins a fişii în pădure joagărele cele mari, a bate topoarele cele înguste şi frasinii

dădeau ţipete prelungite, căzînd cu braţele întinse în amurgul serii.

Dintrodată domnul Antoine Bernard apăru bine dispus ochilor umbroşi ai domniţei Kivi. Ingrijorările lui, şovăirile lui se risipiră. Işi sporise faţă de Lupu Mavrocosti manifestările amicale şi faţă de ea rezerva. Se simţi îndată în regiune apăsarea hotărîrilor lui. Agenţii săi din Dobreni, mai ales, sfîriiau, punctuali ca nişte ornice.

Iată că la 18 ianuarie 1928, în asfinţitul zilei, pe cînd unul din aceşti agenţi ocolea un unghi de pădure deasă, cu săniuţa c-un cal, ca să intre în gura văii care ducea la fumurile huţulilor, un om cu căciula pe sprîncene şi cu nasul punctat cu funingine ieşi năprasnic dintr-o latură, apucă de dîrlogi calul şi îl virî în spinării. Sania uşoară se răsturnă. Cînd agentul, bărbat voinic şi sprinten, sări din zăpadă şi făcu faţă, găsi dinaintea ochilor ţeava unei puşti scurte. La capătul celălalt, deasupra funinginei, se holbau doi ochi cu albul crescut ; un glas îi porunci :

— Nu te clinti, că te dau cu capu-n jos.

Omul nu se clinti. După moda timpului în asemenea împrejurări, îşi ridică braţele în sus.

— Văd că eşti muşteriu detreabă, îi zise cel cu puşca scurtă. Tu eşti slujbaşul care aduci huţulilor paralele ?

Agentul tăcu.

— Dacă nu răspunzi, te detun.

— Eu sînt.

— Armă ai ? Dacă ai, leapăd-o către mine.

— Am revolver.

— Atunci întoarce-te cu spatele. Scoate şi leapădă.

Omul îndeplini porunca.

— Bun. Acu fă iar faţă. Scoate şi gentuşca. N-am

să iau dintr-insa decît trei lei, pentru o cutie de chibrituri. Cu aceşti trei lei se chiamă că mi-ai plătit un sfat pe care am să ţi-l dau. Să te întorci înapoi de unde ai venit; şi aici în pădure să nu mai intri. Nici prin partea asta, nici prin alta. Dacă crezi de cuviinţă poţi da înştiinţarea asta şi altora că n-au ce căuta aicea cu bani.

— Dar de ce, domnule? se tîngui agentul cu mirare, îndrăznind însfîrşit a răsufla.

— Iaca aşa am eu gust.

— Dar cine eşti dumneata?

— Eu îs cel cu chibriturile. Dacă mai întrebi o vorbă, nu te mai întorci înapoi. Şi dacă mai vine careva dintre voi aici, apoi are să i se întoarcă numai numele.

Domnul Bernard făcu haz de întîmplare şi o povesti cu spirit domniţei Kivi, la ceaiul de la ora 4.

— E posibil aşa ceva? se indignă Mavrocosti. Pe moşia mea banditi? Acum aud întăia oară de asemenea lovituri. Unde-i Sofronie? Să vie Sofronie, să-şi dea imediat samă!

— Ce amestec poate să aibă domnul Leca? îl linişti Kivi. Ce vină poate să aibă el? Întîmplarea e şi pentru dînsul o surpriză ca şi pentru noi.

— Nu se poate; să vie Leca numaidecît aici. Să-mi raporteze ce măsuri a luat.

— Fără îndoială că va lua măsuri.

— Nu aşa, draga mea. Vreau precizări. A chemat jandarmul?

— L-am chemat eu, interveni zîmbind inginerul. La prima întrevedere, Iancu Brănişteanu omul meu a povestit întocmai, aşa cum pare că ar fi fost şi aşa cum am povestit eu. Jandarmul şi-a luat note; a trecut prin Necşeni, a poposit la lingurari, pe urmă iar s-a întors

la Dobreni. A poftit pe Iancu Brănişteanu să meargă la locul cu pricina, să-i arate totul, întocmai cum a fost. Omul a refuzat să meargă.

— Din ce pricină? se interesă Mavrocosti.

— Din nici o pricină. A refuzat să meargă. I s-a lămurit că merge cu autoritatea, că n-are a se mai teme de nimic. Se poate; înţelege; însă a refuzat să meargă. Atunci s-a întors asupra lui jandarmul şi i-a poruncit. I-a adresat şi unele vorbe cu întorsături poetice, însă foarte puţin plăcute. Brănişteanu s-a pus jos. Dacă poftim, să-l legăm şi să-l ducem cu sila. El de bunăvoia lui nu merge. La urma urmei e gata să-şi retragă declaraţiile, să rămîie lucrul ca şi cum nu s-ar fi întîmplat, numai să fie lăsat în pace. Dumneavoastră ce spuneţi de asta?

— E interesant, se veseli deodată Lupu Mavrocosti. Unde-i Leca? să descurce el chestia. Ce-a făcut jandarmul?

— Jandarmul a mers cu mine la faţa locului. Am dus cu noi, legat, aşa cum poftea, pe Iancu Brănişteanu. Am cercetat la întorsătura drumului. Trecuseră huţulii ca să vie să-şi ia plata ei singuri de la tîrg. Fuseseră vestiţi că li se plăteşte la Zeidel. Aşa că nu se mai cunoştea nimic. Interesant e că eu n-am dispus nici o plată la Zeidel.

— Atunci cine i-a vestit?

— Am aflat că i-ar fi vestit judele Samur. L-am întrebat pe Samur. El nu ştie absolut nimic.

— Ei bine, *mon cher ami*, a strigat Mavrocosti, e un lucru cu desăvîrşire de nesuferit, pe care trebuie numaidecît să-l lămurim. Însă e nostim.

Inginerul observă că indignarea lui Mavrocosti slăbise dintrodată.

— Avem să-l lămurim, declară cu liniște domnul Bernard, zîmbind spre domnița Kivi. Am să intru și eu participant în această operetă. Vreau să mă întîlnesc și eu cu acel Fra-Diavolo, de care Brănișteanu nu voiește să-și mai aducă aminte. Cred că în fața mea n-are să apară.

— Cum ? se miră Mavrocosti. Dumneata crezi că agentul ți-a spus o poveste ?

— Ori realitate, ori poveste, agenții mei refuză să mai intre în pădure. Nu-i nimic. Vor veni oamenii la Dobreni să-și primească salariul. Neplăcut e numai că întîrzie prea mult la stabilimente locale, și ziua de luni e ca și pierdută.

— Eu nu înțeleg nimic, declară Mavrocosti, ridicînd din umeri.

Trei zile după aceea, la 21 ianuarie, începură transporturile. Frasini drepți și lungi, cu un diametru al trunchiului între douăzeci și treizeci de țoli, erau întinși pe coastele rîpilor. Despoiați de crengi și ramuri, cu virfurile scurtate, trecuseră în moarte, și-i așlepta o nouă viață cu mult mai zbuciumată decît cea dintăi. In lungul rovinelor coborau săniile, oamenii ii potriveau — unul pe cîte două sănii — și-i îndrumau incet-încet pe costișă, sprijiniți de brațe dinspre partea rîpii și opintiți pieziș de cite patru boi, ori de două părechi de cai. Domnița Kivi trecu din întîmplare pe un drum lăturalnic și văzu primul convoi. Il urmări un timp în pasul calului. Apoi se opri și întoarse în loc. Zărise către capătul altui drum pe Sofronie, stînd drept în șa și priveghind și el. Dinspre Dobreni își făcea apariția și o sanie a curții, cu Norocel, avînd într-însa pe inginer. Kivi își aținâ calul, pină ce simți în urechi și-n nări vîjiit de vînt. Se aplecă spre coama fugarului, cu tîmplele zvîcnind.

Asta a fost la 21 ianuarie. La 24, pe lumină, fiind încă soarele deasupra asfințitului, omul cel cu pușca scurtă ieși pe pripoarele dinspre Bălănești. Era acolo o muche de stîncă oablă, ca o margine de cetățuie. Pe dedesubt cotea drumul, coborînd. După ce ocolea spre Bălănești, intra domol în șleahul gării.

Acolo pe stîncă s-a arătat acel om, întovărășit de altul, nalt. Cînd acesta a răcnit : Stăi ! celălalt s-a deșirat ca de pe un mosor, c-o pușcă de două ori mai lungă, s-a încordat asupra ei trăgîndu-i cucoșul, încît s-a auzit : cric ! pînă dedesubt.

— Stați ! a răcnit și el, înăbușit.

Avea aninată pe după urechi un fel de barbă de sac.

Oamenii s-au oprit.

— Iaca ce-i, creștinilor, a zis omul cel scurt și cu capul rotund. Lepădați frasinii aici în rîpă și duceți-vă în treaba voastră. Și vă poftesc să vă mulțămiți cu paralele pe care le-ați luat și să nu vă mai întoarceți la cărăușie.

— Dar cine ești tu, bre ? a strigat Gavril Caraiman, starostele cărăușilor. Cum de ne poruncești tu așa ?

Cel de pe stîncă il luă scurt la ochi de la zece pași. Nimeni n-avu timp să clipească. După detunătură, Caraiman, cît era de gras și de voinic, se lăsă pe vine. I se prăvălise numai căciula din cap, o căciulă nouă brumarie cu care îi plăcea să se fudulească la nunțile din cîșlegi.

— Acu ai înțeles cine sînt ? il întrebă de sus Liță Florea.

— Am înțeles, răspunse gospodarul.

— Al doilea glonte il greșesc mai jos.

— Iartă-mă, domnule. Văd că m-am săturat de cărăușie. Cine-mi plătește căciula ?

Atuncea, la aceste vorbe, și-a întins flinta cea de doi metri lunganul.

— Ți-o plătesc eu, a zis el gros.

— Mă rog, om bun, a strigat Caraiman. Mă mulțămesc cu atîta ; nu-mi mai trebuie nimic.

— Atuncea faceți bine dumneavoastră și descărcați, i-a îndemnat Liță Florea. Cît oi bea o țigară de tutun, să-mi fiți gata.

Și-a răsucit încet țigara, ținînd pe braț pușca și priveghind. Și-a adus aminte că trebuie să schimbe un cartuș și l-a schimbat. După aceea a tras din chimir o cutie de chibrituri, și-a aprins țigara și a fumat-o, pufăind fumul spre soare. Cînd s-a făcut întuneric în rîpă către pădure, oamenii lepădaseră frasinii în latura drumului, prăvălindu-i în adîncime. Cei de pe marginea de stîncă se făcuseră nevăzuți.

— Ce ziceți de asta ? se veselea domnul Bernard povestind prietinilor săi întîmplarea, în salonul de la Necșeni.

Kivi îl privea cu ochi mari, aproape înspăimîntată. Fugea din cînd în cînd cu acei ochi ca-ntr-un fulger spre fratele său, apoi iar și-i întorcea spre inginer.

— Prințesă, îi zise acesta venind dintrodată spre ea, sînt de părere că cel puțin un timp plimbările fără însoțitor sînt imprudente.

— Ai dreptate, răspunse ea neglijent, fără a-l privi ; dacă fratele meu n-are vreme, am să-l rog pe Sofronie să mă întovărășească. Sau mai bine nu mai ies deloc, pînă ce răufăcătorii vor fi prinși.

Domnul Bernard o încredință că s-au luat măsurile cele mai severe, de și se îndoiește serios de rezultatul lor.

Vestea i-a venit prin jandarmul din Bălănești. Imediat domnia sa a fost la telefonul de la primărie și s-a

pus în legătură cu compania de jandarmi de la Vaslui. Căpitanul de jandarmi s-a arătat dispus să vie el singur la fața locului să cerceteze. După ce va cerceta el, nădăjduiește că toate vor intra în ordine. Poate nu-i nevoie să se dea o importanță excesivă faptului, i-a replicat inginerul. Dacă i s-ar pune cîțiva jandarmi la dispoziție, care să patruleze drumurile principale, ar fi îndestulător. Interesul e să se execute transporturile. Pare că sînt oameni care se amuzează să le împiedice. Atunci căpitanul a mobilizat imediat opt jandarmi.

— Cred că-i destul, dumneavoastră ce părere aveți? Cu opt arme bune putem fi liniștiți.

Sofronie Leca sosise la porunca prințului.

— Dumneata ce zici ? îl întrebă Bernard oprindu-se în fața lui și privindu-l drept.

— E o măsură bună, răspunse administratorul.

Mavrocosti scutură din cap cu fruntea încrețită.

— Cu toate acestea, domnule Bernard, mie nu mi-a plăcut niciodată amestecul autorităților administrative pe moșia mea. Găsesc că nu s-a făcut bine aducîndu-se jandarmi ; ar fi trebuit să fiu și eu întrebat.

— De ce, Lupușor ? se miră Kivi.

— Așa cred eu. Nu sînt obișnuit cu asta. Nu-mi place.

— Cît e liniște, Lupușor, nimene n-are a se amesteca ; dar față cu ceea ce se întîmplă, autoritatea e în dreptul ei să intervie.

Mavrocosti sună de cîteva ori cu degetele în masa de abanos ca într-o darabană stranie.

— Ce zice Leca ? șopti el apoi, fără să privească pe nimeni.

— Dacă mi-i îngăduit să-mi dau părerea, răspunse cu glas coborît Leca, socot că domnul inginer n-a făcut rău. Își asigură transporturile.

— Negreșit, îmi asigur transporturile, zise rîzînd domnul Bernard, și în același timp risc să găsesc și pe cei doi indivizi care mi-ar putea da informațiile cele mai bune. Ca să ajung mai degrabă pînă la aceștia, mi-am permis să sugerez jandarmilor o cercetare în satul lingurarilor. Aș ruga pe prinț să binevoiască a ordona lui Peceneaga să se arate. Nu-l găsește nimeni nicăieri.

— Ce ai dumneata cu Peceneaga ? întrebă cu sprînceana înălțată Mavrocosti.

— N-am nimic cu el. I-aș cere numai să mă informeze ce sînt aceste apariții. Poate trece oare lup prin Borza fără știrea lui Peceneaga ? Iar dintre lingurari nu-i alt om mai vrednic să ajute pe jandarmi decît Marandache.

— A, nu ! a, nu ! strigă deodată Mavrocosti cu violență. Atunci arestați-l și pe Sofronie Leca. Ce înseamnă asta, domnule ? Crezi dumneata că exploatarea unui lot de frasini în pădurea mea îți conferă și alte drepturi ?

Bernard rîse, afabil :

— Prințule, sînt gata să renunț la orice fel de cercetare, dacă-ți face plăcere.

— Cum asta ? clipi Mavrocosti.

Kivi crezu că trebuie să iasă, făcînd un botișor nemulțămit. Îndată ce trecu prin fața lui Sofronie, acesta înaintă. Ea se opri în prag ca să-l audă, fără a întoarce capul.

— Domnule Bernard, zise Leca, eu însumi mă socot obligat să dau procurorului toate lămuririle ; așa că poți dispune de mine atît cît e în interesul dumnitale. Am poruncit lui Marandache să facă același lucru. Pe Peceneaga nu cred să-l găsească nimeni. După ce i se va da drumul lui Marandache, e posibil să dau o veste

și pădurarului. Atunci omul se va înfățișa. Să zicem că se înfățișează ; sîntem cu toții aici și ne întrebăm ce este și ce informație ne poate da un om ca Peceneaga.

— Știu, întrerupse cu blîndețe domnul Bernard ; nu este nimic și Peceneaga nu ne poate da nici o informație.

— Cu toate acestea ceva este, domnule Bernard. Mi se pare că v-am spus odată. V-am avertizat.

— Știi, prințesă, care-i părerea domnului Leca ? se veseli inginerul, pe cînd Kivi revenea la locul ei. Părerea domnului Leca e că oamenii care-și fac apariția aici ori dincolo au un rol cu totul secundar. Rolul principal îl are Borza, cu tot ce este îndărătul ei, nehotărît și neexplicabil. Dovada întăia am avut-o cînd mi s-a distrus cabana. M-am închinat, de și nu sînt destul de convins.

— Cred că vor mai veni și alte dovezi, suspină Kivi. Oamenii sînt elemente cu totul trecătoare ; în Borza stau stihiile veșnice.

Urmă un răstimp de tăcere în odaia cu pereți de cărți a lui Mavrocosti, pînă ce se auzi la fereastră murmurul subțire al vîntului de iarnă. Lumina se împuțina. Constanța intră ca să aprindă lămpile.

— Îl așteaptă oameni cu afaceri pe domnul inginer, șopti ea abia auzit către stăpîna sa.

Mavrocosti tresări, ca și cum se credea singur.

— Cum ?

Leca ieșise. Inginerul îl urmă numaidecît. Găsi pe coridorul cu geamlîc, unde își avea camera, pe Samur judele și pe Klapka dragomanul, însoțit de unul din brigadieri. Jandarmul era om cunoscut din Bălănești, cu care mai avusese a face, tînăr nalt, numai c-un benghi de mustață sub nas. Salută și intră în odaie după inginer, strîns în cătărămi, fără să se descopere,

cu arma atîrnată în curea de cotul mîinii stîngi. Samur își făcu loc cu toiagul în dreapta și cușma în stînga. Dragomanul se strecură cu luare-aminte, zîmbind.

Inginerul se așează în jilț și îndepărtă puțin lampa ca să aibă lumina unde-i trebuia.

— Ei? s-a aflat ceva?

Brigadierul clătină din cap, negativ.

— Atunci ați venit pentru altceva?

— Am venit cu aceste două persoane, zîmbi jandarmul, ca să vă declare ele singure cum a fost. După cît înțeleg, Peceneaga nu-i ieșit din pădure.

— Nu mă mir. Aș putea afla ce s-a întîmplat?

— S-a întîmplat asta, domnule inginer, raportă brigadierul, că astăzi, pînă la amiază oamenii acestui dragoman au lucrat. Cărăuși n-a venit nici unul: se chiamă că azi e sărbătoare.

— Iar sărbătoare? încercă să comenteze inginerul.

— Sărbătoarea Sfîntului Grigorie Teologul, 25 ianuarie, precizează jandarmul. Așa că oamenii noștri au stat la caselé lor. Huțanii au intrat în pădure și au lucrat pînă la amiază. Acuma uite ce-i. Pe cînd unii dintr-înșii lucrau în coasta unei rîpi nu departe de o baltă, li s-a arătat un om întunecat la obraz. După cît spune și dragomanul, nu-i altul decît Peceneaga.

— E Peceneaga! întări judele.

— Da. Și li s-a arătat acel om întunecat la obraz și a prins a-i mustra arătîndu-le și o cărțulie, și a-i amenința că au să intre în focul cel veșnic. Oamenii s-au oprit din lucru. Unii au înțeles că ar fi fiind pădurarul cel care trăiește în sălbătăcie. Alții care știau moldovenește tălmăceau celorlalți oprelișteа ce le venea de la acel sfînt schivnic. Avînd în vedere cele spuse, s-au retras.

— Atît?

— Nu-i numai atît. Acel schivnic sta deasupra lor pe catalige și făcea pași mari prin marginea bălții. După ce s-au întors ei la colibe și au spus dragomanului care-i chestia, numaidecît au trimes curieri și pe la ceilalți prin pădure, ca să lepede topoarele. Dragomanul, om cuminte, a luat pe unul și i-a pretins să-l ducă la locul arătării. Judele lingurarilor, care se afla în discuție cu dragomanul la colibe, a pretins să meargă și el să vadă. N-au văzut decît locul. Un loc tare, pripor drept. Urmă n-au aflat. De sus, vine pîrăul. Între niște stînci, zicea omul că ar fi bănuit el locul de trecere. Acolo sînt situate porțile.

— Care porți?

— Nu știu. Să spuie dragomanul.

Dragomanul își furișă ochii de cătră lampă.

— Mă rog frumos, domnule inginer, se scuză el, n-am constatat nici o poartă. Cine se poate sui pîn-acolo? Nici capra nu se suie. Ei zic însă că acolo-s porțile care duc pe altă lume, unde își are lăcaș schivnicul. Acolo nu-i iarnă; acolo ar fi fiind o pădure ca și asta, dar verde cu totul lui tot.

Inginerul privi cu atenție pe omul autorității.

— Domnule brigadier, dumneata ce părere ai?

— Eu am părerea, zîmbi brigadierul, să întrebăm pe Samur judele lingurarilor; el știe ce este și cum este, și explica pe degete huțanilor că poarta-i bătută numai în pietre scumpe. De aceea l-am și adus. Iosef Klapka dragomanul e martor. I-a explicat și lui.

— Ei ș-apoi? Pot să explic și domnului inginer, vorbi fără nici o sfială Samur, venind înainte cu toiagul și cu cușma.

— Ai să explici mai bine brigadierului, îl îndemnă domnul Bernard. Adică ai să-i arăți unde se adăpostește Peceneaga, deoarece avem nevoie de el. Ai să

fii dumneata, domnule Samur. așa de bun să ne duci la acele porți ?

— Am să vă duc.

— Și știi unde-i Peceneaga ?

— Unde-i Peceneaga nu știe nimene, domnule inginer.

Soarele de a doua zi era înălțat la prînzișor, cînd săniile s-au oprit în niște văi luminate de soare. Inginerul stătu un timp uimit, privind sihla măreață și tăcută, deasă ca o perie. Jandarmul o privea cu indiferență. Samur oftă din adîncul rărunchilor :

— Aoleu, of !

— De ce oftezi dumneata, domnule jude ? întrebă domnul Bernard cu politeță.

— Oi, domnule inginer, nu oftează judele. Oftează lingurarul. Cîte coveți și linguri a tăiat aici taica meu și uncheșul meu ! Eu n-am să mai tai multe. Iar Marandache are să deie samă către ei că s-a prăpădit de noi. Nu mă lua dumneata în rîs pentru cîte mă dor pe mine.

— Lasă asta, îl sili jandarmul. Du-ne acolo unde a fost chestia.

— Să vă duc. Mergem o vreme pe poteca asta bătută de toate sălbătăciunile. Pe urmă cotim la stînga pe malul pîrăului. Cînd ajungem la tău, putem spune că sîntem aproape ; însă de-acolo să vie cerbul cel cu stea în frunte să se plece în genunchi, să încălicăm pe grumazul lui, să ne ținem de coarnele lui ca să nu ne răstoarne îndărăpt, și el să pășească de pe colț de stîncă pe colț de stîncă în sus.

Era ușor de spus că vor umbla pe malul pîrăului și pe urmă vor coti la tău. Domnul Bernard sufla greu de trei sferturi de ceas suind pripor și coborînd rîpă. Pămîntul avea o frămîntare către deal și prin

acea frămîntare își rupsese pîrăul cale. Se auzeau ape învolburate sunînd în prăpastie. Tăul, zis al mistreților, era într-o așezătură largă, împresurată de mesteceni. In unele părți se cățărau unele pe altele volburi cu frunze verzi ninse ; în acel cotlon vîntul nu putea sparge decît rareori liniștea. Apa era fumurie și limpede, vie necontenit. În orice tărie a iernii, și omătul se tăia împrejur într-un cer de cupă. Rațe sălbatice izbucniră, sfărîmînd luciul și înălțîndu-se drept în sus către lumină. Cine știe unde, pe umeri de deal, erau painjenișuri de crengi ; acolo măcăiră aspru. Pe o depărtată linie oblică, între fagi vechi, inginerul văzu un căprior care sta și asculta atent liniștea. Apoi de acolo, după cît spunea Samur, mai era o bucată bună, tot de deal. Insfîrșit, cînd se opri brusc și se întoarse la dreapta, inginerul văzu pîrăul lunecînd cu repeziciune pe stînci lustruite. De aici venea fîșîitul care se deșteptase dintrodată în codru. La douăzeci de metri în sus, în locul de unde ieșea duruitoarea, văgăuna era așa fel astupată de vegetație, încît nu putea pătrunde pasere. Era vădit că acel punct stătea neviolat de la începutul așezării. Deasupra văgăunii astupate de vegetație se mai ridica un părete de stîncă, pe care se prelingeau umezeli înghețate în colori și desenuri bizare. Fără să aștepte nici o explicație, domnul Bernard cunoscu numaidecît porțile. Bătea în ele soarele. Cu puțină imaginație și cu multă bunăvoință, putea oricine să le dea, în lumina necontenit schimbătoare, forma cea mai potrivită pentru o trecere în planul invizibil. Localnicii spun foarte potrivit : tărîmul celălalt.

A căuta pe un biet pădurar acolo însemna să ai chef de glume. Nici o urmă nu ducea în sus. Zăpada era neatinsă într-acolo. Dimpotrivă, era purtată sub

duruitoare. Incrucișări de pași cu labe de dihănii și copite mărunte săpaseră potecă în lungul coastei. Sub coastă zăceau trunchiurile proaspăt doborîte de huțuli.

Domnul Bernard ascultă fără să audă explicațiile jandarmului și ale judelui. Se întoarse gînditor către săniile din vale. Dintrodată în ființa lui, după acele priveliști și în acea sălbătăcie, născuse un accent sentimental pentru Kivi, prințesa acelor locuri. Se miră întrucîtva de ce i se întîmplă și-și zîmbi sie însuși cu compătimire și cu oarecare plăcere.

Intre atîtea afaceri, ar fi trebuit poate să găsească timp și pentru o oră delicată de intimitate. Cu dispoziția ce avea părăsind porțile celuilalt tărîm, domnul Bernard se crezu în stare un timp să găsească și vorbe extrem de potrivite și concesii dintre cele mai generoase, ca să facă să devie mai languroși și mai fantastici acei ochi codați în care văzuse de mai nainte negrul fumuriu al acestui lac.

După ce trecu la colibele huțulilor și la lume, dispoziția divină se risipi în parte, lăsîndu-i numai imagini vagi, și o hotărîre să treacă la o conversație serioasă cu domnișoara Mavrocosti.

Află de la Klapka că nu s-au înfățișat la vamă decît opt părechi de cărăuși. Pădurarul însărcinat cu însemnarea copacilor nu eliberase deci decît opt trunchiuri de frasin. Oamenii ieșiseră la drum liber fără nici o sminteală ; pădurea era liniștită pretutindeni. Patrulele de jandarmi nu găsiseră nici cea mai mică urmă suspectă.

Două zile săniile de transport se înmulțiră. In aceste două zile Marandache veni să-și dea samă de timpul și îndeletnicirile lui. Brigadierii călcară casele și bordeiele lingurarilor, căutînd pe Peceneaga. Copiii

ieșiră speriați la lumina zilei, sărind desculți prin omăt. Babele își întindeau și-și retrăgeau cîngile negre amenințînd pe brigadieri cu diferite blesteme.

Asta a fost simbătă după amiază. După noaptea de duminică, trei dintre cărăușii din Bălănești, care intraseră în cursul săptămînii în pădure, și trei din Izvorăni, reclamară la primărie că li s-au furat boi și cai. Unii aveau lipsă din păreche un bou, alții un cal. In noaptea spre marți, pe cînd brigadierii încă patrulau, se produseră și alte furtișaguri în sate, pe cînd în pădure ori la Necșeni urma a fi liniște. După ordinul companiei și cu consimțămîntul grabnic al domnului Bernard, jandarmii părăsiră Borza și se întoarseră în sectoarele lor ca să facă cercetări și urmăririle de rigoare. Cercetările se mărginiră la procese-verbale de constatare și urmăririle se dizolvară în presupuneri. Probabil că operaseră aceiași indivizi, unul cu pușcă scurtă și altul cu pușcă lungă, care se arătaseră în marginea drumului către Bălănești. Dar puteau să fie și lingurarii, care se răzvrătiseră cu mari țipete pentru călcarea jandarmilor și ajunseseră cu rogojini aprinse în cap, la măria sa Lupu Mavrocosti.

La 1 a lunei fevruarie, începu să viscolească. In douăzeci și patru de ore se astupară toate drumurile la pădure. Lucrătorii domnului Bernard rămaseră izolați de lume, căci n-aveau lopeți ca să se dezgroape din troian. Abia a treia zi, cu mare anevoință, înotară pînă la ei oameni din Necșeni, lepădîndu-le lopeți. După trei zile, viscolul stătu și se întoarseră dinspre miazăzi aripi umede de moină. Cerul se înălbăstri deasupra pădurii.

Prin acel ochi de cer albastru, se uitase Dumnezeu la lume : așa trimesese răspuns la curte baba Dom-

nica. Văzînd că încă n-au pierit huțulii și domnul inginer tot se mai află pe acele locuri, sfinția sa a întors iar roata din crivăț și a slobozit nourii mîniei sale. După o singură zi de răgaz și moloșag, cerul s-a oțelit în miazănoapte și omăturile moi au scăpărat de cum s-a făcut noapte. A crescut șuier fioros înșurubîndu-se în toate văgăunile și iar a prins a viscoli cu o putere nouă.

E adevărat că huțulii aveau lopeți, dar le rămăsese puțină mîncare. Fiind oameni viteji, s-au apărat și au ținut pîrtiile deschise; numai atît că nimeni n-a putut ajunge la dînșii pînă ce nu s-a alinat vifornița.

Se pusese atîta troian în rîpile Borzei încît nici sălbătăciunile nu puteau trece de la un mal la altul decît ocolind peste spinările spulberate. Insă tăieturile nu se fac la înălțimi și la goliști pietroase; așa că huțulii au stătut la vetre mîncînd pîne și carne de la Dobreni și veselindu-se de istorisirile minunate ale lui Samur.

S-a mai întîmplat un lucru. Că după ce au stătut troienele în putere zece zile, iar s-a uitat Domnul Dumnezeu la lume printr-un ochi de cer siniliu. Știind timpul soarelui și zodia statornicită de puterea sa în acel an pădurilor, a lăsat deschise zările amiezii. A sunat prelung austrul; omăturile s-au muiat și au început a curge puhoaiele. La rapoartele repezite inginerului la București de Zeidel Abramovici, nu mai sosea nici un răspuns cu poruncă strașnică. Domnul Bernard se mulțămea să expedieze cota huțulilor și-și rezerva pe mai tîrziu îndrumările definitive. De altminteri, după socoteala agentului său principal, nici n-avea ce îndruma. Zece zile curg puhoaiele. Cine poate intra în Borza pe asemenea vreme? Numai

cine vrea să se înece așa fel, încît să i se împrăștie mădularele și spre răsărit, și spre miazănoapte, și spre miazăzi. După zece zile de puhoi, lumea așteaptă zilele Dochiei, cînd ninge, plouă și strălucește soarele de cîte nouă ori într-o zi. Glodurile-s desfundate, podurile rupte; oamenii mai vorbesc și de hoți vrăjmași care și-au pus gînd rău și fură vitele din șoproane. Întăi fură una; dar după aceea nu-i poate împiedica nimeni să fure și părechea.

XII

La Buna-Vestire, cap de primăvară, domnul Antoine Bernard își făcu socotelile exploatării și stabili un bilanț dezastruos. Se găsea în Borza un fond puternic, alcătuit din frasini doborîți de huțuli; însă el valora numai întrucît putea fi mișcat spre locul de transformare. La acea epocă însă, dificultățile de pătrundere în pădure erau încă destul de mari, drumeagurile se aflau rupte de șuvoaiele zăporului și înfundate de nomoluri; mai rău era că nici un cărăuș, dintre cei care alcătuiau coloanele lui Zeidel Abramovici, nu se arăta dispus să răspundă la vreo chemare; acuma lumea grăbea la alte trebi: porneau lucrările de primăvară; ciocîrlia cînta sub soare. Capitolul pagubelor, datorită acelor întîmplări absurde asupra cărora domnul Bernard punea explicații schimbătoare, nu putea fi încă acoperit. Trebuia să lese să opereze timpul; se sprijinea în prevederile lui poate pe un concurs forțat al lui Mavrocosti, poate pe o recoltă slabă, care ar fi constrîns pe datornicii săi să vie iarăși către el: atunci avea a le impune condiții negustorești vrednice de oameni și de loc. Aici jocul

extremelor şi al neprevăzutului are un rol capital. N-aduce anul ce-aduce ceasul, cum spun chiar oamenii prinţului.

Pînă atunci drumul său la Necşeni, hotărît de mai înainte, avea oarecum un scop pieziş. Dacă prevederile sale se realizau, afacerea cu totul ofilită putea deveni o floare surprinzătoare.

Pădurile înmugureau cu grabă şi sitarii îşi împinseră pasajul de primăvară spre nord, aşa că vizita lui apărea foarte normală prietinilor săi de la Necşeni. În odaia lui cu cadre vechi şi cu divan, lăsase o puşcă închisă în toc cu lăcăţică, tocmai în previziunea acestei plăcute expediţii. N-aducea acuma cu sine, de la Bucureşti, decît cartuşele. Îl aştepta trăsura la gară; drumul era zbicit; adia de pe cîmpii aburite şi din arături un miros jilav.

Era înaintea amiezii. Norocel îl salută a doua oară de pe capră. Domnul Bernard îl cunoscu abia atunci şi ieşi c-un suspin din încîlcitura de gînduri felurite în care se răsucea. Vizitiul îi dădu îndată veşti despre boieri. Din cînd în cînd adresa cîte un cuvînt şi cailor.

— Băgaţi de samă la pod, le zicea el. De şapte săptămîni lipseşte grinda din mijloc, informă el pe domnul Bernard; şi domnul primar al nostru încă n-a făcut o lege, ca să se ridice un om dintre slujbaşii lui, să puie într-un cotiugar un lemn şi să-l aşeze aici: în totul lui tot jumătate de zi de lucru, cu tot cu popasul la crîşmă. Acuma caii mei dau din ureche şi-mi răspund că aş fi putut face treaba asta eu, care sînt slujbaşul prinţului şi umblu cu droşca pe acest drum; însă eu am să răspund că să mă puie primar şi fac. Drept este că primarele nostru n-are amestec aici, partea asta de lume e a primarului de la Bălăneşti;

dar primarele de la Bălăneşti zice că are de îngrijit alt drum; iar după Paşti a ajunge şi la acest pod. Pînă după Paşti au să-şi mai rupă trei cai piciorul. Eu zic ca să scrii măria ta o scrisoare la Paris, să trimeată împăratul franţujilor vreo doi-trei doftori de acolo să vie să vadă ce-i de făcut.

— Doftori pentru cai ori pentru poduri, Norocel?

— Nu ştiu bine de care, domnule inginer. Eu socot că nişte doftori de minte.

— De ce n-a poruncit prinţul să se dreagă acel punct bolnav?

— Cum a afla, cum porunceşte, domnule inginer; dar eu cu măria sa nu îndrăznesc a grăi. Înainte vreme grăiam, şi măria sa răspundea; acuma porunca noastră e să tăcem. Eu socot, domnule inginer, că nici n-ai să-l mai cunoşti pe măria sa Lupuşor, aşa de tare a slăbit, de multe gînduri. Ascultaţi, băieţi, se întoarse el spre cai; bine-i de voi că mîncaţi ovăs şi beţi apă la vreme şi nu mai ştiţi de toate cîte sînt în lună şi-n soare. E mai greu de noi, oamenii.

Inginerul lăsă pe Norocel să vorbească, scurmîndu-l din timp în timp cu cîte-o întrebare.

Nici măcar la vinat n-a ieşit măria sa. De dus se duce la pădure, dar pentru altele. Cine poate şti pentru ce? C-ar fi numărînd şi-ar fi măsurînd frasinii pe coastele rîpilor cu nebunul cel de Peceneaga, asta s-o creadă proştii. — Măria sa nu-i sărit chiar pînă peacolo, încredinţă el numai cailor săi o parenteză secretă. Dacă umblă cu Neculai Peceneaga, atunci nu poate fi vorba decît de comoară. Ce pot spune domnii ingineri despre treaba asta? Domnii ingineri nu pot spune altfel decît Norocel. Comorile nu sînt ni-

ciodată unde le cauți. Cine caută comoară, nu găsește niciodată. Cine-o găsește, n-o caută și nici nu-i trebuie.

— Ehe, se adresă el mai mult înainte, cu jumătate de voce: prințu ca prințu; mai greu e de domniță.

— De ce, Norocel? întrebară caii.

Intrebase domnul Bernard; însă vizitiul răspundea cui socotea el de cuviință.

— Ia așa; pînă ce nu s-a găsi pentru măria sa iarba de leac, nici noi n-avem liniște. Atuncea am să mă duc eu la pod să pun grinda lipsă; căci are să vie la curte adunare mare și alai de nuntă.

Domnul Bernard rîse singur, privind cerul strălucit și se simți dintrodată desfăcut de interesele lui cele aspre. In aceeași dispoziție coborî la treptele cerdacului celui mare al curților. Ii ieșiră înainte țigăncușele îmbrăcate în alb, cu ochii împunși de cîte o rază de lumină, și-l călăuziră cu grabă la odaia lui știută. Fu vestit că domnița îl așteaptă; se grăbi să-și desfacă geamandanele, să întrebuințeze o parte din apa adusă și să-și schimbe costumul.

Găsi pe Kivi singură. Il întîmpină ca pe un vechi prietin; îl pofti să șadă în lumină. Pe fereastra deschisă se vedea parcul cu înmuguriri vrîstate: unele verzi ca buraticul, altele gălbii, altele roșcate. In altă parte aburea iazul, într-un nimb de puzderie.

— Fratele meu te roagă să-l ierți, domnule Bernard, zise Kivi. De cînd s-a statornicit vremea bună, iese la cîmp foarte dimineață; uneori nici nu se întoarce la amiază. Astăzi a avut neapărată nevoie să intre în pădure. Dacă dorești, îl putem găsi. Iți iai pușca pentru pînda de sară. Pentru mîni îți organizează o bătaie la sitari. A trimes pe Marandache să scoată copiii lingurarilor.

— Sînt bucuros, prințesă, că-l găsesc activ pe prietinul meu, răspunse domnul Bernard.

— Atunci îl căutăm împreună după amiază?

— Tovărășia ce mi se propune mă încîntă, răspunse inginerul. E o zi splendidă.

Vorbele din urmă se adăogiseră c-un entuziasm brusc. Kivi îl privi mirată.

— Credeam, domnule Bernard, că te interesează mai mult materialul din pădure decît ziua, foarte frumoasă în adevăr. Asemenea lumină te ajută să prețuiești marfa la adevărata ei valoare. Fratele meu mi-a comunicat că, în ultima dumnitale scrisoare, te plîngi de pierderi considerabile în afacerea pe care ai întreprins-o cu noi.

— Aș dori, prințesă, să vorbim mai puțin de asta, răspunse inginerul.

— Pierzi într-adevăr așa de mult?

— Pierd deocamdată; însă nu cred să fi exprimat în acea scrisoare păreri de rău exasperate.

— Atunci desigur a exagerat fratele meu. În definitiv frasinii sînt ai dumnitale.

— Vor fi, prințesă, dacă binevoiesc cărăușii; dacă nu au loc alte surprize; însfîrșit, dacă Borza își schimbă față de mine poziția de ostilitate.

Kivi își arătă dinții ca niște romanițe ale primăverii nouă. Il privi lung.

— Domnule Bernard, ai putea să-mi faci o mărturisire?

— Neapărat, prințesă; pentru asta am venit.

— Atunci să-mi răspunzi, domnule Bernard, cum ai interpretat dumneata cele cîteva accidente din iarna asta? Nu știu la ce concluzie ai ajuns acum; nu știu în ce măsură cele auzite atunci răspundeau

adevărului; dar ciudățenia o reprezentai mai cu samă dumneata.

— Nu înțeleg.

— Faptele, domnule Bernard, sînt mai mult ceea ce voim noi, sau ceea ce dorim noi să fie. Ai să-mi răspunzi sincer, nu-i așa? Dumneata îmi atribuiai mie unele dintre piedicile și neplăcerile dumnitale.

Inginerul tăcu.

— Mărturisește, domnule Bernard.

— Mărturisesc, prințesă. Motivul îl înțeleg abia acum.

— De data asta nu înțeleg eu, rîse Kivi. Ai fi putut atribui acele ciudățenii fratelui meu, de și el n-are nici ùn amestec. Le-ai fi putut atribui, dacă în adevăr cele întîmplate au fost realități, oamenilor atacați în interesele lor vitale. Furtișagurile, de pildă, se armonizau mai bine cú năcăjiții noștri lingurari de sub pădure. Fratele meu și acuma e neliniștit de soarta lor.

— Mărturisesc, prințesă, că totuși eram înclinat să atribui unei anumite fantazii impulsiunea acelor mici jocuri răutăcioase. Nu mi-a fost greu să observ la prietinul meu, și, dacă-mi dai voie, prințesă, să adaog, și la prietina mea...

— Îți dau voie, domnule Bernard.

— Nu mi-a fost deci greu să observ și la prietinul meu și la domnia voastră o stare afectivă, pe care un timp n-am înțeles-o. Ii atribuiam o importanță mai redusă decît se cuvenea. Mă exprim bine afirmînd că dumneavoastră ați regretat încheierea contractului pentru exploatarea pădurii?

— La mine nu era greu de înțeles asta, domnule Bernard. Am suferit în adevăr. Și sufăr încă.

Kivi îl privi deodată cu ochii în lacrimi. Inginerul simți că trebuie să-i cadă la picioare și să-i ceară iertare; totuși se stăpini.

— Prin urmare, reluă el, n-am greșit decît pe jumătate, atribuind unui sentimentalism — mi-aș permite să-i spun excesiv — anume maliții. Imi cer iertare pentru această greșală. Se pare că în rătăcirea mea intră și alt element: acesta îmi aparține mie, căci și acest exploatator de pădure are suflet și sentiment. In ceea ce socoteam eu un joc, a intervenit dorința mea să fiu plăcut. Ceea ce atribuiam eu unei anumite persoane îmi dădea prilej să-i pot face, într-o anumită clipă, o mare bucurie. Sînt ș-acum gata, prințesă, să renunț la exploatarea pădurii, dacă mi se poruncește.

— O, domnule Bernard, tresări Kivi; ai fi dumneata în stare să faci jertfa asta?

— Negreșit.

— Atunci dai dovadă că ești un prietin bun și delicat.

Inginerul tăcu. Kivi se aplecă spre el, îi cuprinse mîna între mînuțele ei încă nearse de soare, și i-o strînse. Apoi îl privi atent; se ridică din fotoliu și-i dădu ocol.

— Domnule Bernard, suspină ea c-o voce subțirică, mi se pare că sacrificiul dumnitale se reazemă iarăși pe o presupunere. Vrei să-mi mai faci o mărturisire.

— De mult așteptam acest moment, prințesă.

— Stimate prietine, surise domnișoara Mavrocosti, și-n această afacere a mea e nevoie de preciziune, ca și-n cealaltă. Mi-e foarte plăcută prezența dumnitale, însă te rog să nu mă socotești decît o bună prietină. Nimic mai mult decît o bună prietină.

Domnul Antoine Bernard îi făcu față și o privi lung, cu ochii umbriți de tristeță.

Kivi îl observa sever :

— Deci, domnule, exploatarea dumnitale urmează. Nu-i așa ?

Inginerul se înclină și-i sărută mîna. Așteptă un timp, ca să poată răspunde fără să-i tremure glasul.

— Iată socoteala omului de afaceri, prințesă. Dacă starea mea sentimentală, adică morbul pe care l-am contractat în atmosfera aceasta, primește un răspuns bun, contractul meu e la dispoziția dumneavoastră. In urma răspunsului ce mi s-a dat, sînt silit să mă așez la această masă, ca să redactez imediat scrisoarea de renunțare.

— Domnule Bernard, nu te uita la mine, zise Kivi ; cînd sînt emoționată par mai urîtă decît totdeauna.

Inginerul îndrăzni s-o privească. Ea trecu la fereastră, ascunzîndu-și în batistă clonțișorul acvilin. Privi un timp depărtarea însorită, pe cînd domnul Bernard scria. Se întoarse la ușă, ca să apese soneria. Așteptă pînă ce apăru Constanța și-i șopti o poruncă. Reveni iar la fereastră. Apoi zimbi, deasupra lui Bernard.

— Prietine, zise ea grav, iată ce sînt datoare să-ți mai spun. La apariția dumnitale astăzi, aveam în minte cîteva cuvinte pe care ți le pregăteam de mult. Ele priveau obligația ce avem, eu și fratele meu, la Bancă, unde dumneata ai binevoit să intervii. Voiam să-ți spun o răutate : că binefacerea dumnitale e o nenorocire. Acuma trebuie să găsesc alt cuvînt. Dar trebuie să mai găsesc ceva. Oricît de sentimentală aș fi, nu uit că procentele și capitalul pe care le datorează Lupu nu trebuie să devie calamitate pentru dumneata.

— E o discuție pe care o vom relua, prințesă. Momentul nu mi se pare potrivit. Poftim hîrtia mea.

— Ba pentru mine acesta e momentul, domnule Bernard. Am nevoie să nu cînt și să nu te îmbrățișez : deci aduc în discuție ceva dur.

Constanța se întorsese și făcea un semn afirmativ cu ochii.

— E aici ?

— Da, șopti țigăncușa.

— Să intre imediat.

Sofronie Leca intră după cîteva clipe în costumul lui de lucru.

— Iată deci cum facem, domnule Bernard și stimate prietine, zise ea privind aspru către Leca. După ce-ți mulțămim frumos pentru actul dumnitale de renunțare, dau dispoziție domnului Sofronie Leca să accepte ultima ofertă pentru grîu. Avem în hambare șaizeci de vagoane, mi se pare.

— Șaizeci exact, măria ta, confirmă Leca.

— Îi dau dispoziție să accepte ultima ofertă și plata să se facă integral la ghișeul Băncii Romino-Franco-Belgiene, în socoteala debitului nostru. După aceasta am dreptul să-ți fiu recunoscătoare pentru renunțarea dumnitale. Domnul Bernard renunță la restul contractului său, informă ea pe administrator.

Sofronie își înclină fruntea.

— Dumneata nu ești mulțămit, Leca ?

— Sînt mulțămit, măria ta.

După puține zile, domnul Antoine Bernard văzu ultima fază a războiului său. Era în toiul vînătorilor de sitari și Lupu Mavrocosti îi ținea tovărășie pînă în marginea pîlcurilor de mladă deasă ; după care își aducea aminte că are de făcut cercetări în locurile lui și lăsa de tovarășul său, făgăduindu-i să vie să-l găsească spre ora amiezii. Vestea gestului de renunțare al inginerului, prințul o primise cu oarecare ne-

dumnerire, apoi se arătase de o veselie prea exuberantă ; însfîrșit păruse a o uita complect. Nu era nici o îndoială că-l copleșea ceva cu totul nou, izolîndu-l iarăși în melancolie și-n singurătatea reflecțiilor. Observîndu-l cum umblă în preajma sa, puțin gîrbov și cu ochii căzuți în orbite, inginerul avea delicatețea să-l elibereze cît putea mai curînd, făgăduindu-și să-l urmărească într-o zi și să-l forțeze în retragerea lui.

În sara de 29 a lunii martie, judele lingurarilor îl vesti solemn, înfățișîndu-se la marginea pădurii cu căciula în mînă, că lumea intră în două zile de sărbătoare. La 30 martie, cade pomenirea părintelui nostru Ion Scărarul ; iar la 31 știa oricine că-i ziua lui Ipate, cînd dăm iarna la spate.

— Așa ca să știți măria voastră, lămurea judele Samur, noi nu putem trimete copiii să bată mlăzile și să sune tălăncile pentru sitarii domniilor voastre ; mîni și poimîni le-am poruncit să steie pe loc să păzească vetrele. Acuma dacă domniile voastre aveți să mă întrebați de ce au să steie ei pe loc să păzească vetrele, eu am să spun.

— Bine, moș Dima : eu am să te întreb, dumneata spune.

— Trebuie să steie copiii acasă, domnule inginer, pentru că toată suflarea lingurarilor iese la clacă. Așa-s menite aceste două zile, pentru clăcile măriei sale. Nu se cade în aceste zile să-ți muți căciula de pe o laiță pe alta ; însă claca știți dumneavoastră că nu-i lucru. E o petrecere. Lăutarii cîntă și noi facem un spor de nu-ți trebuie nici o mașină. Așa că noi ieșim, după datină. Aha ! nu se poate, strigă apoi rîzînd moș Dima. Nu se poate să-ți iei măria ta ajutor din altă parte, căci ies, cu noi împreună, toate satele

din preajmă. La curte se și pregătesc praznicele și buțile.

Se simțea în adevăr că se petrece un eveniment. Domnul Bernard, întrucîtva plictisit de întreruperea bruscă a partidelor sale cinegetice, își anunțase plecarea. Kivi consimțise ; apoi deodată îi ceru s-o întovărășească, a doua zi, în Borza.

Se petrecea, început din zorii zilei, un fenomen cu desăvîrșire stupefiant, pe care-l prezidau feciorii boierești și pădurarii. Erau întesate drumeagurile pădurii de toate căruțele satelor din preajmă. Lingurarii se cățăraseră în rîpile cele mai rele și mînau la vale pe călușuri rotunde trunchiurile de frasin. Aceeași operație o îndeplineau echipe din Bălănești și Necșeni, în alte cotloane ale pădurii. Zarvă de glasuri detuna în lumină ; se deosebea în această zarvă un ritm, sub care gîfîia o sforțare uriașă. Inginerului nu-i venea să creadă. Se frecă la ochi și alese altă perspectivă. Fondul lui mort ieșea în sunetul cobzelor și viorilor din pustietățile Borzei.

Ceva mai jos de Duruitoare, unde apa se alină subt un tei cu scorbură și oglindește perdele de hămei uscat, stăteau, în aceeași zi, Lupu Mavrocosti și pădurarul Peceneaga. Prințul abia sosise ; ședea atent, pîndind cu urechea. Își aruncase pe frunzele moarte, prin care pătrundeau ace de iarbă, scurteica blănită și rămăsese într-o flanelă de lînă, strînsă la git. Lîngă haina lepădată zăceau două unelte ale pădurarului : un hîrleț și o cazma. Pădurarul, desculț și cu capul gol, cu cămașa desfăcută la piept, se tot cumpănea asupra luciului, holbîndu-se în oglinda tăului. Își vedea imaginea ondulînd ; aștepta o clipă cînd acel cot al apei se alină.

Fișiitul Duruitoarei părea o curgere neîntreruptă de vînt ; pădurea invadată de sevă stătea însă neclintită, desfăcîndu-și din clipă în clipă ghemurile mugurilor.

— Tu auzi ceva, Neculai ? întrebă Mavrocosti, continuînd a-și ținea urechea ațintită.

— Ce s-aud', măria ta ?

— Pe dinșii îi auzi ?

— Da' de unde ! Azi nu intră în ripa asta. Le-am spus că așa-i porunca. Aici or veni mîni.

— Atuncea, dacă nu ne tulbură nimeni, să vedem ce este. Spune-mi cum a fost și cum ai observat. Ce crezi tu că spune acuma Bernard ?

— Ce vrei, măria ta, să spuie Birnariu ? El nu știe nimica.

— Nu de asta. Ce spune de frasinii lui, care ies la drum ?

— D-apoi ce să spuie ? eu socot așa că-i pare bine și-și freacă mîinile. Dar dinspre partea asta, unde-i temeiul trebei noastre, a fost așa precum am mai spus măriei tale. La Bobotează, drept în puterea amiezii, cînd se sfințesc apele, eu am stat aici cu capu-nfundat în mîini, ca s-aud clopotele de la biserică. Am auzit pălind clopotul ca o părere, într-o depărtare mare. Atuncea mi-am făcut cruce. Și cînd' am ridicat ochii, numai mi-a fulgerat spre stînga ceva. Mă uit în stînga mea, către luciu ; nu văd nimica. Dar de fulgerat, am văzut fulgerînd.

— Unde stăteai tu ?

— Stăteam mai încolo, către Duruitoare. Așa că prin urmare mă gîndesc eu, măria ta, să caut încoace, nu încolo. M-am mișcat încoace ; am stat ș-am așteptat ; nu mi s-a arătat nimica. Atuncea am făcut socoteală că trebuie s-aștept ceasul amiezii de a doua

zi. Am venit drept la ceasul amiezii a doua zi ; am stat mai încoace și iar mi-a fulgerat. Așa m-am mutat eu din zi în zi, cînd era soare, spre acest tei, unde ne aflăm acuma. Aici, mă gîndesc eu, este și all semn : anul trecut a fost un roi în scorbură. Să vedem, au să iasă muștele la soare și în acest an ? Am pus urechea lîngă scorbură — le-am auzit mormăind înădușit. Vra să zică, sînt. După aceea au ieșit la soare. Cînd am fost ajuns, măria ta, aici, m-au strigat țărcile de deasupra. Era în ziua de 21 faur, praznicul cuviosului Timoftei. Este zicătoare :

De la Sfîntu-Timoftei
Țarca-și face cuibu-n tei.

Așa că țărcile își făceau cuibul. Am stat aici ș-am așteptat iar soarele de amiază ; am stat ș-a doua zi ; nu mi-a mai fulgerat nimica în coada ochiului stîng. Atuncea am pus cumpăna. Pînă la 15 a lui mărțișor nu s-a clintit cumpăna.

— E a zecea zi de cînd vin, zise Mavrocosti, oglindindu-și în luciul bălții fața palidă și ochii triști.

— Eu zic, măria ta, că dacă nu mai lucește încolo, apoi sîntem în dreptul ei. Ori chiar lîngă mal, ori trei pași mai încolo, ori nouă pași — trebuie s-o găsim numaidecît aici.

— Ascultă, Peceneaga, zise Mavrocosti cu seriozitate, însă cu glas scăzut ; dacă iese și socoteala pașilor de la Duruitoare și pînă aici, atuncea numaidecît scorbura de tei e semn. Cel de demult a fost îngropat aici și teiul a fost răsădit pe lăcașul lui. Acel Costea Negru de care știu eu stă tocmai dedesubt, calare și cu zale, așa cum era în viață. Își păzește comoara.

— O păzește ; dar măriei tale trebuie s-o sloboadă.

Amîndoi oamenii stăteau privind neclintit, deoarece luciul de subt ei se alina ; și soarele de amiază își statornici o suliță subțire într-o cupă de stîncă unde fusese cîndva vîrtej. Ș-acuma măcinau acolo apele de dezgheț purtînd roată prundiș mărunt și spălîndu-l în acel lin sfîrșit de martie, în cupă era limpezime și prundișul avea reflexe scumpe.

— Peceneaga, șopti înfiorat Mavrocosti ; mi-a fulgerat și mie !

Fără un cuvînt, cu mișcări iuți și smuncite, Peceneaga își lepădă de pe el ițarii. Intră cu luare-aminte în baltă, întinse piciorul drept sub luciu, pipăind apa, apoi culese ceva la întîmplare între degetul întăi și al doilea și aduse în palmă. Fără să privească ce a primit, își urmă febril operația, aducînd cu piciorul drept în palma stîngă. Cînd nu mai găsi nimic în vîrful degetelor, se trase zgribulit pe mal. Mavrocosti aștepta lăsat pe vine, cu ochii arzînd bolnavi. Apucă pumnul închis al lui Peceneaga ; primi în palmă cîteva bucățele de onix luciu, între care scînteiau juvaeruri adevărate de aur, cu pietricele de diamant și rubin.

Mavrocosti avu un strigăt teribil, rămînînd aplecat asupra bălții care se limpezea. Din fund îi apărură două imagini foarte deslușite. Peceneaga strigase și el și pusese mîna pe cazma, răsucindu-se în loc. Pe cărare, de sub perdelele de hamei uscat, se arătaseră, și acum stăteau privind, domnița și domnul Bernard.

Țărcile din cuibul de sus bătură întăritat. Una sui în înălțime. A doua cobori în furca teiului, circiind înăbușit : Kivi ! Kivi !

— Asta e Marița noastră, se miră prințesa. Am venit să te luăm, Lupușor, urmă ea cu blîndețe. Am aflat de la lingurari unde ești. Ne ierți că te deranjăm.

Peceneaga se îmbrăca pe furiș în dosul teiului bătrîn.

— Ai făcut foarte bine că ai venit, Kivi, răspunse Mavrocosti, privind triumfător spre inginer. Ai putea să mă informezi, scumpul meu Bernard, din ce locuri cunoscute de dumneata se pot culege asemenea flori ?

Deschise palma dreaptă între nasurile aplecate ale celor doi noi sosiți. Domnul Bernard își cunoscu brățara și rubinul. Domnița văzu un topaz al ei dispărut din vară. Bernard își întindea degetele și voia să vorbească. C-un gest furișat și repede, Kivi îi cuprinse în treacăt mîna și i-o strînse semnificativ. Inginerul tăcu, își înălță fruntea și rămase izbit de ochiul ei tragic.

Peceneaga scoase din preajmă capu-i zbîrlit. Sta pe brînci și stringea în mîni cu unghii negre rădăcinile teiului ; vocea lui izbucni într-un rînjet de răutate :

— De ce mi-ați adus pe neamț aici ? Ce-am să fac eu cu dînsul ? Dacă-i scoți frasinii lui din pădure, nu mai are nimica a-mi cere. Toată iarna a trimes după mine. Tot umblau și mă căutau, ca să mă înfățișez la el, să mă ispitească. Dacă are de întrebat să-l întrebe pe Lupu Mavrocosti : mie să-mi deie bună pace !

— Peceneaga, îi porunci prințul, rizînd strîmb, ia de jos o mînă de frunze și astupă-ți gura. Ce ți-am rînduit eu ?

Pădurarul tăcu, liniștindu-se brusc. Își prinse gura în cleștele mîinii drepte, parc-ar fi vrut s-o rupă.

— Tu rămîi aici străjer cu pușca, urmă Lupu Mavrocosti.

— Apoi dacă-s străjer, răspunse împăcat pădurarul, se chiamă că îndeplinesc porunca stăpînirii și nimene n-are să îndrăznească a veni împotriva mea.

Fără să se privească, Kivi și Bernard urmară pe Mavrocosti, lăsînd singur pe Peceneaga lîngă tei. Țarca îi urmări un timp circiind. Prințul se ducea înainte, cu totul absorbit. Uitase că are tovarăși. Abia după ce ajunse la un drumeag prăvălatic, unde-l aștepta panerașul c-un cal, păzit de un copilandru de la lingurari, se întoarse în loc și-i primi pe ceilalți doi c-o înfățișare cu totul nouă, deosebit de prevenitoare și prietinească.

Negreșit, domnul Bernard nu mai putea pleca nici a doua zi. Se ivea o trebuință nouă, ca să-și convoace agenții de la Dobreni, să discute cu ei situația frasinilor. După ce se suiseră din rîpile pădurii, acești frasini rămăseseră într-o altă așteptare, în preajma drumurilor de devale, către Bălănești. Potrivită ar fi fost încă o altă mișcare a lor prin surprindere, către stația de cale ferată. Așa fel era atmosfera creată în jurul său, încît domnul Bernard nu se putea stăpîni să nu-și imagineze trunchiurile făcînd picioare și înaintînd spre destinația lor în marș forțat, în batalioane compacte. Zeidel Abramovici îi dădu informație că claca aceea surprinzătoare, convocată din porunca prințului, avusese ca motor central două juguri de lemne pentru fiecare participant căruțaș și doi stîlpi de poartă, iar pentru cei veniți cu brațele goale alte învoiri din prisosurile pădurii; iar lăutarii și mesele formau mai mult exteriorul artistic al operației. Dacă deci onoratul domn inginer ar renunța la jumătate din datoriile însemnate scrupulos în condici, frasinii n-ar face picioare, însă ar fi ajutați să se miște, îndată ce lucrările cîmpului ar da răgaz; altfel lumea urmează să treacă pe lîngă ei cu perfectă indiferență. Sfatul nu era rău și domnul Bernard se grăbi să-l primească. Aranjamentul acesta îi da prilej să se în-

toarcă la Necșeni nu numai o dată în cursul verii. De altminteri datoria amicală îl obliga să se întoarcă și pentru starea neliniștitoare a lui Mavrocosti. Nădăjduia să-și îmbunătățească și propria lui stare tot așa de bolnavă. Domnișoara Mavrocosti avea nevoie de asistența lui; el însuși avea nevoie să-și menție visul și speranțele.

În dimineața aceea de început de aprilie, Kivi apucase o potecă spre Borza, după ce petrecuse pe inginer spre gară, pînă la cea dintăi răscruce de drumuri. Rămăsese singură stăpînă a Necșenilor în campania anului 28. Lupu se izola tot mai mult în preocupările lui nouă.

— Kivi, îi spusese el tainic, îmbrățișînd-o și lăsîndu-se mîngîiat; pînă acuma am greșit încercînd să mă urc. A fost o rătăcire. Dimpotrivă, cată să mă scobor, săpînd în stîncă.

Ce s-a întîmplat cu bunicul? își făcea socoteală Kivi, lăsînd calul în pas. Asemenea accese a avut și acel Mavrocosti de demult. La vîrsta de cincizeci de ani dintrodată s-a liniștit și i-a rămas faima unuia dintre cei mai încîntători bătrîni ai epocii, vînător mare și povestitor admirabil. Depresiunea aceasta a lui Lupușor se datorește unei sforțări intense intelectuale; poate lucrează în el și dezechilibrul de nervi al războiului. Între accese, lumina frunții și ochilor lui are intensitatea acestui soare care se arată cînd și cînd dintre straturi de nouri alburii.

Domnița privi împrejurimile ca o adevărată stăpînă și dintrodată zîmbi tinereții înoite a naturii. Grîiele erau de un verde puternic, pe lanuri întinse. Pe coastele prăvălatice dinspre Grui, umblau plugurile boierești cu șase boi. Acolo se încheiau cele din urmă arături pentru porumb. Harabale treceau pe zarea unui

deal, la coșere. Un fecior boieresc fugea călare, cu prăjina într-o mînă, spre ogoare boronite, că să măsoare tarlale și să puie semne pentru sătenii care luaseră păpușoi în parte.

Soarele dispăru în nouri ; cîntecul ciocîrliei conteni. Punîndu-și calul în trap spre pădure, Kivi primi în nări răceala aerului. Un vînt se trezi dinspre apus, din zarea munților, învăluindu-se repetat în frunzișul fraged abia încheiat al sălciilor. Trecînd pe subt ele și suind Gruiul, o băteau peste obraz canafuri moi de mițișori.

Cînd ajunse sus, găsi cer posomorit peste Borza. Mirosea umed. Vîntul din asfințit începu a repezi șfichiuiri rare de zloată.

Kivi se știa urmărită de cum părăsise vederea plugurilor. De și vremea se înăsprea, își lăsă calul în pas. Încă nu-i era frig în straiul subțire cu care ieșise ; zloata se topea imediat pe obrazu-i fierbinte. Auzi fără să pară galopul calului care se apropia. Nu întoarse fruntea. Tropotul se opri.

Știa că-i Sofronie Leca. Își încreți sprîncenele. Acesta era dușmanul la care se gîndise, cînd făcuse declarațiile de prietinie către domnul Bernard. Îi place să hărțuiască îndărătnicia acestui răzăș.

— Măria ta, nu sta sub zloată, îi zise Leca din laturea stîngă de unde veneau învăluirile. Ai plecat de la curte fără manta.

Simți pe umeri haina lui groasă de pîslă. Se făcu mică, grămădindu-se oarecum asupra inimii, care bătea grăbit.

— Sofronie Leca, îi zise ea înfruntîndu-l ; nu ești numai îndărătnic, ci și viclean. Știi foarte bine ce ai de spus și taci.

— Nu se cuvine, măria ta, să fac o prostie, răspunse Leca, privind-o deodată aprig.

— Ba se cuvine, cînd înțelegi.

— Dacă-mi poruncești, măria ta... se supuse zîmbind Sofronie.

— Dacă ți-aș porunci să descalici și să îngenunchezi ?

— S-ar putea, măria ta ; ești domniță.

— Dacă te-aș lovi cu vărguța asta ?

— Chiar dacă mi-i dragă, măria ta, nu sufăr să mă lovească o femeie.

Kivi își mișcă spre Sofronie calul, neașteptînd nici o altfel de declarație protocolară. Cum se întîmplă acest lucru, pădurea Borzei se lumină de soare.

Problema acestei mezalianțe nu putea să ajungă la soluție decît cu întîrzieri cotite și calculul misterios al lucrurilor.

Vara acelui an s-a dovedit a fi, la Necșeni, a treia din seria celor șapte, grase. La Sfîntu-Ion din dricul lui iunie, pădurarul Neculai Peceneaga s-a înfățișat la curte ca să-și ia ulcioarele de rachiu și s-a întors în Borza pentru socotelile pe care le știa numai el.

Coliba și-o schimbase sub lespezi, în preajma tăului. Își adusese acolo lingurile și scafele, și ceaunașul de mămăligă. Găsise ascunzătoare și pentru cartușe, iar pușca și-o ținea la îndămînă. Din hruba lui, pîndea numai c-un ochi spre luciul bălții. Mormăia amenințări către jivinele care veneau noaptea sub malul de dincolo, la adăpat. Acuma se împăcase iar cu dînsele ; îndemnîndu-se pe sine ca pe un străin, cinstise singur apă de foc, și începea să se înduioșeze de toate ticăloșiile acestei lumi.

— Mai trece un an, ofta el grămădindu-se cu spatele în stejarul pe care și-l alesese streșină ; iaca, mai

trece un an și se mai apropie c-o palmă funia de par. Parcă-i mai bun rachiul din ist an, pentru că au mai îmbătrînit ciolanele.

Pe cînd mormăia el și trecea în somnie, pădurea se umplea de umezeală caldă și din nourii de deasupra cădea ploaie rară șoptind în frunze. Susurul picușurilor se adăogea la fișiitul cascadei.

— Cine-i? întrebă el într-un tîrziu, în adîncul nopții.

Oftă, deschizînd ochii și ascultînd. Broboane grele îi băteau în frunte, venind în ascunzișul lui pe un jgheab de frunze.

— Ai spus ceva? întrebă el.

Nu se vedeau în cer făcliile; lumea nu-și mai cunoștea semnele: de aceea toate tac. Sună numai ploaia moale și Duruitoarea. Totuși stă cineva nu departe de el la dreapta, pe un clomb uscat; și mai stă cineva la stînga, pe alt clomb uscat. Se uită unul la altul și le scapără verde ochii. Trebuie să fie cei doi huhurezi, care rid unul la altul din două poieni depărtate; acuma s-au apropiat, căci își văd ochii prin întuneric și n-au găsit sfatul cel rînduit; ori așteaptă să treacă ploaia, ca să se vădească în cer chemarea vieţuitoarelor în sobor.

— Ce face? doarme? întrebă cel din dreapta.

— Nu doarme, cît se gîndește la toate, răspunse celălalt. Acest păcătos pădurar, cu numele Neculai Peceneaga, e un om care nu cunoaște hodina. Cînd și cînd închide și el o țîră ochii; dar, cît ai bate în cremene, se deșteaptă; căci el are de păzit comorile domnești.

— Eu mă mir mult că se mai află el pe lume și în această pădure.

— Hei, om bun, în iarna care a trecut, era cît pe ce să i se închidă cărările. După ce s-a pus la cale treaba aceea la vînătoare. Mavrocosti îi spune: Ce-ar fi fost, bre Neculai, dacă-l greșeam numai de un lat de mînă? — Știu eu, măria ta, că nu greșești, a răspuns Peceneaga, căci măria ta m-ai învățat pe mine să țin pușca; și numai măria ta știi să pui glontele într-un vîrf de ac; dar dacă greșeai, nu se întîmpla alta decît că se ducea Peceneaga la tăiat sare. Atuncea a rîs Mavrocosti și i-a juruit lui Peceneaga o mie de lei. — Măria ta, a răspuns pădurarul, nu-mi jurui o mie de lei; poruncește lui Leca să-mi facă o căciulă nouă. Apoi i-a făcut Sofronie căciulă nouă.

— Mai este una, grăiește celălalt, pe care dumneata n-o știi și nici n-am să ți-o spun. Vine într-o zi la malul bălții Lupu Mavrocosti și-l găsește pe Peceneaga scociorînd în tău și căutînd unde-s legăturile lespezilor de piatră.

— Ai găsit, Peceneaga? întreabă Lupu Mavrocosti.

— N-am găsit, măria ta; dar am să găsesc.

Lupu Mavrocosti s-a pus la pămînt sub tei și s-a uitat în baltă. A stat și s-a uitat, a stat și s-a uitat, pînă ce-a văzut ce știa el.

— Neculai, zice, tu să juri pe mormîntul și pe sufletul maicei tale că n-ai să spui niciodată nimică nimănuia. Într-o zi eu trebuie să mă duc în fund, la cel care stă călare pe cal alb.

Așa au urmat a vorbi, cel din dreapta cu cel din stînga și Peceneaga îi asculta atent, pe cînd susura ploaia în noaptea aceea caldă de Sînziene.

CELE MAI VECHI AMINTIRI

1935

OTRAVA

Cea mai veche amintire a mea se leagă de soarele de primăvară.

Nimic material n-a mai rămas din acel trecut depărtat, probabil acum cincizeci și ceva de ani.

Configurația topografică a punctului precis de pe glob unde a avut loc drama s-a schimbat cu desăvîrșire. Eroii ei s-au prefăcut și sînt cu totul alții, în baza unei legi a veșnicei prefaceri. Au rămas între ei și între prezent și trecut numai legături misterioase, cu totul de alt ordin.

Cum a crescut, după echinocțiul de primăvară, lumina lunii, fulgerul de aur m-a străpuns și a ajuns pînă în profunzimile trecutului. Asta se întîmplă în toți anii, dar numai de cîtăva vreme. Mai demult, adică mai aproape de întîmplare, imaginea aceasta stătea ascunsă pentru mine, pînă ce deodată, nu știu bine cînd, într-o strălucire de april, acordul între taine s-a făcut și întîmplarea din trecut mi-a apărut brusc.

In acel timp, probabil 1882, părinții mei trăiau în Pașcani, în tîrgul din deal, deasupra Siretului. Amîndoi sînt tot acolo, însă nu mai fac parte dintre ființile care se agită în lumină. Corespondența lor cu eter-

nitatea se face indirect prin țărîna care le acoperă oasele, printr-un fir de albăstrea și printr-o gîză.

Cum sui din valea Siretului un drum cotit pe-un deal repede prăvălatic, dai de o așezătură unde a fost cîndva piață, în preajma vechilor curți roznovănești. Pe lîngă acel medean trecea un drum ; aș putea spune că el nu s-a schimbat ; știu însă că mă înșel. În partea de dincolo a drumului, oamenii de atunci care veneau la tîrg și se uitau din medean cu gura căscată, puteau privi o casă cu două rînduri : lucru minunat ; în vremea aceea era singura clădire impozantă și dublă în înălțime din localitate. Era proprietatea provizorie, cu bezmăn, a unui ovrei cu numele Ioina. Acest Ioina a avut fete, care s-au prăpădit în tragedii de dragoste și băieți care au pribegit în lume. Cred că pentru generația de azi numele acesta nu mai spune nimic. I-a pierit și amintirea, ca unui simplu Cirus ori Tamerlan. Trebuie să vie un istoric, ca să-l redeștepte.

În casa aceea țineau cîteva odăi cu chirie părinții mei. În afară de medean, drum și domnișoara Berta a lui Ioina, care mă săruta ades, lumea mea exterioară mai era alcătuită de un mic loc viran de alături. În fundul acelui loc era o căsuță ca de păpuși, unde se agita bizar un oarecare Alexandru Șchiopu, cizmar de meserie, care lucra tatălui meu ghete de marochin (asta am știut-o pe urmă). În fața căsuței Șchiopului se înălța o șandrama de scînduri, în întunericul căreia se aprindea un foc năprasnic. Acel foc clipea și vîjîia. În jurul lui se mișcau oameni negri. O larmă de ciocane suna fără întrerupere. Îndrăznisem o singură dată să-mi vîr nasul în deschizătura ușii. Către mine, din foc, a rînjit un demon și n-am mai îndrăznit. Acolo, înlăuntru, era o primejdie. Afară însă era

soare și toate îmi zîmbeau. Chiar și acel rînjet căzuse lîngă mine ca o frunză moartă. Nu mi-l mai puteam înfățișa. N-a reapărut din adîncime decît tîrziu, asociat cu celelalte împrejurări.

Alexandru Șchiopu a făcut și el o săritură dincolo de orizont și s-a afundat într-un ocean necunoscut. Căsuța lui de păpuși a fost smulsă de furtună și amestecată cu pulberile. Șandramaua și ciclopii s-au scufundat către focul lăuntric. Casa cu două rînduri a luat altă înfățișare. Cea mai mare parte dintre copiii care viermuiau în lumina acelui an au pierit. Acolo nu mai este nimic.

Iată ce mi s-a întîmplat acolo.

Aveam, probabil, doi ani.

Întreprinzînd o lungă și obositoare călătorie de patruzeci de metri, ieșisem de sub privegherea atentă a mamei, trecusem pe subt ochii languroși ai domnișoarei Berta și intrasem într-un soare alb și orbitor. Și privegherea mamei și ochii domnișoarei Berta sînt presupuneri de circumstanță și, dacă vreți, literatură ; soarele însă era o realitate care s-a păstrat în mine, căci altfel n-ar fi reapărut.

După ce am umblat cîtva timp fără rost și fără scop, ca și gîzele pe care le observam, m-am oprit lîngă șandramaua fierarilor. Eram desculț, cu capul gol și numai într-o rochiță ușoară. Părul îmi era alburiu ca un fuioraș de cînepă ; picioarele grăsuțe și nesigure ; ochii albaștri și gravi, însă fără gînduri.

O întreprindere așa de îndrăzneață și o așa de lungă călătorie trebuiau să se isprăvească printr-un fel de somnie și odihnă. Soarele lucra în carnea mea crudă ca o flacără de viață. M-am sprijinit cu spatele în șandramaua de scînduri a ciclopilor și stam așa clipocind, fără bucurie, fără supărare, fără nimic, —

complect fericit, ca și cei mai îndepărtați semeni ai mei îndărăt, pe scara filogeniei.

Deodată au prins a bate ciocanele, și o scînteie — prin ce întîmplare? — toate sînt taine nepătrunse — o scînteie a străbătut printre crăpăturile scîndurilor și mi s-a insinuat pe sub gulerul rochiței, la ceafă, cu o mușcătură subțire și aprigă.

Am tresărit. Am țipat.

Am tresărit zbătîndu-mi pleoapele. Am țipat, ca să dau lumii vestea celei dintîi suferințe conștiente. Strigătul meu a fost un cuvînt: *Otavă!* Îmi dădeam samă că se întîmplă cu mine ceva.

— Otravă!

Suferința aceea, împunsătura aceea fierbinte care venea din întuneric, de la foc, de la rînjet, de la larma ciocanelor, era otravă.

De ce era otravă nu știu. Asta era părerea mea.

Cuvîntul, cu rostirea lui necomplectă și cu înțelesul fals de și poetic, a fost rostit în singurătatea unui cotlon ferit și a unei zile de april, cu soare intens. Nu l-a auzit nimeni dintre muritori. L-am auzit numai eu și l-am uitat imediat. Suferința a fost scurtă, ca o picătură ageră. A trecut un fluture; a luat otrava pe aripile lui, s-a dus și n-a mai lăsat în mine nimic. Așa de desăvîrșit am uitat-o, încît mamei n-am fost în stare să-i povestesc nimic. A murit fără să știe ceva despre această experiență a primogenitului ei. M-a certat că m-am prăpădit prin lume, m-a hrănit, m-a sărutat și m-a culcat.

Iată că mai tîrziu, foarte tîrziu, cuvîntul și imaginile au apărut. Rostirea s-a întors clară, ca atunci. Am pronunțat *otavă*, deci încă nu puteam vorbi. Cuvîntul era greșit întrebuințat; altă dovadă pentru a

statornici, pe cale filologică, vîrsta. Alte dovezi n-am. Dar pe acestea le socot sigure.

Reconstituind împrejurările și faptele, m-am întrebat cum s-ar fi putut exprima brusc, printr-un singur vocabul, ceea ce mi se întîmpla. Am rămas încurcat, am căutat soluții. Individul acela de doi ani, incomplect și nesigur, a avut o intuiție a lucrului și un instinct al expresiei pentru care am oarecare admirație.

De ce va fi uitat el însă totul imediat?

Bine. A uitat. Dar de ce altul, un om cu totul altul, un străin aș putea zice, a regăsit imaginile moarte și cuvîntul pierdut?

CUȚITUL

Cred că marele cusur al celui ce scrie aceste rînduri a fost imaginația. Din pricina ei a avut de suferit multe dezamăgiri. E adevărat că acest cusur i-a procurat, în schimb, și destule plăceri. Cumpănind cele bune și cele rele, poate am găsi, la urma urmei, că nu trebuie să fim nerecunoscători celui care ne-a zidit și care a pus în făptura noastră acel miraj, puternic cît și realitățile. Un lup în carne și oase trăiește în sihla afundă a unui cotlon pustiu de pădure. Se confundă cu negura, îi lucesc ochii ca două puncte de jar în întunecime, se strecoară ca o umbră spre lăcașurile oamenilor și spre turme. Imaginația creează și ea animale fantastice; lupii care năsteau în întunericul din preajmă, cînd stăteam, noaptea, cu genunchii la gură și cu ochii deschiși în necunoscut, ascultînd tînguirile vîntului, erau tot așa de fioroși și tot așa de vii ca cei de dincolo. Erau mai fioroși, pentru că pe ceilalți încă nu-i văzusem. Erau fioroși pe cît se găseau în stare simțurile mele să-i accepte. În schimb puterile mele se multiplicau, cum nu cred că s-ar fi putut întîmpla cu cei reali. Groaza mea era răsplătită de

niște isprăvi mărețe, care mă înălțau în propriii mei ochi și mă făceau fericit. Eram în stare, ca legendarul Samson, să-i sfîșii în două apucîndu-i de fălci, și să arăt lumii uimite mîna dreaptă c-o jumătate sîngerîndă de lup și mîna stîngă cu cealaltă jumătate. Puteam să-i fulger cu privirea și să-i stăpînesc ca pe niște cățeluși, de la distanță. Curios era că puteam vorbi cu ei; le puteam da porunci; îi puteam porni împotriva unor dușmani imaginari.

Puteam sta la îndoială între aceste două realități? Îmi convenea mai curînd să fiu Alexandru Macedon sau cel puțin Rinaldo Rinaldini, căci altfel eram expus să mă muște un cotei ticălos al lui domnu Mistocle din colțul uliței, ori să mă trîntească Franț, care era de trei ori mai mare decît mine. Cînd aveam tichia fermecată, cuvintele magice și armele nebiruite, nu era oare o prostie să mă întorc între tovarășii mei de joacă, în ulița Economului din tîrgul Pașcani? Mă întorceam însă. Se vede că altfel nu se putea. Încercam și-aici unele isprăvi menite să pună lumea în mirare; dar rezultatele erau dintre cele mai meschine. De pe atunci trebuia să înțeleg această mare scădere a vieții mele și să las să sufle vîntul în treptele de fum care mă duceau pe tărîmul celălalt, — adică pe alt plan, cum s-ar putea spune c-un vocabul filosofic. Dimpotrivă, abia așteptam să-mi pot pune pe capul zbîrlit tichia și să șoptesc cuvîntul Ali-Baba. Voiam dimpotrivă să abandonez desăvîrșit lumea în care eram mic, care-mi rezista, care zîmbea ironic ori mă privea c-o umilitoare îndulgență. Din pricina ciubotelelor nevăcsuite, a pălăriei prăpădite, a straielor sfîșiate și mai cu samă a foamei, trebuia să mă întorc între oameni. Mai cu samă foamea mă alunga de dincolo dincoace. Am uitat să vă spun că acolo se găsesc

toate frumusețile, tot aurul și pietrele scumpe cu putință ; dar pentru o bucățică de pîne cu unt eram silit totdeauna să mă întorc la cămara mamei. Astfel realitatea îmi da, repetat, învățămîntul cel mai direct. Nu voiam să-l accept, și iar mă întorceam dincolo. Inteligența rămînea lîngă cămara cu merinde.

Disprețul realităților l-am dovedit într-o împrejurare care se asociază cu cele dintăi amintiri. Eram desculț și cu capul gol ; n-aveam trei ani. Mă uitam de jos, punctînd în sus nasul, la un frate al mamei, moș Vasile, care venise de la țară ș-avea în mînă un baltag și-n jurul mijlocului un chimir lat, cu înfloriturî de metal. Era un uriaș voinic și mare, care mă privea zîmbind.

— Cum te chiamă pe mata ?

I-am spus cum mă chiamă :

— Băiețelu.

— Ș-a cui ești ?

— A mamei. Să-mi dai jucăria aceea pe care o ai legată cu lanț.

— Nu se poate, băiețelule. Aista-i un cuțit. L-am legat cu lanț, pentru că are obicei de mușcă.

L-am privit cu neîncredere. Am încercat să-l conving pe moșu Vasile că eu nu mă tem.

— Da, știu că ești mata viteaz și nu te temi ; dar am apucat a-l lega și nu-i mai pot da drumul. Dacă vrei, pot să-ți fac cu el o jucărie.

Bine : am primit să-mi facă o jucărie cu acel instrument tainic, legat cu lanț.

Moșu Vasile l-a deschis și el a scos un sunet, o vorbă dintr-o singură silabă : țîc.

— Ce spune ?

— Spune că să fii cuminte și s-asculți pe mama.

Asta mi-o mai spuseseră și alții. Acuma mi-o spunea și cuțitul. După ce mi-a spus asta, a început să cioplească harnic o scurtătură de băț subțire și mlădios. S-a închis ș-a făcut : clap !

— Acuma ce spune ?

— Spune că s-asculți și pe tata.

Am rămas gînditor. Minunat cuțit ! Moș Vasile a găsit două șuvițe de cînepă : le-a răsucit, le-a împletit, le-a făcut șfichi într-o parte și laț în cealaltă. Lațul l-a trecut în bățul cioplit. Cu biciul astfel întocmit a făcut semn, a fulgerat ș-a plesnit.

— Aista, a rîs moș Vasile, zice că, dacă n-asculți pe mama și pe tata, se supără și te bate.

— Mi-l dai mie ?

— Pentru mata l-am făcut ; ți-l dau.

M-am bucurat foarte ; mi s-au îmbujorat obrajii. Am cumpănit biciul în mînă ; am încercat să-l fac să fulgere și să deie sunet. Dar eu nu eram crescut pe toloacă și-n prundul Moldovei ca moș Vasile ; n-avusesem de dus mioare și gîște cu boboci la păscut ; în mînile mele acest sceptru al copilăriei rurale era fără sens. Trebuia să-i dau putere de viață. În mînile mele a rămas inert. Într-o clipă l-am privit cu cea mai mare indiferență. Apoi l-am lăsat să atîrne, pe cînd moș Vasile ieșea la treburile lui de-afară ; și-n minte nu mi-a venit decît cuțitul legat cu lanțug care face țîc ! și clap ! Acela mi-ar fi trebuit mie, ca să fiu fericit. Eram dispus să-i ascult și sfaturile. Dacă n-aș fi ascultat de tata și de mama, biciul era de față. Era o amenințare, căci se putea să n-ascult și să greșesc. Dintrodată am înțeles ce am de făcut. Cuțitul puteă să fie al meu prin simpla dorință de a-l avea. Îl simțeam al meu ca o realitate vie și, ca să nu întîmpin riscul nici unei primejdii, am început să mă lupt cu biciul ; cu oarecare greutate i-am rupt în

genunchi coada ; am înfășurat mototol în jurul cozii rupte șarpele de cinepă și am îngrămădit totul subt un dulap, la întuneric. In imaginația mea de atunci aceasta era o execuție și o înmormîntare, o despărțire completă de planul real în care era posibilă suferința. Impresia și hotărîrea au fost de așa natură, încît în aceeași clipă am uitat cu desăvîrșire și obiectul și fapta, așa cum nu-și mai pot aminti cățeii de osul și pîinea pe care le îngroapă, ca rezervă, într-un colț de grădină. Ca și în altă împrejurare, a scînteii și a otrăvii, mi-am adus aminte tîrziu, după ani și ani, de soarta jucăriei pe care mi-o alcătuise moș Vasile. Printr-un fenomen de magie, obiectul se mistuise și trecuse pe o poartă de umbră în întunericul cel mare al necunoscutului. Nimeni n-a mai știut de el, nimeni n-a mai întrebat de el, pînă ce amintirea lui s-a întors singură la viață, ca un suflet rătăcitor ; m-a găsit și s-a statornicit în ființa mea.

PĂRUL DIN OGRADA BUNICILOR

In acest timp, în primii mei ani, cînd mă duceam cu mama la Verșeni, la bunica, îmi făceam petrecerile subt un păr vechi din mijlocul ogrăzii. Era un păr mare și rotat, domnind singuratic peste propria lui umbră. Venea către noi un bătrîn din sat, unchеș al nostru, care mărturisea că l-a apucat dînd roadă și că se spunea să-l fi adus din pădure alt bătrîn în poala sumanului, într-o primăvară. I-a dat loc deschis în fața șurii, l-a apărat pînă ce s-a înzdrăvenit, și deodată, într-o primăvară, sălbaticul a mulțămit prietinilor lui oamenii rizînd în lumină cu cele dintăi flori albe. De-atuncea dă roadă, fără greș, an cu an. Vîntul îi curățâ clomburile uscate, soarele îi îndreaptă crengile cele nouă : două ciocănitori, una verde și alta neagră pătate cu alb și roș, îl caută cu grijă și-l bocănesc în tot lungul zilelor de iarnă, ca să-i scoată de sub coajă gîngăniile ; cum dă soarele de martie s-așează în ramuri vrăbii ciugulindu-i omizile ; așa că oamenii n-au altă grijă decît să-l vadă înflorind și rodind. Cînd înflorește, stă ca un glob de lumină în nopțile sărbătorilor de primăvară. Dumnezeu, de sus, se uită și zice, mîngîindu-și barba :

«Aha! a înflorit părul din ogradă, la bunica băieţelului». Iar în cea dintâi dimineaţă de Paşti, toată albimea aceea cîntă cu sonuri subţirele şi la fiecare floare vine în zbor cîte-o albină, de-o priveşte cu mirare şi o pipăie cu cornişele. Se uită şi cucoşul cu uimire la el şi, adunînd în preajma lui găinile, bate din aripi, se înalţă şi cîntă de trei ori cucurigu. Pe urmă se miară încetişor, parc-ar zice în sine: «Bre-bre!» Trec gişte pe dinaintea porţii şi întorc pliscurile; trec femei şi întorc capetele. Gîştele spun femeilor: «A înflorit părul de la bunica băieţelului».

— Hristos a înviat! zic femeile.

Părul răspunde c-o mireasmă subţire şi c-un zvon de cîntec.

Mama mă îmbracă în străiţe nouă, mă sărută pe tîmplă şi mă îndeamnă să fiu cuminte în ziua aceea! Aceea e ziua cînd tot creştinul trebuie să fie cuminte şi să se închine. Eu stau cuminte două minute, apoi mă duc sub părul înflorit, ca să mă închin. Am eu o încredinţare că acolo-i locul unde se poate arăta Dumnezeu, ca să mă mîngîie pe frunte. Îmi fac cruci mititele şi salut, apoi îndemn şi pe Bică motanul să-şi facă datoria ca mine. Văzîndu-l că nu mă înţelege bine, îl prind în braţe şi-l pun să facă cruce cu laba, învăţîndu-l şi vorbele:

In numele Tatălui

Şi al Fiului

Şi al Sfîntului Duhahin.

— Bine face motanul că te stupeşte! îmi zice mama rîzînd.

Eu caut undeva o vargă, ca să-l învăţ minte pe Bică. El saltă pe o creangă a părului şi se suie la Dumnezeu.

Într-o noapte, bate vîntul şi sună ploaia. Părul şi-a strîns toate florile ori a venit cineva şi i le-a luat. În locul florilor scoate frunze. După ce m-am dus la tîrg şi m-am întors iar, în vremea cînd stau cinii în pulbere, cu limba scoasă, sub streşina gardului, găsesc părul plin de roadă. Fructele stau ciucuri galbeni între foile întunecoase.

— Mamă, mie îmi trebuie o pară, zic eu.

— Du-te la păr şi cere, mă îndeamnă mama, zîmbind.

Eu mă duc la păr. Ştiu că trebuie să cer în gînd. Dar eu uneori cer cu glas. Şi sub poalele părului găsesc para care-mi trebuie. Are un gust puţintel inecăcios; îmi umple gura de zamă acrişoară.

— Ce fel de rod are acest pădureţ? se întreabă uncheşul. Fraţii lui din codru fac nişte gloanţe mărunte pe care nu le pot gusta nici mistreţii. Fiind cu oamenii la un loc şi avînd a hrăni copiii, şi-a schimbat şi el feleşagul. Asta a fost porunca lui Dumnezeu, cînd i-au ieşit cele dintâi flori.

La umbra părului, văd întinsă o pocladă, în lungul zilelor tihnite de august. Acolo stă mama, citeodată singurică. Mă chiamă, mă mîngîie; uneori suspină şi lăcrămează. Altă dată se adună în jurul ei bunica şi alte bătrîne din sat.

Drept lîngă trunchiul gros şi zgrunţuros, se află un scăunaş cu trei picioare. Mai sus, în furca trunchiului, stau aninate unelte ale gospodăriei: o coasă, o bardă, o sapă. Lîngă scăunaş, un fedeleş de lemn în care unul din oamenii casei a aşezat cele dintâi pere tăiate în patru, cu apă de izvor, ca să se mustuiască. Ştiu c-am să beau şi eu, într-o cupă de lemn; dar nu acuma, ci la Sîntămăria cea mică.

— Cînd e Sîntămăria cea mică, uncheşule?

— Sîntămăria cea mică, Sîntămăria cea mică e într-o zi cu soare.

— Atuncea-i astăzi.

— Nu. Astăzi e cea mare. Iar în altă zi cu soare e cea mică. Numeri douăzeci și patru.

A număra douăzeci și patru era ceva încă peste puterile mele. De obicei mă opream în preajma lui cinci ori șase. Totuși îmi făceam socoteală că, dacă-i cea mică, atunci e ceva care mi se potrivește ori mi se cuvine, și, dacă mustul nu-l beau cei mari la Sîntămăria cea mare, atunci am să-l beau eu la Sîntămăria cea mică.

— Am să-ți dau și dumnitale, unchișule, îl încredințez eu pe bătrîn.

El rîde și-și arată niște dinți negri, cu știrbături. Stupește într-o parte și-și pune iar luleaua în gură. Îndată simțesc în nări și-n trup mirosul cel otrăvit al tutunului. Plec de sub păr, să-mi caut alt loc de desfătare ; dar am început să am bănuială că unchișul desfundă, în lipsa mea, fedeleșul. Mă dau după colțul casei, și-l pîndesc, cu jumătate de frunte și c-un ochi. Dar și el mă pîndește pe mine și rîde de departe, amenințîndu-mă cu luleaua.

Părerile mele despre lume sînt destul de nedeslușite și schimbătoare. Unele au un caracter personal și unic. Un om gras, după părerea mea, e un om bătrîn. Cu cît e mai mare și mai gras, cu atît e mai bătrîn. Iar un om cărunt și știrb, care rîde la mine cînd îl pîndesc de după casă, e un bețiv. Se întîmplă să-i fie nasul roș, pentru că i s-a copt lîngă lulea ; însă eu m-am declarat pentru calificativul bețiv.

— Mamă, zic eu, așezîndu-mă pe pocladă și căutînd o poziție potrivită.

— Ce este, Băiețel ? Stai liniștit și spune.

— Mamă, eu am să-ți spun matale ceva.

— Spune, Băiețel.

— Dar nu ne aude nimeni ?

— Nu ne aude decît părul, însă el nu spune nimănui.

— Părului i-am spus. Aș vrea să-ți spun și matale. Este cineva care vine aici pe furiș și bea must.

— Știu, acela-i un Băiețel, pe care am să-l bat peste lăbuțe.

— Nu-i un Băiețel, mamă. Băiețel nu poate scoate cepul fedeleșului.

— Atuncea e un bătrîn, care-l gustă să vadă dacă-i gata.

— Nu-i un bătrîn, mamă. E un bețiv.

Mama rîde. Are un rîs tînăr, cu dinți albi, care pe mine mă bucură și-mi face bine.

— E un bețiv, zic eu iar, cu plăcere.

Mama nu mai rîde. A rămas cu ochii duși în gol și mă alătură ușurel de sînul ei. Îmi gîdilă năsușorul un fir de busuioc, cu mireasmă pipărată. În cununa părului pornește ușurel freamăt ; parcă ar șopti frunzele. Cade o pară de pe poale, din soare, drept la marginea cercului de umbră. Mă duc și-mi iau darul și mă întorc lîngă mama. Ea îmi cîntă cătinel, mîngîindu-mă. Poate am ațipit. Cînd mă deștept, aud glasuri de sfat.

Fac sobor la pocladă bunicuța cu femeile ei din sat. Stau în jurul mamei, așezate, cu busturile drepte și brațele subpuse. Au o înfățișare serioasă, aterită și tainică. Clipeam din gene uitîndu-mă la ele, fără a îndrăzni să mă mișc de la locul meu și încercam să înțeleg ce se spune.

Era vorba de niște lucruri de demult. Erau niște lucruri așa de vechi, încît nu le înțelegeam decît foarte

puțin. Uneori mi se părea că le șoptește frunzarul; pe urmă vedeam că le suspină gurile bătrînelor.

— Era odată, la noi, la Păstrăveni... zicea un glas.

Ce-a fost odată la Păstrăveni? Niciodată, cu toate întoarcerile în mine însumi și ciocănirile în subconștient, n-am putut găsi sensul de fapte și figuri care se clădea în juru-mi din vorbele vii rostite și-ndată stinse. A fost ceva de demult; ceva mîhnit; ceva subt un cer neguros, pe apa Moldovei; poate vîrtej, poate balaur; poate om cu ochii fioroși; poate o femeie care fugea despletită ca și ploaia. A rămas în mine numai fiorul șoaptei.

Inima mamei bătea lîngă tîmpla mea.

Am tresărit. Îi sunase înlăuntru glasul. Întreba ceva.

Atunci a început a da lămuriri cea mai bătrînă din soborul femeilor de sub păr. Erau acolo o serie de femei din neamul nostru. Stăteau cum stătuseră altele, din alte generații, și cum vor mai sta altele. Erau reprezentante ale pămîntenilor celor mai vechi, frați cu străbunii părului. Bătrîna interpreta viața probabil într-un chip cu totul nelogic, dar în perfectă armonie cu cerul, cu pămîntul și cu natura înconjurătoare. Șopotul frunzarului o aproba și se amesteca în debitul ei misterios.

Fără să fi înțeles ceva, am rămas fericit și înfricoșat, ca sub semnele și descîntecele unui ritual magic.

BĂIEȚEL

Și alte împrejurări îmi dovedesc că, în anii aceia îndepărtați, la hotarul înțelegerii, ființa mea era plină de sevă și poezie, adică de înțelepciune. Aveam un cap mare, cu puf balan, care circula pe picioare iuți numai la patru palme de la pămînt. Mama spunea zîmbind că mă uit cu ochi de gînsac. Eu eram mulțămit și, aș putea zice, mîndru de această comparație. Între mine și gînsac se statornicise armonie, după oarecare începuturi de ostilitate. Agresiv fusese el; iar eu, cu ajutorul unui băț, îi dădusem a înțelege că-i mai bine să devenim prietini. Îndată după încheierea păcii, arma deveni iar cal; începu să necheze și să mă poarte înspre locuri încîntate. De altminteri nu numai cu gînsacul și cu bățul, adică cu calul, ci cu toate lucrurile și ființile care mă împresurau aveam o legătură adîncă și delicată. Eram rudă mai apropiată atunci cu toată creația.

După masă, tata avea obicei să cetească gazeta. Îl observam curios mai ales cînd se răsturna în jilț și o desfăcea larg, cu mîinile întinse în laturi, privind-o puțintel de departe. Începea să murmure, parcă descînta. Numai că nu făcea semne, nu se uita furiș și

nu scuipa ușurel în sus și-n jos, la stînga și la dreapta, ca baba Ștefănoaia. Murmurul lui îmi dădea însă aceeași sensație de descîntec ; îmi pătrundea în urechi ca un fluid ; eram departe de a-i acorda rolul vorbei care se schimbă între oameni. Aceea făcea parte dintr-o altă serie de fenomene. Cu animalele, cu plantele și cu lucrurile puteam comunica și fără cuvinte.

După un timp, murmurul contenea. Capul cetitorului scăpăta îndărăt. Printr-o iscusită obișnuință, foaia larg desfăcută era adusă asupra obrazului, așa încît mușchii se așezau pe literele care semănau cu ele, nu puteau pătrunde la gene, la nări și la sforăitul subțire cîntat. Mama își arăta o jumătate de obraz de după o ușă scundă și mă chema c-o bucățică de zahar. Mă atrăgea după dînsa în umbra altei odăi și-mi șoptea :

— Fii cuminte, tata doarme.

Mă duceam să mă joc, la soare, și cugetam o clipă că oamenii mari nu pot dormi într-un pătișor, de aceea se așează într-un jilț. Ca să adoarmă, trebuia să mormăiască și să se acopere cu o gazetă. Totuși tata sforăia și fluiera ca să-mi facă mie plăcere. Eram hotărît să mă întorc, să văd ce se mai întîmplă ; dar uitam îndată și mă duceam pe-o rază de soare după o gîză.

Cînd vedeam pe tata ieșind în cerdac, îmi aduceam aminte de un joc care mă așteaptă. Mă strecuram cu viclenie în odaia lui. Găseam gazeta căzută lîngă jilț. Mă așezam pe dînsa ca pe un așternut, îmi aplecam nasul asupra slovelor și prindeam a mormăi două silabe : mînă-mînă, mînă-mînă... Le repetam îndelung. Îmi venea și mie somnul. Aveam și eu gazeta asupra feței și a nasului, însă dedesubt ; iar mușchii îmi gîdilau părțile moi și descoperite, ceea ce nu-mi pro-

ducea neplăcere, căci eram prietin cu dînsele. Sforăiam și-mi închipuiam că dorm. Pe urmă nu-mi mai închipuiam nimic.

Pe lîngă calul meu, pe care-l adăposteam într-un cotlon, după dulap, mai era unul pe care-l chema Mocanu. Acesta avea locuință în grajd, într-un fel de întuneric. Așa-i plăcea lui. Mă duceam din cînd în cînd pînă la prag, ca să-l văd ce face. Era acolo totdeauna un moșneag mititel, cu părul cărunt, care nu mă lăsa să trec mai departe.

Îl întrebam :

— Ce face calul ? Ce spune calul ?

Moș Ion îmi dădea felurite deslușiri. Într-o zi Mocanu îi șoptise la ureche că mă așteaptă să viu o dată singur la dînsul, ca să mă apuce cu dinții de cap și să mă trîntească în corlată.

— Dar de ce ? am întrebat eu cu nedumerire și cu frică.

— De ce ? Hm ! să vedem, să-l întreb.

Moș Ion s-a dus la cal, s-a aplecat lîngă urechea lui și l-a întrebat tare, ca s-aud și eu :

— Măi Mocanu, de ce vrei s-apuci de cap pe Băiețel și să-l trîntești în corlată ?

Calul bocăni cu copitele de dinainte pe podele. Îi gîdilau urechile vorbele și barba vizitiului. Scuturîndu-și capul, își repezi în sus botul, apoi, aplecîndu-și-l, apucă și smulse cușma lui moș Ion.

— Ee ! apoi nu te-ndrăci, că te-ndrăcesc ! se răsti cu supărare moșneagul. Ieri mi-ai furat luleaua și mi-ai rupt-o. Am cumpărat alta de la Mutu ; am dat zece bani. Cu acele parale mai bine beam rachiu. Ia să-mi dai cușma, că asta mă costă o avere.

Calul îi dădu cușma, întoarse către mine un ochi cu lucire verzie și rînji.

— Ce ți-a spus?

— Zice că dacă te-a prinde aici, te mănîncă cu tot cu pantaloni, mormăi cam supărat vizitiul. Zice că să-i dai pace.

Văd că Mocanu rîde către mine:

— Nu-i adevărat!

— Moș Ion, el zice că nu-i adevărat.

— Ce nu-i adevărat?

— Zice că nu vrea să mă mănînce.

— Cine zice?

— Mocanu.

— Aha! Mocanu zice că nu-i adevărat? Ia fă-te mai încoace, să vezi cum te-apucă. N-ai băgat de samă ce mi-a făcut mie? Aista-i un animal șiret care nu se mai află pe lumea asta. Dacă-i pe aceea, el nici pînă la prag nu te lasă. Se-ntinde și dă cu copitele de dinapoi.

— Moș Ion, eu văd că stă cuminte și se uită la mine.

— Apoi nu ți-am spus cît îi de șiret? El numai cînd îs eu aici te poate suferi să stai acolo, mai la o parte. Și chiar pentru asta cere să-i aduci o leacă de tutun — cît ai lua într-o mînă. Dar să nu te vadă nimeni.

— Da' dumnitale ce să-ți aduc?

— Mie să-mi aduci o bucățică de zahar. Lui Mocanu îi place tutunul și mie zaharul.

— Îi place tutunul?

— Strașnic, dar să nu spui mamei.

— Mamei am să-i spun că-i plac numai căciulile și pantalonii.

În aceeași clipă calul smulse iar cușma vizitiului. Moș Ion îl zgudui de căpăstru și-i spuse niște vorbe amestecate și curioase despre mama lui. După aceea

îmi dădu explicații despre felul cum trebuie s-aduci tutunul lui Mocanu. Cînd se duce mama în vizită la cucoana Aglaia, vecina noastră, și cînd boierul, adică tata, e la judecătorie, eu trebuie să mă sui pe-un scaun, la masa lui, unde cetește gazeta. Să bag de samă să nu cad; nici să răstorn ceva. Pe masă este o chisea adîncă. Bag mîna încet, cuprind în pumn tutun moale și mătăsos. Mă dau jos domol și țin mîna strîns. Trebuie să nu mă vadă Lisaveta de la bucătărie. Trebuie să vin fugind, dar nu prea tare, ca să nu cad. Dacă nu fac așa, și dacă mă vede cineva, ori dacă spun cuiva ceva despre asta, atunci îmi crește un corn în vîrful capului și o coadă de măgăruș dinapoi.

N-am spus nimănui niciodată. Am dus de două ori tutun lui Mocanu; am închis ochii ș-am uitat. Pe urmă mama a început a vorbi cu mine despre niște hoți care s-au ivit în țară. Am înțeles că fapta mea e vinovată mai ales cînd chiseaua, băgînd și ea de samă, s-a mutat într-un dulap și s-a închis pe dinlăuntru cu cheia.

Se vede că la epoca asta mama a simțit nevoia să mă scoată din societatea muștelor și a cailor. M-a luat de cîteva ori cu dumneaei la cucoana Aglaia. Dar eu între oameni nu mă simțeam tocmai bine. Așteptam numai linguriță de dulceață și pe urmă necontenit mă doream în lumea mea. Cucoana aceea Aglaia avea ș-un miros care nu-mi plăcea. Era un miros cu totul altul decît al mamei. N-avea nici copii și Azorică mîrîia cînd îl apucam de urechi. Cățelul acesta era mititel și neînsemnat și mai ales foarte neprietinos, pe cînd Hector de la madama Sura, în cealaltă parte a casei noastre, era un cîne

mare, cu păr negru și lustruit; era bun tovarăș, primea să-l încalec, și nu se supăra niciodată. La a treia vizită, umblînd și vîrîndu-mi năsușorul prin toate cotloanele, am descoperit ceva care mă interesa. Era o pedală ș-o roată. M-am așezat pe pedală, am început a mă trudi ca să învîrt roata. Trebuie să fi fost o dihanie tot așa de primejdioasă ca toate din casa aceea, unde nu-mi plăcea să mă duc. Roata se lăsă mișcată, apoi scăpată cu repeziciune și deasupra mea niște colți ascuțiți și strălucitori clănțăniră de două ori. I-am văzut îndată ce m-a cuprins mama și m-a ridicat la o parte, ferindu-mă de mușcătură.

— Vai, draga mea, să știi că mi-a stricat mașina! a strigat cucoana Aglaia, pocnindu-și palmele și holbindu-se în sus.

— De stricat n-a avut ce strica, dragă cucoană Aglaie, a răspuns mama, dar într-adevăr văd că-i greu de trăit pe lume cu asemenea vierme neastîmpărat.

M-a dat afară. Eu mă miram că nu mă mîngîie pentru primejdia din care scăpasem. Dihania clănțănise de două ori și era cît pe ce să mă crompăiască. Se mai ținea de mine și Azorică, hămăind ascuțit.

— Hai-hai! l-am amenințat cu degetul, vină tu pînă dincolo la Boiengița, să pun eu pe Hector să-ți tragă o bătaie.

Potaia cea mititică a înțeles numaidecît primejdia și s-a retras.

M-am dus la Boiengița. Acolo se afla o țară în care îmi plăcea să trăiesc.

Madama Sura era o babă încrețită tare la obraz, cu stropituri mari de vopsea, pînă în ochi. Mîinile-i erau roșii de cîrmîz, iar brațele, sufiecate pînă la cot, aveau însemnate pe ele toate colorile curcubeului. Di-

naintea oblonului ei lăsat în jos ca o tarabă spre drum, stăteau atîrnate în niște lemne strîmbe sculuri de lînă felurit boite. Intram în magherniță ei plină de colb și de mirosuri ascuțite, ca să mă întrebe ce face mama.

Mama de obicei avea treburi multe și amestecate; rareori ieșea la soare ori trecea la vecină. Mîinile ei harnice, trupul ei sprinten umblau pretutindeni; îi ascultam uneori cu plăcere de-afară glasul, mustrînd slujnica. Ca o gospodină bună însă, care rîvnea la rînduiala cucoanelor din boierime, nu uitase să mă învețe mai ales pe mine ce răspuns să dau la anumită întrebare.

— Ce face mama, Băiețel? mă întreba cu bunătate madama Sura.

— Șede, răspundeam eu invariabil.

Atunci ea scociora cu degetele ei vopsite într-un raft și-mi întindea o smochină ori o bucată de roșcovă. Smulgeam cu grabă darul și mă duceam fără să mulțămesc.

— Mai stai puțin cu mine de vorbă... mă opri în ziua aceea bătrîna.

Mă întorsei, înălțai spre ea fruntea. Rîdea cu bunătate, numai într-un dinte negru.

— Nu mi-ai spus ce face mama.

— Șede.

— Ș-acuma unde te duci?

— Mă duc să văd pe Leizer și pe Hector.

— Leizer încă nu s-a întors de la malamed; l-am dat de mititel la învățătură. Pînă ce sfîrșește el școala, eu am boit destule sculuri ca să mă pot duce cu el la America. De cinci ani îl așteaptă fată-mea și cu tatăl lui. Acolo au mai făcut doi.

Eu nu înțelegeam. Ea îmi mai dădu o smochină rizind.

— Au mai făcut un băiat și-o fată. Mi-a scris Țipra scrisoare. Băietu-i ca mata de frumușel și de balan. Cînd am să mă duc să-l văd, are să fie deja mare. America-i departe și-i un tîrg mai frumos decît Pașcani.

M-am dus să-l văd pe Hector. Hector era un cîne de pripas al babei și-al nepotului ei Leizer, prietinul meu. Își primise culcușul într-un cotlon de scînduri și devenise păzitor credincios al magherniței. Leizer de mult dorea să aibă așa un cîne, și-i avea pregătit și numele. Era un băiat cuminte și trist, cu mult mai mare decît mine, care știa multe lucruri folositoare. Îmi făcea jucării și mă învăța jocuri. Încă nu izbutisem să sar ca el într-un picior și să scot în același timp și limba. Într-o zi m-a chemat la o mare desfătare. Hector făcuse șase căței : doi negri, doi albi și doi cărămizii.

M-am strecurat în cotlon, între dărîmături de lemne și moloz. Hector nu era acasă. Pricepînd sărăcia stăpînilor și în același timp nevoile progeniturii sale, pleca de mai multe ori pe zi în expediții. Îi înțelegeam puțintel isprăvile, punîndu-le în legătură cu furăturile mele de tutun. Cățeii, rotunzi și plini ca niște săcușori, începură a scheuna subțirel, tîrîndu-se spre mine.

M-am aplecat asupra lor și i-am mîngîiat cu degetul arătător pe boturi, îndemnîndu-i s-aștepte. Acuși vine Hector mama lor și le-aduce de mîncare. Într-adevăr, cu țițele zbătîndu-se într-o fugă cotită, Hector sosi c-o bucată de carne friptă. Se puse cu pîntecele la pămînt și, ținînd-o cu labele de dinainte,

o rupea și-o înghițea hulpav. Din cînd în cînd privea și-adulmeca în urmă, să înțeleagă dacă n-o urmărește păgubașul. Trebuie să fi furat carnea de la Alexandru Șchiopu, ciubotarul și casapul vecin, mă gîndesc eu. Dar unde s-o fi dus să și-o frigă ?

Sfărîmînd în dinți cele din urmă bucăți de os, Hector veni la pui, se așeză pe o coastă și-i lăsă să se grămădească la pîntecele ei și s-o sugă. Închidea ochii pe jumătate și parcă dormita. Apoi dintrodată îi deschise și mă privi cu bunătate întocmai ca madama Sura. Mă întreba ceva fără îndoială. Nu putea fi vorba decît de mama.

— Șede, i-am răspuns eu, privind atent cum sug cățeii.

Bătea soarele verii asupra colțului aceluia singuratic și le luceau blănițile în lumină.

Îndată ce s-a întors Leizer, am auzit glasul mamei, cîntînd în lenea zilei, chemîndu-mă.

— Vină-ncoace, băiețel, să-ți dau să mînînci.

Cum au auzit această invitație, prietinii mei Leizer și Hector s-au ridicat de la locurile lor și m-au urmat. Cățeii au rămas neclintiți și ghiftuiți în soare.

— De trei zile stau și mă gîndesc, îmi mărturisi Leizer, cum să-i chem.

— Pe cine ?

— Pe căței.

Problema îmi era indiferentă. În orice caz, reflectam, întîi și întîi trebuie consultat Hector.

Cu mutra-i tristă, prelungă și pistruie, Leizer se așeză la pămînt, în stînga mea, Hector la dreapta. În umbra cerdacului de dindos mama îmi pregătise o măsuță și-un scăunaș. M-am așezat pe scăunaș. Pe măsuță îmi era pregătită o farfurie de lapte acru și-o lingură. Într-un tălgeraș, o felie de mămăliguță.

— Ia lingura și papă... îmi zise mama.

Eu încep să mă gîndesc la numele cățeilor. E o grijă nedesluşită, pe care mi-a trezit-o Leizer. Poate-ar fi bine să întrebăm şi pe mama.

— Cum să le punem numele... mormăiesc eu, fără să ştiu bine ce vreau.

Mama întoarce un obraz plin de mirare din fereastra bucătăriei.

— Ce spui tu?

Eu tac.

— Ai cerut ceva? îți trebuie ceva?

— Îmi trebuie sare... mă hotărăsc eu.

— Bine, iaca sare, dacă-ți cere gustul. Dar să nu pui multă. Să ştii că laptele acru se mănîncă fără sare.

Am înțeles. Pun sare. Gust în vîrful lingurii. Mai trebuie. Iar gust şi iar sărez. Cînd vine mama, să vadă dac-am isprăvit, eu stau cu lingura atîrnată, făcînd bot deasupra farfuriei.

— Ce este?

— Nu-mi place.

— Sarace, sarace, neînțelegătorule şi răule. Ai pus prea multă sare.

Eu tac. Nu-mi place laptele acru. Nu mi-i foame.

— Leizer, mănîncă tu, îndeamnă mama.

Prietinul meu gustă şi cască ochii cu spaimă. Face mamei o mărturisire bolborosită că nici lui nu-i place laptele acru. Atunci are parte de bielşug în ziua aceea celălalt prietin — Hector.

Hector miroase şi întoarce cu dispreț capul. El nici măcar nu s-atinge. Respectul meu pentru destoinicia lui a crescut.

Hai să mergem la Ghiță Țiganu, să ne jucăm de-a ascunsul. Pe urmă îl aducem aici şi-i dăm lui laptele acru.

— Unde te duci așa? mă oprește mama. Stai, să-ți schimb bluza.

Dintrodată înțeleg că nu se poate altfel. În expediția mea de dimineață, bluza întăia cunoscuse prea multe înjurii, năcazuri şi ponosuri. Intru după mama în odăița cu storurile lăsate.

— Na, îmbracă-te cu asta curată.

Cînd zice mama «îmbracă-te», dovedește că are încredere în mine şi mai ales mă iubeşte, căci, dacă nu m-ajută, nu găsesc niciodată singur mînecile şi rămîn cu hăinuța boțită şi încurcată deasupra capului şi grumazului. Aşteptînd ajutor, bag de samă că mama ține bluza în zarea uşii şi face o observație pe care putea să n-o facă.

— Ar fi trebuit călcată.

Mă interesez numaidecît.

— Ce-ar fi trebuit călcată?

— Bluza asta. Acuma eşti flăcău mare şi ți s-ar fi cuvenit asemenea cinste.

Eu mă îndrept, atent.

— Atuncea nu mă îmbrac!

— De ce, răule şi neînțelegătorule?

— Nu mă îmbrac, pînă ce nu-mi calci bluza.

Mama mă priveşte c-un zîmbet dulce. Sîntem numai noi singuri în umbra odăiții şi taina care s-a produs între noi a rămas necunoscută.

— Să ți-o calc, se învoieşte ea.

Aşterne hăinuța pe covor şi o calcă uşurel cu piciorul. Eu mă simt mîndru şi mulțămit şi mama mă ajută să mă îmbrac.

Ne ducem, eu, Leizer și Hector, la Ghiță Țiganul. De la Ghiță am învățat cele dintâi stihuri, pe care el le rostește în tact, atingîndu-ne pe fiecare cu mîna, pînă ce îndepărtează pe unul cu cea din urmă silabă.

Am o oaie rapănă,
Șade jos și deapănă
Și se roagă rugului
Și se-nchină cucului...

Începutul acesta îl știu și-l murmur cîteodată singur, în odăiță. Mama mă ascultă atentă, privindu-mă cu coada ochiului și rizînd. Mama e mai mare decît mine cu douăzeci de ani și are, ca și mine, ochi albaștri și păr balan.

— Cum ai spus ?

— *Am o oaie rapănă,*
Șade jos și deapănă...

Nu înțeleg de ce face haz mama.

«Șade jos» acesta e un eufemism. Oaia, în stihul meu și-al lui Ghiță, ședea într-o parte anumită a trupului, cu nume vulgar. Ca o adevărată poezie pură, fără contingență cu realitățile, acea expresie din acel stih îmi pricinuia o mare emoțiune și mai ales nedumerire. Cum se poate ca un animal să execute o lucrare — să zicem că deapănă — stînd acolo în acel loc, la mine ori la tine, ori la Hector. Nedumerirea mea justifica valoarea versului, căci în transcripția lui decentă el se transformă într-o banalitate fără valoare.

CALMAN

Într-o zi, am văzut un cățel fox care stătea atent la o fereastră de la al doilea etaj, pe strada Lăpușneanu, și privea cum trece lumea. Era vădit că se amuza. Avea ochișori negri care sclipeau și-și mișca urechile. Puncta cu botișorul cînd într-o parte, cînd în alta, apoi iar rămînea neclintit. Din cînd în cînd o altă ființă atentă de jos, cîte o fetiță care trecea, îi adresa un surîs și o chemare. El nu catadicsea să răspundă. Am avut numai o clipă sentimentul că nu vrea să răspundă, deci o clipă mă așteptam să-l aud spunînd vorbe omenești. El însă interpreta toate în felul lui, cu puțină mirare poate, dar mai ales cu multă plăcere. Într-o situație întrucîtva asemănătoare mă aflam eu, acum cincizeci de ani aproape, cînd eram numai un pui de om și se oglindeau în ochii mei toate. Contemplam viața cu plăcere, fără să înțeleg că mă aflam la hotare misterioase.

Eram nu numai la un hotar mișcător al propriei mele ființi, care se înoia necontenit din soare și lucruri, ci și la o margine de lumi cu totul deosebite.

Din tîrgușorul moldovenesc unde locuiam, mama mă ducea la epoci anumite în satul bătrînilor ei, la

malul Moldovei. Făcea popas în această oază şi-mi da drumul şi mie să zburd în locurile tinereţii ei, pe prunduri, în dumbravă, pe marginile fînaţelor, pînă ce ajungeam la o apă limpede în care-mi admiram ochii albaştri şi părul zbîrlit.

Acolo m-am bucurat de petrecerile de iarnă, cu plugarii şi semănătorii simbolici şi cu animalele fantastice care afirmă, după mii de generaţii, sufletul oamenilor dintru început. Acolo, lîngă capul meu fierbinte, în penumbra odăii de ţară, au venit babe descîntătoare, şoptind vorbe vii din acelaşi trecut, care-şi trăieşte încă puterea magică. La marginea pădurii ştiam că ies sub lună ielele. În noaptea Sfîntului Andrei, ascultam chiotele strigoilor. De la toţi vecinii am auzit istorisiri de căpiţi care se mişcă şi de ţapi care vorbesc. Din această lume minunată, întorcîndumă într-un rînd cu mama, m-am oprit într-un popas, la un izvor. Acolo era un cerşetor bătrîn care cînta din cimpoi. Nu-mi aduc aminte de nici un cuvînt, nu s-a fixat în mine nici o întorsătură a melodiei ; cred însă că toată fiinţa lui apăruse numai pentru puţine ceasuri în lumina de toamnă şi-n peisagiul de baladă, ca să evoce sufletele geţilor şi tracilor. L-am privit şi l-am ascultat fără multă mirare, şi, întorcîndu-mi ochii spre munţi, am văzut deslușit capetele fantastice ale uriaşilor de la începutul lumii. Acuma ştiu că erau semincerii unei păduri din zare ; însă poate mă înşel şi poate ochii mei de atunci au văzut adevărul.

Mă întorceam în tîrgușor şi acolo îmi reluam jocurile cu semeni ai mei de naţii felurite. În tîrgușorul Paşcani trăiau destui ovrei. În jurul atelierelor gării erau grămădiţi lucrători aduşi din Austria : naţii amestecate, care vorbeau leşeşte şi nemţeşte. Auzeam de cîteva ori pe zi sirena fabricii ; priveam de pe deal

trenurile care veneau şi se duceau ; mă amestecam la petrecerile de iarnă, la patinaj, unde cavalerii îngenunchiau ca să lege patinele domnişoarelor ; îmi plăceau balurile din parcul roznovănesc, vara, unde meşteri dibaci făceau să izbucnească artificii în cerul nopţii ; şi eram mîndru de fanfara lucrătorilor, care înflorea toate petrecerile şi adunările lor gălăgioase. Aici era o viaţă cu totul deosebită. Oamenii întrebuinţau maşini, adică minuni ale lumii noua. Nu cunoşteau descîntecul. Alungaseră demonii. Nu-i interesau nici iepurii, nici dumbrăvencile, nici numele florilor de pe costişă, nici stelele cerului care au nume moştenit de la oamenii de demult. Nu văzuseră nici cimpoi, nici urieşi. Aveau însă alte prestigii, faţă de care eram plin de respect : trenul, bicicleta, jucăriile cu resort şi putinţa de a face să umble şi să vorbească păpuşi în noaptea Anului Nou.

Aveam credinţa că acei tîrgoveţi trăiau mai uşor, pentru că păreau mai veseli şi mîncau covrigi. La ţară, oamenii păstrau un fel de gravitate tristă în faţa naturii şi a pînii noastre celei de toate zilele. Aici însă se agitau. Îmi plăceau şi mie covrigii mai mult decît pădureţele şi porumbrelele uscate.

Deci, îmi ziceam eu, aceşti tîrgoveţi duc o viaţă plăcută. Ţăranii n-au baluri cu artificii. Pentru o bicicletă, îmi închipuiam eu, sînt în stare să trădez toate veacurile. Nu-mi dădeam sama că aceste veacuri au o forţă de disciplină care va merge pînă la sfîrşitul timpului meu.

Un reprezentant al lumii acesteia urbane a deschis, în acea epocă, era îndoielilor şi neliniştilor mele.

Trăia în tîrg la Paşcani, un ovrei, care pînă atuncea nu mi se părea foarte năcăjit. Îl chema Calman, poreclit Ciubotaru. Nu ştiu dacă făcea ciubote. Nu l-am

văzut niciodată lucrînd. In cocioaba în care trăia, era cu neputință să instaleze un atelier. Abia aveau loc să se învirtă el, nevasta, cei doi băieți și cele două capre. Cred că cei doi băieți, Mochi și Acă, dormeau cu capul pe blana caprelor, altfel n-avea cum să-i cuprindă o cocioabă care nu măsura mai mult de trei pași în lung și-n larg. Acoperișul acestei locuințe era alcătuit din toate tinichelele găsite în gunoaie și ripi. Sub streșina de-o palmă, Calman ieșea să se răcorească în serile de vară. Treceam și-l priveam, iar el se veselea pufăind dintr-o țigară și adresîndu-mi o vorbă de prietinie.

Mă impresiona mai ales acest echilibru al înțelepciunii lui; dar eu nu-mi dam sama și interpretam lucrurile în felul meu. Avea și două capre negre, care veneau cu credință, în fiecare amurg, să-și deie laptele. Știau deci și caprele ceva și-l prețuiau și ele.

Mochi și Acă erau băieți ceva mai mari decît mine. Erau și ei buni și veseli, însă nu veneau decît foarte rar la jocul și petrecerile copiilor. Acuma știu că nu veneau decît într-o singură zi a săptămînii, cînd Domnul Savaot a poruncit repaos. In celelalte zile îi vedeam pe fugă. Erau extrem de ocupați. Unul trebuia să ducă neapărat și să împartă covrigi proaspeți în tot tîrgul. Striga c-o voce înaltă și subțire. Altul avea o îndeletnicire pe care eu o socoteam fără scop și fără rost și o disprețuiam, mirîndu-mă cum poate el găsi plăcere în ea. Covrigii înseamnă ceva, și încă ceva plăcut; dar ce erau ciolanele pe care Mochi le aduna de pe medeanuri și de prin ogrăzi și le făcea să sune într-un sac pe care îl căra de ici-colo?

Eram atent și la îmbrăcămintea lor bizară. Niște ciubote enorme și căscate. Le făcea Calman ciubotarul? Dacă le făcea el, de ce le lucra așa de mari și de ce erau căscate la vîrfuri?

— Ca să treacă apa prin ele... mi-a explicat mai tîrziu Calman.

Pantalonii și redingotele deasemenea aveau dimensiuni cu totul în disproporție cu trupurile lor.

— Ca să le poată purta și mai tîrziu, cînd vor ajunge oameni mari... mă învăța tot prietinul meu.

— Dar de ce-s rupte și flenduroase?

— Asta-i altă chestie, mi-a declarat Calman; asta-i plăcerea lor.

— A cui? a lui Mochi și a lui Acă?

— Nu; a străielor.

Intr-un rînd, la sărbătoarea catolicilor, care se chiamă Joia Verde, în luna lui mai, lucrătorii din jurul atelierelor gării au făcut o mare petrecere cu fanfară și danț la o dumbravă, în depărtare de trei ori patru kilometri de tîrg. Copiii regiunii negreșit au luat parte. Nu puteam lipsi nici eu. Oficiul meu în acea vreme era să văd.

S-a înfățișat la petrecere și Calman ciubotarul. Purta o pălărie tare, o redingotă și niște ciubote mari. Cum era rînduiala, redingota avea plăcere să fie flenduroasă și ghetele așteptau apă, cu boturile căscate. In aceeași toaletă de caracter s-au arătat Acă și Mochi, unul cu covrigi, altul cu sacul lui. Acă și-a vîndut covrigii; Mochi a scos din fundul sacului cutii de vax și de chibrituri pe care le-a oferit, cu dărnicie de zîmbete, tuturor oaspeților dumbrăvii. După ce și-a vîndut marfa aceasta, Mochi a cules în sac toate oasele tuturor ospeților.

— Ca să rămîie pajiștea curată, pentru alte petreceri, se bucura Calman.

A cîntat muzica, domnișoarele și cavalerii au dansat; Calman a stat în priveală, și-a aprins o țigară și și-a dat, c-o sfîrlă, pălăria tare mai spre vîrful capului și spre ceafă.

In atitudinea lui de inspector, părea într-adevăr un personagiu remarcabil. Avea mai ales un nas coroiat, de proporții impunătoare. Zimbea cu îngăduință lumii care se agita zadarnic pe acest pămînt.

Am plecat în tovărășie înapoi, spre casă. Eu, Calman, Mochi și Acă.

Ajungînd la malul Ialomiței, pîrău în care obișnuiau a se scălda copiii în tovărășie cu gîștele și purceii, am făcut popas. Calman m-a poftit pe iarbă; s-a așezat și el și a poruncit lui Acă să scoată, din panerul în care își purtase marfa, un pachet cu grijă alcătuit.

A desfăcut pachetul. A scos cîteva felii de pîne de secară, puțintel unt într-o străchinuță, cîteva fire de ceapă și sare.

— Voi, negustorilor, a zis el către băieți, mulțămiți lui Domnul Dumnezeu că ați vîndut marfa și ați făcut bun gheșeft.

Negustorii și-au șters cu mînicile redingotelor nasurile croite după calapodul patern și au închis o clipă ochii, apoi i-au deschis asupra hranei sărace desfăcută pe iarbă.

— Acesta e unt de la caprele mele, mi-a zis Calman. Vezi dacă untul de capră e bun cu pîne de secară. După o trudă așa de mare și un drum așa de lung, se cuvine să ne desfătăm și noi și să facem banchet.

Intîmplarea aceasta s-a fixat în mine ca o imagine indiferentă. Tîrziu s-a legat cu înțelegerile lucrurilor, primind lumina valorii ei. Atunci Calman și-a rostit zîmbind explicațiile de arbitru al eleganțelor, și s-a arătat încîntat de bunătățile vieții. Covrigii vînduți

reprezentau un cîștig de patruzeci și cinci de centime. Vaxul și chibriturile altul de treizeci și cinci de centime. Oasele, pentru fabrica de zahăr de la Roman, douăzeci de centime, probabil; trebuiau consultate prețurile bursei, destul de nesigure la acea vreme. Deci, oftind, Calman a mulțămit iar Creatorului și s-a declarat gata să-și ducă zîmbind viața în aceleași condiții pînă la sfîrșit.

— Viața-i cum o socotim noi, a zis el. Dac-o socotim bună, e bună. Să ne grăbim, negustorilor, la palatul nostru, ca să mulgem caprele.

Acest înțelept n-a murit milionar. N-a lăsat moștenire lui Acă și lui Mochi decît forma nasurilor. Misterul care ne călăuzește în labirintul vieții a poruncit acel popas și a hotărît ca averea sărmanului să aibă alt destin, să se amestece cu eresurile bălrînilor mei și cu sufletul pămîntului.

ÎN NOAPTEA CÎND GRĂIESC DOBITOACELE

Aveam mai puțin de șase ani, mă chema tot Băiețel și mă uitam mirat la lume cu aceiași ochișori de gînsac. Părinții mei își mutaseră gospodăria în sat, la doi kilometri de tîrg, ca să pot eu umbla printr-o grădină și ca să descopăr, prin fundul ei, un drumușor la pîrău și la moară.

Pe acel drumușor, la calea jumătate, se afla un tufăriș de porumbrei. După cum îmi povestise și mă amenințase mama, arătîndu-mi primejdiile hoinărelilor mele, din desimea spinăriilor izbucnise înainte-mi, într-o după-amiază, o dihanie înfricoșată amenințîndu-mă cu coarnele. M-am abătut într-o parte, închizînd ochii. Cînd i-am deschis, am văzut-o departe, jucînd pe o arătură. Cine era ? Se ducea către un codru negru, la peșterile împărătești, sub streșina cerului, de unde se uitau la mine, neclintit, uriași zbîrliți.

— Nu-s semincerii pădurii de pe coastă ! argumentam eu, țipînd ascuțit, către moș Ion argatul nostru. I-am văzut eu, cu ochii mei : erau uriași.

— A fi și asta ! mormăi prin țava lulelii bătrînul.

Aș fi vrut să știu ce-s aceia seminceri. Vorba asta poate-i numele uriașilor.

— Erau seminceri, am consimțit eu. Nu cumva dihania aceea fugea la dînșii să le spuie că mă duc la moară ?

— Se vede treaba. Acolo, la moară, șade Caraoschi și dihania aceea e pristavul lui. După porunca mamei, să nu care cumva să te duci pe acele meleaguri. Cum te vede, moara începe a hîrîi și a stupi. Și Ucigă-l-Toaca iese nins de făină și cu barba cît un măturoi.

— Trebuie să pîndesc, zic eu cu viclenie, cînd doarme moara, ca să mă scald în pîrău.

— N-ar fi rău, consimte bătrînul, să te scalzi, ca să te mai curăți de colb și de obrăznicii. Așa, într-o zi, cînd dormea moara, au îndrăznit gîștele däscăliței să intre pe iaz și numai a ieșit balaurul din cotlon și a început a le înhăța pe dedesubt. A mîncat șapte. Celelalte au prins a striga : ga ! ga ! ș-au fugit acasă. Pe băieți îi apucă de un picior.

— Pe care băieți ?

— Pe cei care îndrăznesc să se scalde sub roata morii.

— Aș vrea să știu dacă toți moșnegii spun asemenea minciuni, am zîmbit eu, uitîndu-mă la argat cu coada ochiului.

— Hm ! mormăi singur bătrînul, privindu-și încrucișat pipa. Nu cumva s-a vîrît dimonul în baltă ? Dacă află cucoana, are ce mă mustra.

— Caraoschi m-a mîngîiat pe cap și a rîs la mine, am continuat eu.

— Te-a cunoscut că-i ești fecior ! rînji argatul. Află dumneata că, dacă ai fost acolo, ai trecut prin mare primejdie. Acel balaur șade sub răchita cea bătrînă, în scorbură.

— Da. Insă morarul îl ține în lanț și nu-i dă drumul decît după ce ajung eu acasă.

— Așa ți-a spus ?

— Ihi ! Mi-a spus că la iarnă îmi face săniuță.

— Iaca-i bun. Și cît tutun i-ai dat mata pentru vorba asta ?

— Cît am putut duce în pumn.

— N-ai făcut rău ; dar să știi că argații fac mai bune săniuți decît morarii.

— Dar povești știu să spuie, moș Ioane ?

— Cum nu ? tot felul de povești care de care mai minunate.

— Dar ariciul cel pe care l-am văzut ieri în grădină mi l-ai prins ?

— L-am prins. Dar dacă am băgat de samă că-i aricioaică, i-am dat drumul. Aricioaicele au pui și nu se cade să le prindem, fără decît numai cînd am avea o mare nevoie.

— Invață-mă și pe mine, moș Ioane ; care nevoie ?

— Bine ; să te învăț. Să zicem că noi am fi niște hoți de codru și am ieșit cu pușca la potică în calea negustătorilor, ca să-i vămuim. Dumneata dai glas fioros dintr-o parte și eu din alta, așa că acei negustători încep să tremure și să clănțănească din dinți. Cine sînteți domniile voastre ? scîncesc ei. Noi sîntem Ion-hoțoman și Băiețel-hoțoman. Faceți bine și vă deșertați pungile de galbini aici în palmă la noi ; că de unde nu, vă răpunem capetele ! Ș-apoi ei își deșartă pungile ; noi vîrîm banii la chimir și nici nu ne pasă, și ne ducem prin codru cîntînd din frunză. Numai iaca, într-o zi, cînd ne vine și nouă gust să ieșim la un rateș ca să bem o ocă de rachiu, ne împresoară călărașii și ne prind.

— Dar noi n-avem puști și săbii ? și nu ne luptăm ?

— Avem puști și săbii, dar n-avem nevoie să ne luptăm. Căci noi mai întăi și mai întăi, înainte de a intra în haiducie, am prins în grădina noastră o aricioaică ca aceea pe care am văzut-o. Îi legăm de picior o ață și un petec roș, îi dăm drumul și ne ținem după dînsa. Cum cunoaștem unde i-i cuibul, o așteptăm să se ducă iar după mîncare. Și-ndată facem un gărduț de ostrețe închizînd puii ; și la acel gărduț alcătuim poartă și la acea poartă punem lacată. Pe urmă ne dăm la o parte. Iacă vine aricioaica și găsește poartă și lacată. Nu zice nimica. Se întoarce și se duce prin grădină și caută. Dacă nu găsește în grădină, iese la cîmp. De la cîmp trece la pădure. Și caută, și caută pînă ce găsește iarba-fierului. O ia în dinți, vine la poartă, atinge cu ea lacata ; lacata se sfarmă în douăzeci și patru de bucăți și aricioaica intră la pui. Noi sîntem acolo, pîndim și luăm iarba. După ce am luat-o, tăiem în palmă la dumneata și în palmă la mine cîte un loc și vîrîm acolo cîte un firișor din acea iarbă. Așa că, atunci cînd ne-au prins călărașii, nouă nici nu ne pasă. Ne ferecă în lanțuri de mîini și de picioare. Noi îi lăsăm să ne ferece și să se bucure. Ne poartă o vreme pe cale, pe urmă facem popas la un rateș. Acolo este un crîșmar cumătru cu mine. Dă băutură ; dă mîncare ; deschide odăi de culcare. Și cînd îs oamenii stăpînirii mai fără grijă, noi punem palmele cu iarbă pe obezi, și lanțurile se desfac în douăzeci și patru. Încălicăm pe cai, pușcăm din puști și din pistoale și ne întoarcem iar la salașul nostru, sub pădure.

Eu stau o vreme gîndindu-mă la cariera ademenitoare ce mi se oferă. Să vedem : poate la o viitoare ocazie să facem ceva cu aricioaica.

Morarul nu mi-a făgăduit numai săniuță.

— Moș Ioane, dar o dobă poți să întocmești ?

— Ce fel de dobă ?

— De acelea cu care umblă băieții la Sfîntu-Vasile.

— Aha ! te gîndești să umbli cu uratul ? Nu cred să te lese mama și tata. Dar dacă-i vorba de dobă, apoi nimene nu ți-a face-o mai cu meșteșug decît mine. O bați la Moldova și s-aude la Craiova.

— Cum ai zis ? mă întorc eu, surprins.

— Foarte bine am zis. Bate doba la Moldova și s-aude la Craiova. Asemenea ostroment îți pot eu alcătui. Ș-apoi după ce te-oi învăța și urătura, poți să te duci și la regele să uri. Își vîră nasu-n geam să te vadă, și zice : halal urătură ! halal dobă ! Voi vistiernicilor dați acestui urător un leu de parale. În noaptea aceea, de Sfîntu-Vasile, după ce te întorci de la urat, dacă stai neclintit afară și aștepți miezul nopții, vezi deschizîndu-se în cer o lumină și în acea clipă poți auzi cum grăiesc ele în de ele dobitoacele.

Nu înțeleg de ce din sfaturile acestea cu bătrînul au rămas în mine, ca o formulă magică, mai ales versurile acelea de la dobă. Făcusem — de și cu îndoială — o tranzacție cu moș Ion, ca să-mi fabrice în taină, la vremea potrivită, un asemenea instrument din piele de viței, întinsă bine pe o veșcă de frasin. Eram cu îndoială, deoarece știam precis că tata îmi interzice ieșitul la urat în sara de Sfîntu-Vasile. Puteau toți copiii lumii să se bucure de acel amurg minunat cînd s-aprind luminile pretutindeni și prind a mugi buhaiele și a suna tălăncuțele. Eu n-aveam ce căuta «pe drumuri, ca toți derbedeii și ca toți țiganii». Ce fericiți erau, prin urmare, derbedeii și țiganii ! Umblă prin noaptea de Anul Nou ca printr-un

basm, spun și rid, își sună clopotele și se strecoară, pe subt o arcadă, pe celălalt tărîm.

C-o umilită rugăminte și cu o aluzie îngînată, cu două zile înainte de această dată fatală, făcusem pe tata să se încrunte. Cînd am văzut nour sub sprînceana lui, m-am socotit pierdut. Trebuia să urmeze și o poruncă în ceea ce privește căciuliță și ghetele.

— Ai înțeles ? să nu te mai aud vorbind de asta !

— Am înțeles.

Am înțeles mai cu deosebire că am scăpat ; că am rămas în stăpînirea lucrurilor necesare pentru o expediție. Nu mă puteam expune să rămîn desculț și cu capul gol, scincind înaintea unui dulap închis, deoarece încă nu dobîndisem, după metode cunoscute, iarba-fierului. Aveam singura unealtă a primitivului : viclenia. De aceea, cu o zi înainte de ajunul Sfîntului Vasile, am manifestat așa dispreț pentru ghețușca de afară și am dat atîtea tîrcoale mamei încurcîndu-mă între tingiri, cociorvă și lopată, încît am izbutit s-o fac să strige cu obidă :

— Mai du-te pe afară, diavole, și lasă-mă în pace.

M-am dus scincind în ogradă. Oamenii aveau felurite treburi. M-am întors și am intrat la tata. M-am așezat pe-un pat ; păream neliniștit ; tatăl meu mă observa din cînd în cînd ridicîndu-și ochii de deasupra gazetei.

— Ce ai, Băiețel ? nu ți-i bine ?

— N-am nimica, am suspinat eu.

— Să bagi de samă la noapte, să vezi dacă n-are febră... zicea într-un tîrziu tata către mama.

N-am avut febră și am dormit bine ; nu mă dădeam însă dus din casă. Cînd am izbîndit să fiu iarăși dat afară, era tocmai vremea potrivită.

Păstrasem relațiile diplomatice cu unul dintre tovarășii mei tîrgoveți, cu care crescusem, și pe care-l vedeam din cînd în cînd: era Franț, feciorul mecanicului. Era cu doi ani mai mare decît mine. Cu trei săptămîni înainte avusesem o consfătuire în taină cu prietinul meu Franț și contribuisem cu cinci bani la suma necesară unei piei de vițel pentru dobă. Asemenea piele costă o sumă mare, mă încredințase Franț; dar eu n-aveam decît acei cinci bani. Îi aveam pentru acadele; eu i-am făcut să aibă un destin mai nobil.

Prietinul meu era bine încredințat nu că am uitat de legămîntul nostru, dar că-mi va fi cu neputință să înfring opreliștea tatei, de care mă tînguisem. Mă prețuia destul de puțin, ca să fie sigur că nici n-aș fi în stare să străbat, în preajma nopții, un drum de doi kilometri, din sat pînă în tîrg la dînsul. La urma urmei nici n-avea nevoie de concursul meu, cum — dacă-i vorba pe aceea — n-avea nevoie nici de dobă. Putuse deci să dilapideze contribuția mea.

Cînd m-a văzut că apar înaintea lui, cu năsușorul roș și cu privirile pline de entuziasm, nu și-a putut stăpîni admirația.

— Cum? ai venit să mergem la urat?

— Da.

— Ți-a dat drumul de-acasă?

— Mi-a dat.

— Eu credeam că n-ai să poți veni; de-aceea nici n-am făcut doba.

Mă arătai plin de generozitate. Nu făcui nici o aluzie la banul meu.

— Nu-i nimic. Mergem numai cu clopotul.

— Insă îl sun eu.

— Bine: sună-l tu. Eu am să strig: hăi-hăi! Trebuie să ne grăbim. Se face sară.

— N-ai grijă; avem vreme; încă-i soarele sus. Să știi că trebuie să strigi tare.

— Am să strig.

— Și trebuie să nu te temi de băieți mai mari, care sar la bătaie, ca să ne ia paralele.

— Nu mă tem. Mai degrabă să se teamă ei; căci sînt hoț de drumul mare.

— Ce ești?

— Sînt hoț de drumul mare. La vară, am să pot dobîndi și iarba-fierului.

Franț s-a arătat uimit de răspunsurile mele. M-a privit din cap pînă în picioare și din picioare pînă în cap. Aveam și o căciulă întoarsă pe dos și bățul de corn al lui moș Ion. Nu mă temeam de nimic; puteam să mă pun la luptă cu oricine. Ca dovadă de asta, am pălit de două ori cu bățul în pămînt și de două ori în ușă.

— Intră! a strigat dinlăuntru mama lui Franț. Cine-i acolo?

Cînd m-a văzut, și-a pocnit palmele una de alta.

— Iezus-Maria! ce-i cu tine, Băiețel? unde te duci?

— Mă duc la urat, cu Franț.

— Bine, duceți-vă; dar mai întăi să vă dau să mîncați ceva. Ce-i cu bățul ista așa de mare? Ce vrei să faci cu el? cu cine vrei să te bați?

Mă admira întorcîndu-mă cînd într-o parte, cînd în alta. Rîdea singură pregătind cafeaua cu lapte. M-a dezbrăcat de paltonaș, mi-a scos căciula. Pe urmă iar m-a îmbrăcat și mi-a îndesat pe frunte cușma. N-a uitat să-mi dea și ciomagul.

— N-ai nevoie de asta, Băieţel. Aici, în tîrg, lumea nu sare la bătaie. Şi nici n-aveţi a vă duce decît la doi-trei prietini. Cum se întunecă bine, vă întoarceţi.

Indată ce s-a făcut cerul roşu la asfinţit şi s-a întins umbra amurgului, eu şi Franţ am apărut în peisagiul violet, ne-am uitat la copiii încolonaţi care tropăiau pe ghiaţă de la o casă la alta şi am pornit şi noi spre noaptea necunoscută care se apropia. Am ridicat bâtul de corn, ca să bat în poarta amurgului; clopoţelul lui Franţ a sunat. Astfel mi-am făcut prima expediţie. După un sfert de ceas mi-am adus aminte de sprîncenele nouroase ale tatei. I-am mărturisit tovarăşului meu că nu m-am cerut de acasă. Odată cu celelalte cîrduri de copii mărunţi, ne-am retras, pe cînd începeau tălăncile, buhaiurile şi răcnetele plugarilor celor mari. Tîrgul se umpluse de freamăt.

Suma agonisită din lucrarea noastră se alcătuia din trei pitaci de cîte zece bani şi trei de cîte cinci bani: total patruzeci şi cinci de centime. Franţ i-a înşirat în palmă la lucirea ferestrei; a tras spre el trei pitaci mari şi a împins spre mine pe cei mici. Mi-am luat cîştigul şi m-am retras cu vitejie, ca să străbat o lungă zonă primejdioasă, plină de întuneric, de zgomote şi de mişcări misterioase. Am zărit, în scurte văpăi de lumină, măşti venite din altă lume, urşi cu blăni de fîn, capre care clămpăneau. Deasupra zvonului, cerul era plin de stele şi de tăcere îngheţată.

Cu inima bătînd, m-am grăbit spre casă. Ajungeam într-o goliste, unde se isprăvea tîrgul şi începea satul. Pornea de-acolo ş-un şirag de copaci goi spre ţintirim. Am început a fugi. M-a ajuns cineva cu paşi mari din urmă; m-a cuprins de mîna stîngă şi m-a călăuzit printr-o vale de linişte către zarva satului: întâi se auzea înăbuşit; pe urmă mă împresurară dănţuind felurite dihănii ale sunetelor. Sfîntul Petrea mă ducea de mînă fără să spuie nici o vorbă. Cu mult mai tîrziu am înţeles că nu putea să fie decît tatăl lui Franţ.

Deodată m-am oprit. Casa noastră se uita cu toate ferestrele la mine. Sfîntul Petrea mi-a dat drumul; a intrat în întuneric; am rămas singur. Am privit către făcliile cerului: clipeau la mine. Păşeam cu frică prin preajma gardului. Am întins urechea ca s-aud şoaptele dinlăuntru. S-a aprins un fulger şi s-a deschis o lumină în adîncimea cea înaltă; ş-am stat ca s-ascult cum grăiesc dobitoacele ele în de ele.

APARIȚIE

Mă aflam, într-un rînd, cu tovarăși de petreceri copilărești, la malul Siretului, într-un loc care se chema : La Răchita. Acolo, subt o salcie scorburoasă, apele roteau volbură. Era un vechi cap de pod, acum părăsit ; un șuvoi ascuns săpase pe sub mal lucrarea oamenilor și izbutise s-o dărîme de mult ; bulboana rămăsese. Acolo aveam obicei acei tovarăși — adică o serie de drăcușori cu păr zbîrlit — să ne azvîrlim cu capu-n jos, după ce ne prăjeam la soare. Mergeam înot la adînc, ca să prindem într-o mînă mîl și să-l scoatem la lumină.

Jucăria asta gălăgioasă o priveau, de pe podul din josul apei, cinci ori șase mazuri, lucrători de vară de pe moșia Pașcani. Rîdeau și ei de departe, sub pălăriile lor de paie, și-și făceau, probabil, socoteală că nu este, în tot lungul malurilor Siretului, alt loc mai plăcut și mai prielnic de scăldătoare decît acel coltișor unde era apa lină și unde se jucau niște copii fără grijă.

Cînd s-au hotărît ei să vie să se scalde, soarele se apleca în asfințit și noi ne îmbrăcasem. Mai aveam

nevoie de un ceas de ziuă, ca să trecem în zăvoi, să căutăm mure.

Lucrătorii mazuri veniră drept sub salcie și-și aruncară, întâi, pălăriile de paie în iarbă. Unul dintr-înșii, om negricios, care rîdea la noi cu dinți albi și puternici, lepădă în pripă straiele de pe el și se prăvăli în bulboană, într-o izbucnire enormă de stropi.

Opriți puțin de acest spectacol, îl așteptarăm curioși, ca să aducă de la fund mîl în pumn, cum făceam noi. Apa se alinase deasupra lui. După un timp, luciul se rupse scurt, ca și cum s-ar fi ridicat un capac, și un obraz holbat, căscat și strîmbat de spaima morții, năluci în soarele oblic într-a suta fracțiune de secundă.

De atunci știu că înecații ies astfel o clipă din moarte. Mult mai tîrziu am reflectat la misterul care-l purtase, neînduplecat, pe acel om de la locul lui de baștină la o mie cinci sute kilometri depărtare, ca să ne zîmbească nouă la malul Siretului și pe urmă să se ducă la fundul bulboanei.

Așa, o clipă, am mai avut, nu demult, viziunea unei alte apariții de sub capacul volburei. Numerele și timpul fiind convenții, denumirea momentului scufundării ori al apariției nu interesează decît pentru înțelegerea noastră omenească și ordinea povestirii ; altfel, fenomenul e același. Cînd l-am văzut întâia oară pe Corneliu Babacu, tovarăș trecător de copilărie, aveam amîndoi cinci ani vîrstă ; cînd a mai scos o clipă ochii la lume, ca înecatul de atunci, eram trecut de mult de acel popas pe care poetul florentin îl numește cu tristețe : *il mezzo del camin di nostra vita.*

In copilăria mea, la vîrsta de cinci ani, am avut vecin pe acest copil becisnic, odraslă unică a unei

perechi de venetici sosiți din lume. Tatăl lui era slujbaș inferior la căile ferate: frînar. Îl chema Iordache Babacu. De aceea, prin reacțiune, soția lui, cetitoare de romane în fascicole, dăduse copilului nume poetic. Tatăl umbla cu trenul, cățărat într-o cușcă; din cînd în cînd lăsa cușca și venea de dormea acasă. O imagine a lui, deslușită, n-o am. Mama lui Corneliu Babacu, dimpotrivă, voia să apară ca o persoană importantă și se arăta destul de des între vecini, era deosebit de vorbăreță și-i plăcea să primească musafiri, cărora, după rînduiala consacrată, nu lipsea să le puie dinainte chisea cu dulcețuri și cafea neagră. Am impresia că vecinele «cucoanei Frosa», femei din aceeași categorie de funcționari mărunți, erau destul de geloase de rochiile și de părul ei blond; de aceea hotărîseră, în conciliabulele lor, că această venetică își spune pe nedrept «madam Babacu» și că-i una care a fost «știi mata unde». Asta-i explicația îmbrăcămintei și sulemenelilor dumnisale și, mai cu samă, a aerelor de cucoană pe care și le dă, «decît îți vine, dragă, să crăpi de ciudă».

Poate din nevoia de a spiona și a vedea ce mai este, cele mai multe din vecinele acestea năcăjite și vorbărețe nu lipseau de la cafeaua și dulcețul cucoanei Frosa. Unele nu uitau, cu acest prilej, să aducă cu ele și copii. Unii din acești copii voinici și rumeni reprezentau o maliție sîngeroasă la adresa Frosei Babacu, deoarece odrasla ei de cinci ani era o dihanie slabă și șchioapă.

Babacu Corneliu, cum își zicea el, — Cornilă, cum îi spuneam noi, era pistrui și cu nasul totdeauna umed. Piciorul drept îi era cu mult mai scurt, pentru care pricină umbla și fugea într-un chip cu totul comic, înălțîndu-se și micșorîndu-se după fiecare pas.

Avea un răcnet ascuțit și o vorbire gîngavă și se uita puțintel rătăcit cu ochii lui de un albastru șters. Straiul lui de vară era alcătuit mai cu samă din pantaloni de ață, susținuți cruciș de bretele de cîrpă. De ce ținea cucoana Frosa ca băiatul ei de cinci ani să poarte pantaloni lungi, nu pricep. Cracul piciorului scurt era, jos, numai zdrențe și ciucuri; parcă-l încolțiseră căței și-l ciuguliseră gîștele vecinilor. În vara cît și-a făcut printre noi apariția, copiii din acea înfundătură de uliță, printre care mă număram și eu, îl primeau pe Babacu Cornilă cu destulă bunăvoință la jocurile lor. El, însă, era cel dintăi care se mînia verde, trîntindu-se cu dosul la pămînt, după care se ridica și se depărta în salturi, suduindu-ne bîlbîit.

Uneori se oprea din joc, contemplînd tulbure un singur punct, ca și cum ar fi vrut să-și aducă aminte de ceva. Tovarășii noștri îl trăgeau de pantaloni și-l dădeau la o parte, rîzînd și sfătuindu-l «să nu se uite în fundul dracului» — partea aceasta a dracului numind-o, bineînțeles, cu vocabulul propriu. Cu împrejurarea asta, cei mai talentați dintre noi îi alcătuiseră și o epigramă, pe care toți o rosteam în cor:

Măi Cornilă a lui Babacu,
Ce te uiți în fund la dracu?

Pentru atare operă literară și muzicală, care răsuna pînă la a noua casă, ne-a mustrat într-o după-amiază madam Babacu cu niște vorbe mult mai tari și mai pline de accent decît cuvîntul cu pricina. Le-am ascultat atenți, mai mult mirîndu-ne de ele și fără să le pricepem în totul. Chiar într-aceeași după-amiază l-am primit iarăși pe Cornilă Babacu la joc.

Într-o zi, probabil o sărbătoare, am intrat și eu la sindrofia mamei lui, întovărășindu-l pe el. Eu, ființă

mai sălbatică, mai sfioasă în adunări și mai puțin bine crescută, am rămas în laturea ușii. Cornilă, după instrucțiunile cucoanei Frosa, a pășit inegal spre cercul de vecine, făcînd înconjurul și sărutînd mîna pe rînd la toate. Bătea cu piciorul valid în pămînt, se ridica în el aplecîndu-se înainte, și aplica pe dosul palmei fiecărei cucoane o pupătură răsunătoare. Urmînd cercul în asemenea ritm, Babacu Cornilă ajunge și la mine, îmi ia mîna și mi-o sărută în același chip. A fost ca o scenă de teatru, de care cucoanele de față nu s-au sfiit să rîdă cu hohote; unele s-au așezat și jos, cu lacrimi și gemete de plăcere. Cucoana Frosa m-a alungat numaidecît, cu una din vorbele necunoscute, și a întors către prietinele ei o pereche de ochi veninoși; iar îndată după mine, zvîrlit de o aripă, s-a prăvălit și Cornilă.

— Dracule! îi strigă întărîtată maică-sa; nu poți să stai unde te-am trimes? Vii aici, să mă faci de rîs? ardă-te-ar para focului și n-ai mai ajunge, împreună cu ceilalți draci, de la care înveți toate răutățile!

Cornilă a trecut iarăși în soare, scîncind ritmat după umbletu-i cînd înalt, cînd coborît. Atunci am băgat de samă că urechile lui ca două toarte aveau asemănare cu ale tatălui său; mai ales asta mă izbise, într-o dimineață, din silueta domnului Iordache Babacu, pe cînd dumnealui fugea la slujbă cu panerul de provizii în stînga și mantaua în dreapta. Era un om slab și aplecat din grumaz. Poate avea o barbă rară balaie subt un nas umed; deslușit i-am văzut numai urechile cu contur energic de toarte.

Cornilă a ocolit în după-amiaza aceea pe tovarășii mei. S-a așezat la pămînt, cu genunchii strînși la piept și cu spatele rezemat într-un zaplaz. Ferit în

acea umbră singuratică, începu să-și murmure lui singur, hursuz, un fragment de poveste, care era un fel de răzbunare visată de el și pe care eu am ascultat-o din dosul zaplazului cu adevărată frică.

«Și a doua zi balaurul — gîngăvea el smîrcîind — și a doua zi balaurul a mai cerut o fată, pe care a omorît-o îndată și a mîncat-o.

Și-n altă zi iar a mai cerut o fată și a mîncat-o.

Și după aceea iar a mai cerut una.

Și-n toate zilele mînca fetele și băieții de la marginea tîrgului.»

Băieții de la marginea tîrgului, după felul cum rostea el și după socotelile mele, eram noi cei care ne jucam în soare fără Cornilă.

Chemat de mine, alaiul tovarășilor mei veni pe furiș și dădu o lovitură de berbece, cu chiote, în zaplazul din spatele balaurului. Cornilă sări în sus chelălăind și se duse pieziș în altă parte, căutînd probabil o peșteră, ca să-și urmeze în liniște masacrul.

Cucoana Frosa ieși în cerdac, într-un tîrziu, gătită c-o rochie trandafirie și c-o pieptănătură măreață; puse mîna la ochi, ca să se apere de soare, privi peisagiul de secetă al lui august, de la închisoarea uliței, prin spinării, la zaplazurile vechi, ca să-și vadă odrasla. Nedescoperind-o îi cîntă înalt și melodios numele:

— Cornelio!

Balaurul nu răspunse nici la a cincea strigare. Probabil că-și mușca și-și rodea, mîrîind, victimele, în peștera în care se retrăsese.

Cele trei unități așa de distincte ale familiei Babacu căzuseră într-o dimineață, pe neașteptate, în ulița noastră, cu boclucurile lor puține. Într-același

chip plecară, într-o sară. Un ordin al căilor ferate îi mina într-alt punct al țării. Nu i-am mai văzut.

Aș putea spune: într-alt punct al universului, așa de repede și de totală a fost dispariția lor. Copiii localnici au rămas la aceleași jocuri și între aceleași orizonturi. Au crescut, s-au împrăștiat, au revenit; fie școlile, fie armata, fie alte împrejurări i-au ținut ori i-au readus în contact unii cu alții. Dispariția lui Cornilă Babacu a fost totală; parcă s-ar fi prăvălit în vîrtej. În cursul uniform al timpului, am revăzut toate chipurile copilăriei. Imaginea lui Cornilă se stînsese cu desăvîrșire; cînd, după patruzeci și cinci de ani exact, valul de dedesubt a aruncat-o la lumină o secundă, ca s-o cufunde iarăși, înșurubînd-o spre celălalt tărîm.

Iată împrejurarea misterioasă în care apariția s-a produs.

Eram unul dintre cei doisprezece judecători-jurați ai Curții din Iași și ascultam, într-o după-amiază, dezbaterile unui proces ciudat. Eroii principali și martorii care se perindau veneau dintr-o mahala grămădită în mlaștina Bahluiului, colț de sărăcie, de ziduri mucede, de gloduri.

Un oarecare Iohan Strobel, lucrător necalificat, înfățișare firavă și clăpăugă, încercase să omoare cu focuri de revolver pe concubina sa Antonia Kovalska.

Strobel părea ieșit dintr-un teatru de paiațe, cu mîini și picioare subțiri și dezarticulate, cu ochi rotunzi și imobili plini de spaima de justiție, în același timp c-un rictus ironic dintre cele mai caracterizate, ceea ce făcea pe președinte să-l chestioneze fără bunăvoință.

Antonia Kovalska era o frumuseță roșcovană de treizeci și cinci de ani, cu forme pline și grații un-

duioase. Venise îmbrăcată alb, c-o umbreluță roșie, cu o poșetă pe care o deschidea și o închidea nervos. Emoția o făcea să respire, din cînd în cînd, cu greutate. Era în fața lumii, în fața judecătorilor, era eroină de dramă. Felul suav în care vorbea, mișcările alese pe care le schița, poziția fatală pe care o adoptase în vremea cît nu vorbea, toate ieșeau din fascicola de sensație sau din filmul de cinematograf.

Cum s-a petrecut drama?

— Eram cu proprietăreasa noastră doamna Zina Zalevska, suspină Antonia, și întrețineam o conversație.

— Ce făceai?

— Întrețineam o conversație. Era în sara de 31 decemvrie, spre Anul Nou, și soțul meu încă nu venise din oraș.

— Vorbești de concubinul dumnitale?

— Da, domnule prezident; soțul meu încă nu se întorsese din oraș și mă miram care să fie cauza. Doamna Zina Zalevska era de părere că Iohan, luîndu-și salariul, a întîrziat cu alți lucrători la un pahar cu vin.

— Vra să zică, Strobel are obiceiul să bea?

— Are, domnule prezident, însă nu prea mult. Zic doamnei Zalevska: Poate să fie și altceva. Am avut o discuție cu Iohan; e gelos. Doamna Zalevska rîde: E gelos de domnul Tiberiu? — Se poate, răspund eu.

Președintele o întrerupe:

— Cine e domnul Tiberiu?

— E un tînăr cavaler, răspunde Antonia; e funcționar la C.F.R.

Rămîne zîmbind; își deschide și își închide poșeta. Urmează:

— Așa că, stînd noi în conversație, se face sară, și copii încep să umble cu uratul. Atuncea s-a întors

acasă domnul Tiberiu. A deschis ușa și ne-a dat sara-bună. I-am mulțămit frumos. Indată după asta aud răcnete pe coridor. Soțul meu izbește ușa cu piciorul și o deschide, ridică revolverul și trage. Am căzut. Doamna Zina Zalevska m-a prins în brațe.

Eroina se oprește, palpitînd de tulburare.

A fost atinsă de gloanțe?

N-a fost atinsă. A avut numai o spaimă teribilă. Domnul Tiberiu a sosit numaidecît, împreună cu toți vecinii care locuiau în celelalte camere.

Ce fel de vecini locuiesc în celelalte camere?

In celelalte camere locuiesc tot felul de vecini.

De ambele sexe? întreabă președintele.

De ambele sexe, răspunde Antonia.

Au năvălit toți vecinii, dezarmînd pe Iohan. Operația s-a făcut cu oarecare greutate, deoarece nefericitul amenința cu arma lui în sus și-n jos și-n patru puncte cardinale, răcnind cu disperare.

— Era beat? întreabă domnul președinte pe martora Zina Zalevska.

— Era într-o stare de beție, domnule prezident și onorată Curte, răspunde afabil și familiar Zina Zalevska, într-o așa stare de beție, încît abia se ținea pe picioare.

— Are des obiceiul acesta?

— Se îmbată totdeauna, domnule prezident. Altfel e om detreabă.

Martora Zina Zalevska e o fostă frumuseță, care trăiește acum atît dintr-ale sale de altădată, cît și din protecția pe care o acordă unora dintre chiriașele sale tinere. Pare o ființă cu autoritate și înțelepciune și dezaprobă cu vorbe potrivite fapta necugetată a lui Iohan Strobel.

— Tocmai în sara de Anul Nou să ne facă el una ca asta! observă ea.

Președintele îi obiectează sever:

— Putea să facă una ca asta și-n altă zi; era același lucru.

— Asta e foarte adevărat, acceptă prietinește Zina Zalevska.

Domnul președinte se întoarce spre făptaș:

— In ce chip și cînd ți-ai procurat arma?

Strobel se uită în juru-i cu aceeași spaimă de ochi ireali.

— De unde ai luat revolverul? își repetă magistratul întrebarea.

— Mi l-a dăruit cineva, răspunde Iohan.

— Cine ți l-a dăruit?

— Mi l-a dăruit cineva.

— Care-i acel cineva?

— Știm noi, domnule prezident, răspunde de la locul ei Zina Zalevska.

Cu plăcere și bunăvoință se întoarce din nou în locul unde-o pot fixa privirile tuturor.

— Domnule prezident și onorată Curte, zice ea c-un ușor și plăcut accent străin; eu am o odaie în curte, pe care deasemeni o dau cu chirie. Acu doi ani am primit acolo chiriaș pe un ungur, Ferenț Pop, zidar de meserie. Acest Pop Ferenț murind, femeia lui l-a rugat pe Iohan să vie să-l grijească și să-l scalde.

— Din ce pricină a murit zidarul?

— De moarte bună și de patima zidarilor, domnule prezident; adică tot din pricina paharului. Prin urmare, Iohan s-a dus și a grijit cum se cuvine pe Pop Ferenț; iar femeia zidarului i-a dat lui Iohan acel revolver al mortului, cu care era să ne achite pe toți.

Din alte cercetări și mărturisiri, să vede că cele trei gloanțe ale revolverului au mers în tavan. Se mai dovedește un lucru surprinzător : că inculpatul și eroina s-au împăcat puțină vreme după întîmplare și acuma trăiesc ca și mai înainte, în aceeași odaie de la Zina Zalevska. Slavă Domnului ! acuma nu mai are revolver și lucrurile merg mai bine. Se îmbată tot așa de des, dar asta n-are a face. E băiat bun.

— Nu-i în stare să omoare o muscă ! suspină, emoționată la culme, Antonia Kovalska, eroina de cinematograf.

In repetiția asta teatrală, în decorul sumbru al sălii, sub demnitatea onoratei Curți, s-a înfățișat cu umilință un ultim martor.

Cînd am auzit strigarea aprodului, am tresărit.

— Corneliu Babacu ! Nu răspunde !

— Ba răspund ! ba răspund ! a protestat cu disperare un glas bîlbîit.

Făcîndu-și loc cu brațele, împungînd în sus c-un cap pe jumătate pleșuv și cufundîndu-se, a înaintat un slăbănog cărunt, cu privirea ușor rătăcită, cu urechile ca două toarte, c-o mustață rară subt un nas umed. Pantalonul de la piciorul drept avea în partea de jos, unde se atingea de pămînt, zdrențuiri și ciucuri de glod uscat. In poziția răsucită în care se oprise, avea vesta ridicată spre gît și bata pantalonilor coborîtă, așa încît se vedea albul îndoielnic al cămășii.

— Ce meserie ai ? îl întrebă președintele.

— Telegrafist, gîngăvește el.

— Locuiești la martora Zina Zalevska ?

— Da ; țin o cameră mobilată.

— Dumneata ești funcționar de stat, îi observă cu oarecare asprime magistratul. Cum poți trăi în asemenea mediu ?

Cornilă rămîne rătăcit, ca atunci, demult, și are rînjetul cu dinți galbeni și rari ai balaurului. Asta-i treaba lui la urma urmei. E lumea și climatul său adecuat. E bulboana în care trebuie să se cufunde printr-un destin inexorabil.

— Pare turmentat de băutură, îmi șoptește cineva la ureche.

Îl priveam ca pe o apariție fantomatică.

— Știi ceva despre întîmplare ? îl întreabă președintele.

— Nu știu nimica, răspunde Corneliu Babacu, cu vocea de altădată.

— Poți să te duci.

Cornilă a aruncat o privire de înțelegere martorilor celorlalți și pricinașilor, clipind dintr-un ochi, și s-a dus.

S-a scufundat și desigur că valul din adînc nu mi-l va mai întoarce niciodată.

GHIGHIȚĂ

După trecere de patruzeci și cinci de ani, m-am întîlnit iar cu Ghighiță Darie.

«Întîlnit» nu-i bine spus. După patruzeci și cinci de ani, Ghighiță Darie mi-a reapărut. Căci nu m-am întîlnit c-un om de vîrsta mea, cărunt și cu fruntea brăzdată, ci cu copilul de demult, cu care mă aflam sub soare cînd eram amîndoi de șapte ani. În acea epocă Ghighiță dispăruse deodată de pe fața pămîntului, ca și cum ar fi fost un fulg de păpădie suflat de vînt. Deci reapariția lui, în ipostaza de atunci, ar părea să fie din domeniul minunilor. O minune are înțeles de ceva imposibil, de și-i numai un fenomen a cărui demonstrație fizică ne scapă. Deci vreau să vă povestesc numai o întîmplare fără explicație.

Atunci, demult, cînd eram și eu de vîrsta copilului acestuia, amîndoi începeam a deslega alfabetul la învățătorul nostru de la Pașcani, domnul Trandafir. La școală stăteam în bancă alături și Ghighiță avea ochi rotunzi și negri care se uitau la mine totdeauna c-un fel de mirare. Deasupra ochilor avea o tufă de păr totdeauna zbîrlit. Nasul, Ghighiță și-l ștergea cu mînica stîngă a unui mintean de șiac. Cu mîna

dreaptă, Ghighiță cerceta, ca să-mi facă plăcere, în buzunarul aceluiași mintean și scotea «un bulicher», cum îi spunea el, adică un briceag, cu care cresta flori în lemnul băncii noastre, sub gura-i făcută botișor.

— Măi domnule! măi răule! îl mustrase domnul Trandafir; cînd te-oi mai prinde că strici lucrul școlii, să știi că-ți iau custura și trimet pe Matei s-o zvîrle în Siret; iar pe tine te anin într-un cui de cheutoarea minteanului. (Matei era monitorul nostru.)

Ghighiță se încruntase și se zbîrlise dintrodată, parcă i-ar fi ieșit țepi de arici. Atuncea am început eu să am pentru dînsul admirație. A răspuns întîi printr-un fel de exclamație îndesată:

— Ihî!

— Cum «ihî», măi domnule? care «ihî»? a întrebat, cu mirare și zîmbind deodată, domnul Trandafir.

— Ihî! parcă Matei îl zvîrle în Siret? îl prinde bunicu și-i pușcă o bătaie ca aceea! Doar pe bulicheru ista bunicu a dat cincisprezece bani și l-a cumpărat tocmai de la Roman.

— Cum se poate? tocmai de la Roman?

— Da. La iarmarocul de la Probajeni.

— Ei, dacă-i așa, s-a îmblînzit domnu Trandafir, atunci pune-l în buzunar și nu mai strica banca.

— N-o stric; o fac mai frumoasă.

— Ei, atunci tot am să te anin în cui de cheutoarea minteanului.

— Ihî! vine bunicu și mă scoate. Minteanul ista costă trei franci de parale.

— Cum se poate? Și de unde-i cumpărat?

— Tot de la Roman.

— Și tot de la iarmarocul de la Probajeni?

— Da.

— Ei, atunci n-am ce-ți face. Trebuie să pedepsesc numai mîna. Întinde palma, să-ți dau trei linii.

Ghighiță Darie a întins palma, a simțit usturătura loviturilor, n-a putut opune nici un argument; s-a strîns în locul lui privind chiorîș și posomorit într-o parte și, de la acea experiență, nu și-a mai repetat decît pe furiș lucrarea artistică. Avea o plăcere să adîncească florile începute și mă pălea cu cotul, cîrnind spre ele nasu-i ascuțit.

Ghighiță Darie îmi făcea plăcere și-n alte chipuri. Își țuguia buzele și le mișca întocmai ca un iepure. Închidea palmele în anumit fel, sufla în ele și răspundea întocmai gangurului din nucul cel mare din fundul grădinii de la școală. Știa să latre și să miaune. Din cînd în cînd fura de acasă de la bunică-su o carte de zodii și mi-o împrumuta, s-o răsfoiesc. Nu mi-o lăsa prea mult, ca să nu se întîmple vreo nenorocire acelui obiect prețios.

— Cînd a muri bunicul, îmi explica Ghighiță, am să mă fac eu zodier, în locul lui.

Dar soarele a continuat să lucească pentru bătrîn și s-a stins pentru copil. Ca după o bătaie de vînt, m-am uitat în jurul meu și nu l-am mai văzut pe Ghighiță.

A venit la școală un moșneag urît, care se uita strîmb c-un ochi. Bătea cu cîrja în pămînt și-și pipăia tașca de la șoldul stîng. Și-a scos cușma din cap în fața lui domnu Trandafir și i-a spus ceva cu glas trudit. Am văzut cu mirare că lăcrămează. S-a întors în loc și s-a uitat posomorît la noi.

— De-acu gata, a zis el către domnu Trandafir, am rămas singur.

— Cum se poate, moș Darie? atîta nepoțel ți-a mai fost rămas?

— Atîta. Se chiamă, cucoane, că eu am avut patru feciori. Trei mi-au murit în război. Tare bine. Adică nu-i tocma bine, dar ce să fac? Așa că mi-a rămas cel mezin, care s-a însurat și mi-a făcut acest nepot. Cînd a fost bolișteа aceea pe care o știți, mi-au murit și feciorul și nora. Tare bine. Adică nu-i bine, dar cel puțin am rămas cu Ghighiță. Acuma s-a prăpădit și Ghighiță. Tare bine.

— Ce să faci, moș Darie? Așa a fost voia lui Dumnezeu.

— Care voie? La zodie scrie că acest băiet va să ajungă șaizeci și șase de ani vîrstă; și dacă trece de șaizeci și șase, ajunge la optzeci și unu. Atuncea cum?

— Așa scrie în cartea dumnitale de zodii?

— Da. Atuncea cum?

Domnu Trandafir n-a avut ce-i răspunde. Bătrînul s-a uitat la noi și la lume cu dușmănie și s-a dus.

De-atuncea, trecînd ani patruzeci și cinci și mai bine, și uitînd multe din cîte au fost altădată în peisagiul nouros al amintirii, unde zîmbesc flori pe morminte, păream cu totul desfăcut de acest tovarăș al meu de demult; cînd deodată, la vînătoarea de anul trecut de la Cornești, mi-a apărut.

Mai întîi trebuie, în puține cuvinte, să lămuresc unele lucruri ciudate și necunoscute.

Cornești e firma unei stații de cale ferată, adică de drum de fier, cum spun localnicii, dincolo de Prut, în Basarabia. Satul care-i dincolo de stație, în preajma pădurilor, se chiamă Rădeni.

— Cît e de aci, de la stația Cornești, pînă la pădure? întreb eu pe țăranul care mă încărcase, cu tot calabalîcul meu vînătoresc, ca să mă transporte sub pădure.

— Aici nu-i staţia Cornești, îmi răspunse el privindu-mă c-un ochi strîmb.

Mi-am înălţat fruntea şi l-am privit cu luare-aminte. Era un moşneag cu înfăţişare năcăjită şi răutăcioasă.

— Cum te chiamă, gospodarule ?

— Pintilie Mînzu, îmi răspunde el fără prietinie.

— Eşti de-aici din sat ?

— De aici din Rădeni.

— Şi zici că staţia nu se chiamă Cornești ?

— Aşa zic eu că staţia nu se chiamă Cornești pentru că-i Rădeni. Iar dacă vrei să găseşti staţia Cornești, trebuie să te duci dumneata la Perival.

— Cum ? Preivalu nu-i Perival ?

— Perivalu nu-i Perival.

— De ce nu-i Perival ?

— Pentru că-i Cornești.

— Ş-aici, la Cornești, ce-i ?

— Aici e Bahmutea.

După ce am lămurit această afacere destul de încurcată, precum se vede, am avut ideea să-l întreb pe Pintilie Mînzu dacă-s bune drumurile prin partea locului.

— Bune care nu se mai află, mi-a răspuns el.

— Văd că ţi-s potcoviţi caii, am adaos eu.

— Potcoviţi.

— Dar de ce-s potcoviţi numai la picioarele de dinainte ?

— D-apoi, domnule, m-a mustrat moşneagul, privindu-mă urît, n-am mai auzit de cai potcoviţi la patru picioare. Or fi fiind la dumneavoastră ; dar la noi nu s-a pomenit de una ca asta de cînd lumea !

Aveam toată buna dispoziţie să-mi îmbunez căruţaşul. M-am gîndit să-i laud caii potcoviţi la picioarele de dinainte. De o parte şi de alta a oiştii, se opinteau însă nişte animale mărunte, teribil de îndîrjite şi cu cozile pline de scai. Unul din aceste animale şchiopăta de un picior dindărăt : tocmai pe acela îl ajungea moşneagul mai des cu biciul. Cum simţea arsura, şchiopul se opintea mai tare, aplecîndu-şi spre pămînt botul. Era un căluţ jigărit, dar simpatic şi plin de bunăvoinţă.

Am încercat să mişc inima gospodarului, tînguind pe bietul animal beteag.

— Hm ! a răspuns moşneagul, repezind asupra lui biciul.

— Animalele ar trebui cruţate şi mai bine îngrijite, am adaos eu.

— Da' de ce ? dobitoacele, domnule, sînt rînduite de Dumnezeu ca să slujească pe om.

— Ştiu ; iar omul are datoria să le îngrijească.

— Apoi le îngrijesc, că le dau orz.

— Îmi închipui că le dai ; dar văd pe căluţul din stînga şchiopătînd.

— Care căluţ din stînga ?

— Căluţul din stînga, care se vede. E bolnav.

— Aş ! da' n-are nici pe dracu ! S-a bătut pe toloacă, astă-noapte, cu alt harmasar.

Ideea mea despre harmasar e asociată cu forţă şi mîndrie, aşa încît m-am uitat pieziş la Pintilie, să văd dacă nu-şi bate joc de mine. Amîndoi ne uitam pieziş unul la altul, pînă ce văzui un zîmbet fin pe obrazul încreţit şi năcăjit al gospodarului.

— Ei, dacă s-a bătut cu alt harmasar, m-am învoit eu, n-ai ce-i face.

— Hei, domnule, oftă Pintilie Mînzu, nici nu ştiţi dumneavoastră cît de tare s-a îngreuiat viaţa la noi în Basarabia şi cîte belele sînt pe capul nostru. Mai întăi şi mai întăi plătim bir. Asta ar mai merge în-

tr-o privință, căci stăpînirea are nevoie de capeici, ca să-și plătească slujbașii. Dar s-a înmulțit lumea și s-a împuținat pămîntul. Dac-a merge tot așa, apoi e de pierit. Noi, domnule, sîntem învățați să trăim la lărgime.

— Ai copii mulți ?

— Am feciori ; și feciorii mei au prunci. Așa că pe pămîntul meu n-au să poată încăpea toți și trebuie să-i alung pe unii. Așa că eu mi-am ales un nepoțel, pe care să-l las în locul meu ; macar acela s-apuce zile mai bune. Feciori am avut unsprezece ; dar doi au murit la război.

— Într-adevăr, războiul mai împuținează omenirea.

— Te înșeli, domnule, n-o împuținează cum ar trebui. Iaca, de la noi din sat, în războiul acesta, n-au picat, în totul lui tot, decît paisprezece gospodari. Iar de cînd s-a așezat pace și pînă acuma, atîta copil s-a născut, că nu ne mai putem trage sufletele. Sar ca broaștele pe drum, prin sat ; nu putem trece cu căruța de răul lor. Așa că nu faci nimica cu războiul. Dac-ar fi să deie Dumnezeu o ciumă, ori o holeră, atuncea s-ar mai lărgi iar cîmpurile.

— Uiți că ai un nepoțel, pe care vrei să-l lești în gospodăria dumnitale.

— Nu uit. De-acela n-am grijă. Am fost la mănăstire la Hîrjauca și am dat pentru sănătatea lui o sfîntă icoană de argint, așa că el e apărat.

— Cum îl chiamă ?

— Pe cine ?

— Pe nepotul dumnitale.

— Ghiță. Ai să-l vezi numaidecît. Imi iese în cale în colțul hudiții și se anină și el de coada căruței.

Intr-adevăr, la colțul hudiții, obrazul încrețit și posomorît al lui Pintilie s-a alinat oarecum și ochiul cel

strimb s-a luminat de răsăritul soarelui. De după un gard cu streșină de spini s-a repezit un fecioraș de șapte ani și s-a cățărat în chilna de dinapoi a căruței. Cînd Pintilie Mînzu s-a încredințat că iese deasupra îînului nasul ascuțit și ochii ca cireșele și smocul de păr sub căciula săltată pe frunte, mi-a făcut semn de înțelegere cu ochiul cel luminat și, rămînînd așezat pieziș, ca pentru sfat, a mai dat un bici harmasarului celui șchiop.

Nepotul sămăna întrucîtva unchișului. Avea în el aceeași ascuțime ascunsă. Dar sămăna mai ales cu altcineva. Cînd își făcu limba sul și strigă de trei ori numele cucului, cunoscui numaidecît pe Ghighiță. Văzînd că-l privesc așa de stăruitor, noul meu tovarăș își întoarse într-o latură privirile, cu sfială. Cercetă în buzunarul minteanului și scoase bulicherul, apoi, văzîndu-mă că-i zîmbesc cu prietinie, ca unui cunoscut vechi, își mișcă botișorul ca un iepuraș. Rizînd cu toți dinții, mă privi din trecut ; după aceea rămase atîrnat de o chemare de păsărică, de pe o smicea de măr, într-o margine de livadă. Ii răspunse tot așa de subțirel.

— Invață la școală ? am întrebat eu, emoționat, întorcîndu-mă spre bătrîn.

— Cum nu ? răspunse Pintilie Mînzu. Acuma învață glasul întăi. Dar am avut o leacă de nacaz cu dînsu. S-a cam supărat pe el domnișoara învățătoare.

— De ce ? taie cu cuțitul banca ?

— Lasă asta. Să vedeți dumneavoastră alta. Aicea ești, Ghiță ?

— Aicea, tătuță bătrîn.

— Apoi dacă ești aici, dă fuga înainte la crîșmă și cumpără țigări pentru boier. Din zece mi-a da și mie două. Ia capeicile și du-te. Te-ai dus ?

— M-am dus numa o fugă, tătuță bătrîn. Cînd treci, iar mă cațăr în căruță. Dar de ce pălești pe șchiop ?

— Il pălesc, că-i rău și bătăuș. Așa că iaca ce s-a întîmplat acestuia nepoțel, domnule. Se chiamă că sta în clas cu ceilalți băieți, rînduiți în bănci, după obiceiul tagmei, și domnișoara le dădea învățătură. Spunea una, spunea alta, — ce-a fi spus dumneaei eu n-am știință și nu mă pricep ; da' nepotu ista pe care l-ai văzut asculta cucu din poiană. Pădurea e la o zvîrlitură de băț de școală. Era primavară ; fereastra deschisă ; el cu gîndul la ale lui zburdăciuni, ca un copil ce se găsește, în vîrstă numai de șase ani. — Bagă de samă, Ghiță, îl probozește domnișoara ; fii atent (ce-a fi asta ?) că altfel îți dau matale pedeapsă. Băietul se scutură și se holbează la dînsa cu ochișorii lui ; pe urmă iar ascultă ce zice poiana. Acolo-i raiul lui, cu caii și cu alți draci de o samă cu el. — Nu vrei mata să fii cuminte, Ghiță Mînzu ? îl mustră domnișoara. Eu vorbesc la păreți ? — Da, domnișoară, vreau să fiu cuminte. — Atunci ascultă aici ; altfel te bat pe mata cu varga la palmă. Ce știe Ghiță Mînzu de vargă la palmă ? Neam de neamul nostru n-a știut de vargă la palmă. Așa că lui nu-i pasă de așa vorbe ; așa că ochiul și mintea lui iar fug pe fereastră, în poiană. Atuncea domnișoara vine, îl apucă de moț și-l întoarnă cu ochii la ea ; îi înșfacă, domnule, mîna dreaptă și-i arde două vergi. Ii cuprinde mîna stîngă, domnule, și-i arde alte două vergi. S-a făcut băietul cîrlig. S-a înroșit pînă în albul ochilor de așa rușine, crîșcînd : Tu-i pămîntu ei de muiere ! parcă-i nebună !

Am avut ce rîde. I-am dat pentru vorba asta domnișoarei cinci puduri de păpușoi, ca să-l ierte.

De atuncea și el s-a mai îmblînzit ; dar banca tot o crestează cu cuțitul ; de asta nu-l putem dezbăra. Ai venit, Ghiță ?

— Aici-s, tătuță bătrîn.

Am tresărit întorcîndu-mă spre copil, care sărise din fugă lîngă mine ; i-am pus mîna pe umăr și l-am mîngîiat pe obraz, cunoscînd în el fără de nici o îndoială pe prietinul meu de altădată.

BĂDIȚA MIHAI

Domnii jurați, ca totdeauna, manifestă un interes destul de slab pentru afacerea zilei. E după masă; căldură copleșitoare de vară; fiecare își are gîndurile și preocupările lui, cu mult mai interesante decît dezbaterile, în orice caz mult mai importante. Totuși au cercetat și cumpănit la început, din curiozitate, pe indivizii cărora li se atribuie crima din Podul Roș. Au cetit pe obrazurile lor ceea ce era vădit pentru oricine. S-a schițat în domniile lor un început de atitudine morală.

Este unul mai ales, făptașul principal, șeful bandei, cel care a pălit cu toporul pe negustorul de coloniale și mărunțișuri Israil Segal, în odăița din dosul prăvăliei. E oacheș, bine legat și sprinten, cu o cicatrice pe obrazul stîng, cu ochii foarte ageri. E un om la prima aparență simpatic; totuși a ucis; a și mărturisit. E un corci, un «balaoacheș», crescut pe toloaca Bahluiului, născut din părinți delicvenți, cerșetori și furi. A crescut în mocirlă; a cunoscut vițiul sub toate formele de la vîrsta de opt ani; a avut aventuri galante cu slujnice de la șaisprezece ani, pentru a-și putea pune la cale afacerile de borfaș. Pe urmă a devenit

spărgător; asta în vremea nopții. Ziua săvîrșea scamatorii la hală și în iarmaroc, în dauna țăranilor. Sara, jumulea gîscănașii în cafenele din preajma gării — împreună cu tovarășii de aceeași trampă. Și-a făcut, la diferite epoce, stagiul de pușcărie; numără pînă acum, pe degete, exact cinci ani și două luni pensiune la stat.

— În vremea din urmă m-am cuminții, domnule președinte și domnilor jurați, declară deodată balaoacheșul. M-am gospodărit și am luat de nevastă o fată cuminte de la țară.

— Cum te-ai cuminții, Mitru Săndică? întreabă zimbind domnul președinte. Ceea ce ai săvîrșit tu în vremea din urmă se chiamă cumințenie?

— Domnule președinte, răspunde acuzatul cu voce tragică și joasă și cu o expresie a feței potrivită glasului; vă pot încredința că n-am făptuit ceea ce credeți dumneavoastră; sînt gata să jur pe orice. Jur pe sufletul părinților mei, domnule președinte. Am fost năpăstuit — deoarece, într-adevăr, în viața mea am făcut multe prostii. Am fost un rău; dar de moarte de om m-am ferit. Așa că nu-s vinovat.

— Totuși ai mărturisit la poliție și la instrucție; cred că ai făcut bine, Săndică. Povestește și domnilor jurați întîmplarea.

— N-am ce povesti, domnule președinte și domnilor jurați. Am fost bătut și-am spus și eu ce mi-a trecut prin cap și ce nu s-a pretins.

— Ți s-a pretins?

— Da, domnule președinte, mi s-a pretins.

— De ce ți s-a pretins, Săndică?

— Nu pot pentru ca să știu, domnule președinte și onorată Curte.

— Vra să zică nu mai vrei să mărturisești?

— Dacă nu-s vinovat, domnule președinte...

Unii din domnii jurați se înalță ușor din somnolența fotoliului și privesc cu mirare la acel tînăr oacheș, inteligent, curățel și plin de sinceritate. Are lacrimi în ochi și în glas. Avocatul său nu-l privește, însă pare a asculta cu interes, de și răsfoiește prea repede, fără a se fixa nicăieri, foile unui dosar. Dar dosarul afacerii e la grefier. Așa încît tînărul procuror cu ochelari e intrigat de această cercetare a unor documente necunoscute. Are datoria să privească însă ironic spre onorata apărare, care și-a contenit răsfoirea și s-a așezat apoi, voluminoasă și placidă, în scaunul confortabil.

Acest apărător e un meșter încercat. Cunoaște ce importanță are prima impresie pe care clientul său o face asupra noastră. Pe urmă, în cursul acestor dezbateri, putem afla felurite lucruri de mirare; însă domnia sa știe că se poate bizui pe prima impresie, ca să dea bătălia cea din urmă, cu o convingere și o căldură care ne tulbură cu desăvîrșire. Onctuos, pătrunzător, dramatic, maître Dumitrache ne dovedește că acuzatul e de fapt opera noastră, a societății care nu l-a instruit, nu l-a educat, nu l-a ocrotit, nu i-a dat pîne, l-a lăsat disperării și pasiunii și acuma pretinde să-l pedepsească. E la înțelegerea oricui că e imposibil pentru adevărații vinovați, dacă au o conștiință, să condamne pe un nenorocit care, de fapt, nu e decît în mică măsură vinovat. Vinovații cei mari sînt înșiși domnii jurați. Nu numai o dată ni s-a întîmplat, după pledoariile foarte elegante ale lui maître Dumitrache, să dăm niște verdicte rămase celebre. După mărturisirea acuzatului, în instanță, că a dat cu cuțitul și că din lovitura lui de cuțit victima a sucombat pe loc, la întrebarea președintelui dacă acuzatul a

lovit cu cuțitul și victima a sucombat, noi am răspuns nu. Pe urmă ne-am mirat și noi de asemenea răspuns; însă, sub presiunea retorică a aceluiași meșter care apăra acum pe Săndică, în sfertul de oră cît am stat în camera de chibzuință, ne era imposibil să dăm alt răspuns.

Această generoasă instituție, pusă la discreția meșterului nostru de vorbe, a fost pe punctul de a emite un nou punct de vedere în legislația penală, cu colaborarea momentană a celui care raportează cazul de față. Nu înțeleg cum s-au putut desmetici unii, ocrotind pe cei interesați — bandiți cu multe isprăvi — de o mare nedumerire. In orice caz și acuzații de atunci, ca și omul nostru de acum Mitru Săndică, se înfățișau cu cea mai mare cuviință și cu un zîmbet pe care nu l-ar putea fixa pe pînză nici un pictor.

Era atunci vorba de o ceată de lotri, care atacau la Capul Dealului căruțele și automobilele negustătorilor. Ii opreau cu carabinele, îi scoborau la marginea șanțului, îi puneau să stea cu mîinile sus și-i ușurau de tot ce aveau. Cum mișca unul, îl trăsneau în numele Tatălui. Intre acești operatori destoinici se aflau doi: un fost sergent de stradă și un fost aprod la parchet, amîndoi de aici de la noi, din Iași. Apărătorul lor, maître Dumitrache, a pus astfel problema, încît noi jurații, în camera de deliberare, am discutat, în ceea ce-i privea pe acești doi, despre circumstanțe atenuante. Sînt de-ai noștri, oameni mai subțiri, argumenta domnul prim-jurat. Intr-adevăr, ceilalți acuzați erau niște derbedei și niște țigani.

Prin urmare Săndică se înfățișa înaintea noastră ca un asuprit al soartei, victimă a unei reputații șubrede, a unor delicte trecute, a căror responsabilitate o purtam în primul rînd noi. Mă uitam furiș la cei unspre-

zece tovarăși ai mei. Unii priveau vag, cu ochii puțintel încrucișați de somnia după-amiezii. Alții îndrăzneau să se amuzeze de teatrul pe care-l juca Mitru Săndică ; dar și asta era o cursă pe care ne-o întindea iscusitul nostru prietin meșterul, din care ar fi rezultat acele faimoase circumstanțe ușurătoare.

Incep să-mi aduc aminte de istorisirile de acum doi ani ale reporterilor presei locale, împrospătate de actul medico-legal. Acest nou candidat la achitare ori măcar la circumstanțe atenuante a desemnat cu toporul pe fața victimei o brazdă roșie, care angaja osul parietal drept și ochiul din aceeași parte, cu un amestec al creierului cu globul acelui ochi. Soția victimei, Sura Segal, înfășurată în plapomă, pe cînd se trezea, a fost vîrîtă sub pat și i s-a făcut cunoscut că i se suprimă cu același topor orice parte a trupului care s-ar arăta în zona nepermisă. Făptașii au luat bani și bijuterii. Au găsit într-un dulap niște pastramă cușer de giscă, pe care au aruncat-o pe fereastră, fie din dispreț pentru religia victimei, fie pentru că era o zi de vinerі, zi de post și rugăciune pentru noi cei cu circumstanțele atenuante. Știam că și din această împrejurare meșterul nostru va scoate argumente dintre cele mai vrednice de ținut în samă.

Vin însă niște martori, trimeși ai unei lumi pe care noi n-o mai cunoaștem. Sînt doi țărani, fratele și sora. Unul e bădița Mihai Savin, gospodar tînăr de la Moreni. Sora lui, Frosa, e nevasta lui Mitru Săndică. Incă nu s-au cununat, dar trebuiau să se cunune: «așa i-a juruit el». «Și sînt ca și cununați, căci au un copil.»

Mihai Savin și Frosa Savin vin dintr-o lume ignorantă, unde e necesară amenda ca să-și trimeată omul copiii la școală ; dintr-o lume unde bătăile și crimele din beție ori pentru pămînt sînt destul de frecvente. Vin dintr-o lume pe care noi cei de la orașe o socotim a întunericului. Dar noi cei de la orașe avem iluzia că trăim în lumină, pentru că beneficiem de toate elementele tehnicei moderne. Avem iluzia culturii, a libertății și a conștiinții datoriei fără lege represivă, pentru că asemenea vorbe sînt imprimate pe hîrtie ori sună în jurul nostru ; și mai ales pentru că asemenea vorbe sînt realități în anumite regiuni ale lumii civilizate, după sforțări de secole ale religiei și puterii de stat. Dar noi producem numai pe Mitru Săndică.

Mihai și Frosa vin din preistorie, cu rînduielile, datinile și prejudecățile seriilor de generații ; vin dintr-o civilizație primitivă pe care noi n-o cunoaștem ori de care ne-am despărțit fără a o înțelege.

Primul lucru pe care îl fac cu plăcere copiii lumii rurale cînd ajung în al patrulea an de liceu este să dovedească semenilor lor că Dumnezeu e o ficțiune.

Bădița Mihai și Frosa interpretau în fața noastră această ficțiune c-o simplicitate, c-o bună credință și c-o siguranță care ne făceau uneori să zîmbim. Intre acești «noi» care zîmbeau, era și Mitru Săndică.

Deci, în vremea războiului, bădița Mihai s-a dus pe front ca să-și facă, după părerea lor, datoria. Frosa, mezina lui, a rămas în sat, orfană. Cunoscuții și neamurile celelalte au îndemnat-o să iasă din lipsa și năcazul lor și să se ducă la slujbă «în tîrg». Acolo lumea trăiește mai bine.

Așa că fata a nimerit la Iași și a lucrat cu ziua, trăind o vreme cum da Dumnezeu.

Fiind frumușică și curățică, și-a găsit nu tîrzie vreme un om «cu care s-a alcătuit», cum spune frate-său.

Bădița Mihai n-a știut de soarta ei. Cînd s-a întors de pe front, a aflat numai că sora lui e dusă. O așteptă; și în adevăr Frosa vine cu omul ei, ca să-și ceară partea de moștenire din gospodăria părintească. Atunci, după dreptate, bădița Mihai i-a dat bani, vite, păsări și producte. A îndemnat-o să se poarte bine și să fie cu credință; a băut un pahar de rachiu cu cumnatu-său Mitru Săndică, sfătuindu-l să nu întîrzie formele legiuite; i-a lăsat să se ducă.

A trecut o vreme, însă nu prea multă.

Fata trăia la Nicolina cu Mitru, și avea și-un copil, pe care-l ducea zilnic la spital «la injecții». După ce s-au isprăvit toate cele aduse de la țară, Frosa s-a bucurat că are să poată trăi și ea măcar o vreme cu pîne muncită de alții. Avea drept s-o cumpere. Banii îi dăduse soțului său pe cînd o desmierda cu dulceață și cu vorbe bune; la banii frățești se adăugase și prețul vițelor. Dar Mitru avea anume păreri despre economie, așa că se veselise o vreme cu soții săi prin crîșme și cafenele, iar fata a cunoscut că dorul de pîne albă se sporește cu lacrimi. Pe lîngă foame, simțea apăsînd-o străinătatea. Și oricît era de neștiutoare, de la o vreme a înțeles că în jurul ei nu se petrec lucruri curate. Bărbatul ei dormea ziua și muncea noaptea. Chiar la tîrg, asemenea purtare nu-i cuviincioasă.

Neîndrăznind să ia singură o hotărîre, s-a dus la un scriitor și a «trimăs» lui bădița Mihai răvaș, precum că-i bolnavă tare la spital la Sinscridon și să se grăbească să vie s-o vadă, că, dac-a întîrzia puține zile, n-o mai găsește pe lumea asta.

Așa — povestește bădița Mihai Savin — cum am primit scrisoarea, m-am sfătuit cu nevasta. Ce-i de făcut?

— Omule, zice nevastă-sa Casandra, nu mai întîrzia și du-te la soră-ta. E sîngele tău și ai a da samă pe ceea lume. Du-te: și dac-a fi la ceasul din urmă, ingroap-o; iar dacă mai trăiește și se-ndreaptă, ad-o aici la noi.

Bădița Mihai Savin a plecat. Și printr-un om, «cu care s-a împrietinit de la o țigară», a aflat unde locuiesc Mitru Săndică și sora-sa.

Și cum a văzut pe soră-sa sănătoasă a mustrat-o pentru viclenia ei de muiere:

— Bine, soră dragă, cum de mă porți tu pe drumuri și mă faci să-mi lăs treburile baltă și holda pe cîmp?

— Bădiță Mihai, i-a zis ea, te-am chemat că eu aicea nu mai pot trăi. După ce m-am desmeticit, am văzut că omul meu nu-i ce trebuie să fie. În casă la mine nu-i lucru curat. Omul ista e un hoț.

— Cum? Ce fel? Mai mult nu i-a putut spune, căci tocmai atunci s-a întors acasă Mitru Săndică.

— Acesta-i? întreabă domnul președinte.

— Acesta, răspunde Mihai Savin, fără a privi spre acuzat.

Cum a venit meșteșugarul de noapte, s-a învîrtit în jurul fraților, i-a privit cu luare-aminte și nu i-a fost greu să înțeleagă că săteanul a venit chemat de Frosa. Drept aceea nu s-a deslipit de Savin în tot cursul zilei, iscodindu-l fel și chip. Dacă are cumva, undeva, vreo treabă, vreo afacere, merge și el să-l ajute. Cunoaște boieri, cunoaște avocați; poate să-l sprijine în orice împrejurare.

— Om vedea, a răspuns țăranul.

Sara au mîncat ceva. Savin a văzut că ața gospodăriei celor doi e subțire, dar n-a zis nimica. Mitru Săndică l-a luat cu vorbe și cu prietinie și l-a dus la... «ista cum îi zice...»

— ...La cinematograf, lămurește acuzatul.

— Așa! izbucnește bădița Mihai; la cimotograf!

Mitru Săndică zîmbește, ca și noi, cu aer de superioritate și întrucîtva de milă.

Ș-apoi, după ce s-au întors ei de la cimotograful cela, s'au culcat. Țăranul, trudit, a adormit îndată. I s-a părut somnul clipă; s-a deșteptat în vorbe suspinate și amenințări șoptite. Frosa și Săndică se sfădeau. A încercat să-i împace, ca să poată dormi. Soră-sa a venit lîngă culcușul lui și i-a șoptit repede la ureche:

— Bădie, nu mai dormi.

Atuncea eu n-am mai dormit.

Președintele are nevoie, pentru noi probabil, de o explicație:

— De ce te-a îndemnat să nu mai dormi?

— Știu eu? Se temea, pesemne, să nu mă omoare barbatu-său; să nu mă taie; să-mi stîngă becu!

Săndică rînjește iar spre noi, simpatic.

Ș-apoi, a doua zi, întovărășind pe soră-sa la spital cu pruncul, femeia a urmat a-i destăinui unele din faptele pe care înțelesese că le-a săvîrșit tovarășul ei de viață. Ca s-o pregătească poate pentru alte isprăvi, Săndică a îndrăznit a-i vorbi pe departe despre o prădăciune la doi bătrîni. Doi moșnegi singuri. Au bani pe care-i păstrează degeaba. Nu folosesc nimănui nici cu viața lor, nici cu banii. Nu cu multe zile în urmă s-a auzit despre omorul din Podul Roș. A trecut o femeie pe la geam și i-a spus: iaca așa, iaca așa. Săndică asculta din casă. Femeia aceea străină s-a dus. Frosa vine la copil, se învîrtește căutînd prilej de vorbă, ca să ceară bani de pîne și carne soțului său.

— Care carne? rîde Săndică. Dacă-ți trebuie carne, n-ai decît să te duci să tai o bucată din jidovul cel de la Podul Roș.

Așa a pătruns-o pe Frosa acel rîs ca un junghi de foc, încît numaidecît l-a prepus.

— Ei? ce stai? a suduit-o el. Zici că pieri de foame aici tu și cu țîncul tău. Foamea și nevoia nu întreabă.

— Așa grăiești tu, omule, în fața lui Dumnezeu? a întrebat ea, cu mîna la gură, uimită și înfricoșată.

El a făcut numai: Hm! Atuncea n-a îndrăznit s-o lovească.

Cînd au ajuns la spital, bădița Mihai era hotărît să «declăre» toate la poliție. Au lăsat copilul la o gardiancă și s-a dus cu soră-sa «în personal» la poliție.

— Într-adevăr, a mărturisit și Frosa, după aceea, ne-am dus amîndoi la poliție și poliția nu era acasă.

Mitru Săndică a găsit de cuviință să rîdă iar de asemenea vorbe, ca și noi de altminteri.

Ș-apoi, urmează Mihai Savin, după ce și-a făcut ista gîndurilor, s-au luat și s-au dus; după aceea iar s-au întors și au găsit un comisar. Au stat și au spus ei amîndoi tot ce știau, iar bădița Mihai a lămurit toate și le-a descurcat cum se pricepea el cu mintea lui, încît poliția cugeta și se scărpina după ureche cu condeiul.

S-a ridicat deci comisarul și a chemat doi vardiști. A trimes pe femeie să-și ia copilul de la Sinscridon. A poftit pe bădița Mihai să meargă să-i arate pe Săndică. S-au dus la olărie, unde acela era un fel de lucrător. Au stat într-o latură și s-au uitat, pînă ce Săndică s-a arătat c-un braț de oale.

— Acesta-i, domnule comisar, a zis bădița Mihai; să-l ieie legea și să facă cu el ce știe.

Atuncea comisarul a răcnit:

— Sus mînile! Crucea și Dumnezeul mă-ti! Te-am arestat.

Asta a fost. După aceea, bădița a luat pe soră-sa la țară cu copilul. De față-i și Frosa și spune și ea toate. E încă frumușică, de și puțintel veștedă, simplă și naivă ca o fată de la țară, avînd însă în vorbire expresii nouă și neașteptate, din lumea mai nobilă a orașului. Cum a simțit că omul ei calcă drumuri rele, întăi și întăi s-a gîndit la fratele ei mai mare. Numai acela-i sprijin și sfat ; căci lui a fost lăsată în samă de părinți, cînd s-au prăpădit de tifos-antimatic. Și ea îl întreba pe Săndică de ce nu vrea să muncească «deoarece așa i-i dat omului să muncească din greu». Dar el răspundea că-i place să muncească ușor.

— Asta știu, asta spun, a încheiat bădița Mihai. Un suflet am și-i creștinat.

ILUZIA

Nu putea fi nici o îndoială. Numai o întîmplare, absurdă ca toate întîmplările, îi pusese alături și-i adusese la malul mării în ziua aceea de aprilie. Era început de primăvară. Nouri alburii de scamă fugeau de la răsărit spre apus, pe subt un cer adînc și umed albastru, ca o floare de toporaș. Iarna nu fusese grea, dar sfîrșitul i se prelungise dușmănos în tot lungul lui martie și-n jumătatea lui aprilie. După acalmii și călduri pripite, năvăliseră în trei rînduri zloate, ninsori și viscole, frămîntate de balaurii vînturilor. Anotimpul rău își cerea drepturi nouă, se prindea parcă în rădăcini și-n ancore. Toate se orientau și se zbîrleau spre miazănoapte. Duduia Nușa ajunsese la un fel de disperare. Avusese crize de lacrimi ; era sigură că blăstămul iernii n-are să mai ia sfîrșit. Ca-n vechile ritmuri de mîhnire ale lui Ovidiu, țărmul era sur pînă în depărtări negre și Pontul Euxin cu ghiare de spumă.

Și totuși, iată, venise cea dintăi zi a luminii. Intre plantațiile de lîngă dig, înspre Cazino, se deschiseseră flori — modeste și fragede, însă flori adevărate, care priveau ca niște ochișori plini de uimire marea nemăr-

gînită. O vedeau întăia oară. O priveau într-o zi strălucită și pe urmă n-aveau s-o mai vadă. N-aveau a-i cunoaște furiile și zbuciumele. Pentru ele, Marea Neagră era o arie lină, într-o zi blîndă.

Doamna Costinescu, sau duduia Nușa cum i se spunea în intimitate, culesese una din aceste floricele albastre și și-o fixase în corsaj în stînga, c-o fibulă, privind ușor ironic pe tovarășul ei. Nici nu se aștepta ea de la acest tovarăș la o atenție delicată și mai ales poetică. Era un om lursuz și străin.

Nu un străin în înțelesul propriu al cuvîntului, căci era dobrogean de baștină și chiar constănțean, urmaș de oieri de peste munți. Era străin prin felul lui de a se ține în lume și-ntre oameni. Cu ochi triști și neatenți pentru frumusețile vieții, pentru cîmp înflorit, pentru marea în mișcare, pentru femei, — domnu Ambrozie ajunsese la cărunție fără o aventură cunoscută, fără familie, fără bucurie, țărcuit numai în laboratorul lui de științe naturale de la București. Ieșea de acolo ca să fugă la Constanța, ori la Balcic, ori la Caliacra, spre a-și verifica unele cercetări și observații. După ce sonda marea și aducea în fileurile lui cîteva dihănii cu forme ciudate de la adînc, își închidea zilele într-aceeași melancolie de odăi înalte și fumurii.

Era prietinul lor de casă, al duduii Nușa și al domnului Oreste Costinescu, avocat briliant și fost ministru. Erau vechi prietini de la Constanța, încă dinainte de război. Erau de loc toți de-aci și puțintel neamuri. Și Oreste și duduia Nușa erau legați de profesor nu numai prin aceste împrejurări de ordin secundar, dar și printr-o serie de fenomene disparate și bizare.

Profesorul era mai în virstă decît ei. Cu mult mai în vîrstă. Decît doamna Costinescu era mai în vîrstă

cu cincisprezece ani. Îi fusese profesor și învățase de la el multe despre natură, multe lucruri, fără îndoială frumoase, pe care însă ea le uitase cu desăvîrșire. Mai întăi n-avusese nevoie de ele ; al doilea, se măritase ; al treilea, în complexitatea vieții ei bucureștene, asemenea preocupări ar fi părut ceva ridicol.

Era mai în vîrstă și nu-l chema numai Ambrozie. Numele de botez îi era Atanase. Un om pe care-l chiamă Atanase Ambrozie, și care-i situat cu cincisprezece ani mai departe în viață, nu poate în adevăr să-ți fie decît un bun prietin. Cînd îi spunea, cîndva, demult, lucrurile cele frumoase pe care ea le uitase cu desăvîrșire, îl iubea și-l admira. Acuma, duduia Nușa zîmbea îngăduitor pentru acel romantism de la șaisprezece ani. După alți șaisprezece ani, Atanase Ambrozie se uita tot așa de distrat și avea, în plus, un păr zbîrlit și cărunt. Nu erau displăcute buclele acelea înflorite argintiu, dar ar fi putut să le îngrijească mai bine cu pieptenele. Ar fi putut să-i dea ea acuma, lui, lecții într-un domeniu mai interesant decît al dihăniilor mării, dar se mulțămea să zîmbească. Era inaccesibil realităților vieții. Asta alcătuia una din fațetele lui de străin.

Mai erau și altele. Acest Atanase Ambrozie, de profesie profesor și savant, avusese nesansa să devie, într-o epocă a vieții, militar. In timpul catastrofei celei mari a războiului european, îl găsise, în laboratorul lui, un ordin de chemare. Prietinii lui îl văzură îmbrăcat în haine de ofițer, încins cu sabie, cu revolver la centură — foarte nedumerit de meseria sîngeroasă care i se impunea. Zîmbise cu mîhnire lui Oreste și duduii Nușa și se dusese la regimentul lui, fără să protesteze, fără să facă intervenții, fără să se mire, acceptînd un eventual sacrificiu. Oreste găsise,

în asemenea atitudine, ridicolul cel mai primejdios al individului şi se hotări să stăruiască, între prietini şi cunoscuţi, aducerea naivului aceluia în dosul frontului, la o îndeletnicire mai potrivită cu aptitudinile lui.

Ordinul de chemare înapoi îl căută, cu ezitări şi cotituri, prin cotloanele munţilor, înaintind şi retrăgîndu-se, fără să-l găsească. Ori de cîte ori plicul oficial ajungea într-un loc, tipul plecase spre alt destin c-o zi ori c-un ceas mai devreme.

Duduii Nuşa îi venea a rîde şi de asta ; şi ar fi rîs dacă nu i s-ar fi strîns atunci inima. Insfîrşit hîrtia se întoarse fără căpitanul de rezervă Atanase Ambrozie. Ordinul venise încoace ; iar căpitanul Atanase Ambrozie — după ce se luptase cu înverşunare, zbătîndu-se şi răcnind într-un chip nepermis unui om cuminte, într-o serie de recunoaşteri, atacuri la baionetă şi retrageri sub focuri de artilerie — căzuse rănit şi fusese luat prizonier de inamic. Din munţi fusese dus la o cîmpie şi vegetase într-un spital. Nu cunoştea numele localităţii, nu-şi aducea aminte de nimic. Prin ingenioase deducţii avocăţeşti, Oreste ajunsese la concluzia că prietinul lor pîlpîise între viaţă şi moarte patruzeci de zile. Şi acuma veselul soţ al duduii Nuşa rîdea punînd întrebări profesorului despre acea epocă situată între 17 dechemvrie 1916 şi 20 aprilie 1917. Ambrozie strîngea din umeri. Era străin. Atunci îi încăruntise părul.

După 20 aprilie 1917, amintirile lui se precizau din ce în ce. După o lungă convalescenţă, urmase o tot atît de lungă captivitate într-un lagăr foarte sever, unde camarazii, de al căror nume nu-şi mai aducea aminte, se plîngeau întruna de foame. Acele nedemne zile de suferinţă tot Oreste le descoperise prin deducţiile lui. Ambrozie socotise că nu trebuie să le mărturisească. Duduia Nuşa îl revăzuse palid şi stîns ; totuşi îi zîmbise. Fără îndoială, suferise. S-ar fi cuvenit, dacă nu să protesteze, cel puţin să se tînguie. El se mărginise să intre în laboratorul lui.

Era un om nesuferit.

Oreste Costinescu găsise, în suferinţa colectivă a anilor tragici, material fulminant pentru discursuri. Inteligent, dibaci şi pasionat, repede ajunse, în anii cei dintăi de după război, în situaţii strălucite. Fusese de două ori ministru. Îi mergeau foarte bine şi toate celelalte afaceri. Clădise două case ; îi intrau sume importante din afaceri de petrol ; îşi mobilase locuinţa regeşte. Făcuse mai mult decît atît. Urmînd impulsiunea freneziei obşteşti, devenise mai tînăr şi mai elegant decît totdeauna. Ducea pe duduia Nuşa la toate ceaiurile dansante de la ora cinci, la localurile de noapte şi la toate petrecerile de modă. O făcu să iubească muzica zgomotoasă şi dansurile moderne, să-şi tundă părul şi să guste băuturi tari din pahare mici. Îşi găsi foarte curînd nu numai un flirt şi nu numai o amantă, supărînd-o întrucîtva pe duduia Nuşa, dar nu prea mult, căci şi ea se simţea tînără şi în stare să-şi aibă drepturile ei de represalii.

Ambrozie urma să fie prietin şi străin în acelaşi timp. Duduia Nuşa încercase să-l pună în curent cu micile ei suferinţi. Poate nu-i înţelesese castitatea ei firească şi respingerea pe care ea o găsise în fiinţa ei pentru viaţa de febră a generaţiei noua.

Neînţelegerea ori indiferenţa lui o jigniseră întrucîtva. Totuşi nu-i displăcea că-l revede.

Acum avînturile şi prostiile lui Oreste se domoliseră. Era un om bogat şi încă splendid, care îşi vedea atent de afaceri şi nu-şi pierdea niciodată orele de club. Era atent şi amical cu duduia Nuşa ; şi ea zîm-

bea fără durere pe ruinile unei legături care, în realitate, nu fusese niciodată iubire. La vîrsta de treizeci și doi de ani își dădea ea foarte bine sama de asta. Era de altminteri hotărîtă să se resemneze, urmînd înțelepciunea vîrstei care-i scosese, deasupra ochilor castanii și deasupra frunții, cele dintăi firișoare de nea.

Ziua a treia a Paștilor hotărîseră s-o petreacă la Constanța. Trimeseră o telegramă madamei care le îngrijea vila, o poloneză bătrînă și simpatică, o nobilă scăpătată care vorbea foarte distins și muzical franțuzește. Sosiseră pe ploaie și pe învăluiri de zloată, și petrecuseră plictisiți ziua aceea în salonaș. Duduia Nușa urmărea pe gînduri negurile mișcătoare ale mării. Madame Eugénie Kovalski trecea prin colțuri, în umbra cărora părea că dispare, apoi apărea zîmbind, subțire și palidă, cu pieptănătura-i cu bandouri și cu rochia-i de mătasă veche — prezentînd Nușei, pe o farfurioară, o prăjitură creată de mîinile-i transparente. Nușa zîmbea. Bătrîna poloneză îi prezenta bunătatea aceea de spumă și zahar ca unei pisicuțe.

— Vai, madame, se tînguia doamna Kovalski, așteptăm de atîtea săptămîni primăvara și, tocmai cînd ați sosit dumneavoastră, s-a deslănțuit afară o vreme oribilă. In toată afacerea asta eu n-am nici o vină; totuși vă rog foarte mult să mă iertați.

De după gazeta lui, Oreste Costinescu o privi o clipă amuzat, însă fără simpatie.

Poloneza își urmă tînguirile ei în șoaptă, apoi ispiti cu viclenie pe Nușa spre o odăiță prietinoasă și mai puțin rece, de unde nu se vedea marea și se auzeau numai mugetele vîntului. In acel cotlon tainic doamna Kovalski făcu zîmbind o observație asupra privirii ostile a domnului Costinescu și rugă pe Nușa să in-

tervie la stăpîn spre a fi iertată de indiscreția ei. Avea o delicatețe deosebită în vorbire și în mișcări, și Nușa, ca și în alte dăți, era mai ales mișcată că se simțea subtil înțeleasă în singurătatea ei sufletească. Acea străină, care venea din regiuni de nefericire și dramă, avea o profundă înțelegere a vieții feminine; simțea o durere stăpînită sub strălucirea în care se desfășura viața aparentă a duduii Nușa.

In noaptea zilei a treia de Paști, vîntul își sporise presiunea. Dimineața, marea se zbătea într-un clocot de ură și o geamandură striga cu o spaimă prelungită dinspre digul portului. Îndată ce apăru acest suspin al adîncurilor mării în ziua cenușie a odăilor, doamna Kovalski intră zîmbind în iatacul Nușei și anunță vreme bună pe curînd.

— Madame Kovalski, îi răspunse puțin speriată duduia, siguranța dumnitale mă neliniștește. Mă faci să am o speranță care poate fi din nou înșelată.

— O, nu, doamnă, puteți fi sigură. Ploaia a stat; și chiar acum o jumătate de ceas am schimbat două vorbe cu domnul profesor. Trecea cu semințe spre căsuța lui de sus de deasupra mării. Ca-n toți anii, își aranjează grădinuța. El mi-a explicat că vîntul s-a întors de la sud. V-a lăsat dumneavoastră și domnului salutări și vă sfătuiește să ieșiți mîne pe mare.

Doamna Costinescu se interesă cu seriozitate:

— A spus Ambrozie asta? De cînd e în Constanța?

— A sosit chiar acum. S-a bucurat că sînteți aici. Aș putea zice că s-a bucurat în chip deosebit. A, domnul Ambrozie e un om pe care-l admir.

— Cum se poate? se veseli Nușa. Pentru că prevestește vremea? Sînt sigură că se înșală.

— Ba să fiți sigură că marea va fi lină și vom avea, cum spune domnia sa, o adevărată zi de primă-

vară. Comunicați și domnului asta și mîne la amiază faceți plimbarea pe care o obișnuiți în toți anii. După ce vă faceți această datorie și luați puțină provizie pentru suflet, vă puteți întoarce iar la București.

— Nu cred nimic, se scuturase duduia în așternutul ei.

Vestea doamnei Kovalski îi sunase totuși plăcut în toată ființa. Cum văzu pe soțul ei, îl hotărî să aștepte buna dispoziție de a doua zi a mării. Oreste Costinescu nu putea să aibă, firește, nici o încredere în profețiile lui Ambrozie; îi trimese cu toate acestea un bilet prin servitorul tatar Mahmud, poftindu-l și pe domnia sa la minunata excursie — care poate va fi, poate nu va fi. Mai degrabă nu va fi. In acest caz vor lua masa împreună cu un vin bun de Dealu Mare și vor saluta cu pahare înflorite chilimbariu speranța unei primăveri, pe cînd afară, desigur, va ninge.

— Totuși e mai bine să credem în prognosticul lui Ambrozie, interveni duduia, făcînd botișor și o mutră de copil întristat.

— Așteaptă și speră, îi răspunse rîzînd Oreste, eu în vremea asta îmi fumez țigările și-mi cetesc gazetele. După asta trimet pe Mahmud să dea răspuns unui barcagiu. Trebuie să ne facem toată datoria. Are să ningă, avem să rîdem de Ambrozie, însă barca o comandăm. Așa toate vor fi mai cu haz.

Către sară vîntul stătu. Sosi în această odihnă a stihiilor o adiere călduță — veste de pe foarte depărtate țărmuri și, odată cu înserarea, trecu aproape, deasupra mării calme, un convoi de cocori, vîslind spre miazănoapte. Stelele luciră ca flori umede de aur în lacuri albastre.

După ce se întunecă bine, bătu un curier la poartă.

Oreste Costinescu primi o telegramă care-l făcu să rîdă maliții.

— Imi pare foarte rău că nu pot sta mîne, ca să-l văd pe Ambrozie intrînd cu căciulă și palton nins. Trebuie să plec.

— Numaidecît?

— Fără îndoială. Pînă ce mă întorc eu, va trece și iarna lui Ambrozie și-ți vei putea face vizita în larg cu asistența mea.

— Dar poate să fie vreme bună. Doamna Kovalski este absolut sigură.

— Se poate; de aceea e bătrînă și înțeleaptă, ca să fie sigură de copilării. Dar, însfîrșit, dacă, prin imposibil, mîne e așteptata zi de primăvară, atunci roagă-l pe profet să-ți ție tovărășie. Pedeapsa aceasta va fi răsplata lui.

Duduia Nușa se simți oarecum jignită nu de părăsirea ei, ci de tonul lui Oreste în care stăruia o obișnuită persiflare la adresa vechiului lor prietin. Totuși în conversațiile și discuțiile celor doi bărbați, destul de puține și destul de rare, atitudinea aceasta de superioritate a lui Costinescu nu exista.

Cu un accelerat de dimineață Oreste plecase. Ambrozie sosi la ora zece. Cerul era curat, flori proaspete se deschiseseră între plantațiile de lîngă Cazino. Marea era alintată ca de un farmec. Orașul deodată desfășurase în soare rămășițile-i orientale.

Ambrozie se oprise ca să privească o clipă farul cel vechi, de pe cînd Kiustenge era un sătuleț turcesc. Apoi venise după Nușa. In pelerina-i cafenie și cu basca îndesată pe păru-i des și cărunt, profesorul își lăsă cuprins brațul fără nici o jenă și fără stîngăcie. Duduia era mai nedumerită decît el. Niciodată nu se

așteptase la această întîlnire, la această întîmplare pe care continua s-o califice în sine de absurdă.

Ar fi putut să amîie plimbarea cu barca. N-o amînase și avea o bănuială că tovărășia omului imposibil nu-i va fi displăcută.

— Am trecut întâi pe sub Cazino și m-am încredințat că barca așteaptă, zise Ambrozie.

— Da? S-ar fi putut într-adevăr să nu ne aștepte.

— S-ar fi putut; dar așteaptă.

— De ce?

El o privi pieziș. Era o întrebare fără noimă.

— E un barcagiu bătrîn, urmă Ambrozie.

După o iarnă așa de grea, era bucuros de cel dintâi cîștig.

— Intr-adevăr, observă duduia, el nu se putea să lipsească.

— Negreșit. Putem lipsi noi, dar el, pe o vreme dumnezeiască, ar mai fi numărat o zi de foame.

— Atunci sînt bucuroasă că am venit, suspină duduia.

Părea a se gîndi la altceva. Incepeau să clipească în jurul ei izvoare interioare, a căror existență n-o bănuise.

Barcagiul cel bătrîn, cu obrazul boțit de dureri vechi și oblojit de o barbă albă, îi primi cu cușma în mînă și o ajută să intre și să se așeze. Ii zîmbea mai ales ei, ca unei bucurii. Incepură a pluti spre înălțimea orizontului. Marea avea încrețiri pripite, parcă treceau la fața ei săgetări de vînt. Intre încrețituri se desluseau ochiuri calme, de altă coloare, mai întunecată. In fund, către Asia, aria era indigo. Spre miezul nopții apăruseră perdele de ceață, care atîrnau neclintite sub zborul pescărușilor și larilor. Soarele vibra puternic în tot acest cuprins de primăvară bruscă și

violentă, pe o apă în aparență pustie, fără verdeață, fără flori.

Amîndoi tăceau alături. Barcagiul bătea apa cu vîsle moi. Sunau din cînd în cînd zurgălăi de picături.

Duduia Nușa urmărea gînduri ciudate, care ieșeau din necunoscut, ca bulbucii în jurul vîslelor.

— Eu cred că poți să-mi spui ceva... zîmbi ea, fără să privească pe domnu Ambrozie.

— Fără îndoială, răspunse el, aș putea să-ți spun ce ți-am mai spus și altădată — de atuncea e destul de mult — despre marea aceasta pe care plutim.

— Mi-ai vorbit despre Marea Neagră?

— Ți-am vorbit. Dumneata ai uitat.

Ea nu răspunse.

— Ți-am spus atunci, duduie, că apa asta e a morții. Izolat spre pustiul scitic și despărțit de Mediterana prin pragul Bosforului, Pontul Euxin își depune în fund generațiile. Din pieirea aceasta naște otrava care alungă din adîncime viața. Acolo jos e pustie neagră. Odată moartea va birui tot și viața apei acesteia va sta.

— Mi-ai spus acest lucru trist? întrebă duduia Nușa.

— L-am spus.

— Atunci trebuia să-l uit, căci eram o copilă. Știi, domnule Ambrozie, că în vremea aceea eu aveam un puternic sentiment pentru dumneata. Uitasem și asta, dar mi-am adus aminte. De ce rîzi?

— Nu rîd. Zîmbesc cu oarecare tristețe. Intre noi a fost într-adevăr ceva. Nu numai de la dumneata la mine. Pe urmă viața și-a urmat cursul, întîmplările au avut altă logică, și am rămas despărțiți.

Duduia își plecă fruntea, ca și cum o orbise un fulger de soare.

Tăcură o bucată de vreme, părînd că ascultă bătăile moi ale vîslelor. Duduia tresări. Vorbea barcagiul:

— Domnule profesor, te rog să mă ierți; nu știu dac-am înțeles bine. Dumneata spui cum că Marea asta n-are la fund viață și se otrăvește?

— Așa am spus.

— Apoi eu n-oi crede, domnule profesor. Nici îmi place una ca asta și nici nu-mi vine a crede. Las-o să trăiască și să fie frumoasă cum a făcut-o Dumnezeu.

— Ai dreptate, Avrame, zise profesorul. Moartea asta a Mării Negre e mai mult în mintea noastră: vorbim despre ea mai ales cînd sîntem mîhniți. Dar dacă vine o bucurie, trebuie să ne schimbăm și gîndurile. Așa încît într-o zi ca asta, pe care ne-a dat-o Dumnezeu nu spre întristare, eu îmi aduc aminte de ce-mi spuneai tu altădată cum că s-ar fi aflînd sub luciu palate și ființi minunate.

Barcagiul stupi pe rînd în palme și se lăsă mai cu tărie pe lopeți.

— Asta mai cu samă s-o crezi, domnule profesor.

— Cred.

Ambrozie simți la cotul lui drept brațul duduii. Se întoarse spre dînsa, dar n-o privi nici de data asta. Îi înțelese dorința de a asculta.

— Acuma, în ziua asta întâia de primăvară, zise Ambrozie, soarele cîntă și vibrează pe toată aria Mării. Oamenii care intră subt el, cum am făcut noi acuma, îl primesc ca pe o băutură tare. Inspre miazănoapte se așează, precum se vede, perdele. Sînt răsfrîngerea vălurilor și a tainelor de dedesubt. Tot așa înaintea noastră în fund nălucesc alte porți tainice. Din cînd în cînd trec pe deasupra lari și pescărușii. Se uită cînd c-un ochi, cînd cu altul. Ei văd sub limpezimea undei minunile care numai astăzi se arată.

Ființi necunoscute, cu ochi de om și cu trupuri prelinse de alge, plutesc de la mari adîncimi spre soare, ca să ieie viață. Desară se întorc iarăși la palatele lor de întuneric. Acuma umblă pe sub florile de lumină ale luciului, privesc cerul albastru și așteaptă să treacă oameni, către care îi poartă o veche amintire, ca o veche dragoste.

Acuma ființile acelea ne văd, urmă mai incet Ambrozie și-și simți cotul mînii drepte mai greu, — ele ne văd de subt undă; își înalță fruntea și-și rotunjesc ochii. S-adună într-o rază, trec subt o încrețire de luciu.

Duduia suspină. Ambrozie îi privi ochii și-i văzu pe jumătate închiși. Văzu în ei tinerețe și nemurire.

De mult clocotea în el o bucurie și o îndoială. Putea să nu vie la Constanța, ca să-și aducă semințe pentru grădinuța lui de deasupra mării. Putea să nu-i iasă în poartă madame Kovalska. Putea să nu facă nici un fel de profeție. Se putea să n-aibă loc acum, și niciodată, această întîlnire extraordinară. Iată, a născut brusc, ca o floare a minunilor, în cel dintâi soare, acest raport sentimental care trăia latent și-n el și-n această tîrzie și dulce prietină. Se deschideau în blîndețea acelei zile perspective de fericire și tragedie. Duduia nu mai era o copilă. El nu mai era un tînăr. Nu stăpînea între ei tirania instinctului. In toată neagra veșnicie puteau să-și stabilească, cu conștiință și cu durere, dreptul acelei clipe rare, și al puținelor care le mai rămîneau. Cuvintele stăteau gata și pe buzele ei și-n pieptul lui ca să facă mărturisiri și legăminte. Inainte de a le rosti, stăteau încă într-un fel de așteptare, fulgerați de zeul primăverii: și ființile misterioase ale închipuirii priveau furiș la ei de sub luciul înșelător.

NOTE

Cine l-a cunoscut pe Mihail Sadoveanu în 1932, pe cînd era președinte al Senatului, nici vorbă c-a rămas uimit văzînd un om înalt și svelt, fără un pic de burtă, c-un obraz ușor alungit nu prea colorat și ochi sclipind vioi sub fruntea adînc brăzdată. Cîntarul pe care avea obicei să-l cerceteze zilnic îi arăta că trecuse de la categoria grea la semi-grea, scăzînd la o greutate pe care nu o mai avusese din 1901, pe cînd făcea stagiul militar și de-abea își întemeiase gospodărie. Pentru asta, făcuse una din curele lui năstrușnice, cu regim alimentar sever, băi de abur, gimnastică suedeză și medicinală, sport. Copilărimea de la Copou îl vedea aproape zilnic pe terenul de voley-ball din preajma casei, iarna transformat în ghețușcă de patinaj.

La vremea aceea, în după-amiezile de vară, urca și Demostene Botez în Lancea lui lungă și roșie „la deal". Cerea de la Mihuț maleta dată în păstrare, își scotea pantofii de tenis, bascul și tricoul și, astfel deghizat în sportiv, se grăbea să dea ascultare gongului care suna adunarea. Amîndoi oiniștii de altădată ai Liceului Național din Iași — și „domnu Demostene" și „cuconu Mihai" erau niște fundași de forță, specialiști în „bombe", care aveau darul de a învineți nasuri și a scrînti degete.

De dragul acestei sprinteneli, cuconu Mihai renunțase pentru o bucată de vreme la sărmăluțele preparate după rețeta lui Griga șătrar, la plăcintele poale-n

brîu, pîrjoluțele moldovenești, musacalele, baclavalele și alte bunătăți, pe care știa să le aprecieze ca nimeni altul. Cîteva legume fierte, fructe, o fiertură de burueni ori un pahar de zamă de tomate îl ajutau fără îndoială să se simtă ca acel Kesarion Breb creat la acea epocă. Poate că n-am dreptate, dar cred că n-ar fi putut scrie *Creanga de aur*[1] cu doi ani înainte, pe cînd ospăta miel fript hoțește sub poala Ceahlăului, cu Panait Istrati și Jenică Mironescu, bînd vin de Cotnar și ascultînd balade haiducești cîntate de un lăutar cu obraz tuciuriu și ochi bulbucați.

Urmînd pe Kesarion Breb în muntele ascuns din vechea Dacie, ca să primească porunci de la bătrînul mag al lui Zamolxis și apoi la curtea bogată și destrînată a Bizanțului, desigur că-și simțea sufletul luminos și străveziu urcînd ca un fum subțire dintr-un jertfelnic.

De și nu fusese încă la Constantinopol, îndrăznește să-și plimbe eroii pe apele Bosforului, prin palatele și grădinile feerice, pretutindeni în vechea cetate orientală de la porțile Asiei Mici. Era o aventură riscată, o întreprindere la care nu avusese ajutor decît cele cîteva romane franțuzești tratînd despre faimosul Bizanț. Neliniștit, temîndu-se ca nu cumva să fi dat peisagiului oriental un colorit străin, se hotărăște în primăvara anului 1933 să facă o călătorie la Constantinopol.

Lili și Ionel Teodoreanu, care l-au însoțit în această aventură de cîteva zile, au simțit cît era de emoționat — de și nu arăta — constatînd că nu avea mare lucru de îndreptat la cele ce scrisese în *Creanga de aur*. A vizitat moschee, a intrat în bazare, a visat pe apele Bosforului privind turnuri și ziduri vechi, a băut cafea neagră în filigene, pe cînd un turc bătrîn cu fes roș îi văcsuia ghetele... și s-a pornit spre țară bucuros că fantazia lui nu-l înșelase nici de data asta.

Intors la Copou, nici vorbă c-ar fi vrut să reia numaidecît *Creanga de aur;* dar e împresurat de treburi și numeroase obligații. Iată ce scrie în iulie 1933 la cîțiva din copiii lui care se aflau la Budachi și-l rugau să vie la mare măcar o zi:

[1] *Creanga de aur*, fevruarie 1934, Cartea Românească.

„...Sînt destul de împresurat de treburi și năcazuri, ca să-mi pot realiza această mică plăcere. Pînă la finele lui iulie trebuie să isprăvesc Aventurile șahului *(acesta e titlul cărții) și am treabă în fiecare dimineață la credit. La 30 iulie trebuie să mă duc la București pentru o conferință la Radio «Despre poezia populară». In august bănuiesc că voi avea alte chestii și griji (între altele poate încep lucrările casei de devale) și nu văd cum aș putea să sacrific patru zile de drum pentru a cincea de petrecere cu voi. Dar însfîrșit, să vedem...*

...La cartea mea am mai scris astăzi un capitol. N-am timp, deoarece în fiecare dimineață trebuie să ies în oraș. Azi fiind însă sărbătoare, am lucrat. Nădăjduiesc să isprăvesc pînă la sfîrșitul lunei. Pe urmă trebuie să reiau Creanga de aur. *Cînd se întoarce Didica, va trebui să facă copia pentru tipar."*

*

După cum se vede din scrisoare, mașina de scris încă nu pătrunsese în dealul Copoului. Cutiile cu peniță „Feder Iserlohn" se lăfăiau pe biroul maestrului, iar condeiele de toate colorile, mărimile și grosimile zăceau pe toate mesele și prin toate sertarele casei; căci nici tocurile rezervor încă nu erau la modă.

Cînd era gata o carte și trebuia trimeasă grabnic la tipar, șeful cerea să i se înfățișeze mîna lui dreaptă:

— Profiriță, ce facem? Trebuie copiat repede.

— Păi, să copiem.

Dar nu era chiar așa de ușor. Unul avea de învățat pentru teze, al doilea era gripat, al treilea se lăsa greu, al patrulea scria neciteț... Insfîrșit se înjgheba o echipă, la care se adăoga uneori și cîte un voluntar străin de casă, prietin al copiilor și admirator al maestrului. Se împărțea hîrtie, transparente, condeie, peniță, cerneală... Și claca începea.

— Profiriță, ce scrie aici? Că nu înțeleg nimic.

Uneori nici Profirița nu putea descîlci.

— Tată, ce scrie aici?

Tata făcea ochii mici sub efortul de-a ghici ce cuvînt putuse pune el acolo.

— Nu mai știu nici eu...

Dacă se întîmplau pagini scrise cu creionul, atunci era și mai greu și copiatul devenea un calvar.

Dintre toți ai casei era preferată Didica pentru treaba asta; avea un scris mai mărișor, rotund, cuminte, cu punctele bine așezate pe i, cu codițele lui ș și ț la locul lor, cu cozile literelor înalte, cu majusculele frumoase. Așa că, întîmplîndu-se să fie liberă în toamna aceea, ea a copiat în întregime *Creanga de aur*.

Și copiind pe îndelete, se delecta cu tot felul de amănunte, găsindu-le corespondentul real. Așa, își aducea perfect aminte de furtuna aceea de vară care se abătuse în partea locului; trăsnea și fulgera, turna cu găleata și-un călugăr străin intrase fuga pe poartă, cerînd să fie adăpostit contra potopului. Sadoveanu îl poftise pe cerdac și de-acolo de sus priviseră amîndoi deslănțuirea furtunii, stînd de vorbă despre multe și de toate.

Didica, care stătuse prin preajmă și auzise tot ce se vorbise atunci, acuma zîmbea amintirii aceleia încă așa de proaspete, văzînd-o vie în paginile pe care le așternea pe hîrtie cu penița „Iserlohn" muiată în cerneala albastră „Pelikan".

* * *

Avea o armată de copii, care-i dădeau destulă grijă; dar care-i erau și de folos la nevoie, gata să-i îndeplinească orice fantazie.

Și-aici la Copou, — cum am mai spus și-n alte dăți —, ca și la Folticeni, avea o gospodărie frumos întocmită. Prisaca mică de sub cireșii sălbatici mergea bine. Bucățica de vie pentru nevoile casei era perfect îngrijită, cum spune el singur în aceeași scrisoare din 22 iulie 1933:

„Aici timp frumos. A mai plouat, a mai bătut vîntul, dar timpul e frumos, grădina urmează a fi splendidă, cîmpurile pretutindeni încîntătoare, via într-o

stare mulțămitoare. Pe cît înțeleg, puține vii sînt ca a noastră."

Grădina de zarzavat avea de toate; livada tînără cu mulți caiși, cireși și pruni creștea an de an tot mai frumoasă, spre marea lui satisfacție și mîndrie.

Un singur lucru plănuia de mult și nu izbutise încă să realizeze: să crească paseri de rasă. Acuma însă, cum cîțiva din copiii lui își iau obligația să se ocupe îndeaproape, se hotărăște să facă o mică crescătorie de paseri de rasă. Într-o animație extraordinară, aventura începe încă din iarna lui 1931, dînd pentru o bucată de vreme proprietății din dealul Copoului o atmosferă cu totul nouă.

Toate cărțile de specialitate care se aflau de mult, încă de la Folticeni, în rafturile bibliotecilor — dovadă că preocuparea de care vorbim era veche — sînt scoase, citite și răscitite pînă la distrugere. Sosesc clocitoarele sistematice de la București și sînt instalate la demisol, puse la punct cu multă grijă. Sînt comandate ouăle de rasă de la Institutul de Agronomie: Leghorn, Plymuth și Rhodeisland. Sînt primite și celelalte jucării de tot felul: lămpi, umbrele, mașini de tocat praf de oase etc.

Vă închipuiți cu cîtă nerăbdare a urmărit fermierul Sadoveanu înălțarea pavilioanelor care trebuiau să adăpostească peste cinci sute de paseri. Și cu cît interes a urmărit clocitul artificial al ouălor, bucuros că se obține un procent așa de mic de ouă limpezi; apoi primii pui crescuți în jurul umbrelelor calde, alimentarea care se făcea întocmai „ca la carte"; prepararea hranei: vaccinările contra diferitelor boli și zelul copiilor lui de-a obține un randament excepțional, cît mai apropiat de acela citit în cărțile de specialitate.

Îi plăcea mai cu samă să vadă pe toată lumea activă în jurul lui, să fie interes și animație; unul să treacă cu vermorelul în spate la stropit via, altul să scoată sparanghelul, să-l trieze, să-l facă mănunchi și să-l lege; al treilea să ridice ouăle din cuibar și

să puie data pe ele, al patrulea să supravegheze culesul cireşelor... Iar sara, cînd forfota zilei se ostoia, să se stea la taifas în cerdac ori pe pajiştea din coasta casei, în vreme ce nopţile înalte de vară visau în jurul lor la tainele pe veci îngropate ale acelor locuri.

Cu puţină imaginaţie se putea uşor crede la conacul unei moşii, undeva într-o margine de pădure. Lătrau cînii, vitele trecuseră la cişmea şi-acum fuseseră închise în grajd, clăi de fîn se ridicau ca nişte momîi pe panta care da înspre pădure, mirosea dulce de la cazanul în care fierbea povidlă moş Ion, harbujii şi cantalupii erau scoşi din fundul pivniţii şi spintecaţi cu cuţitul, ca să se răcorească cei ce trudiseră ziua întreagă...

Nu semăna Didica, care trecea subţirică şi uşoară prin jurul casei, c-o păiărie de pai umbrindu-i năsuşoru-i fin, — nu semăna oare cu Kivi din romanul pe care se pregătea să-l scrie?

Şi uite şi ţarca cea obraznică, pe care au îmblînzit-o copiii, că vine pe cerdac şi mînîncă brînză din palmă; ba, deunăzi a avut îndrăzneala să intre şi-n casă, uitîndu-se curioasă ca o cumetriţă în toate părţile, fără pic de sfială! Asemenea dihanie inteligentă, care a înţeles imediat că n-are de ce să se teamă, e vrednică desigur de pus în paginile unei cărţi.

In nopţile înalte de la Copou a citit desigur Sadoveanu povestea *Nopţilor de Sînziene*[1], în care acel netrebnic Peceneaga stă de vorbă cu lighioile pădurii, tînguindu-se de toate năcazurile păcătoasei lui vieţi.

Dar dacă afară, în nopţile lungi de Sînziene, se simţea un biet năcăjit care stă la taifas cu dihăniile codrului, — cum intra în cămările lui ticsite cu cliuri de cărţi, spiritul lui Ştefan-Voievod învia în el ca o măreaţă nelinişte.

[1] *Nopţile de Sînziene*, noemvrie 1934, Cartea Românească.

Indată ce-au ştiut că tata scrie *Viaţa lui Ştefan cel Mare*[1], copilărimea de la Copou a început a-l privi cu uimire şi amuzament.

— Uitaţi-vă cum merge! — spunea mezinul Mihuţ, pîndindu-l pe după uşi. — Îi mai lipseşte numai sceptrul în mînă şi coroana pe cap!

Şi-aşa şi era. La masă luase obicei să nu mai bea decît dintr-o cupă aurită cu picior. Iar în odăile lui punea toată ziua să i se afume cu smirnă şi tămîie, de mirosea ca-ntr-o biserică.

Trecea cu sprînceana încruntată peste fulgerul albastru al ochilor, cu gîndul la Moldova şi la întreg poporul creştinătăţii.

De cum se treziseră la viaţă, copiii dăduseră cu ochii de imaginea Voievodului Ştefan deasupra patului cu macat roş din odaia naţională. Era deajuns să treci dealul cu plopi, care se vedea în zare cînd ieşeai în faţa casei, ca să ajungi la Baia. Iar dacă o luai spre Rîşca şi treceai Pleşu, coborai la Mănăstirea Neamţ, unde trecerea marelui Voievod era mai vie ca oriunde.

Ştiau că tata visase să scrie o viaţă a lui Ştefan cel Mare încă de cînd ţinuse întăia oară condeiul în mînă. Acum o scria ca să se exerciteze pentru viitorul roman plănuit în mai multe volume, pentru *Fraţii Jderi* — pe care nu tîrzie vreme avea să-i aducă la viaţă.

*

Scriind *Viaţa lui Ştefan cel Mare*, îşi adusese toată vremea aminte de cel care îi insuflase dragostea pentru marele Voievod, de don Sioc, învăţătorul lui de şcoala primară. Şi-odată cu Neculai Busuioc, pe care cu drept cuvînt îl numeşte un apostol al învăţămîntului, *Cele mai vechi amintiri*[2] vin să-şi ceară şi ele dreptul la viaţă.

[1] *Viaţa lui Ştefan cel Mare*, iulie-august 1934, Editura Fundaţiilor regale pentru literatură şi artă.

[2] *Cele mai vechi amintiri*, 1935, Cartea Românească.

Toate ale vremurilor îndepărtate, pe cînd era acel *Băieţel*[1] care deschisese ochi miraţi albaştri în păcătosul tîrg al Paşcanilor, toate vechile amintiri vin la suprafaţă una după alta. Mama lui, Profira, cuconu Alecu, Leizer şi Sura, Hector, moş Ion argatul... Din aburul depărtărilor, răsare *Cuţitul*[2] cu plăsele de os al lui moş V sile; *Părul din ograda bunicilor*[3] de la Verşeni sub care stăteau la sfat mama lui, bunicuţa şi alte femei din sat; *Calman*[4] înţeleptul şi feciorii lui Mochi şi Acă; Franţ fierarul şi băieţii lui cu care se ducea la urat *In noaptea cînd grăiesc dobitoacele*[5] şi cînd e destul să baţi în geam ca să apară un Moş Crăciun cu barbă albă, care să te ia de mînă şi să te ducă acasă la căldură, unde te aşteaptă mama cu turte şi crafle cu dulceaţă de vişine, — după vechiul obicei moldovenesc.

Şi alte multe imagini disparate, unele aproape şterse de vechime, în care figura lui Corneliu Babacu e o *Apariţie*[6] tristă, un vis rău care te persecută după ani şi ani, răsărindu-ţi dintrodată dinaintea ochilor cînd nici nu te aştepţi. Cu totul altă e icoana nostimă a lui *Ghighiţă*[7], băieţelul care a trecut prin viaţă ca o floare scuturată timpuriu de un vînt rău, lăsînd în urma lui un suflet nemîngîiat de bunic.

Pe toţi colegii lui de şcoală nu numai că nu-i uitase, dar îi pomenea adesea stînd de vorbă cu doi buni prietini, care veneau din cînd în cînd să-l vadă şi să-i spuie „ce mai este pe la Paşcani". Cu unul din aceşti buni prietini, Ianciu Zorngbebel, era de-o vîrstă şi copilărise împreună. Cu celălalt, Vladimir Nunchevici, se împrietinise mai tîrziu, pe cînd era elev al gimnaziului „Alecu Donici" din Folticeni. Amîndoi — şi Iaciu şi bunul Vladimir — aveau grijă de mormîntul părinţilor lui care odihneau în livada lui moş Talianu, sus pe dealul Paşcanilor.

Către acel mormînt al iubiţilor lui se ducea şi el din cînd în cînd şi-atunci era găzduit de Nunchevici, în căsuţa lui primitoare de la marginea tîrgului. Ori dacă trecea spre mănăstiri, la fel nu putea să nu se oprească măcar două-trei ceasuri pe la vechiul şi bunul prietin, care s-ar fi mîhnit de moarte aflînd că cuconu Mihăiţă a trecut prin Paşcani fără să ştie el.

Venea şi Iaciu şi sfătuiau tustrei îndelung; iar după ce afla şi veşti bune şi veşti triste de pe meleagurile pe care le bătuse cu picioarele goale — trăgînd cucuri ori rătăcind prin zăvoiul Siretului la cules mure după ce se scăldase la răchită, — rămînea cu ochii pierduţi şi uşor aburiţi, urmărind în sine imaginile copilăriei lui îndepărtate.

PROFIRA SADOVEANU

23 august 1957, Bucureşti.

[1] *Viaţa românească*, nr. 3, 1931; *Cele mai vechi amintiri*, 1935, Cartea Românească.
[2] *Adevărul literar*, nr. 505, 1930; *Cele mai vechi amintiri*, 1935, Cartea Românească.
[3] *Adevărul literar*, nr. 639, 1933; *Cele mai vechi amintiri*, 1935, Cartea Românească.
[4] *Adevărul literar*, nr. 630, 1933; *Cele mai vechi amintiri*, 1935, Cartea Românească.
[5] *Adevărul literar*, nr. 681, 1933; *Cele mai vechi amintiri*, 1935, Cartea Românească.
[6] *Cele mai vechi amintiri*, 1935, Cartea Românească.
[7] *Adevărul literar*, nr. 733, 1934; *Cele mai vechi amintiri*, 1935, Cartea Românească.

CUPRINSUL

CREANGA DE AUR

	Pag.
I E vorba de părinții noștri de demult, iar stăruința bătrînului mag de odinioară e departe de a fi o simplă iluzie	7
II Puterile sufletului erau proaspete și curate în lumea veche a Daciei și sub semnul lor sta Kesarion Breb	16
III Kesarion ascultă sfaturile și descîntecele bătrînului Decheneu	23
IV Lui Kesarion Breb îi apare prea sfințitul episcop Platon de la Sakkoudion	29
V Aici se arată frumusețea și puterile Bizanțului pe cînd era împărătească prea slăvita Doamnă Irina și se leagă prietinie între prea sfințitul Platon și Kesarion Breb egipteanul	36
VI Despre Dumnezeu și oameni, pămînt, cer și mare; despre neamurile împărătești și mai cu samă despre un conducător de cămile care, fără să știe, aduce primele vești de la sfîntul Filaret	51
VII Inainte de a ajunge la fericitul Filaret, Kesarion Breb cunoaște și alți oameni vrednici din Paflagonia și de la Amnia	68
VIII Aici Kesarion Breb află bucuriile cuviosului Filaret și ale doamnei Teosva, precum și o bucurie a sa proprie	80
IX Aici lucrurile se petrec ca în vremea cea de demult a basmelor mamei	90
X Mărirea și tihna stau în hotare deosebite	100

XI Sub strălucirea purpurei bizantine se vădesc lucruri nu tocmai bine mirositoare . . . . . Pag. 118
XII Steaua amurgului 132
XIII Soarta celor tari ai lumii e una cu soarta mişeilor 141
XIV Despre o pasere măiastră cu ochi şi glas de om 157
XV In care celor fericiţi şi nefericiţi li se încheie timpul 174
XVI Carte de la Sakkoudion 184
XVII Floarea de ghiaţă 189

VIAŢA LUI ŞTEFAN CEL MARE

Capitolul I In care se arată de ce a trebuit să vie Ştefan-Voievod cel Mare la tronul Moldovei . . 199

Capitolul II Despre puterile răului care s-au ridicat împotriva legii lui Hristos şi despre un jurămînt al unui tînăr voievod; despre credinţa de demult şi o poveste cu sfîntul Ioan din peşteră; despre blîndeţa noroadelor şi prinţilor din evul mediu 207

Capitolul III Ţara Moldovei odinioară, aşa cum ne-o înfăţişează un voievod al ei 230

Capitolul IV Zvonuri şi poveşti în Moldova la moartea lui Ioan Huniade; apoi învierea la Suceava în anul 1457 şi aşezarea nouă a ţării 243

Capitolul V Ştefan-Voievod începe a se mişca, în vreme ce Mahomet-Sultan vine la Dunăre şi în Ţara Romînească cu război împotriva lui Ţepeş-Vodă. Cum, după Hotin, s-a dobîndit Chilia şi cum a fost războiul cu Matiaş Corvin, craiul unguresc . 262

Capitolul VI Solie la Vilna. Vorbe între măria sa Ştefan-Vodă şi coconul său Alexăndrel. Plinirea pedepsei unui ucigaş de domn şi frate. Despre năvălirea tatarilor de la Volga şi despre sfinţirea Putnei. Despre un cutremur care a fost în anul al paisprezecelea al domniei lui Ştefan-Voievod . . . 285

Capitolul VII Războiul cu Radu-Vodă Basarab. Pregătiri ale domnilor şi crailor pentru cruciadă împotriva lui Mahomet-Sultan. Sila otomanilor vine asupra Moldovei. Ştefan-Vodă aşteaptă zadarnic sprijinul creştinătăţii. Stă singur în războaiele cu păgînii . . . . . Pag. 308

Capitolul VIII Din care se vede că nenorocirile şi răutăţile se ţin de mînă; că de cele mai multe ori nu spiritul cîrmuieşte materia; că Ştefan-Vodă a stat singur în dureri şi încercări. Insfîrşit, se arată tînguirea măriei sale Ştefan-Voievod 332

Capitolul IX Despre fîntîna răscumpărării şi începutul războiului cu Olbriht-Crai; despre bătălia de la Cozmin şi praznicul oştilor de la Hirlău . . . 355

Capitolul X Despre sfîrşitul războiului cu Craiul Olbriht şi cele din urmă rînduieli pentru veac, după care îngerul a venit să cerceteze pe robul lui Dumnezeu Ştefan-Voievod cel Mare şi Sfînt . . 385

NOPŢILE DE SINZIENE 397

CELE MAI VECHI AMINTIRI

Otrava 605
Cuţitul 610
Părul din ograda bunicilor 615
Băieţel 621
Calman 633
In noaptea cînd grăiesc dobitoacele 640
Apariţie 650
Ghighiţă 662
Bădiţa Mihai 672
Iluzia 683

Note 697